

**Československá justice
v letech 1948–1953
v dokumentech**

Díl I.

**Připravili
J. Vorel, A. Šimánková
a kolektiv**

© Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2003

ISBN 80-86621-03-0

OBSAH

Slovo úvodem (O. Motejl)	9
Slovo autora (J. Vorel)	11
Státní prokuratura a Státní soud v dokumentech (M. Fabšičová, Z. Vališ)	15
DOKUMENT č. 1	
Zápis o pracovním aktivu brněnského Státního soudu a brněnské Státní prokuratury	20
 NEZÁKONNOSTI V ČINNOSTI ČS. PROKURATURY	
Komentář k dokumentu č. 2	57
DOKUMENT č. 2	
Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti čs. prokuratury (zpráva tzv. Bayerovy komise)	61
DOKUMENT č. 3	
Návrh Ministerstva spravedlnosti ČSR na jmenování u Státního soudu a Státní prokuratury v Praze	100
DOKUMENT č. 4	
Zápis z porady o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury	105
DOKUMENT č. 5	
Zápis o gremiální poradě referentů Státní prokuratury	110
DOKUMENT č. 6	
Zápis o poradě na Státní prokuratuře o zahájení činnosti zvláštních oddělení Státní prokuratury při státněbezpečnostních úřadech	114
DOKUMENT č. 7	
Instruktažní pomůcka k přenesení státněprokurátorské agendy na krajské prokurátory	116
DOKUMENT č. 8	
Žádost ministra vnitra R. Baráka o informace k vyšetřování kontrarevolučních činů a odpověď náměstka gen. prokurátora V. Aleše	119
 DOKUMENTACE ČINNOSTI STÁTNÍHO SOUDU (1949–1952)	
Komentář ke zprávám, tabulkám a grafům o výsledcích činnosti Státního soudu	123
DOKUMENT č. 9	
Zprávy o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury v r. 1949	124
DOKUMENT č. 10	
Zprávy o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury v r. 1950	133
DOKUMENT č. 11	
Výkazy o činnosti Státního soudu za rok 1951	147

Komentář k činnosti Státního soudu v roce 1952	156
DOKUMENT č. 12	
Z výroční zprávy Ministerstva spravedlnosti o vlastním výkonu soudnictví za rok 1952	157
 REHABILITAČNÍ KOMISE ÚV KSČ	
Postavení a role rehabilitačních komisí ÚV KSČ (J. Vorel)	165
DOKUMENT č. 13	
Zpráva o činnosti justičních orgánů v období politických procesů (zpráva tzv. Kolderovy komise)	173
DOKUMENT č. 14	
Závěrečná zpráva tzv. Pillerovy komise	190
Komentář k materiálům vypracovaným týmem Pillerovy komise	289
DOKUMENT č. 15	
J. Fiala: Úloha sovětských poradců v čs. bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954	290
Komentář k dokumentu č. 16	310
DOKUMENT č. 16	
P. Zářecký: Moc, právo a procesy	311
Komentář k dokumentu č. 17	326
DOKUMENT č. 17	
E. Dvořáková – Z. Snítel: Odpovědnost politického sekretariátu ÚV KSČ za politické procesy počátkem 50. let	327
Komentář k dokumentu č. 18	333
DOKUMENT č. 18	
Odpovědnost justice	334
 REHABILITACE V ARMÁDĚ	
Komentář k dokumentu č. 19	336
DOKUMENT č. 19	
Zpráva o rehabilitacích v armádě	337
 ČESKOSLOVENSKÁ JUSTICE 1948–1952	
Komentář k dokumentu č. 20	350
DOKUMENT č. 20	
Oběžník ministra spravedlnosti o jeho výhradním právu vydávat ve věcech Státního soudu a Státní prokuratury tiskové zprávy	351
Komentář k dokumentu č. 21	352
DOKUMENT č. 21	

Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČR	353
Komentář k dokumentu č. 22	359
DOKUMENT č. 22	
Organizace a metoda práce v justici	360
Komentář k dokumentu č. 23	366
DOKUMENT č. 23 (1–4)	
Zpráva pro ministra spravedlnosti	367
Komentář k dokumentu č. 24	374
DOKUMENT č. 24	
Zjišťování sociálního původu obviněných	375
Komentář k dokumentu č. 25	377
DOKUMENT č. 25	
Zpráva o trestních věcech proti duchovním	378
Komentář k dokumentu č. 26	379
DOKUMENT č. 26	
Výnos o zařazování osob propuštěných z vězeňských ústavů a TNP do práce	380
.....	
Soupis pramenů a literatury	385
Seznam zkratk	388
Jmenný rejstřík	390
Resumé / Summary / Resümee	399
Ediční poznámka	415

Autorský kolektiv:

Jaroslav Vorel
Alena Šimánková
Lukáš Babka
Ladislava Kremličková
Otakar Liška
Petr Maišaidr
Adolf Rázek
Patrik Virkner

Autoři děkují za spolupráci pracovníkům všech archivů, které při plnění svého obsáhlého úkolu navštívili. Za pomoc, ochotu a vstřícnost při sbírání archivních materiálů pro tuto publikaci si dovoluují vyjádřit svůj dík jmenovitě především

PhDr. Aleně Noskové, vedoucí IV. oddělení Státního ústředního archivu v Praze,

Mgr. Oldřichu Ničovi, bezpečnostnímu řediteli, a paní Evě Sedlákové z oddělení obrany a ochrany Ministerstva spravedlnosti ČR v Praze,

Mgr. Janu Frolíkovi, řediteli odboru archivní a spisové služby Ministerstva vnitra ČR v Praze,

PhDr. Zdeně Votočkové, vedoucí Archivu MV Na Struze v Praze,

plk. Ing. Janu Koňarikovi, řediteli Vojenského ústředního archivu v Praze, a

Bc. Aleně Hrnčířové, Mgr. Zuzaně Pivcové, mjr. Vladimíru Šlosarovi a Vieri Žižkové, pracovníkům Vojenského ústředního archivu.

Bez jejich pomoci by nebylo možné tento náročný a rozsáhlý projekt uskutečnit.

SLOVO ÚVODEM

Konec druhé světové války přinesl velkou, ale přitom složitou výzvu Moskvě, jakým způsobem zúročit své nesporné vojenské a diplomatické úspěchy. Již od Jaltské konference bylo nesporné, že zóny vlivu jednotlivých velmocí budou určeny rozsahem jejich armádami obsazených území. Prvořadým handicapem Sovětského svazu byla skutečnost, že Evropa na východ od Labe a Vltavy byla méně rozvinutou oblastí, ale podstatný rozdíl mezi Východem a Západem byl především v politické anatomii států v jednotlivých zónách. Zatímco západní část byla hotova k politické regeneraci na úrovni předválečných poměrů a své tradice, sovětskou zónu vlivu tvořily především státy patřící do původní protisovětské aliance (Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko) s tradicí nepřilíš demokratického uspořádání s výrazným sklonem k fašismu. Výjimku v sovětské zóně vlivu tvořily vlastně pouze dva subjekty, Československo a Polsko. V optice jara 1945 i mezi těmito dvěma státy existoval zásadní rozdíl. Polsko, ověčené sice gloriolou hrdinného odporu a umučeného národa, ale stíhané vždy velmi složitými vztahy k mocným sousedům, nemělo ani zdaleka jednoznačnou politickou reprezentaci pro poválečné uspořádání. Především ale bylo tranzitní zemí pro realizaci okupačního režimu ve východním Německu. Muselo se proto jevit Moskvě jako poměrně reálné, že v těchto zemích, ať již jako vítězná velmoc v poraženém státě, nebo jako falešný spojenec, prosadí bez obtíží svůj politický i mocenský vliv. Naopak z tohoto hlediska byla situace Československa v mnoha směrech výjimečná.

Československo, aniž by kladlo masový odpor německé okupaci, bylo zařazeno do výčtu států vítězných. Ještě před koncem války ustálilo, sice pod silným sovětským tlakem, problematickou, ale funkční politickou reprezentaci a ta definovala československo-sovětské vztahy obстоjným mezinárodním dokumentem deklarujícím suverenitu obou smluvních stran a hlásícím se k demokratickým tradicím předválečného státu. Také proto si byla Moskva vědoma, že ani nadšení z osvobození větší části území republiky a na ně navazující volební úspěchy místních komunistů nepostačí k plnohodnotnému prosazení jejího vlivu, a že proto bude muset nalézt specifickou cestu urychleného zvrácení vývoje.

Události druhé poloviny roku 1947, završené únorem 1948, přinesly poměrně laciný politický úspěch spočívající v politickém eliminování demokratických mechanismů a principů a v následném pevném začlenění do vojensko-politického bloku. Nově nastolený režim však musel díky své formální legitimitě od počátku překonávat překážky založené kontinuitou právních principů a institucí.

V exekutivní oblasti nečinilo převzetí moci žádné větší potíže. Páté kolony ve velitelských sborech SNB a armády byly na svoji roli připraveny a dostatečně mocensky vybaveny, civilní exekutivu vyřešily akční výbory Národní fronty tvrdou kádrovou politikou, opět dobře realizovatelnou i díky tomu, že za odvolávané nebo propouštěné úředníky byla početně dostatečná náhrada nejen mezi starými, ale zejména mezi mladými, novému režimu oddanými více či méně kvalifikovanými lidmi.

Rovněž v legislativní oblasti nový režim situaci lehce zvládl. Struktura oktrojované Národní fronty zajistila v jednomyslném Národním shromáždění realizaci „právnícké dvouletky“.

Nepoměrně složitější situace se v tomto období úspěchů a vítězství projevila v požadavku převzetí moci v soudnictví. Aplikace přežívajících a nově vzniknuvších norem byla závislá od stupně ovládnutí aparátu soudnictví. Velmi brzy se totiž ukázalo, že revoluční schéma specializovaného soudnictví, založené zákonem na ochranu republiky, a na něj navazující zří-

zení Státního soudu pro pokrytí potřeb revolučních změn nestačí. Tato nedostatečnost se poměrně brzy projevila i v potížích při sestavování Státního soudu. Nový režim si uvědomoval, možná dokonce přeceňoval, význam vysoké profesionality jako podmínky fungování soudnictví. Na druhé straně věděl, že vysoká profesionalita a tradiční výlučnost soudcovského povolání se příliš neslučuje s požadavky revolučního zápalu a ochotou třídní zákony třídně i vykládat. Soudcovský sbor, který měl k dispozici, byl složen převážně ze soudců, kteří skládali nejen odborné zkoušky, ale i soudcovské sliby ještě před válkou, kteří prožili s občas lehce pošramocenou ctí protektorátní režim, kteří se často s obtížemi vypořádávali s požadavky retribučního souzení a o jejichž spolehlivost se nemohl opírat. Přitom bylo jasné, že bez radikálního řezu nelze očekávat radikální změnu. Tak jak pravidla diktatury proletariátu vyžadovala, byla samozřejmě pozornost zaměřena na oblast trestního soudnictví. Bylo jasné, že jenom tvrdá represe proti všem vnějším i vnitřním nepřátelům může působit preventivně a eliminovat jakýkoliv odpor vůči změnám. Bylo na soudnictví, aby dokázalo nebo aby demonstrovalo diktaturu proletariátu v praxi, aby svými výsledky dovedlo až do absurdních konců myšlenku, že „kdo nejde s námi, jde proti nám“.

Přes revoluční zápal vedení státu zpočátku nevěřilo možnosti nahradit nebo eliminovat vliv starých soudců. Představa, že lze nahradit nebo pominout klasickou odbornou přípravu v režimu řádného soudnictví, byla v tomto prostoru cizí. Je proto příznačné, že prvé pokusy o přímý průnik lidových mas do tohoto profesionálního útvaru byly soustředěny na úsek prokuratury, kdy se takzvaní lidoví prokurátoři stali asistenty profesionálů a jejich obvykle fanatická vystoupení naháněla často větší děs soudcům než obžalovaným. Od dělnických prokurátorů už byla potom krátká cesta k právnickým školám pracujících, které v několikaměsíčních kurzech doplnily vybraným dělnickým kádrům středoškolské i vysokoškolské vzdělání včetně justiční zkoušky a zaručily jim úspěšný vstup do soudních síní nejen na straně obžaloby, ale i v soudcovských talárech. Z nich potom „vybraní“ se stali v krátké operaci předsedy soudů všech stupňů. Proces „zlidovění“ soudnictví byl dovršen všeobecnou zásadou senátního rozhodování, kdy v senátu tvořili vždy většinu lidoví přísedící. Dokonalost tohoto systému se projevila poměrně velmi brzy. Justice nezkolabovala. S odstupem let je neuvěřitelné, že v situaci, kdy většinu trestních agend vykonávali lidé všestranně nepřipravení na tuto funkci, kdy se denně v jednacích síních odehrávaly tragikomické procesy s tragickými výsledky, autorita soudů zůstala navenek jakoby nedotčena. Nemalý podíl na tom měl „nelidový“ zbytek justice. Především to byl dokonale fungující administrativní aparát, který překrýval všechny formální vady a nedostatky činnosti velkých předsedů, a zejména potom zbývající soudci, kteří – ušetření toho, aby se zabývali politicky exponovanými věcmi – s větším či menším sebezapřením uváděli své chování a nakonec i rozhodování do stavu vnějškové loajality s režimem a jeho často měněnými trendy. Souběžně s tím dokonce rostlo sebevědomí i těchto „nových“ soudců, kteří si velmi rychle osvojili pocit privilegovanosti a nadřazenosti. Bylo proto příznačné, že kdykoliv v minulosti byl režim pod tlakem vnějších nebo vnitřních okolností ochoten alespoň poodhalit někdy až nestvůrnost svého justičního boje s nepřáteli, dokázalo lidové soudnictví vždy úspěšně a licoměrně poukázat na to, že příčinou všech deformací byla práce zvrhlých příslušníků StB a sovětských poradců.

Již v polovině padesátých let se přisun nových kádrů z nekvalifikovaného prostředí zastavil. Přesto tato relativně krátká epizoda zcela nekonvenčního řešení poznamenala vývoj a stav české justice pro několik následujících desetiletí. Byť byla skořápka justice jen na chvíli hrubě otevřena, stačil tento interval k její infikaci vstřícností k projevům stranické vůle. Soudcům nebylo již třeba prikazovat, stačilo jim doporučovat nebo je vyzývat ke sledování stranické linie a celospolečenských zájmů. Bylo proto skutečně třeba po roce 1989 přehodnotit pohled

na justici a konstatování její pokleslosti bylo výstižným vyjádřením morální a odborné degenerace infikovaného organismu.

JUDr. Otakar Motejl
veřejný ochránce lidských práv

SLOVO AUTORA

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu se rozhodl vydávat postupně ve své edici Sešity dokumenty, jež vypovídají o činnosti československé justice v období vlády Komunistické strany Československa. Sešit 8 „Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, Díl I“ je prvním dílem této řady.

Období let 1948–1953 je v historii naší země etapou, kdy v kontextu mocenských změn v tehdejší střední a východní Evropě probíhal ve společnosti rozsáhlý proces dalekosáhlých proměn, které ji osudově a dlouhodobě poznamenaly a jež změnily (v mnohých případech zničily) životy milionů československých občanů.

Československá justice měla spolu s politickými a mocenskými orgány státu Iví podíl na bezpráví, které bylo na československých občanech po celou dobu trvání monopolu moci Komunistické strany spácháno. Největšího množství křivd – a v mnoha případech podrobně promyšlených, předem připravených a v praxi realizovaných justičních vražd – se představitelé československé justice dopustili právě v prvním období po komunistickém převratu, v letech 1948–1953. Bylo to nejtragičtější a nejčernější období v činnosti československé justice: období inscenovaných veřejných politických procesů a činnosti tzv. Státní prokuratury (od podzimu 1948 do konce roku 1952), institucí, které byly podle nově přijatého zákona č. 232/1948 Sb. vytvořeny právě pro „řešení“ politicky motivovaných soudních případů podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky.

Vzhledem k závažnosti tohoto tématu a pro značný, i když roztržitý obsah zachovaných archivních materiálů bylo nutné část zabývající se obdobím let 1948–1953 rozdělit do tří dílů. První dva obsahují dokumenty vztahující se obecně k činnosti československé justice, ve třetím je podrobně zdokumentováno několik politických procesů z prvních pěti let vlády Komunistické strany Československa.

***

V prvním díle shromáždil kolektiv autorů pod vedením archivářky Státního ústředního archivu v Praze PhDr. Aleny Šimánkové a pracovníka Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Mgr. Jaroslava Vorla (za přispění správců příslušných archivů a fondů) dokumenty dokládající vědomé bezpráví a cílevědomé porušování zákonnosti představiteli československé justice v tomto období.

V příspěvku historiků Marty Fabšičové a Zdeňka Valíše s názvem „Státní prokuratura a Státní soud v dokumentech“ je stručně, ale přehledně vysvětlen princip fungování systému tzv. kabinetní justice, systému, který se utvořil již v počátečním období vlády KSČ, tedy v době, kdy v čele Ministerstva spravedlnosti stál JUDr. Alexej Čepička. Tento systém umožnil, aby se v rukou komunistických ministrů spravedlnosti a jejich nejbližších spolupracovníků soustředil „zásadní vliv na rozhodovací pravomoc soudů [...] včetně přísného schvalovacího systému a stanoviska k trestům“. V tomto období došlo také ke striktnímu omezení práva obhajoby, prokuratura měla vůči soudu privilegované postavení a došlo k odstranění dozoru justičních

orgánů nad vyšetřováním. Přednesené „obhajoby“ právních zástupců občanů souzených Státním soudem, kteří měli vystupovat ve prospěch obžalovaných, měly tehdy ve valné většině spíše charakter obžaloby. Fabšičová a Vališ líčí rozsah působnosti Státního soudu a Státní prokuratury, rozsah činnosti jednotlivých náměstků a popisují členění jednotlivých oddělení. Součástí této práce je i zápis o pracovním aktivu referentů Státního soudu a Státní prokuratury, oddělení Brno ze dne 5. 12. 1950 (dokument č. 1).

Následuje zpráva tzv. Bayerovy komise, tedy dokumentační komise pro území České republiky (pro území Slovenska vznikla komise jiná) zřízené příkazem generálního prokurátora č. 41 ze dne 12. 2. 1969, jejímž úkolem bylo objasnit příčiny deformací a nezákonností z 50. let a vyhodnotit podíl prokuratury na zjištěných nezákonnostech a odpovědnost jejich jednotlivých pracovníků. O ustavení komise bylo rozhodnuto na poradě na Generální prokuratuře dne 7. 1. 1969. Publikovaná zpráva s názvem „Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti čs. prokuratury“, dokončená dne 10. 7. 1969, (dokument č. 2) je výsledkem práce této komise, která mohla vzniknout díky relativně příznivým podmínkám vytvořeným obdobím tzv. Pražského jara. Komentář popisuje důvody a okolnosti vzniku komise, její úkoly, datum ustavení „české“ komise, její kompletní složení, okolnosti, které přímo souvisely s prací členů týmu a ve svých důsledcích vedly k zastavení její činnosti.

„Všichni navrhovaní jsou státně i národně spolehliví a o jejich kladném poměru k lidově demokratickému zřízení není pochybností,“ říká závěr dokumentu č. 3 s názvem „Návrh ministra spravedlnosti na jmenování u Státního soudu a Státní prokuratury“ ze dne 9. 10. 1948, který byl v opisu rozeslán na ministerstva vnitra, financí, národní obrany a Nejvyššímu účetnímu a kontrolnímu úřadu. Šlo o návrh na jmenování prezidenta Státního soudu, státního prokurátora a jejich spolupracovníků, včetně stručné charakteristiky jejich dosavadní činnosti.

Další čtyři dokumenty jsou ilustrativní zápisy z porad Státního soudu a Státní prokuratury a instruktáž, jakým způsobem má být přenesena státněprokurátorská agenda na krajské prokuratury po zrušení Státní prokuratury na konci roku 1952 (dokumenty č. 4 až 7). Následuje žádost ministra vnitra Rudolfa Baráka o vysvětlení praxe dozoru nad vyšetřováním tzv. kontrarevolučních činů a odpověď tehdejšího náměstka generálního prokurátora Václava Aleše, který podává zprávu o systému prokurátorské činnosti v době před procesem s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským a „vysvětluje“ následný monstrproces se Slánského skupinou (dokument č. 8). Vypovídací hodnota dokumentu je samozřejmě silně limitována ochotou Václava Aleše sdělit pravdu. Přesto však (anebo právě proto) dokresluje obraz o činnosti tehdejší Státní prokuratury.

V následné pasáži jsou zařazeny dokumenty věnované činnosti Státního soudu a Státní prokuratury v období let 1949–1952. Rozsáhlý oddíl doplňují tabulky a grafy porovnávající projednávané případy (dokument č. 9 až 12).

Další část je věnována rehabilitačním komisím ÚV KSČ. Úvodní komentář Jaroslava Vorla „Postavení a role rehabilitačních komisí ÚV KSČ“ osvětluje jejich zaměření, činnost a způsob fungování. Komunistické komise vypracovaly celou řadu materiálů, přičemž téměř ve všech se uplatňuje třídní, úzce ideologicky omezený pohled nepřipouštějící alternativu k marxistické ideologii.

Dokument č. 13, závěrečná zpráva tzv. Kolderovy komise s názvem „Zpráva o činnosti justičních orgánů v období politických procesů“ z března 1963, je sice velice tendenční a hovoří zcela v duchu tehdejší komunistické rétoriky, vyvolala však ve své době značný ohlas.

Do publikace byla zařazena i první část závěrečné zprávy tzv. Pillerovy komise z roku 1969 (její první, neschválené varianty), charakterizující princip fungování mechanismu na výro-

bu politických procesů (dokument č. 14). Ze studií vypracovaných pracovním týmem odborníků Pillerovy komise byly do publikace zařazeny materiály Jana Fialy „Úloha sovětských poradců v československé bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954 (dokument č. 15), Pavla Zářeckého „Moc, právo a procesy“ (dokument č. 16), Evy Dvořákové a Zdeňka Snítily „Odpovědnost politického sekretariátu ÚV KSČ za politické procesy počátkem 50. let“ (dokument č. 17) a materiál „Odpovědnost justice“ (dokument č. 18).

Podle zprávy Ministerstva národní obrany o stavu přezkoumání případů postihu bývalých vojáků z povolání a záložních důstojníků z let 1949–1953 (dokument č. 19), kterou předložil dne 26. 1. 1965 tehdejší ministr národní obrany generál Bohumír Lomský schůzi předsednictva ÚV KSČ, byly za tímto účelem vytvořeny dvě komise. První z nich, v jejímž čele stál náčelník hlavní politické správy, projednávala případy generálů a spolupracovníků náměstka ministra národní obrany Bedřicha Reicina. Druhá komise projednávala pod vedením náčelníka kádrové správy ostatní případy. Členové komise, kteří spolupracovali s tehdejšími vedoucími funkcionáři krajských vojenských správ a orgány KSČ, prozkoumali podle tohoto archivního materiálu více než 4000 osobních dokladů a projednali celkem 521 případů perzekuce vojenských osob, což byl ovšem pouze zlomek všech případů perzekuce příslušníků československé armády po únoru 1948.

V další pasáži jsou řazeny jednotlivě komentované materiály dokumentující situaci v československé justici v letech 1948–1953. Ze zajímavých dokumentů je na místě jmenovat například „Zjišťování sociálního původu obviněných“ ze dne 2. 6. 1949 (dokument č. 24), který v podstatě „předurčoval“ obžalované k výši trestu podle jejich sociálního původu, „Zprávu o trestních věcech proti duchovním v době od 19. června do 19. října 1949“ (dokument č. 25) a „Výnos o zařazování osob propuštěných z vězeňských útvarů a táborů nucené práce do zaměstnání“ z 22. 10. 1951 (dokument č. 26).

Sešit obsahuje seznam zkratk, jmenný rejstřík, seznam pramenů a literatury použitých při psaní komentářů, poznámek a vysvětlivek a závěrečné resumé.

Publikace o československé justici by měly být přínosem pro poznání naší novodobé minulosti. Jedná se o jednu z nejčernějších kapitol našich národních dějin, o období, kdy nezákonnost a „státní terorismus“ dosáhly masových rozměrů. Při sledování československé historie nebude moci nikdo toto pohnuté období opomenout.

Jaroslav Vorel

Státní prokuratura a Státní soud v dokumentech

Marta Fabšičová, Zdeněk Vališ

Několik měsíců po únoru 1948 zdůraznil předseda vlády Antonín Zápotocký na slavnosti ostravských komunistů v projevu na téma Ostře proti narušitelům naší cesty k socialismu:

„Dlouho jsme byli shovívaví, snad více než bylo třeba, a mnozí snad přestali věřit, že dovedeme zjednat pořádek. [...] V našem státě převzal moc pracující lid a my si uděláme zákony na ochranu lidově demokratického řádu a mírové cesty k socialismu. Budeme trestat ty, kteří by chtěli naši mírovou cestu narušovat. Je třeba více bdělosti a pozornosti věnovat protistátním a reakčním živlům.“¹

V té době již příprava nového zákona skutečně vrcholila. Na třetí gremiální poradě na Ministerstvu spravedlnosti byly 18. 10. 1948 dohodnuty přípravy pro slavnostní zahájení činnosti Státního soudu na Pankráci na dopoledne dne 25. 10.: pozvánky, tisk, rozhlas, přísaha soudců z lidu...²

Zákonem č. 232/1948 Sb. byl zřízen Státní soud a Státní prokuratura s určením pro „trestné činy“ podle zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky, jenž nahradil dosavadní zákon č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky.³ Zákon č. 232/1948 Sb. porušil všechny dosud platné zákonné a morální principy justice a spravedlnosti a nezávislosti soudu, soudy prakticky deklasoval na výkonný orgán Komunistické strany Československa, orgánů Ministerstva vnitra ČSR, Ministerstva spravedlnosti ČSR a Státní bezpečnosti. Stal se v zakladatelském období komunistického režimu nástrojem politické represe, perzekuce a masové nezákonnosti, jímž bylo v letech 1948–1952 za „trestné činy“ politické povahy odsouzeno téměř 27 000 osob.

Už před přijetím nového zákona byly dosavadní zákonné úpravy překonávány účelově přizpůsobovaným extenzivním výkladem skutkových podstat. V československém trestním právu bylo tehdy použito nepodložené „notoriety“ jako jediného důkazu pro zjištění subjektivní i objektivní stránky zločinu.

Například nedovolené přechody hranic byly do té doby postižitelné podle platné zákonné normy jako správní přestupek stíhaný okresním národním výborem, ale krátce po únoru 1948 už jako zločiny přípravy úkladů o republiku podle § 2 zák. č. 50/1923 Sb., respektive jako pokus tohoto zločinu. Toto jednání tedy bylo kvalifikováno stejně jako pozdější nejtěžší zločin velezrady dle ust. § 1/2 zák. č. 231/1948 Sb. Nový zákon, poplatný době, kdy byl tvořen, přinesl vedle málo přesné formulace skutkových podstat umožňující extenzivní výklad také možnost daleko širšího trestního postihu. Jednání dříve beztrestné se tak rázem stalo nejtěžším trestným činem.

---

¹ SÚA, f. A. Zápotocký, a. j. 596.

² VÚA, f. Čepička, a. j. 123.

³ Tento původní zákon neobsahoval možnost uložit za „zločiny proti státu“ trest smrti, jen u vojenské zrady (§ 6) trest na doživotí při zvláště přitěžujících okolnostech. Trestal ty, kteří za války opatřovali nepříteli prospěch a kteří vyzrazovali nepříteli tajemství důležitá pro obranu státu, eventuálně se za tím účelem spojili s nepřítelům. V důsledku sudetoněmeckého ohrožení republiky byl v r. 1936 vydán zákon č. 30, který doplnil zákon na ochranu republiky a připustil u § 6 odst. 2 trest smrti.

Zločin úkladů o republiku (pozdější velezrady) dle § 1 zák. č. 50/1923 Sb. předpokládal na straně pachatele násilí, dle § 1 zák. č. 231/1948 Sb. již násilí třeba nebylo. Trestní sazby byly zvýšeny někde až na trojnásobek a trest smrti byl zaveden pro celou řadu trestných činů. Zatímco v zák. č. 50/1923 Sb. byla trestem smrti ohrožena pouze kvalifikovaná vojenská zrada dle § 6/2, stanovil zák. č. 231/1948 Sb. tento trest za zločin velezrady dle § 1/3, zločin vyzvědačství dle § 5/2, zločin vyzvědačství proti spojenci dle § 6, zločin válečného škůdnictví dle § 10/1, 2, zločin válečné zrady dle § 11, zločin útoku na život ústavních činitelů dle § 14 a zločin tělesného poškození ústavních činitelů dle § 15/2. S výjimkou § 11, kde byl trest smrti alternativní k trestu na doživotí, byla u ostatních uvedených paragrafů sazba trestu smrti trestem jediným.

Zák. č. 231/1948 Sb. přinesl také novou skutkovou podstatu v ustanovení § 40 – „zločin neoprávněného opuštění republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu“ – se sazbou od 1 do 5 let těžkého žaláře.

Agendu Státní prokuratury a Státního soudu převzaly po jejich zrušení krajské prokuratury a krajské soudy (podobně jako věci „nově napadané“ po 31. 10. 1952), dále vyšší vojenské soudy a vyšší vojenské prokuratury, v době od 1. 1. 1953 do 3. 12. 1956 také Nejvyšší soud, pokud rozhodoval jako soud prvního stupně pro „těžké politické delikty“.⁴

Státní soud a Státní prokuratura měly působnost pro celé území republiky s tím, že v Brně a v Bratislavě vznikly jejich pobočky. Avšak jednotlivé senáty Státního soudu nezasedaly jen v uvedených sídelních městech, ale často (údajně aby byla jejich účinnost propagandisticky „údernější“) dojížděly do venkovských měst, na místa „trestných činů“.

Při obsazování nových funkcí byli u Státního soudu a Státní prokuratury samozřejmě preferováni „politicky vyspělí“ právníci. Na druhé straně působilo u Státního soudu i několik soudců, kteří neztratili své svědomí. Kromě JUDr. R. Hartycha (odsouzen na 18 let odnětí svobody, protože „nesoudil třídně“ a odmítl plnit příkazy R. Slánského) si vedoucí Státního soudu JUDr. B. Ziegler vynutil, že z justice museli odejít „nespolupracující soudci“ JUDr. R. Ritt, E. Pelhřimovský, J. Řehák, J. Prášek, L. Engelsmann. V roce 1950 byl odsouzen za známou činnost za nacistické okupace předseda senátu Státního soudu v Praze JUDr. J. Solnař k 5 letům odnětí svobody, když nebyl ochotný vynášet požadované rozsudky.

Státní prokurátor (v letech 1948–1949 JUDr. F. Grospič, 1949–1952 JUDr. B. Ziegler, pro vojenské oddělení gen. J. Vaněk) měl tři až pět náměstků (též viceprokurátorů), z nichž jeden byl určen pro vojenské věci, zatímco tři byli současně vedoucími oddělení v Praze (kraj Praha, České Budějovice, Karlovy Vary, Plzeň, Ústí nad Labem, Liberec, Hradec Králové a Pardubice), v Brně (kraj Brno, Jihlava, Gottwaldov, Olomouc a Ostrava) a v Bratislavě (kraj Bratislava, Nitra, Banská Bystrica, Žilina, Prešov a Košice).

Rovněž Státní soud měl tři oddělení, ovšem při každém z nich bylo několik senátů (například v Praze osm, v Brně čtyři).

Oddělení Státní prokuratury v Praze mělo v roce 1951 celkem deset úseků (oddělení):

- správní, • trestní (velezrada a špionáž), • vojenské věci, • církevní záležitosti, • sabotáže v zemědělství, distribuce a výživa obyvatelstva, • sabotáže v průmyslu, • velezrada a špionáž v průmyslu a zemědělství, • velezrada a špionáž ostatní, • zvláštní při MNB a • revizní.

Pobočky v Brně a v Bratislavě měly poměrně dlouho pouze dvě oddělení, avšak v roce 1951 se jejich počet rozšířil na pět: • správní, • sabotáže, špionáže a trestné činy vojáků a pří-

---

⁴ Podrobněji: VÚA, f. MNO, HSS, 1952, sign. 21-9/2.

slušníků SNB, • zemědělské, církevní věci a záležitosti mladistvých, • velezrady, menší sabotáže a navrátilci, • zvláštní při KV StB.

Zmíněná zvláštní oddělení prokuratury byla zřízena po dohodě ministra národní bezpečnosti Ladislava Kopřivy⁵ a ministra spravedlnosti JUDr. Štefana Raise⁶ v dubnu 1951,⁷ avšak činnost zahájila až 1. 11. 1951, neboť nejdříve bylo třeba prověřit navržené prokurátory orgány Ministerstva národní bezpečnosti.

Dosud totiž prokurátoři Státní prokuratury neměli (a nesměli mít) nejmenší možnost styku s obviněnými ve vazbě Státní bezpečnosti či vojenské kontrarozvědky (OBZ). K 1. 9. 1949 ministr spravedlnosti JUDr. A. Čepička nezákonně zrušil institut vyšetřujících soudců, důležitý článek mezi Státní bezpečností a Státní prokuraturoou, jenž mohl nezávisle ověřovat skutečnosti důležité pro posouzení viny či nevinu obviněného. Tím byla odpovědnost za vyšetřování „politických deliktů“ vložena výhradně do rukou Státní bezpečnosti.

Státní prokuratura byla před rozhodování postavena teprve po podání trestního oznámení, a to na základě materiálů z „přípravného řízení“, které již neměla možnost ovlivnit. V praxi se stav fakticky změnil pouze formálně, neboť prokurátoři zvláštních oddělení Státní prokuratury byli při svém rozhodování odkázáni jen na informace bezpečnosti, sami nemohli provádět její kontrolu, a tak svými podpisy a razítky potvrzovali a velmi často i kryli nezákonná opatření Státní bezpečnosti.

Opatření k odstranění nezákonností ve vazebním řízení měla ve svém důsledku pouze evidenční charakter a neměla vliv na výkon vazby. Nový tr. řád totiž v ustanovení § 296 odst. 2 připouštěl, aby vazba byla vykonávána nejen v soudních věznicích, ale i u orgánu povolaného k vyhledávání po dobu nejnutnější potřeby. V praxi Státní prokuratury se tato výjimka stala pravidlem.

Státní prokuratura a prokuratura obecně získala v tehdejšímu systému „kabinetní justice“ vůči soudu zvláštní postavení: návrhy prokurátora byly pro senát závazné.

Na činnost Státní prokuratury pak měly bezprostřední vliv stranické orgány v tzv. bezpečnostních „pětkách“ krajských výborů KSČ (od 2. 2. 1949 je tvořili: krajský politický tajemník, bezpečnostní referent, krajský velitel Státní bezpečnosti a Národní bezpečnosti a bezpečnostní tajemník) a bezpečnostní komise ÚV KSČ. Uvedené stranické orgány projednávaly konkrétní trestní věci u Státní prokuratury, a to ještě před rozhodnutím soudu.

Praxe „projednávat procesy“ v politickém orgánu zůstala zachována i po zrušení „pětek“ v září 1951. Tentokrát rozhodoval politický sekretariát ÚV KSČ, někdy projednávalo věc předsednictvo KV KSČ nebo politické byro ÚV KSČ.

Usnesení politického byra ÚV KSČ (o schválení nástinů žalob, navrhovaných trestech, propagačním využití procesu atd.) byla v konkrétních případech zasílána Generální prokuratuře a podle nich byly dávány pokyny intervenujícím prokurátorům a soudcům. Tato usnesení byla v důsledku uznávané a respektované „vedoucí úlohy KSČ“ chápána pro justiční orgány jako závazná. Vědomá účelovost postihu popřela jakýkoliv požadavek zákonnosti. Přispěla k deformacím trestního soudnictví uplatňováním „třídního přístupu při výkonu práva“.

Pouze několik málo státních prokurátorů zcela neztratilo svědomí a nezákonným praktikám se postavili na odpor. Například JUDr. S. Jůna prohlásil v září 1949 postup StB za „ges-

---

⁵ K osobě L. Kopřivy viz pozn. 22 dokumentu č. 13.

⁶ K osobě Š. Raise viz pozn. 4 dokumentu č. 13.

⁷ AMV, Rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 16 z 5. 4. 1951.

tapismus“. Státní prokurátor JUDr. B. Ziegler prosadil, aby byl Jůna za tento „záporný přístup k lidově demokratickému zřízení“ z justice propuštěn.

Ustanovení Státního soudu a Státní prokuratury prý „bylo správné a plně odpovídalo tehdejší situaci, linii strany a směřovalo k důsledné ochraně vítězství pracujícího lidu“. ⁸ Jistě, avšak v tom smyslu, že soudní procesy měly zastrašit a vytvořit z občana povolný nástroj mocenské kliky komunistického režimu. Sovětská teorie soudních nepřímých důkazů umožňovala, že vše bylo možno použít proti obžalovanému a že nevinný se přiznal ke všemu...

Do té doby neznal žádný právní řád tolik justičních vražd jako sovětský. Praktiky „nedostižného vzoru“ postupně převzaly ostatní socialistické země a samozřejmě i Československo. I když představitelé komunistického režimu stále mluvili o „novém humanismu“, člověk jako jedinec přestal být všeobecně uznávanou hodnotou...

V praxi byla činnost justičních orgánů závislá na závazných pokynech několika vedoucích pracovníků Ministerstva spravedlnosti – především ministra spravedlnosti JUDr. Alexeje Čepičky⁹ (od března 1948 do dubna 1950), JUDr. Štefana Raise (od května 1950 do zrušení Státního soudu koncem roku 1952) a jejich náměstka JUDr. Karla Klose.¹⁰

System „kabinetní justice“ vytvořený a v justiční praxi hluboce zakořeněný právě za éry prvního komunistického ministra spravedlnosti Čepičky spočíval na těchto principech:

- a) zásadní vliv na rozhodovací pravomoc soudů se soustředil v rukou ministra spravedlnosti, a to včetně přísného schvalovacího systému a stanoviska k trestům;
- b) odstranění kontroly justičních orgánů nad vyšetřováním;
- c) prokuratura získala vůči soudu zvláštní postavení: návrhy prokurátora byly pro senát závazné;
- d) podstatné omezení práva obhajoby;¹¹
- e) vědomé porušování zásady objektivní pravdy (notoriety).¹²

Řada pracovníků justice později popírala vědomost a vlastní podíl na porušování „socialistické zákonnosti“. V archivech se však dochovaly dokumenty, které taková tvrzení jednoznačně vyvracejí. Jedním z nich je i zde publikovaný „Zápis diskuse z prvního aktivu závodní organizace KSČ referentů Státního soudu a Státní prokuratury, oddělení Brno“ z 5. 12. 1950, který zapsali JUDr. Jaroslav Vokál a JUDr. Stanislav Kožoušek.¹³ Tomuto jednání předcházela aktiv u Krajského soudu v Brně a následovat mělo podobné setkání u oddělení Státního soudu v Praze a v Bratislavě. Jednání zahájil zástupce krajského výboru KSČ David, který ve svém projevu zdůraznil, že „je třeba bolševické kritiky a sebekritiky. Na tomto stranickém fóru má každý možnost a povinnost vyslovit svůj názor bez obavy, že by to mohlo býti služebně mylně vykládáno. Každý z nás je odpověden straně bez ohledu na to, jakou služební funkci zastává,

⁸ SÚA, f. ÚV KSČ, Komise II, a. j. 483.

⁹ K osobě A. Čepičky viz pozn. 2 dokumentu č. 13.

¹⁰ K osobě K. Klose viz pozn. 5 dokumentu č. 13.

¹¹ V březnu 1950 Čepička v Národním shromáždění mimo jiné uvedl, že někteří advokáti stále „nechápu společenskou funkci právní pomoci, [...] jak pokročit od úzké obrany individuálních zájmů jednoho klienta k vyšším zájmům pracujícího lidu a našeho demokratického zřízení“. Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí. Praha 1990, s. 210–211.

¹² Notorieta – všeobecná známost; právnícky skutečnost, kterou již není třeba dále zjišťovat, dokazovat. Podstata jejího uplatňování komunistickou justicí spočívala v tom, že při posuzování viny se nevycházelo ze zjištěných skutečností a prokázaného jednání obžalovaného, ale mnohdy jen z úvah a dedukcí. Používání této metody zastíralo nedostatek usvědčujících důkazů. To sloužilo k zpřísnění kvalifikace trestného činu, a tím i k ukládání neodůvodněně vysokých trestů.

¹³ Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, a. j. 114.

a účel může splnit jen otevřená kritika bez ohledu na osoby a z hlediska zájmu věci.¹⁴ Proto – jistě v zájmu „otevřené kritiky“ – připravil řečník jako pomůcku k usnadnění diskuse „nástin několika bodů:

- 1) Styk s veřejnými a politickými činiteli, spolupráce se závodní organizací KSČ.
- 2) Příprava a provedení procesů, zejména veřejných.
- 3) Jak byla prováděna diferenciaci z hlediska třídní příslušnosti pachatelů a nebezpečnosti trestného činu při kvalifikaci a výměře trestu.
- 4) Soudci z lidu, jejich výběr a péče o jejich školení, jak se projevují u hlavního líčení, dosa- vadní zkušenosti.
- 5) Spolupráce Státního soudu a Státní prokuratury, nedostatky na veřejnosti.
- 6) Jak je posuzována činnost Státního soudu a Státní prokuratury na veřejnosti.
- 7) Technické nedostatky práce Státního soudu a Státní prokuratury na veřejnosti.¹⁵

Uvedené body, jak soudruh David zdůraznil, neměly být závazné. Šokující je „otevře- nost“ prokurátorů a soudců při jejich projednávání a vědomí, že porušují tehdy platné záko- ny...

Dokument, okomentovaný poznámkami, zde přetiskujeme.

---

¹⁴ Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, a. j. 114.

¹⁵ Tamtéž.

DOKUMENT č. 1

Zápis o pracovním aktivu brněnského Státního soudu a brněnské Státní prokuratury (5. prosince 1950)¹

Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, a. j. 114.

Poznámky vypracovali Marta Fabšičová a Zdeněk Vališ.

Zápis o pracovním aktivu referentů Státního soudu, oddělení Brno a Státní prokuratury, oddělení Brno konaném dne 5. prosince 1950

Dr. Pavelka:² Hlásím se první do diskuse a hodlám vytknouti určité nedostatky, které se v naší práci vyskytují. To, proč jsme k tomuto aktivu dospěli, má své důvody a je to výsledkem celé řady problémů, které jsou v násinu v diskusi celkem správně podchyceny.

Státní soud má při výkonu své funkce určitou generální linii. Je jasné, že Státní soud je soudem politickým, který hodnotí projednávané věci politicky, a proto se generální linie strany jeví i v našem souzení. Připomínám slova prezidenta Gottwalda na IX. sjezdu, že situace po Únoru je charakterizována tím, že reakce zalezla do děr, ale není ještě plně potřena a bude se snažit naši cestu k socialismu všemi prostředky brzdit.

Tato slova se týkají naší práce a jejich pravdivost jasně vysvítá z činnosti, kterou soudíme. V tomto je generální linie pro Státní prokuraturu i Státní soud a z ní vyplývá praxe.

Za referenty ke Státnímu soudu byli vybráni soudruzi z 90 % osvědčení ve straně, prošli důkladným kádrováním a kteří si byli v první řadě vědomi svých povinností a toho, proč sem byli povoláni. Nelze jim naprosto vytýkat, že by nebyli politicky na svém místě.

Nyní k praxi z hlediska Státního soudu. Soud soudí na základě žaloby, a dojde-li k přesvědčení o vině, ukládá trest. A tu dospíváme k dvěma problémům, totiž k žalobám a k ukládání trestu.

A nyní první kritika – žaloby. Nápor mezinárodní i vnitřní reakce se zvyšuje, třídní boj se přiostrňuje. Prokuratura dostává trestní oznámení, vypracovává žaloby, předkládá je soudu a dochází k procesům.

Všichni z nás jsme si byli při souzení vědomi toho, že jsme soudci a že dle ústavy jest naším úkolem spravedlivě souditi, a ve stejné míře jsme si byli vědomi toho, že jsme straníci a že se musíme řídit generální linií strany. Dostávali jsme tedy k projednání obžaloby, napřed s důvody, potom bez důvodů, a konečně obžaloba obsahovala jen rozšířenou žalobní znětku. Brzy se objevily zjevy, s nimiž se senáty od samého počátku těžce smířovaly. Uvědomující si však situaci, zvýšenou činnost reakce a zvýšený třídní boj, trpěli jsme tyto zjevy, omlouvající je výjimečností poměrů. Z toho se však vyvinulo paušální předkládání žalob, v nichž se nejednalo o vyloženou velezradu, nýbrž jen o nepatrné náznaky, jak my říkáme o „velezradu jako nitka“.

---

¹ Otiskujeme pouze průběh diskuse pracovního aktivu, jehož se zúčastnili: za KV KSČ Brno Dolíhal, za OV KSČ Brno I. místopředseda dr. Friedman, soudci JUDr. Antonín Fresl (1905–1994), JUDr. Drahomíra Dohnálková (1913–1987), Alfréd Hahn (1909–1979), Jaroslav Horňanský (1901–1955), JUDr. Miroslav Jaroš (1917–1985), Stanislav Kožoušek (1916–?), JUDr. Zdeněk Ondráček (1913–1964), Josef Polák (1913–1993), Emil Pavelka (1898–1978), Antonín Piak (1901–1981), Ervín Scheuer (1910–1951), Jaroslav Vokál (1918–1984), prokurátoři Jaroslav David (1924–?), Antonín Havelka (1920–?), Josef Handl (1914–?), Vilém Hanák (1909–?), Jan Mládek (1917–?), Antonín Mykiska (1904–1982), Rudolf Pokora (1921–?).

² K osobě E. Pavelky viz pozn. 26 dokumentu č. 13.

Docházelo k pásové výrobě velezrady.³ Jsou projednávány i takové žaloby, kdy již pokus přechodu do zahraničí je kvalifikován jako velezrada a později, když dochází k zvýšené činnosti CIC, i jako vyzvědačství.

Soud dostává také takové žaloby, kdy 17letý chlapec, který si není vědom významu únorových událostí a jen z klukovského rozmaru a dobrodružnosti prchá do zahraničí, jest žalován Státní prokuraturou pro zločin velezrady a vyzvědačství. Byla žalována pro zločin velezrady i 70letá matka, když poskytla nocleh člověku, který jí po půl roce přinesl pozdrav od syna z Vídně. Tato matka si vůbec nebyla vědoma politické situace, v níž žijeme, a měla před očima jen svého syna, který jí poslal pozdrav. Ani v těchto případech zločinů velezrady nemohl jít soud při výměře trestu pod dolní hranici a nemohl ve skutkovém ději spatřovati jiný trestný čin než velezradu, která byla žalována. Nikdo ze Státního soudu, oddělení Brno se nemohl opovážiti použít ustanovení § 54⁴ a 55⁵ trestního zákona, nikdo nemohl překvalifikovati žalovaný zločin podle § 1⁶ na zločin podle § 40⁷ zákona č. 231/1948 Sb. a taková situace byla zejména od poloviny roku 1949 do podzimu 1950.

Při výměře trestů se pak praxe vyvinula tak, že se nejprve ukládal od 10 let výše, později bylo prohlášováno, že úměrný trest jest od 15 let výše. Bylo znemožněno diferencovat tresty, a tak zejména u skupin se žádalo, aby prvá polovina obviněných dostala tresty od 20 let výše a druhá polovina od 15 let výše. Mohl bych k tomu uvést mnohé příklady, ty však budou zajisté od dalších předneseny. Svoje případy mohu dáti k dispozici, ježto je mám vyznačeny.

Do porad o rozsudku přicházel senát s plným vědomím odpovědnosti a po bedlivé úvaze a široké diskusi, za níž nedocházelo k žádným rušivým zjevům mezi soudci z lidu a soudci z povolání, docházel senát k jednotnému názoru jak na vinu, tak i na trest. Mohu prohlásiti, že za mého předsedování vždy senát jednal shodně a byl jednomyslný. Když byl takto rozsudek pečlivě uvážen, docházelo v otázce trestů k diskusi se soudruhy prokurátory a tito si počínali tak, že senátem promyšlené a zvážené rozsudky měnili, trvali na zvyšování trestů, a to takovým způsobem, že tam, kde se senát shodl například na trestu 15 let, žádali aspoň 16 let, když se senát uvolil a trest zvýšil na 16 let, žádali ihned další zvýšení na 17 let, a tak žádali vždy vyšší a vyšší tresty.⁸

---

³ Soudci zde porušili svoji základní povinnost zjišťovat materiální pravdu v každé konkrétní věci, která byla zakotvena v § 3 a § 232 zák. č. 119/1873 ř. z., jímž se uvádí trestní řád. Stejnou zásadu obsahoval i § 303 vojenského tr. řádu zák. č. 131/1862 ř. z., platný až do r. 1950. Podstata notoriety spočívala v tom, že při posuzování viny v tr. řízení, včetně soudního procesu, se nevycházelo ze zjištěných skutečností a prokázaného jednání obžalovaného, nýbrž mnohdy jen z úvah a dedukcí opírajících se o obecné zkušenosti a poznatky. Používání této metody zastíralo nedostatek usvědčujících důkazů, a proto bylo v zásadním rozporu se zásadou objektivní pravdy. To však dobře posloužilo v justiční praxi komunistického režimu při zpřísnění klasifikace tr. činu, a tím samozřejmě i k ukládání neodůvodněně vysokých trestů.

⁴ Rozumí se zákon č. 86/1950 Sb. – uveřejnění rozsudku: „Soud vysloví, že se rozsudek uveřejní, vyžaduje-li to obecný zájem.“

⁵ Rozumí se zákon č. 86/1950 Sb. – propadnutí věci: „(1) Soud zpravidla prohlásí za propadlou věc, a) které bylo užito k spáchání trestného činu, b) která byla k spáchání trestného činu určena, c) kterou pachatel získal trestným činem nebo jako odměnu za něj nebo d) které pachatel nabyl za věc pod písm. c. (2) Za propadlou lze prohlásit jen věc náležející pachateli. (3) Vlastníkem propadlé věci se stává stát.“

⁶ § 1 zák. č. 231/1948 Sb. – velezrada (citace viz níže).

⁷ § 40 zák. č. 231/1948 Sb. – neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu (citace viz níže).

⁸ Praxe se příliš nezměnila ani v následujícím roce, jak vyplývá z hlášení kpt. O. Lišky (1. 1. – 19. 9. 1951) předsedal senátu Státního soudu v Praze) hlavní soudní správě MNO. Uvedl: „Zástupci Státní prokuratury účastní se asi v 50 % případů závěrečné porady, ačkoliv to zákon vylučuje, a v některých případech vykonávají nátlak a ovlivňují soud při jeho rozhodování. Zejména arogantně se přitom chovali prokurátoři Barbaš

Naším vzorem má být, a také jest, soudnictví Sovětského svazu. Andrej Vyšinskij, největší žijící sovětský právník, mluví ve své knize *Teorie důkazů* obsírně o tom, že rozsudek musí být přesvědčující, má-li splnit svůj účel.⁹ My to dobře chápeme, vidíme nejen na obžalovaných, nýbrž i na obhájcích a na obecenstvu, jak na ně rozsudek působí, a není většího uspokojení, než když vidíme, že rozsudek je přesvědčující, že nejen všichni zúčastnění, ale i obecenstvo jsou přesvědčeni o vině obžalovaných a o tom, že jim byl uložen spravedlivý a jejich vině přiměřený trest.

My máme možnost přesvědčit se, jak naše rozsudky působí. Na větších procesech bývá organizována soudružská veřejnost, s jejími představiteli průběhem procesu hovoříme, říká nám to StB, veřejní činitelé a funkcionáři, a konečně my sami mezi sebou si vyměňujeme své dojmy a zkušenosti.

Podívejme se tedy, jak naše rozsudky působí. Názor obviněných nám sdělují obhájci a zjišťujeme ho i jinak, při cenzuře dopisů. Obvinění přímo odmítají obhájce, tvrdí, že budou odsouzeni na 15 nebo 20 let, ať se něčeho dopustili, nebo ne. Tak se tedy na naše rozsudky dívají sami obvinění. To by konečně nebylo rozhodující a jejich zaujetí proti soudu je pochopitelné.

Podotýkám výslovně, že případy, o nichž hovořím, nejsou velké organizace, v nichž byl správně uložen trest smrti nebo mnohaletého žaláře a kde tento trest je bezvýhradně uznáván za jedině správný. Mluvím tu o drobných případech, kdy se jedná o jednoho nebo dva obviněné nebo o závěrečné obžalované z větších skupin, o takzvané „ocasy“, jak my jim říkáme.

Jak jsem již uvedl, stanovisko obviněných k soudu jest odmítavé, což jest při jejich zaujetí celkem pochopitelné, ačkoliv pro ně především má být rozsudek přesvědčující, má-li splnit svoje poslání výchovné.

Horší však jest, že se celá veřejnost, myslím veřejnost soudružská, i veřejní činitelé pozastavují nad paušálním ukládáním neúměrně vysokých trestů. My sami jsme cítili, že tresty, které jsme nuceni ukládat, naprosto nejsou správné a přiměřené vině odsouzených, a v důsledku toho nemohou být přesvědčující pro ostatní, když nejsme o jejich správnosti přesvědčeni ani my sami.

---

a Čížek, jakož i s. Matušínská.“ Dále upozornil na tuto svévolnost předsedů senátů: „V protokolech o hlasování se vůbec neuvádějí trestní ustanovení, podle kterých byli jednotliví obvinění uznáni vinnými. V důsledku toho mají předsedové senátu možnost enunciat rozsudku svémocně měnit. V trestní věci proti bývalému příslušníkovi Sboru vězeňské stráže Horáčkovi v poradě nebylo uznáno na některé kvalifikační momenty § 70 trestního zákona [zákon č. 86/1950 Sb. se vyjadřoval k otázce ochranného léčení], a naopak na některé uznáno bylo, ačkoliv nebyly žalovány. Předseda přečetl rozsudek v tom znění, jaké hájil v poradě, a na moji námitku, že jsme se usnesli na něčem jiném, odpověděl, že se nedá nic dělat, když už je rozsudek vyhlášen.“ (VÚA, MNO, f. HSS, 1952, sign. 21/9.)

⁹ Sovětské zákonodárství vycházelo z představy, že celý kapitalistický svět je zaměřen na zničení sovětské země, a proto je nutno ve všem hledat intriky vnitřního a zahraničního nepřítele. Svědčí o tom i tento Stalinův výrok: „Škůdci jsou a budou, dokud jsou u nás třídy, dokud existuje kapitalistické obklíčení.“

Svojí rétorikou v moskevských procesech z třicátých let neblaze proslul generální prokurátor Vyšinskij: „Hnusná, ničemná a bezmocná smečka zrádců a vrahů chtěla svými špinavými zločiny zastavit tep mohutného srdce našeho velikého lidu! Hnusná, ničemná smečka dobrodruhů pokoušela se špinavou nohou zašlapat nejkrásnější vonné květy naší socialistické zahrady. Tito zběsilí psi kapitalismu se pokoušeli roztrhat na kusy nejlepší lidi naší sovětské země.“

Struska, V.: Několik poznámek k Vyšinského teorii nepřímých soudních důkazů. In: Stálá mezinárodní konference o komunismu. Sborník přednášek a dokumentů. Praha 1991, s. 144–149. A. Vyšinskij prohlašoval doznání obžalovaného za vrcholný důkaz. Jeho získání bylo zcela v rukou StB, jejíž činnost nikdo nekontroloval, a způsob „získávání“ přiznání je dnes už dostatečně znám. V přípravném řízení zcela zaniklo právo na obhajobu, podobně jako presumpce nevinu existovala jen na papíře Sbírkou zákonů.

Některé senáty se pokusily udržet si samostatnost a pokusily se vynésti rozsudky odpovídající jejich přesvědčení a uložily tresty mírnější, než bylo požadováno, případně trestnou činnost kvalifikovaly podle vhodnějších zákonných ustanovení, než bylo žalováno. Co se však stalo? Nejvyšší soud i v těch nejjasnějších případech, které senát Státního soudu řádně odůvodnil, i v těchto případech se Nejvyšší soud vrátil k žalované kvalifikaci a uložené tresty zvýšil ještě více, než bylo ze strany prokuratury původně požadováno.

Nyní k praxi Nejvyššího soudu. Jeho slovo by mělo být rozhodující. Neexistuje téměř rozsudek Státního soudu, který by byl právoplatný, zejména pak byl-li trest vyměřen pod 15 let nebo bylo-li uznáno za vinu podle jiného než žalovaného paragrafu. Tyto rozsudky byly před Nejvyšším soudem projednávány během posledního asi 3/4 roku. Čekali jsme dlouho, jaké stanovisko Nejvyšší soud k našim rozsudkům zaujme. Čeho jsme však byli svědky? S hrůzou jsme zjistili, že nejenom byly zvýšeny a překvalifikovány rozumné rozsudky, nýbrž že i vysoké a paušálně dle přání prokuratury uložené tresty byly značně zvyšovány. Diferenciace trestů je něco, co Nejvyšší soud vůbec nezná, a tresty zase jen paušálně zvyšuje, takže mu právem říkáme „Nejvyšší potvrzovací a zvyšovací soud“.¹⁰

My jsme se snažili soudit třídně, činili jsme rozdíl mezi reakcionářem a pracujícím, mezi kapitalistou a svedeným dělníkem, mezi ovlivněným zaměstnancem a zrádcem dělnické třídy.¹¹ A tu jsme se museli pozastavit nad záhadou rozhodování Nejvyššího soudu.

Já jsem například odsoudil podle § 2 zákona 50/1923 Sb.¹² učitele, který zneužil svého postavení v SBS k rozšiřování letáků, k trestu 8 let. Nejvyšší soud však tomuto reakcionáři a třídnímu nepříteli trest snížil na 6 roků, vynaleznuv nové polehčující okolnosti. Jiný případ – Oškerová¹³ – význačná funkcionářka Sokola Královo Pole, manželka stavitele, vyslovená třídní nepřítelkyně, žalovaná na prvním místě ve skupině. Té byl trest potvrzen a jiné, až na čtvrtém místě žalované pracující ženě, nějaké uhlířce, byl trest zvýšen.

---

¹⁰ Situaci u Nejvyššího soudu ilustruje i následující „stížnost“ členů Nejvyššího vojenského soudu: „Náčelník Nejvyššího vojenského soudu v poradě 4. září 1951 upozornil na potřebu politického zaměření při rozhodování u Nejvyššího soudu. S. dr. Bartoš totiž vyslovil zásadu, že je třeba se oprostít od odbornosti a rozhodovat politicky, třídně, což asi u nás postrádá. V tom spatřujeme obvinění, že naše rozhodování u NS není třídně zaměřeno a že náš postup při hlasování a v poradách není v souladu s trestní politikou sledovanou v poměru k nepřítelům. [...] Totéž se pak může vztáhnout na naši vlastní soudcovskou činnost u NVS. Z uvedené výtky bylo by lze vyvodit nedostatek třídního uvědomění a nedostatek politické vyspělosti při výkonu soudcovské funkce. To pak nabývá velmi vážné obavy, je-li výtka vznesena vůči všem soudcům NVS. [...] Kromě uvedené výtky zvláště bylo s. dr. Bartošem vytknuto, že v důsledku našeho hlasování byli strženi k politicky nesprávnému hlasování soudci z lidu, dále že jsme hlasovali pro překvalifikování v případech, kde státní zájem určoval určitou kvalifikaci, a pak že bylo hlasováno pro přeměnu absolutního trestu. S. dr. Bartoš tyto výtky učinil povšechně, aniž je konkretizoval.“ (VÚA, MNO, f. HSS, 1952, sign. 21/9.)

¹¹ Prokurátorka JUDr. Brožová na gremiální poradě referentů Státní prokuratury Praha konané dne 11. 11. 1950 vyjádřila následující stanovisko k pojetí třídního přístupu při výkonu práva: „Pachatele je třeba posuzovat podle jejich osobní nebezpečnosti. Když jde o továrníka, neváhejme se žalobou podle § 1, 5 zák. č. 231/1948 Sb., když jde o dělníky, staré lidi apod., posuzujeme jejich činnost spíše podle § 40 zák. č. 231/1948 Sb., i když by po objektivní stránce formálně byly dány předpoklady pro použití § 1 a 5 citovaného zákona.“ (Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti prokuratury v letech 1948–1952. In: Prokuratura, čas. Generální prokuratury ČSFR, 1991, č. 2, s. 12.)

¹² To znamená „pro přípravu úkladů“: „Kdo se s někým spolčí k úkladům o republiku, kdo vejde k těmž konci ve styk přímý nebo nepřímý s cizí mocí nebo s cizími činiteli, zejména vojenskými nebo finančními, kdo k těmž konci sbírá branné nebo pomocné síly, je organizuje nebo cvičí, kdo poskytuje neb opatřuje k těmž konci zbraně, střelivo neb jiné prostředky, trestá se za zločin těžkým žalářem od jednoho do pěti let, za okolností zvláště přitěžujících těžkým žalářem od pěti do deseti let.“

¹³ Viz Státní soud, odd. Brno, sp. zn. Or IIc 234/49, a Nejvyšší soud, sp. zn. To 380/50.

Další praxe Nejvyššího soudu, nad níž se pozastavujeme, jsou takzvané přesezené tresty.

My jsme měli vždy na paměti, aby obvinění neseseděli ve vazbě déle, než je stanoveno rozsudkem, i když spisy leží u Nejvyššího soudu přes rok – jsou tam ještě nevyřízené spisy z naší červnové úderky 1949, upozorňovali jsme na to prokuraturu a stále nám bylo tvrzeno, že se nedá nic dělat.

Podívejme se, jak důmyslně Nejvyšší soud vyřizuje takové spisy. Dostal-li někdo například 1½ roku a měl trest téměř odpykán vazbou, spis pak ležel rok u Nejvyššího soudu, rozhodl Nejvyšší soud tak, že mu zvýší trest o tento rok, a případně mu ještě něco přidá, aby musel zůstat ve vazbě ještě nějaký ten měsíc a nešel domů s přesvědčením, že byl po odpykání trestu vězně zbytečně.¹⁴

Jiný případ: obviněný měl odpykán i trest uložený Nejvyšším soudem a byl držen ve vazbě dále. Podal si žádost ke Státní prokuratuře o propuštění, jeho žádost byla zamítnuta a byl by seděl dále, kdyby ho krajský prokurátor jako vězeňský komisař nepropustil.

Jiný případ: Opletal¹⁵ – žalován jako vedoucí v části Světlany,¹⁶ měl být odsouzen k trestu smrti. Během líčení jsme dospěli jednomyslně k názoru, že jeho činnost je nepatrná a že tento obviněný, který je nota bene tak ochrnutý, že musel býti přivezen na nosítkách, si takový trest nezasluhuje a že by měl býti uložen spíše na druhém místě žalovanému, proti lidově demokratickému zřízení zarputilému důstojníku s mnohem větší činností. Stejného názoru jako senát byli i příslušníci a velitel KV StB, kteří se shodovali s námi v tom, že trest smrti pro Opletala by byl pro kraj politicky neúnosný.

Já i soudce z lidu, bezpečnostní referent jihlavského kraje s. Houf, jsme o tom referovali vedoucímu Státní prokuratury s. Mykiskovi.¹⁷ Volali jsme telefonicky do Prahy, s. Mykiska však ani mě, ani Houfa k telefonu nepustil, hovořil s Prahou sám a sdělil nám potom, že trest musí být uložen podle původního návrhu, a skutečně jsme ho tak také museli uložit.

Mohl by někdo namítnout, proč my jako komunisté jsme to dopustili a dělali takové věci. V tomto směru se dovolávám diskusí na celostátních konferencích, poslední byla v Bratislavě, na níž jsem byl sám přítomen, tam se upozorňovalo ze všech oddělení Státního soudu na uvedené nedostatky, a konečně k velkému uspokojení konference zástupci Ministerstva spravedlnosti prohlásili, že všechny naše stížnosti uváží, že se o tom poradí, ale do dnešního dne nebyla nám o výsledku jejich porady sdělena žádná zpráva. Naopak poslední konference byla téměř před rokem a od té doby se již konference nesvolávají. Tehdy zástupci Ministerstva spravedlnosti také prohlásili, že celostátní konference budou svolávány častěji a pravidelně, že jest jich třeba ke sladění judikatury jednotlivých oddělení Státního soudu, ale zůstalo jen při slibech, a jak jsem již uvedl, konference byly zastaveny úplně.

---

¹⁴ Ve věznicích se však v této době nacházela řada osob, o nichž nebylo vůbec známo, pro koho a pro jaké trestné činy byly dodány do vazby. A to zvláště po nezákonném zrušení vyšetřujících soudců v červenci 1949, kdy Státní bezpečnost zatýkala bez vědomí prokurátora nebo soudu a necítila se vázána vazebními lhůtami. Justiční orgány se často o vazbách dozvěděly až po podání trestního oznámení, neboť StB vůbec nepřipouštěla možnost, že by státní prokurátor vazbu nepovolil.

¹⁵ Jan Opletal byl odsouzen dne 5. 5. 1950 Státním soudem, odd. Brno, sp. zn. Or II/I-17/50, ve skupině Zdeňka Rittera „Horská lesní lučina“, kterou StB ve své „zpravodajské kombinaci“ zařadila jako podskupinu Světlany. Opletal byl po výsledku léčen v olomoucké a poté ve šternberské nemocnici, odkud unikl, avšak byl znovu zatčen. Poté byl pravděpodobně propuštěn.

¹⁶ Ke Světlaně viz pozn. 27 dokumentu č. 13.

¹⁷ K osobě A. Mykisky viz pozn. 12 dokumentu č. 13.

Byli jsme si vědomi toho, že projednávání našich věcí jest vysoce důvěrné a že s nimi těžko můžeme na veřejnost. Vždyť ani na okrese KSČ [okresní výbor KSČ] neměl soud opory, na okrese se nechápala důležitost Státního soudu a jeho poslání. Ke krajskému vedení KSČ nebyla pak důvěra, nebylo možné jít ke Šlingovi¹⁸ a k s. Tomšíkovi také nebyla důvěra. Tak jen na našich gremiálních poradách jsme stále upozorňovali na to, že rozsudky musí býti přesvědčivé, tresty diferencované, stěžovali jsme si, jak často musíme hledat a najít velezradu tam, kde jí není, a jak pracně potom musíme odůvodňovat nemožné tresty. U Státní prokuratury, oddělení Brno jsme však nápravu sjednat nemohli.

Nakonec chci ještě dodat: jsme jen služebníky lidu, pracující třídy, která nám dala důvěru, a byli jsme si vědomi toho, že mnohdy soudíme proti vůli pracujícího lidu, ale dělali jsme tak a vynášeli takové rozsudky, protože jsme neměli jiného východiska.

Horňanský:¹⁹ Než přejdou k jednotlivým bodům nástinu, chtěl bych naše hosty informovati o tom, co jest to Státní soud. Máme totiž jeden Státní soud v Praze, který má tři oddělení, a to v Praze, Brně a Bratislavě. Do pracovního obvodu Státního soudu, oddělení Brno patří pět moravských krajů a trestné činy protistátního charakteru, které jsou v tomto obvodu spáchány.

Nyní k jednotlivým bodům:

Náš styk s veřejnými činiteli jest těžký vzhledem k tomu, že máme rajón rozdělen na pět krajů. Proto jsme ve styku s veřejnými činiteli odkázáni na Státní prokuraturu.

Spolupráce Státního soudu s jeho závodní organizací byla dobrá. U nás to ovšem bylo snadnější než u Státní prokuratury, kde měli společnou organizaci [KSČ] s krajskou a okresní prokuraturou a vzhledem k tajné povaze naší činnosti nebylo tam možno o ní diskutovati. Nyní je situace lepší, poněvadž po připojení Státní prokuratury k naší závodní organizaci možno i pro Státní prokuraturu jednati otevřeně o jejich problémech. Důkazem toho je náš dnešní aktiv.

Přípravu a technické provedení veřejných procesů obstarávala rovněž Státní prokuratura.²⁰

Pokud jde o diferenciaci trestů: u nás byla prováděna, ale je pravda, že tresty byly neúměrně vysoké. Přitom se nám na všech konferencích vytýkalo, že soudíme příliš mírně. Já jsem proti tomuto názoru bojoval na všech konferencích, ale bylo to marné, přestože jsem to dokládal důkazy. Příčina toho byla ta, že tehdejší ministr spravedlnosti [JUDr. A. Čepička] měl fixní ideu trestati přísně a to se přenášelo na viceministry, kteří tlačili na nás.

¹⁸ Šling, Otto (1912–1952), člen KSČ od r. 1930, bojoval v řadách interbrigadistů ve Španělsku. Za druhé světové války působil ve Velké Británii, po r. 1945 členem ÚV KSČ a vedoucím tajemníkem KV KSČ v Brně. Zatčen 6. 10. 1950, odsouzen jako člen „protistátního spikleneckého centra“ a 3. 12. 1952 popraven. V r. 1963 soudně, stranicky i občansky rehabilitován. Viz pozn. 76 dokumentu č. 14.

¹⁹ K osobě J. Horňanského viz pozn. 13 dokumentu č. 13.

²⁰ Komunistický režim zásadně ovlivnil postavení prokurátora, a zejména u Státní prokuratury se tak z veřejného žalobce stal i politicky významný činitel, jehož prostřednictvím mohlo Ministerstvo spravedlnosti bezprostředně ovlivňovat soud. Na celostátní konferenci pracovníků justice dne 21. 11. 1949 resortní ministr JUDr. A. Čepička prohlásil jasnou preferenci prokuratury před soudem: „U okresního a krajského prokurátora se dnes musí soustřeďovat administrativně i odborně všechno, co souvisí s trestním soudnictvím. Tato velká odpovědnost si pochopitelně vynutí také změny postavení našich prokurátorů. Dosud byli prokurátoři po všech stránkách pozadu za soudci a dopláceli na to existenčně. My změníme pořadí našich zaměstnanců a do popředí se dostanou prokurátoři. Dostanou se i administrativně tím, že celková organizace soudu se bude soustřeďovat jako do svého těžiště do rukou prokurátorů. Také to bude vyjádřeno tím, že služební postavení a odměny prokurátorů budou vyšší než ostatních zaměstnanců v justiční právní službě.“ (Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: c. d., s. 42.)

Se Šlingem jsem se setkal jednou, bylo to v procesu Podsedník a spol.,²¹ odešel jsem z rozmluvy s ním zhnusen a více jsem za ním nešel. Další potěšení jsem měl až v procesu Hájek a spol.²² O lístcích, které tam senátu byly posílány, pět od Šlinga, dva od Zieglera²³ a dva od bezpečnostního referenta Krejčího, se tady šířit nebudu, ty jsem předal StB.²⁴ Ziegler si mohl být vědom toho, že jest to nemožná situace.²⁵

Pokud jde o naši judikaturu, vloni jsme dostali od ministerstva příkaz, že v době od 15. 5. do 15. 6. musí být projednány všechny věci, které tehdy byly otevřené. Šlo celkem o 82 spisů. Já jsem se bránil, že to není technicky možné. Přes moje námitky bylo na příkazu trváno a lhůta byla prodloužena do konce června.²⁶ V té době jsme s veškerým vypětím sil úkol zdolali a v této takzvané červnové úderce jsme všechny ony věci také posoudili. Při tomto spěchu a při tom, že jeden senát byl v Brně, jiný toho času v Olomouci, Ostravě nebo Uherském Hradišti, nebylo možno vytvořit jednotnou judikaturu. Tyto věci jsou teprve nyní u Nejvyššího soudu rozhodovány.

Tresty – dělali jsme diferenciaci, ale tlačilo se na nás, že strana a státní zájem žádají tresty nejtvrďší. Proto jsme se těmito argumentům podrobili a i proti svému přesvědčení jsme ukládali tresty velice přísné. Nejvyšší soud je však přesto ještě zvedl.

Někdy je také těžké dělati diferenciaci, když jest takticky špatně žalováno. Jak můžeme správně diferenciovati, když nám v jedné žalobě žalují zaměstnance, který svedl svého zaměstnavatele, bohatého kulaka, a iniciativní zaměstnanec musí býti přísněji potrestán.

Pokud jde o naše rozsudky. Ověřil jsem si, že jsme to dělali formálně i materiálně správně a závěr revize ministerstva o našich rozsudcích byl pochvalný. Já znám dobře kvalitu našich rozsudků, poněvadž jsem si každý rozsudek přečetl, i když jsem o tom nemluvil.

---

²¹ Podsedník, Josef (1903–1990), politik, 1946–1948 primátor města Brna. V r. 1949 byl odsouzen Státním soudem, odd. Brno, sp. zn. Or IIa-1/49, za velezradu na 18 let odnětí svobody. Rozsudek byl na zákrok krajského tajemníka O. Šlinga potvrzen Nejvyšším soudem v r. 1950, sp. zn. To 12/50. V r. 1963 byl propuštěn.

²² Akce StB PERŠTÝN. Proces s osmi obžalovanými byl inscenován za účelem diskreditace zaměstnanců britského velvyslanectví. Ve věci intervenoval náměstek ministra spravedlnosti JUDr. Karel Klos.

²³ JUDr. Ziegler, Bohumír (i Bohumil; 1906–1974) byl tehdy ve funkci vedoucího státního prokurátora v Praze (1949–1952), později působil jako soudce a předseda senátu u Nejvyššího soudu.

²⁴ „Lístky“ byly posílány i při jiných soudních procesech. Například dr. D. Dohnálková v informaci o procesu s organizací „Dr. Hřebík“ (viz níže) ze dne 7. 6. 1951 mimo jiné uvedla: „Druhý den procesu, který měl celkem obvyklý spád, byla vyslýchána obviněná Anna Königová. Během jejího výslechu mi předseda dr. Horňanský septem řekl: Přišel Šling, a já jsem také skutečně zpozorovala Šlinga, který vešel zadními dveřmi a postavil se asi uprostřed zadní stěny za sedadla. Asi po 5 minutách Šling odešel boční chodbou a brzy poté přinesl předsedovi dr. Horňanskému zaměstnanec Státní prokuratury s. Popek lístek, který mi dr. Horňanský po přečtení předal. Lístek byl podepsán Šlingem a jeho obsah se týkal způsobu, jakým si Šling přeje, aby byla Königová vyslýchána. [...] Na tom ovšem neměl Šling dosti a poslal ještě další 4 lístky, [...] byly posílány tak nápadným způsobem, že si toho všimli nejen obhájci, nýbrž také soudruzi sedící mezi posluchači. Tento naprosto nemístný způsob zasahování do řízení procesu způsobil, že s. Horňanský líčení přerušil na krátkou chvíli a celý senát, prokurátor i zapisovatel odešli do poradní místnosti. [...] Během rozmluvy v poradní místnosti Šling dával nám všem pokyny, jak máme Königovou vyslýchat. Tvrdil, že je to bývalá funkcionářka strany a že je třeba vést proces jako školení.“ (SÚA, f. ÚV KSČ, Komise II, sv. 10, a. j. 325.)

²⁵ Již zmíněný kpt. Liška ve svém hlášení z 19. 9. 1951 dále uvedl: „Předsedové senátu před vynesením rozsudku jdou hlásit výsledek ‚nahoru‘, tj. s. Richtrovi nebo s. Černému. Někdy se stává, že tito s rozsudkem nesouhlasí, a proto z podnětu předsedy se soud znovu radí o názoru, který předseda se ‚shora‘ přinesl.“ (VÚA, MNO, f. HSS, 1951, sign. 21/9.)

²⁶ Spěch byl vyvolán vydáním nového tr. zák. a tr. řádu, zák. č. 86/1951 Sb. a zák. č. 87/1950 Sb.

V poslední době jsme se však přesvědčili, že je to Nejvyšší soud, který dělá zmetky. Přesto jsem se včera dozvěděl, že odpovědný činitel Nejvyššího soudu prohlásil, že referenti Nejvyššího soudu berou [naše rozsudky] s hnusem do ruky, neboť prý jsou vadné jak po stránce formální, tak i po stránce materiální. Bylo to řečeno bez konkrétních údajů a vytykalo se dále, že dáme za stejný čin jednomu dva a druhému 12 roků.

Nejvyšší soud by snad mohl vědět, že když dva dělají totéž, nemusí to býti vždy totéž, a že je snad rozdíl, uteče-li za hranice nerozvážený chlapec, který má platit alimenty, nebo utíkají za hranice nějaký lékař, doktor práv nebo bývalý továrník.

V otázce diferenciacie trestů stačí poukázat na poslední řeč ministra spravedlnosti. Tato řeč snad platí i pro Nejvyšší soud.

Přicházejí nám stížnosti na Nejvyšší soud, že tam jednání trvá čtvrt hodiny, porada půl hodiny a vynesení rozsudku s důvody 1½ až 2 hodiny. Je skutečně s podivem, jak to Nejvyšší soud dokáže.

Po formální stránce je snad správné, když se při jednání kouří, když referent při jednání usne a vypadne mu fajfka z úst a když advokáti říkají, že na tu komedii už jezdit nebudou, že ani referující člen senátu nezná spis a advokáti ho musí upozorňovati, kde co ve spise je? Nám je všem jasné, že toto naplívnutí na Státní soud, oddělení Brno jest první reakcí na naši snahu o sjednání nápravy u Nejvyššího soudu.

K předneseným steskům poznamenávám, že tu byla revize z ministerstva zjišťovat, kde je závada. Zjistila, že závada není u nás, nýbrž u Nejvyššího soudu, kde máme toho času 99 spisů, nejstarší od 10. února 1950. Je nepochopitelné, že když tam vyřizují spisy předně podle toho, kde je méně obžalovaných, a velké skupiny nechávají ležet, číslo jako číslo, že se potom stane, že jsou tresty přesezeny. Na to my ovšem vlivu nemáme.

Pokud jde o naše zkušenosti se soudci z lidu, musím i já potvrdit, že s nimi máme nejlepší zkušenosti a že nikdy nebylo názorových rozdílů mezi námi a jimi.

Veřejnost naše procesy kritizuje. Je to často neprávem, poněvadž nezná pozadí.

Zastávali jsme vždy názor, že nejvyšší tresty nelze ukládati podle rajónů, a tento názor jsem hájil i na celostátních konferencích. Opletal měl rozhodně menší činnost nežli Zela²⁷ a Opasek²⁸ a jeho případ není dosud rozřešen. Já jsem v hradištském případě prohlásil, že si nedám pro něco takového od soudruhů naplívnutí do tváře a že takového něco příště neudělám.

---

²⁷ Zela, Stanislav (1893–1969), římskokatolický kněz a církevní hodnostář. V r. 1917 byl vysvěcen na kněze, působil jako ceremoniář a sekretář olomouckých arcibiskupů L. Skrbenského, A. C. Stojana a L. Prečana. Od r. 1941 světící biskup olomoucký, v letech 1947–1948 kapitulní vikář, pak generální vikář olomoucké diecéze. V červenci 1950 zatčen, v prosinci téhož roku odsouzen ve vykonstruovaném monstrprocesu s církevními hodnostáři k 25 letům odnětí svobody. V r. 1963 byl propuštěn na svobodu, ale fakticky držen v internaci v charitativním domově v Radvanově. Krátce před smrtí byl plně rehabilitován. Autor řady studií z českých církevních dějin.

²⁸ Opasek, Jan Anastasius (1913–1999), představitel řádu benediktinů v České republice. Studoval v Římě, kde v r. 1939 dosáhl doktorátu teologie. Následující rok byl jmenován převorem, od r. 1947 opatem břevnovského kláštera v Praze (jímž zůstal až do smrti). V září 1949 byl StB zatčen a odsouzen na doživotí. Po amnestii prezidenta republiky byl v r. 1960 propuštěn, poté pracoval jako stavební dělník. V r. 1968 získal státní souhlas k výkonu kněžského povolání, po srpnové okupaci vojsky Varšavské smlouvy však odešel do exilu. Do r. 1990 žil v benediktinském klášteře v Rohru v Bavorsku, poté se vrátil do Čech. Předseda laické organizace Opus bonum.

Podle mého názoru jest těžko prováděti ekvilibristiku s tresty. Typický příklad Hájek a spol. Celý senát byl jednotného názoru, že dva z nich plně zaslouží trest smrti, na to jsme celý proces zaměřili, a potom se na nás chtělo, abychom u nich použili přeměny trestu.

Chyba spočívá v tom, že předseda senátu není volán do bezpečnostní pětky,²⁹ aby také řekl svůj názor na věc. Podle dosavadní praxe bezpečnostní pětka něco usnese, předloží se to ke schválení a potom soud podle toho musí jet. Náprava se ovšem nesjedná, pokud nebudeme moci pohovořit přímo s ministrem.

Takto je ovšem pochopitelné, že veřejnost, a to jak reakčníci, tak i soudruzi, kritizují naše rozsudky a že dostáváme otřesné dopisy, které poukazují na různost rozsudků. My ovšem nemůžeme veřejnosti celé pozadí vysvětlit, poněvadž tu jde o státní zájmy, a těžce neseme ne-spravedlivou kritiku.

My se tu nebojíme vynést rozsudek smrti, jsme-li přesvědčeni o vině obžalovaného, jež by tento trest odůvodňovala, což se nemůže říci o všech odděleních tohoto soudu, poněvadž u jednoho oddělení mají toho času sedm soudců, kteří pro srdeční slabost nemohou souditi ve věcech, kde je trest smrti.

Pokud jde o celostátní konference, byli na ně zváni jen předsedové. Na některé jsme ani zváni nebyli, snad proto, aby se ušetřilo.

Mykiska: Začátky Státního soudu i prokuratury, oddělení v Brně byly těžké, nikdo nám nedal směrnice, začínali jsme, jak se říká, z vody. Za této situace jsme soudili první letákové akce a byly vysloveny první tvrdé tresty. Tvrdé tresty byly tehdy nutné, politicky bylo to i správné, a lidé upustili od rozmnožování letáků.³⁰

Na začátku činnosti soudu a prokuratury došlo také k prvnímu styku se Šlingem, byl při tom tehdy i s. Horňanský a bylo to při procesu proti Podsedníkovi a spol. Tehdy Šling prohlásil, že mu musíme rozsudek před vynesením předložit ke schválení.

Horňanský: Ano, ale tehdy u Šlinga ses za mne nepostavil, a mohli jsme to již tehdy napravit.

Mykiska: Hovoří dále o těžkostech Státní prokuratury v Brně [sic], za nichž došlo, také se vzrůstem protistátní činnosti, k takovému nahromadění spisů, že musela být postavena úderka, aby zvládla práci v krátké lhůtě dané ministerstvem. Je přirozené, že v tak vražedné lhůtě nemohly být žaloby precizně vypracovány. Stejná situace byla i u Státního soudu v Brně. Chyby způsobené za této úderky dělají nám stále zle a dodnes se na ně poukazuje. Soudruzi vyčerpaní touto úderkou nutně museli jít na dovolenou, a tak zase se zdrželo vyřizování spisů.

Když přišla skupina Orel,³¹ souzená pražským senátem [Státního soudu], byl jsem žádán, abych prosadil nejtvrďší tresty. Pozastavoval jsem se nad tím, nejtvrďší tresty jsem neprosadil a neprosadil a po průzkumu u StB, s nímž máme úzký styk, poznal jsem, že uložené tres-

---

²⁹ Rozumí se krajská bezpečnostní pětka ve složení: krajský politický tajemník KSČ, bezpečnostní referent KNV, krajský velitel StB a SNB a bezpečnostní tajemník KV KSČ. Pětka měla podle usnesení (ústřední) komise pro bezpečnost ze dne 2. 2. 1949 kontrolovat práci bezpečnostních orgánů a pomáhat jim v jejich činnosti. Kádrové otázky se měly řešit v dohodě s krajským politickým tajemníkem. Podrobněji: AMV, f. 310-22-5, č. 1. 1-4.

³⁰ Soudní procesy měly za účel zastrašit a vytvořit z občana povolný nástroj mocenské kliky komunistického režimu.

³¹ Orelskou skupinu „Koukal a spol.“ soudil výjezdní senát Státního soudu Praha za předsednictví JUDr. Jaroslava Scheybala, sp. zn. Or IIa 309/49. Dále viz Nejvyšší soud, sp. To 417/50-5, a AMV, a. č. V-2681.

ty byly a jsou přiměřené. Tehdy žádal absolutní tresty dr. Karel Klos³² z Prahy a za tento proces skupiny orelské, který soudila Praha, je Brno dosud napadáno a tvrdí se, že v Brně soudí mírně. Tuto orelskou skupinu, celkem osm spisů, u nás soudil pražský senát, nevím z jakých důvodů.

Jako prokurátoři jsme činěni odpovědnými za výši trestů i za to, jak věc byla posouzena, proto jsme vždy se senátem o věci hovořili a přesvědčovali jsme senát o trestech. Znali jsme striktní rozkazy ministerstva a znali jsme poznatky Státní bezpečnosti.³³ Snažili jsme se najít schůdnou cestu, abychom proti své vůli a přesvědčení nemuseli podávat odvolání. Bylo nám mnohdy nařizováno odvolání, kde jsme s tím nesouhlasili, a s překvapením jsme zjistili, že Nejvyšší soud odvolání vyhověl, ačkoliv v jiném případě (Sláma³⁴) Nejvyšší soud k našemu největšímu překvapení trest snížil.

Pokud se týká otázky takzvaných navrátilců, bylo nám uloženo, že všechny nedovolené přechody hranic musíme žalovat jako velezradu, a bylo to po amnestii. Myslím, že tento postup, tato deviza byla správná, ježto bylo nutno uprchlíky tvrdě postihnout.³⁵ Ztotožňuji se i s tím, že navrátilci musí býti tvrdě stíháni, protože jsme se přesvědčili, že z navrátilců se někdy vyklubali agenti cizí moci, kteří k nám přišli dokonce s konkrétními úkoly.

Během doby i nám se však jevilo nesprávným paušálně stíhat všechny útěky a navrátilce jako velezradu, zvláště když navrátilci se vrátili z ruského pásma v Rakousku. Upozorňovali

---

³² Klos, Karel (1909–1982). Doktorát práv získal v r. 1934 a zůstal ve státních službách jako soudce. Za nacistické okupace pracoval jako soudce Krajského soudu v Praze, ve Vožici a v Táboře až do r. 1944, kdy byl totálně nasazen na práci v lékařském družstvu ve Volyni. V květnu 1945 byl místním revolučním národním výborem pověřen vedením vyšetřovací komise proti zrádcům a kolaborantům. Od srpna 1945 působil u Zemského soudu v Praze, kde se podílel na vytváření organizace Revolučního odborového hnutí a později se stal členem ústřední rady ROH. V únoru 1948 byl povolán na MS, aby se podílel na „očistě“ justice. Krátce poté byl jmenován do funkce náměstka ministra spravedlnosti pro věci St. prokuratury a St. soudu, odvolán v lednu 1953 a poté působil v Československé armádě. Je odpovědný za porušení zákonnosti justičními orgány, aktivně se podílel na přípravě i propagaci nejdůležitějších procesů Státního soudu. Podrobněji: SÚA, f. ÚV KSČ, Branně-bezpečnostní odd., sv. 50, a. j. 135. Viz též pozn. 5 dokumentu č. 13.

³³ V zápise z gremiální porady referentů Státní prokuratury, odd. Brno ze dne 1. 12. 1949 se doslovně uvádí: „Byla z hlediska poměru Státní prokuratury zdůrazněna možnost přípravy hlavního přelíčení předběžnými poradami za účasti předsedy senátu, referenta Státní prokuratury, případně i informovaného referenta StB, a ve velkých procesech pak nutnost porady i před publikací rozsudku, aby tak byly odstraněny všechny případné nejasnosti, přičemž nutno dbáti, aby při výměře trestu bylo u hlavního pachatele vycházeno od horní hranice trestní sazby, tresty ostatních obžalovaných aby byly podle toho odstupňovány a k vyměření trestu pod zákonnou sazbu aby docházelo jen v případech výjimečných. Odsouzení podmínečné dlužno u Státního soudu zcela vyloučit.“ (Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: c. d., s. 42–43.)

³⁴ Sláma, Věroslav. Jeho bratr Cyril byl ve spojení s plukovníkem Karlem Procházkou, který po únoru 1948 spolupracoval s britskou zpravodajskou službou (po ukončení spolupráce dostal jiné jméno). Zemřel v Kapském Městě v jižní Africe v osmdesátých letech. Po jeho útěku z republiky byli zatčeni oba rodiče, manželka a bratr s manželkou a byli odsouzeni k vysokým trestům odnětí svobody.

³⁵ Další důkaz o vědomé účelovosti postihu bez zřetele k požadavkům zákonnosti. Judikát Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. Or I 1642/49, pokud jde o výklad § 1 zák. č. 231/1948 Sb., jasně uvádí: „Zločin velezrady je dán samotným faktem, že obviněný odešel do Německa, a je nerozhodné, zda jeho původní úmysl se nenesl k velezradě a zda neprodělal screening.“ Vedoucí Státní prokuratury dr. Ziegler na poradě referentů Státní prokuratury dne 14. 5. 1949 vydal v diskusi o postihu navrátilců jasný pokyn tyto osoby přísně stíhat dle § 1 nebo § 5 zák. č. 231/1948 Sb. a dále uvedl: „Je možno říci, že snad 95 % těchto osob jsou osoby pověřené provedením určitých úkolů na území republiky. Podle informací jsou výsledky prováděné u CIC velmi důkladné a zpravodajské orgány dostanou z vyslychaného vždy to, co potřebují. Ostatně mnoho takových mladistvých jsou největší nepřátelé lidově demokratického zřízení, což ukázal proces s gen. Kutlvašrem. Jsou-li trestáni tyto mladiství okresními soudy jen podle § 40 zák. č. 231/1948 Sb., není nikde záruka, že budou skutečně náležitě potrestáni.“ (Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: c. d., s. 11.)

jsme na tyto věci Ministerstvo spravedlnosti, ale bylo nám nařízeno žalovat na velezradu a trvat na ní. Domnívali jsme se aspoň, že se můžeme spokojit s nižšími tresty, a byl-li vysloven trest aspoň 10 let, zprávovali jsme, že se nehodláme odvolávat. I v těchto případech jsme však do-
stávali příkaz k odvolání a k našemu překvapení Nejvyšší soud tresty ještě zvyšuje. Odvolání nám bylo striktně byrokraticky nařízeno a odvolat jsme se museli.

K otázce trestu smrti. Podle zákona žalujeme dle této kvalifikace mnohokrát. O každé takové věci podáváme zvláštní zprávy obsahující skutkový děj, povahu pachatele, jeho chování během vyšetřování u StB, ve věznici a stanovisko bezpečnostní pětky – to je stranický orgán, na jehož rozhodování nemám vlivu.³⁶

---

³⁶ Například 2. 3. 1950 podal dr. Mykiska ve věci Jan Opletal a spol. Ministerstvu spravedlnosti tuto zprávu o návrhu na nejvyšší výměru trestu podle § 1 odst. 3 zák. č. 231/1948 Sb., resp. podle § 5 odst. 2 cit. zák.: „Na podzim r. 1948 byla založena Janem Opletalem, Bedřichem Kuncem a majorem Prášilem na Olomoucku protistátní organizace s názvem Horská lesní lučina. Zakladatelé skupiny usilovali zpočátku jednak o získání nových členů, kteří by byli schopni převzít v okamžiku státního převratu odpovědné veřejné funkce, a jednak o navázání styků s protistátními organizacemi jinými. V prvních měsících r. 1949 se jim podařilo navázati prostřednictvím kpt. Františka Kováře spojením s protistátní organizací Světлана, s níž se pak organizace Horská lesní lučina sloučila, a zapojila se tak do její rozsáhlé a nebezpečné protistátní činnosti, spočívající v hromadném rozšiřování protistátních letáků, tvoření bojových a zpravodajských skupin, v získávání osob schopných v okamžiku státního převratu obsadit místa ve veřejné správě, k navázání styků se zahraničními nepřáteli republiky, v organizování přechodů přes státní hranice, v pořizování seznamů osob nepohodlných a podobně s konečným cílem zničení samostatnosti republiky, jejího politického a hospodářského systému a obnoviti na jejím území kapitalistický řád. Uložení trestu smrti přichází v úvahu u dvou osob, a to u Jana Opletala a kpt. Františka Kováře. [...]

Kpt. František Kovář, nar. 17. 3. 1912 v Novosedlech, [...] pochází ze střední zemědělské rodiny. Jeho rodiče Josef a Antonie, roz. Chlupová, měli menší hospodářství v Novosedlech, na němž dosud hospodaří jeho sestra Antonie s matkou. Z dalších sourozenců jeden bratr je kapitánem čsl. armády a druhý bratr je úředníkem berního úřadu. Po absolvování 3 tříd měšťanské školy nastoupil Kovář dvouletou lesnickou praxi a pak absolvoval Vyšší lesnickou školu v Hranicích s maturitou. V r. 1934 nastoupil vojenskou prezenční službu a po jejím uplynutí zůstal v další dobrovolné vojenské službě v hodnosti podporučíka. Po vykonání zkoušky na důstojníka z povolání byl v r. 1938 aktivován, jmenován poručíkem a sloužil pak v Trebišově a v Holešově až do listopadu 1939. Od tohoto data byl zaměstnán krátkou dobu na pokusné lesnické stanici v Jemnici a pak až do ledna 1941 u hospodářské kontroly Ministerstva zemědělství. Poté do konce ledna 1942 byl totálně nasazen Ministerstvem zemědělství do Německa jako manipulants poblíž Hannoveru. Od února 1942 až do prosince 1943 byl zaměstnán u lesního dohledacího úřadu v Uherském Hradišti jako lesní adjunkt a pak opět až do konce února 1945 byl nasazen jako lesní zaměstnanec u velkostatku Broumov na Vláře [nyní Brumov-Bylnice]. Poté až do června 1945 působil jako lesník na velkostatku v Buchlovicích a odtud nastoupil místo vedoucího velkostatku dra Frische a rodiny Redlichů v Roštíně. 1. srpna 1946 nastoupil činnou vojenskou službu v Novém Jičíně a od té doby zůstal v aktivní vojenské službě až do svého zatčení. Před r. 1938 nebyl politicky organizován. Po osvobození vstoupil v červenci 1945 do KSČ, kde funkci neměl, a v r. 1947 z KSČ vystoupil, podle vlastních údajů z osobních důvodů, pro nedorozumění s místními činiteli KSČ v Roštíně. Od té doby nebyl politicky organizován až do února 1948, kdy vstoupil opět do KSČ a zůstal členem až doposud.

Trestně relevantní činnost kpt. Františka Kováře: Z doby okupace se znal s Antonínem Slabíkem [pozdější tajný spolupracovník StB]. V listopadu 1948 Slabík vyhledal a byl jím získán pro organizaci Světлана. Podepsal Slabíkovi přísahu věrnosti, jíž se zavázal k protistátní činnosti. Nato obdržel od Slabíka pověřovací rozkaz pro vedení organizace Světлана na severní Moravě ve funkci štabního kapitána a pod krycím jménem SEVERIN. K účelům písemného styku dal mu Slabík tekutinu pro psaní neviditelným písmem a předal mu asi 30 kusů protistátních letáků „Občané“. V březnu 1949 navštívil Kovář Slabíka opět. Slabík ho vyzkoušel o svém chystaném útěku do zahraničí, předal mu asi 50 kusů různých protistátních letáků, jmenoval ho po dobu své nepřítomnosti velitelem organizace Světлана pro celou Moravu a předal mu pověřovací rozkazy pro vedení skupiny „Morava-sever“, jména velitelů skupin a spolehlivých lidí zapojených do organizace Světлана, adresy osob v cizině, s kterými se má udržovat spojení, a posléze další písemný materiál organizace Světлана, což vše Kovář zakopal v zahradě svého domu. Po této schůzce u Slabíka zapojil Kovář do organizace Světлана vedení skupiny organizace HLL, čemuž předcházelo několik schůzek s Opletalem, Rittrem a Kuncem. Rittera pověřil vedením ilegální skupiny v okrese Šumperském, vydal mu v tom směru pověřovací

V případech, jež se jeví nejzávažnější, jsem dostával příkaz projednati je v bezpečnostní pětky. Obracel jsem se na tajemníka se žádostí, aby dal věc na pořad příští schůze bezpečnostní pětky, že potřebujeme uvážení z hlediska kraje i z hlediska celku. Stanovisko bezpečnostní pětky potom podáváme ve zvláštní zprávě ústřední bezpečnostní pětky, která věc hodnotí z hlediska celostátního s přihlédnutím k situaci vnitřně- i mezinárodněpolitické.³⁷

---

rozkaz č. 2, v němž ho jmenoval poručíkem s krycím jménem SKALSKÝ. Současně mu předal několik formulářů přísahy věrnosti za účelem získání dalších osob. Prostřednictvím spojky jménem Churý byl Kovář ve spojení s protistátním hnutím na Znojemsku.

V srpnu 1948 dostal Kovář od Slabíka za úkol získati vhodnou osobu pro obsluhu ilegální vysílací stanice. V tomto směru se snažil získat svého bratra kpt. Jana Kováře, u něhož však nepochodil. Proto požádal svob. Bohumíra Fraňka, aby mu k tomu účelu našel vhodného vojína, avšak ani ten mu nevyhověl. V únoru 1949 se Kovář v tomto směru [obrátil] na škt. Čeňka Kopeckého, avšak ten ho rovněž odmítl. V dubnu 1949 vyrazil Kovář Janu Opletalovi, že k jeho vojenskému útvaru byla dodána obrněná vozidla, a udal mu jejich počet. Vzhledem k vylíčenému skutkovému ději je kpt. František Kovář žalován pro zločin velezrady podle § 1 odst. 1 písm. a, c odst. 2 zák. č. 231/48 Sb. a pro zločin vyzvědačství podle § 5 odst. 1, odst. 2 písm. b téhož zákona.

Návrh trestu: trest smrti podle § 5 odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb.“ (AMV, f. A 2/1, inv. č. 7, Bezpečnostní komise ze dne 18. 7. 1950.)

³⁷ Pro ilustraci uvádíme informaci pro komisi pro bezpečnost (V. Nosek, A. Čepička, J. Pavel, Vyškovský, O. Závodský, B. Reicin a K. Šváb) ze 6. 4. 1950 ve věci „Robotka a spol.“:

„1. Josef Robotka, pplk. gen. štábu v. v., nar. [...] 1906 v Tasově, okr. Velké Meziříčí; František Zajíček, škt., nar. [...] 1912 v Radvanovicích, okr. Nové Město na Moravě; František Procházka, mjr., nar. [...] 1907 v Ivančicích, a 10 dalších obviněných.

2. Stručný skutkový děj: Josef Robotka pomocí spoluobžalovaných, zejména škt. Františka Zajíčka a mjr. Františka Procházky, vyzvídal a skutečně vyzvěděl četná vojensky důležitá státní tajemství, která napsaná neviditelným inkoustem odesílal do zahraničí. Vyzvědačská činnost dala se hlavně v Brně a ve Velké Bíteši. František Zajíček vyzvídal a Robotkovi sděloval vojensky důležitá státní tajemství. Protistátní skupině prof. Dufka dal pokyn k navázání radiotelegrafického spojení se zahraničím. František Procházka vyzvídal a Robotkovi sděloval vojensky důležitá tajemství. Zatčen: Josef Robotka 25. 7. 1949, František Zajíček 11. 8. 1949, František Procházka v srpnu 1949, ostatní obvinění v srpnu a září 1949. Chování během vyšetřování: a) Josef Robotka se choval při vyšetřování arogantně, spontánní doznání nečinil a přiznává jen to, z čeho byl usvědčen. Zapíral zejména, pokud šlo o činnost dalších spoluobžalovaných. b) František Zajíček spontánní doznání nečinil a musil býti usvědčován. c) František Procházka rovněž se spontánně k spáchání zločinů nedoznal a i on musil býti usvědčován. Nějakých dalších stížností na všechny tři během vyšetřování není. Souvislost s jiným trestným činem: není.

3) Stanoviska: bezpečnostní pětky KV KSČ v Brně: projednáno na schůzi dne 23. 3. 1950. Rozhodnuto, aby trest smrti byl jak vynesen, tak i vykonán u všech tří obžalovaných, tj. u Robotky, Zajíčka a Procházky. Současně upozorňuje krajská bezpečnostní pětky KV KSČ v Brně, že případ Josefa Robotky a spol. by měl býti projednán tak, aby případ Šteiner-Veselý – Grňa mohl býti plně objasněn. U Josefa Robotky nebylo vyšetřování vedeno důsledně vzhledem k jeho okupační činnosti a činnosti do února 1948. Rodina Josefa Robotky je ve Velké Bíteši známa, i činnost Josefa Robotky za okupace je tam příznivě posuzována. Proto odhalení Rady tří, tj. organizace Grňa – gen. Luža atd., jako přinejmenším volavčí sítě gestapa by mělo vysoký politický význam. Státní prokurátor s. Mykiska, který ve schůzi bezpečnostní pětky KV KSČ v Brně o tomto případu referoval, přednesl přítomným stanovisko zpravodajského oddělení VO-3, tlumočené škt. Šebestíkem, který uvádí, že Procházka pomohl usvědčit Josefa Robotku. Procházka ovšem přitom snažil se utajiti svoji činnost. Na rozdíl od případu Zajíčka navrhuje škt. Šebestík, že u Procházky by dostačoval jako trest doživotní žalář.

4) Návrh trestu: u Josefa Robotky smrt, u Františka Zajíčka smrt, u Františka Procházky trest smrti změnit v doživotní žalář. Činnost Procházky nebyla přece tak závažného rázu jako zločinná činnost Robotky a Zajíčka. Procházka pomohl usvědčiti Robotku.

5) Generália: a) Josef Robotka se narodil [...] 1906 v Tasově, okr. Velké Meziříčí. Je ženatý, manželka Helena, roz. Schnebergová, t. č. v domácnosti, bytem v Brně, Poštolská ulice 6. Je bezdětný, bez vyznání, české národnosti, má 5 tříd obecných, 7 tříd reálky, vojenskou akademii a vysokou válečnou školu. Je nemajetný a má měsíční příjem 3500,- Kčs. Jeho rodiče, František Robotka a Marie, roz. Kačírková, jsou vlastníky hote-

Se Šlingem jsem přišel do styku na bezpečnostní pětce. Byl jsem tam v těchto věcech: Havlín, Robotka, Krivka, Machát, Hazucha, Hřebík, ing. Sázavský, bratří Daňkové a Baruš.³⁸ Stanovisko bezpečnostní pětky mám zachyceno v našich zprávách.

---

lu ve Velké Bíteši. Mladší bratr František Robotka je vedoucím prodejny Svit ve Velké Bíteši. Po absolvování střední školy odešel Josef Robotka na Vojenskou akademii v Hranicích a po jejím absolvování sloužil na různých místech. Jako nadporučík byl v r. 1935 povolán do válečné školy a po jejím absolvování byl v r. 1938 povýšen na kapitána. Po rozpuštění Československé armády v r. 1939 vrátil se do Velké Bíteše k rodičům a [zapojil se] do vojenské ilegální organizace ON [Obrana národa] v Brně. Moravská větev této organizace byla pozatýkána, Josef Robotka však se svojí skupinou zatčení ušel a přečkal stanné právo. Navázal spojení se Šteinerem-Veselým, později s generálem Lužou a profesorem Josefem Grňou. Vytvořil vedení, které bylo označeno jako Rada tří. Po osvobození přihlásil se Robotka opět do armády a byl přidělen VO-3 na pokyn SNR. Jel do Ministerstva vnitra v Praze, kde se mělo jednat o obsazení místa velitele SNB na Moravě. Byl však upozorněn, aby na tuto funkci neaspiroval, neboť ji převezme škpt. Sedlák. Jeho přihláška do KSČ nebyla kladně vyřízena. Nevstoupil do žádné jiné politické strany. Koncem r. 1946 byl Josef Robotka odeslán do přípravného kursu posluchačů Vojenské akademie v Moskvě a po absolvování odletěl 3. 6. 1947 do Moskvy. Tam studoval až do Vánoc 1947, kdy se vrátil na dovolenou do ČSR. Počátkem ledna 1948 vracel se Josef Robotka s ostatními zpět do SSSR, aby tam pokračoval ve studiu, byl však při celní prohlídce vrácen zpět do ČSR. Nastoupil opět službu u VO-3. Po nějakém čase byl přeložen k VO-2 a po únoru 1948 k vojenskému útvaru do Znojma. Z vojenských vyznamenání obdržel válečný kříž 1939, medaili Za chrabrost, medaili Za zásluhy I. stupně a vyznamenání SSSR ‚Za pobědu‘ [‚Za vítězství‘]. Jest čestným členem Revoluční rady české, od které obdržel pochvalné uznání. Po svém penzionování přivydělával si malováním šátků na lampy u ing. K. Hájka v Brně, b) František Zajíček [...], c) František Procházka [...].

6) Podrobná trestná činnost obviněných: a) Josef Robotka byl získán pro vyzvědačskou činnost proti ČSR agentem CIC Rudolfem Boleslavem. Od tohoto agenta obdržel pokyn, aby pomocí tajného písma zasilal zprávy na adresu do Holandska, odkud by tyto zprávy byly zasilány do Řezna úřadovně CIC, vedené bývalým československým pplk. Aloisem Šedou. Zároveň byla Robotkovi sdělena ilegální cesta do zahraničí pro případ, že by Robotkovi hrozilo nebezpečí. V prosinci 1948 získal Josef Robotka pro vyzvědačskou činnost škpt. Františka Zajíčka a v únoru 1949 mjr. Františka Procházku. Od Zajíčka získal Robotka poznatky ze zpravodajského kursu, který předtím Zajíček absolvoval. Mimoto Zajíček dodal Robotkovi zprávy týkající se útvaru VO-3, zprávy o školení příslušníků Československé armády na zámku Šebetově, zprávy o výcviku pilotů pro stát Izrael v ČSR. Od Františka Zajíčka obdržel Robotka údaje o těžbě a zpracování uranové rudy v Jáchymově, o zřízení X. odboru MNO a o opatřeních, jež byla v ČSR učiněna k dopadnutí agenta cizí moci a zprávu o výcviku pozemních jednotek. Od mjr. Procházky obdržel Robotka zprávu o organizaci vyšších jednotek VO-3, hesla k realizaci branného zákona, zpravodajský materiál získaný československými zpravodajskými orgány v zahraničí, informaci o ubytování učiliště ZBP [zvláštních bojových prostředků, tzn. výsadkářů], zprávu o aplikačním cvičení konaném u VO-3, zprávu o organizaci tankového sboru 3. divize, o organizačních opatřeních týkajících se leteckých pluků na Moravě, zprávu o novém technickém zařízení na letištích v ČSR, zprávu o speciálním výcviku v Československé armádě, zprávu o umístění armádních velitelství v případě mobilizace a zprávu o zatčení agenta CIC Milana Šedy v Brně. Od Josefa Štorka obdržel Josef Robotka zprávu týkající se zpravodajských orgánů pracujících pro ČSR v cizině. Od Zdeňka Žárského získal Josef Robotka zprávy o výrobě zbrojního materiálu v ČSR, o výcviku pilotů pro stát Izrael, o zřízení X. odboru v MNO, o osobních změnách v Ministerstvu vnitra a o technickém vybavení bezpečnostních sborů. Zprávy ty odesílal Josef Robotka prostřednictvím Zdeňka Žárského, který dopisy zprávy obsahující odesílal z Prahy. Další zprávy odesílal Robotka za pomoci své neteře Vlasty Nováčkové a prostřednictvím agentů CIC, kteří Robotku navštěvovali. Od jednoho z těchto agentů obdržel Robotka prostřednictvím Vlasty Nováčkové částku 10 000,- Kčs. Když byl Robotka požádán K. Nováčkem o umožnění cesty do zahraničí, předal mu hesla, kterými se měl Nováček prokázat u osob převádějících přes hranice a kterými se měl prokazovat v Německu, aby byl předveden k Aloisu Šedovi. Nováčkovi a jeho společníku se podle Robotkových pokynů útek do zahraničí skutečně podařil. b) František Zajíček se seznámil s Josefem Robotkou v době okupace [...].

7) Návrh ohledně organizace hlavního přelíčení a tisku: Hlavní přelíčení veřejné – v Brně.“ (AMV, f. 310-23-1, č. 1. 83–89.)

³⁸ Baruš, Josef (1909–?). Státní bezpečností byl zařazen do jihomoravské skupiny Světlany – Komořany – Vyškovsko, jejímž „organizátorem“ byl pozdější tajný spolupracovník StB Antonín Slabík. Baruš byl odsouzen Státním soudem, odd. Brno dne 25. 3. 1950, sp. zn. Or IIa-514/49. Dále viz AMV, f. A8, čj. IM-0535/10-65.

Pokud jde o akci PERŠTÝN (Hřebík – Hájek), byl jsem v sobotu vyzván telefonicky, abych byl v neděli k dispozici soudruhu z Ministerstva národní bezpečnosti. Ten se v neděli skutečně dostavil a přednesl požadavek urychleného projednání procesu s vybranými osobami z akce PERŠTÝN se zaměřením k odhalení činnosti britského konzulárního úředníka.

Na poradě s referenty od StB bylo vybráno celkem 8 lidí, kteří byli pak také žalováni. Iniciativu měl soudruh z MNB. Nevěděl jsem, že vyjde u všech kvalifikace na trest absolutní. V úterý byl nástin obžaloby projednán v kolektivu, byl tam Klos, Ziegler, Richter,³⁹ Aleš⁴⁰ a já.

V otázce trestu smrti jsem dostal od Karla Klose příkaz, že vyneseno býti nemá. V Brně jsem požádal proto Šlinga, aby byla svolána bezpečnostní pětka, že je tu taková uběhaná věc. Bezpečnostní pětku jsem potom seznámil s navrhovaným postupem včetně toho, že tresty smrti nemají být uloženy, což bezpečnostní pětka vzala na vědomí. Při poradě po projednané věci vznikly určité divergence. Ptal jsem se telefonicky Klose a bylo mi znovu nařízeno, že absolutní tresty nemají být uloženy. Tak probíhaly i ostatní případy, i případ Opletalův.

K výtce s. Pavelky, že jsme neupozorňovali vedoucí místa na závady trestání:

Na všech konferencích jsme ventilovali otázku navrátilců a upozorňovali na to, že to nelze tak praktikovat. Letos na jaře bylo slíbeno, že to bude předmětem konference. Na pořad jedné konference to bylo zařazeno, ale nedostavil se referent, tak se přes to přešlo a pak přestaly konference vůbec.

Pokud jde o naši spolupráci se závodní organizací [KSC], byla skutečně těžká, neboť jsme měli společnou organizaci s krajskou a okresní prokuraturou, takže jsme o naší činnosti, která jest předmětem státního tajemství, nemohli hovořit. Ta situace byla důsledkem vývoje od roku 1948, poněvadž jsme měli málo soudruhů. Nyní se stav po příchodu soudruhů z PŠP zlepšil.⁴¹

My jsme všechny tyto problémy řešili v našem pracovním kolektivu. Já jsem se snažil o změnu paušálního postupu, ale bylo to bezvýsledné. V některých případech jsme nechtěli podávat odvolání a dostal jsem výtku.

Náš styk s StB je nezbytný a jest skutečně intenzivní. Byli jsme ve stálém styku s krajskými veliteli a já jsem zařizoval projednání věcí mezi naším referentem a příslušným referentem StB. Pokud se nám podaří tímto stykem zjistiti stanovisko StB k projednávaným případům, sdělujeme je soudu.

K případu Slavkova (ing. Sázavský)⁴² uvádím, že jsme tam skutečně utrpěli politickou porážku. Byl to první případ sabotáže, který jsme soudili. Trestní oznámení bylo vypracováno jako jindy a nic nenavědčovalo tomu, že by tam bylo něco význačného. Věděli jsme ovšem, kdo je Sázavský a Knap, a proto jsme si přibrali znalce. Požádal jsem bezpečnostní pětku o doporučení spolehlivého znalce a byl mi přidělen s. Bradka. Doznávám, že byla při hlavním líčení volena nesprávná taktika, neboť Sázavský se nechal mluvit, takže to vypadalo, že žalobcem je Sázavský. Bradka, který nám měl být nápomocen, prohlásil po jednom dnu líčení, že se svojí dvouletou praxí nestačí na Sázavského, který v oboru pracuje pětadvacet let. Žádali jsme

³⁹ Hugo Richter byl v této době předsedou Státního soudu v Praze. Viz pozn. 7 dokumentu č. 13.

⁴⁰ K osobě V. Aleše viz pozn. 202 dokumentu č. 14.

⁴¹ Absolventi právnické školy pracujících (sami si říkali dělničtí prokurátoři), ačkoliv byli prakticky bez právnického vzdělání a bez jakékoliv justiční praxe, byli dosazováni na nejdůležitější místa jak na prokuraturu, tak u soudů. S dosaženým stavem se však nespokojili, a proto zorganizovali ve dnech 21.–22. 4. 1952 konferenci dělnických prokurátorů, která požadovala na ÚV KSC i ministru spravedlnosti v resortu další funkce.

⁴² Jde o „sabotáž v cukrovarnictví“, Státní soud, odd. Brno, sp. zn. Ts II/III-6/50.

potom na generálním ředitelství cukru nového, spolehlivého znalce, poznali jsme tam však, že mají úzký vztah k Sázavskému. Nyní máme proces připraven již znalecky správně.⁴³

Chyba spočívá tedy v tom, že jsme proces nepřipravili znalecky předem, a je to poučení pro další případy, které připravujeme.

K otázce přesezených trestů musím především uvést, že jsme dostali striktní rozkazy nesouhlasit s propuštěním obviněného na svobodu v případě, že bylo podáno odvolání. Po červnové úderce u Státního soudu v Brně byly pozdě vypracovány rozsudky a zde bylo prvé zdržení. Další zdržení nastalo u Státní prokuratury v Brně, která trpěla nedostatečným personálním obsazením, a tak se odvolání mohla dělat, až byl čas, po vyřízení běžného nápadu nových věcí. K těmto zdržením pak přistoupila další zdržení u Ministerstva spravedlnosti a Generální prokuratury, a tak se stává, že některé věci dosud nejsou rozhodnuty Nejvyšším soudem a obvinění jsou stále ve vazbě bez právoplatného rozhodnutí.

Neměli jsme také přehled o takových osobách, abychom mohli zařídit jejich propuštění, ale dnes již máme zpracovanou kartotéku všech obviněných a můžeme ihned zasáhnout, jakmile jsme na to upozorněni. Rozhodnuto však může být až po stanovisku StB, ježto zpravidla v takových případech nemáme spis po ruce.

K případu Macha mohu sdělit, že ihned, jak jsem byl na to upozorněn, vyžádal jsem si stanovisko StB k jeho propuštění na svobodu. Stanovisko StB k tomu však bylo negativní a Mach měl být ihned dodán do TNP a to vše příští den ráno bylo písemně sděleno krajskému prokurátoru Řádovi. Byl jsem velmi překvapen jeho postupem, neboť Macha z vazby propustil, zatímco náš postup byl naprosto správný.

Ministerstvu [spravedlnosti] jsou známy naše těžkosti, já vždy na ně upozorňuji. Ministerstvo však, ač stále slibuje, že nám vyhoví a pomůže, přece nevyhovuje ani Státní prokuratuře, ani Státnímu soudu v Brně tak, jak je toho zapotřebí. To se týká třeba personálního obsazení, přidělení vozidel, v čemž nám stěží vypomáhá StB, a přidělení ohnivzdorných pokladen. V otázce personální odkazuje mne kádrové oddělení ministerstva, abych si sám našel vhodné osoby, že mi budou přiděleny, ale myslím, že není mojí starostí vyhledávat vhodné osoby, to je přece povinností kádrového oddělení a má je mít v evidenci.

K otázce přiměřenosti trestů:

Jest jasné, že co u někoho je trest přiměřený, u jiného je trest nepřiměřený. V případě Bočan (Hranice) byla nám činěna výtka, že uložené tresty byly nepřiměřené a že jsme postupovali politicky špatně. To nám vytýkal především tamní krajský politický tajemník a byl jsem požádán, abych tlumočil obviněným, aby učinili odvolání do trestu. Já jsem to odmítl, ježto podle mého názoru tresty byly úměrné. Ostatně v kraji Gottwaldovském jsou špatné politické poměry, kulaci tam veřejně podporují ilegalisty, kteří tam chodí za bílého dne po obci.

Jindy mi bylo vytýkáno bezpečnostní pětkou, že jsme žalovali určitou věc jako velezradu, ač jsme mohli žalovati na mírnější kvalifikaci. Já jsem na to odpověděl, že to nebyla moje chyba, jak bylo žalováno, že jsme centrálně řízení a odpovídáme příkazům.⁴⁴

---

⁴³ Předmětem znaleckých posudků bylo tajemství státní, hospodářské, služební a vojenské. Znalecké posudky bývaly často jediným podkladem k odsuzujícímu rozsudku. Za znalecký důkaz v trestním řízení lze považovat takový procesní úkon, při kterém byly dodrženy všechny procesní předpisy upravující postup při jeho provádění. Bylo proto v rozporu s ustanovením § 157 odst. 2 tr. zák. z r. 1950, byl-li posudek při hlavním líčení za nepřítomnosti znalců pouze přečten a vzat za základ rozhodnutí. Znalecké posudky ve státněbezpečnostní agendě podléhaly stejnému procesnímu režimu jako posudky jiné. Nedodržení tohoto režimu bylo vážným pochybením. Na tomto nemohlo nic změnit ani ustanovení § 4 tr. ř. z r. 1950 (i ve znění zák. č. 67/1952 Sb.).

Několikrát jsem na různých místech upozornil, že praxe lineárního vyšetřování trestů není možná, že se nám musí věřit v kvalifikaci žaloby, a to jsem řekl i s. ministrovi, když jsem u něho byl ve věci Bočan. Domnívám se, že i ta okolnost způsobila, že dnešním dnem se mění vnitřní práce Státní prokuratury, jak bylo dnes v Praze na poradě rozhodnuto. Upouští se tím také od lineární praxe v kvalifikaci žalobní a docházíme k tomu stavu, za jaký jsme bojovali po celý rok.

Hornánský: Bude volán k zodpovědnosti dr. Ziegler, který tuto praxi lineárních žalob a trestů zavedl a držel?

Dr. Friedman: Doporučuji, soudruzi, abyste hovořili méně obrazně a zaobírali se více osobami. S. Mykiskovi doporučuji, aby pohovořil o své činnosti v bezpečnostní pětce, zvláště proto, že o něm bylo hovořeno v krajském výboru KSČ.

David: Fakt je, že někdo je zodpověden. Je jisté, že jsme dělali chyby a že si z toho musíme vzít poučení.

Dohnálková: Myslím, že jednotlivé body nástinu zachycují to, co nás zajímá.

K prvnímu bodu mohu říci, že my jsme styk s veřejnými činiteli neměli. Jaký styk s nimi měla Státní prokuratura, to nevím. Státní soud neměl s nimi styk žádný a nemohu souhlasit se soudruhům Hornánským, že je to zaviněno jen velkým počtem krajů. Máme-li však správně soudit, musíme mít přímý styk s veřejnými činiteli a nemůžeme se napříště omezit na to, že tento styk má Státní prokuratura. Jestliže jsme někdo doposud na něco doplatili, bylo to na styk Státní prokuratury se Státní bezpečností.

Důsledkem toho, že náš styk se Státní bezpečností je nedostatečný, se stává, že se nám u hlavních líčení objevily potíže a mnohdy se jen náhodou dozvídáme o věcech, které jsme se měli dozvědět od Státní prokuratury. Za tyto informace, jež se nám podaří získat, pak vděčíme jen osobnímu přátelskému vztahu k jednotlivým referentům Státní prokuratury. Náš poměr k většině členů Státní prokuratury je kladný a jen tomu vděčíme za to, že se nedopouštíme více chyb.

K otázce konfidentů – kde máme záruku, že nás Státní prokuratura bude správně informovat? Dovídáme se jen čistou náhodou, že u procesů, které mají být projednávány, něco takového je. Například v poslední věci – nebýt dr. Poláka, jemuž to prozradili obvinění při publikaci žaloby, nevěděli bychom vůbec, že tam nějaké takové úskalí jest. Kladu znovu důraz na styk s veřejnými činiteli a s orgány Státní bezpečnosti, kteří věc vyšetřovali.

Pokud jde o spolupráci se závodní organizací KSČ, u nás jsme měli nejkrásnější vztah. Vítám, že nyní máme společnou závodní organizaci se Státní prokuraturou, poněvadž na stranickém fóru si můžeme říci vše z očí do očí bez ohledu na služební postavení kteréhokoliv z nás a bez obav, že z toho budou vyvozovány nesprávné závěry.

Mají-li být rozsudky přesvědčující, musí být o jejich správnosti přesvědčeni především soudci sami. Je samozřejmé, že jsme v složitějších případech hovořili soudci mezi sebou a že

---

⁴⁴ Ministr spravedlnosti A. Čepička totiž na pracovní konferenci se správci krajských soudů a krajských prokuratur konané dne 17. 10. 1949 jednoznačně prohlásil: „Hlavní je to, co dostanete z ministerstva, zejména prokurátoři.“ (Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: c. d., s. 42.)

Zavedený tuhý centralismus v agendě Státní prokuratury (státní prokurátor byl podřízen přímo ministru spravedlnosti) byl dán přísnou zprávoú a schvalovací povinností, která se – až na malé výjimky – vztahovala na všechna meritorní rozhodnutí a na předpokládané tresty. Dnem 22. 2. 1950 sice řídicí pravomoc převzala Generální prokuratura, avšak v trestních věcech, kde přicházel v úvahu trest smrti, vyhradilo si Ministerstvo spravedlnosti rozhodování i nadále.

jsme se obraceli o radu k s. Horňanskému, ne proto, že je šéfem tohoto oddělení, nýbrž pro jeho velké zkušenosti a pro jeho lidsky přátelský vztah k nám všem.

Při úvahách o vině i o trestu jsme vycházeli vždy z hlediska třídního i politického, a byli jsme proto hluboce rozhořčeni zprávou o tom, že naše rozsudky kritizuje Nejvyšší soud. Stanovisko Nejvyššího soudu k našemu oddělení nás však nijak nepřekvapuje, pokud jsou u Nejvyššího soudu takoví lidé jako dr. Krajíček⁴⁵ – bývalý zuřivý národní socialista, který neměl vůbec býti do strany přijat a který se do ní vloudil jen tak, že si dal přihlášku podepsati Šlingem a Dubovou. Takoví lidé používají každé příležitosti, aby podvraceli to, co budujeme, a dalo by se mnoho o jejich postoji hovořit.

Pokud jde o soudce z lidu, musím i já potvrdit, že náš vzájemný poměr je nejkrásnější a že mezi námi nebylo názorových rozdílů, že se na nás nedívají jako na nějaké povýšence a nepocítují potřebu odlišným hlasováním dáti tomu výraz. Nejlepším školením pro soudce z lidu je proces sám – proces však nesmí býti ořese pro jeho duši.

Když jsme soudili Matúše,⁴⁶ bylo nám během jednání stále jasnější, že trest smrti nezasluhuje Matúš, nýbrž další žalovaný, Mana, a to jak po stránce skutkové viny obou obviněných, tak i s přihlédnutím k jejich třídnímu původu a ke všem okolnostem, na něž musíme brát zřetel. Žádali jsme ministerstvo, aby nám bylo dovoleno v tomto směru rozsudek vynést, neboť jsme se dozvídali od StB, že organizovaná soudružská veřejnost si takový rozsudek přeje. Ministerstvo našlo kompromisní řešení, abychom uložili absolutní trest oběma, že cestou milosti bude Matúšovi zaměněn v trest na svobodě.⁴⁷ K tomuto řešení jsme se také uchýlili. Nikdy však nezapomenu, jak soudce z lidu s. Lapčík se postavil proti nám a odmítl v tomto směru hlasovat s tím odůvodněním: „Kdyby toto viděli soudruzi ve fabrikách, jak bych se jim mohl postavit, já tak hlasovat nebudu, já se nemusím bát o chleba.“ To byla pro mne skutečná výstraha a poučení, že soudce musí mít svědomí, má-li řádně konat svoji povinnost, a nesmí se dát od správné cesty odradit takovými Šlingy a jejich nohsledy.

Hřebík⁴⁸ – byli jsme v tomto procesu celý senát naprosto přesvědčeni, že prvním dvěma obviněným měl být uložen trest smrti. S. Mykiska se postavil proti tomu, demagogicky tvrdil, že činnost obviněných nebyla tak závažná, aby zasloužili absolutní trest. Tvrdila jsem mu, že to

---

⁴⁵ Krajíček, František (1902–1987), v letech 1950–1953 soudce Nejvyššího soudu.

⁴⁶ Skupina Matúš a spol. byla souzena ve dnech 8.–13. 5. 1950 Státním soudem, odd. Brno, sp. zn. Or II/I-30/50, ve Zlíně před „organizovanou“ společností. Matúš byl StB zařazen do skupiny Světлана – Jarmila. Během zatčení a při vyšetřování se příslušníci StB dopustili brachiálního násilí, například Františku Manovi byla při zatýkání proražena lebka. Dne 17. 2. 1950 podal dr. Mykiska Ministerstvu spravedlnosti zprávu o návrhu na nejvyšší výměru trestu. Absolutní trest požadoval pro J. Matúše a F. Manu. Při devítihodinové poradě soudců z povolání (dr. Horňanský, dr. Dohnálková, štábní kapitán Zbraněk), soudce z lidu (Jan Lapčík) a prokurátora (dr. Mykiska) došlo ke sporu o výši trestu. Soudce z lidu sice hlasoval proti trestu smrti, ale Matúš byl přesto odsouzen k absolutnímu trestu, který byl vykonán po zamítnutí milosti dne 24. 10. 1950 v Uherském Hradišti. Ve skupině působil provokatér StB Jaroslav Tureček (krycí jméno HARY, TARABA) a dále Václav Kocourek (agent číslo AK 32). Jejich prostřednictvím byla skupina řízena přímo Velitelstvím StB (útvarem A-701). Podrobněji: AMV, f. A8, čj. IM-03535/10-65, dále tamtéž čj. IM-0054/10-66.

⁴⁷ Na poradě komise pro bezpečnost (ve složení J. Slánský, V. Nosek, A. Čepička, Š. Rais, O. Závodský, Vyškovský, K. Šváb) dne 11. 5. 1950 bylo mj. usneseno: „Na návrh Štefana Raise změnit původní stanovisko ve věci Matúše a souhlasit s návrhem soudu, který doporučí žádost o milost.“ (SÚA, f. ÚV KSC, R. Slánský, trezor N-11/3.)

⁴⁸ Rozumí se proces s organizací „Dr. Hřebík“, která měla udržovat „velezádné a vyzvědačské styky“ s tehdejší britským vicekonzulem v Bratislavě Gordonem Gazem. Proces se konal v místnosti bývalé sněmovny v budově KNV v Brně. Senát zasedal ve složení: předseda dr. Horňanský, soudci z povolání: dr. Fresl a dr. Dohnálková, soudci z lidu Houf (bezpečnostní referent z Jihlavy) a Novotný (dělník brněnské Zbrojovky).

je věc soudu, jak věc ohodnotí, nakonec jsme se mu však podvolili, když nám tvrdil, že je to veřejný zájem.

Dnes se ke svému úžasu dozvídám, že Ústřední bezpečnostní pětka nezasedala a že to byl názor dra Karla Kloše, který nám Mykiska tlumočil. Bylo od něho nezodpovědné, jestliže nám takový příkaz tlumočil jako rozhodnutí kolektivu.

Krajský prokurátor s. Řáda prohlásil, že naše bezpečnostní pětka jest sbor kývalů. Jak se však na ni jinak můžeme dívat, když se dozvídám, že ve věci Hřebík odkývala Klosův příkaz a že to nebylo přezkoumáno ani Ústřední bezpečnostní pětkou. Nemůžeme se potom diviti zdrcující kritice ze závodů. Vina však nespočívá na senátu, nýbrž na dru Mykiskovi, který nám to tlumočil jako názor našeho představeného orgánu, jemuž se musíme podvolit.

Spolupráce Státní prokuratury a Státního soudu, kromě individuální spolupráce referentů, nebyla a vždy nám bylo tlumočeno stanovisko, jemuž jsme se měli podvolit.

Je pravda, že prokurátoři chodili do soudních porad a byl to například dr. Mykiska, který byl přítomen poradě ve věci Matuš s odůvodněním, že má právo přesvědčovat členy soudu. Toto stanovisko nemůže být správné. Nový trestní zákon a řád musí pro nás být přece směrodatným a závazným i v tomto bodě.⁴⁹ To přece není pouhá formalita. Prokurátor má přece během hlavního líčení dosti možností, aby přesvědčoval soud, pokud to ovšem umí. Jakmile se však soud odebere k poradě, končí tato přesvědčovací funkce prokurátora. Nebude-li prokurátor tuto zásadu respektovat, odsoudí náš nový socialistický trestní zákon a řád k úloze cáru papíru.⁵⁰

Závěrem opakuji: Státní soud a Státní prokuratura slouží téže věci. Má-li to klapat, není to možné, pokud tu budou takoví Šlingové a takoví ješitní lidé, kteří nedovolí svým mladším soudruhům v růstu ne proto, že by se báli, aby něco nepokazili, ale z prestižních důvodů, aby bylo vidět, že to také umí, nebo že to umí dokonce lépe.

David: Doplnil bych soudružku Dohnálkovou, že Řáda prohlásil ve skutečnosti jen, že to bezpečnostní pětka odkývala, a na vysvětlenou řekl, že rozhodla na základě spisů.

Piak: Domnívám se, že brzdou v justici není jednotlivec, ale celé kolektivy. Je nutno, abychom si vzali příklad ze Sovětského svazu, a to zejména z prokurátora, který v Sovětském svazu není přísluhovačem administrativní vrchnosti, ale osoba, která hájí zákon, právo lidu, a dokonce dohlíží na tento administrativní úřad.

Všechny naše obtíže, jak o nich bylo hovořeno, spočívají v tom, že prokuratura i soud jsou sešněrovány množstvím zábran. Soud pak konečně ani nemůže pro tuto sešněrovanost pravdivě zjistit, jak soudí, a nemůže ani soudit nezávisle. Abychom mohli nezávisle rozhodovat, musíme mít jistotu, že za soudem stojí strana s masami.⁵¹

Musíme proto mít fórum, kde můžeme uplatnit všechny naše stížnosti, ale přijímat kritiku, abychom mohli dosahovat nápravy. Musíme svůj hlas uplatňovat stranickou cestou až na

---

⁴⁹ Rozumí se zákon č. 86/1950 Sb.

⁵⁰ O nezákonném vlivu prokurátora v předporadách, a zejména pak v poradách o rozsudku svědčí více archivních materiálů. Například podle zápisu o pracovní poradě politického vedení Státní prokuratury v Praze ze dne 8. 12. 1950 referoval dr. Ziegler o trestní věci, která byla projednávána předchozího dne u Státního soudu, odd. Praha. Mimo jiné uvedl, že při poradě před rozsudkem předseda senátu dr. Prášek nejdříve poukázal, že taková velezrada je slabá a že nelze udržet ani neoznámení trestného činu, nakonec prohlásil, že „tedy soud to odsoudí, když si to přeje prokuratura“ (Srov.: Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: c. d., s. 45.)

⁵¹ Projev zásady, že o všech nejdůležitějších věcech rozhoduje KSČ, včetně oblasti justice.

nejvyšší místa. Náprava pak musí být taková, abychom mohli rozhodovat podle svého svědomí a bez obavy, že budeme zbaveni místa, a ne abychom museli rozhodovat podle diktátu.

Jsem potěšen, že prokurátoři jsou konečně odpovědní za svoje žaloby, ale i to je dosud nedostatečné. Poukazuji na to, že jako soudcové nejsme dostatečně informováni politicky z hlediska celostátního a navrhuji, aby byla prováděna taková instruktáž, neboť jenom tak může být odstraněna diference v judikatuře jednotlivých oddělení Státního soudu.

Považuji za závadu, že soudcové z lidu nebyli dosud náležitě informováni o procesní materii věci, v níž mají přisedat, a vítám, že naše senáty nyní konají den před hlavním líčením poradu se soudci z lidu, aby je s procesem seznámili a o všem pohovořili.⁵²

Ve věci Havlín⁵³ poukazuji na to, že celý senát byl zajedno, že nemá být uložen absolutní trest. Podvolili jsme se nakonec stanovisku bezpečnostní pětky a absolutní trest mu uložili. Nejvyšší soud potom použil § 113 zák. č. 319/1948 Sb.⁵⁴ a trest mu změnil.

---

⁵² Praxe tzv. předporad před vynesením rozsudku vznikla na MS. Kromě předsedy senátu se jich někdy účastnil i prokurátor. Předseda Nejvyššího soudu Josef Litera později přiznal, že „v některých případech, dokonce i při poradách soudního senátu, který hlasoval o vině a trestu, seděli lidé od Státní bezpečnosti a sledovali, jak který soudce hlasuje“. (Srov. Hejl, V.: c. d., s. 197.)

⁵³ Havlín, Bohumil (1928–1950), nar. v Brně. Rodiče měli malé hospodářství. Po ukončení měšťanské školy se v letech 1943–1945 vyučil zahradníkem, poté studoval ovocno-zelinářskou školu v Brně-Bohunicích a Vyšší zahradnickou školu v Lednici. Od r. 1945 do února 1948 byl členem Lidové strany v Čedíně, kde po nějakou dobu zastával funkci předsedy odboru lidovecké mládeže. Ve zprávě III/1 odd. Státní prokuratury ze dne 3. 1. 1950 byla činnost „teroristické skupiny Bohumil Havlín a spol.“ popsána následujícím způsobem: „Koncem r. 1948 založil Havlín ilegální organizaci Lilka, která měla za účel zvrát lidově demokratického zřízení v ČSR, podávat zprávy rázu hospodářského cizí zpravodajské službě, zhotovovat a rozšiřovat protistátní letáky a převádět osoby do zahraničí. Pro tuto činnost byl zatčen a vyšetřován. Během vyšetřování byl dodán do ústavu pro duševně choré v Brně-Černovicích. Odtud za pomoci personálu ústavu podařilo se mu v červenci 1949 uprchnout. Jakmile se dostal takto na svobodu, začal se zabývat ihned plánem osvobodit ostatní vězňů Státního soudu, kteří byli na pozorování v ústavu pro duševně choré v Černovicích. K tomu účelu utvořil organizaci, jejímž členem byl zejména Ladislav Suchomel, Vladimír Borovec, Věra Kadlecová a Gabriela Kalná. K přepadení ústavu došlo dne 18. 9. 1949. Provedli je výše jmenovaní členové skupiny za vedení Havlína, a to všichni – až na Marii Kadlecovou – ozbrojeni pistolemi, které jim dodal Havlín. V ústavu namířenými pistolemi donutili ošetřovatele k vydání vězňů Státního soudu Bednáře, Olivu, Dvoříka a Dvořáčka a Františku Holkovou. Aby z ústavu se nemohli dovolat pomoci, přeřezal obžalovaný Suchomel na všech odděleních ústavu telefonní vedení. Po osvobození výše uvedených vězňů z ústavu pro duševně choré v Černovicích zřídil Havlín teroristickou skupinu. Jelikož skupina neměla dostatek zbraní k uskutečňování svých záměrů, přijal Havlín návrh Suchomelův, aby zbraně byly získány přepadáváním funkcionářů KSČ, o kterých Suchomel věděl, že zbraně mají. Tak provedl Havlín spolu s dalšími členy skupiny přepadení předsedy KSČ v Kojetíně Emila Kvasnici. Vnikli do jeho bytu ozbrojeni pistolemi a puškou, vyhrožovali mu zastřelením a donutili ho k vydání pistole, stranické legitimace, písemností, dámských náramkových hodinek, páru pracovních bot a láhve s likéry. Dále provedli stejným způsobem přepadení řídícího učitele Aloise Valy z Borovníku. Toho přinutili též k vydání zbraní, stranické legitimace, gumového pláště, tlumoku, kapesní svítilny a dámského šátku. Dále přepadli obdobným způsobem jako učitele Valu újezdního tajemníka v Březí Tomáše Melichara. Jemu odebrali pistoli, 20 legitimací KSČ, stranickou korespondenci, řidičský průkaz, zbrojní pas a šatenku. Dále se zbraněmi v rukou donutili řídícího učitele Bufka k dodání výkupní smlouvy a tiskopisy o dodávkách. V Březí vnikli na MNV, přičemž ozbrojeni pistolemi a puškou donutili přítomné členy MNV k vydání úředních razítek MNV a policejních přihlášek, provedli u členů MNV osobní prohlídku, přičemž z příkazu Havlína ostříhala obžalovaná Kadlecová jednoho člena výboru do hola. Posléze vnikli do bytu újezdního tajemníka ONV Roberta Bojanovského v Heřmanovské Nové Vsi a se zbraněmi v rukou donutili Bojanovského, jeho bratra a rodiče k vydání dvou pistolí a nábojů, černého gumového pláště, náramkových hodinek, šatenky, zbrojního pasu a 1500,- Kč [...]“ (AMV, f. 310-27-7, č. l. 31–34.)

Komise pro bezpečnost ve složení R. Slánský, V. Nosek, A. Čepička, B. Reicin, J. Pavel, O. Závodský a K. Šváb schválila návrh trestu smrti u Bohumila Havlína na svém zasedání 12. 1. 1950. Srov. AMV, f. 310-22-7. Rozsudkem Státního soudu, odd. Brno ze dne 3. 2. 1950, sp. zn. Or IIb-482/49, byl Havlín odsouzen pro

V otázce trestů zdůrazňuji také, že jest třeba přihlížeti k nebezpečnosti pachatele, k jeho třídnímu původu a ke všem okolnostem.

Hanák: Je pravda, že vznikaly různé chyby, zejména při souzení posledních obviněných z velkých skupin, tzv. ocasů, tam právě byly vynášeny nepřesvědčivé tresty. Ostřeji jsme žalovali a bylo také ostře odsuzováno. To je však způsobeno tím, že prokuratura nemá žádnou pravomoc. Naším úkolem jest formulovat trestní oznámení vypracováním žaloby, ale nebyla nám dána možnost, abychom žalovali tak, jak jsme trestní věc viděli my. Státní prokuratura v Praze nám dávala k žalobě příkazy – nebylo-li žalobě vyhověno nebo uložil-li soud mírný trest, bylo nám nařízeno podati odvolání. Na konferenci v Brně bylo nám pak řečeno držet každou věc za chlup a žalovat a rovněž odvolávat se, i kdyby se nám zdál rozsudek býti správným.

Ve věci Krček a spol. byl nám dán příkaz žalovati dvě osoby, ač nám bylo jasné, že nemělo býti žalováno, a při souzení vyšly najevo takové skutečnosti, z nichž plynulo, že ony osoby neměly být souzeny.

Za posouzení skupiny Orel je vytýkána brněnské prokuratuře i soudu mírnost, ač tuto skupinu soudil pražský senát.

Z Prahy jsem dostal také příkaz, abych žaloval 5 osob, a to na absolutní trest. Já jsem se tomu bránil. Při procesu bylo pak zjištěno, že vyšetřování StB bylo takového druhu, že nemohla býti dána víra administrativnímu protokolu obviněných. Ačkoliv jsem toto při podávání žaloby nevěděl, z jiných okolností bylo patrné, že nelze žalovati na absolutní trest, přece mně bylo vytýkáno s. Alešem,⁵⁵ že jsem mírný. Tehdy jsme ani já, ani soud nemohli zjistit a nikdo nám tehdy také neřekl předem, jaký byl výslech StB.

Stal se případ, že bylo podáno trestní oznámení na tři osoby. Hlavní pachatel byl vyžádán do Prahy a byl tam odstoupen okresnímu soudu, který ho osvobodil. Na tuto okolnost jsem přišel při vypracovávání obžaloby, přesto jsem však dostal příkaz zbývající dva pachatele žalovati pro § 1 [zák. č. 231/1948 Sb.], ačkoliv jejich vina byla závislá na hlavním pachateli. Když byli potom osvobozeni, dostal jsem přesto příkaz k odvolání.

„zločiny podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky“ k trestu smrti. Havlín se 11. 3. 1950 odvolal k Nejvyššímu soudu v Praze. Byť bezpečnostní pětka KV KSČ v Brně jednoznačně trvala, „aby u Havlína byl vykonán trest smrti a udělení milosti nedoporučeno“, bezpečnostní komise ÚV KSČ o věci znovu jednala, a to na základě dopisu, „který zaslal soudruh Procházka, bezpečnostní referent ÚV KSČ, generálnímu tajemníkovi KSČ soudruhu Rudolfu Slánskému. V tomto dopise s. Procházka uvádí, že dne 22. 3. 1950 hovořil o Havlínově případu v Brně s předsedou KNV soudruhem Karlem Svitavským. S. Svitavský při rozhovoru vyslovil svůj dojem, že rozsudek nad Havlínem je příliš tvrdý a že vzhledem k mládí Havlína a jeho provinění se mohl by tento rozsudek býti veřejností ne dobře kritizován.“ (Bezpečnostní komise ze dne 18. 7. 1950. AMV, f. A 2/1, inv. č. 7.) Následně Nejvyšší soud dle § 113 zák. č. 319/1948 Sb. trest změnil na doživotí.

⁵⁴ V § 113 zák. č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví se uvádí: „Řízení o ukládání trestu smrti: (1) Namísto trestu smrti uvedeného v zákoně uloží soud trest těžkého žaláře (káznice) doživotního nebo dočasného od patnácti do třiceti let, jsou-li polehčující okolnosti tak závažné, že by trest smrti byl nepřiměřeně přísný. (2) Trest smrti nesmí býti vykonán, dokud prezident republiky nerozhodne, že se odsouzenému milost neudělí. (3) Byl-li obžalovaný odsouzen k trestu smrti, usnese se soud, prohlásiv rozsudek, po slyšení veřejného žalobce v neveřejném sedění, zda doporučuje odsouzeného milosti a jaký trest by byl přiměřený, kdyby se mu jí dostalo; rozhodoval-li ve věci i krajský soud, učiní také on usnesení o tom. Toto usnesení (tato usnesení) se předloží po právní moci rozsudku se spisy Nejvyššímu soudu, který je po slyšení generálního prokurátora předloží se svým posudkem ministru spravedlnosti. (4) Ustanovení odstavců 1 až 3 nelze užít v řízení před soudy stannými.“

⁵⁵ Aleš, Václav (1905–1969), v letech 1950–1952 působil ve funkci náměstka generálního prokurátora.

V Bratislavě nám bylo vytýkáno, že pracujeme od zeleného stolu. My však nemáme žádnou pravomoc a nemůžeme jít do terénu. Příkladem je akce TÁBOR.⁵⁶ StB má možnost posoudit, co nám předloží k žalování, a co ne. My takovou pravomoc nemáme a pro § 35⁵⁷ bych někdy musel žalovat i 200 až 300 osob, a to by bylo politicky neúnosné. Já když se o tom dozvím, žalovat a zavřít ty lidi musím. Jde většinou o takové hospodské řeči, ale na to já při mé nedostatečné pravomoci brát zřetel nesmím.

Další příkaz, který jsme dostali v Bratislavě, jest pracovat rychle. Z toho plynou takové situace, jako se stalo v Jihlavě (Veselý a spol.⁵⁸). Dostal jsem trestní oznámení na 16 osob, vypracoval jsem obžalobu, pak však vycházely najevo nové skutečnosti, docházejí mně další trestní oznámení a je třeba stále žalobu přepracovávat. Bylo nám dále řečeno, že pro nás je směrodatné jedině hledisko ústředí a to že reprezentujeme my.

Horňanský: Dovedu pochopit těžké postavení státního prokurátora, ale nemohu stále pochopit, jak se tvoří takové čtyřicítka.⁵⁹ Byl jsem nedávno předsedou zkušební komise u soudcovských zkoušek a viděl jsem řadu spisů okresního soudu, kde byly vyloženy jedničky⁶⁰ žalovány jako čtyřicítka, a u nás dostáváme stále čtyřicítka žalované jako jedničky.

---

⁵⁶ V akci Tábor bylo Státním soudem, odd. Brno, sp. zn. Ts II/II-19/50, odsouzeno na 170 osob v deseti skupinách. Věc byla zpracována v letech 1949–1950 krajským velitelstvím StB Brno. K hromadnému zatčení došlo v průběhu fingovaného srazu ilegalistů na Slavkovsku. Celá ilegální organizace byla pod kontrolou StB již od prosince 1948 (agenti F. Letec a V. Letec, H. Juříček – krycí jméno HELLA – kteří byli řízeni příslušníky krajské správy StB Brno Langmayerem a V. Procházkou). Organizace byla StB vybudována jako takzvaná volavčí síť k zachycení zahraničních rozvědek na Moravě. StB vedla Františka Křivku, Petra Křivku a další k rozšíření činnosti po celé Moravě, k rozvíjení špionážní činnosti, shromažďování zbraní atd.

⁵⁷ Rozumí se § 35 zák. č. 231/1948 Sb. o nepřekážení nebo neoznámení trestného činu: „(1) Kdo nepřekáže některý zločin nebo přečin uvedený v § 1, 2, 5, 6, 11, 14 až 16, 1a, 29 a 31, bude potrestán, jde-li o nepřekážení zločinu, pro zločin těžkým žalářem od jednoho roku do pěti let, a jde-li o nepřekážení přečinu, pro přečin tuhým vězením od jednoho měsíce do jednoho roku. (2) Tresty stanovenými v odstavci 1 bude potrestán, kdo se dozví hodnověrným způsobem, že se chystá některý zločin nebo přečin tam uvedený nebo že byl páchan některý zločin nebo přečin uvedený v § 5 až 8, 10, 11, a neoznámí to neodkladně hodnověrným způsobem bezpečnostnímu úřadu (orgánu). (3) Není trestný podle odstavců 1 a 2, kdo povinnosti tam uvedené nemohl vyhovět snadno a bez nebezpečí pro sebe nebo pro osoby sobě blízké.“

⁵⁸ Skupina „Karel Veselý a spol.“ byla souzena senátem Státního soudu, odd. Brno v Jihlavě, sp. zn. Or IIa 563/49-314, za snahu otrávit předsedu ONV Dobrovolného. Ve skutečnosti nedošlo ani k pokusu a jed členové skupiny chtěli použít v případě vlastního zatčení. Přesto senát vynesl dva absolutní tresty.

⁵⁹ Rozumí se § 40 zák. č. 231/1948 Sb. – neoprávněné opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu: „Československý občan, který v úmyslu poškodit zájem republiky opustí neoprávněné území republiky nebo ve stejném úmyslu neuposlechne výzvy úřadu, aby se v přiměřené lhůtě, kterou mu úřad určí, na území republiky vrátil, bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od jednoho do pěti let.“

⁶⁰ Rozumí se § 1 zák. č. 231/1948 Sb. – velezrada: „(1) Kdo se pokusí: a) zničit samostatnost nebo ústavní jednotnost republiky, b) odtrhnout od republiky část jejího území, c) zničit nebo rozvrátit lidově demokratické zřízení nebo společenskou nebo hospodářskou soustavu republiky, zaručené ústavou, nebo d) násilím znemožní ústavní činnost prezidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárského sboru nebo vlády (sboru pověřenců), bude potrestán pro zločin těžkým žalářem od deseti do pětadvaceti let nebo na doživotí. (2) Stejně bude potrestán, kdo se k činu uvedenému v odstavci 1 s někým spolčí nebo vejde v přímý nebo nepřímý styk s cizí mocí nebo s cizími činiteli. (3) Smrtí bude viník potrestán: a) dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1 nebo 2 za branné pohotovosti státu nebo v době ozbrojeného napadení republiky, b) byly-li takovým činem zvláštní měrou ohroženy samostatnost, ústavní jednotnost nebo územní celistvost republiky, její lidově demokratické zřízení, společenská nebo hospodářská soustava, zaručené ústavou, nebo byla-li znemožněna ústavní činnost prezidenta republiky nebo jeho náměstka, zákonodárského sboru nebo vlády (sboru pověřenců), c) bylo-li k takovému činu užito branné moci nebo ozbrojeného nebo na vojenský způsob organizovaného sboru nebo byly-li k takovému činu sbírány nebo organizovány branné nebo pomocné síly nebo hromaděny zbraně neb střelivo, d) byl-li při takovém činu kladen násilný odpor branné moci nebo ozbrojenému sboru nebo e) je-li tu jiná zvláštní přitěžující okolnost.“

Typickým příkladem jest případ prostitutky, která uprchla do Rakouska za vojáky, kteří tam dosud jsou a kteří prý dobře platí, poněvadž jí naše zřízení nedává dostatečné možnosti k výkonu jejího řemesla. Toto bylo žalováno jako velezrada.⁶¹

Ondráček: Já se celkově ztotožňuji se soudružkou Dohnálkovou. Vítám, že už Nejvyšší soud judikoval, že nelze odsuzovati pouze na základě hypotéz a umělých právnických konstrukcí. Nemůžeme přece odsoudit za velezradu tam, kde není.

Nedostatek spatřuji v tom, že nejsme od Státní prokuratury dostatečně informováni o případě. Stává se nám, že nevíme, že se ve věci vyskytl konfident, a obžalovaný nám potom u hlavního líčení přijde s námitkou, že to dělal pro Státní bezpečnost. Potom nemůžeme přelíčení skončiti a musíme je odročovat.⁶²

Překvapuje mne také, že intervenovat k přelíčení nechodí prokurátor, který věc zpracovával, a že za sebe posílá náhradníka, který o věci neví a nemůže nám žádné informace poskytnout.

Myslím, že my všichni jsme očekávali, že v novém trestním zákoně bude mít § 1 nějaká zadní dvířka pro takové případy, kdy velezrada jest příliš slabá, aby byl minimální trest 10 roků na ni ještě přiměřený, a kdy by se dala vyjádřiti v sazbě od 5 do 10 let. K tomu se mělo přihlížeti, jakož i k přání soudců, kteří na to upozorňovali. Jedná se o takové případy, kdy jest politický zájem na tom, aby pachatel byl na nějakou dobu izolován.

Argument, že velezrada bude jen řídkým zjevem, není správný, neboť jdeme do stále se zostřujícího třídního boje a velezrada ještě dlouho nebude řídkým zjevem.

Považuji za tajemství říkat, že jsem u Státního soudu, ale dotklo se mne, když mi někdo z lidu řekl, že jsem u Sondergerichtu. Tento názor může vzniknouti jen z lineárního souzení a z toho, že se z každé drobnosti dělá velezrada a vyzvědačství.

Překvapuje mne, když slyším, že slavkovský proces byl špatně veden proto, že se dovolilo Sázavskému mluvit. Myslím, že je to právo obviněného, aby se hájil, a soud má povinnost tuto možnost k obhajobě mu dát. Je pak věcí soudu a hlavně prokurátora, aby obviněného potřel stejnou zbraní.

Mám dojem, že se tu někdo shora snaží svaliti vinu za neúspěch na soud a na prokuraturu. Mám dále dojem, že nahoře sedí páni, kteří vůbec nejdou mezi lidi a o praxi nemají ani potuchy.

Hahn: Já vycházím z přesvědčení, že pro nás musí býti vzorem sovětské soudnictví, a mám hlavně na mysli tu část knihy Vyšinského, kde mluví o tom, že rozsudek musí býti pro veřejnost přesvědčující. Uznávám sebekriticky, že naše vina spočívá v tom, že jsme nezachovávali ústavu a že jsme nestřežili naši nezávislost.

Pokud jde o moje případy, uznávám, že jsme chybně posoudili případ Gerharda Trávníka,⁶³ kde jsme vynesli příliš vysoké tresty, takže je Nejvyšší soud redukoval. Je to moje vina,

⁶¹ Viz předchozí poznámka.

⁶² Provokační charakter „operativní“ činnosti StB není ze spisového materiálu prokuratur a soudů zcela patrný. Skutečně se stávalo, že teprve u hlavního líčení vycházely najevo nezákonné metody při vyšetřování a často byly prokázány až při následných revizích. Nezákonnost některých metod StB byla sice předmětem kritiky některých prokurátorů i soudců, ale bez podstatného vlivu na další činnost StB. Například dr. Faltys na poradě referentů Státní prokuratury Praha dne 10. 12. 1951 uvedl: „Další závadou v práci StB je, že orgány StB někdy vytvářejí ilegalitu. Kupříkladu posílají agenty k osobám, jejichž rodinní příslušníci jsou v cizině. Takové případy se pak velmi těžce žalují.“ (Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: c. d., s. 30.)

⁶³ Ve věci „Gerhard Trávník a spol.“ se jednalo převážně o letákovou akci. Na 18 zatčených bylo spácháno brachiální násilí vyšetřovateli StB a následně byli odsouzeni k vysokým trestům na svobodě. Podrobněji rehabilitační spis KS Brno 2 Rt 190/90.

že jsem nedovedl přesvědčit senát o tom, že tresty jsou neúměrně vysoké. Tehdy byla ovšem taková situace, že Ondráček⁶⁴ byl nemocen a já jsem při poradě byl sám proti dvěma vojákům.

K případu Havlín: Myslím, že s. Piak nereferuje o tomto případě zcela správně. Byli jsme tehdy celý senát za jedno v tom, že by se mu měl uložit trest smrti, ale byli jsme jednomyslní v tom, že doporučíme Havlína milosti. Byl pro to i s. Piak. Když jsme se já s plk. Lindou k tomuto názoru přiklonili a odhlasovali jsme trest smrti, při poradě o doporučení milosti se s. Piak napřed poradil s prokuraturou a potom teprve byl proti doporučení milosti. Když jsme s Lindou poukazovali na to, že to bylo dohodnuto již při hlasování o trestu, tvrdil dr. Mykiska, že jest nutno hlasovati proti doporučení milosti, neboť prý bychom tak přenášeli odpovědnost na prezidenta republiky. Já s Lindou jsme s tímto názorem nesouhlasili a poukazovali jsme na to, že právě tím bychom přenesli odpovědnost na prezidenta republiky a že bychom tak poškodili jenom zájem republiky a státu. Uznávám, že jsme tehdy s Lindou měli kontravotovat.

Pokud jsem informován a vím z řeči s. Mykisky a Horňanského, přišel na KNV někdo z Tišnovska, snad nějaká delegace v jiné záležitosti, a pozastavovali se nad tím, že Havlínovi byl uložen trest smrti, a vyjádřili názor, že Havlín je sice lump, ale že je to člověk mladý a že by tím strana utrpěla, kdyby trest byl vykonán, poněvadž by se straně přičítalo, že dali popravit mladého člověka.

K slavkovskému případu je mylné domnívat se, že neúspěch spočívá v tom, že se Sázavský nechal mluvit. Jeho výpověď byla přesvědčivá, pokud nebyli vyslechnuti další obvinění, kteří ho usvědčovali. Vidím však, že si ze slavkovského případu prokuratura nevzala žádné poučení, neboť v dalším případě Pytlíček si nevyšetřila předem to, co obviněný namítá.

Pytlíček napsal žádost o doplnění řízení a tím nám dal napřed do ruky zbraně, a dnes tedy již víme, s jakou obhajobou nám přijde a co můžeme očekávat. Poslal jsem spis k prokuratuře k došetření, ale ta spis vrátila s tím, že jednak není třeba výsledky provádět a jednak že po podání obžaloby je k tomu příslušný soud. Toto poslední je správné a já to také vím, ale myslím si, že je vhodnější, aby si tyto věci provedla prokuratura předem, poněvadž se jinak přijde k procesu bez přípravy a dopadne to jako v případě Sázavského ve Slavkově. Já důkazy ve věci Pytlíček provedu sám, poněvadž jinak hrozí nebezpečí, že bychom shořeli. Domnívám se, že toto musí prokuratura udělati vždy předem u všech procesů s organizovanou veřejností.⁶⁵

K poznámce s. Mykisky, že ve starších případech se jedná o přesezené tresty, poznamenávám, že podle mé zkušenosti tresty jsou přesezené zejména u nově posouzených věcí, nikoliv u věcí z červnové úderky.

K věci Kubeš.⁶⁶ Tuto věc nelze již sprovodit ze světa, neboť o ní mluví kdekdo nejen v Brně, ale také celá odborná veřejnost na celém území republiky. Nemožu se stále dočkat písemného vyhotovení rozsudku Nejvyššího soudu, ačkoliv jsou zde již žádosti o milost a po-

⁶⁴ Ondráček, Zdeněk (1913–1964), v letech 1950–1952 soudce Státního soudu, odd. Brno.

⁶⁵ Komunistický režim ovšem přesvědčoval pouze své stoupence, ostatní měli být aspoň zastrašeni a manipulováni. Například při procesu s Miladou Horákovou spočívala technika v rychlém střídání publika v soudní síni; tak prošlo na čtyři tisíce „diváků“ reprezentujících dělníky, mládež, ženy, armádu atd. Pro novináře se denně připravovaly informace, o procesu byla vydána ve stovacetitisícovém nákladu brožura. Oficiálně se tvrdilo, že justice umožnila účast na procesu co největšímu počtu lidí, avšak tzv. Pillerova komise ve svém interním dokumentu dospěla k závěru, že „podezření z inscenovanosti se tím zmenšilo, protože dílčí účast minimalizovala možnost utvořit si celkový obraz“. (Srov. Hejl, V.: c. d., s. 223–224.)

⁶⁶ Kubeš, Vladimír, profesor právnické fakulty, byl souzen Státním soudem, odd. Brno za pokus o útěk za hranice, sp. zn. Or IIa 225/49, v listopadu 1949. Nejvyšší soud dne 17. 3. 1951, sp. zn. To III/1/50/6, věc překvalifikoval.

dle tvrzení těchto žádostí došlo k protizákonnému překvalifikování činnosti Kubešovy a ještě nezákonnějšímu zvýšení trestu. Podle mého názoru toto rozhodnutí Nejvyššího soudu postavilo na hlavu prohlášení prezidenta republiky Klementa Gottwalda, že je nutno zachovávat socialistickou zákonost.

Dr. Havelka: Domnívám se, že je nutno vyčkati, až přijde spis z Prahy, poněvadž nevíme, jak to bude odůvodněno.

Ondráček: Připojuji se k dru Hahnovi a uznávám, že jsme se v mnoha případech nedovedli nátlaku prokuratury postavit. To je například ve věci Molinek-Kotasová, kde jsme se měli více postavit na stranu práva a socialistické zákonosti a neměli jsme v jejím případě dělati jedničku.

Polák: K případu Podsedník mohu říci, že jsme si celý senát, zejména s. Horňanský, dali největší práci s pečlivým posouzením viny obžalovaných jak po stránce odborné, tak po stránce politické. Po skončení porady byl s. Horňanský volán ke Šlingovi. Pamatuji si, že u Bohuslava Macha ze Svitav byl senát jednomyslně toho názoru, že Mach jest vinen pouze neoznámením podle § 12 zák. 50/1923 Sb.,⁶⁷ zatímco Šling v přítomnosti dra Mykisky prohlásil, že Mach musí dostat bezpodmínečně 7 let. Když se dr. Horňanský proti tomuto požadavku postavil s tím, že to neodpovídá stavu věci, obořil se Šling na něho, že jsme právníci a že to musíme umět udělat. Žádám nyní dra Mykisku, co on znaje názor senátu, spis, jelikož u hlavního líčení intervenoval, učinil jako prokurátor, tedy jako strážce zákona, na podporu senátu k obhájení správnosti věci.

Ve věci Slavkov: Vytýkám prokuratuře, že nedala senátu možnost, aby věc mohl probrati se znalci a aby byl předem podrobně informován, pokud to k posouzení věci bylo nutné, o technických problémech procesu po stránce odborné (cukrovarnictví). Nesouhlasím s názorem dra Mykisky, že by chyby, které vyplynuly z průběhu slavkovského procesu, byly toho rázu, že by bylo lze činiti senát za ně zodpovědným, a to právě z těchto důvodů. Podle názoru senátu tento proces, byť z hlediska okresu Slavkov nevyzněl tak, jak vyzníti měl, z hlediska celostátní potřeby svůj účel splnil. Podotýkám ještě, že neúspěch tohoto procesu byl do určité míry zaviněn tím, že prokuratura neopatřila vhodného znalce, neboť ing. Bradka na svůj úkol nestačil.

Ve věci Trnka a spol.: Je to jeden z případů, kdy konfident založil ilegální skupinu, zorganizoval ji, opatřil zbraně, rozdělil úlohy, přinesl letáky, opatřil vysílačku, tedy prostě všechno, co skupina ve své protistátní činnosti měla dělat, zorganizoval. Nemohu pochopit, jak tyto okolnosti mohly ujít pozornosti Státní prokuratury, když z celé žaloby je to naprosto zřejmé. V žalobě je totiž tato činnost, kterou jsem v kostce vylíčil, vylíčena naprosto stejně, pouze místo slova konfident se tam vyskytuje slovo neznámý. Domnívám se, že tato žaloba neměla být Státní prokuraturou v této formě podávána. Podotýkám, že proces měl být veřejný, a když jsem byl při publikaci obžaloby dotázán jedním z obviněných, zda proces bude veřejný, a já jsem přisvědčil, odpověděl mi, že „to bude pěkná sranda“. V podrobnostech odkazu-

---

⁶⁷ Rozumí se § 12 zák. č. 50/23 Sb. ze dne 19. března 1923 – nepřekážení nebo neoznámení trestných podniků: „1) Kdo opomine překaziti trestné činy uvedené v § 1, 2, 6 a 9, ačkoliv tak mohl učiniti snadno a bez nebezpečí pro sebe a osoby blízké, kdo se dozví věrohodným způsobem, že se chystá takový zločinný podnik nebo že byl spáchán čin uvedený v § 6 čís. 2 a 3, a opomine to neodkladně oznámiti věrohodným způsobem úřadu neb ohroženému, trestá se za zločin žalářem od šesti měsíců do jednoho roku. 2) Má-li viník zvláštní povinnost čin překaziti neb oznámiti neb jednal-li v úmyslu pachatele podporovati, je trestem těžký žalář od jednoho do pěti let. 3) Neoznámení není trestné, dověděl-li se viník o podniku v době, kdy již bylo od něho upuštěno, leč jde-li o vojenskou zradu podle § 6 čís. 2 a 3.“

ji na svůj úřední záznam ve spise. Nebyti však toho, že mne obvinění sami na toto úskalí upozornili, při veřejném projednávání případu mohlo dojít k ještě větší ostudě, než byl Slavkov.

Věc Kreutz: V tomto spise při publikaci žaloby hájili se čtyři obvinění tím, že nejsou vinní zprostředkováním ilegálních přechodů přes hranice, že tyto prováděli z příkazu a pod dozorem Státní bezpečnosti, a že tedy budou nuceni hájiti se u hlavního líčení touto okolností. Domnívám se, že v tomto případě Státní prokuratura, která řídí přípravné vyšetřování a jejíž členové chodí do terénu, měla být o této věci informována. I v tomto případě odkazují na svůj úřední záznam ve spise.

V obou uvedených případech jde o záznamy starší dvou měsíců a pokud jsem informován, nepodnikla Státní prokuratura dosud žádné kroky k nápravě, ačkoliv někteří obvinění v těchto věcech jsou ve vazbě až 14 měsíců.

Vracím se znovu k věci Macha a Podsedníka. Byl jsem tam tehdy jako zapisovatel a vím, že se Horňanský vrátil od Šlinga rozrušen a prohlásil: „To, v co jsem věřil 30 let, mi nějaký takový lump otráví.“

Dohnálková: I já se rovněž musím pozastavit nad tím, že intervenovat k hlavnímu líčení chodí jako prokurátor referent, který spis vůbec neovládá, a druhý referent, který spis zpracovává a jest o něm podrobně informován, nesmí obléknouti talár a dělá u věci jen poskoka. Mám na mysli případ Vrba⁶⁸ v Gottwaldově, nad tím se pozastavovala a pohoršovala i veřejnost.

---

⁶⁸ Vrba, Jaromír (1920–1950), vedoucí „gottwaldovské“ podskupiny Světlyny. Společně s ním bylo obžalováno dalších 30 osob. Bezpečnostní pětka KV KSČ ve věci zaujala následující stanovisko: „Poněvadž Vrba byl vedoucím skupiny Světlyny v Gottwaldově a okolí, který neváhal při zatčení použít vůči orgánům Státní bezpečnosti stříelných zbraní, a také skutečně stržm. Boh. Hýla zavraždil a střílil ještě po dalším nahodilém pronásledovníku, navrhuje bezpečnostní pětka KV KSČ v Gottwaldově ve veřejném zájmu, aby u Jaromíra Vrby byl trest smrti nejen vynesena, ale i vykonán.“ (Bezpečnostní komise ze dne 18. července 1950. AMV, f. A 2/1, inv. č. 7.)

Ve zprávě pro jednání bezpečnostní komise ÚV KSČ byla „trestná činnost“ Jaromíra Vrby popsána následovně: „Vrba byl po útěku Vávry-Staříka do zahraničí s tímto v písemném styku. V prosinci 1948 informovala ho Aloisie Doležalová (LOLA) o vytvoření protistátní organizace Světlyna, sdělila mu jméno některých vedoucích členů této organizace a vyzvala ho ke spolupráci. Nato se Vrba spolu s Josefem Minksem, jeho manželkou Libuší Minksovou a LOLOU Doležalovou sešli na schůzce v Gottwaldově v hotelu Morava s Antonínem Slabíkem, který je informoval o svém spojení se zahraničím (Stařík) a o svém pověření vybudovat v ČSR ilegální organizaci s cílem násilně zvrátit stávající státoprávní zřízení. Na další schůzce obdržel Vrba od Slabíka lahvičku tajného inkoustu a příslušnou vývojku a přislíbil vytvořit na Gottwaldovsku ilegální skupinu asi 50 osob. Na této schůzce seznámil se mimo jiné Vrba též s Rudolfem Lenhardem, který je stíhán v jiné souvislosti. Poté získal Vrba pro ilegální činnost Eduarda Čuříka (REVÍRNÍK) a seznámil ho se Slabíkem, při kteréžto příležitosti převzal od Slabíka balík protistátních letáků k rozšíření na Gottwaldovsku. Při další schůzce odevzdal Vrba Slabíkovi 20 000,- Kčs z vlastních úspor na ilegální účely a při jiné příležitosti ještě dalších 5000,- Kčs. Pro ilegální činnost získal dále Marii Slavickou, Aloise Vaňka (POJÍZDNÝ), Květoslava Králíka a Jana Štefka a prostřednictvím Králíka získal Cyrila Vašutu. Poté Slabík předal Vrbovi pověření v hodnosti nadporučíka s krycím jménem „doc. res. dr. ČAMAJKA“ a ustanovil ho velitelem skupiny pro Gottwaldov, načež mu Vrba podepsal přísahu věrnosti. Při té příležitosti převzal od Slabíka také pověření pro Minkse a dva balíčky letáků, z nichž jeden předal Minksovi. V únoru 1949 sešel se Vrba se Slabíkem na schůzce v Kroměříži, kde převzal opět dva balíčky protistátních letáků a smluvili si schůzku v Praze, kde mu Slabík sdělil, že odejde do zahraničí a předal mu šifrovací klíč k udržování tajného spojení. Počátkem února 1949 byl Vrba varován Annou Bečicovou, že je sledován orgány StB a že ho bude varovat, kdyby mu hrozilo nebezpečí zatčení. Vrba získal Ladislava Kantora, který měl prostřednictvím Bečicové sledovati, co se ze strany StB proti Vrbovi chystá. Spolu s Čuříkem pak získal Vrba Vladimíra Hájka, který poskytl Vrbovi finanční pomoc 15 000,- Kčs a později 3000,- Kčs, a Vrbovi mu bylo vystaveno potvrzení organizace Světlyna. Když byl Vrba asi v polovině března Kantorem varován, že věc u StB je vážná, počal si hledati úkryt, a v té době získal pro ilegální činnost Irenu Rafajovou, kterou pověřil vykonáváním funkce spojky pod krycím

Havelka: K věci Pytlíček. Je to osoba, která spáchala mnoho škod na státním statku jako správce a potom se snažila vyhnouti se zodpovědnosti útekem do zahraničí. Je to psavec, který bombarduje soud podáními. Soud měl z kolegiality provést jeho návrhy sám, zvláště když je k tomu dle nového trestního řádu po podání žaloby povinen.

K intervenci jiných referentů: Stává se zejména v menších věcech, že referent, který věc zpracovával, není v době procesu v Brně přítomen nebo je zaneprázdněn jinými úkoly, a proto se dává zastupovat mladšími kolegy. Potíží je v tom, že jsme strašně přetíženi novými úkoly, které byly na prokuraturu přeneseny a nemáme dostačující personální obsazení.

Pokud tu bylo doporučováno, aby se obvinění nechali vymluvit, nelze to vždy provést. Příkladem je Herzánová v Kyjově.

Hornánský: Ve věci Pytlíčka Hahnovi křivdíš. Víme, že jest podle nového řádu povinností soudu, aby po podání žaloby prováděl důkazy sám. Hahn však předložil věc prokuratuře s mým souhlasem, poněvadž nám záleží na tom, aby nám prokuratura předkládala takové obžaloby, o nichž můžeme jednat s klidným vědomím, že věc nemá slabiny. Je povinností prokurátora věc připravit tak, aby se u hlavního líčení nevyskytly námitky, jež by senát přivedly do svízelné situace. Poněvadž na venkovských procesech bývá organizována veřejnost a mělo by to politicky špatnou odezvu.

Pavelka: S. Havelka správně říká, že Herzánová byla v Kyjově drzá. Neřekl však, jak to bylo dál. Nechal jsem ji schválně mluvit, aby si mohla veřejnost o jejím charakteru bez mého zasahování učinit úsudek.

Jakmile však začala napadat vedení KSC, ihned jsem ji zarazil a prohlásil jsem, že jest povinností soudu, aby vedl s obviněnými diskusi. To však předpokládá, aby oba partneři byli objektivní. Jestliže jest však na jedné straně vyslovené zaujetí a osočování, potom již veškerá diskuse přestává. Obecenstvo tento můj zákrok kvitovalo potleskem.

Havelka: Když slyším, že se Nejvyšší soud zavázal do konce roku posoudit všechny případy, které u něho leží, aby se při té rychlosti a při tom personálním obsazení, jaké tam je, uvážíme-li, že jenom my tam máme 98 případů, nepřiklonil k našim odvoláním a tresty nezvyšoval tam, kde my za to nemůžeme a kde jsme odvolání podati museli.

---

jménem „paní KRÁTKÁ“. Prostřednictvím Rafajové se Vrba seznámil s Miladou Palovou, rovněž členkou organizace Světлана, a ta ho seznámila s dalším členem této organizace Ferdinandem Hamalou, který přislíbil Vrbovi zprostředkovat spojení s Lenhardem a Doležalovou, jejichž pomocí Vrba hodlal prchnouti do zahraničí. V tomto směru hledal také pomoc u Čuříka a Vaňka. Dne 20. dubna 1949 byl Vrba zajištěn členem StB stržm. Boh. Hýlem na nádraží ve Vsetíně a odtud tímto veden na úřadovnu StB. Cestou městským sadem pojal Vrba úmysl usmrtit stržm. Hýla a svůj úmysl také uskutečnil tím, že Hýla prudce odstrčil, vytáhl rychle svou pistoli a z bezprostřední vzdálenosti počal proti Hýlovi střílet. Stržm. Hýl byl zasažen pěti střelami a zůstal na místě činu mrtev, když předtím vystřelil proti Vrbovi asi třikrát a zranil ho na pravé ruce. Vrba počal z místa činu prchat a jsa pronásledován nahodilým svědkem Josefem Hozákem, vystřelil i po něm jednu ránu z pistole asi ze vzdálenosti 30 kroků, Hozáka však nezasáhl. Na svém útěku Vrba se dostal do Nového Hrozenkova, kde vyhledal v hotelu u Cyrila Vašuty se skrývajícího Květoslava [Králíka], Palovou a Rafajovou, jim v přítomnosti Boženy Vašutové sdělil podrobnosti svého činu, byl jimi ošetřen a pak prostřednictvím Juraje Bakaly a Josefa Leskovjana odvezen k Jaroslavu Ježovi (PICH LAVÝ), jehož manželka Milada Ježová přivedla Vrbovi lékaře, a po ošetření byl pak Vrba ukryt spolu s Králíkem, Palovou a Rafajovou v domě Bakaly po dobu asi jednoho měsíce (květen 1949), načež byl s pomocí Bakaly, Leskovjana a Ježe odvezen do dalšího úkrytu ke Karlu Štrbákovi (TETŘEV), jehož dceru Marii Štábrovou (MARKÉTA) získal jako spojku pro ilegální činnost. Odtud zaslal dopis LOLE Doležalové. Poslední úkryt našel u Ferdinanda Hamaly, a když se snažil odtud odjet ke štábu Světланы, byl zatčen.“ (Bezpečnostní komise ze dne 18. července 1950. AMV, f. A 2/1, inv. č. 7.) Jaromír Vrba byl popraven 19. 12. 1950.

Pavelka: Nemohu se ze své praxe nezmíniti o případu Mikula.⁶⁹ Je to náš nejstarší spis, z roku 1948. Mikula byl žalován se smrtící kvalifikací pro vyzvědačství. U hlavního líčení vše popřel a hájil se tím, že nic ve spise není pravda, že byl tak strašně bit, že musel protokoly po-depsat. Líčení bylo několikrát odročováno. Volal jsem jako svědka referenta StB, který ho v Ostravě vyšetřoval. Ten se však nedostavil, neboť není již ve službách StB, a slyšel jsem, že je dokonce zavřený. Volal jsem dále korunní svědky žaloby, kteří u hlavního líčení žalobu nepotvrdili. Opětovně jsem byl nucen líčení odročiti, a poněvadž jediný, kdo mohl vnést světlo do věci, nějaký svědek Molnár, byl neznámého pobytu, pravděpodobně utekl za hranice, nebylo možno tak závažné obvinění prokázat a mohlo se jednat jedině o osvobozující rozsudek. Ačkoliv jsem opětovně spis předkládal Státní prokuratuře k návrhu, byl mi vždy vrácen k opětovnému nařízení hlavního líčení, aniž by prokuratura reagovala na situaci. Referent s. Bílek, s nímž jsem byl v této věci stále ve styku, mně na moje osobní urgence sděloval, že stále dra Mykisku marně upozorňuje, že spis leží u Mykisky v pokladně a že se s tím nic neděje. Teprve před několika dny mi byl spis vrácen s tím, že není námitek proti osvobození obviněného. Proto jsem ihned nařídil líčení a senát Mikulu osvobodil, ale proti osvobozujícímu rozsudku bylo ohlášeno odvolání a Mikula sedí dále. Podotýkám, že v důsledku téměř tříleté vyšetřovací vazby Mikula onemocněl tuberkulózou a skorbutem.

Konstatuji, že poměr náš k jednotlivým referentům Státní prokuratury, až na s. Mykisku, byl vždy nejlepší. Soudruzi z prokuratury, až na Mykisku, chápali vždy a uznávali naše těžkosti. Říkali vždy: „My to uznáváme, ale šéf to říká tak nebo šéf přijel z Prahy s tímto.“ Tvrdí-li dnes s. Mykiska, že se s našimi bolestmi také ztotožňuje, prohlašuji s vědomím vši zodpovědnosti, že jest to teprve poslední měsíc, snad to ani měsíc není.

S. Mykiska byl předsedou závodní organizace [KSČ], byl předsedou úřadu [Státní prokuratury Brno] a byl členem bezpečnostní pětky. Nevím, jak to bylo s tím kýváním v bezpečnostní pětce, ale s. Mykiska nám nikdy neřekl, jak tam naše bolesti řeší. Budu kvitovat s povděkem, jak na ně reagoval a co v bezpečnostní pětce dělal k jejich odstranění.

Mám všeobecně pochybnost, zda s. Mykiska mohl v bezpečnostní pětce o těch velkých věcech referovat, poněvadž celý spis mohl znáti vždy referent, který věc zpracovával, a mám pochybnosti, zda to zná také s. Mykiska. To je přece technicky nezvládnutelné, takže z toho plyne, že tam mohl referovati jen povrchně a nedostatečně. Bezpečnostní referent Krejčí prohlásil po Slavkově, že o tom procesu byli špatně informováni a že jsme utrpěli politickou blamáž. Kdo tedy proces špatně připravil? Byla to StB, která vyslýchá, anebo prokuratura?

Mykiska: Jest omyl, že bych byl členem bezpečnostní pětky. Já jsem do ní volán jen v konkrétních případech. Pětka zná sama dobře situaci v celém kraji. Já tam referuji tak, že je seznámím s nástinem žaloby a s tím, jak kvalifikujeme ten a ten skutkový stav. Naše stanovisko je vždy prohovořeno předem s StB, abychom měli podklad z hlediska nebezpečnosti pachatelů – vůdců. Předem se prodiskutuje, kde má být uložen absolutní trest, poněvadž nelze tresty smrti masově vynášeti. Porady nejsou povrchní a trvají 2–3 hodiny. Netvrdím přitom, že bych ovládal celý spis. O celém spisu se nejedná, a dostávám připomínky o ostatních pachatelích jen z hlediska jejich nebezpečnosti a potřeby vyššího trestu.

Ve věcech Havlín požadovala Státní bezpečnost absolutní trest ze státněbezpečnostních zájmů. Než byla věc projednána u Nejvyššího soudu, volal mne telefonicky Karel Klos, abych zjistil, zda Svitavský psal někomu nějaký dopis v Havlínově věci. Ptal jsem se přímo Svitavského a on to popřel. Měl jsem vyžádati nové stanovisko pětky, které vyznělo stejně. Nejvyšší

---

⁶⁹ Mikula byl ve vyšetřovací vazbě celkem tři roky a zažil brachiální násilí. V důsledku onemocnění TBC byl propuštěn na svobodu.

soud potom trest zmírnil. Později jsem se dozvěděl, že Svitavský hovořil o věci s nějakým členem ÚV KSČ o tom, že u něho byli nějací lidé v jiné záležitosti a přitom se zmínili o tom, že v kraji je pochybováno o správnosti rozsudku, jímž byl trest smrti uložen.

Ve věci Robotka⁷⁰ navrhovala pětka tři absolutní tresty. Věc však vyšetřovala kromě StB také VO-3,⁷¹ která žádala, aby jeden z důstojníků, který umožnil odhalení, byl pardonován. To ovšem StB nevěděla.

Rovněž ve věci Tábor jsem zjišťoval na pětce, kde je třeba absolutního trestu. Celý proces se všemi obžalovanými se tam přirozeně neprobíral.

Až dosud nám veřejné procesy všude vyzněly dobře, až na brněnský kraj – Slavkov, Hřebík.

K výtce, proč jsem se v otázce absolutních trestů podřídil názoru Karla Klose, poznamenávám, že Karel Klos má na starosti agendu soudní, a jakožto takový tlumočí stanovisko ministerstva, jak je na konferencích informován. Karel Klos mi dal v tomto případě pokyn i že požadavek urychlení vyplývá z potřeb Ministerstva zahraničí a s ohledem na jednání v OSN. Postavení vedoucího prokuratury není záviděníhodné a každý převaluje zodpovědnost na něho.

K výtce, že jsem nepřipustil některého mladšího referenta k projednávání některých veřejných věcí a intervenoval jsem sám, poznamenávám, že jsem musel některé věci zastupovat osobně. Mezi nimi byl i spis Vrba a to bylo určeno už v únoru.

Není správná výtká, že jsem neovládal spis. Ovládal jsem dokonale celou Světlanu. Handl tam byl bez taláru proto, že po některých pražských procesech bylo nepříznivě kritizováno, že u věci intervenovalo až pět prokurátorů. Na poradě s Zieglerem a Alešem bylo usneseno, že v taláru může intervenovati jeden prokurátor.

Já jsem vůči soudu musel hájit stanovisko, za něž odpovídám, a musel jsem užít všech prostředků, abych soud přesvědčil. Od počátku jsme byli instruováni Karlem Klosem, že se máme zúčastnit porad soudu a až donedávna se to dalo. Snažil jsem se přesvědčovati soudce o stanovisku bezpečnostní pětky.

Ve věci Hřebík jest jisté, že nedošlo ke skutečným násilnostem.

Ve Vrbovi vzbudil nepříznivý ohlas trest uložený Štrbíkovi jako příliš přísný.

S. Dohnálková mi vytýká, že slepě poslouchám Karla Klose. Až donedávna mi nic nevytýkala. Najednou se však její chování ke mně úplně změnilo. Uvažoval jsem, co je toho příčinou, a přišel jsem na to, že se její chování změnilo od té doby, co jsem jako soudruh dr. Hornanského na něco upozornil.

Ve věci Slavkov bych ještě dodal, že nám dle dohody mělo býti slavkovské politické vedení nápomocno. Ve skutečnosti nás naprosto nijak nepodpořili, a naopak byl vzbouřený krajský sekretariát, že prý jsme nechali Sázavského mnoho mluvit. Je třeba, aby před takovými věcmi byly uspořádány předporady jak Státní prokuratury, tak i členů senátu s příslušnými činiteli. Bude to na prospěch jak soudu, tak prokuratury a z našeho popudu jsou nyní dělány.

Se s. Pavelkou jsem přišel do kontraverze proto, že jako šéf úřadu jsem s ním musel jednat za referenta.

---

⁷⁰ Robotka, Josef (1906–1952), důstojník Československé armády a významný pracovník domácího odboje za druhé světové války ve skupině Rada tří. Souzen za špionáž, velezradu a spolupráci s plukovníkem A. Šedou, kterému pomohl při útěku za hranice. Absolutní trest byl vykonán 12. 11. 1952. Podrobněji: Státní soud, odd. Brno, sp. zn. Or II/1 23/50.

⁷¹ 5. odd. (tzn. Obranné zpravodajství) vojenské oblasti 3.

Ohledně Mikuly nám neprávem vytýkáte, že vás neinformujeme o konfidentech, protože mnohdy o nich sami nevíme. V případě Mikulové jsme podali žalobu, aniž bychom byli od StB řádně informováni. Pro nás to bylo jasné, že to na trest smrti nesedí. Odročeno to bylo, ježto se tvrdilo, že Mikula jest obětí rodinných nesvárů. Urgoval jsem StB, nic mně však nesdělili. Věc musela být odročena podruhé. Velitele KV StB jsem informoval osobně, odpověděl, že nejlépe jest věc hoditi do koše. Pak byla podána zpráva, zda mám vzít žalobu zpět, nebo zda má být vynesena osvobozující rozsudek. Znovu jsem urgoval StB v Ostravě. Šlo o to, jak věc vyřešiti, aby si Mikula nemyslí, že zbytečně dva roky v soudní vazbě seděl.

Pokud mi s. Pavelka vytýká, že jsem byl přítomen poradě ve věci Goršov, podotýkám, že tam byl přítomen i s. Havelka a dr. Horňanský. Já jsem tam tehdy kontroloval, zda docházejí k uplatnění naše porady s StB.

Soudruzi od Státního soudu podléhají citům, zejména projevům rodinných příslušníků. V tomto směru my jim nepodléháme, a proto jsme tvrdší.

Moje chyba byla v tom, že jsem upozorňování na naše bolesti nedělal písemně. Ziegler mi dnes vytýká, že dáváme každou blbost schvalovat do Prahy, ačkoliv existuje výnos ministerstva, že tak činit musíme.

K s. Dohnákové: Byl jsem upozorňován různými soudruhy i od Státního soudu, že se říká, že s. Dohnáková ovlivnila s. Horňanského a že je mezi nimi víc než poměr soudružský nebo služební, tedy poměr milostný. Všiml jsem si při různých procesech v Hradišti, Zlíně i v Ostravě, jak se k sobě chovají Horňanský a Dohnáková, a nelíbilo se mi to. I od StB jsem byl upozorňován, že jejich poměr je velice důvěrný a že si toho každý všimá. Uvažoval jsem přes měsíc, zda to mám s. Horňanskému říci, a myslím, že jsem mu to při jedné jízdě autem do Prahy nebo z Prahy řekl.

Horňanský: Ano, říkal jsi mi to a řekl jsi, že Ti to sdělil Šling.

Mykiska: S. Horňanský mi tehdy na to řekl, že mi děkuje, že jsem mu to pověděl. Na jedné bezpečnostní pětce hovořilo se znovu o skupině Podsedníkově a Kindlové a Šling řekl, že vaše styky jsou milostné a že to ví od Ley Reichové. Řekl dále, že Horňanský se tehdy tolik bránil, že Kindlová byla jeho studentská láska. Od té rozmluvy v autě přestala shoda mezi prokuraturou a soudružkou Dohnákovou a ta si počínala tak, že bylo očividné, že se jí Horňanský s věcí svěřil. Jednou i s. Mikulica prohlásil, že když viděl s. Horňanského se s. Dohnákovou, že Horňanský jde vedle Dohnákové jako mladík. Můj dojem je ten, že kdybych tu věc Horňanskému neřekl, nedošlo by k tomu rozladění mezi prokuraturou a soudem.

Soudruzi soudci nám vytýkají, že nejsou předporady. Je to dobré jak pro prokuraturu, tak i pro soud. V poslední době se však pro chvat předporady nedělaly, ale jinak přece bývají. Proč nepřijdete s určitými kritikami ihned?

Scheuer: Soudruzi, my musíme vycházet především z jedné zásady, že totiž Sovětský svaz musí být naším vzorem. Přečtu proto úryvky z článku dra Sifmana o hlavních zásadách činnosti sovětské prokuratury před soudem.

„Sovětský prokurátor je stranou sui generis, která se vyznačuje specifickými rysy, neboť když vystupuje jako veřejný žalobce, jest povolán nejen zastupovati obžalobu, nýbrž musí funkci obžalovacího orgánu spojovati s funkcí orgánu dozoru nad zákonností, neboť soudní činnost sovětského prokurátora jest organicky spjata s jeho činností jako ochránce socialistické zákonnosti. Proto sovětský prokurátor s veškerou objektivností zkoumá a váží každý důkaz jednotlivě i celek důkazů v jeho dialektické jednotě a jest povinen upustiti od žaloby, jestliže v průběhu soudního provádění důkazů není vina souzeného nesporně potvrzována.“

Ruský revolucionář Gerzen načrtl obraz francouzského prokurátora takto: „Prokurátor jako hbitý toreador jest ponížěn a poražen, jestliže štvaná zvěř mu unikne.“

Nejvyšším výrazem objektivnosti sovětského prokurátora jest jeho povinnost, aby zcela upustil od žaloby v těch případech, kdy výsledky přípravného vyšetřování nedojdou potvrzení v průběhu soudního projednávání věci.

Vyšinský říká: „Objektivnost, jak my ji chápeme, neodporuje našim zájmům a úkolům v třídním boji. Naopak, objektivnost pomáhá správně odrážet skutečnost tím, že nás správně orientuje, pomáhá nám vítězit.“

Mykiska: S. Scheuer zapomíná, že Sovětský svaz jest již dále, než jsme my. U nás takový stav, jako je v Sovětském svazu, bude možný až za dva nebo tři roky.

Scheuer: Konstatuji, že podle paragrafu 2 našeho nového trestního řádu jest prokuratura strážcem socialistické zákonnosti.⁷² Právě proto není námitka dra Mykisky odůvodněná, neboť i když je Sovětský svaz dále, než jsme my, neznamená to, že bychom krásné zásady sovětského soudnictví měli stavět na hlavu, naopak musíme se snažit co nejvíce se sovětskému vzoru přiblížit, zvláště když pro to máme již zákonné předpoklady, jak jsem právě citátem z trestního řádu uvedl.

Vyšinský říká, že rozsudky musí být přesvědčivé, jinak ztratí soud existenční oprávnění. Přesvědčivé jsou rozsudky jen tehdy, když odpovídají materiální pravdě. Lenin definuje pravdu jako odraz vnějšího světa v lidském mozku. Tato materiální pravda se vztahuje jak na objektivní, tak i na subjektivní stránku trestného činu. Není možné nahradit subjektivní stránku trestného činu. Není možné nahradit subjektivní stránku právními konstrukcemi a hypotézami, a tím méně stránku objektivní.

Zákon neukládá Státní bezpečnosti povinnost hájit socialistickou zákonnost. Podle zákona má tuto povinnost jen prokuratura a soud. Proto není možné, aby StB dávala příkazy, vyslovovala přání soudu nebo prokuratuře, nýbrž soud a prokuratura musí dávat příkazy Státní bezpečnosti.⁷³

Mykiska: To u nás neplatí.

---

⁷² Rozumí se § 2 zák. č. 87/1950 Sb. – úkoly prokurátora a soudu: „(1) Úkolem prokurátora a soudu v trestním řízení je pečovat o to, aby byly zachovány zákony lidově demokratické republiky a aby jich bylo používáno v souladu se zájmy pracujícího lidu. Úkolem vojenského prokurátora a vojenského soudu je kromě toho chránit bojeschopnost ozbrojených sborů a kázeň a pořádek v nich ustanovený, upevňovat velitelskou pravomoc, a tím přispívat k zabezpečení obrany vlasti. (2) Úkolem prokurátora v trestním řízení je zejména konat přípravné řízení, bdít nad spravedlivým potrestáním pachatelů a dbát o výkon trestů jim uložených. (3) Úkolem soudu v trestním řízení je zejména spravedlivě rozhodovat o trestných činech; o plnění tohoto úkolu pečují stejnou měrou soudci z lidu i soudci z povolání.“

⁷³ Orgány MV však po celou dobu uplatňovaly svůj přímý vliv na Státní prokuraturu i Státní soud. I když mnozí z prokurátorů měli z vlastních zkušeností dostatek poznatků o porušování zákonnosti StB a o minimální účinnosti upozornění na tyto nezákonnosti, přesto se dožadovali kontroly od orgánů StB, jejichž práci měli sami důsledně prověřovat, jak jim to ukládal citovaný trestní řád. Kam až tento postoj postupně vedl, je patrné z požadavku krajského velitele StB v Olomouci Radoně na poradě prokurátorů, krajských velitelů StB, velitelů vyšetřovacích oddělení StB a referentů brněnského Státního soudu dne 20. 4. 1952 v Brně. Poukázal na to, že při nařizování veřejných hlavních líčení bude třeba, aby bylo vyčkáno souhlasu nadřízené bezpečnostní složky StB. Rovněž navrhl, zda by nebylo účelné, aby v blízkosti prokurátora seděl referent StB, který věc zpracovával, aby eventuálně mohl vysvětlit vyskytnuvší se otázky. (Srov.: Bayer, K. – Štěpán, L. a kol.: c. d., s. 39.)

Scheuer: K nadhozené již otázce konfidentů poznamenávám, že vím ze zkušenosti, že se vyskytují agenti-provokatéři, kteří organizují a vyprovokávají trestnou činnost, a že se dosud nenašel prokurátor, který by měl odvahu postavit je před soud.⁷⁴

Jest samozřejmě jasné, že StB bez konfidentů pracovat nemůže. Nikdo nemůže proti jejich činnosti nic namítat, pokud to směřuje k odhalení existující již protistátní činnosti. Nelze ovšem přejít mlčením vyprovokování trestné činnosti z jejich strany.

Chci ještě upozornit na jinou skutečnost. Často je po nás něco požadováno s tím odůvodněním, že to strana chce. Když potom po věci jdeš a hledáš stranu, tak obvykle najdeš nějakého bezvýznamného tajemníka s jeho osobní polívkou.

Bílek: Není pravda, že by Slavkov byl debaklem. Během líčení jsme narazili na celý komplot ve všech cukrovarech. Musím potvrdit, že proces byl vzorně veden. Sázavského jsme museli nechat vymluvit, aby nám sám dal do ruky materiál, s nímž se budeme muset vypořádat.

Nesmíme se však také bát osvobodit třeba polovinu obžalovaných, když jejich vina nebude prokázána. Politicky to bude vždy správnější, než abych já tam bouřil, když každý z obecnstva ví, jak situace v cukrovaru vypadá.

Pokora: Děkuji s. Scheuerovi za jeho palčivou kritiku a za jeho názory na postavení prokurátora. Naše postavení však jest takové, že jsme vázáni StB. Nevím, kdo by se odvážil někoho propustit z vazby, kdyby byl sebevíce přesvědčen o tom, že ten člověk do vazby nepatří.

David: Případy, které kritizujeme, jsou ovšem případy vybočení z řádné práce StB. Neváháme v takových případech pohrozit StB, že budeme konfidenta žalovat s sebou.

Pokora: Je pravda, že náš styk s masami jest slabý a že jsme od nich odloučení. Náš styk jde přes StB. Tomu se dá těžko zabránit. Tak se stává, že podle trestního oznámení se nám zdá býti nějaká věc jasná, a u hlavního líčení se objeví opak. Je třeba náš styk s životem a StB postavit na úplně nový základ.

Bílek: K otázce přenesených trestů tvrdím, že držíme protizákonně ve vazbě lidi po odpykání trestu, odůvodňujeme-li to tím, že ještě není rozhodnuto komisí o jejich eventuálním zařazení do TNP. Takovou vyčkávací vazbu zákon nezná.⁷⁵

---

⁷⁴ Žádný z agentů-provokatérů však nebyl obžalován ani odsouzen, i když porušili tehdy platný zákon, zvláště ustanovení § 7 tr. zák. č. 86/1950 Sb. o návodu a pomoci (citace viz níže), tzn. že tr. čin byl vyprovokován, jestliže pachatel jednal v součinnosti s účastníkem jako organizátorem-návodcem nebo pomocníkem. Za účastníka nutno považovat též agenta-provokatéra, jehož cílem bylo dosáhnout potrestání pachatele za tr. čin, jehož spáchání agent-provokatér zorganizoval neb k němu naváděl nebo pomáhal. Toto jednání agenta-provokatéra nemá vliv na jeho trestnost, i když se jedná o orgán bezpečnosti a naplňuje též zákonné znaky trestného činu zneužití pravomoci veřejného činitele podle § 175 zák. č. 86/1950 Sb.

⁷⁵ Dodání osob do tábora nucené práce k odpykání trestu podle § 12 odst. 3 zák. č. 88/1950 Sb. zařizovaly okresní národní výbory (referát III) podle § 36 tr. zák. č. 86/1950 Sb., pak příslušné soudy – na podkladě rozhodnutí soudní komise krajských soudů – prostřednictvím OV SNB, které zařizovalo doprovod zařazené osoby do nejbližšího sběrného tábora.

§ 7 zák. č. 86/1950 Sb: „(1) Kdo v někom zúmyslně vzbudí rozhodnutí spáchat trestný čin, bude potrestán podle trestní sazby stanovené na trestný čin, k němuž naváděl. (2) Kdo někomu úmyslně poskytne pomoc k spáchání trestného činu, bude potrestán podle trestní sazby stanovené za trestný čin, při němž pomáhal. Pomocí je zejména poskytování prostředků, odstraňování překážek, rada, utvrzování v předsevzetí nebo slib přispět k trestnému činu. (3) Trestnost návodce a pomocníka není závislá na trestnosti přímého pachatele. (4) Ustanovení o pokusu se použije též na pokus návodu a pomoci. (5) Návodce a pomocník nejsou trestní, zabrání-li dobrovolně tomu, aby se ten, kdo byl naváděn nebo komu bylo pomáháno, dopustil trestného činu.“

Vokál: Dodávám k tomu, že nemáme také žádný zákonný podklad pro to, abychom ponechávali ve vazbě lidi po vynesení osvobozujícího rozsudku.

Hanáč: To spadá úplně do kompetence soudu. Usnese-li se soud na propuštění z vazby, máme proti tomuto usnesení možnost odvolání, ale když soud přesto osvobozeného propustí, nikdy jsme ještě proti tomu nepodali stížnost.

K věci Kreutz poznamenávám, že mne orgán StB dnes informoval, že obvinění tam něco pro StB dělali, ale nebyly to převody přes hranice.

Musíme přiznat, že chodíme k některým přelíčením naslepo, neboť jsme pracovní novými úkoly tak přetíženi, že nemáme možnost vyslechnouti si všechny obviněné před hlavním líčením.

Dohnálková: Považovala bych to, co s. Mykiska prohlásil, za přežitek buržoazní mentality. Chci, soudruzi, přesvědčiti vás, a nikoliv s. Mykisku.

Ad Hřebík: Nevytýkám s. Mykiskovi, že se podrobil Klosovi, to je na prokuratuře obvyklé, podrobovat se vrchnosti. Vytýkám mu však, že nás neinformoval, jak bylo jeho povinností. Celý senát dospěl k závěru, který měl být podroben kritice bezpečnostní pětky. Nikdy bych se nepodrobila Klosovi, kdybych byla věděla, že to není stanovisko bezpečnostní pětky. Do tohoto omylu nás s. Mykiska uvedl tím, že nám to tlumočil jako stanovisko pětky, nikoliv jako názor Klosův. Prosim proto, aby napříště nám byly sděleny i důvody, které bezpečnostní pětku při jejím rozhodování vedly.

Ad Vrba: Při vedení procesu nepostupoval s. Mykiska tak, abych mohla mítí dojem, že spis ovládá. To říkám, ať se Mykiska zlobí, nebo ne. Jestliže tam Handl seděl bez taláru, nač tam potom seděl, když je prokuratura tak přetížena. Telefonování mohla lehce obstarat StB a nemusel tam proto celý týden být Handl. Veřejnost nepříznivě kritizovala způsob, jakým žalobu reprezentoval s. Mykiska. Členové StB i SNB se mne ptali, nač tam toho prokurátora máme, zda na to, aby nám kazil proces. Na mnohé to dělalo skutečně dojem, že s. Mykiska proces sabotuje, a to řekli i jiní soudruzi. Jsem ochotna sdělit jejich jména, ale pouze s. ministru. Toto všechno věděl i Handl a musel si být vědom své pokořující funkce.

Já jsem seděla na několika procesech jako votant a zjistila jsem, že jsem Mykisku přecenila. Jako vedoucí prokuratury se snad hodí, ale nikoliv aby mohl veřejně vystupovat. To nechť si sebekriticky uvědomí a nechá to dělat ty, kteří jsou lepší.

Toto moje stanovisko není jen od léta, jak říká s. Mykiska. O tom jsme hovořili u soudu veřejně, a když mu to dosud nikdo neřekl, bylo to proto, že věděli, že je ješitný, a že se báli mu to říct. Bylo to něco nezdravého, co se všeobecně kritizovalo. To mi dosvědčí všichni soudruzi.

Zavazuji se Vám svou ctí komunistky, že mi dr. Horňanský neřekl nic o tom, co mu sdělil s. Mykiska. Já jsem se původně o tom už dávno dozvěděla, že Šling prohlašoval, že já, Mykiska a Horňanský děláme komplot proti němu. To prý mu sdělovala Lea Reichová. Při obědě ve Slávii, když jsme soudili Hřebíka, mi Šling řekl, že mu Reichová nosila klepy. Já jsem se teprve v souvislosti s Hřebíkem dověděla, že kolují řeči o mém poměru s Horňanským. Hovořila jsem s Davidem a velitelem KV StB a Krejčí prohlásil, že mu Mykiska řekl, že proces neklape proto, že Dohnálková a Horňanský mají poměr. Krejčí naznačil něco takového potom i Mičánkovi. Od té doby tedy ignoruji Mykisku.

Mykiska: Nic takového jsem Krejčímu neřekl. Až přijde Krejčí, musí se to vysvětlit. Je pravda, že jsem mu v Jochmanově přítomnosti říkal o tom, co jsem slyšel o tobě a Horňanském.

Dohnálková: Jako člověk nemáš pro mne velkou hodnotu, ale tím nijak nenapadám tvoji funkci a kvality, které bys snad měl pro svůj úřad.

Mykiska: Ad Vrba: Překvapuje mne to, co říká s. Dohnálková. Každý večer byla u bezpečnostního referenta porada, na níž se kritizovaly chyby, aby se mohly napravit. Před 14 dny jsem se v Uherském Hradišti dozvěděl, že jediný člověk nebyl se mnou ve Vrbově procesu spokojen. Když mi nikdo nic nevytkne, je těžko, abych na chybu přišel sám. O Dohnálkové říkají, že zasahuje, takže stírá politický dojem. To říká Praha a vytyká chyby i Horňanskému a mně. Je lehké kritizovat, ale na chyby se má upozornit.

Horňanský: Bylo nařízeno, že procesy musí být do určitého data skončeny. Chce-li Ziegler kritizovat, musí se postarat o to, aby se nejednalo takovým tempem.

Je jisto, že prokurátoři chodili do porad senátu. Teprve v posledních dnech jsem nařídil soudcům, aby prokurátory do porad nepouštěli.

O Štrbíkove jsi neřekl předem, že má být mírně odsouzena. Jestliže jste ji chtěli šetřit, neměla být vůbec žalována nebo jste to měli zastavit. Podle žaloby musela být odsouzena tak, jak odsouzena byla.

Ad Matuš – Mana: Už druhý den se upozorňovalo, že trest smrti má být uložen Manovi, nikoliv Matušovi. V tomto směru jsem volal Prahu, informoval ji, bylo mi slíbeno vyřízení, ale zpráva z Prahy nedošla. Řichtr mi slíbil, že bude svolána porada, na níž budu já i Mykiska. K této poradě vůbec nedošlo. Při poradě po rozsudku ty jsi, s. Mykisko, uplatňoval proti svému snad přesvědčení a intenzivně hájil požadavek, aby Matuš byl odsouzen k smrti, a jasně se postavil tehdy proti nám. Hlavačka⁷⁶ sdílel naše stanovisko. Proč nebyla svolána slíbená porada s veřejnými činiteli, já nevím. Teprve v poledne jsi řekl, že Ziegler sdělil, že trest smrti má být uložen oběma a že to bude cestou milosti v Praze změněno. Tehdy došlo k první disonanci mezi námi.

Ve věci Hájek a spol.: K věci došlo narychlo. Žaloba byla zvrtnána v tom směru, že jste žalovali současně svedeného kulaka a jeho zaměstnance – svůdce. Na to měl být soud upozorněn. Tehdy jste žalovali všech 8 na absolutní trest. V tomto směru jsme proces zaměřili a ty jsi se k nám připojil. Pak došlo k těm lístečkům – už jsem je předal StB. Bylo jasné, že první dva si smrt zaslouží. Potom jsi teprve řekl, že není žádána. Tehdy došlo mezi námi k druhé disonanci. Tak jsi volal Šlinga, ten už nebyl k dosažení. Ptal jsem se tě, proč nemá být trest smrti uložen, ty jsi na to řekl, že se jejich činnost nedá srovnat s činností jiných. Já jsem ti na to připomenul Opletala a Cέα.

Mykiska: Řekl jsem ti, že se to vede jedine pro odhalení britského vicekonzula.

---

⁷⁶ Hlavačka, Ludvík (1911), genmjr. Nar. v rodině dlaždiče ve Starém Městě – Uherském Hradišti, kde ukončil obecnou školu a tři třídy měšťanské školy. V říjnu 1926 začal pracovat jako dělník v cukrovaru v Uherském Hradišti. V květnu 1928 nastoupil do učebního poměru v karosárně firmy Möller a Vaněk, který skončil v prosinci 1930. Tehdy se stal členem KSČ. Poté pracoval jako dělník u různých firem v Uherském Hradišti, Prostějově, Přerově a Olomouci do jara 1942, kdy nastoupil u stavitelské firmy Takacz ve Vídni. Zde byl v březnu 1944 zatčen pro ilegální činnost a následně vězněn v káznicích Vídeň, Vratislav, Drážďany a Lipsko až do května 1945. Od června 1945 byl vyšetřujícím orgánem ONV Uherské Hradiště, od listopadu 1945 orgánem ZOB II (zemský odbor bezpečnosti). Od března 1948 přednosta oblastní úřadovny StB v Uherském Hradišti, od 1949 krajský velitel StB v Gottwaldově. Od října 1950 velitel Pohraniční stráže, v této funkci roku 1952 absolvoval učiliště pohraniční stráže a následně byl přemístěn k MV. V letech 1953–1954 studoval na sovětské škole pohraničních vojsk. Od ledna 1955 do 1962 náměstek ministra vnitra pro vojska MV. Od ledna 1962 zastával funkci náčelníka vojenského učiliště pohraniční a vnitřní stráže. Od srpna 1963 potom působil jako starší referent kontrolní skupiny na MV (současně jmenován genmjr.), a to až do 31. 5. 1968, kdy byl z MV propuštěn.

Horňanský: Snažil jsem se z tebe dostat, že jsou zde zájmy mezinárodní a další, pro něž nemůže být absolutní trest uložen, a tys nic takového neřekl. Tázal jsem se tě také, jak to zdůvodnit, že nebudeme ukládat absolutní trest, ale tys mi na to odpověděl, jste přece právníci, to musíte umět. Já jsem ti na to řekl, že nebudeme kroutit zákon lidově demokratické republiky, a tys odpověděl, že je zajímavé, že tak shodné názory máme se soudružkou Dohnálkovou. Na to jsem ti odpověděl, že je to tím, že jsme oba právníci. Houf ti tehdy při té příležitosti řekl: „Mykisko, nesedej si na lavici obhájců!“ Za to, že jsme se tehdy podrobili tobě, se o nás dnes mluví ve fabrikách a mohu říci, že toto podrobení se byla největší porážka, kterou tento soud utrpěl.

Ráno mi řekl Mičánek, že mu sdělil Krejčí, že bude musit Horňanského a Dohnálkovou od sebe odtrhnout, že ovlivňují senát.

K soudružce Dohnálkové: Všichni soudruzi mi mohou dosvědčit, že jsem se k ní zpočátku stavěl velmi kriticky. Když měla od vyšetřování přejít do senátu, nikdo ji nechtěl, říkalo se o ní, že neumí pracovat. Proto jsem si ji nakonec vzal do senátu já. Říkal jsem si, že to nějak dopadne a že si v nejhorsím případě rozsudky vypracuji sám. Potom jsem však zjistil, že jest vzornou pracovnící, že jest odborně i politicky na výši a že dnes náš senát jest jediným senátem, který hned po skončení věci odevzdává kanceláři písemně vypracovaný rozsudek, který by normálně dal nejméně týden práce. To jest možné ovšem jen proto, že soudružka Dohnálková v noci mezi přelíčením pracuje na písemném vyhotovení rozsudku. Začal jsem si jí vážit jako soudružky a mám [ji] skutečně osobně velice rád, ale o nějakém milostném poměru mezi námi nemůže být ani řeči.

Byl jsem rád, že jsi mne tehdy v autě upozornil na to, co se o nás mluví. Nebylo ovšem od tebe hezké, že jsi šel ke Krejčímu s takovými klepy. Nebylo to od tebe chlapské. Nediv se proto, že mne to žere a že to ovlivňuje moje stanovisko k tobě.

Mykiska: Stanovisko senátu ve věci Matuš jsem sdělil Klosovi a Zieglerovi a tlumočil jsem jim vaše názory na uložení trestu. Soudruh Handl mně tehdy také řekl, že na soudružku Dohnálkovou zapůsobil Matuš a že ovlivnila potom i soudruha Horňanského. Necht' se s Handl sám vyjádří.

K případu Lenhardově⁷⁷ byl mi dán příkaz, že trest musí být vykonán bez ohledu na jeho zdravotní stav.

Pavelka: Ve věci Opletal a spol. nechápu, proč jsem se nemohl sám zeptati Prahy na stanovisko, proč ani já, ani přísedící bezpečnostní referent kraje jihlavského Houf jsme nebyli s Mykiskou puštěni k telefonu.

Mykiska: Nevím, proč se vše vytýká jenom mně a prokuratuře, když iniciativa měla být také u soudu a soudců.

Hahn: Soudruhu Mykisko, je ti známo, za jakých okolností došlo k Havlínově útěku? Je ti známo, že Havlínův útěk byl organizován a vyprovokován StB a že Angličan, který mu pomáhal při útěku, vezl ho potom nedopatřením jako šofér autem StB do vězení?

Mykiska: To mi známo nebylo.

---

⁷⁷ Lenhard, Rudolf a spol. (původně Oldřich Gremlica a spol.) byl ze skupiny Světлана – Makyta, která byla řízena útvarem MV 701 A (skupina BAa), využívajícím agenty Doležalová (milenka Vávry-Staříka), Tureček, Slabík (BĚ-ĎA). Všech 28 odsouzených zažilo při výsleších násilí. Senát odsoudil dva z nich k absolutnímu trestu a ostatní k trestům odnětí svobody nad 10 let. Podrobněji: Státní soud, odd. Brno, sp. zn. Or IIa-599/49 z 19. 4. 1950.

Hahn: Tak ti to říkám dnes, abys věděl, proč se musíme dívat opatrně a kriticky i na práci StB. Proto jsem se zásadně stavěl proti uložení trestu smrti. Mohu ti říci, že jsem se to dozvěděl od obhájců, jimž Havlín tuto okolnost sdělil.

Mykiska: Já ovšem nechodím na porady k obhájcům.

Hahn: Je rozdíl mezi obhájcem a obhájcem. Jsou obhájci, kteří jsou dost vysokými stranickými funkcionáři. Je věcí prokuratury, aby vše připravila náležitě tak, aby nedocházelo potom k diferencím při hlavním líčení.

Do diskuse se dále hlásí: dr. Mládek, dr. Kožoušek, dr. Vokál, dr. Polák a dr. Hanák.

David: Vzhledem k pokročilé době navrhuji, abychom v diskusi pokračovali příště, a prosím s. Dolíhala, aby se ujal slova.

Dolíhal: Mně byly svěřeny soudy, ačkoliv jsem nikdy v soudnictví nepracoval, nemám žádnou soudní praxi, jsem jen soudcem z lidu v civilním senátě. Je tu pro mne mnoho dojmů, které nemohu porovnat.

Je důležité, že jste nyní jednotná organizace, neboť politická otázka Státní prokuratury a Státního soudu jest jedna, a proto se musí na takových poradách koordinovat. Jedině na stranické základně můžeme a musíme se na tom domluvit. Kritika se ovšem nesmí nikdy zvrhnout ve skandalizování. S. Dohnálková to řekla správně, že je soudružské, aby se pomluva ihned prodiskutovala.

Je pravda, že SSSR jest mnohem dále než my a nemůžeme zavádět už dnes jejich praxi, ale musí nám býti vzorem a musíme se snažit přiblížit se jim. Je jisté, že rozsudek musí být přesvědčivý. Proto soudí soud, a ne bezpečnostní orgány. Prokurátor si musí v bezpečnostní pětce prodiskutovati názory s veřejnými činiteli. Děláme-li politiku, nemůžeme ji dělat všude stejně, a s tím ovšem souvisí diferenciacie trestů. Je ovšem třeba vše řádně odůvodnit a v Praze to vysvětlit, je třeba to zdůvodnit, proč soudíme v Brně tak a tak, vždyť přece máme v ministerstvu také bolševiky.

Běžte také do závodů a tam prodiskutujte procesy, tu tajnou stránku ovšem vynechte. Musíte začít žít politicky, a to je pro vás důležité. Jedině politické pole dá vám sílu pro vaši další práci.

Dr. Friedman: Na okrese jsme již dávno cítili, že mezi vámi to není politicky v pořádku, že je přehrada mezi Státní prokuraturou a Státním soudem, která se zejména v poslední době zpevnila.

Je pravda, že jste nebyli nikdy tak stateční, abyste se dovedli politicky opřít proti tomu, co jste nechtěli. Snad nejsme ještě tak daleko jako v Sovětském svazu, ale musíme se snažit naši socializaci urychlit a sovětskému vzoru se přiblížit. S. Mykiska zajisté dostával příkazy a nepochybujeme o tom, ale pro příště si o tom musí dělat záznamy a doklady.

Když budete politicky silní a nebudete se bát, musíte bojovat za svoje svědomí a přesvědčení. Na Šlingovi se ukázalo, že diktát není u nás možný, a to musíte prosadit u nadřízených úřadů, které vám také nemohou diktovat.

Nemáte kontakt se stranou, jste izolováni, i když je nutno uznat, že jste přetížení prací, přidržíte-li se však zákona a ideologie strany, nemůžete chybit, zvláště když se dále opřete o lid. Naše věc jest tak silná, že můžeme bojovat spravedlivě proti nepříteli a jediné spravedlností můžeme získávat.

David: Aby nevznikl omyl, chtěl bych upozornit, že téměř každý z nás má nějakou funkci stranickou, když ne přímo na okrese, tedy alespoň v místních organizacích. Na druhé straně si však musíme přiznat, že práce obou našich organizací nebyla taková, jaká by měla být. Teprve nyní spojení závodních organizací Státní prokuratury a Státního soudu nám dává možnost kritiky. Chyba nás všech spočívá v tom, že jsme se dost důrazně nebránili.

Já jsem sám do dnešní diskuse nezasahoval úmyslně, aby nevznikl dojem, že jsem ji ovlivnil. Chtěl bych nyní učiniti nějaký závěr z dnešní diskuse.

Styk s veřejnými činiteli nebyl dostatečný. S. Mykiska měl kontakt se Státní bezpečností, ale neměli ho jednotliví referenti. Dnes máme sice mnoho dalších nových úkolů, ale jedním z prvních jest úkol vybudovati styk se Státní bezpečností.

Chyba za dosavadní stav není jen v nás. Byla byrokratickými metodami přenášena shora a takový stav byl záměrně udržován z Prahy. Styk se koncentroval jediné na správce Státní prokuratury a to trvalo, i když podmínky pro takový stav již dávno odpadly. Důsledkem toho jest, že nikdo z nás nezná, nejen dokonale, ale ani zhruba hospodářskou a politickou situaci jednotlivých krajů.

K bodu 2: Jest bezpodmínečně nutná stoprocentní spolupráce Státní prokuratury a Státního soudu. V předporadách jest třeba probrati všechny sporné věci, a je-li potřeba, musí se takové porady opakovat i během procesu, vyskytnou-li se nějaké pochybnosti. Je třeba, aby nazírání nás všech bylo jednotné. Je pozdě dávat senátu rozum až u hlavního líčení.

K bodu 3: Nemohli jsme se smířit s paušálním ukládáním neúměrných trestů. Moje chyba byla v tom, že jsem si zpočátku říkal, že mnoha věcem nerozumím, a proto jsem je přejal. Neměl jsem se spokojit tím, že jsem své námítky sděloval jen s. Mykiskovi, poněvadž tím to skončilo.

Jak jsme podřízeni byrokraticky, tak jsme také každý z nás odpovědni straně. Toho jsme si měli býti vědomi.

Je pravda, že jsme se nemohli na prokuratuře politicky rozvinout, pokud jsme měli společnou závodní organizaci s okresní a krajskou prokuraturou. Předpoklady pro to, aby byla zřízena naše vlastní organizace tu byly již dávno a s. Mykiska to věděl také již dávno. Zájem soudu a Státní prokuratury byl přednější než zájem okresní a krajské prokuratury. Dávám si za vinu, že jsem se nesnažil důsledně sjednati nápravu.

K bodu 4: Soudcové z lidu. Jejich školení budeme musit rozřešit. Musí nám pomáhat vytvářet veřejné mínění, abychom se o ně mohli opřít.

K bodu 5: Spolupráce mezi Státním soudem a Státní prokuraturou dosud neexistovala. Kontakt nebyl takový, jaký by měl být, a není pochyb o tom, že se to odráželo také na naší práci. Nebudeme-li si naše stanoviska vysvětlovat, projeví se nám to u hlavního líčení.

Nutno vytknout kriticky s. Mykiskovi, že se nesnažil při poradách sjednati nápravu, že se nevzepřel ani takovým opatřením, která byla proti jeho přesvědčení, a že je přenášel dále.

K bodu 6: Dosud jsme ohlas naší práce zjišťovali tak, že si Státní bezpečnost vyžadovala posudky okresních a krajských sekretariátů. Příště si budeme pomoci soudců z lidu zjišťovati názor veřejnosti sami.

K bodu 7: Toto jest otázka pracovního zatížení a technického i osobního vybavení. V tomto směru jsme odvislí od Prahy. Je třeba personální otázku vyřešiti tak, abychom měli takové obsazení, abychom mohli svědomitě plniti úkoly, jež jsou nám ukládány.

Zůstává otevřena ještě řada problémů, které se týkají nejenom nás, ale Nejvyššího soudu, Generální prokuratury a Ministerstva spravedlnosti. Na příští poradě si o těchto problémech podiskutujeme a budeme se stranickou cestou snažiti náš hlas uplatniti nahoře.

Vzhledem k pokročilé době schůzi končím s pozdravem: „Práci čest!“

Zapsali JUDr. Jaroslav Vokál a JUDr. Stanislav Kožoušek.

Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti čs. prokuratury (K. Bayer, 1969)

Podle příkazu generálního prokurátora ČSSR Miloše Čeřovského č. 41 ze dne 12. 2. 1969 byly při Generální prokuratuře zřízeny dvě dokumentační komise: jedna pro území České socialistické republiky, druhá pro území Slovenské socialistické republiky. Náplní práce těchto komisí bylo „vyhodnocovat příčiny nezákonností, k nimž došlo v uplynulém období na úseku prokuratury při stíhání trestných činů, na které se vztahuje zákon č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci, a objasnit tak podíl prokuratury na těchto nezákonnostech.“ (Zpráva o činnosti dokumentační komise generálního prokurátora ke dni 28. 5. 1969)

V úvodu příkazu generálního prokurátora ČSSR č. 41 je toto rozhodnutí zdůvodněno takto: „V souladu s akčním programem Komunistické strany Československa je třeba zajistit urychlenou rehabilitaci osob, které byly v minulých letech oběťmi nezákonností. Důsledné splnění tohoto závažného úkolu při uplatňování zákona o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb. mimo jiné vyžaduje, aby byly zevrubně a objektivně objasněny příčiny zjištěných nezákonností a podíl odpovědnosti jednotlivých pracovníků prokuratury na nich. Zjištění těchto okolností je nezbytné nejen pro odstranění nebezpečí opakování nezákonností v budoucnu, ale i v zájmu překonání nedůvěry k prokuratuře a vyloučení paušálního očeřování jejich pracovníků.“

Pro území České socialistické republiky jmenoval generální prokurátor předsedu a členy dokumentační komise z pracovníků prokuratury činných na území České socialistické republiky. Pro území Slovenské socialistické republiky jmenoval předsedu a členy komise (o jejíž činnosti však nemáme žádné zprávy) náměstek generálního prokurátora pro Slovensko z pracovníků prokuratury činných na Slovensku.

Úkolem obou dokumentačních komisí bylo:

- objasnit příčiny deformací a nezákonností v trestním řízení, k nimž došlo v minulých letech při stíhání trestných činů, na které se vztahoval zákon č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci, se zaměřením na činnost prokuratury,
- vyhodnotit podíl prokuratury na zjištěných nezákonnostech a odpovědnost jednotlivých pracovníků prokuratury.

Uložené úkoly měla dokumentační komise pro území České socialistické republiky plnit v součinnosti s revizním odborem Generální prokuratury, komise pro území Slovenska v součinnosti s revizním oddělením sekretariátu náměstka generálního prokurátora pro Slovensko. Tyto útvary měly zajišťovat i podmínky pro činnost komisí.

Revizní odbor na Generální prokuratuře zahájil svou činnost dne 1. 5. 1968, těsně po zrušení tzv. speciálního odboru nově jmenovaným generálním prokurátorem. Jeho prvořadým úkolem z hlediska prokuratury bylo (podle zprávy generálního prokurátora o stavu provádění zákona o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb. ze dne 12. 12. 1968) „důsledné provedení nápravy křivd způsobovaných porušováním zákonnosti v minulých dobách“. U krajských prokuratur byla za tímto účelem zřízena revizní oddělení. Resortu prokuratury byl navýšen stav prokurátorů o 150 a správních zaměstnanců o 130; tento počet byl rozdělen v poměru 2/3 pro české země a 1/3 pro Slovensko. Předpokládalo se, že revize budou dokončeny do dvou až tří let. Revizní odbor Generální prokuratury byl od 1. 5. 1968 obsazen v průměru osmi prokurátory, ke dni 12. 12. 1968 deseti prokurátory. Dva prokurátoři byli vyčleněni do samostatného úseku.

Ke dni 1. 12. 1968 byly revizní úseky prokurátorsky obsazeny takto:

- revizní odbor Generální prokuratury: 10 prokurátorů (podle zprávy z 12. 12. 1968 jich bylo zapotřebí 18),
- revizní odbor náměstka Generální prokuratury pro Slovensko: 2 prokurátoři (bylo třeba 7),
- revizní oddělení krajských prokuratur v českých zemích: 30 prokurátorů (bylo třeba 50),
- revizní oddělení krajských prokuratur na Slovensku: 8 prokurátorů (bylo třeba 20).

Tento stav padesáti prokurátorů měl být nejpозději v průběhu prvního čtvrtletí následujícího roku zvýšen na 95, to znamená téměř na dvojnásobek.

Reviznímu odboru na Generální prokuratuře napadlo k přezkoumání od 1. 5. 1968 do 30. 11. 1968 celkem 2863 podnětů odsouzených občanů.

Do 1. 12. 1968 bylo vyřízeno 1597 podnětů, 1116 podnětů bylo postoupeno zvláštním senátům krajských soudů a jiným orgánům, zejména Ministerstvu vnitra a spravedlnosti. (Pro srovnání: např. za celý rok 1967 požádalo generálního prokurátora o přezkoumání svého odsouzení pro trestné činy podle I. hlavy zvláštní části tr. zák. 193 občanů, ale tehdejší generální prokurátor podal pouze 14 stížností pro porušení zákona ve prospěch nezákonně odsouzených občanů.)

Na krajské prokuratury se podle zprávy generálního prokurátora o stavu provádění zákona o soudní rehabilitaci č. 82/1968 Sb. ze dne 12. 12. 1968 obrátilo do 30. 9. 1968 „380 občanů s podnětem podle 2. oddílu z. s. r., a to většinou ve skupinových věcech. Do tohoto dne bylo podáno krajskými prokurátory 17 návrhů podle § 5/2 z. s. r. ve prospěch 86 osob. Teprve v listopadu 1968 bylo podáno podstatně více těchto prokurátorských návrhů. U okresních prokuratur rovněž do 30. 9. 1968 napadlo celkem 240 podnětů podle úst. § 22 z. s. r., z nichž k tomuto datu bylo rozhodnuto okresními soudy 26.“ (Přitom § 5/2 říká, že návrh na přezkoumání rozsudků bývalého Státního soudu a Nejvyššího soudu jako soudu prvního stupně může podat též prokurátor; § 22 určuje, které tresty a zařazení do tábora nucené práce jsou ze zákona neplatné.)

V souvislosti se svými úkoly byli členové dokumentační komise oprávněni požadovat od ostatních složek prokuratury potřebné spisy, zprávy, údaje a vyjádření. Komise, která spolupracovala s revizními odbory krajských prokuratur, jednala a rozhodovala v kolegiu za účasti nejméně poloviny svých členů. Své závěry o příčinách nezákonností v činnosti prokuratury a vyhodnocení činnosti a odpovědnosti jednotlivých pracovníků prokuratury měla česká komise předkládat generálnímu prokurátorovi přímo, slovenská komise prostřednictvím náměstka generálního prokurátora pro Slovensko.

O ustavení české komise při revizním odboru Generální prokuratury bylo rozhodnuto na poradě na Generální prokuratuře dne 7. 1. 1969. Na základě rozhodnutí, které z této porady vyšlo, byli generálním prokurátorem jmenováni její členové. Komise měla podle zprávy o činnosti dokumentační komise generálního prokurátora ke dni 28. 5. 1969 toto složení:

dr. Karel Bayer, prokurátor GP, vedoucí dokumentační skupiny,

členové:

dr. Zdeněk Hruban, prokurátor GP,

dr. Václav Mezřický, prokurátor GP,

dr. Miroslav Popelík, prokurátor GP,

dr. Lubomír Štěpán, prokurátor GP,

dr. Dobroslav Černý, náměstek krajského prokurátora v Praze,

dr. Jan Dušek, náměstek krajského prokurátora v Ústí nad Labem,

dr. Hrabal, náměstek okresního prokurátora v Uherském Hradišti,

dr. Vladimír Kořátko, obvodní prokurátor pro Prahu 10,

dr. Josef Kredba, prokurátor Krajské prokuratury v Praze,
dr. Josef Kučera, prokurátor Krajské prokuratury v Hradci Králové,
dr. Oldřich Laštovica, starší prokurátor Krajské prokuratury v Brně,
dr. Majorová, prokurátorka Krajské prokuratury Plzeň,
dr. Antonín Vašíček, krajský prokurátor v Brně.

Podle původního návrhu na složení komise, který zazněl na poradě na Generální prokuratuře dne 7. 1. 1969 při jednání o jejím ustavení a který známe z dokumentu „Ustavení dokumentační skupiny při revizním odboru Generální prokuratury“ ze dne 9. 1. 1969, mělo být její složení poněkud jiné. Mezi navrženými členy komise zde nalezneme i jména dr. Josefa Rychetského a dr. Stanislava Stroky, a naopak tam nefigurují jmenovaní členové komise dr. Majorová a dr. Hrabal.

Podle ručně připsané poznámky na pravém horním okraji dokumentu byl dne 22. 1. 1969 rozdán členům Bayerovy komise tematický rozvrh práce. Z něho vyplývá, že komise se měla zabývat následujícími tematickými okruhy a shromažďovat tyto informace:

„I. Poznatky o nezákonnostech při stíhání politických deliktů dle zák. č. 50/1923 Sb. a jejich příčinách.

II. Období Státní prokuratury:

- a) vznik – politické příčiny a podmínky, zákonná úprava, organizační začlenění v resortu, kadrový výběr a složení Stát. prokuratury,
- b) poznatky o činnosti Stát. prokuratury – rozsah schvalovací a zprávové povinnosti, postavení prokurátora v procesu, porady v kostce, předporady, účast prokurátora v poradách soudu o rozsudku,
- c) vliv StB na činnost Stát. prokuratury – spolupráce,
- d) vliv jiných orgánů na činnost Stát. prokuratury – bezpečnostní pětky,
- e) zvláštní oddělení Stát. prokuratury [měla vykonávat dozor nad vyšetřováním a umožnit úzkou spolupráci s StB] – příčiny vzniku, organizační začlenění a org. řád, skutečná praxe,
- f) poznatky k činnosti jednotlivých prokurátorů.

III. Poznatky o činnosti Generální prokuratury – odd. vykonávajícího dozor nad Stát. prokuraturou, personální složení, vliv Min. spravedlnosti – zprávová a schvalovací povinnost.

IV. Poznatky o činnosti zvláštního odd. Generální prokuratury od r. 1953 [mělo pečovat o utajení skutečností tvořících státní hospodářské a služební tajemství] – personální obsazení, rozsah agendy a její povaha.

V. Poznatky o činnosti spec. odd. krajské prokuratury od r. 1953 – personální obsazení, vliv jiných orgánů, rozsah zprávové a schvalovací povinnosti, dodržování zákonnosti při zpracování I. hlavy agendy, dodržování zákonnosti při revizích (1956, 1963–1964).

VI. Poznatky o činnosti spec. odboru Generální prokuratury – viz ad V. (mimo zprávové a schvalovací povinnosti).

VII. Poznatky o nezákonnostech a jejich příčinách při zpracování I. hl. agendy u okresních prokuratur, rozsah zprávové a schvalovací povinnosti.“

Podle zprávy o činnosti dokumentační komise generálního prokurátora prozkoumala komise ke dni 28. 5. 1969 postupně archivní materiály objasňující fungování Státního zastupitelství a od října 1948 činnost Státní prokuratury. Její členové prostudovali dokumenty uložené v archivu Generální prokuratury v Litoměřicích, např. zápisy o poradách Státní prokuratury a jejího oddělení v Brně a Bratislavě, zápisy z porad Státního soudu, zápisy z porad na Minister-

stvu spravedlnosti a pracovních konferencí pracovníků justice, tajné protokoly Generální prokuratury, Státní prokuratury i jejich jednotlivých oddělení z let 1950–1952.

Byly prostudovány i některé části tzv. Klosova archivu na Ministerstvu spravedlnosti a dále Bayerova komise prozkoumala a vytěžila i písemnosti o činnosti Státní prokuratury, které byly na Generální prokuratuře sebrány v roce 1963 a staly se patrně podkladem pro tehdejší zprávu o činnosti Státní prokuratury podanou orgánům KSČ. Mimoto prozkoumala a vyhodnotila archiv oddělení pro zvláštní záležitosti (OZZ) při Generální prokuratuře za roky 1954–1958 a zabývala se i studiem některých konkrétních případů.

Podle informace pro náměstka generálního prokurátora doc. dr. Macháta, CSc., ze dne 16. 5. 1969, podepsané předsedou komise dr. Bayerem, bylo v dokumentační komisi Generální prokuratury stanoveno, aby konečné zpracování tzv. I. etapy, tj. období do konce roku 1952 (tedy především činnost Státní prokuratury), bylo provedeno v druhé polovině května 1969. Vyhodnocením archivních materiálů a vypracováním závěrečné zprávy byli podle tohoto materiálu pověřeni členové komise dr. Kučera, dr. Dušek a dr. Hrabal ve spolupráci s předsedou komise dr. Bayerem a dr. Štěpánem.

Po prozkoumání a analýze archivních materiálů překročili členové komise v polovině května 1969 k závěrečným pracím na I. etapě svého úkolu a k vypracování závěrečné zprávy o vzniku a příčinách nezákonnosti v činnosti prokuratury. Ta byla podle data uvedeného na konci zprávy dokončena 10. 7. 1969.

Vnitrostátní situace se však neustále zhoršovala, což se muselo projevit i na podmínkách pro práci komise a na jejím složení. Svědčí o tom ručně psaný záznam o informaci pro náměstka generálního prokurátora dr. Krupauera ze dne 23. 9. 1969, v němž se konstatuje:

„Dnešního dne jsem informoval s. I. nám. gen. prok. dr. Krupauera, že došlo k podstatným změnám ve složení dokumentační komise, takže prakticky není schopna jednání (z reviz. odboru je uvolněn dr. Bayer, předseda komise, byli odvoláni někteří další členové komise z dosavadních funkcí), takže je třeba rozhodnout, zda dojde k obnově složení komise a její činnosti, či nikoliv.

Současně jsem upozornil na některé vady příkazu GP č. 40 a 41, které by bylo třeba upravit (například forma ustavování prověřkových komisí, zahajování řízení z vlastního podnětu, za činnost krajských komisí neodpovídají krajští prok. a další vady).

Dr. Krupauer sdělil, že o dokumentační komisi bylo již jednáno, bude zřejmě zrušena, s tím dojde i k nové úpravě citovaných příkazů.“ (Pod textem následuje nečitelný podpis vedoucího odboru.)

Zpráva „Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti prokuratury v letech 1948–1952“, dokumentující činnost Státní prokuratury v tomto období, je v podstatě jediným materiálem, který ve formě konečného výstupu z činnosti dokumentační komise vyšel. I proto ji v naší publikaci, věnované činnosti československých soudů a prokuratury, uveřejňujeme. Další zprávy, které měly následovat, se podle údajů, jež máme k dispozici, vypracovat nepodařilo.

Období po okupaci Československa Sovětským svazem a armádami ostatních členských států Varšavské smlouvy (vyjma Rumunska) v srpnu 1968 a následná normalizace všechny plány na pokračování zničily. I tato zpráva byla místo zveřejnění uložena do archivů a pracovníci, kteří se na jejím vzniku podíleli, byli normalizačním režimem perzekvováni.

DOKUMENT č. 2

Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti čs. prokuratury (1969)

(Vypracovala dokumentační komise GP ČSSR, JUDr. Karel Bayer.)

SÚA, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 13.

Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti čs. prokuratury

Výsledky rehabilitačního řízení prováděného dle zákona č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci velmi přesvědčivě dokazují, že nezákonnosti čs. justice, zejména z období první poloviny padesátých let, se výrazně projeví rovněž v práci čs. prokuratury, zejména v činnosti Státní prokuratury.

Víceleté porušování základních lidských práv a občanských svobod ze strany státních orgánů, které byly především povolány je zajišťovat, a mnoho let trvající rozpaky a nechuť deformace plně přiznat a křivdy odstranit, vyústily nejen v nedůvěru občanů o upřímnosti snah justičních orgánů pečovat o právní jistotu v tomto státě, ale nepochybně měly i negativní morální dopad na některé pracovníky těchto státních orgánů.

Zákon o soudní rehabilitaci je jedním z prostředků, který má dopomoci k vrácení důvěry těmto orgánům. Není však prostředkem jediným. Základním předpokladem pro zajištění právní jistoty občanů v tomto státě je především provedení účinných opatření, která by zabránila případným snahám, byť jistě po minulých zkušenostech méně pravděpodobným, o renesanci kabinetní justice.

Dokumentační komisi pro území České socialistické republiky, zřízené příkazem generálního prokurátora č. 41 ze dne 12. února 1969, byl dán úkol, aby na základě spisových materiálů pokud možno objasnila příčiny deformací a nezákonností v trestním řízení, k nimž došlo zejména v činnosti Státní prokuratury, a vyhodnotila podíl prokuratury na těchto nezákonnostech.

Po studiu a vyhodnocení spisových materiálů z archivu Generální prokuratury, Ministerstva spravedlnosti a soudních spisů byla vypracována tato zpráva, která uváděná zjištění vesměs opírá o dokumentační materiál.

Období činnosti Státní prokuratury

1) Deformace zákonné úpravy hmotného práva a jejího výkladu

Rozbor deformací, ke kterým došlo na úseku činnosti Státní prokuratury (říjen 1948 – 31. prosinec 1952), a dokumentaci těchto deformací nelze důsledně provést bez rozboru situace, která tomuto období nejvýraznějších nezákonností předcházela, tj. období před říjnem 1948.

Náhlá změna politických i společenských poměrů v našem státě ovlivnila nepochybně i jeho trestní politiku. Dosavadní zákonná úprava, zejména pak zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., nezdál se býti již dosti účinnou zbraní proti všem, kteří ohrožovali revoluční vy-moženosti státu a jeho lidu. Ještě před novelizací tohoto zákona byly tehdy se jevící nedostatky zákonné úpravy překonávány účelově přizpůsobovaným extenzivním výkladem skutkových podstat. Aby bylo možno důrazně čelit v r. 1948 velmi četnému výskytu nedovolených přecho-dů státních hranic, bylo poprvé přikročeno v našem trestním právu k použití nepodložené noto-riety jako jediného důkazu pro zjištění subjektivní i objektivní stránky zločinu. Nedovolené přechody hranic byly do té doby podle zákonné normy postižitelné pouze jako správní přestu-pek, stíhaný okresním národním výborem. Pomocí notoriety byly tyto přechody již v první po-lovině r. 1948 stíhány jako zločiny přípravy úkladů o republiku podle § 2 zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., resp. jako pokus tohoto zločinu. V takto zavedené nové praxi bylo tedy toto jednání kvalifikováno stejně jako pozdější nejtěžší zločin velezrady dle ust. § 1/2 zák. č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky. Tato praxe byla v té době vedena celkem pochopitelnou snahou zabránit většímu počtu odchodů občanů z tohoto státu a jejich eventuálnímu nepřátelskému působení v zahraničí. Současně však byla jedním z prvních nezákonných výkladů trestního ustanovení, který na dlouhá léta nepříznivě ovlivnil aplikaci našich trestních zákonů. Použití této notoriety bylo nezákonné především proto, že se opírala jedine o nedostatečně podložené předpoklady, že

- a) pachatel za hranicemi bude mít možnost spolčit se s cizí mocí za účely v tomto ustanove-ní uvedenými (v § 2 zák. č. 50/1923 Sb.),
- b) pachatel ví o této možnosti,
- c) pachatel za tím účelem přechází hranice.

Osoby, které byly přistiženy při nedovoleném přechodu hranic, prakticky nikdy ani ob-jektivní, ani subjektivní stránku nedoznávaly. Doznávaly pouze přechod hranic bez povolení z různých pohnutek, např. ze strachu před politickou represí, z dobrodružství apod. Většina pa-chatelů neměla vůbec představu o tom, co za hranicemi bude dělat a jak s nimi bude nakládáno. Nebyla tedy v těchto případech dána ani objektivní, ani subjektivní stránka zločinu podle § 2 zák. č. 50/1923 Sb. a použití notoriety pouze zakrývalo nedostatek řádných důkazů.

Odstranění tohoto provizoria a legislativní nápravu měl a mohl přinést zákon č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky vyhlášený 16. října 1948. Nestalo se tak. Tento zákon, který byl příliš poplatný revolučnímu kvasu doby, ve které byl tvořen, vedle málo přesné formulace skutkových podstat, připouštějící extenzivní výklad, přinesl především možnost daleko širšího trestního postihu. I jednání dříve beztrestné stalo se nejtěžším tr. činem. Zločin úkladů o republiku (později velezrady) dle § 1 zák. č. 50/1923 Sb. předpokládal totiž násilí na straně pachatele, při ohrožení právních statků ustanovením chráněných. Při velezradě dle § 1 zák. č. 231/1948 Sb. již násilí třeba nebylo. Trestní sazby byly zvýšeny někde až na trojnásobek a trest smrti byl zaveden pro celou řadu deliktů. Zatímco v zák. č. 50/1923 Sb. byla trestem smrti ohrožena pouze kvalifikovaná vojenská zrada dle § 6/2, stanovil zákon č. 231/1948 Sb. trest smrti za

- 1) zločin velezrady dle § 1/3,

- 2) zločin vyzvědačství dle § 5/2,
- 3) zločin vyzvědačství proti spojenci dle § 6,
- 4) zločin válečného škůdnictví dle § 10/1, 2,
- 5) zločin válečné zrady dle § 11,
- 6) zločin útoků na život ústavních činitelů dle § 14,
- 7) zločin tělesného poškození ústavních činitelů dle § 15/2.

S výjimkou § 11, kde byl trest smrti alternativní k trestu odnětí svobody na doživotí, byla u ostatních uvedených zákonných ustanovení sazba trestu smrti trestem jediným.

Vedle této až příliš široké možnosti tvrdého postihu, která při využívání extenzivního výkladu skutkových podstat postupně oslabovala pocit právní jistoty, přinesl zák. č. 231/1948 Sb. mezi jinými též novou skutkovou podstatu v ustanovení § 40. Zločin neoprávněného opuštění území republiky a neuposlechnutí výzvy k návratu, ohrožený sazbou od 1 do 5 let těžkého žaláře, měl dát možnost k zákonnému postihu nedovolených přechodů hranic bez násilného používání notoriety. Ta však i nadále opuštěna nebyla, jak vyplývá nejlépe ze zápisu o gremiální poradě soudců Státního soudu v Praze, konané dne 11. 12. 1950 (Pres. taj. 502-1/50), na níž prezident Státního soudu dr. Richtr upozornil přítomné na judikát NS ve věci Or I 1642/49, pokud jde o výklad § 1 zák. č. 231/1948 Sb. Současně uvedl: „Zločin velezrady je dán již samotným faktem, že obviněný odešel do Německa, a je nerozhodné, zda jeho původní úmysl se nesl k velezradě a zda neprodělal screening.“ Judikát NS zřejmě vycházel z praxe, která se brzy po účinnosti zák. č. 231/1948 Sb. vyvinula při stíhání přechodů hranic a tzv. navrátilců, tj. osob, které po předchozím ilegálním opuštění republiky se později vracely zpět.

Již na schůzi referentů Státní prokuratury dne 14. 5. 1949 (Pres. 384-1/49) při diskusi o postihu navrátilců dal vedoucí Státní prokuratury dr. Ziegler jasný pokyn tyto osoby přísně stíhat dle § 1 nebo § 5 zák. č. 231/1948 Sb. a současně uvedl: „Je možno říci, že snad 95 % těchto osob jsou osoby pověřené provedením určitých úkolů na území republiky. Podle informací jsou výsledky prováděné u CIC velmi důkladné a zpravodajské orgány dostanou z vyslychaného vždy to, co potřebují. Ostatně mnoho takových mladistvých jsou největší nepřátelé lidově demokratického zřízení, což ukázal proces s gen. Kutlvašem. Jsou-li trestáni tyto mladiství okresními soudy jen podle § 40 zák. č. 231/1948 Sb., není nikde dána záruka, že budou skutečně náležitě potrestáni.“

Při téže poradě upozornil prokurátor dr. Štěpán, že by nemělo být zneužíváno § 1 a § 5 zák. č. 231/1948 Sb., a dodal: „Tato zákonná ustanovení měla by být užívána skutečně jen ve větších případech, naprosto jasných a prokázaných, a neměla by být užívána tam, kde jde o útěk za hranice z nerozumu, z touhy po dobrodružství a bez skutečného zlého úmyslu.“

Dr. Ziegler v závěru schůze znovu zdůraznil požadavek přísného postihu podle § 1 a § 5 cit. zák. a uzavřel diskusi sdělením: „I když zákonné sazby jsou příliš vysoké, je nutné dívat se na věc tak, že jakmile politické poměry budou dostatečně konsolidovány, dostanou tito lidé amnestii.“

Již tento závěr dr. Zieglera svědčí o vědomé účelovosti postihu bez zřetele k požadavkům zákonnosti. Že při této vžitě praxi docházelo i v dalších letech k porušování stěžejních právních zásad, vyplývá nejlépe ze zápisu o gremiální poradě referentů Státní prokuratury v Praze konané dne 11. 11. 1950 (Spr. taj. 949-2/52):

Dr. Čížek: „Je třeba, abychom se drželi socialistické zákonnosti. Jest nepochybné, že každý, kdo přechází hranice, se dopustí vyobrazení různých poznatků, a tím i zločinu podle § 5.“

Havelka: „Ne všechny skutečnosti, které jsou sdělovány nepřátelské zpravodajské službě, jsou státním tajemstvím (např. že někde existuje JZD apod.).“

Dr. Kremla: „Je třeba, abychom se řídili Leninovým heslem, že práce prokurátora musí odpovídat skutečností, tj. nepřepínat žalobu. Důkazní břímě náleží prokurátorovi. Měli bychom přestat s používáním různých presumpcí, notorií apod.“

S tímto jedině správným a samozřejmým požadavkem pro práci prokurátora, má-li se slučovat se zákonem, však naprosto nesouhlasil dr. Barbaš: „Zastávám opačné stanovisko, jako dr. Kremla. Pouze tam, kde máme bezpečně prokázáno, že nejde o agenta, připouštím možnost posuzovat případ mírněji.“

Stanovisko dr. Barbaše, i když na této pracovní poradě bylo jiným referentem označeno za extrémní, je stejně velmi příznačné pro tehdejší praxi Státní prokuratury a do označené míry naznačuje, jak se někteří prokurátoři Státní prokuratury podíleli na deformacích státního soudnictví. Nelze totiž přehlédnout, že právě dr. Barbaš byl v té době dr. Zieglerem považován za nejlepšího prokurátora Státní prokuratury a byly mu přidělovány největší a nejvýznamnější procesy.

Při téže gremiální poradě bylo vyjádřeno další stanovisko, které svědčí o tehdejší volném přístupu ke kvalifikaci téhož skutku dle dvou – společenskou nebezpečností a trestní sazbou – nesmírně se lišících ustanovení tr. zákona:

Dr. Brožová: „Pachatele je třeba posuzovat podle jejich osobní nebezpečnosti. Když jde o továrníka, neváhejme se žalobou podle § 1, 5 zák. č. 231/1948 Sb., když jde o dělníky, staré lidi apod., posuzujeme jejich činnost spíše podle § 40 zák. č. 231/1948 Sb., i když by po objektivní stránce formálně byly dány předpoklady pro použití § 1 a 5 cit. zák.“

Stanovisko prokurátorky dr. Brožové svědčí o tehdy uplatňovaném pojetí třídního přístupu při výkonu práva na úseku trestním.

I když s ohledem na probíhající třídní boj v naší společnosti v té době nelze upírat oprávnění k třídnímu přístupu v trestním řízení, bylo možno tento uplatnit jen za respektování příslušného zákonného ustanovení a v jeho rámci. Tedy např. v rozdílném posouzení stupně společenské nebezpečnosti, míry zavinění, a v důsledku toho i odlišné výměře trestu, ovšem pouze při kvalifikaci skutku opírající se o zákonem vymezené pojmové znaky skutkové podstaty, které byly zjištěny a prokázány. Jestliže totiž nedošlo k zákonné úpravě třídního přístupu – a k tomu na úseku trestního práva nikdy nedošlo –, pak podobné prosazování této zásady nutně vedlo k naprosté nejednotnosti jurisdikce a často ke zvlí.

Závěrem k této stati je třeba uvést, že stejný přístup k právnímu hodnocení tr. činnosti podle zákona č. 231/1948 Sb. a po 1. 8. 1950 i podle I. hlavy tr. zák. č. 86/1950 Sb. měl rovněž Státní soud i instance nadřízené, tj. Generální prokuratura a Nejvyšší soud, který pak svými rozhodnutími jim propůjčoval zdání legality.

2) Deformace procesních norem

a) Zrušení instance vyšetřujících soudců

Podle trestního řádu č. 119 říš. zák. z r. 1873, který platil až do 1. srpna 1950, předkládaly orgány vyhledávání státnímu zástupci udání o tr. činu nebo spis přípravného vyhledávání. Zjistil-li státní zástupce po prozkoumání materiálů, že jsou dostatečné důvody, aby bylo možno proti určité osobě zavést trestní řízení, učinil návrh na zahájení přípravného vyšetřování. Účelem tohoto přípravného vyšetřování, které prováděl vyšetřující soudce, bylo zkoumat a objasnit skutkový stav natolik, aby bylo možno meritorně o vině rozhodnout. Protože vyšetřující soudce prováděl vyšetřování nezávisle na orgánech vyhledávání a zaměřoval vyšetřování k objasnění všech skutečností rozhodných pro posouzení viny či nevinu, byla zde určitá záruka, že bude podána obžaloba jen proti skutečnému pachateli. Objektivnost vyšetření byla dána též tím, že orgány bezpečnosti, Státního zastupitelství a vyšetřující soudci působili na sobě nezávisle.

Nové zákonné předpisy, a to jak zákon o Státním soudu č. 232/1948 Sb. v § 19, tak zákon o zlidovění soudnictví č. 319/1948 Sb. v ustanovení § 75 a 76, součinnost vyšetřujících soudců v trestním řízení předpokládaly. Přesto brzy po zahájení působnosti Státního soudu a Státní prokuratury se přistoupilo nejprve k omezování činnosti a k úplnému zrušení vyšetřujících soudců.

Dokumentační materiály nasvědčují tomu, že to byl především vliv Ministerstva spravedlnosti na Státní soud a Státní prokuraturu, jmenovitě ministra dr. Alexeje Čepičky a jeho náměstka dr. Karla Kloze, jemuž se ochotně přizpůsobili oba vedoucí těchto úřadů, jak prezident Státního soudu dr. Richtr, tak státní prokurátor dr. Ziegler, kteří na poradách s pracovníky Státního soudu a prokuratury prosazovali stanoviska ministerstva proti uváženým a logicky zdůvodňovaným projevům nesouhlasu některých podřízených pracovníků, kteří již tehdy varovali před nebezpečím podobného zásahu do platné zákonné úpravy trestního řízení.

Zápis o pracovní poradě pracovníků Státní prokuratury za účasti prezidenta Státního soudu dr. Richtra, která se konala dne 22. 4. 1949 (Pres. 284-I/49), prokazuje, s jakou nedůvěrou a nesouhlasem zkušených prokurátorů – referentů se setkal vedoucí Státní prokuratury dr. Ziegler, když předložil do diskuse jako námět otázku zrušení vyšetřujících soudců:

Dr. Štěpán upozornil, že nelze odstranit zásadu akuzační ani zkrátit obhajobu obviněného. Úkony, které nyní provádí vyšetřující soudce, budou vlastně přeneseny ve větší míře na senát, takže žádaného urychlení řízení nebude docíleno.

Dr. Jůna varoval, že odstraněním vyšetřujícího soudce bude z přípravného řízení eliminován nestranný orgán a navrhl dvě možné alternativy: 1) ponechání systému, který je, avšak místa vyšetřujících soudců obsadit skutečně kvalifikovanými silami; 2) přípravné vyšetřování přenést zcela na Státní prokuraturu.

Dr. Kunc zdůraznil, že zák. č. 319/1948 Sb., který zavedl pro tr. činy, u nichž dolní hranice trestu převyšuje 5 let, obligatorní přípravné vyšetřování, je zákon nový, který nelze proto obejít. Zákonodárce zřejmě nezamýšlel pouhé formální přípravné vyšetřování, a proto instituce vyšetřujících soudců má i dle tohoto zákona své oprávnění.

Jak vyplývá ze zápisu o této poradě, byla diskuse, a zejména snaha některých prokurátorů odvrátit zamýšlenou úpravu nadbytečná, neboť diskusní příspěvek prezidenta Státního soudu, pozoruhodný především též proto, že byl pronesen soudcem, jasně naznačil, proč má být vyšetřující soudce z přípravného řízení vyřazen:

Dr. Richtr uvedl, že kvalitně prováděným vyšetřováním orgány StB by bylo lze řízení značně urychlit, a vyloučit tak různá překvapení v řízení před senátem, jako uvádění nových skutečností, které obviněného vyvíňují.

Dr. Ziegler diskusi uzavřel poukazem na novou osnovu trestního řádu, podle které bude instituce vyšetřujících soudců zcela odstraněna.

V závěru porady pak dr. Ziegler dal příkaz referentům Státní prokuratury k dalšímu jednotnému postupu, o němž dne 26. 4. 1949 vyrozuměl zástupce Ministra spravedlnosti dr. Karla Klose touto zprávou (Pres. 283-I/49):

„Na základě pokynu s. dr. Karla Klose a po dohodě se s. dr. Richtrem a dr. Vošahlíkem učinil jsem dne 23. 4. 1949 ve věci likvidace vyšetřujících soudců tato opatření:

Státní prokuratura počínaje dnem 23. 4. 1949 navrhuje u Státního soudu zavedení přípravného vyšetřování a uvalení řádné vazby vyšetřovací tak, aby Státní soud po provedení těchto úkonů spisy neprodleně vrátil Státní prokuratuře k návrhu.

Bude-li podáno trestní oznámení dokonale zpracované, kdy nebude třeba na skutkovém stavu ničeho měnit nebo doplňovat, podá Státní prokuratura obžalobu přímo podle spisu s návrhem Státnímu soudu, aby před publikací žaloby bylo zavedeno přípravné vyšetřování a uvalena vazba.

Po dohodě s prezidentem Státního soudu dr. Richtrem bude u Státního soudu určen jeden člen (dr. Engelsman), který bude provádět shora uvedené úkony. Tento bude provádět též opatření podle § 90, 109, 112, 412, 416, 57 tr. řádu, opatřování znaleckých posudků, úpravu likvidace znalečného a jiné úkoly, které trestní řád ukládá vyšetřujícímu soudci. Zdůrazňuji, že nebude vykonávati žádného vyšetřovacího úkonu v pravém slova smyslu.“

Prezident Státního soudu dr. Richtr současně sděluje dr. Klosovi, že učinil všechna opatření, aby do 30. 4. byly předloženy Státní prokuratuře všechny spisy, a poukazuje na to, že i když práce vyšetřujícího soudce byla zúžena na vylučování, zatykače, konfiskace, žurnalizování spisů apod., nestačí tuto práci vykonávat jen jeden vyšetřující soudce.

Na 25. 7. 1949 svolala Generální prokuratura, zřejmě k pokynu Ministerstva spravedlnosti, krajské prokurátory na poradu o úpravě vyšetřování trestných činů. Předmětem porady bylo projednávání výnosu ministra spravedlnosti v Praze ze dne 26. července 1949 č. 52524/49-III/1, který byl pak rozeslán krajským soudům a prokuraturám a okresním soudům a prokuraturám v českých krajích, kde platil trestní řád č. 119 z r. 1873 říš. zák. Ve výnosu se sděluje:

„Instituce vyšetřujících soudců se stala přežitkem. Jejich práce vede k neodůvodněným průtahům a často spíše překáží než napomáhá k účinnému stíhání trestných činů. Nový tr. řád s přípravným řízením nepočítá. Již nyní je proto třeba se obejít bez účasti vyšetřujícího soudce v trestním řízení. Nebudou proto od 1. 9. 1949 pověřováni soudci funkcí vyšetřujících soudců. Pokud některé úkony přípravného řízení musí podle platných předpisů vykonat soudce, bude je vykonávat soudce pověřený jinak civilní agendou. U okresních soudů jen soudce pověřený prováděním dožádání. Úřad veřejné žaloby nebude zásadně navrhopat konání soudního přípravného řízení, a to ani tam, kde podle zákona má být konáno. Aby bylo učiněno zadost této zákonné povinnosti, zašle úřad veřejné žaloby spisy soudu, s návrhem na zavedení přípravného vyšetřování a na opatření o vazbě a zároveň připojí obžalovací spis s tím, aby po zavedení přípravného vyšetřování byl předložen předsedovi senátu k dalšímu řízení.“

Výnos Ministerstva spravedlnosti obsahuje ještě další a podrobnější pokyny, jak má být obcházeno ustanovení zákona o přípravném řízení.

Bez jakékoliv novelizace trestního řádu a dalších zákonných předpisů, které zajišťovaly činnost vyšetřujících soudců, došlo tak k jejich úplnému zrušení pouhým výnosem ministra spravedlnosti. Dr. Ziegler toto nazval na poradě dne 3. 9. 1949 „účelnou legalitou v trestním řízení“.

Náměstek ministra spravedlnosti, jehož iniciativa při tomto závažném zásahu do tr. řízení je z dokumentačních materiálů zvláště patrná, si již 21. listopadu 1949 na celostátní pracovní konferenci pochvaloval toto opatření:

Dr. Karel Klos: „Zrušením instituce vyšetřujících soudců jsme udělali značný pokrok kupředu. Zejména co do přiblížení se k materiální pravdě. Odstranili jsme dublování, které zeslabovalo výsledky přípravného řízení.“

Nezákonně byl tak odstraněn důležitý mezičlánek mezi Státní bezpečností a Státní prokuraturou, který nezávisle na Státní bezpečnosti mohl zajistit skutečné objasnění trestní věci a ověřit skutečnosti důležité pro objektivní posouzení viny či nevinu obviněného. Tím došlo k tomu, že odpovědnost za vyšetřování politických deliktů byla přenesena výhradně do rukou Státní bezpečnosti, o níž na konferenci Státního soudu a Státní prokuratury v Brně dne 26. června 1950 (Pres.1546-I/50) se vedoucí státní prokurátor vyjádřil:

Dr. Ziegler: „Státní bezpečnost zdokonalila své pracovní metody a od pouhého usvědčení pachatelů přešla k jejich přesvědčování o trestnosti jejich jednání.“

Stanovisko státního prokurátora ze dne 26. června 1950 je pozoruhodné zejména proto, že v té době měl již mnoho poznatků o negativních stránkách vyšetřování prováděného Státní bezpečností, z nichž vyjímáme alespoň písemnou zprávu státního viceprokurátora v Bratislavě, který ve svém dopise ze dne 17. prosince 1949 (Pres. III-483/49) sděluje Státní prokuratuře v Praze:

„Zrušení funkce vyšetřujících soudců a zavedení systému protokolárního výslechu bezpečnostními úřady v rámci vyhledávání urychlilo v podstatě běh trestního procesu, avšak negativní stránky tohoto systému jsou v tom, že

- 1) často důsledkem povrchního provedení vyhledávání ve směru objektivního zjištění všech podstatných znaků trestných činů obžaloby, vyhotovené na podkladě tr. oznámení, nemají tak pevný podklad jako předtím. U hlavního líčení dochází k jejich změnám po skutkové stránce, případně k osvobození obžalovaného.
- 2) Narušuje se do určité míry zásada materiální pravdy, protože do podání obžaloby nemá obviněný možnost – pro neochotu orgánů Státní bezpečnosti – nechat vyslechnout svědky na svou obhajobu.
- 3) V důsledku toho leží těžiště procesu v hlavním líčení, kde se prakticky poprvé děje soudní výslech svědků i znalců.“

Zpráva státního viceprokurátora v Bratislavě končí závěrem, že obžaloby se dělají na nejistém základě a hlavní odpovědnost za věc se přenáší na soud.

Veškerá uvedená opatření, jimiž došlo k nezákonnému omezení a později i potlačení činnosti vyšetřujících soudců, byla zjevným obcházením zákona. Formulace daných pokynů se nevyhýbala ani slovům, ze kterých bylo jasně patrné, že jde o obcházení zákona, který dodržován býti nemá.

Nešlo ovšem pouze o porušování důležitých ustanovení trestního řádu, případně zákona o zlidovění soudnictví. Toto opatření bylo především též hrubým zásahem do základních občanských práv zaručených ústavou ČSR č. 150/1948 Sb. (Ústava 9. května), která nabyla účinnosti dne 9. června 1949. Porušována byla především ustanovení § 2/1, 3 a § 134 ústavy.

De iure byla instituce vyšetřujících soudců zrušena teprve zákonem č. 87/1950 Sb. o trestním řádu.

Při celkovém hodnocení tohoto nezákonného zásahu do platné právní úpravy je zřejmé, že toto opatření – v justiční legislativě i praxi jistě neobvyklé a krajně nebezpečné – bylo jedním ze základních pilířů vzniku nezákonnosti v tr. řízení a tvořící se kabinetní justice. Výsledky vyšetřování prováděného orgány StB nebyly, a ani nemohly být nikým prověřovány. Ani trestním řádem č. 87/1950 Sb., který nabyl účinnosti dnem 1. 8. 1950, ani jinou úpravou nebylo zajištěno právo prokurátora vykonávat dozor nad vyšetřováním, prováděným orgány StB. Byla pouze zdůrazňována nutnost součinnosti, úzké spolupráce Státní bezpečnosti se Státní prokuraturou v zájmu zajištění objektivit vyšetřování. Vzájemná práva a povinnosti těchto složek však upraveny nebyly, přičemž ochota k upřímné spolupráci ze strany StB byla minimální (viz dokumentaci ve stati Vliv StB). Teprve koncem r. 1953 byl vydán generálním prokurátorem Alešem spolu s ministrem národní bezpečnosti Bacílkem řád prokurátorského dozoru, který ve skutečnosti nedával předpoklady pro skutečný dozor a prokurátorům upíral jejich základní povinnost a právo, tj. provádět před podáním obžaloby výslechy obviněných a svědků, a to bez přítomnosti vyšetřujících orgánů.

Jak dlouho prosazoval prokurátor své zákonné právo samostatně vyslýchat obviněné, je nejlépe patrné z dopisu náměstka gen. prokurátora gen. mjr. dr. Keborta, jehož opis je založen u GP v OZZ 21/56, z něhož je patrné, že ještě v r. 1956 se tento musel domáhat u náměstka ministra vnitra, aby prokurátorské výslechy obviněných, kteří se dopustili protistátní trestné činnosti, mohly být prováděny bez přítomnosti vyšetřovatele Ministerstva vnitra.

b) Řízení o vazbách

Vyřazením vyšetřujícího soudce z přípravného řízení nesmírně vzrostla pravomoc a odpovědnost orgánů StB při vyšetřování protistátních tr. činů. Jejich činnost při vyšetřování byla prakticky bez jakékoliv účinné kontroly či dozoru justičních orgánů, a to i při takových opatřeních, která dle platné ústavy vyžadovala rozhodnutí soudce či prokurátora. Současně se zrušením vyšetřujících soudců u Státního soudu bylo Státní bezpečnosti uděleno oprávnění, které vyplývá ze sdělení Poverenictva spravdnosti v Bratislavě podřízeným justičním orgánům na Slovensku (Pres. 385-I/49) ze dne 20. května 1949:

„Krajská veliteľstva Štátnej bezpečnosti považujú sa v smysle § 3 odst. 3 ústavy za úrady, ktoré sú oprávnené nariadiť zajišťovaciú väzbu na osoby imi zaistené pro podozrenie z trestných činov podľa zákona na ochranu ľudovodem. republiky č. 231/1948 Zb. a patriacia do pôsobnosti Štátneho súdu podľa § 17 zákona č. 232/1948 Zb.“

V dalším se pak sděluje příslušným soudům, že osoby umístěné ve věznicích na žádost KV StB podléhají výlučně KV StB, nejsou v soudní vazbě, a proto nesmí být vyslýhány vyšetřujícím soudcem.

Časově toto opatření navazuje na vyřazení vyšetřujícího soudce z činnosti u Státního soudu a zdá se, že to nelegální zásah do trestního řádu také vysvětluje.

Státní bezpečnost tedy zatýkala bez vědomí prokurátora neb soudu a necítila se vázána vazebními lhůtami. Jen tak si lze vysvětlit, že o vazbách justiční orgány mnohdy až do podání tr. oznámení vůbec nevěděly, uvalování vazeb bylo navrhováno současně s podáním obžaloby, případně o uvalení vazby bylo žádáno až po několika měsících, ba i letech. Z dokumentace jasně vyplývá, že Státní bezpečnost si vůbec nepřipouštěla možnost, že by státní prokurátor vazbu nepovolil. V tomto přesvědčení ji tehdy plně utvrzovala praxe a vědomí zjevné preference u vedoucích politických i státních činitelů.

Vznikl tedy stav, kdy prokurátoři Státní prokuratury neměli a nesměli mít nejmenší možnost styku s obviněnými, kteří byli ve vazbě StB. Teprve po podání trestního oznámení byli postaveni před rozhodování na základě materiálů z přípravného řízení, které neměli možnost ovlivnit. Velmi brzy někteří referenti Státní prokuratury i Státního soudu začali poukazovat na tyto nedostatky.

Na gremiální poradě dne 7. května 1949 upozornil prokurátor dr. Jůna na závady v trestním oznámení a na to, že Státní bezpečnost při podání tr. oznámení nedodala obviněné do soudní vazby a neuvedla ani, kde se ve vazbě nacházejí. Dr. Richtr, prezident Státního soudu, na téže poradě konstatoval, že ve věznicích se nachází řada osob, často již od června 1948, o nichž není vůbec známo pro koho a pro jaké tr. činy byly dodány do vazby.

Z dopisu generálního prokurátora dr. Lorcka adresovaného Státní prokuratuře (dr. Zieglerovi), který je evidován pod Pres. 2718/50, dokresluje současný stav ve vazebním řízení toto konstatování:

„Byly zachyceny případy dlouhých administrativních vazeb, které nelze odůvodnit uvedeným způsobem. Ve věcech T 1224/50, T 771/50, T 773/50 trvala předběžná vazba, tj. vazba do podání tr. oznámení 7 měsíců, 11 měsíců, případně 12 měsíců, ač nešlo o případy natolik komplikované. Dále případ T 1559/50, kde došlo k zatčení obviněného Státní bezpečností v květnu 1949 a k podání trestního oznámení dosud nedošlo, ačkoliv to bylo styčným orgánem Státní bezpečnosti v jeho podání slíbeno již v červnu 1949.“

Dopis je datován dne 13. prosince 1950 a již v této době bezpečně dokumentuje, že Státní bezpečnost po zrušení vyšetřujících soudců sama nezákonně rozhodovala o vazbách a orgány prokuratury, případně i ministra spravedlnosti, pokud se o těchto vazbách dozvěděly, na porušování trestního řádu řádně nereagovaly. Generální prokuratura se v daném případě zbavila odpovědnosti tím, že nedostatky vytýkala svému podřízenému orgánu, tj. Státní prokuratuře.

Z dokumentačních materiálů vyplývá, že téměř ve všech vazebních věcech docházelo ze strany Státní bezpečnosti k porušování ústavních zásad i zákonných ustanovení trestního řádu, přičemž v některých případech se jednalo zjevně o vazby účelové, tak jak tomu bylo např. v případě pětileté vazby u dr. Doležala, státního zástupce z Olomouce, u dr. Drtiny, kde trvala vazba od srpna 1948 do prosince 1953, dále u osob zařazených do akce „Nepřítel ve straně“ a v dalších. Tyto dlouhé účelové vazby byly většinou vykonávány s vědomím i souhlasem Ministerstva spravedlnosti, o čemž svědčí například vazba u Jaroslava Záluského.

Tento bývalý příslušník policie, přidělený za války na pražské gestapo, byl ve vazbě nejprve od 28. 8. 1945 do 18. dubna 1947, kdy jej Mimořádný lidový soud v Praze zprostil obžaloby, že se svou činností na gestapu za války dopustil zločinu proti státu dle § 3/1 a zločinu proti osobám dle § 3 zák. č. 22/1946 Sb. Státní bezpečností byl znovu vzat do vazby pro tutéž činnost dne 7. listopadu 1949 a vazba trvala až do 23. října 1953. Již 4. května 1951 chtěl státní prokurátor řízení zastavit, protože nebyly zjištěny žádné nové skutečnosti oproti řízení před mimořádným lidovým soudem.

Náměstek ministra spravedlnosti dr. Klos s tímto postupem nesouhlasil a dal příkaz k provedení obnovy řízení. Na základě konstrukce nových skutečností došlo k povolení obnovy tr. řízení, zrušení původního rozsudku a státní prokurátor v Praze dne 16. října 1951 pod čj. 7 SPt I 18/51 podal na Jaroslava Záluského novou žalobu pro zločin vojenské zrahy dle § 6 čl. 1 zák. č. 50/1923 Sb. na ochranu republiky. Hlavní líčení, přestože bylo již Státním soudem nařízeno, se však nekonalo, a naopak obviněný i spisy byly předány HS StB. Jak vyplývá

z tajných protokolů Státní prokuratury, byl jmenovaný vytěžován k různým prominentním osobám, zejména též k osobám Klementa Gottwalda a Antonína Zápotockého.

V dopise ze dne 10. 12. 1951 sděluje dr. Ziegler náměstkovi ministra spravedlnosti dr. Klosovi, že při publikaci žaloby předsedou senátu vyšlo najevo, že při vyšetřování bylo za strany orgánů MNB použito nepřístupných metod. Záluský popřel předsedovi senátu správnost administrativních protokolů. V této zprávě dr. Ziegler dále sděluje, že je nutné došetření věci, přičemž předseda senátu uvažuje o propuštění z vazby, jelikož nebezpečí koluze nehrozí, ani není obava z útěku obviněného. V případě odsouzení bude nutno obviněnému započíst do trestu vazbu, která v té době trvá již skoro 4 léta. V prot. taj. [tajném protokolu č.] 261/51 je založen písemný pokyn dr. Klose ze dne 14. 12. 1951 dr. Zieglerovi v tomto znění: „Ke zprávě z 10. 12. t. r. ve věci Záluský sděluji, že propuštění Záluského z vazby nepřichází v úvahu až do bezpečného vyšetření věci a projednání s MNB.“ Dr. Ziegler pak 6. května 1952 v prot. taj. [tajném protokolu č.] 166/52 sděluje Klosovi: „Po dlouhotrvajícím jednání s Ministerstvem národní bezpečnosti obdržel jsem teprve dne 6. května 1952 od velitele inspekčního sektoru MNB s. Konráda zprávu, že trestní věc Záluský je nutno na delší dobu ještě blokovat vzhledem k tomu, že tato věc je v úzké souvislosti s vyšetřováním známého velkého protistátního případu.“

Teprve 3. 7. 1953, tedy téměř za dva roky, žádá písemně náměstek gen. prokurátora hlavní správu StB v Praze, aby obviněný Jaroslav Záluský byl neprodleně předán do vazby krajského prokurátora v Praze a aby byly vráceny spisy. Dne 17. 7. 1953 doručil orgán MNB na Generální prokuraturu trestní oznámení, výpověď obviněného a výpovědi svědků pořízené vesměs v době po podání žaloby. Dne 23. října 1953 byl pak Záluský na základě těchto spisových podkladů odsouzen pro žalovaný zločin k trestu 4 let odnětí svobody a ihned propuštěn domů, neboť vazbou měl již odpykáno daleko více, než činil uložený trest, nehledě ke 2 amnestiím, které se rovněž na něho vztahovaly.

(Právoplatným rozsudkem zvláštního senátu Krajského soudu v Praze č. Tr 267/68 ze dne 31. března 1969 byl pak rozsudek krajského soudu z r. 1953 v celém rozsahu zrušen jako vadný a Jaroslav Záluský byl obžaloby zproštěn.)

c) Zvláštní oddělení Státní prokuratury

Naprostý nedostatek evidence o jednotlivých vazbách tak, jak je patrný z diskusních příspěvků na gremiálních poradách, z nichž některé byly uvedeny v předchozí stati, byl sice v r. 1949 i v 1. polovině r. 1950 neustále kritizován, avšak ze strany justičních orgánů žádné opatření k odstranění tohoto nedostatku provedeno nebylo a vzhledem k zrušení vyšetřujících soudců ani provedeno býti nemohlo. Teprve po nabytí účinnosti trestního řádu č. 87/1950 Sb., jímž byla odpovědnost za vazbu přenesena na prokuraturu, bylo přikročeno k opatřením, kterými měly být odstraněny hrubé nezákonnosti až dosud se projevující ve vazebním řízení. Z dokumentace vyplývá tento postup:

Na gremiální poradě referentů Státní prokuratury v Praze ze dne 5. 8. 1950 (Pres. 777-1/49) prohlásil státní prokurátor dr. Ziegler: „StB musí hlásit prokurátorovi každou vazbu. Vzhledem k tomu zamýšlím zřídit tzv. styčné orgány, kteroužto funkci bych pověřil jednotlivé referenty, a to pro každý kraj v počtu 2 nebo 3. Tito by pak pravidelně jednou nebo dvakrát týdně dojížděli do svých krajů, byli by tak v bezprostředním styku s KV StB, které by je muselo informovat o všech vazebních případech, a kteří by také ihned uvalovali vazbu, případně činili další opatření. Současně by také navázali styky se sekretariáty a jinými činiteli lidosprávy, což bude jen na prospěch naší práce.“ O tři dny později, 8. 8. 1950, na další pracovní poradě (Pres. 777-1/49) uvedl, že „tento styčný orgán bude rozhodovat o tom, zda ta která zajištěná

osoba má zůstat ve vazbě apod. Usnesení o ponechání zajištěných osob v další vazbě budou publikována jednak styčným prokurátorem, jednak prostřednictvím krajského velitele StB.“

Zatímco vedoucí Státní prokuratury dr. Ziegler hodlal několik prokurátorů Státní prokuratury vyčlenit k účelům nejužšího styku se Státní bezpečností, pověřit je funkcí tzv. styčných orgánů, kteří by jednotlivá KV StB pravidelně navštěvovali, jednalo Ministerstvo spravedlnosti přímo s MNB o jiném způsobu možné spolupráce. Dne 26. 9. 1950 uskutečnila se porada, jíž se zúčastnili ministr spravedlnosti dr. Št. Rais, náměstkyně dr. K. Klos a dr. Dressler, za MNB K. Šváb, O. Závodský a Kroček. Dle zápisu o této poradě, uloženém v archivu Min. spravedlnosti, čj. K-245, přednesl K. Šváb nový návrh dohody o budoucí spolupráci StB se Státní prokuraturou a bylo usneseno:

„Ministr spravedlnosti bude jmenovat určitý počet členů Státní prokuratury pro Prahu, Brno a Bratislavu z řad příslušníků Státní bezpečnosti. Tito prokurátoři Státní prokuratury budou fakticky pracovat v Ministerstvu národní bezpečnosti.“

Avšak teprve v první polovině r. 1951 bylo z rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti přikročeno k opatření v justiční praxi krajně neobvyklému, které mělo zajistit zákonný postup v přípravném řízení.

Pod Spr. taj. 86-2/51 je založen výnos ministra spravedlnosti dr. Raise ze dne 23. dubna 1951 č. T 527/51-II/4, jímž byla zřízena zvláštní oddělení Státní prokuratury.

Tento výnos zní:

Po dohodě s ministrem národní bezpečnosti zřizují:

a) pro Ministerstvo národní bezpečnosti a krajské velitelství Státní bezpečnosti v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Karlových Varech, Ústí n. Lab., Liberci, Hradci Králové a Pardubicích zvláštní odd. Státní prokuratury při Min. národní bezpečnosti v Praze (3 prokurátoři a 2 správní zaměstnanci),

b) pro krajské velitelství Státní bezpečnosti v Jihlavě, Brně, Olomouci, Uh. Hradišti a Ostravě zvláštní oddělení Státní prokuratury při kraj. velitelství St. bezpečnosti v Brně (1 prokurátor a 1 správní zaměstnanec),

c) pro krajská velitelství Státní bezpečnosti v Bratislavě, Žilině, Košicích, Prešově, Bánské Bystrici a Nitře zvláštní oddělení Státní prokuratury při kraj. velitelství St. bezpečnosti v Bratislavě (1 prokurátor a 1 správní zaměstnanec).

V souladu s výnosem Min. spravedlnosti byl vypracován na Státní prokuratuře organizační řád pro tato zvláštní oddělení a jejich úkolem dle tohoto řádu bylo zejména:

a) dbáti, aby orgány povolané k vyhledávání, uvedené v § 76/1 tr. ř. přísně dodržovaly všechny zákonné předpisy při vyhledávání tr. činů uvedených v § 13 tr. ř., zejména pokud jde o zatýkání (§ 97 a 98 tr. ř.), o zadržování (§ 99/1 tr. ř.), o odevzdávání obviněných prokurátorovi (§ 100 tr. ř. o výkonu vazby a propuštění z vazby), je-li vykonávána po dobu nejnutnější potřeby u orgánů povolaných k vyhledávání (§ 296/1 věta druhá a odst. 2 tr. ř.) a o urychlení řízení ve vazebních věcech (§ 107 tr. ř.);

b) konat vyšetřování trestných činů uvedených v § 13 tr. ř., pokud obviněný byl odevzdán prokurátorovi (§ 100 tr. ř.), rozhodovat o vazbě osob obviněných z některého z těchto tr. činů, případně jejich odevzdání prokurátorovi (§ 101/1 tr. ř.), rozhodovat o tom, zda se má vazba v těchto věcech po dobu nejnutnější potřeby vykonávat u orgánu povolaného k vyhledávání (§ 296/2 tr. ř.);

c) poskytovat orgánům povolaným k vyhledávání rady v otázkách tr. práva hmotného i procesního, pokud jde o vyhledávání shora uvedených tr. činů.

Dne 5. dubna 1951 byl vydán rozkaz ministra národní bezpečnosti č. 16 o postupu při zatýkání, vazbách a vyšetřování prováděném Státní bezpečností a vojenskou zpravodajskou službou. Tento rozkaz ministra národní bezpečnosti Ladislava Kopřivy byl vydán v dohodě s ministrem spravedlnosti dr. Štefanem Raisem. Rozkaz obsahoval sdělení o zřízení zvláštních oddělení Státní prokuratury při MNB a KV StB. Když dne 12. května 1951 na gremiální poradě referentů Státní prokuratury v Praze dr. Ziegler přítomně s rozkazem seznámil, konstatoval současně, že na právech prokurátora tyto výnosy nic nemění. Prokurátor přidělený k zvl. odd. StB bude v nejužším styku s orgány úřadu, jemuž je přidělen. Dále výslovně uvedl: „Přitom nejde o to, abychom my dohlíželi na StB nebo oni na nás, účelem opatření jest nejužší spolupráce.“

V dopise ze dne 11. 12. 1951, adresovaném ministru spravedlnosti, k rukám dr. Cíchy (Spr. taj. 918-14/51), sděluje dr. Ziegler, že „v druhé polovině r. 1951 bylo zřízeno zvl. odd. St. prokuratury přímo u Min. nár. bezpečnosti, které řeší všechny otázky vzájemné spolupráce. Tímto opatřením bylo dosaženo toho, že Státní prokuratura má nyní stálý přehled o trestních věcech již ve stadiu realizace u StB a může činit včasné a účinné zásahy do vyšetřování konkrétních případů.“

Toto sdělení dr. Zieglera však neodpovídalo skutečnosti. Z celé řady dozorových spisů vyplývá, že prokurátor se dozvídal o zadržené osobě až za několik týdnů, v druhé polovině r. 1951 i za několik měsíců (5 SPt II 3-9/50, 5 SPt II 38/51 a další z odd. brněnské Státní prokuratury). Podobná situace byla rovněž v Praze a v Bratislavě. I když se situace poněkud zlepšila až koncem r. 1952, přesto orgánové StB např. v obvodu brněnského odd. Státní prokuratury ani v jednom případě nepředali zadrženou osobu prokurátorovi ve lhůtě stanovené v § 100/1 tr. ř.

Dne 8. ledna 1952 na poradě u vedoucího Státní prokuratury v Praze upozorňoval vedoucí 9. oddělení Státní prokuratury při MNB s. Havelka na průtahy s prodloužováním vazeb a zdůraznil, že prokurátor tyto schvaluje prakticky dodatečně, tedy již po uplynutí vazební lhůty. Podobné zásady byly konstatovány na poradách velmi často a ve zprávě o závadách a nedostacích z 31. ledna 1952, kterou podalo 9. odd. St. prokuratury v Praze pod čj. SPnt I 8-14/52 Ministerstvu národní bezpečnosti – Velitelství StB, se poukazuje i na další závažné nedostatky do té doby zjištěné: „Návrhy na zatčení, které spolu se žádostí o ponechání ve vazbě jsou předkládány prokurátorovi, neobsahují vždy konkrétní skutečnosti, které odůvodňují podezření z tr. činu. Často jsou návrhy odůvodňovány heslovitými frázemi jako např.: Jmenovaný je třídním nepřitelem a státněbezpečnostní materiál, který je zdejšímu velitelství nebo MNB k dispozici, ho dostatečně usvědčuje z protistátní činnosti.“

Již z citace této zprávy je zřejmé, na základě jakých podkladů prokurátor rozhodoval o vazbách. Prokurátoři zvláštního oddělení neměli při svém rozhodování ani k dispozici ucelené spisové materiály a jejich rozhodování se v podstatě omezilo pouze na doplnění předtištěného formuláře, jeho opatření kulatým razítkem a podpisem. Obviněného většinou vůbec neviděli a v každém případě ponechávali obviněného dle § 296/2 tr. ř. ve vazbě StB. Vzhledem k tomu, že tyto formuláře – žádosti StB o uvalení vazby – byly většinou předkládány s velikými průtahy, rozhodoval prokurátor značně opožděně, vazbu obvykle hned prodloužil a jeho opatření byla tedy zcela formální a v zásadě lze říci i nadbytečná. Tato zjištění vyplývají z celé řady spisů zvláštních oddělení v Praze, Brně i Bratislavě a jsou nejlépe patrna z těchto dvou konkrétních případů, které se pro dokreslení praxe těchto zvláštních oddělení blíže rozvádějí:

Pod 5 SPt II 148/51 zvláštního oddělení Státní prokuratury v Brně je založen protokol o zatčení Jiřího Strouhala orgány StB ze dne 22. 10. 1951. Dne 8. 11. téhož roku dostal státní prokurátor k rozhodnutí žádost o ponechání Strouhala ve vazbě a dne 16. 12. 1951 zaslala StB

témuž prokurátorovi návrh na zrušení vazby. Prokurátor dne 12. 12. 1951 rozhodl o vazbě tak, že ji povolil do 22. ledna 1952, a hned dalším rozhodnutím, které není opatřeno datem, propustil Strouhala na svobodu podle § 105 tr. ř. Ve skutečnosti však StB Strouhala propustila již 2. 11. 1951, tedy ještě před tím, než prokurátor dostal návrh na jeho vzetí do vazby.

Z toho je zřejmé, že prokurátor zvl. oddělení při rozhodování o vazbě neviděl spisy ani obviněného a o stavu věci nebyl ani informován.

Podle spisu Generální prokuratury čj. II/I Pz 791/68 orgány Státní bezpečnosti zatklly dne 12. října 1951 Josefa Šimo z Žiliny. S tímž datem učinilo KV ŠtB v Nitře návrh zvl. odd. Státní prokuratury v Bratislavě o ponechání Šimy ve vazbě. Návrh na zeleném tiskopise je zdůvodněn jedinou větou: „I po provedeném výslechu trvá podezření, že jmenovaný se dopustil protistátní činnosti a ze styků se zahraničními agenty.“ Prokurátor zvl. odd. 12. prosince 1951 povolil vazbu na dobu 3 měsíců, tj. do 12. ledna 1952. Pod povolením vazby je záznam mladšího strážmistra StB: „Dožádání státního prokurátora jsem provedl 15. prosince 1951, obviněný stížnost nepodal.“

Návrh na propuštění obviněného z vazby datovaný dnem 3. prosince 1951, tedy 9 dní před tím, než prokurátor vazbu povolil, byl zdůvodněn tím, že „v průběhu vyšetřování nebylo dokázáno, že by se Josef Šimo dopustil tr. činu a že existující materiál, který byl důvodem k jeho zatčení, nebyl potvrzen“. Státní prokuratura v Bratislavě pod čj. SPt 138/51-5 dne 18. prosince 1951 rozhodla o propuštění Josefa Šima na svobodu. Tento byl však již dne 12. 12. 1951 Státní bezpečností propuštěn na svobodu.

Z obou těchto příkladů lze bezpečně dovodit, že prokurátoři zvl. oddělení při svém rozhodování byli odkázáni pouze na informace Státní bezpečnosti, sami nemohli provádět kontrolu jejich opatření, a tak jim nezbylo než potvrzovat, svými podpisy a razítky často i krýt nezákonná opatření Státní bezpečnosti.

Kromě toho veškerá uvedená dokumentace svědčí o tom, že zamýšlená opatření k odstranění nezákonností ve vazebním řízení měla ve svém výsledku pouze charakter evidenční a neměla vliv na výkon vazby samé. Nový tr. řád totiž v ust. § 296 odst. 2 připouštěl, aby se vazba vykonávala nejen v soudních věznicích, ale i u orgánu povolaného k vyhledávání po dobu nejnnutnější potřeby. Ze znění tohoto zákonného ustanovení je patrné, že šlo o výjimku z výkonu vazby, avšak v praxi Státní prokuratury se tato výjimka stala pravidlem. Obvinění byli ve všech případech ponecháváni ve vazbě StB.

I když prokurátoři zvl. oddělení ve svých zprávách, které podávali vedoucímu Státní prokuratury dr. Zieglerovi, na některé nedostatky poukazovali, tyto signalizovali rovněž velitelským StB, závady odstraněny nebyly, patrně především pro nemožnost a neschopnost ze strany vedení Státní prokuratury i Ministerstva spravedlnosti prosadit jakékoliv změny v praxi a postupu Státní bezpečnosti.

Zvláštní oddělení Státní prokuratury byla likvidována v prosinci 1952.

3) Nezákonosti v činnosti Státní bezpečnosti

Základem pro rozhodování prokurátora i soudu v tr. řízení je výsledek vyšetřování spáchané tr. činnosti. Rozhodování státního prokurátora bylo po zrušení vyšetřujících soudců odkázáno na výsledky práce StB, aniž zde byla zákonem či jiným předpisem dána možnost přesvědčit se o správnosti výsledku vyšetřování.

Orgány Národní bezpečnosti byly po únoru 1948 nesporně jednou z opor nového politického státního vedení, a zejména Státní bezpečnosti připadl obtížný úkol střežit lidově demokratický stát před nepřitelem vnějším i vnitřním. Je nesporné, že po únorové porážce se kapitalistické i buržoazní vrstvy našeho národa aktivizovaly k odporu a usilovaly o politický zvrat. Výsledkem tohoto úsilí byla i vážná protistátní činnost třídního nepřitele. Lidově demokratické zřízení plnilo funkci diktatury proletariátu včetně potlačování a postupné likvidace nepřátel socialismu.

Za této situace stal se pochopitelně základním kritériem práce StB její politický dopad na současné politické vztahy. Se stoupajícími úspěchy při odhalování nepřátel politického zřízení stoupala prestiž i preference StB, a to i před justičním aparátem. Toto značně podporovala i skutečnost, že kádrové složení pracovníků justičních složek odpovídalo sice tehdejšími odborným požadavkům, nikoliv však plně požadavkům politickým. U StB tomu bylo právě naopak. Z dokumentačních materiálů vyplývá, že politickým výsledkům práce StB byl do značné míry podřízen i požadavek zákonnosti, a tak v činnosti Státní bezpečnosti docházelo stále více k používání nezákonných metod při operativní činnosti i při vyšetřování. Tyto metody spočívaly, pokud jde o operativní činnost, především v používání spolupracovníků nebo i vlastních příslušníků nejen k odhalení tr. činnosti, k jejímu sledování, ale přímo k jejímu vyprovokování. A pokud jde o vyšetřování, v potlačení základních práv na obhajobu, v donucování k výpovědím za hrubého fyzického a psychického nátlaku, v konstruování obvinění atd.

Za příklad zjevných provokací je možno uvést tzv. akci KÁMEN. Tohoto krycího jména bylo používáno pro ilegální pokusy o překročení hranic podnícené a prováděné orgány StB, příp. jejími spolupracovníky. Tento přechod byl zajištěn podle předem vypracovaného plánu tak, že skupina osob byla přivedena nebo pomocí služebních vozidel StB přivezena na výchozí místo, kde byla předána tzv. převaděči, kterým býval příslušník StB, výjimečně spolupracovník StB. Tento pak „převlechl“ svěřené osoby do míst, o nichž předstíral, že jsou již na cizím území, a tam byly zadrženy příslušníky StB převlečenými do stejnokrojů německé pohraniční stráže. Tito pak zadrženu skupinu či jednotlivce převlekli na údajné „velitelství“, obvykle k tomu účelu upravený objekt PS. Zde byli vyslýcháni dalšími příslušníky StB, tentokrát převlečenými do stejnokrojů americké armády, kteří se vydávali za americké důstojníky. Výslech byl prováděn anglicky nebo německy. Vyslýchání byli nuceni vyplnit dvojjazyčné dotazníky zaměřené na zjišťování převážně hospodářských a politických poznatků o republice. Po těchto předběžných výsleších byla celá skupina společně s převaděčem odeslána dále, na předem určeném místě však došlo po „zabloudění“ k zadržení orgány naší pohraniční stráže, a tak se členové skupiny dostali zpět do pravomoci orgánů StB a byli předáni k trestnímu postihu. Akce byly inscenovány tak, aby se pachatelé domnívali, že se jim útěk z republiky skutečně podařil, ačkoliv po celou dobu území republiky neopustili.

V býv. kraji Karlovy Vary tyto fingované převody státních hranic byly prováděny v prostoru útvaru PS Svatý Kříž u Chebu a v prostoru Tři sekery u Mar. Lázní. Na území býv. kraje Plzeň byla tzv. akce KÁMEN prováděna v prostoru neosídlené osady Mýtnice, býv. okres Horšovský Týn, a u osady Pádorf v okrese Domažlice.

Z dokumentačních materiálů vyplývá, že akce KÁMEN nebyla omezena pouze na uvedené dva kraje, ale byla používána i v dalších krajích, které sousedí se západními státy.

Používání těchto nezákonných metod v kraji Karlovy Vary oznámil v r. 1951 Generální prokuratura tehdejší krajský prokurátor v Karlových Varech dr. Jan Dušek. Neprodleně byli s těmito nezákonnostmi seznámeni ministr spravedlnosti dr. Štefan Rais, náměstek ministra spravedlnosti dr. Karel Klos a náčelník hlavní vojenské soudní správy gen. dr. Kokeš. Nižší vojenský prokurátor v Karlových Varech zahájil tehdy tr. stíhání dvou příslušníků KV StB Karlovy Vary – řídicích orgánů spolupracovníka StB – agenta-provokatéra pro tr. čin porušení povinnosti veřejného činitele, avšak řízení bylo později zastaveno po jednání u ministra NB Kopřivy. Vyšlo totiž najevo, že tyto nezákonné akce nebyly svévolně organizovány pouze těmito nižšími orgány StB, ale byly řízeny centrálně z Prahy a prováděny s vědomím náčelníků KV StB za přímého řízení jejich zástupců pro operativní věci. Iniciátorem celé akce KÁMEN byl tehdejší odborový přednosta MV dr. Štěpán Plaček.

Závěrem možno říci, že občané odsouzení v akci KÁMEN byli k trestné činnosti vyprovokováni. Řízením akce ze strany orgánů StB bylo totiž již předem vyloučeno, aby se jednotlivým osobám pokus o opuštění republiky podařil. Odsouzení bylo tedy provedeno na základě nezákonných důkazů a akce KÁMEN je jednou z typických deformací 50. let. Vznikla po únoru roku 1948 a byla zaměřena původně proti prominentním osobám. K deformacím nejhlubšího rázu došlo zejména, když orgány StB této akce používaly v širokém měřítku proti československým občanům, kteří z jakýchkoliv důvodů nesouhlasili s politickými poměry v republice, nebo dokonce chtěli území republiky opustit z ryze osobních důvodů. V některých případech se nejednalo ani o osoby třídně nepřátelské. Realizace akce KÁMEN měla za následek podstatné zvýšení kriminality na úseku tr. činů proti republice, a toto opět ve svém důsledku muselo mít za následek zpřísnění represivních opatření.

Získané poznatky prokázaly, že používání nezákonných metod v akci KÁMEN nebylo zpočátku jednotlivým prokurátorům známo. Již uvedený zákrok býv. krajského prokurátora v Karlových Varech dr. Duška v roce 1951 dokazuje, že ihned po zjištění nezákonných metod byl ústřední orgán, tj. Generální prokuratura, o věci informován, ale zodpovědnost za to, že z těchto signálů nebyly vyvozeny patřičné důsledky, dopadá plně na tehdejší vedení Generální prokuratury, Státní prokuratury, zvláště pak na Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo národní bezpečnosti.

Takto inscenované přechody státních hranic měly mnohdy i tragické následky, jak o tom svědčí poznatky ze spisu GP OZZ II 35/54. Spis pojednává o tzv. případu „Langermayer – Masna“ z jihomoravského kraje a uvádí se tam, že v r. 1950 se spolupracovník StB napojil na Zd. Šťastného, jemuž nabídl, že ho převede ilegálně do Rakouska. Spolupracovník StB Šmíd měl fungovat jako převaděč. Místo „plánovaného“ přechodu bylo předem obsazeno přísl. StB a pohraniční stráž. Při pokusu o fingoovaný přechod dne 16. 8. 1950 v prostoru Mikulova došlo k použití zbraně poté, když Šmíd se od skupiny vzdálil. Dva společníci Šťastného byli zastřeleni na místě, Šťastný byl těžce zraněn a zranění krátce poté podlehl.

Provokace k ilegálnímu přechodu státních hranic byla orgány StB použita i za účelem získání doznání k jiné závažné tr. činnosti, jejíhož pachatele se zákonnými prostředky nepodařilo vypátrat. Ve zprávě brněnského oddělení Státní prokuratury ze dne 7. 10. 1952, čj. 4 SPT II 70/52 (Prot. taj. [tajný protokol čj.] 36/52), adresované Státní prokuratuře v Praze, se uvádí, že Tomáš Rumíšek, kovář z kopaničářské obce Javorníku, zastřelil z pušky dne 29. 3. 1949 pokrokového učitele Jana Benedu, předsedu MO KSČ v obci. K vraždě došlo pozdě večer, když Beneda byl v osvětlené místnosti svého bytu zasažen střelou vypálenou do místnosti ok-

nem. Rumíšek byl jako možný pachatel vazebně vyšetřován delší dobu již v r. 1949, avšak řízení bylo pro nedostatek důkazů zastaveno. Ve zprávě se dále uvádí:

„Během prvé vazby, trvající 4½ měsíce, obv. Tomáš Rumíšek vinu naprosto popíral. Agenturním způsobem byl přiveden na myšlenku, že je nutné, aby uprchl do zahraničí s písemným doznáním vraždy jako dokladem pro orgány zahraniční moci. Po zatčení vinu popíral a doznal se teprve pod tíhou usvědčujících důkazů a byv usvědčen výpovědí své manželky.“

Vedoucí brněnského oddělení Státní prokuratury, náměstek státního prokurátora dr. Eichler v závěru své zprávy konstatuje, že Rumíšek byl usvědčen díky dlouhodobým metodám StB, a vzhledem k povaze tr. činnosti navrhuje absolutní trest.

Tento byl rovněž uložen a vykonán.

(V roce 1969 zvláštní senát Krajského soudu v Brně dle zák. č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci jej v celém rozsahu viny zprostil pro naprostý nedostatek hodnověrných důkazů.)

Z velkého počtu dokumentovaných příkladů vyprovokované tr. činnosti poukazujeme ještě na dva zvláště typické, které rovněž dokreslují, na jakých základech stála tehdy politická informace o velkém rozsahu činnosti nepřátelských rozvědek, špiónů a velezrádců na našem území, která nepochybně velmi ovlivnila i justiční praxi při stíhání protistátních deliktů.

Rozsudkem Státního soudu v Praze čj. Or I/IV 81/50 ze dne 7. září 1950 bylo odsouzeno 17 obviněných v čele s dr. Pavlem Kotálem pro zločiny velezrady a vyzvědačství a byly jim uloženy velmi přísné tresty na svobodě. Dle odůvodnění rozsudku se tito obvinění, bývalí příslušníci soc. dem. či nár. soc. strany, spolčili a založili ilegální skupinu, která jako další obdobné ilegální skupiny byla napojena na tzv. ústředí ilegálních organizací ČSR, jež bylo vedeno neznámou osobou kryjící se pod jménem mjr. KRÁL, příp. dr. ČERVENÝ. Úkolem všech těchto ilegálních skupin asi 50 osob bylo dle odůvodnění rozsudku vytvoření ilegální strany nazývané Strana práce. Ústředí údajně vydávalo ilegální časopis Plamen, který skupina dostávala především od mjr. KRÁLE. Tolik rozsudek.

Při revizi těchto skupinových věcí, označovaných orgány StB jako „Černé komando“, předložila Inspekce MV zprávu a její doplněk ze dne 4. května 1966 o výsledcích přešetření této věci a v této se uvádí:

„V dubnu 1948 došlo orgány StB k tzv. tajnému zatčení dr. Vlastimila Chalupy, býv. tajemníka dr. Petra Zenkla. Ten byl získán pro spolupráci, propuštěn a jeho pomocí pak byla organizována činnost asi 10 ilegálních skupin. Chalupa vystupoval pod krycím jménem mjr. KRÁL neb dr. ČERVENÝ. Za osobní kontroly orgánů StB sjednával ilegální schůzky a vytyčil program nově vznikající ilegální Strany práce. Ve skutečnosti ilegální skupiny uvedl v život. Pod kontrolou StB se napojil také do zahraničí na Ripku, Zenkla a Krajínu a jeho prostřednictvím bylo provedeno napojení vysílačkou na emigrantskou centrálu v Paříži. Chalupa, řízen orgány StB, naplánoval i zřízení zpravodajské organizace v západních zemích, kam byli odesláni někteří členové ilegální skupiny, kteří v domnění, že pracují proti zdejšímu zřízení, měli podávat zprávy Chalupovi do ČSR. Chalupa – mjr. KRÁL sám též zařídil vydávání a rozšiřování ilegálního časopisu Plamen, který byl ovšem tištěn pod kontrolou StB.“

Všechny skupiny byly postupně orgány StB likvidovány a jejich členové odsouzeni k velmi přísným trestům. Ve zprávě IMV je dále výslovně uvedeno:

„Jakákoliv tr. činnost osob ze skupiny dr. Kotála před napojením na Chalupu nebyla zjištěna. Pokud jde o další skupiny, pak před napojením na Chalupu a řídicí orgány StB se členové těchto skupin scházeli, hovořili všeobecně o vývoji politické situace a dohodli se, že bude vhodné čelit tomuto vývoji, doporučovali vydávání ilegálních letáků a uvažovali i o přípravě

sabotážních akcí. Nebylo však zjištěno, že by konkrétně k některým těmto aktům přistoupili. S výjimkou jediného odsouzeného M. V., který byl dodatečně odsouzen za neoznámení tr. činnosti převádění osob do zahraničí za úplatky, nedopustili se odsouzení z vlastní iniciativy žádné protistátní činnosti, a to žádný z členů uvedených ilegálních skupin. Veškerá tr. činnost byla vyvolána akcí s Chalupou. Z toho vyplývá, že tr. činnost všech odsouzených byla jednoznačně vyprovokována orgány StB. Během vyšetřování protistátní skupiny došlo k nesprávným metodám vyšetřování ve všech směrech.“

(Z prior GP T 69/63 bylo zjištěno, že zcela nezákonný podklad tohoto tr. řízení byl znám již v r. 1957 ministru vnitra, v r. 1958 náměstkovi min. spravedlnosti, a přesto nebyly podniknuty kroky k nápravě. Odsouzení nezasloužené tresty odpykávali dále. V r. 1966, kdy citovaná zpráva IMV jasně vinu vylučovala, byly podněty odsouzených domáhajících se přezkoumání svého odsouzení generálním prokurátorem jako neodůvodněné odloženy. K rehabilitaci došlo teprve dle zák. č. 82/1968 Sb.)

O druhém případě rozsáhlé provokační činnosti orgánů StB svědčí poznatky ze spisu GP OZZ 00193/56, týkající se tzv. akce TÁBOR. Věc byla zpracovávána v letech 1949–1950 býv. krajským velitelstvím StB Brno. Jde o 10 skupinových věcí s cca 170 odsouzenými osobami. Bylo zjištěno, že celá ilegální organizace byla pod kontrolou orgánů Státní bezpečnosti již od prosince 1948, kdy do ní byl postupně nasazen větší počet spolupracovníků StB, kteří vystupovali jako agenti cizí moci. Organizace byla Státní bezpečností vybudována jako tzv. volavčí síť k zachycení činnosti zahraničních rozvědek na Moravě. Orgánové StB a jejich spolupracovníci vedli Františka Křivku, Petra Křivku a další k rozšíření činnosti po celé Moravě, k rozvíjení špionážní činnosti, shromažďování zbraní atd., přičemž ze spisu bezpečně vyplývá, že do zásahu orgánů StB byli ilegalisté zcela bezradní a prakticky též bezmocní. (Tato věc je v současné době v rehabilitačním řízení u zvl. senátu Krajského soudu v Brně.)

Při hodnocení podílu odpovědnosti prokurátorů Státní prokuratury na těchto zjevných nezákonnostech nelze přehlédnout, že provokační charakter operativní činnosti StB nebyl ze spisového materiálu tak patrný, jak je výše vylíčen. Stávalo se, že teprve u hlavního líčení vycházely najevo okolnosti, z nichž bylo možno usuzovat o nesprávných metodách při vyšetřování, a často tyto byly zjištěny teprve při revizích. Tak na poradě Státní prokuratury v Bratislavě konané dne 19. 11. 1949 za účasti soudců odd. Státního soudu (Pres. III 432/49) bylo konstatováno, že „Státní prokuratura není dostatečně informována o tom, které osoby vystupující v trestních věcech jsou důvěrníky StB nebo jiné zpravodajské služby. Tak např. se stalo, že o svědkovi předvolaném na hl. líčení bylo zjištěno, že je důvěrníkem jedné zpravodajské složky, o čemž soud ani prokuratura předtím nevěděly. Právě tak se stalo, že jiná tr. věc byla od počátku kontrolována orgány StB pomocí spolupracovníka do činnosti zapojeného, a o tom se Státní prokuratura i Státní soud dozvěděly až u hlavního líčení od obžalovaných a tuto okolnost jeden svědek potvrdil.“

Na pracovním aktivu referentů brněnského oddělení Státní prokuratury a Státního soudu dne 5. 12. 1950 hovořil soudce dr. Polák o věci Kreutz takto:

„Ve spisech při publikaci žaloby se hájili 4 obvinění tím, že nejsou vinní zprostředkováním ilegálních přechodů přes hranice, že tyto prováděli z příkazu a pod dozorem Státní bezpečnosti, a že tedy budou nuceni hájit se u hl. líčení touto okolností.“

Nezákonnost podobných metod StB byla též předmětem kritiky některých prokurátorů při poradách Státní prokuratury. Již na gremiální poradě býv. státních zástupců konané 26. 5. 1949 (Spr. taj. 949-2/52) dr. Tichý upozornil, že zpravodajské orgány nesmí nikdy být ve své

činnosti nepřiměřeně aktivní, např. zakládat ilegální skupiny apod. Na podobné případy je třeba upozorňovat, ježto nejsou kompetentními místy schvalovány.

Na gremiální poradě referentů Státní prokuratury v Praze ze dne 10. 12. 1951 uvedl dr. Faltyš: „Další závadou v práci StB je, že orgány StB někdy vytvářejí ilegalitu. Kupř. posílají agenty k osobám, jejichž rodinní příslušníci jsou v cizině. Takové případy se pak velmi těžko žalují.“

Dokumentační materiály svědčí o snaze prokurátorů Státní prokuratury přimět vyšetřující orgány k tomu, aby prokurátora informovaly o prostředcích, kterých bylo použito k odhalení a vyšetření tr. činnosti. O tom svědčí více diskusních příspěvků na poradách Státní prokuratury, jako např. z 26. 8. 1950 v Praze, kde žádal dr. Sedláček, aby Státní bezpečnost informovala třeba přísně tajným přípisem přímo státního prokurátora i o nejtajnějších věcech, které je nutno znát k řádnému objasnění věci.

Na gremiální poradě Státní prokuratury v Praze dne 14. ledna 1950 bylo v diskusi zdůrazněno, že „je nutno, aby Státní bezpečnost ve zvláštní příloze sdělila důvody, proč nestíhá určitou osobu, proti které vychází z tr. oznámení najevo podezření. Je nutno též dohodnout se Státní bezpečností otázku informátorů, zejména těch, kteří byli zapojeni do tr. činnosti.“

Tyto požadavky prokurátorů Státní prokuratury se opíraly především o zkušenosti z výsledků vyšetřování v jednotlivých trestních věcech, které po zrušení vyšetřujících soudců nebyly dobré, vzhledem k tomu, že prokurátor byl fakticky zbaven možnosti účinného zásahu do vyšetřování a jeho usměrnění v rámci zákonných předpisů. Státní bezpečnost se jakékoliv účasti prokurátora při vyšetřování od počátku bránila nejrůznější argumentací. O tom svědčí zápis o gremiální poradě referentů Státní prokuratury v Praze ze dne 30. 9. 1949:

Dr. Ziegler: „Ministerstvo vnitra dalo pokyn orgánům StB, aby v důležitých případech byla již ve stadiu administrativního vyšetřování uvědoměna prokuratura, aby mohla vhodným způsobem vyšetřování usměrňovat. Orgány StB tak nečiní, namnoze z obav a nedůvěry v politickou vyspělost příslušných zástupců veřejnožalobních.“

V zájmu utajení vlastních metod sdělovala však již nejméně od r. 1950 Státní bezpečnost Státní prokuratuře zvláště tajnými přípisy, které byly na Státní prokuratuře vedeny v tajných protokolech, důležité poznatky týkající se spolupracovníků použitých při odhalení tr. činnosti, jejichž jména v tr. oznámení nebyla vůbec uvedena, případně kteří měli být ze žaloby vypuštěni. Tyto tajné protokoly, s jejichž obsahem byl před hlavním líčením seznamován rovněž předseda senátu, často uváděly jako spolupracovníky skutečné provokatéry, což porovnáním s obsahem spisu muselo být v některých případech i justičním pracovníkům zřejmé.

Toto je možno doložit např. tzv. akcí JANOVICE. Šlo o případ tzv. protistátní organizace z Uhlířských Janovic, Kutné Hory a Vlašimi. V této věci současně s podáním tr. oznámení a s předložením spisového materiálu velitelství StB Praha informovalo Státní prokuraturu Praha zprávou evidovanou pod Prot. taj. [tajný protokol č.] 106/50 a 136/50, že jistý „major Hasman“ a „kapitán Pravda“ jsou ve skutečnosti spolupracovníky velitelství StB, ačkoliv členové ilegální organizace byli přesvědčeni, že se jedná o agenty cizí zpravodajské služby (IS) nebo o agenty generála Prchalý z Londýna. Přitom ze spisového materiálu bylo zřejmé, že do napojení spolupracovníků StB se jednalo o nepatrnou skupinu osob a teprve působením spolupracovníků a orgánu StB byla vytvořena početná organizace vyzbrojená zbraněmi dodanými StB.

Podobný poznatek vyplývá rovněž z tajného protokolu č. 208/50 Státní prokuratury v Praze v tr. věci proti Rudolfu Kotíkovi a spol., z taj. prot. [tajného protokolu č.] 212/52 v tr. věci dr. ing. V. Placáka a dalších.

Stanovisko Státní prokuratury k výsledkům vyšetřování jednotlivých trestních věcí ovlivněných provokací ze strany spolupracovníků či příslušníků StB bylo v souladu s tehdejšími způsoby posuzování takové činnosti Nejvyšším soudem. Praxi NS pak vystihuje nejlépe vyjádření býv. soudce Nejvyššího soudu dr. Evžena Wágnera, které učinil při informativním výslechu dne 16. 7. 1957 v souvislosti s revizí tr. věci Petra Křivky a spol. (akce TÁBOR), založené ve spise GP OZZ 00193/56:

„V r. 1951 byla linie našeho souzení na Nejvyšším soudě velmi ostře zaměřená proti třídnímu nepříteli. Nám hlavně záleželo na tom, abychom měli prokázáno, že obžalovaní kuli nepřátelské pikle, a na rozsahu a nebezpečnosti těchto piklů. I v tom případě, když jsme viděli, že případ byl sledován, případně i podnícen pracovníky Státní bezpečnosti, posuzovali jsme vinu víceméně bez ohledu na tuto kontrolní činnost Státní bezpečnosti. Po přečtení odvolání Křivky se upamatovávám, že i když jsme nezkoumali pravdivost skutečností tvrzených v odvolání, dělala věc na nás dojem, že pracovníci StB si v této věci nepočínali obratně. Bylo ve smyslu této linie zamítnutí návrhu obviněného Křivky na provedení důkazů, kterými chtěl dokázat to, že orgány Státní bezpečnosti v této věci jednaly tak, jak jsem to výše uvedl. Podle tehdejší praxe, když šlo o nebezpečného třídního nepřítel, v takových případech za shora uvedených okolností jsme nepokládali ani absolutní trest za nepřipustný a v tom stadiu třídního boje jsme to někdy pokládali přímo za potřebné. Závěrem k případu Křivka a spol. uvádím, že orgány Státní bezpečnosti měly plnou naši důvěru a že jsme jejich sdělení naprosto věřili. Z materiálů ve věci Křivky se nám věc jevila tak, že Křivka vybudoval nebezpečnou protistátní organizaci, že pak po vybudování této organizace se do ní dostali agenti StB, kteří členy Křivkovy skupiny provokovali k dalším činům ve smyslu linie, ve které skupina vyvíjela činnost před jejich příchodem.

Kdybychom byli věděli, že Křivkova skupina nabyla nebezpečnosti teprve po příchodu agentů bezpečnosti do této skupiny, byli bychom samozřejmě věc posoudili jinak.“

Potvrzení této praxe je rovněž patrné ze zápisu o společné poradě Státního soudu a Státní prokuratury v Brně ze dne 9. června 1952. Soudce dr. Piak na této poradě uvedl, že „je zapotřebí, aby předseda senátu byl již předem Státní bezpečností a prokurátorem informován o těch případech, kde se vyskytuje agent-provokatér, aby pak takové věci vůbec nepřišly ani do tr. oznámení, neboť je nebezpečí, že s tím budou případně operovat obhájci, pro něž taková věc musí zůstat v tajnosti“. K tomu odpověděl dr. Eichler, náměstek státního prokurátora a vedoucí oddělení Státní prokuratury v Brně: „Otázka spolupráce předsedy s prokurátorem a Státní bezpečností ještě před podáním žaloby je zásadní otázkou. Pokud jde o agenta-provokatéra, tato věc vůbec nepatří do spisu, nýbrž do tajného protokolu, a tím o věci je informován i předseda senátu.“ (Spr. taj. 156-2/52 St. prok. Brno.)

Již brzy po faktickém zrušení vyšetřujících soudců, kdy vyšetřování bylo výhradně v rukou StB, bylo na poradách Státní prokuratury upozorňováno některými prokurátory na některé zjištěné případy nezákonného postupu při vyšetřování.

Dle zápisu z gremiální porady býv. státních zástupců konané dne 26. května 1949 upozornil dr. Růžička na případ, kdy StB při výsleších použila nepřipustných metod, čímž byl zkrásně zachycen skutkový děj.

V témže roce o něco později informoval po hlavním líčení prokurátor dr. Jůna vedoucího státního prokurátora dr. Zieglera o nedostatecích vyšetřování, které se projevily při hlavním líčení: „Obvinění se hájili, že byli týráni, trestní oznámení bylo zpracováno krajně nekvalitně, takže např. vyšlo teprve při hlavním líčení najevo, že místo ilegální organizace Lena se v něm mělo jednat o stavební firmu Lena atd.“

Jaké opatření učinil vedoucí Státní prokuratury na základě takového upozornění, které v té době nebylo již ojedinělé, je nejlépe patrné ze zápisu o gremiální poradě referentů Státní prokuratury ze dne 30. 9. 1949 (Pres. 875-1/49), na níž dr. Ziegler uvedl, že spolupráce většiny referentů se Státní bezpečností není dosud taková, jak by bylo třeba. Jen několik referentů se Státní bezpečností intenzivně spolupracuje. Upozornil např. na jednoho referenta, který před vynesením rozsudku v určité věci mu sdělil, že žaloba nebude v celém rozsahu výsledky hlavního líčení potvrzena, neboť při hlavním líčení vyšlo najevo, že doznání některých obžalovaných u Státní bezpečnosti bylo vynuceno bitím. Příslušný referent nazval v rozhovoru se státním prokurátorem postup Státní bezpečnosti gestapismem, tedy užil výrazu, kterého užívali lidé ukázavši se po Únoru úhlavními nepřáteli lidové demokracie.

Během jednání na této gremiální poradě se přihlásil prokurátor dr. Jůna s tím, že to byl on, který takto před dr. Zieglerem o hlavním líčení referoval, a již tehdy uvedl, že použil pouze výrazu, kterého při projednávání věci použil lidový přísedící.

Dne 6. října 1949 pod čj. Pres. 876-6/49 sdělil dr. Ziegler Ministerstvu spravedlnosti, že suspendoval dr. Stanislava Jůnu pro podezření z porušení služebních povinností, které vzhledem k povaze nedovoluje ponechání ve službě. Důvodem suspenze byl právě použitý výrok dr. Jůny o gestapismu. Dne 19. ledna 1950 byl kárným nálezem Min. spravedlnosti dr. Jůna uznán vinným služebním přečinem podle § 87 služební pragmatiky, spáchaným tím, že použil uvedené výroky, a byl mu uložen kárný trest propuštění.

Při téže gremiální poradě dne 30. 9. 1949, na níž pranýřoval vyjádření dr. Jůny o nezákonných metodách při vyšetřování, dal vedoucí státní prokurátor dr. Ziegler též takovýto pokyn:

„Obžalovaní u Státního soudu přicházejí typicky se dvěma obranami: jednak namítají, že k doznání u Státní bezpečnosti byli přinuceni bitím, jednak obhájci namítají duševní chorobu a nepřičetnost obžalovaných. Pokud jde o první případ, stala se už náprava u Min. vnitra a nyní se taková věc může stát jen ve zcela výjimečných případech. Je na veřejném žalobci a předsedovi senátu, aby obžalovaným nesedli na lep. Veřejný žalobce, který při hlavním líčení intervenuje, musí při takových případech uvědomit šéfa úřadu a sám si vyhradit do protokolu o hlavním líčení stíhání takového obžalovaného, který podobnou obhajobu vznese, a to pro zločin krivého obvinění podle § 209 tr. zák.“

Signály o nezákonných výslechových metodách u StB se neustále opakovaly a stále jich přibývalo. Ze zpráv, které podávala oddělení Státní prokuratury v Brně a Bratislavě Státní prokuratuře v Praze a tato pak dále Ministerstvu spravedlnosti, bylo již delší dobu zřejmé, že u orgánů StB dochází stále častěji při vyšetřování k závažným přehmatům a k nejhrušším zásahům za porušování platných předpisů procesních i hmotných.

Na gremiální poradě oddělení Státní prokuratury v Bratislavě konané dne 19. 11. 1949 za účasti soudců oddělení Státního soudu v Bratislavě (Pres. III 432/49) bylo všeobecně konstatováno, že se stále naráží na to, že jednotliví obžalovaní, příp. vyšetřovanci odvolávají své původní výpovědi a brání se tím, že tyto výpovědi jsou nepravdivé a byly na nich vynuceny násilím.

Dr. Vojtech Gemeiner, soudce, referoval na této poradě o výsledcích předběžných výslechů obžalovaných v trestní věci Kriško a spol. z Myjavy. Vyslovil názor, že vzhledem k výpovědím některých obžalovaných, kteří odvolávají své výpovědi s poukazem na to, že tyto byly na nich vynuceny na Státní bezpečnosti bitím, a vzhledem ke smýšlení obyvatelstva kraje Myjavského je třeba zvážit, zda se tato věc má projednat na místě samém, na Myjavě.

Ve zprávě bratislavského oddělení Státní prokuratury ze dne 21. 9. 1951 (Prot. taj. [tajný protokol čj.] 187/51) uvádí náměstek státního prokurátora v Bratislavě, že už delší čas

byl informován jednak referenty oddělení a jednak ze styku s vyšetřovanci v krajské soudní věznici, že si vyšetřovanci stěžují velmi nesměle na zlé nakládání ze strany orgánů StB při vyšetřování, a to i po očistě StB od nežádoucích žvlů. Při prohlídce věznice jej zarazilo, že v několika případech, kdy vyšetřovanci nechtěli odpovídat na jeho otázky, tedy pouze na jeho naléhání a dotazy, proč jsou tak zatrpklí, prohlásili, že byli orgány StB bití. V další části této zprávy jsou uvedena jména 12 osob, které si stěžovaly na násilí ze strany StB i na to, že byly při vzetí do vazby okradeny. Náměstek státního prokurátora dále uvádí, že nejvíc stížností směřuje na orgány StB v Prešově a končí zprávu sdělením, že má za to, že stížnosti jsou ve většině pravdivé.

Ze souhrnné zprávy o práci Státní prokuratury a Státního soudu v Bratislavě je patrné, že bratislavské oddělení Státní prokuratury ve věci T 144/51 (4 Spt III 1/51) upozorňovalo na špatnou práci KV ŠtB v Prešově. Tr. oznámení jsou nabubřelá, plná fráží a politických úvah, málo zaměřená na konkrétní skutkový děj. Je opomíjena důkazní stránka, tvrzení vyslychaných osob u hlavního líčení, že administrativní výpovědi byly na nich vynuceny násilím, podporuje poznatek náměstka státního prokurátora uvedený shora o nesprávné práci na KV ŠtB Prešov.

Rozsah nezákonností při vyšetřování prováděném StB dokumentuje zpráva St. prokuratury v Praze ze dne 30. ledna 1951 (Prot. taj. [tajný protokol čj.] 40/52) „o spolupráci Státní bezpečnosti se Státní prokuraturou – jejích kladech a závadách“. Tato zpráva byla předložena náměstkovi ministra spravedlnosti dr. Karlu Klosovi, ministru národní bezpečnosti, Velitelství Státní bezpečnosti a zvláštním oddělením Státní prokuratury. V této zprávě se poukazuje na mnoho zjištěných závad v práci StB a jsou dokumentovány těmito případy:

- Ve věci proti Rudolfu Novotnému a spol. (tr. oznámení KV StB Praha) bylo zjištěno, že podepsání protokolu, jehož obsah nesouhlasil s výpovědí pachatele, bylo vynucováno bitím, týráním a znemožňováním spánku po několik dnů.
- V tr. věci proti Františku Hovorkovi (tr. oznámení KV StB Liberec) byly podle tvrzení obviněných výpovědi v administrativním řízení vynuceny hrubým zacházením a fyzickým násilím.
- V trestní věci proti Josefu Linhartovi (tr. oznámení KV StB Karlovy Vary) obviněný při výslechu před prokurátorem uvedl, že byl tloučen orgány StB do obličeje, pak znovu bit a po dva dny uvázan k horkému ústřednímu topení, aby tak na něm bylo vynuceno doznání.
- Na týráním a vynucování doznání hrozbami si stěžoval rovněž Josef Šrámek, na něhož tr. oznámení vypracovalo KV StB Č. Budějovice.
- Fyzické násilí bylo použito rovněž proti ing. Františku Navrátilovi u KV StB Plzeň, přičemž v tomto případě orgán StB dokonce vynucoval pohrůzkou s revolverem v ruce, aby Navrátil v tr. činnosti pokračoval.

Státní prokurátor ve zprávě dále uvádí, že rovněž v práci StB na Slovensku se vyskytly případy, kdy vyslychající orgány vynucovaly doznání k tr. činnosti bitím, týráním i psychickým nátlakem, tj. pohrůzkou zatčení manželky a příbuzných.

Nesprávné metody StB na Slovensku vytýká rovněž zpráva, kterou podal státní prokurátor ministru národní bezpečnosti dne 2. 9. 1952 pod čj. Prot. taj. [tajný protokol] 270/52. Zpráva obsahovala závady zjištěné náměstkem státního prokurátora v Bratislavě dr. Jánem Feješem dne 3. 7. 1952 při prohlídce krajské soudní věznice v Bratislavě. Šlo vesměs o brutální násilí ze strany StB proti vyšetřovancům.

Přes tato konkrétní upozorňování na nepřijatelnost podobných výslechových metod docházelo i dále k násilnému jednání ze strany příslušníků StB při vyšetřování.

Ze zápisu z gremiální porady referentů oddělení Státního soudu v Brně ze dne 23. června 1952 je patrné, že administrativním protokolům pořizovaným orgány StB nebylo možno bezvýhradně věřit. Dr. Mühlstein zde uvedl, že v jedné trestní věci je naprosto zřejmé, že administrativní protokoly neodpovídají pravdě a žádal o pokyn, jak se v takovém případně zachovat. Prezident Státního soudu dr. Richtr potvrdil, že podobné stížnosti jsou na práci StB i v Praze a že i práce StB a její zlepšení je otázkou kádrů.

Přes takto známé poznatky a z nich nepochybně plynoucí výhrady k administrativním protokolům řídili se někteří z prokurátorů Státní prokuratury pokynem dr. Zieglera, a nejen že neuvěřili tvrzení obžalovaných o použitém fyzickém násilí, ale vyhrazovali si u hlavního líčení i stíhání pro zločin krivého obvinění podle § 209 tr. zák. Pozornost v tomto směru zasluhuje vyjádření prokurátora brněnského oddělení dr. Hanáka, které učinil při revizi jedné trestní věci v r. 1956 a které je založeno ve spise GP OZZ 193/56.

Dr. Hanák uvedl: „Je možné a pravděpodobné, že nás bezpečnostní orgány informovaly o tom, zda některý z obviněných byl bit. Na tyto skutečnosti jsem se ptával bezpečnostních orgánů, a to z toho důvodu, že se stávalo, že někteří obžalovaní svoje původní doznání popírali a tvrdili, že se doznali pouze v důsledku bití. Chtěl jsem proto vědět, kdo byl bit a kdo nebyl, abych mohl paralyzovat tvrzení obviněných, kteří byli bití, tím, že jsem se současně dotázal těch obviněných, s kterými bylo zacházeno normálně, že nebyli bití.“

Již uvedené případy z období činnosti Státní prokuratury potvrzují, že používání fyzického násilí orgány StB při vyšetřování bylo ve skutečnosti jednou z nejčastěji používaných nezákonných metod, a nikoliv pouze nezákonným vybočením několika jednotlivců.

Tento závěr potvrzuje rovněž zjištění ze spisu Státního soudu v Praze sp. zn. Or I/II 101/50 v tr. věci proti Adolfu Ptáčkovi a 12 společníkům. Při hlavním líčení v r. 1950 vypovídal jeden z obžalovaných, že jeho administrativní výpovědi nejsou pravdivé, neboť u StB vypovídal pod nátlakem, ve strachu, neboť byl bit. Příslušník StB por. Martinů jeho výpověď při hlavním líčení označil za nepravdivou, a tak intervenující prokurátor, pamětliv pokynu dr. Zieglera, si vyhradil stíhání obžalovaného pro zločin krivého obvinění dle § 209 tr. zák. V r. 1957 v souvislosti s řízením o obnovu tr. řízení však tentýž příslušník StB uvedl do protokolu inspekční skupiny Ministerstva vnitra, že používání fyzického násilí orgány StB proti vyšetřovancům na pražském kraji platilo v té době za samozřejmost, a naopak příslušníci StB, kteří s tím tehdy nesouhlasili, byli označováni za nedůsledné a měkké vůči vyšetřovancům.

Fyzické násilí jako metodu při vyšetřování potvrzují i výsledky v současné době prováděného rehabilitačního řízení. [červenec 1969]

Z dokumentačních materiálů plyne, že prokurátoři Státní prokuratury (právě tak jako soudci Státního soudu) akceptovali některé metody používané StB při vyšetřování, které byly v rozporu s tr. řádem, případně i jinými zákonnými předpisy. Podřídili se nakonec např. požadku otázkových protokolů, které dle tvrzení Státní bezpečnosti měly usnadnit práci všem orgánům činným v tr. řízení, urychlit řízení orientací na podstatné části výpovědi obžalovaných. Ve skutečnosti byly však jednou z hlavních překážek zjišťování materiální pravdy. Pomocí otázkových protokolů určovaly vyšetřovací orgány StB, co z výpovědi obžalovaných bude v protokole obsaženo a co nikoliv. Forma otázkových protokolů pak sloužila k dalšímu prohloubení nezákonných metod, které vyvrcholily donucováním vyšetřovanců naučit se odpovědi před hlavním líčením nazpaměť. Toho bylo využíváno hlavně při veřejných procesech.

Ve zprávě o hlavním líčení v trestní věci proti dr. Jindřichu Čadíkovi a 12 společníkům, které se konalo jako veřejný proces ve dnech 28.–30. června 1951 v Plzni, uvedl pozorovatel procesu, prokurátor Státní prokuratury dr. Munk, že procesu přítomní soudruzi z StB vytýkali,

že prokurátor dr. Barbaš svými zásahy zbytečně přerušuje obviněné, kteří „to mají naučeno, tak ať je nepřivádí z konceptu“.

Že pak i výpovědi obžalovaných byly vyšetřovateli StB pečlivě upravovány, bylo patrné již z formulace těchto výpovědí, která často neodpovídala úrovni vzdělání a osobnosti vyšetřovatele, obsahovala často neobvyklé výrazy, které by obviněný zřejmě sám nikdy nepoužil. Někteří prokurátoři Státní prokuratury i tento zjevný nedostatek vyšetřování vytýkali s poukazem, že stírá věrohodnost výpovědí obviněných. I k těmto výtkám však StB nepřihlížela.

Používání nezákonných metod umožňovaly již nesprávné a nezákonné služební předpisy.

Především je nutno uvést instrukci pro vyšetřovatele vydanou Ministerstvem nár. bezpečnosti v r. 1949: „Jak postupovat při výslechu zatčené osoby?“

V této instrukci se nejprve vysvětluje postup, jak protokolovat výpovědi obviněného, a vysvětlení je provedeno následujícím způsobem:

„Vyslýchaný líčil důvody, pro které chtěl ilegálně uprchnout do zahraničí, takto: Za hranice jsem chtěl uprchnout proto, že komunisté vyhazovali příslušníky naší strany a i já jsem musel opustit pro své přesvědčení místo v Min. zahraničí a přijmout jako právník podřadnější místo. Tímto odchodem za hranice jsem se chtěl vyhnout terorizování ze strany komunistů.

Rozklad této výpovědi: Celá tato formule je falešná, nesprávná, není vůbec výstižná a pravdivá. Obviněný vůbec neříká, jací lidé byli po únoru 1948 propuštěni. Své propuštění líčí jako výsledek boje dvou politických stran. Také vůbec nemluví o tom, že odchodem za hranice chtěl zrazovat, protože každý, kdo za hranice utíká, dává se do služeb nepřátel našeho národa. Tak se musí vyslyšající na věc dívat a tak musí na věc naučit se dívat i vyslýchaného. Po řádném zpracování a přesvědčování formuloval vyslýchaný potom svou výpověď takto: Přiznávám, že hlavní, základní příčinou mého útěku za hranice byl můj nepřátelský vztah k lidově demokratické republice, vládě této republiky a politice touto vládou prováděné a ke Komunistické straně. Moje již dřívější nepřátelské stanovisko bylo posíleno ještě tím, že jsem byl jako reakční a nepřátelský element propuštěn z místa, z něhož bych mohl lidově demokratické republice škodit. Tím, že jsem se pro útěk rozhodl, postavil jsem se otevřeně do řad nepřátel této republiky a jejího lidu.

Toto je jediná formulace, která v tomto případě správně a pravdivě hodnotí čin i pohnutky vyslýchaného.“

V této instrukci se dále popisuje způsob provádění tzv. otázkového protokolu:

„Pracovat na otázkovém protokolu můžeme i v nepřítomnosti vyslýchaného. Můžeme, jak již bylo řečeno, připravit otázky a i to, jakým způsobem budeme zaměřovat odpovědi. Již během výslechu a přepisování otázkových protokolů zvykáme vězně používat takových formulací, které přesně a správně vystihují jeho trestnou činnost. Např.: Naše podvratná organizace, můj nepřátelský vztah, moje nepřátelská činnost apod. V otázkovém protokole je jasně vidět vliv politické uvědomělosti našeho pracovníka, což v chronologických protokolech patrně nebylo. Jindy je opět jinak dobrý protokol pokazen tím, že do něho dáváme obhajobu vyslýchaného, který se nám snaží vykreslit sám sebe v nejlepším světle. Zapisujeme si jen věci, které jsou zločinné, a ne ty, které podezřelý dělal dobře. Tady je třeba uvážit, proč se protokol vůbec píše. Člověk byl zatčen a je vyslýchán ne proto, co udělal dobrého, ale čeho se dopustil nepřátelského, a proto je také souzen. To, co udělal dobrého, může být pro něho polehčující okolností u soudu, ale nemůže být předmětem našeho vyšetřování.“

Tato instrukce, která byla nepochybně v zásadním rozporu s tehdy platným trestním řádem, stala se jedním ze základů nezákonnosti v práci Státní bezpečnosti. Šlo v podstatě o to, jak má Státní bezpečnost sama formulovat, a v důsledku toho i zkreslovat výpovědi obviněných, obviněné nutit k podepsání protokolů o tvrzeních, které sami nikdy neuvedli a většinou ani uvést nechtěli. Takovéto výslechové metody se staly překážkou bránící zjištění materiální pravdy, a především zjištění těch okolností, které měly sloužit obhajobě obviněných, případně ke zjištění jakýchkoliv polehčujících okolností. Jaké možnosti měl totiž obviněný pro uvedení okolností svědčících jeho obhajobě teprve před soudem, je nejlépe patrné ze zprávy prokurátora dr. Munka (z níž byl již výše citován výňatek) o veřejném procesu v trestní věci dr. J. Čadík a spol. Zde se doslovně uvádí: „Již při tomto výslechu (prvého obviněného) ukázalo se, že předseda neznal dobře protokoly, že se jimi neřídil, a proto převzal dr. Barbaš výslech, který skoro prováděl sám, aniž by někdo jiný ze soudců se vůbec dostal ke slovu. Po skončení výslechu jeden z přisedlých soudců z lidu položil otázku ohledně chování obviněného během okupace. Pokládám tuto otázku za chybnou, nezná-li soudce nebo prokurátor spis, protože se velmi často stává, že se obviněný v odboji osvědčil a jeho vychloubání zkazí špatný dojem o činnosti, pro kterou je nyní před soudem. Chyba tato se během líčení stala ještě dvakrát.“

Dalším služebním předpisem, jehož plnění se jenom velmi obtížně mohlo slučovat s trestním řádem, byl rozkaz ministra nár. bezpečnosti č. 16 ze dne 5. 4. 1951, vydaný v dohodě s ministrem spravedlnosti. Rozkaz je podepsán Ladislavem Kopřivou, ministrem národní bezpečnosti, a Štefanem Raisem, ministrem spravedlnosti. Tento rozkaz platil pro všechny příslušníky Sboru národní bezpečnosti, složky Státní bezpečnosti a pro příslušníky vojenské zpravodajské služby při vyšetřování trestných činů podle hlavy I. zvláštní části trestního zákona, popř. jiných trestných činů, které jim byly k vyšetřování přiděleny.

V článku 4 tohoto rozkazu je uvedeno:

„Při vyšetřování jsou vyšetřující orgány povinny vést s vyšetřovanou osobou úporný a neumdlévající boj, jehož cílem a konečným výsledkem musí být plné odhalení a objasnění jejího trestného činu a zjištění spoluviníků. Úspěšný výsledek tohoto boje zajišťují protokoly o výslechu svědků, konfrontace, ale nejhlavnějším a nejdůležitějším základem úspěšného výsledku je výslech, houževnatě a promyšleně prováděný s obviněným.“

Formulace tohoto rozkazu byla nepochybně proti duchu trestního řádu a nutně sváděla k používání nezákonných výslechových metod. Rozkaz kladl hlavní důraz na doznání obviněného jako na hlavní a rozhodující důkaz. Zhoubné výsledky těchto metod StB se projeví v plné šíři v politických procesech padesátých let. Tyto metody potom umožnily provedení nejzrůdnějších procesů, totiž procesů s tzv. nepřitelem ve straně.

Orgány Min. vnitra po celou dobu uplatňovaly svůj přímý vliv i na vlastní činnost Státní prokuratury a Státního soudu. Situaci a atmosféru ovládané tímto vlivem objasňuje zápis o gremiální poradě referentů Státní prokuratury v Praze ze dne 5. 5. 1951. Zajímavý je zejména diskusní příspěvek dr. Barbaše. Žádal totiž, aby veřejným líčením byl přítomen orgán Státní bezpečnosti, který by sledoval činnost soudců z lidu, „abychom měli přehled o tom, kteří soudci z lidu si počínají správně, abychom je mohli častěji používat“. Tato kontrola podle téhož diskutujícího měla směřovat též k činnosti jednotlivých soudců, prokurátorů a obhájců. Na téže poradě vyjádřil obdobný názor i dr. Munk, který zaujal stanovisko, že StB může kontrolovat činnost soudců i prokurátorů. Státní prokurátor dr. Ziegler po jejich vystoupení uvedl: „Máme zájem na tom, abychom pracovali pod kontrolou StB. Chtěli bychom vědět, a to i v menších případech, zdali jsme naši práci provedli dobře. Je nutné, aby naše StB, která dnes postupuje podle socialistických metod, měla ten nejčistší štít, a proto musíme vyprovokované případy omezit na minimum.“ Tolik vedoucí Státní prokuratury. Jak on, tak i dr. Barbaš, býv. advokát,

i dr. Munk byli zkušení právníci – prokurátoři, kteří v té době měli již z vlastních zkušeností v procesech dostatek poznatků o hrubém porušování zákonnosti orgány StB a o minimální účinnosti některých upozornění na tyto nezákonnosti. Přesto se dožadovali kontroly od orgánů, jejichž práci měli sami důsledně prověřovat, jak jim ukládal tr. řád. Dokonce i o provokacích věděli, avšak spokojili se pouze tvrzením o nutnosti jejich omezování.

Kam až vedla taková forma „spolupráce“, je nejlépe patrné z těchto dokumentovaných poznatků:

Na poradě prokurátorů, krajských velitelů, velitelů vyšetřovacích oddělení StB a referentů Státní prokuratury v Brně ze dne 20. 4. 1952 vystoupil též velitel StB v Olomouci Radouš. Poukázal na to, že při nařizování veřejných hlavních líčení bude třeba, aby bylo vyčkáno souhlasu nadřízené bezpečnostní složky StB. Předložil dále k úvaze otázku, zda by nebylo účelné, aby v blízkosti intervenujícího prokurátora seděl referent StB, který věc zpracovával a který by mohl vysvětlit eventuálně se vyskytující otázky prokurátorovi.

O snaze ke spolupráci ze strany StB nepsal ani zpráva, kterou podal dne 8. 2. 1952 pod Spr. taj. 29-16/52 náměstek státního prokurátora v Bratislavě dr. Feješ vedoucímu státnímu prokurátorovi dr. Zieglerovi. Uvádí v ní, že po předcházejícím souhlase dr. Zieglera svolal na 30. 1. 1952 na tamní prokuraturu poradu se všemi náčelníky KV StB ze Slovenska. Předmětem porady mělo být především vyhledávání sabotážních věcí, formulování trestních oznámení, konstitutů a svědeckých výpovědí, účast prokurátora při vyšetřování, průtahy v došetřování, důkazní materiál, obhajoba obviněných, tzv. vyskočivší osoby aj. Účelem této porady mělo být zlepšení spolupráce mezi StB a Státní prokuraturou. Většina krajských velitelů StB na poradu nepřišla a sdělila, že Ministerstvo národní bezpečnosti účast zakázalo s odůvodněním, že takové porady může svolat jen ministr národní bezpečnosti, jeho náměstek nebo velitel StB.

Jak daleko skutečný stav a vzájemný poměr mezi orgány činnými v trestním řízení v padesátých letech dospěl, vystihuje vysvětlení dr. Václava Aleše k procesu s Rudolfem Slánským a spol. (GP OZZ 197/56):

„Náčelník Doubek nám nejprve uložil připravit nástin žaloby na základě protokolů a rámcového pojetí, s nímž nás seznámil. Pak však nám dodal nástin svůj a požádal nás o zpracování právního shrnutí (kvalifikace) ... [v orig.] Já jsem potřebné písemné materiály dostal velmi pozdě. Na jejich obstarání jsem žádný vliv neměl a pro hlavní líčení jsem je dostal již hotové jako důkazní prostředky.

U hlavního líčení jsem kladl otázky tak, jak byly v protokole zapsány. To nám bylo Doubkem uloženo. Neodchylovat se od otázek ani jejich pořadí, jinak že bychom ohrozili proces. S. Kolaja se odchyloval a bylo mu to Doubkem vytýkáno. Rozhodně nešlo při činnosti prokurátorů v procesu se Slánským o dozor prokuratury nad činností orgánů vyšetřování, nýbrž o dozor těchto orgánů nad prokurátory. To ostatně z celého uspořádání práce (v izolaci od vnějšího světa) je zřejmo. Chápal jsem tato opatření jako politickou nutnost, v čemž mne utvrzovalo, že o věcech procesu jednal určitý vyšší orgán ... [v orig.] i že do Ruzyně přicházeli soudruh Bacílek a soudruh Rais, nehledě k jiným skutečnostem (poradci).“

Tento vztah orgánů Min. vnitra vůči orgánům prokuratury však zřejmě nebyl výlučným zjevem pouze v těch hlavních politických procesech. To vyplývá např. ze spisu GP OZZ II 78/54, kde je mimo jiné uvedeno: „Při jednání s krajským velitelem StB Prešov mjr. Tomiškou nesetkal se vojenský prokurátor právě s ochotou ke spolupráci. Mjr. Tomiška prohlásil, že krajská správa StB se již věci zabývala a věc prověřovala (šlo o bití vyslýchaných osob). Vyjádřil se, že prokurátoři by si měli hledět svého, ne kontrolovat orgány StB. Řekl rovněž, že

nezaručí, že někteří orgánové StB nezačnou shánět materiál proti krajskému a okresnímu prokurátorovi.“

Zejména poslední dvě věty jsou svým obsahem pozoruhodné. I když šlo zřejmě o extrémně vyhrocený vztah, přesto je na výroku krajského velitele StB, který pronesl vůči vojenskému prokurátorovi, příznačné jeho přesvědčení o nekontrolovatelnosti orgánů StB.

Že toto přesvědčení se opíralo o zavedenou praxi, svědčí zápis z aktivu referentů Státního soudu a Státní prokuratury v Brně ze dne 5. 12. 1950, dle něhož na tomto aktivu soudce dr. Scheuer uvedl: „Podle § 2 nového trestního řádu je prokuratura strážcem socialistické zákonnosti. Zákon neukládá Státní bezpečnosti hájit socialistickou zákonnost. Podle zákona má tuto povinnost jen prokuratura a soud. Proto není možné, aby StB dávala příkazy, vyslovovala přání soudům nebo prokuraturám, nýbrž soud a prokuratura musí dávat příkazy StB.“ Na tento diskusní příspěvek odpověděl náměstek státního prokurátora odd. Brno dr. Mykiska slovy: „To u nás neplatí.“

K této stati třeba dodat, že i když jistě většina prokurátorů Státní prokuratury nesouhlasila se zjevnými nezákonnostmi, o nichž se při své práci dovídala, a na tyto své nadřízené též upozorňovala, neměla jejich upozornění žádoucího výsledku, a to především pro malé pochopení a snahu u vedoucího státního prokurátora, který neprovedl žádné zásadní opatření bez schválení náměstka min. spravedlnosti dr. Klose. Že pak ani vedoucí pracovníci Min. spravedlnosti neměli zájem zajistit dodržování zákonnosti v tr. řízení u Státní prokuratury a soudu, je plně potvrzeno skutečností, že neprovedli nutná opatření proti hrubým nezákonnostem, ač byli v mnoha případech podrobně informováni právě tak jako státní prokurátor, neboť svoji informovanost ve všech směrech si zajistili přísnou zprávoovou povinností podřízených složek.

4) Vliv Ministerstva spravedlnosti

Státní prokuratura jako nový úřad veřejné žaloby byla zřízena ustanovením § 12 zák. 232/1948 Sb. o Státním soudu, který nabyl účinnosti dne 24. 10. 1948. Řídil ji státní prokurátor, který dle § 14/1 cit. zák. byl podřízen přímo ministru spravedlnosti. Definitivní organizační opatření, vycházející z požadavku centralizace činnosti Státní prokuratury, bylo přijato na poradě konané dne 9. května 1949 na Min. spravedlnosti. Dle zápisu (Pres. 334-1/49) bylo dohodnuto: „Dosavadní Státní prokuratura v Brně a Bratislavě bude mít napříště, resp. nadále označení Státní prokuratury, oddělení Brno a Státní prokuratura, oddělení Bratislava.“ Na téže poradě bylo rovněž rozhodnuto, že celá Státní prokuratura bude pravidelně čtrnáctidenně provádět společné pracovní konference se Státním soudem a jednou ze dva měsíce budou konány společné pracovní konference přímo na Ministerstvu spravedlnosti, „zejména v zájmu jednotného žalování a judikování“.

Takto zavedený tuhý centralismus ve státněprokurátorské agendě byl dovršen přísnou zprávovou a schvalovací povinností vztahující se, až na méně významné výjimky, téměř na všechna meritorní rozhodnutí a na předpokládané tresty. Touto přísnou zprávovou i schvalovací povinností k Ministerstvu spravedlnosti byla Státní prokuratura vázána až do 22. února 1950, kdy řídicí pravomoc převzala Generální prokuratura, avšak ve velkých trestních věcech, zejména kde přicházel v úvahu trest smrti, si Ministerstvo spravedlnosti ponechalo rozhodování o postupu i nadále.

Již na pracovní konferenci se správci krajských soudů a krajských prokuratur konané dne 17. 10. 1949 na Ministerstvu spravedlnosti dr. A. Čepička zdůraznil rozhodující vliv svého ministerstva na justiční orgány, zejména prokurátory, slovy: „Hlavní je to, co dostanete z ministerstva, zejména prokurátoři!“

Pokud jde o zprávovou a schvalovací povinnost prokurátorských aktů, nebyla tato v rozporu se zákonem vzhledem k principu podřízenosti, na kterém je organizována prokuratura. Nezákonost se ovšem brzy projevila v tom, že prokurátor právě vzhledem k zprávové a schvalovací povinnosti byl brzy zneužíván k ovlivňování soudního rozhodování.

Podmínky pro prosazení kabinetní justice při rozhodování v trestních věcech byly totiž vytvořeny rovněž preferencí prokuratury před soudem. Ve svém projevu ze dne 21. 11. 1949 na celostátní konferenci pracovníků justice prohlásil ministr dr. Čepička:

„U okresního a krajského prokurátora se dnes musí soustřeďovat administrativně i odborně všechno, co souvisí s trestním soudnictvím. Tato velká odpovědnost si pochopitelně vynutí také změny postavení našich prokurátorů. Doposud byli prokurátoři po všech stránkách pozadu za soudci a dopláceli na to i existenčně. My změníme pořadí našich zaměstnanců a do popředí se dostanou prokurátoři. Dostanou se i administrativně tím, že celková organizace soudů se bude soustřeďovat jako do svého těžiště do rukou prokurátorů. Také to bude vyjádřeno tím, že služební postavení a odměny prokurátorů budou vyšší než ostatních zaměstnanců v justiční právní službě.“

Tento výrok resortního ministra nepochybně značně ovlivnil postavení prokurátora, a zejména u Státní prokuratury se tak z veřejného žalobce stal i politicky významný činitel, jehož prostřednictvím ministerstvo mohlo bezprostředně ovlivňovat soud.

Jedním z prostředků k dosažení tohoto cíle byly tzv. předporady prokurátora Státní prokuratury s předsedou senátu, později s celým senátem. Ze zápisu o gremiální poradě referentů Státní prokuratury, oddělení v Brně ze dne 1. prosince 1949, je patrné, jak byl na Státní prokuratuře vykládán projev ministra spravedlnosti a jaká opatření na základě tohoto byla prováděna. V zápise se doslovně uvádí:

„V diskusi o zmíněném referátu ministra dr. Čepičky byla z hlediska poměrů Státní prokuratury zdůrazněna nutnost přípravy hlavního přelíčení předběžnými poradami za účasti předsedy senátu, referenta Státní prokuratury, případně i informovaného referenta StB, a ve velkých procesech pak nutnost porady i před publikací rozsudku, aby tak byly odstraněny všechny případné nejasnosti, přičemž nutno dbáti, aby při výměře trestu bylo u hlavního pachatele vycházeno od horní hranice trestní sazby, tresty ostatních obžalovaných aby byly podle toho odstupňovány a k vyměření trestu pod zákonnou sazbu aby docházelo jen v případech výjimečných. Odsouzení podmíněčné dlužno u Státního soudu zcela vyloučit.“ (Pres. III 464/49).

Z dokumentů ovšem vyplývá, že porady prokurátorů, resp. státních zástupců s předsedy senátu byly prováděny i dříve, již v prvním pololetí r. 1949. O tom svědčí výrok dr. Hoffmana na gremiální schůzi státních zástupců dne 30. června 1949, kdy uvedl: „Nepřiměřenost rozsudků je zapříčiněna obvyklými poradami senátních předsedů s prokurátorem před vynesením rozsudku, což u nich působí tak, že z obavy, že by se zdáli být málo loajální, posuzují věc jinak, než jest zdůvodněno procesním materiálem.“

Na gremiální poradě dne 3. 11. 1949 nařídil státní prokurátor dr. Ziegler všem referentům, aby před skončením průvodního řízení mu sdělili, jak se na věc dívá senát, s tím, že přestoupení této směrnice bude trestat disciplinárně. Šlo mu zřejmě o to, aby rozhodnutí Státního soudu odpovídalo pokynům ministerstva. Tomu odpovídá také vyjádření býv. prezidenta St. soudu dr. Richtra na konferenci Státního soudu dne 23. 12. 1949, kde řekl: „Vedení úřadu ručí za jednotnost judikatury a je třeba, aby prezidium bylo o každém případě informováno, aby vědělo, jak každý případ bude posuzován. Tyto předporady se ukazují jako velice plodné, užitečné a skutečně nutné.“ O měsíc později na gremiální poradě dne 25. ledna 1950 podtrhl prezident Státního soudu dr. Richtr důležitost předporad slovy: „Úroveň procesů závisí na nejužším styku předsedy senátu s prokurátorem, a to již od doby, kdy předsedovi spis napadne. Prokuratura je o věci lépe informována, ví více, než je obsaženo ve spise, a proto věcný zájem žádá stálý kontakt obou složek a iniciativu soudců v tomto směru. Návrhy prokurátora za hl. přelíčení učiněné je zásadně považovati za závazné a senát, nehodlá-li těmto návrhům vyhovět, nechť rozhodne teprve po předchozí poradě v prezidiu.“ Na pozdější poradě přednostů oddělení Státního soudu dr. Richtr tento svůj pokyn dokonce zdůraznil požadavkem, aby mu byly hlášeny případy, v nichž nedojde k projednání věci mezi předsedou senátu a prokurátorem. Za správná vydával předběžná projednávání trestních věcí i předseda Nejvyššího soudu dr. Daxner, což vyplývá z jeho výroku, který uvedl na celostátní konferenci Státního soudu a Státní prokuratury dne 26. června 1950 v Brně: „U Státního soudu a Státní prokuratury je nutno konat týdně porady, na nichž budou jednotlivé věci projednávány po stránce politické a odborné a předem projednána jak kvalifikace, tak i výše trestu.“

U významnějších věcí, zvláště u procesů s organizovanou veřejností, se v průběhu roku 1950 předporady prokurátora s předsedou senátu počaly uskutečňovat již za účasti celého senátu, ba i orgánů StB, kteří věc vyšetřovali, zástupců stranických orgánů a lidosprávy, popřípadě společenských organizací. Tak vznikl takzvaný „proces v kostce“, jak se těmto předporadám říkalo. Proces v kostce byl vlastně vypracováním jakéhosi scénáře pro hlavní líčení. Byly v něm na podkladě vyšetřovacích spisů rozděleny úlohy jednotlivým účastníkům procesu a byl tak do detailu předem připraven celý průběh hlavního líčení. Na poradě přednostů oddělení Státního soudu dne 26. ledna 1951 uvedl dr. Richtr: „... [v orig.] předsedové senátu mají nařízeno podrobně a pečlivě prostudovat spis před nařízením líčení, probrat případ sami s prokurátorem, je-li věc jasná a není-li oboustranných pochybností. V jiných případech, nebo jedná-li se o věc zvláště důležitou, v každém případě však při procesech veřejných, mají předsedové senátů dle pokynů vedení úřadů projednat věc za účasti celého senátu s prokurátorem.“

K ovlivňování rozhodování Státního soudu nestačily však zřejmě pouze tyto předporady a procesy v kostce, ale prokurátoři byli dle rozhodnutí vedení Státní prokuratury nuceni účastnit se i porad o rozsudcích a při těchto poradách prosazovat ministerstvem předem schválená rozhodnutí jak o vině, tak i trestu. Ze zápisu z gremiální porady Státní prokuratury v Bratislavě, která se konala dne 10. 12. 1950, plyne pokyn, který toto potvrzuje. Ukládá se v něm prokurátorům chodit do porad při hl. líčení, aby věc po každé stránce objasnili, být jí přítomni až do rozhodnutí, aby tak byl vynesen rozsudek, který prokuratura uznává [za] správný. Současně na této poradě bylo uloženo v politicky závažných případech, nebo tam, kde má být uložen trest smrti či vysoký trest na svobodě, po skončení porady nebo během porady před vynešením rozsudku telefonicky sdělit Státní prokuratuře v Praze, jaký trest zamýšlí soud uložit, aby se tak zabránilo vynesení rozsudků, které by byly politicky naprosto neúnosné. Tento postup byl považován za správný a zřejmě nikoliv nezákonný i ze strany některých prokurátorů Státní prokuratury, kteří jej již dříve prosazovali. O tom svědčí výrok prokurátora dr. Viesky na poradě Státní prokuratury v Praze ze dne 7. 12. 1949, kde uvedl: „Ministerstvo spravedlnosti má a musí mít integraci v trestních věcech, má konečné slovo např. tam, kde soud dospěl k názoru, že chce vynést u 4 obžalovaných rozsudek smrti a z hlediska politického to není únosné. Ministerstvo má říci, kolik trestů smrti je únosné.“

I další výroky vedoucích představitelů Státního soudu a Státní prokuratury o předporadách a poradách rozsudku plně potvrzují, že tento způsob práce se stal systémem. Předseda Státního soudu dr. Richtř v dubnu 1951 na poradě uvedl, že „účast prokurátorů na poradách Státního soudu je vítaná“. Prokurátor Státní prokuratury dr. Munk na téže poradě uvedl, že „účast prokurátorů na poradách soudů je korektorem vad v práci soudů i prokuratury. Pokud tyto nedostatky trvají, je účast prokurátora na poradách nutná.“

O nesprávném a nezákonném vlivu takovéto účasti prokurátora Státní prokuratury v předporadách, a zejména pak v poradách o rozsudku svědčí více materiálů. Z dokumentace vyjímáme ty nejpodstatnější. Dle zápisu o pracovní poradě politického vedení Státní prokuratury v Praze konané dne 8. prosince 1950 referoval dr. Ziegler o trestní věci, která byla projednávána předchozího dne u Státního soudu. Mimo jiné uvedl, že při poradě před rozsudkem v této věci předseda senátu dr. Prášek nejprve poukázal, že žalovaná velezrada je slabá a že nelze udržet ani neoznámení trestného činu, nakonec prohlásil, že „tedy soud to odsoudí, když si to přeje prokuratura“.

Na pracovním aktivu referentů Státního soudu a Státní prokuratury, odd. Brno konaném dne 5. prosince 1950 byly většinou přítomných odsuzovány jasně se projevující příznaky kabinetní justice. Podle zápisu z tohoto aktivu vystoupil rovněž soudce dr. Pavelka a uvedl: „Do porad o rozsudku přicházel senát s plným vědomím odpovědnosti a po bedlivé úvaze a diskusi, za níž nedocházelo k žádným rušivým jevům mezi soudci z lidu a soudci z povolání, docházel senát k jednotnému názoru jak na vinu, tak i na trest. Mohu prohlásit, že za mého předsedání vždy senát jednal shodně a byl jednomyslný. Když byl takto rozsudek pečlivě uvážěn, docházelo v otázce trestů k diskusi se s. prokurátory a tito si počínali tak, že senátem promyšlené a zvážené rozsudky měnili, trvali na zvyšování trestů, a to takovým způsobem, že tam, kde se senát shodl např. na trestu 15 let, žádali aspoň 16 let, když se senát uvolil a trest zvýšil na 16 let, žádali ihned další zvýšení na 17 let, a tak žádali vždy vyšší a vyšší tresty. Některé senáty se pokusily udržet si samostatnost a podle svého přesvědčení uložit mírnější trest, než bylo požadováno, a vhodněji jej kvalifikovat, než bylo žalováno. Nejvyšší soud však k odvolání státního prokurátora i v těch nejjasnějších případech, které senát Státního soudu řádně zdůvodnil, se vrátil k žalované kvalifikaci [sic] a uložené tresty zvýšil ještě více, než bylo ze strany prokuratury požadováno. Právem proto říkáme ‚Nejvyšší potvrzovací a zvyšovací soud‘.“

Že k prosazení předem schválených trestů bylo třeba někdy vyvinout skutečně velké úsilí, potvrzuje výstižný příspěvek náměstka státního prokurátora dr. Mykisky na konferenci Státního soudu a Státní prokuratury v Brně ze dne 26. června 1950. V zápise se uvádí: dr. Mykiska připomíná dobré zkušenosti s přesvědčováním soudců z lidu, kteří se v poradách zdají měkčí. „Nastane-li nutný případ, jde se s dr. Hornanským do porady a tam se přísedící přesvědčí o úměrnosti navrhovaného trestního postihu.“

Ze stejného zápisu je však rovněž patrné, že i prokurátor St. prokuratury nebyl vždy srozuměn s pokyny ministerstva, které měl prosazovat, zejména též proto, že na nich bylo trváno bez ohledu na výsledky hlavního líčení. Při hlavním líčení však často docházelo k určitým změnám oproti výsledkům vyšetřování, což si pochopitelně vyžadovalo jiné posouzení viny i trestu. Soudce dr. Pavelka ve svém diskusním příspěvku rovněž dále uvedl: „Ve věci ilegální organizace Světлана měl být vedoucí Opletal odsouzen k trestu smrti. Během líčení jsme dospěli jednomyslně k závěru, že jeho činnost je nepatrná a že si takový trest nezasluhuje. Po telefonickém rozhovoru vedoucího odd. St. prokuratury v Brně dr. Mykisky s Prahou nám bylo sděleno, že trest musí být uložen podle původního návrhu, a skutečně jsme ho také museli uložit. Byli jsme si vědomi, že mnohdy soudíme proti vůli pracujícího lidu, ale dělali jsme tak a vynášeli takové rozsudky, protože jsme neměli jiného východiska.“

Na téže poradě uvádí soudkyně dr. Dohnálková: „Když jsme soudili Matúše, bylo nám během jednání stále jasnější, že trest smrti nezasluhuje Matúš, nýbrž další obžalovaný Mana, a to jak po stránce skutkové viny, tak i s přihlédnutím k jejich třídnímu původu a ke všem okolnostem, na něž musíme brát zřetel. Žádali jsme ministerstvo, aby nám bylo dovoleno v tomto směru rozsudek vynést, neboť jsme se dozvídali od StB, že organizovaná soudružská veřejnost si takový rozsudek přeje. Ministerstvo našlo kompromisní řešení, abychom uložili absolutní trest oběma, že cestou milosti bude změněn Matúšovi v trest na svobodě. K tomuto řešení jsme se také uchýlili. Nikdy však nezapomenu, jak soudce z lidu s. Lapčík se postavil proti nám a odmítl v tomto směru hlasovat s odůvodněním: ‚Kdyby to viděli soudruzi ve fabrikách, jak bych se jim mohl postavit, já tak hlasovat nebudu, já se nemusím bát o chleba‘.“ Na téže poradě uvedl dr. Mykiska, že prosazování nejtvrděších trestů je mu ukládáno Prahou – dr. Klosem. Proto se snaží přesvědčit senát o trestu, neboť neuložení ministerstvem očekávaných trestů je mu vytýkáno.

Další přímé a hrubé nezákonné zásahy Ministerstva spravedlnosti, zejména tehdejšího I. náměstka ministra dr. Karla Klose, potvrzují i tyto dokumentované případy:

U Státního soudu v Praze byla projednávána tr. věc skupiny tzv. záškodníků v jáchymovských dolech, známá pod názvem akce BUDOVÁNÍ. Obhajoba hlavního obžalovaného ing. Stanislava Chmely spočívala v tom, že v době svého působení u Jáchymovských dolů několikrát sám upozorňoval písemně i osobně na nedostatky ve výstavbě Jáchymovských dolů tehdejšího zmocněnce vlády ing. Pohla, jemuž předal obsáhlou zprávu s grafickým označením nedostatků. Tak se obhajoval u vyšetřujícího orgánu i u hlavního líčení a obhájce na potvrzení obhajoby obžalovaného navrhoval provedení výslechu svědka ing. Pohla. Celý senát byl rozhodnut svědka připustit, neboť to považoval za nutné a nezbytné vzhledem ke kvalifikaci tr. činnosti ing. Chmely, kde se jednalo o absolutní trest, a k přesvědčivosti jeho obhajoby. Proti předvolání svědka se s rozhodností postavil prokurátor Státní prokuratury dr. Barbaš. Senát se proto usnesl, že o návrhu na výslech svědka rozhodne dodatečně. V polední přestávce byl předseda senátu volán na Ministerstvo spravedlnosti k náměstkovi ministra dr. Klosovi, který mu nařídil, že nesmí připustit svědeckou výpověď ing. Pohla. Předseda senátu informoval o tomto stanovisku náměstka ministra senát Státního soudu. Přesto, že celý senát s tímto postupem nesouhlasil, podrobil se příkazu dr. Klose a svědka k hlavnímu líčení nepřipustili. Ing. Chmela

byl pak odsouzen Státním soudem k trestu smrti. (V roce 1954 byla ing. Chmelovi udělena milost a celým případem se zabývalo byro ÚV KSČ a komise stranické kontroly. V r. 1967 byla navržena obnova tr. řízení ve prospěch ing. Chmely.)

Další případ uváděný prokurátorem, který v padesátých letech pracoval u Státní prokuratury, je rovněž charakteristický pro tehdejší nezákonný vliv a přímé zasahování ministerstva do rozhodování Státního soudu.

V průběhu hlavního líčení proti skupině mladých lidí, v níž byl i syn spisovatelky Marie Pujmanové Petr Pujman, kteří byli žalováni, že vytvořili protistátní skupinu, když se v závěru soud usnesl na trestech, které pokládal za přiměřené, a hodlal vynést rozsudek, sdělil náhle předseda senátu intervenujícímu prokurátorovi, že mají jet na Ministerstvo spravedlnosti k dr. Klosovi. Náměstek ministra, aniž si dal blíže vysvětlit podstatu věci, po referátu předsedy senátu o zamýšlené výši trestu kategoricky prohlásil, že je to nepřijatelné, že se tresty musí zvýšit. Senát se znovu poradil, tresty mírně zvýšil a znovu pak jel prokurátor s předsedou senátu za dr. Klosem. Ten však opakoval svůj nesouhlas. Porada se opakovala, tresty byly opět zvýšeny, avšak ani s tím náměstek ministra nesouhlasil a teprve po dalším zvýšení trestu vyslovil svůj souhlas. Nakonec uložené tresty byly tedy podstatně vyšší, než senát Státního soudu podle svého přesvědčení původně chtěl uložit.

Uvedené příklady jasně potvrzují, že rozhodování Státního soudu podléhalo silnému a naprosto nezákonnému vlivu MIn. spravedlnosti, který byl uplatňován především prostřednictvím státního prokurátora. K prosazování tohoto vlivu docházelo po celé období činnosti Státní prokuratury, a to bez ohledu na nesouhlas i odpor některých prokurátorů či soudců, i když jejich stanoviska musela být ministerstvu známa a nesprávnost nadiktovaného rozhodnutí byla často zjevná. Právě z těchto důvodů nebyly některé uložené tresty smrti vykonány, a nesprávnost a tvrdost rozhodnutí byla odstraňována milostí, příp. jiným opatřením. Prokurátoři Státní prokuratury stali se tak, i když většinou proti své vůli, součástí kabinetní justice, za kterou nepochybně období činnosti Státní prokuratury je nutno považovat.

5) Vliv deformovaného pojetí vedoucí úlohy strany v justici

Vedoucí úloha KSČ, uplatňovaná po únoru 1948 v celém veřejném životě našeho státu, se přirozeně uplatnila i při řízení justice jako důležitého orgánu státní moci. Z počátečního zasahování do kádrové politiky pochopitelného v zájmu politického upevnění důležité součásti státního aparátu docházelo brzy v důsledku postupujících deformací v řízení strany i k zásahům do vlastního rozhodování justičních orgánů. Na trestním úseku se pak právo stalo nástrojem řešení i politických problémů, kdy státní donucení často nahrazovalo jiné správnější prostředky.

Politicky pochybený přístup některých vedoucích představitelů strany v období kultu osobnosti k uplatňování vedoucí úlohy strany v justičních orgánech ovlivnil rozhodující a řídicí funkcionáře v justici a stal se tak základem postupného zavádění kabinetní justice. Z dokumentačních materiálů je patrné, že hlavní vedoucí pracovníci justice se bez větších zábran tomuto vlivu podrobovali, za současného přesouvání své odpovědnosti na stranické orgány.

Z dokumentace o činnosti Státní prokuratury je zřejmý bezprostřední vliv stranických orgánů v tzv. bezpečnostních pětkách KV KSČ a v bezpečnostní komisi při ÚV KSČ. V těchto stranických orgánech docházelo k projednání konkrétních trestních věcí vedených u Státní prokuratury, a to ještě před rozhodnutím soudu. Činnost bezpečnostní komise při ÚV KSČ se zpočátku soustřeďovala především na práci bezpečnosti zajišťováním jejího rozvoje, výchovy příslušníků bezpečnosti a její kontrolou. Projednávala otázky LM, civilní obrany apod. Podobné orgány s obdobnými úkoly byly vytvořeny i v krajích, jako bezpečnostní pětky.

Předsedou bezpečnostní komise ÚV KSČ na počátku byl Rudolf Slánský a členy Václav Nosek, Josef Pavel, Jindřich Veselý a Karel Šváb. V kraji pak členy bezpečnostní pětky byli: krajský politický tajemník, bezpečnostní referent KNV, krajský velitel StB a NB a bezpečnostní tajemník KV KSČ.

Bezpečnostní pětky v krajích byly vytvořeny na základě usnesení bezpečnostní komise ÚV KSČ z 2. února 1949 a náplň práce byla určena v tomto usnesení kontrolou práce bezpečnostních orgánů a pomocí v jejich činnosti včetně řešení kádrových otázek, které se měly řešit v dohodě s krajským politickým tajemníkem.

Později docházelo ke změně náplně práce bezpečnostní komise. Bylo to v době, kdy členy komise se stali dr. Alexej Čepička (od 1. 7. 1949) a Bedřich Reicin (od 22. 9. 1949).

Z dokumentace vyplývá, že rozšířením bezpečnostní komise se měnil i obsah její práce. Vážný obrat v její činnosti nastal 1. 12. 1949, když poprvé předložil dr. Čepička k projednání konkrétní trestní věc, u níž se navrhoval trest smrti, a to politické i kriminální povahy, a další případ, v kterém se jednalo o rozsáhlé rozkrádání spáchané stranickými a veřejnými funkcionáři.

Projednáváním konkrétních případů začalo systematické rozhodování o procesech a schvalování trestů v orgánech KSČ. Bylo to deformované prosazování zásady, že o všech nejdůležitějších otázkách rozhoduje KSČ, a to i v oblasti justice.

Bezpečnostní komise se neomezila jen na propagační využití procesů k výchově a osražitosti, ale rozhodovala i o trestech před tím, než věc byla předána soudu. Tak se rozšířila náplň práce nejen bezpečnostní komise ÚV KSČ, ale i bezpečnostních pětek v kraji a začaly se vytvářet bezpečnostní trojky v okresech.

Směrnice o náplni činnosti bezpečnostních pětek byly doplněny o další úkoly, které se již nezabývaly jen věcmi obecné povahy, ale i projednáváním konkrétních trestních věcí v kraji. Je to patrné ze směrnic pro práci bezpečnostních pětek schválených na schůzi bezpečnostní komise ÚV KSČ z 11. května 1950. Šlo o tyto úkoly:

A

- 1) „zajištění nejširší spolupráce mezi stranou, bezpečností, orgány lidové správy a prokuratury v krajích a okresech;
- 2) krajská bezpečnostní pětka bude projednávat politickou a bezpečnostní přípravu nejvýznamnějších procesů (příp. dle směrnic nadřízených orgánů) a připravovat příslušné návrhy pro předsednictvo krajského výboru;
- 3) zástupci velitelů věznic a trestních ústavů odpovídají za svoji politickou činnost předsednictvu KV KSČ, které může pověřit krajskou bezpečnostní pětku projednáním předložených zpráv;
- 4) krajská bezpečnostní pětka zhodnotí zprávy prokurátora ve formě usnesení, event. návrhu.

B

Zástupce krajské prokuratury bude informovat krajskou bezpečnostní pětku o všech zásadních otázkách justice, které jsou důležité z hlediska bezpečností, a bude v pravidelných intervalech podávat krajské bezpečnostní pětce situační zprávu:

- 1) o deliktech podle zákona na ochranu republiky,
- 2) o tr. činech poškozujících národní, komunální i družstevní podnikání,
- 3) o deliktech směřujících proti zemědělské politice strany,
- 4) o tr. činech spáchaných církevními funkcionáři,
- 5) o obecné kriminalitě (černý obchod, dopravní nehody, požáry atd.),
- 6) zvláště o činnosti mládeže.

Konkrétní věci zvláště významné bude krajská bezpečnostní pětka projednávat samostatně. O věcech Státních soudů, zejména o věcech, v nichž má být vynesen absolutní trest, podává zprávu informovaný zástupce Státní prokuratury.

V případech posuzování věcí, u nichž je navržen absolutní trest, vyžádá si krajská bezpečnostní pětka zprávu o chování obžalovaného, o jeho nebezpečnosti a prostředí, z něhož vyšel, od základních a okresních organizací. Takto upravený návrh nutno podat bezpečnostní komisi při ÚV KSČ.“

Přes tyto rozsáhlé směrnice, které plně podřizovaly soudní rozhodování ve všech významných politických věcech orgánům mimosoudním, navrhoval dr. Klos – náměstek min. spravedlnosti – dokonce ještě rozšíření činnosti krajských bezpečnostních pětek. Doporučoval, aby se v pravidelných půlročních intervalech zabývaly prověrkou prokurátorů a soudců. Tento návrh však nebyl přijat.

O způsobu projednávání konkrétních tr. věcí, v nichž měl být uložen absolutní trest, svědčí zpráva o uložených trestech smrti, které dosud nebyly vykonány (Klosův archiv na Ministerstvu spravedlnosti, č. 181). V této zprávě se mimo jiné uvádí: „... [v orig.] Karel Landovský, odsouzen pražským oddělením Státního soudu 15. 7.1950 na doživotí. V bezpečnostní komisi usneseno změnění trestu na trest smrti. Ve věci bylo vypracováno odvolání, hlavní přelíčení u Nejvyššího soudu není však dosud nařízeno. S. Bartoš byl upozorněn na to, aby byla provedena změna rozsudku. ... [v orig.] Jiří Žigo, odsouzen rozsudkem bratislavského oddělení Státního soudu ze dne 8. března 1951 k trestu doživotí. Bezpečnostní komisí usneseno přeměnit tento trest v trest smrti a nedoporučit milost.“

I další případy dokumentují, jak bylo v bezpečnostních pětkách rozhodováno o trestech. Tak např. bezpečnostní pětka KV KSČ v Ostravě se dne 27. června 1950 vyjadřovala k trestní věci Miroslava Sýkory a spol. Tato tr. věc souvisela se skupinou Horáková a spol., která již byla v této době odsouzena. Bezpečnostní pětka požadovala absolutní trest u Miroslava Sýkory, Josefa Polomského, Miloše Morávka, a to vzhledem k nebezpečné teroristické činnosti, kterou s Buchalem (odsouzen ve věci věci Horáková) organizovali. Poněvadž šlo o sku-

pinu, v níž bylo mnoho býv. příslušníků SNB, usnesla se bezpečnostní pětka, že z politických důvodů je nutné, aby i příslušník SNB Ladislav Ceé byl potrestán absolutním trestem. S tímto stanoviskem bezpečnosti pětky se neztotožňoval státní prokurátor. Přesto však rozhodnutím Státního soudu, odd. Brno, čj. Or II/II 56/50 ze dne 21. 2. 1950 byl uložen trest smrti všem čtyřem obžalovaným, tedy i Ladislavu Ceéovi, a tento byl i vykonán.

Další případ svědčí o tom, do jakých podrobností byly nejen projednávány konkrétní trestní věci v bezpečnostní pětce, ale jak byla realizována a zajišťována usnesení bezpečnostní pětky. Jde o přípravu procesu proti Petru Křivkovi a spol. v Brně. Proces byl stanoven na den 20. 2. 1951 a měl probíhat 4 dny. Bezpečnostní pětka bylo rozhodnuto, že bude konán v zasedací síni KNV v Brně před organizovanou veřejností s účastí asi 250 osob. Současně byly rozděleny úkoly jednotlivým členům krajské bezpečnostní pětky. Krajský velitel StB a NS byli pověřeni provedením příprav procesu po stránce bezpečnostní a organizační. S. Dolíhal, referent KV KSČ pro styk s justicí, byl pověřen kontrolou nad všemi přípravnými pracemi včetně distribuce vstupenek, které byly dodány Státní prokuraturou, a byl nápomocen Státní prokuratuře v politickém vedení procesu. Krajský velitel StB dostal za úkol provést určovací a informativní výslechy obviněných a zjistit průzkum veřejného mínění během procesu. Za „politickou slabinu“ byla tehdy pokládána skutečnost, že ve spise byla jmenována oběť připravovaného atentátu, kterou byl Otto Šling. Trestní oznámení i žaloba byly totiž zpracovány v době, kdy Šling byl krajským politickým tajemníkem, a proto také se o něm ve spise hovořilo velmi důkladně. V době procesu však Šling byl již „odhalen jako zrádce“, a tu se jevilo být těžkou politickou chybou ukázat Šlinga jako oběť teroristů, kteří pracují stejně jako on pro zahraničí. Situace byla podle tehdy pronesených názorů politicky ztížena ještě tím, že proces probíhal současně se zasedáním ÚV. Proto po projednání této otázky s politickými činiteli a příslušným senátem Státního soudu se dospělo k závěru, že jméno Šlinga se nesmí během procesu vyskytnout.

Den před procesem byla provedena ještě důkladná předporada Státní prokuratury, Státního soudu se zástupci krajského sekretariátu KSČ a zástupci KV StB. Na této schůzce se zaujalo zásadní stanovisko linie celého procesu a prodiskutovaly se sporné a choulostivé otázky.

Krajská bezpečnostní pětka hodnotila tento proces jako veliký politický přínos pro brněnský kraj. Účastníci procesu dostali za úkol přenést politické poznatky do jednotlivých organizací KSČ. Konstatováno, že jak v přípravě procesu, tak během procesu se velmi osvědčila úzká spolupráce mezi stranou, bezpečnostními složkami, Státní prokuraturou a Státním soudem. Toto bylo hodnoceno velmi kladně a zdůrazněno nadále dodržovat tento vzájemný vztah. (Toto hodnocení je čerpáno ze zprávy náměstka státního prokurátora v Brně dr. Eichlera.)

Závaznost projednání věci v krajské bezpečnostní pětce dokumentuje rovněž zpráva státního prokurátora dr. Zieglera dr. Klosovi ze dne 3. dubna 1951 (Prot. taj. [tajný protokol čj.] 75/50). V této zprávě uvádí dr. Ziegler údaje o organizaci a průběhu hlavního líčení ve věci akce OLGA. O předporadě uvedl: „Předporada s celým senátem kromě předsedy senátu, který byl tehdy nemocen, byla provedena se vši podrobností. Senát byl obeznámen prokurátorem určeným k intervenci u hlavního líčení o obsahu spisu i linií, v jaké bude probíhat hlavní líčení podle usnesení krajské bezpečnostní pětky. Jedinou závadou, která se vyskytla, byla tato skutečnost: intervenující prokurátor považoval za vhodné předem dohovorit s krajským velitelem StB otázku trestu a také tak učinil. Jednomu z přisedících – soudci z lidu – na základě dohody s intervenujícím prokurátorem člen StB předal opis náčrtu o trestech, jak byl velitelem KV StB s prokurátorem předběžně dohovoren. Tento člen senátu během předporady o rozsudku tuto skutečnost ventiloval před senátem a členy bezpečnostní pětky. Velitel KV StB takticky tuto závadu urovnal.“

Někdy docházelo i ke kuriózním situacím, když některý z účastníků se uchýlil od předem dohodnutého a schváleného postupu. Ve dnech 22.–23. 12. 1951 se konal v Sokolově veřejný proces proti ing. Milanu Zajícovi a spol. V této tr. věci nepřicházel podle předchozího projednání trest smrti v úvahu. Po závěrečné řeči intervenujícího prokurátora dr. Barbaše, který však trest smrti přímo navrhoval, se senát Státního soudu dostal do situace, kdy veřejnost pod dojmem řeči prokurátora očekávala uložení trestu smrti. Před vystoupením obhájců vytýkal proto předseda senátu dr. Černý postup prokurátorovi a namítal, že trest smrti není schválen a jak bude senát před veřejností vypadat, když trest smrti neuloží. Prokurátor dr. Barbaš na to reagoval tím, že po závěrečných řečech obhájců si vzal repliku a promluvil ve prospěch obžalovaného ing. Zajíce a žádal, aby trest smrti mu nebyl ukládán. Soudci z lidu při hodnocení procesu tento postup kritizovali. Soudce Petr vytkl prokurátorovi, že žádal absolutní trest, ačkoliv před rozsudkem věděl, že vysloven nebude. V poradě před celým senátem se prokurátor dr. Barbaš přes stanovisko v procesu zase vyjadřoval, „že kdyby byl uložen Zajícovi trest smrti, bylo by to šílenství“.

Vyskytly se však i ojedinělé případy, kdy bezpečnostní pětka odmítla zaujmout stanovisko k navrhovanému trestu a vyjádřila nesouhlas s takovým postupem.

Tak např. v tr. věci Ján Piško, kde byl návrh na uložení absolutního trestu, krajská bezpečnostní pětka v Bratislavě projednání této věci odmítla s tím, že je věcí justice, aby posoudila otázku trestu (jde o zprávu z 23. 8. 1951, Prot. taj. [tajný protokol čj.] III 24/51). Ze zprávy Státní prokuratury v Bratislavě ze dne 22. 10. 1951 ve věci Gustava Zbavitele, kde byl navržen absolutní trest, sděluje St. prokuratura v Bratislavě: „Nakolko bezpečnostná päťka v Bratislave nechce podávať stanovisko v trestných veciach, bola vyžádaná iba mienka KV ŠtB, ktoré trest smrti navrhuje.“ (Prot. taj. [tajný protokol čj.] III-30/51)

Krajská bezpečnostní pětka v Českých Budějovicích 2. 3. 1951 ponechala na rozhodnutí soudu, bude-li v trestní věci proti Václavu Junkovi a spol. vysloven absolutní trest u všech tří obviněných, nebo jen u některého. Souhlasila s tím, že bude-li uložen u všech tří, aby byl i vykonán. V tomto případě šlo o známý případ vraždy předsedy MNV Koubalova Lhota, na kterém bylo zejména pozoruhodné, s jakou rychlostí byl celý případ zpracován. K vraždě došlo 14. 2. 1951, obžaloba pro tr. činy velezrady a vraždy byla podána dne 3. 3. 1951, veřejné hl. líčení se konalo 8.–9. března 1951 a poprava Václava Junka, Aloise Laciny a Karla Máši byla vykonána 16. 3. 1951. (Po obnově řízení byli všichni tři obžalovaní rozsudkem kraj. soudu v Praze 1 T 13/65 obžaloby zcela zproštěni pro nedostatek důkazů.)

O obecně uznávané nutnosti podřídit se pokynům stranických orgánů svědčí některé příspěvky, zejména soudců, zachycené v zápise o poradě referentů Státního soudu a prokuratury v Brně ze dne 5. 12. 1950 (archív Min. sprav. K-245). Z těchto diskusních příspěvků rovněž vyplývá nesouhlas s některými rozhodnutími a jejich konkrétní kritika již koncem r. 1950, která měla být pro vedoucí pracovníky Ministerstva spravedlnosti dostatečným varováním před následky kabinetní justice. Na této poradě dr. Mykiska uvedl: „Na začátku činnosti soudu a prokuratury došlo také k prvnímu styku se Šlingem, byl při tom tehdy i s. Horňanský a bylo to při procesu proti Podsedníkovi a spol. Tehdy Šling prohlásil, že mu musíme rozsudek před vynešením předložit ke schválení.“

K tomu další účastník porady dr. Polák uvedl: „K případu Podsedník mohu říci, že jsme si celý senát, zejména s. Horňanský, dali největší práci s pečlivým posouzením viny obžalovaných jak po stránce odborné, tak po stránce politické. Po skončení porady byl s. Horňanský volán ke Šlingovi. Pamatuji si, že u Bohuslava Macha ze Svitav byl senát jednomyslně toho názoru, že Mach je vinen pouze neoznámením podle § 12 zák. č. 50/1923 Sb., zatímco Šling v přítomnosti dr. Mykisky prohlásil, že Mach musí dostat bezpodmínečně 7 let. Když se dr. Horňanský proti tomuto požadavku postavil s tím, že to neodpovídá stavu věci, obořil se Šling na

něho, že jsme právníci a že to musíme udělat.“ Dr. Horňanský uvedl: „Podle dosavadní praxe bezpečnostní pětka něco usnese, předloží se to ke schválení a potom soud podle toho musí jet.“ Dr. Dohnálková ve svém diskusním příspěvku uvedla: „Krajský prokurátor s. Řáda prohlásil, že naše bezpečnostní pětka je soubor kývalů. Jak se však na ně můžeme dívat, když se dozvídám, že ve věci Hřebík odkývala Klosův příkaz a že to nebylo přezkoumáno ani Ústřední bezpečnostní pětka. Nemůžeme se potom divit zdrcující kritice ze závodů. Vina však nespočívá na senátu, nýbrž na dr. Mykiskovi, který nám to tlumočil jako názor našeho představeného orgánu, jemuž se musíme podvolit. ... [v orig.] Je pravda, že prokurátoři chodili do soudních porad, a byl to např. dr. Mykiska, který byl přítomen poradě ve věci Matůš s tím odůvodněním, že má právo přesvědčovat členy soudu.“ Diskutující dr. Piak: „Ve věci Havlín poukazuji na to, že celý senát byl zajedno, že nemá být uložen absolutní trest. Podvolili jsme se nakonec stanovisku bezpečnostní pětky a absolutní trest mu uložili. Nejvyšší soud potom použil § 113 zák. č. 319/1948 Sb. a trest mu změnil.“ K tomu poté znovu diskutoval dr. Mykiska, který uvedl: „Od počátku jsme byli instruováni Karlem Klosem, že se máme zúčastniti porad soudu, a až done dávna se to dalo. Snažil jsem se přesvědčovati soudce o stanovisku bezpečnostní pětky.“ Dále vysvětlil dr. Mykiska, jak projednání konkrétní věci v bezpečnostní pětce probíhá: „Pětka zná sama dobře situaci v celém kraji. Já tam referuji, že je seznámím s nástinem žaloby a s tím, jak kvalifikujeme ten a ten skutkový stav. Naše stanovisko je vždy prohovořeno předem s StB, abychom měli podklad z hlediska nebezpečnosti pachatelů – vůdců. Předem prodiskutujeme, kde má být uložen absolutní trest, poněvadž nelze tresty smrti masově vynášeti. Porady nejsou povrchní a trvají 2–3 hodiny. Netvrdím přitom, že bych ovládal celý spis. O celém spisu se ne jedná a dostávám připomínky o ostatních pachatelích jen z hlediska jejich nebezpečnosti a potřeby vyššího trestu.“

Po zrušení bezpečnostních pětěk po zářijovém zasedání ÚV KSČ v r. 1951 zůstala i nadále praxe projednávat procesy v politickém orgánu. O všech významnějších procesech rozhodoval politický sekretariát ÚV KSČ, v některých případech docházelo k projednávání procesu předsednictvem KV KSČ nebo v politickém byru ÚV KSČ. Usnesení politického byra ÚV KSČ v konkrétních věcech byla Generální prokuratuře zasílána (usnesení o schválení nástinů obžalob, navrhovaných trestech, pořádání veřejných hlavních líčení, propagačního využití procesu atd.), byla zakládána do přísně tajných spisů GP a podle nich dány pokyny intervenujícím prokurátorům a soudcům. Teprve v r. 1964 došlo ke stažení všech těchto usnesení ze spisů GP a jejich vrácení sekretariátu ÚV KSČ. Takovýto postup je zejména patrný ve všech tr. věcech akce „Nepřítel ve straně“, kde nejen rozhodování o vině a trestu, ale i pozdější revize rozsudků bylo zcela v rukou stranických orgánů.

Poznatky z tohoto úseku dokumentace plně potvrzují závěr, že usnesení stranických orgánů v jednotlivých tr. věcech projednávaných před soudním řízením byla právě v důsledku uznávané a respektované takto chápané vedoucí úlohy strany pro justiční orgány závazná a ty se jimi řídily. Tento postup soudců i prokurátorů byl nezákonný, neboť jím byla zcela potlačena ústavou proklamovaná nezávislost soudu i ostatní stěžejní zásady tr. řízení.

Zdalo by se tedy, že politický orgán – bezpečnostní pětka – složený z funkcionářů laiků rozhodoval o složitých právních otázkách, v podstatě o vině a trestu, v komplikovaných politických procesech jen na základě velmi stručného, někdy i neúplného informování ze strany zástupce Státní prokuratury. Ve skutečnosti však nešlo o předem neinformované funkcionáře. Členy bezpečnostních pětěk byli totiž vždy krajský náčelník StB a náčelník VB. Zásadní vliv StB na celé tr. řízení v politických procesech padesátých let, projevující se po zrušení vyšetřujících soudců již od samého zahájení tr. řízení, byl tak dokonale zajištěn i pro samotné soudní rozhodování. Příznačné v tomto směru jest, že členy bezpečnostních pětěk nebyli nikdy ani soudce, ani prokurátor.

Závěr

Dokumentované poznatky z činnosti Státní prokuratury jsou dokladem obecně již známých skutečností, že Státní prokuratura se po celou dobu své činnosti stala nedílnou součástí kabinetní justice v našem státě. Není úkolem této zprávy hodnotit příčiny celé kabinetní justice a pouze z dokumentačních materiálů prokuratury to není ani uskutečnitelné. Má-li však být vyhodnocen okruh příčin vzniku deformací v činnosti Státní prokuratury a její podíl na nezákonné praxi v období let 1948–1952, nelze přejít jednu z vlastních příčin celé kabinetní justice, z níž se ostatní deformace postupně odvíjely.

Deformace v oblasti práva byly nepochybně přímým důsledkem postupujících deformací v řízení politiky strany, státu a společnosti. Právo se záhy stalo prostředkem k uplatňování téměř všech mocenských účelových zájmů. Zejména na úseku trestním při aplikaci právních předpisů byla prosazována představa, že příslušníci nepřátelských tříd mají být likvidováni jako pachatelé tr. činů. Z toho vyplýval dokonce názor, že v třídním boji je přípustné používat jakýchkoliv prostředků, a že dokonce ani právní předpisy nesmí být překážkou pro splnění účelu. Vzhledem k subjektivismu v posuzování politické situace i v řízení strany a státu, ovlivněném proklamovanou teorií o neustále se zostřujícím třídním boji (zvláště po zveřejnění rezoluce Informbyra o Jugoslávii), stala se justice, zejména pak prokuratura, nástrojem systému osobní moci.

Zpráva dokumentační komise již v názvech svých kapitol v podstatě uvádí hlavní příčiny nezákonností v činnosti Státní prokuratury. Nelze přehlédnout, že právě všechny tyto příčiny byly vlastně výsledkem snahy podřídit prokuraturu systému osobní moci, a tak kabinetní politikou prosadit i kabinetní justici. Tomuto cíli sloužila právě zdůrazňovaná a v praxi uplatňovaná preference prokuratury, zejména Státní prokuratury nad soudem, za současného soustředění zájmu Ministerstva spravedlnosti právě na Státní prokuraturu, která se tak stala nástrojem k prosazování direktivního řízení, a tím i nezákonného ovlivňování rozhodování soudu. Do značné míry to umožnilo rovněž zneužití monokratického způsobu organizace prokuratury. Orgán správy převzal tak rozhodující úlohu v řízení celkové trestní politiky nejen v obecné poloze (politicko-právní stanoviska), ale i v oblasti samotného výkonu. Rozhodování tohoto orgánu ministerstva v konkrétních případech se projevovalo nejen v určování, kdo bude žalován a pro jaký tr. čin, ale i jaký trest dostane.

Rozhodující vliv na vznik nezákonností v činnosti Státní prokuratury, jak z dokumentačních materiálů plyne, měla činnost Státní bezpečnosti. Za účelem vyvolání atmosféry strachu byla její činnost v době tzv. zostřeného třídního boje zaměřena nikoliv jen na odhalení skutečné protistátní činnosti, ale především na likvidaci skupin občanů označovaných za podezřelé jen pro svou minulost. (Např. letci zahraniční armády, partyzáni, interbrigadisté atd.) Bezpečnostní aparát soustřeďoval jednak nevěrohodné a nepodložené důkazy o neexistující tr. činnosti („nepřítel ve straně“), jednak pomocí provokačních metod rozvíjel protistátní činnost jednotlivců a malých skupinek v ohromné protistátní skupiny, které měly vzbuzovat dojem, že tu existuje masový odpor třídních nepřátel. K takovému zaměření činnosti přistoupilo používání nezákonných vyšetřujících [sic] metod. Naprostá důvěra stranických a vládních orgánů v práci Státní bezpečnosti a nekritické přejímání výsledků její práce učinily z této složky Ministerstva vnitra všemocný orgán, a to i na úseku trestní justice. Po zrušení vyšetřujících soudců byla Státní prokuratura odkázána na výsledky práce Státní bezpečnosti, aniž měla nejmenší možnost opravdové kontroly. Deformace a nezákonnosti v práci StB byly tak z velké části přenášeny do rozhodování dalších orgánů činných v tr. řízení.

Nemalý vliv na další setrvávání v nezákonnostech měla neodpovědná kádrová politika Ministerstva spravedlnosti. Na Státní prokuraturu byli přidělováni noví pracovníci, jednak mla-

dí prokurátoři bez zkušeností, jednak dělnické kádry, pro které Ministerstvo spravedlnosti zřídilo právnickou školu pracujících. Všichni tito mladí lidé byli bez patřičné praxe, která pro složitě a politicky odpovědné úkoly u tohoto úřadu byla naprosto nezbytná.

Uvedenými okolnostmi a vlivy nemůže být však uspokojivě vysvětlena celá podstata výskytu nezákonností v činnosti Státní prokuratury a všechny příčiny. Nelze přehlédnout skutečnost, že již v první polovině r. 1948, tedy ještě před vznikem Státní prokuratury a rozvinutí kabinetní justice, došlo k vážným deformacím, zejména při stíhání nedovolených přechodů státních hranic. Zde nutno hledat již prvou příčinu náhlého zvratu v jurisdikci, a to v bezprostředním přístupu některých pracovníků justice k výkonu jejich povolání. Tento přístup byl dle poznatků z dokumentace ovlivněn v té době několika faktory:

Jedním z nich byl strach o existenci, který byl důsledkem řady revolučních opatření, i pokud jde o justiční pracovníky. Přitom je třeba uvážit i tu okolnost, že způsob myšlení těchto byl v tehdejší době ovlivňován strachem před přerážením k manuální práci apod. K navození atmosféry strachu přispěly také případy disciplinárních potrestání, a dokonce i vazebního trestního stíhání a odsouzení některých justičních pracovníků.

Za typický je možno považovat případ dr. H., okresního soudce ve Vrchlabí a později Nejvyššího soudu v Praze. Byl odsouzen pro vykonstruovanou tr. činnost z doby působnosti u Okr. soudu ve Vrchlabí, spočívající v údajném sabotování zákonnosti při výkonu soudcovské praxe. Spolu s ním byli odsouzeni rovněž okresní prokurátor a obhájce. Odsouzení bylo zcela nesprávné a veřejný proces, který měl tehdy působit výchovně na justiční pracovníky, již tehdy byl těmito posuzován jako opatření proti soudci, který nebyl ochoten vynášet požadované rozsudky (podle zák. č. 82/1968 Sb. o soudní rehabilitaci byli všichni tito tři odsouzení plně rehabilitováni). Stejný dopad na justiční pracovníky měl i proces s předsedou senátu Státního soudu v Praze dr. S., proti němuž bylo v r. 1950 zahájeno tr. řízení pro činnost z okupace známou v té době již pět let a byl odsouzen k 5 letům odnětí svobody teprve poté, kdy se projevil jako neochotný vynášet požadované rozsudky. Konečně je třeba upozornit na perzekuci předsedy oddělení Státního soudu v Brně dr. Hornanského a soudce dr. Floriana, k níž bylo ze strany Ministerstva spravedlnosti přikročeno poté, kdy tito pracovníci odhalili a dokumentovali hrubě nezákonné metody Státní bezpečnosti při výkonu vazby obviněných u StB v Uherském Hradišti a na tyto, zejména na násilí a týrání obviněných, upozornili Ministerstvo spravedlnosti.

U řady justičních pracovníků bylo jejich mechanické se podřizování vyšším pokynům důsledkem jejich sklonu k byrokratismu a k přehnané disciplíně. U některých, i když jde patrně o malý počet, byl příčinou jejich ochotného podřízení se i nezákonné praxi kariérismus. Jde o jednu z nejzávažnějších příčin, neboť tyto osoby se často dostávaly do klíčových postavení.

Mezi soudci a pracovníky prokuratury bylo však mnoho těch, na které měla obrovský vliv skutečnost, že se dočkali období, kdy se začínal budovat socialismus – jejich celoživotní sen –, a někteří z nich byli proto ochotni přehlédnout i chyby, ke kterým docházelo na cestě k socialismu. Pro tyto pracovníky přicházely v úvahu i takovéto politické argumenty:

„Po únorovém vítězství prožíváme období lidové demokracie, která plní funkci diktatury proletariátu. Jejím smyslem je potlačovat a postupně likvidovat nepřátele socialismu, aby tento mohl být definitivně vybudován. K tomuto boji lidově demokratického zřízení musí pomáhat i prokuratura a soudy. Ti, kteří odcházejí za hranice, jsou samozřejmě nepřátelé tohoto zřízení, a tedy i socialismu. Jejich odchod do kapitalistických států je jasným důkazem tohoto nepřátelství. Je třeba je tedy likvidovat. To se děje na úseku justice jejich přísným odsouzením po účelovém výkladu dosud platných zákonů. Naše zřízení nelikviduje své nepřátele tak, jak to bývá v revoluci, tj. velmi často fyzicky, ale pouze tak, že je dočasně zbavuje svobody a pokud

možná majetku, který sloužil vykořisťování, a ve výkonu trestu je převychovává. Pak jim dává stejné možnosti jako každému jinému členu společnosti. Jde tedy o výjimečně humánní uskutečňování cílů socialistické revoluce.“

Tato argumentace byla uplatňována nejvyššími justičními místy (dr. Klos) již v r. 1948, ovšem za správnou byla mnohými považována ještě mnoho let i po zániku Státní prokuratury.

Je však třeba přihlédnout i ke stanovisku těch, kteří rovněž souhlasili s budováním socialismu, ale věděli, že cesta nezákonnosti není pravou cestou k jeho uskutečnění. Byli si vědomi toho, že jde o cestu protileninskou, která socialismus zdiskreditovává. Tito pracovníci stáli v podstatě před rozhodnutím o odchodu z justice. Někteří odcházeli, ale nelze nesouhlasit ani se stanoviskem těch, kteří se rozhodli v rámci daných možností bránit zákonnost tak, jak to vyžadovalo budování socialismu, i když mnohdy museli takticky ustoupit v méně závažných věcech, aby v závažnějších mohli zabraňovat nezákonnostem většího rozsahu. Někteří z nich byli postupně odhalováni jako nepřijatelní pro období, které později bylo kvalifikováno jako období kultu osobnosti, a byli různým způsobem odstraňováni buď z justice vůbec, nebo na bezvýznamnější místa.

Z dokumentovaných poznatků o činnosti Státní prokuratury je zřejmé, že tato měla značný podíl na vytvoření a udržování systému kabinetní justice. Uvedené vlivy, kterým po celou dobu podléhala, nemohly by se projevit v tak širokém rozsahu, jak z dokumentace vyplývá, kdyby mezi prokurátory Státní prokuratury nebylo dosti takových, kteří se jim ochotně podvolovali. Nemůže být pochyb o tom, že některé nezákonné metody Státní bezpečnosti (např. provokace, fyzické násilí), jimiž docházelo k hrubému porušování platných zákonných ustanovení, právě tak jako zjevná nezákonnost spočívající v ovlivňování rozhodování soudů, nebyly prokurátorům Státní prokuratury neznámé. Z dokumentovaných projevů či zpráv jednotlivých prokurátorů pak jasně vyplývá, že někteří z nich se stavěli proti ovlivňování jejich práce, snažili se hájit zákonnost tr. řízení, ale jiní naopak při výkonu prokurátorské činnosti nezákonnosti přehlíželi, omlouvali, a dokonce i vědomě prosazovali. Odpovídá tehdejšímu deformovanému chápání výkonu justice, že právě tyto posléze uvádění prokurátoři byli vysoce hodnoceni a pověřováni nejdůležitějšími úkoly.

V období působnosti Státní prokuratury, tedy od konce r. 1948 do 31. 12. 1952, došlo k odsouzení asi 27 000 osob. Dosavadní průběh rehabilitačního řízení dle zák. č. 82/1968 Sb., jakož i předchozí revize procesů jasně potvrzují mimořádný rozsah nezákonných rozsudků, přičemž důvody rozsudků zvl. senátů se opírají o zjištěné nezákonnosti, které jsou souhlasné se zjištěním z dokumentace uvedeným v této zprávě. Teprve v průběhu tohoto rehabilitačního řízení při současném dodržování příslušných ustanovení oddílu VII. zák. č. 82/1968 Sb. bude možno odpovědně vymezit podíl jednotlivých prokurátorů Státní prokuratury na zjištěných nezákonnostech. Dokumentační materiály ovšem plně potvrzují, že hlavní odpovědnost za nezákonnou praxi Státní prokuratury nutno hledat u vedoucích pracovníků resortů Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra a stranických orgánů, kteří měli v té době rozhodující vliv a zájem na vytvoření kabinetní justice.

Dokumentační komise Generální prokuratury
pro území České socialistické republiky

Předseda: JUDr. Karel Bayer

V Praze dne 10. července 1969

DOKUMENT č. 3

Návrh Ministerstva spravedlnosti ČSR na jmenování u Státního soudu a Státní prokuratury v Praze (9. října 1948)

SÚA, f. Úřad předsednictva vlády – běžná spisovna, k. 527, sig. 517/IV.

Úřad předsednictva vlády

IV. odb./odd. 3

Č. 413.081/48

Vyřízeno zároveň

Označení naléhavosti, důvěrnosti: Ž

Referent: Dr. Kotrouš

Věc: Ministerstvo spravedlnosti – návrh na jmenování u Státního soudu a u Státní prokuratury v Praze

Nahlédne: po schválení přednosta odboru IV.

Pokyny kanceláři

- 1) IV/1 – k převzetí opisu informační zprávy a k zařazení na program schůze personálního komitétu ministrů.
- 2) Evidence – pro personální komitét ministrů: Personální komitét na schůzi ... [v orig.] učinil usnesení podle návrhu ÚPV / rozhodl odchylně od návrhu ÚPV (viz zápis).

Po projednání v personálním komitétu ministrů:

- 3) Odbor III. – k převzetí čtyř výtisků „informační zprávy pro pana předsedu vlády“ a k zařazení na program nejbližší schůze vlády.

Přijal:

- 4) Evidence – pro schůzi vlády

Vláda ve své ... schůzi dne ... učinila usnesení podle / odchylně od návrhu ÚPV

- 3) Odd. IV/ ...

k dalšímu opatření podle usnesení personálního komitétu ministrů.

Po projednávání ve vládě:

- 5) Odd. IV/ ...

k dalšímu opatření.

Spisovno, předlož znovu dne 413251

Pro domo:

Ministerstvo spravedlnosti navrhlo (dopisem ze dne 4. října 1948, čj. 103.018/48-I/3) jmenování prezidenta, 2 viceprezidentů, 2 předsedů senátů, řady soudců z povolání, vesměs u Státního soudu v Praze, a dále státního prokurátora a viceprokurátora u Státní prokuratury v Praze.

Personální komitét ministrů se usnesl ve své 17. schůzi dne 8. října 1948, že doporučuje vládě, aby navrhla prezidentu republiky, aby jmenoval funkcionáře u Státní prokuratury podle návrhu a funkcionáře u Státního soudu rovněž, s výjimkou soudců z povolání, jejichž počet je odvislý od dosud neprojednaného návrhu na normalizaci a systemizaci služebních míst u Státního soudu.

Podle pokynu přednosta odboru jest věc připraviti pro schůzi vlády.

Poukazuji na připojenou zprávu a navrhuji:

na vědomí:

V Praze dne 9. října 1948

[podpis nečitelný]

[Připsáno rukou:]

Podle telef. dohody s Ministerstvem spravedlnosti (dr. Pelnář) jest návrh doplniti návrhem na povolení úchytky podle čl. VI druhého odst. vládn. usnes. z 25. 3. 1948 pro jmenování K. Bedrny a dr. Feješe; dále jest všechny výtisky tabel. návrhu dr. Pavelky opravit v rubrice 6: posledně jmenován s účinností od 28. 10. 1945, nikoli 28. 10. 1948.

Provedeno [podpis nečitelný]

9. 10. [19]48 [2x nečitelný podpis]

Čj.: 413.081/48.

Věc: Ministerstvo spravedlnosti – návrh na jmenování u Státního soudu a u Státní prokuratury v Praze

Informační zpráva pro pana předsedu vlády

Ministerstvo spravedlnosti navrhlo (dopisem ze dne 4. října 1948, čj. 103.018/48-I/3), aby prezident republiky jmenoval u Státního soudu v Praze prezidentem v I. stupnici funkčního služného JUDr. Hugo Richtera, viceprezidenty v II. stupnici f. sl. JUDr. Václava Černého a Karla Bedrna, předsedy senátu v III. stupnici funkčního služného JUDr. Jaroslava Horňanského a JUDr. Emila Pavelku a soudci z povolání ve IV. stupnici funkčního služného řádu soudců, dále u Státní prokuratury v Praze státním prokurátorem ve II. stupnici funkčního služného JUDr. Františka Grospiče a státním viceprokurátorem ve III. stupnici funkčního služného JUDr. Jána Feješe.

Personální komitét ministrů ve své schůzi dne 8. října 1948 doporučil vládě všechny uvedené návrhy s výjimkou návrhů na jmenování soudců z povolání u Státního soudu, protože jejich počet je odvislý od dosud neprojednaného návrhu na systemizaci služebních míst.

O navržených se uvádí:

dr. Richter,	advokát, narozený 1895, se uplatnil vynikajícím způsobem jako vedoucí veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Praze;
dr. Černý,	krajský soudce, narozený 1906, nyní v Ministerstvu spravedlnosti jako přednosta retribučního oddělení, prokázal všestrannou způsobilost;
Bedrna,	náměstek předsedy Hlavního soudu v Bratislavě, narozený 1901, se osvědčil jako předseda Státního soudu v Bratislavě;
dr. Horňanský,	krajský soudce, narozený 1901, bývalý politický vězeň, s úspěchem působil jako předseda krajského soudu, předseda Státního soudu v Brně a přednosta mimořádného lidového soudu;
dr. Pavelka,	senátní předseda krajského soudu, narozený r. 1898, bývalý politický vězeň, plně osvědčený;
dr. Grospič,	prokurátor, narozený 1901, s úspěchem spravuje Zemské státní zastupitelství v Praze;
dr. Feješ,	náměstek prokurátora, narozený 1909, se osvědčil jak u Státního, tak i u Národního soudu v Bratislavě.

Všichni jsou státoobčansky i národně spolehliví.

Navrhuje se toto

Usnesení vlády:

„Vláda se usnází na návrh ministra spravedlnosti ze dne 4. října 1948, čj. 103.018/48-I/3, doplněný zprávou ministra vnitra jako předsedy personálního komitétu ministrů, že navrhuje prezidentu republiky, aby jmenoval

I. v osobním stavu soudcovských úředníků u Státního soudu v Praze

- 1) prezidentem Státního soudu v I. stupnici funkčního služného advokáta JUDr. Hugo Richtera,
- 2) viceprezidenty Státního soudu v II. stupnici funkčního služného krajského soudce v Praze JUDr. Václava Černého a náměstka předsedy Hlavního soudu v Bratislavě Karla Bedrnu,
- 3) senátními předsedy Státního soudu v III. stupnici funkčního služného krajského soudce v Brně JUDr. Jaroslava Horňanského a senátního předsedu Krajského soudu v Brně JUDr. Emila Pavelku,

II. v osobním stavu státnězastupitelských konceptních úředníků u Státní prokuratury v Praze

- 1) státním prokurátorem v II. stupnici funkčního služného prokurátora JUDr. Františka Grospiče,
- 2) státním viceprokurátorem v III. stupnici funkčního služného náměstka prokurátora JUDr. Jána Feješe,

vesměs s účinností od rozhodnutí.

Pro případ, že prezident republiky návrhu vyhoví, povoluje vláda pro toto jmenování Karlu Bedrnovi a JUDr. Jánu Feješovi úchylku podle čl. VI. druhého odstavce vládního usnesení ze dne 25. března 1948 (o jmenovacích směrnicích).

Provede: předseda vlády a ministr spravedlnosti.“

V Praze dne 9. října 1948

Přednosta IV. odboru
úřadu předsednictva vlády
[podpis nečitelný]

MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI
PRAHA

Č. 103.018/48-I/3.

V Praze dne 4. října 1948

Věc: Jmenování u Státního soudu v Praze

[razítko:] Úřad předsednictva vlády

Referent: Dr. Pelnář, č. tel. 345–55

Došlo 8. 10. 1948, čj. 413081

Úřad předsednictva vlády
Praha

V příloze předkládám návrhy na jmenování u Státního soudu v Praze a žádám, aby se vláda Republiky československé ve své nejbližší schůzi usnesla navrhnouti prezidentu republiky, aby jmenoval u Státního soudu v Praze:

prezidentem v I. stupnici funkčního služného dr. Hugo Richtera, advokáta v Praze,

viceprezidenty v II. stupnici funkčního služného dr. Václava Černého, krajského soudce u Krajského soudu trestního v Praze, Karla Bedrnu, náměstka předsedy Hlavního soudu v Bratislavě,

předsedy senátu v III. stupnici funkčního služného dr. Jaroslava Hornanského, krajského soudce u Krajského soudu trestního v Brně, dr. Emila Pavelku, senátního předsedu u Krajského soudu v Brně,

soudci z povolání ve IV. stupnici funkčního služného dr. Augustina Svitáka, přednostu Okresního soudu v Trhových Svinech, dr. Antonín Fresla, krajského soudce u Krajského soudu v Brně, dr. Jana Dědourka, krajského soudce u Krajského soudu trestního v Praze, dr. Stanislava Bartoše, senátního předsedu u Krajského soudu v Chrudimi, dr. Jaroslava Nováka, senátního předsedu u Krajského soudu trestního v Praze, dr. Karla Trudáka, přednostu Okresního soudu v Kojetíně, dr. Antonii Liškovou, vrchního soudního radu a přednostu Okresního soudu v Prievidzi, Václava Hamáka, senátního předsedu Krajského soudu v Bratislavě, dr. Vojtecha Gemeinera, senátního předsedu u Krajského soudu v Bratislavě, Imricha Skarbu, senátního předsedu u Krajského soudu v Bratislavě, Pavla Korbulyho, soudního radu a předsedu Okresního soudu v Břežně, dr. Juraje Cincíka, senátního předsedu u Krajského soudu v Ružomberoku,

státním prokurátorem ve II. stupnici funkčního služného dr. Františka Grospiče, prokurátora u Státního zastupitelství v Mostě,

státním viceprokurátorem v III. stupnici funkčního služného dr. Jána Feješe, náměstka prokurátora u Státního zastupitelství v Bratislavě.

Všichni navrhovaní jsou státně i národně spolehliví a o jejich kladném poměru k lidově demokratickému zřízení není pochybností.

Jde v opise Ministerstvu vnitra, financí, národní obrany a nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu.

Ministr spravedlnosti

[podpis A. Čepičky]

DOKUMENT č. 4

Zápis z porady o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury (7. března 1949)

VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 141

Zápis o poradě konané dne 7. března 1949 o 15. hod. o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury

Přítomni: s. ministr, s. dr. Karel Klos, dr. O. Heráf, dr. Alfréd Dressler, dr. Milan Kloss, generál dr. Vaněk, dr. Richter, pplk. dr. Vaš, dr. Engelsmann, dr. Černý, plk. dr. Metlička, dr. Vošahlík, dr. Ziegler.

Předsedal: dr. Karel Klos.

Zapsal: dr. Ziegler.

Předmětem jednání bylo zhodnocení činnosti Státní prokuratury a Státního soudu od doby působnosti zákonů 231/1948 Sb. a 232/1948 Sb. Bylo nutno zjistiti přesně stanovisko k průběhu věci u Státního soudu a Státní prokuratury se zřetelem na stav agendy, personální, technické a organizační vybavení.

Stav agendy:

S. dr. Klos a s. dr. Vaš poukazují na to, že u Státního soudu jsou projednávány uměle zkonstruované velké případy, které končí většinou jen odsouzením několika málo lidí k větším trestům, ostatní obžalovaní dostávají malé tresty anebo bývají zproštěováni. Tím se snižuje vážnost Státního soudu. Státní bezpečnost a Státní prokuratura má řádně diferencovat případy a přes Státní soud mají být žalovány jen těžké zločiny proti státu anebo věci, které mají zvlášť politickou důležitost. S. dr. Vaš vyzdvihuje dobrou spolupráci Státní prokuratury s orgány StB. S. dr. Milan Kloss navrhuje, aby případy dnes zavedené u Státní prokuratury, a případně zažalované u Státního soudu byly přezkoumány a ve slabých případech aby bylo řízení zastaveno anebo žaloba vzata zpět.

S. ministr: poukázal na nesprávný postup Státní prokuratury a Státního soudu ve věci „gen. Kutlvašr a spol.“ Řízení bylo provedeno urychleně, ukvapeně, věc nebyla dostatečně politicky zhodnocena a projednána na Ministerstvu spravedlnosti se všemi činiteli, kteří přicházejí v úvahu. Stanovení termínu na dobu kolem 25. února 1949 nebylo dohodnuto na Ministerstvu spravedlnosti a důvod, proč mělo hlavní přelíčení být stanoveno na tuto dobu, byl politicky postaven špatně. S. ministr poukázal, že rychlé policejní vyšetřování jest správné, ale nesmí být na úkor vyšetřované věci, a dal pokyn, aby zvlášť pečlivě bylo kontrolováno policejní vyšetřování a toto pečlivě doplňováno vyšetřujícím soudcem. S. ministr dále poukázal na to, že nelze trpěti dosavadní nedostatky personální a technické u Státního soudu a Státní prokuratury. Státní soud a Státní prokuratura musí být po všech stránkách dokonale vybaveny jako nejvyšší státní instituce. Ze Státního soudu a Státní prokuratury musí být vybudovány pevnosti proti reakci a musí z nich být vytvořeny vzorné instituce, které budou zcela bezpečně střežit všechny vymoženosti, kterých lidově demokratická republika dosáhla od roku 1945. S. ministr dále poukázal na to, že je nutno ve věcech projednávaných před Státním soudem zachovati naprostou mlčenlivost, nedávat nikomu informace, zásadně nepovolovat nikomu a v žádném

případě návštěvy vyšetřovanců. Není možné poukazovat na to, že vazba v jednotlivých případech trvá dlouho, jsou-li zde vazební důvody. Státní prokuratura a vyšetřující soudce ve vazebních věcech nemohou se nechat přemluvit k propuštění z vazby podle § 191 tr. ř. z nějaké pochybné lidskosti, když vazební důvody trvají a bezpečnost státu vyžaduje, aby ten který vyšetřovanec byl stále z koluzních anebo bezpečnostních důvodů izolován.

S. dr. Karel Klos: poukazuje na to, že řada velkých politických trestních věcí nebyla osobně v poradách na ministerstvu projednána. Zdůrazňuje, že těžké případy jako např. „gen. Kutlvašr a spol.“ nemohou býti projednány bez předchozího informování s. ministra předem.

Po další debatě, již se účastnili téměř všichni soudruzi,

usneseno:

bude provedena revize všech případů zavedených u Státní prokuratury a u Státního soudu z hlediska vazeb a příslušnosti. Po stránce skutkové slabé případy, nehodící se k stíhání před Státním soudem, budou postoupeny příslušným okresním soudům, případně bude řízení zastaveno anebo zpět vzata žaloba a bude přihlíženo k možnosti použití zák. č. 247/1948 Sb.

S. dr. Ziegler: poukazuje na to, že spolupráce Státní prokuratury s orgány StB, resp. s orgány Ministerstva vnitra praktikuje se úspěšně již od října 1948, o čemž musel být s. ministr informován. Spolupráce s těmito činiteli je velmi dobrá a ukazují se pouze chyby spíše technického rázu. Nutno však vytknouti, že v mnohých případech iniciativu má vnitro a nikoliv státní prokurátor, který se dá vésti často nesprávně orgány vnitra, ačkoliv postup má být opačný. To se stalo také v případě gen. Kutlvašr a spol. Státní prokuratura právě pro tyto styky s orgány zpravodajskými, a vůbec s orgány vnitra, jest o mnohých věcech informována, ministerstvo však, a v první řadě s. ministr, přednosta III. odboru a přednosta oddělení III/3, informování o věci nejsou. Je nutno důrazně konstatovat, že náměstek státního prokurátora jest v první řadě orgán podléhající Ministerstvu spravedlnosti, a nikoliv Ministerstvu vnitra anebo Ministerstvu národní obrany. Dále s. Ziegler poukázal na to, že politické věci trestní jest nutno řídit jednotně, a dělá-li se z politických důvodů v té které věci pokyn jinými činiteli na ministerstvu než úředníky III. odboru, musí ovšem být III. odbor informován (přednosta III. odboru a přednosta oddělení III/3), aby nedošlo k chaotickému vyřizování věcí. Dále s. Ziegler poukázal na naprosto nedostatečné personální vybavení Státní prokuratury a oddělení III/3 na Ministerstvu spravedlnosti, kam přichází denně 260 až 280 kusů náběhu.

Otázky personální:

S. dr. Richter a dr. Černý prohlašují, že u Státního soudu funguje 6 senátů (z toho 2 vojenské) a tyto zatím stačí zdolat dosavadní stav napadlých věcí. I dr. Černý navrhl, aby věci u Státního soudu napadlé a nařízení byly přezkoumány a ve slabých věcech byly žaloby vzaty zpět. Na dotaz s. Zieglera, jak má býti organizováno přezkoumání slabých věcí u Státního soudu a Státní prokuratury, poněvadž úředníci Ministerstva spravedlnosti, zvláště oddělení III/3, pro návaly práce to dělat nemohou, bylo k návrhu dr. Karla Klose vydáno toto dodatečné

usnesení:

způsob provedení revize u Státního soudu a Státní prokuratury bude určen dodatečně na zvláštní poradě, na které bude též dohodnuto, kdo tuto práci provede.

S. dr. Vaněk a dr. Vaš poukazují na dezolátní stav Státní prokuratury, pokud jde o personální obsazení. Téměř všichni státní zástupci na Státní prokuratuře byli prověřeni s 2roční kandidaturou anebo s 6měsíčními odklady, 1 ze státních zástupců není vůbec členem strany.

I když s těmito zaměstnanci jest spolupráce velmi dobrá a nikdo z nich dosud nezavdal příčiny k tomu, aby se jim po politické stránce nevěřilo, jest nutno konstatovati jako věc povážlivou, že kromě náměstka prokurátora a 1 nebo 2 státních zástupců není na tomto vysokém úřadě nikoho, kdo by zcela nekompromisně a zcela bez výhrad uposlechl v nutném případě jakéhokoliv pokynu.

S. dr. Karel Klos: poukazuje na to, že jsme nyní ve svízelné situaci, kdy nemáme k dispozici dostatečné množství vhodných lidí, školení kádrů se teprve provádí, během 2–3 let bude situace zcela jiná. Jest nutno pracovati s lidmi, které máme, žádat na nich bezvýhradné konání povinností, kádrově vyšetřovat jak každé lajdáctví, neochotu k práci, ulejšáctví a snahu dostati se na takové pracoviště, kde je lehčí práce a menší zodpovědnost – a z výsledků takového vyšetřování pak vyvozovat důsledky (vylučovat případně i lidi ze strany).

Usneseno:

- 1) Státní prokuratuře v Praze budou přiděleny v době co nejkratší 4 státní zástupci, případně i jiní konceptní úředníci, kteří by byli schopni tuto práci zastávat.
- 2) Dr. Kabát, který se nervově zhroutil na Státní prokuratuře, vrátí se zpět k Státnímu soudu k vyšetřujícímu soudci.
- 3) Do oddělení III/3 budou přiděleny v nejkratší době 2 schopní konceptní úředníci k zdolání denních nápadů, pohybujících se denně kolem cca 260 kusů (z toho 200 merit), v nejhorším případě z prověřených zkoušených auskultantů.

Výkon trestu:

S. dr. Vaněk a dr. Vaš poukazují na to, že odsouzení, i když rozsudek Státního soudu není ještě v právní moci, jsou eskortováni z věznic na Pankráci na Bory a odtud pak jsou řízeni na různé práce na venkově. To se děje i s odsouzenými k těžkým trestům na svobodě, a dokonce i k trestům smrti. Od roku 1945 se stalo již 180 útěků vězňů z takových pracovišť. Navrhují, aby s každým vězněm eskortovaným na Bory šla současně listina, z níž by bylo patrné, k jakému trestu a pro jaký trestný čin byl eskortovaný odsouzen, a z níž by byla dále patrna celková charakteristika vězně (gen. býv. poslanec – nebezpečný apod.). Poukazuje na to, že takovýmto způsobem byl dopraven na Bory gen. Mrázek¹ a gen. Janoušek,² kteří na Borech

---

¹ Mrázek, Karel (1910–1998), čs. stíhací letec, za 2. světové války jeden z velitelů čs. letectva ve Francii a Velké Británii. V letecké bitvě o Anglii bojoval v rámci 46. britské perutě, v prosinci 1941 převzal velení 313. čs. stíhací perutě a po smrti A. Vašátka se stal velitelem čs. stíhacího wingu (do konce března 1943). Poté působil ve vyšších štábních funkcích na velitelství britského stíhacího letectva a na inspektorátu čs. letectva v Londýně. Za válečnou činnost byl vyznamenán francouzským řádem Croix de Guerre, britskými řády D. F. C., D. S. O., čtyřmi čs. Válečnými kříži 1939, třemi čs. medailemi Za chrabrost. Po válce velel 3. letecké divizi v Brně. V březnu 1948 byl zatčen, po propuštění na podzim 1948 degradován a přeložen do výslužby. V roce 1968 byl rehabilitován. Po listopadu 1989 se podílel na obnově Svazu letců, jehož byl pak čestným předsedou. V květnu 1990 byl povýšen do hodnosti generálmajora.

² Janoušek, Karel (1893–1971), český letec, generál. Příslušník čs. legií v Rusku. Po první světové válce absolvoval VŠ vojenskou v Praze (později též Přírodovědeckou fakultu UK) a poté působil jako důstojník GŠ, zasloužil se o vybudování čs. vojenského letectva. V letech 1934–1939 byl zemským velitelem letectva v Čechách. Po okupaci v roce 1939 odešel v hodnosti brigádního generála do exilu. Vedl letecký odbor čs. vojenské správy ve Francii, po její porážce odešel do Velké Británie. Až do konce války pak velel generálnímu inspektorátu čs. letectva. Získal hodnost divizního generála a vicemaršála Royal Air Force. Po válce působil v GŠ a pak jako inspektor protiletecké obrany. Hned po únoru 1948 byl z armády propuštěn a při vyprovokovaném pokusu o útěk do exilu zatčen. Již v červnu 1948 byl odsouzen na 19 let vězení, v roce 1950 mu byl trest změněn na doživotí. V roce 1960 byl amnestován a v roce 1968 rehabilitován.

jsou věznění jako kterýkoliv jiný prostý vězeň. Dnešního dne jest na Bory dopravován vlakem v doprovodu SVS gen. Heliodor Píka a bylo by to přímo hračka docela malé skupině tohoto vězně velmi nebezpečného a k smrti odsouzeného během cesty na Bory osvoboditi. Soudruzi upozorňují, že SVS pracuje liknavě a u většiny se projevuje alibismus.

Usneseno:

- 1) Vězně na Borech odsouzené k trestu smrti ponechati na Borech v izolaci,
- 2) vydat doplněk k příslušnému výnosu V. odboru, aby vězni byli dopravováni na Bory anebo do jiných trestnic na práci jen se souhlasem státního prokurátora (jedná se o odsouzené, u nichž rozsudek není ještě v právní moci). S každým vězněm musí jíti výkaz o trestu, o trestném činu a charakteristika odsouzeného.

Vězeňský lékař a soudní znalci psychiatři:

S. dr. Vaněk: poukazuje na to, že vězeňský lékař dr. Sommer,³ lékař, který nám konečně vyhovuje, má odejít z pankrácké věznice, poněvadž má být uvolněn Ministerstvu vnitra pro městský fyzikát. Obě funkce zastávati nemůže, sám by rád zůstal v pankrácké věznici.

Usneseno:

Dr. Sommer zůstane vězeňským lékařem na Pankráci, funkci městského fyzika konati nebude a nemůže. Od justiční správy má 9000,- Kčs měsíčně. Jest nutno mu vyjít vstříc v tom, aby mohl provozovati na Pankráci též soukromou praxi ve volném čase.

S. dr. Karel Klos: poukazuje na nešvary, které se dějí v trestním řízení kolem podávání znaleckých posudků znalci, lékaři, psychiatry. Poukazuje zvláště na případ býv. správce krajského soudu dr. Pražáka, jehož duševní stav byl zkoumán dr. Levitem a dalším znalcem. Oba tito znalci bezdůvodně si vyžádali lhůtu 2 měsíců k zkoumání duševního stavu dr. Pražáka, ačkoliv i laik vidí, že k tomu důvodu nebylo, poněvadž dr. Pražák znalcům zcela jasně a přesně řekl svoje curriculum vitae a vylíčil přesně s doznáním skutkový děj.

Usneseno:

1) Ukládá se III. odboru Ministerstva spravedlnosti, Státní prokuratuře a Státnímu soudu, aby soudním znalcům, a zvláště psychiatrům věnovali zvýšenou pozornost a okamžitě hlásili závady v shora uvedeném směru.

2) Ve věci dr. Pražáka je nutno zjednati nápravu tím způsobem, že znalci budou předvoláni na Ministerstvo spravedlnosti, aby vysvětlili svůj postup ve věci. Řízení ve věci Pražáka musí býti v nejbližší době skončeno, i kdyby měli býti vzati jiní znalci.

Jmenování:

S. dr. Richter: poukazuje na to, že kromě dr. Svitáka nebyl nikdo na Státním soudě jmenován. Tato okolnost pracovní morálce nepřidá. Výkonnostní odměny soudci u Státního soudu nedostali, resp. dostali odměny nepřiměřené jejich práci.

---

³ Sommer, Josef (1910–?), pův. povoláním lékař, absolvent Lékařské fakulty UK, na poč. 30. let člen Agrární strany, v letech 1931–1933 absolvoval vojenskou službu, 1934–1939 příslušník československé armády (hodnost štábního kapitána), člen KSČ od 1. 6. 1945. Ke dni 1. 11. 1950 byl přijat do SNB a umístěn jako lékař věznice v Ruzyni, velitelství StB, od 1. 11. 1953 ke zdravotnické správě MV. Od 15. 10. 1954 příslušník IX. správy (tj. správy operativní techniky; od 1. 1. 1957 jako inženýr 1. stupně téže správy), k 1. 5. 1957 dosáhl hodnosti plukovníka. Dne 1. 12. 1962 byl zproštěn výkonu služby a zároveň mu byla odňata hodnost.

S. dr. Karel Klos a dr. Heráf: poukazují na projev s. ministra na aktivitu v Paláci Radio v únoru a prohlásili, že jmenování přijde po určité době se zpětnou platností, až bude bezpečně zjištěno, že se přidělení soudruzi osvědčili. Poškození nebudou.

S. dr. Richter: poukazuje na směšně nízké náhrady za vykonané úřední cesty. Při cestě na Slovensko musí každý zaměstnanec dopláceti ze svého, poněvadž zákonem stanovená dieta a nocležné nestačí krýtí vynaložené náklady.

Usneseno:

Zaměstnancům, kteří vykonávají delší služební cesty, zvláště na Slovensko, cesty trvající několik dnů anebo vyžadující mimořádné námahy, budou vypláceny příplatky z částky, která jest určena pro mimořádné výkony.

Technické vybavení Státního soudu a Státní prokuratury:

S. dr. Vaněk, Vaš a Richter: poukazují na to, že Státní soud, který často jezdí k líčení na venkov, má k dispozici pouze 1 vůz, starou škodovku značky Superb, která často na cestě vypoví službu a v zimě, poněvadž nemůže být řádně garážována, zamrzá. Dochází i k takovým směšným situacím, že Státní soud jede k líčení (do Mladé Boleslavi) taxíkem. Na Ministerstvu vnitra a Ministerstvu národní obrany a na jiných ústředních úřadech má služební vůz kdekdo. Generál Vaněk uvádí, že je naprosto nutné, aby státní prokurátor byl pohyblivý a vůz naprosto nutně potřebuje. Ministerstvo vnitra je ochotno dodat Ministerstvu spravedlnosti třeba 10 vozů.

Usneseno:

Ministerstvo spravedlnosti dodá pro Státní soud a pro Státní prokuraturu 2 vozy – zařídí zástupce ministra s. dr. Heráf.

Soudci z lidu:

S. dr. Richter: poukazuje na to, že pro Státní soud bylo jmenováno pouze 15 soudců z lidu. Při jednání o zákonu č. 319/1948 Sb. bylo přihlíženo k tomu, aby soudce z lidu zasedal nejvýše 20x do roka. Soudci z lidu u Státního soudu zasedají i ve 20 případech měsíčně.

Usneseno:

I odbor Ministerstva spravedlnosti se postará v nejkratší době o rozšíření počtu soudců z lidu pro Státní soud.

Porada skončila o 17:30 hod. Ku konci bylo ještě konstatováno, že trestní věci podle zákona na ochranu lidově demokratické republiky a činnost Státního soudu a Státní prokuratury jsou z hlediska bezpečnosti státu v Ministerstvu spravedlnosti stejně tak důležité, jako jiné věci a problémy, kterým se dnes na Ministerstvu spravedlnosti věnuje zvýšená pozornost. Pravidelné porady a pravidelné informování s. ministra jsou nezbytností.

V Praze dne 7. března 1949 Ziegler [vlastnoruční podpis]

DOKUMENT č. 5

Zápis o gremiální poradě referentů Státní prokuratury (18. března 1950)

VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 141.

Pres. 658-1/50.

Zápis o gremiální poradě referentů Státní prokuratury konané dne 18. března 1950

Přítomni: stát. prokurátor dr. Ziegler, viceprok. gen. Vaněk a dr. Sedláček, referenti dr. Zítek, dr. Pavlík, dr. Vieska, dr. Kadlec, Havelka, Janda, Kudrna, Střída, dr. Sadil, dr. Liška, dr. Hruban [uvedeno chybně Hruben], dr. Bureš, Bláha, dr. Příbylová, dr. Dlouhý, též jako zapisovatel

Za Státní soud: předseda dr. Richter

Za kancelář Státní prokuratury: s. k. [soudní kancelářský] kontrolor Kutílek

Porada zahájena v 7:30 hodin.

I. Konference předsedů krajských soudů a krajských prokurátorů v Jevanech – její průběh – poučení pro nás

Dr. Ziegler: Na této konferenci přednesli referáty nám. ministra spravedlnosti dr. Klos a dr. Dressler. Dr. Klos se zmínil ve svém referátu o řadě věcí, které se týkají i nás; konstatoval, že řada lidí v justičním aparátu nezbavila se dosud úplně přítěže buržoazní ideologie. Nabádal ke studiu marxismu-leninismu. Zjistil, že proti soudruhům z PŠP mají odborní soudci namnoze zábrany, staví mezi sebe a soudruhy z PŠP přehradu, úmyslně se od nich distancují. Musíme soudruhům z PŠP pomáhat a naopak se učit z jejich zkušeností z praktického života. Dr. Klos připomněl referát s. Gottwalda na únorovém zasedání ÚV KSČ, hlavně pokud jde o zvýšení bdělosti a ostražitosti. V každém jednotlivém případě je nutno zjišťovat motivy trestných činů, prosazovat linii strany, využívat politických procesů pro poučování pracujících (konkrétně poukázal na případ Louwerse, projednávaný nedávno Státním soudem). Dr. Klos se zmínil i o referátu s. Slánského o zemědělské politice. V tomto směru je třeba zvýšené opatrnosti, abychom neprovedli něco, co neodpovídá linii strany v zemědělské politice. Dr. Ziegler poukázal na konkrétní případ, který byl nedostatečně připraven a jehož provedením byli bychom se skutečně ocitli v rozporu s linií strany. Musíme se naučit politické procesy dělat správně, a to v úzkém styku s orgány strany. Ty je nutno už po nápadu věci politicky závažné informovat, zjistit jejich názor na věc a ten sdělit se zprávou Generální prokuratury. V budoucnosti bude zodpovědnost zvýšenou měrou přenesena na prokuratury, především na Generální prokuraturu a na nás. Musíme proto věci politicky závažné projednat předem po politické linii s krajskými nebo ústředními orgány strany a Generální prokuraturou.

Dr. Klos poukázal dále na nutnost přísného zachování předpisů o oběhu tajných spisů. Budou vydány předpisy nové, neboť platné pro agendu soudní plně nevyhovují. Sami musíme nabádat jeden druhého k opatrnosti, nesmíme vykládat na veřejnosti o úředních věcech, ani v místních organizacích strany. Každý si musí sám prověřit osoby, s nimiž se stýká.

Dr. Klos se zmínil i o nutné specializaci v činnosti justičního aparátu, poukázal na nutnost všimnout si více kriminality mládeže. U nás máme též některá speciální oddělení, od 1. dubna zavedeme zvláštní studijní oddělení pro politickou kriminalitu mládeže.

Dr. Klos se pochvalně zmínil o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury. Musíme si však sebekriticky doznat, že ještě zdaleka neplníme všechny úkoly, které nám strana ukládá: musíme ještě zvýšit iniciativu, lépe věci připravovat, a to ve styku s politickými činiteli, abychom si skutečně pochvalu zasloužili.

K diskusi se přihlásili dr. Vieska a dr. Bureš. Dr. Vieska se táže, na které politické činitele se máme obracet. Pokud jde o specializaci naší práce, doporučuje, aby referenti Státní prokuratury i Státního soudu absolvovali speciální školení zpravodajské a dále i o řízeném, plánovaném hospodářství, o zranitelnosti hospodářského plánu, a aby referenti s touto průpravou tak speciálně pracovali na případech špionáže, resp. sabotáže. Konstatuje, že po pečlivém politickém zhodnocení věci ve styku s politickými činiteli bude někdy i u Státního soudu účelno používat P. O. [?].

Bureš souhlasí s náměty dr. Viesky a přimlouvá se i za speciální školení referentů v účetnictví a vedení podniků. Pokud jde o politické hodnocení věcí, konstatuje, že ze styku s referenty Státní bezpečnosti zjistil, že mají někdy na věc jiný osobní názor, než jaký uvádějí v trestním oznámení.

Dr. Ziegler závěrem shrnuje: Všechny politicky závažné věci nutno projednat s politickými činiteli – podle dosahu věci s místními, okresními nebo krajskými orgány, event. i s ústředím strany, obracet se na ústředí strany (dr. Boura) a na Generální prokuraturu (Aleš). Vítá námět týkající se odborného školení o špionáži a sabotáži. Taková speciální oddělení, stejně i pro mládež, vybudujeme. Záleží na okolnostech, jak specializace bude pokračovat. To se týká i soudu – speciální senáty. Pokud jde o P. O., nemáme pro ně zatím bezpečných záruk. Zejména nemáme dosud jistoty, že okresní soudy, kterým bychom jinak některé věci odstoupili, by věc posoudily politicky správně.

II. Spolupráce s StB – její závady

Dr. Ziegler: Spolupráce s StB a Ministerstvem vnitra není stále dokonalá. Referenti Státní prokuratury jsou ve styku opět jen s jednotlivými referenty StB, styk s krajskými veliteli není tak častý. Bude nutno svolat celostátní konferenci krajských velitelů a na ní projednat řadu konkrétních závad i novou politickou linii. Referenti Stát. prokuratury musí být napříště ve styku i s krajskými veliteli, zjistit, zda projednali věc v bezpečnostní pětce, spolupracovat i s krajskými prokurátory, kteří znají poměry v tom kterém kraji.

K diskusi se přihlásili: dr. Bureš, Bláha, dr. Vieska, dr. Sadil, gen. Vaněk, Kudrna.

Dr. Bureš: StB v některých případech zavádí novou praxi; oznámí jenom některé osoby podezřelé z protistátní činnosti, osoby podezřelé jen z menší účasti napomene a neoznámí. Je nutno, aby tak činila v souhlase s prokuraturou, neboť jen tak bude zajištěno, že neunikne někdo, kdo by potrestání zasluhoval.

Dr. Sadil: V těchto případech by bylo nutno postupovat podle jednotných směrnic, jen tak bude zaručeno, že všechna KV StB budou postupovat stejně.

Gen. Vaněk: Uvádí konkrétní případ trestního oznámení na 6 osob, ačkoliv podezřelých bylo daleko více. Jako další vadu práce StB konstatuje, že namnoze není uvedeno datum zatčení, místo a čas spáchání trestné činnosti.

Bláha: Jednotlivá KV StB si sdělují svoje poznatky navzájem. Pro každou, byť jen vzdáleně podezřelou osobu je založena evidenční karta. Je prakticky vyloučeno, aby některá osoba vypadla z evidence StB.

Dr. Vieska: Nesouhlasí s Bláhou. Konkrétně bylo zjištěno, že StB nepracuje přesně. Navrhuje, aby o tom, že určitá podezřelá osoba byla napomenuta a neoznámena, byl učiněn zápis a ten přečten při hlavním přelíčení. Je účelno stíhat jen pachatele pro společnost nebezpečné. Poukazuje na nutnost, aby i v jiných případech tajným přípisem k trest. oznámení připojeným StB sdělila, proč určité podezřelé osoby neoznamuje. Poukazuje i na nedostatečně sladěnou spolupráci mezi civilními a vojenskými bezpečnostními složkami.

Kudrna: Musíme StB pomoci zejména poučováním, jak mají trestní oznámení koncipovat. I StB stojí před výchovou nových kádrů. V tom, že v některých případech po napomenutí a poučení StB upouští od oznámení, nutno spatřovat pokrok. Musíme však poučovat i okres. soudy tak, abychom před Státním soudem mohli soudit věci jen skutečně závažné.

Dr. Ziegler: Závěrem shrnuje: spolupráce s StB musí být mnohem intenzivnější než dosud. Referenti budou posuzováni podle toho, jak věc došetřili ve spolupráci s StB a politickými činiteli. Na Generální prokuratuře budou projednány porady se Státní bezpečností. Vyzývá referenty, aby do týdne podali písemně náměty, které mají být projednány s StB. Konstatuje, že některá trestní oznámení jsou velmi dobrá. Ministerstvo vnitra dává instrukce, které osoby nemají být oznámeny a stíhány. Je však nutno, aby tyto případy bezpečnost projednala předem s prokurátorem. V případech, ve kterých vyplývá z trestního oznámení podezření proti osobě, která nebyla oznámena, nutno projednat s příslušným referentem StB, proč oznámení učiněno nebylo. V některých těchto případech StB sama předkládá tajný přípis k trestnímu oznámení, v němž sděluje důvody, proč k oznámení určité osoby nedošlo. Takový přípis se nesmí přikládat ke spisu. StB rovněž nemá v trestním oznámení uvádět jména svých spolupracovníků. V případech, kdy obviněný měnil svoje výpovědi u StB, je nutno v zájmu zjištění profilu obviněného, aby všechny protokoly takto sepsané byly připojeny k trestnímu oznámení. Upozorňuje referenty, že od 1. 8. 1950 má platit nový trestní řád, který zavede prokurátorské vyšetřování. Vyzývá referenty, aby pilně studovali osnovu nového trestního zákona, která byla každému dána k dispozici.

III. Různé náměty a návrhy

Dr. Ziegler se zmiňuje o návrhu dra Viesky o navázání spolupráce s finanční prokuraturou. Jde o případy zabavení majetku podle § 13 zák. č. 23/1948 Sb. Prakticky k němu dochází ihned jen u osob za hranice uprchlých, jinak až ke konfiskaci podle § 48 zák. č. 231/1948 Sb. na základě odsuzujícího rozsudku. Mezitím však již příbuzní obviněného majetek zašantročí. Návrh dra Viesky byl předložen ministerstvu. Na upozornění dra Zítka, že oddělení Státní prokuratury v Bratislavě navrhuje postup podle § 13 zák. č. 23/1948 Sb. v každém případě, dává pokyn, aby se tak postupovalo všeobecně v případech, kdy má dojít ke konfiskaci jmění. Konstatuje, že konfiskace je jedním z prostředků likvidace třídního nepřítele.

Dále upozorňuje, že je nyní zbytečno zasílat Generální prokuratuře k nahlédnutí rozhodnutí Nejvyššího soudu, která má již Generální prokuratura ve svých priorech a v kontrolním oddělení. Obrací se však znovu na dr. Richtera, aby Státní soud skutečně ve všech případech zasílal St. prokuratuře jak rozsudek Stát. soudu, tak všechna rozhodnutí Nejvyššího soudu, a to pokud jde o brněnské a bratislavské oddělení, ve 2 vyhotoveních, jednak pro zdejší priora, jednak pro brněnské, resp. bratislavské oddělení Státní prokuratury.

Dr. Richter prohlašuje, že takový pokyn již dal zvláštním oběžníkem. Žádá dále referenty, aby hlásili dr. Zieglerovi případy, kdy předseda senátu nedbale odůvodnil rozsudek při jeho vyhlásování.

Dr. Ziegler nabádá referenty, aby věnovali větší pozornost závěrečné řeči. Vyzývá dra Richtera, aby požádal předsedy senátů Státního soudu, aby mu sdělovali svoje zkušenosti s referenty Státní prokuratury.

Dr. Richter upozorňuje, že styk prokurátora se senátem během hlavního přelíčení se nesmí dít tak, aby se ve veřejnosti, zejména pak v obhájcích, budil dojem, že prokurátor se účastní porad soudu.

Dr. Ziegler konstatuje, že po dohodě se Státním soudem bude při hlavním přelíčení na příště číst obžalobu intervenující prokurátor. Žádá dra Richtera, aby velká přelíčení nařizoval soud na úterý, nikoliv na pondělí. Upozorňuje, že příští gremiální porada bude konána společně se Státním soudem a končí poradu v 10:30 hodin.

[podpis nečitelný]

DOKUMENT č. 6

Zápis o poradě na Státní prokuratuře o zahájení činnosti zvláštních oddělení Státní prokuratury při státněbezpečnostních úřadech (22. října 1951)

Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, k. 180/b.

Státní prokuratura v Praze

Spr. taj. 798 - 2/51 Tajné

Zápis o poradě konané dne 22. října 1951 na Státní prokuratuře v Praze o zahájení činnosti zvláštních oddělení Státní prokuratury při státněbezpečnostních úřadech

Přítomni ss.: dr. Ziegler, dr. Mykiska, dr. Tolar, Hornof (za kádrový odbor Min. spr.), Moučka (za velitelství StB při MNB), Havelka, Dosoudil, Sedlák, Kudrna, Kašpar; části porady se zúčastnil s. dr. Klos.

Poradu řídil s. Ziegler.

S. Ziegler oznámil, že kádrový odbor Min. spravedlnosti určil, že službu prokurátorů ve zvláštních odděleních St. prokuratury při státněbezp. úřadech budou konat prok. Havelka, Dosoudil a Sedlák (při MNB v Praze), prok. Kudrna (při KV StB v Brně) a prok. Kašpar (při KV StB v Bratislavě).

Dále seznámil přítomné s jednotlivými body organizačního řádu pro tato zvláštní oddělení a oznámil určeným prokurátorům, že jsou uvedenou službou pověřeni počínaje dnešním dnem.

S. Ziegler poté s uvedenými prokurátory provedl instruktáž o tom, jakých rejstříků a evidenčních pomůcek bude třeba při agendě ve zvláštních odděleních užívat, vysvětlil jim hlavní úkoly (tj. přísně zkoumat v každém jednotlivém případě, zda orgány StB byly dodrženy platné předpisy zejména při zatýkání a zadržování, a dohlížet na to, aby vazební případy netrvaly déle než 3 měsíce a aby tr. oznámení byla dobré kvality) a poukázal je [sic], aby se ještě dnes nebo zítra hlásili na svých nových působištích.

Po diskusi, týkající se příprav k zahájení činnosti zvláštních oddělení, do které zasáhli zejména ss. Moučka, Klos a Ziegler, bylo dohodnuto toto:

1) s. Moučka se postará, aby zvláštním oddělením byly dány podle možnosti k dispozici u MNB v Praze 3 místnosti, u KV StB v Brně a v Bratislavě po 2 místnostech, aby uvedeným 5 prokurátorům byl dán k dispozici rozkaz MNB č. 16 o postupu při zatýkání, aby uvedeným prokurátorům byli přiděleni k revizním účelům případ od případu někteří členové sboru instruktorů MNB a aby byl všem KV StB vydán rozkaz podat zvláštním oddělením St. prokuratury k 1. listopadu t. r. o všech vazebních případech (s výjimkou věcí, kde již bylo podáno tr. oznámení) podrobné hlášení; s. Moučka dále upozorní velitele StB s. Horu, že podle dohody mezi Min. spr. a MNB dodá správní zaměstnance pro zvláštní oddělení Ministerstvo národní bezpečnosti;

2) s. Ziegler se postará o zaškolení uvedených správních zaměstnanců z řad MNB do vedení pomůcek předvídaných organizačním řádem pro zvláštní oddělení St. prokuratury při

státněbezp. úřadech, požádá kádrový odbor MNB o sdělení stanoviska k osobám náměstků st. prokurátora, kteří budou pověřeni bezprostředním stykem se zvláštními odděleními, a (z podnětu s. Moučky) bude uvažovat o tom, zda by nebylo vhodné pověřit toliko jednoho náměstka bezprostředním stykem se všemi zvláštními odděleními;

3) s. Klos bude uvažovat o tom, zda by v zájmu větší operativnosti zvláštních oddělení v Brně a v Bratislavě neměl být přidělen do každého z těchto oddělení ještě jeden prokurátor.

S. Ziegler závěrem uvedl, že zejména v nejbližších příštích týdnech lze ve zvláštních odděleních očekávat nával evidenčně-administrativních prací, jejichž úspěšné zdolání je ovšem hlavním předpokladem hladkého chodu agendy zvl. oddělení, a uložil uvedeným prokurátorům, aby do příští porady prostudovali příslušné předpisy týkající se rejstříků a evidenčních pomůcek, jež bude nutné ve zvl. odděleních vést.

Usneseno, že příští porada, k níž bude pozván opět zástupce MNB velitelství StB, bude se konat dne 29. t. m. v 9 hod. u s. Zieglera. Na poradě budou zhodnoceny dosavadní zkušenosti uvedených prokurátorů a bude zaujato definitivní stanovisko k tomu, jaké pomůcky se ve zvl. odděleních povedou.

Zapsal: dr. Tolar [vlastnoruční podpis]

DOKUMENT č. 7

Instruktažní pomůcka k přenesení státněprokurátorské agendy na krajské prokurátory (9. října 1952)

SÚA, f. Generální prokuratura, neuspořádáno.

Odd. I/1

Instruktažní pomůcka k přenesení agendy státněprokurátorské na krajské prokuratury

Dnem 1. ledna 1953 nabude účinnosti zákon o prokuratuře, jímž bude zrušena Státní prokuratura a její agenda přenesena na krajské prokuratury.

K zajištění řádného provedení tohoto zákona bylo rozhodnuto, že dosavadní působnost státního prokurátora bude již dnem 1. listopadu 1952 fakticky přenesena na krajské prokurátory, takže od tohoto dne bude vyřizování všech tzv. státněprokurátorských věcí prováděno krajskými prokuraturami. Do 31. prosince 1952 budou ovšem krajské prokuratury vykonávat tuto působnost pod označením „Státní prokuratura v Praze“. Žaloby, usnesení a jiná vyřízení budou podepisovat krajscí prokurátoři v zastoupení státního prokurátora na základě zvláštního jeho zmocnění.

K zajištění jednotného postupu a jednotného rozhodování ve všech krajích budou krajské prokuratury postupovat takto:

Styk s orgány Státní bezpečnosti:

Krajské prokuratury naváží nejužší styk a spolupráci s orgány státněbezpečnostní služby k objasnění všech pochybných otázek již během administrativního šetření, dále k doplnění šetření apod., aby nebylo třeba po podání trestního oznámení provádět ještě rozsáhlé prokurátorské došetřování.

Prokurátorské šetření:

Po dojití trestního oznámení bude proveden ve všech případech prokurátorský výslech obviněných, aby referent prokuratury získal vlastní názor na věc a zjistil případnou (dodatečnou) obhajobu obviněných, které bývá v trestních oznámeních podle dosavadních zkušeností zcela opomíjena. Podle výsledku prokurátorského výslechu bude třeba zařídit případné urychlené došetření věci. Prokurátorský výslech jeví se nutným, neboť u hlavního líčení dochází k obtížím z neočekávaných tvrzení a návrhů obviněných.

Zprávy:

Od 1. listopadu t. r. budou krajské prokuratury v tzv. státněprokurátorských věcech podávat přímo Generální prokuratuře povinné zprávy, a to zprávu o nápadu každé nové věci, zprávu o všech učiněných opatřeních (usnesení o zajištění majetku, o souhlasu ke zkoumání

duševního stavu obviněného apod.) a zprávu o zamýšleném meritorním postupu (podání žaloby, zastavení řízení, zpětvzetí odvolání apod.).

První zprávu v každé věci bude označiti v záhlaví pod označením „Věc“ výslovně údajem „První zpráva“.

Ve zprávě o nápadu, pokud nebude zároveň předkládán koncept žaloby, bude uváděti vždy generálie obviněných (hlavní data) a jejich třídní profil, dále kdy bylo podáno trestní oznámení, od kdy jsou obvinění ve vazbě a ovšem i stručné vylíčení skutkového děje.

Zprávu o nápadu lze spojit se zprávou o zamýšleném meritorním postupu, jestliže bude věc u krajské prokuratury vyřizována ihned, tedy bez průtahů.

Podání žaloby:

O zamýšleném podání žaloby je vždy předložiti zprávu ke schválení zamýšleného postupu. Ke zprávě nutno vždy připojiti nástin žaloby a spisy. Ve zprávě takové pak stačí odkázat na skutkový děj v žalobě vylíčený, avšak je v ní uvést všechny důležité okolnosti, které nejsou patrné ze žaloby a ze spisů (například jednání s veřejnými činiteli apod.). Ve zprávě bude třeba též eventuálně se zmíniti, co bylo zařízeno stran podezřelých osob, které nejsou žalobou stíhány.

Stejně bude připojit spisy ke zprávě o zamýšleném zastavení či přerušení trestního řízení.

K předkládaným spisům bude případně připojiti v zalepené obálce i tzv. tajné přílohy (sdělení orgánů St. bezpečnosti pro prokuraturu) a ve zprávě bude na přílohu upozorniti.

Žaloby:

V textu každé žaloby budou nejprve uvedena jména a generálie obviněných. Jen v případech mimořádně významných mohou býti žaloby stylizovány jinak.

Zvláštní pozornost je věnovati žalobní větě, která musí vždy obsahovat datum a místo činu, stručné a přesné uvedení skutků, pro které se žaloba podává, pak zákonné znaky a konečně označení trestného činu podle příslušných ustanovení zákona. V žalobě nutno vždy uvést návrhy na provádění důkazů.

Zvláštní politické odůvodnění – ovšem přílehlavé – budou obsahovat jen žaloby ve významných případech.

Zvláštní zprávy:

Tzv. zvláštní zprávy nutno podati Generální prokuratuře v každé věci, kde prokurátor očekává podle povahy případu skutečné vyslovení absolutního trestu. Tuto zprávu podává jen stran obviněných, u nichž tento trest očekává. Zvláštní zpráva bude vedena v tajném protokolu, takže její koncept nebude založen v deníku, kde se toliko vyznačí odkaz na příslušné číslo taj. prot.

Zprávy o výsledku hlavního líčení:

Zprávy budou vždy obsahovat i datum rozsudku, spisovou značku soudu, dále údaje, jak se k rozsudku vyjádřil obviněný, jaké stanovisko k rozsudku zaujímá krajský prokurátor, kdo z obviněných je na svobodě, zvláštní příhody při hlavním líčení, vystoupení obhájců a konečně jméno předsedy senátu i intervenujícího prokurátora.

Bude-li rozsudkem rozhodnuto odchylně od žaloby, je třeba ve zprávě stručně uvést, čím byla odchylka odůvodněna a jaký je názor prokurátora na věc.

Odvolání:

Až do další úpravy bude prokurátor podávat odvolání v každém případě. Kde však intervenující prokurátor bude názoru, že rozhodnutí soudu je správné, podá odvolání písemně ve třídní lhůtě (tedy nikoliv u hlavního líčení) a vyžádá si současně spisy k odůvodnění odvolání.

Po doručení spisů s rozsudkem podá pak se spisy zprávu, zda hodlá odvolání vzít zpět, či zda na něm setrvá. V prvním případě rozvede ve zprávě důvody zamýšleného postupu, v druhém případě připojí již nástin odvolání. Podle možnosti uvede prokurátor v obou případech ve zprávě i stanovisko veřejných činitelů k rozsudku, zejména k otázce přiměřenosti trestů, přičemž připojí vlastní zhodnocení tohoto stanoviska.

Bude-li vydán rozsudek zprošťující, podá prokurátor odvolání ihned u hlavního líčení. Půjde-li o obligatorní vazbu, prohlásí současně, že na vazbě trvá. Jestliže soud v takovém případě přece rozhodne o propuštění z vazby, podá prokurátor ihned stížnost (§ 56 odst. 2 tr. ř.).

Pro domo: Pokud jde o manipulaci se spisy u kraj. prokuratury, o povolování návštěv u obviněných, jejich korespondenci, dále pokud jde o postreferáty, výkon trestu i ohledně obsahu tzv. zvláštní zprávy, bude třeba vydati zvláštní pokyny, neboť referenti oddělení I/1 GP nejsou o těchto skutečnostech z vlastní zkušenosti dostatečně informováni.

V Praze dne 9. října 1952 [podpis nečitelný]

DOKUMENT č. 8

Žádost ministra vnitra R. Baráka o informace k vyšetřování kontrarevolučních činů a odpověď náměstka gen. prokurátora V. Aleše (29. září 1956)

SÚA, f. Generální prokuratura, neuspořádáno.

Ministr vnitra
Republiky československé

[Razítkem a část. rukou: „Generální prokuratura, došlo dne 2. 10. 1956, OZZ 197/56.“]

V Praze dne 29. září 1956

Čj.: M-0045/ 4-1956

Výtisk č. 1.

Vážený soudruhu!

Jako předseda komise ústředního výboru obracím se na Tebe se žádostí o vysvětlení některých otázek týkajících se dřívější praxe dozoru nad vyšetřováním kontrarevolučních činů a i k některým okolnostem z případu Slánský a spol.

Prosím Tě o pokud možno nejpodrobnější osvětlení systému prokurátorské činnosti ještě před procesem se Slánským a spol., přihlížeje i k tomu, že v té době ještě nebyla Generální prokuratura.

K samému procesu se Slánským a spol. prosím o pravdivé vylíčení situace při vypracování žaloby. Kdo ji navrhoval, kde byla projednávána a schvalována, kdo se k ní vyjadřoval a jak se prokuratura na tom podílela.

Jak bylo hlavní líčení se Slánským a spol. připraveno, kdo rozhodoval o připuštění svědků, provedení konfrontace, provedení znaleckých posudků apod. Zda prokurátoři, kteří u soudu intervenovali, sami vyslychali obžalované, co obžalovaní přitom říkali apod.

Jak bylo připravováno rozhodnutí soudu o trestech absolutních a doživotních, co rozhodovalo o tom, jaký trest bude vyměřen, zda tyto návrhy byly předem projednány a schvalovány a jak bylo rozhodováno o zamítnutí žádostí o milost a provedení absolutních trestů, zda o tom bylo rozhodováno na vyšších místech, kým a jaký návrh předkládal soud.

Jde nám o to, aby skutečně pravdivě byly vysvětleny jednotlivé skutečnosti a ÚV KSČ mohla se předložit objektivní pravda.

Se soudružským pozdravem
[podpis nečitelný]

Soudruh
Václav Aleš
náměstek generálního prokurátora
Praha

[Rukopisný koncept dopisu Václava Aleše:]

Dopis. Přísně tajné.

Min. vnitra s. R. B. [Rudolf Barák]

Váž. soudruhu, v příloze zasílám žádané osvětlení k Vašemu dopisu ze dne ... čj. ... [v orig.]

Se soudr. pozdr. [parafa]

Příloha ... [v orig.] listů.

Příloha k čj. OZZ 197/ 56 - 2.

Přísně tajné.

Počet listů: 4

Výtisk č. 2

I. Osvětlení systému prokurátorské činnosti v době před procesem se Slánským a spol.

Věci kontrarevoluční (podle zák. č. 231/1948 Sb. a později – od r. 1950 – podle I. hlavy zvláštní části tr. zákona dosud platného) vyšetřovali orgánové Ministerstva vnitra a prokurátorsky je zpracovávala Státní prokuratura, která vypracovávala žaloby a zastupovala je před Státním soudem. Odvolací agendu v těchto věcech vyřizovala Generální prokuratura, která sídlila do konce r. 1949 v Brně, pak se přestěhovala do Prahy. V této době a až do vydání zákona o prokuratuře¹ (k 1. 1. 1953) měla Generální prokuratura v trestním procesu postavení podle starého tr. řádu a (od r. 1950) podle dnes platného trestního řádu. Průběhem doby postupně se činnost Generální prokuratury prohlubovala i rozšiřovala (působnost prokuratury v občanskoprávních věcech, určitá forma spisového řízení prokuratur, které předkládaly určené konkrétní věci se zprávou buď na vědomí, nebo ke schválení apod.). Hlavní činnost byla v účasti při odvolacím řízení před Nejvyšším soudem a při zpracovávání stížností pro porušení zákona.

Dozor na vyšetřování prováděla Státní prokuratura. Byl to dozor spočívající v tom, že prokurátoři ustanovení ve zvláštních odděleních Státní prokuratury (jako pro oddělení v Praze, jako pro oddělení v Brně a v Bratislavě) podpisovali na zelených listech, které se staly součástí spisu, uvalení vazby. K těmto oddělením St. prokuratury a k vyšetřovacím pracovníkům Min. vnitra Generální prokuratura dozor (ani služební vztah vůbec) neměla, a proto mnohem blíže mechanismus fungující tohoto dozoru [mohou] osvětlit ti prokurátoři, kteří tu byli činní.

Když bylo vyšetřování skončeno a věc byla příslušnými vyšetřovacími složkami Min. vnitra odevzdána Státní prokuratuře, vypracovával žalobu prokurátor k tomu podle vnitřního rozdělení práce určený nebo prokurátor jiný, určený speciálně pro ten který případ. Tak např. pro trestné činy příslušníků hierarchie bylo (stálé) církevní oddělení Státní prokuratury nebo pro případ Horáková a spol. byl určen jako prokurátor nečlen Státní prokuratury (krajský prokurátor v Č. Budějovicích).

Činnost prokuratury (prokurátorů Státní prokuratury) byla po služební stránce řízena tak, že organizační i kádrové otázky všeobecné a politické řízení bylo v Ministerstvu spravedlnosti, po osobněprávní stránce (spisové přezkoumávání právních žalovaných jednání apod.) v Generální prokuratuře. Při velkých procesech organizovalo Min. spravedlnosti zvláštní přípravu, vrcholící v uspořádání tzv. procesu v kostce, kde před konáním hlav. líčení všichni účastní-

---

¹ Zák. o prokuratuře č. 65/1952 Sb., schválený dne 30. 10. 1952, v platnost vstoupil dne 1. 1. 1953, zrušen byl k 1. 1. 1957. K 1. 1. 1953 vstoupil v platnost také zák. č. 66/1952 Sb. o organizaci soudů, schválený 30. 10. 1952, zrušen 11. 7. 1960. Pozn. J. V.

ci procesu (kromě obviněných), zvláště prokurátoři a soudci, probrali svoje úkoly v procesu a vystoupení. Prováděla se i delimitace otázek, které bude klást soud a které prokurátor.

Na základě zkušeností získaných na tehdejší Generální prokuratuře při zpětném studiu žalob podávaných Státní prokuraturou i při ostatních řízeních vypracoval jsem asi v r. 1951 či 1952 elaborát „Žaloba státního prokurátora“, v němž jsem zaujal kritické stanovisko k odborněprávní stránce žalob, pokud šlo o jejich strukturu, obsah a kvalifikace v nich uplatňované. Kritizoval jsem např. případy, kdy užíváno nejtěžších kvalifikací (velezrady) nebo právní konstrukce (že generální tajemník strany je ústavní činitel). Elaborát, podložený dokumentací, jsem předložil Min. spravedlnosti; při projednávání tohoto elaborátu na pracovištích Státní prokuratury (i Státního soudu) zaujali pracovníci v Praze stanovisko nepříznivé, elaborát byl označen za pamflet snižující význam Státní prokuratury, kdežto v Brně a v Bratislavě bylo přijetí kladné.

Pokud docházelo k politickému projednání věcí vyšším orgánem, zařizovalo toto projednávání Ministerstvo spravedlnosti, do jehož resortu prokuratury i soudy společně náležely.

Průběhem r. 1952, hlavně v druhé polovině roku, byly prováděny přípravy k převzetí agendy, dosud zpracovávané Státní prokuraturou, na krajské prokurátory, tedy k uvolnění tuhého centralismu systému státněprokurátorského, jakož i k sjednocení řízení (z jediného místa, totiž Generální prokuratury). Ani v této době se na provádění dozoru na vyšetřování nic nezměnilo a zmíněná zvláštní oddělení stále fungovala pro podpisování uvalených vazeb.

II. K procesu se Slánským a spol.

V září 1952 mi tehdejší ministr spravedlnosti s. Rais sdělil, že jsem byl určen jako prokurátor pro proces se Slánským. Krátce poté mne dovezl k tehdejšímu min. nár. bezpečnosti s. Bacílkovi. Práce jsem se měl ujmouti ihned. Byl jsem pak odvezen do Ruzyně k náčelníkovi Doubkovi. Tam jsme se takto sešli čtyři prokurátoři, kromě mne s. Kolaja, s. Antl a s. Urválek, který, jak jsem záhy poznal, již nějakou dobu předtím jako prokurátor v Ruzyni na věci Slánského pracoval.

Náčelník Doubek nás seznámil s hlavními rysy procesu, sdělil nám rozdělení obviněných na skupiny, totiž politická, vojenská, mezinárodní a hospodářská. Měli jsme se dohodnout, kdo kterou skupinu bude zpracovávat. Přitom bylo objasněno, že skupinu politickou (Slánský a další obviněné) bude zpracovávat s. Urválek, poněvadž jako vedoucí prokurátor již určen byl. Došlo pak k tomu, že s. Antl a Kolaja doporučovali mne, náčelník Doubek mne proto později zavolal a převezl k sovětským poradcům.

Umístění jsme byli v Ruzyni, odděleně s. Urválek, já a s. Antl s Kolajou (ti byli spolu). Ubytování jsme byli ve vile poblíž vily s. Raise. Zpočátku nám byl dán orgán, který s námi chodil, s odůvodněním, že je to naše ostraha. Byla to práce v izolaci. Dostávali jsme různé protokoly, které jsme četli, každý v své skupině; obviněné a svědky vyslyšali orgánové (referenti), my dostávali zápisy. Osobně jsem do styku s obviněnými, neřkuli k výsledkům s nimi, nepřišel.

Náčelník Doubek nám nejprve uložil připravit nástin žaloby na základě protokolů a rámcového pojetí, s nímž nás seznámil. Pak však nám dodal nástin svůj a požádal nás o zpracování právního shrnutí (kvalifikace).

Zda a kde byla žaloba projednávána, z vlastní zkušenosti nevím. To by mohl říci buď s. Bacílek a s. Rais, kteří do Ruzyně někdy přišli, nebo s. Urválek, který byl vedoucí prokurátor, či konečně náčelník Doubek.

Průběhem doby přišla do Ruzyně skupina soudců, s nimiž jsme se společně připravovali na hlavní líčení. Příprava spočívala ve studiu protokolů a jiných písemností.

Já jsem potřebné materiály dostal velmi pozdě, hlavně expertízy. Na jejich obstarání jsem žádný vliv neměl a pro hlavní líčení jsem je dostal již hotové jako důkazní prostředky. Tyto expertízy mi dodával pracovník, který byl u náčelníka Doubka, jménem – myslím – Šimeček či Šimáček.

U hlavního líčení jsem kladl otázky tak, jak byly v protokole uvedeny. To nám bylo Doubkem uloženo, neodchylovat se od otázek, ani jejich pořadí, jinak že bychom ohrozili proces. S. Kolaja se odchytil a bylo mu to Doubkem vytýkáno.

Jak bylo připraveno rozhodnutí o trestech, může osvětliti předseda senátu s. Novák a vedoucí žalobce s. Urválek. Prakticky u všech obviněných bylo užito v žalobě kvalifikace, která je v samém zákoně ohrožena trestem smrti.

Rozhodně nešlo při činnosti prokurátorů v procesu se Slánským o dozor prokuratury na činnost orgánů vyšetřování, nýbrž o dozor těchto orgánů na prokurátory. To ostatně z celého uspořádání práce (v izolaci od vnějšího světa) je zřejmo. Chápal jsem tato opatření jako politickou nutnost, v čemž mne utvrzovalo, že o věcech procesu jednal určitý vyšší orgán (kdo, to by mohl objasnit např. s. Urválek, který nám sdělil, že se určité schůze či schůzi účastnil) i že do Ruzyně přicházel s. Bacílek a s. Rais, nehledě k jiným skutečnostem (poradci).

V Praze 2. 10. 1956

[podpis nečitelný]

2 výtisky:

výtisk č. 1 – adresát,

výtisk č. 2 – spis OZZ.

[Razítkem: Došlo 2. 10. 1956, opsáno 2. 10. 1956, porovnáno 2. 10. 1956, vypraveno 8. 10. 1956, podpis nečit. Rukou připsáno: „Bárt. (bylo u s. Aleše !)", na konci dokumentu část. strojem a razítkem, část. rukou: „Generální prokuratura v Praze, čís. OZZ 197/ 56 - 3 Z, Úřad: s. R. Barák, Min. vnitra, Praha, převzal dne 9. října 1956, Vraťte zpět obratem!“ a nečit. podpis a razítko.]

Komentář ke zprávám, tabulkám a grafům o výsledcích činnosti Státního soudu

Následující pasáž přináší zprávy a výkazy o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury za jednotlivé roky 1949–1952, jednak jak je nabízejí fondy spravované odd. obrany a ochrany Ministerstva spravedlnosti ČR, fondy Vojenského ústředního archivu (tzv. Čepičkův archiv) či Státního ústředního archivu, jednak jak byly sestaveny z archivních materiálů autory publikace.

Pro rok 1949 je zde publikována zpráva o činnosti Státní prokuratury a výkazy o činnosti Státního soudu Praha a oddělení Státního soudu Brno (údaje o činnosti oddělení Státního soudu Bratislava nebyly k dispozici, jsou však zahrnuty v následné tabulce).

Za rok 1950 jsou publikovány údaje o činnosti Státní prokuratury a Státního soudu.

Pro rok 1951 jsou zveřejněny výkazy o činnosti Státního soudu.

Údaje o činnosti Státního soudu v roce 1952 jsou sestaveny z výroční zprávy Ministerstva spravedlnosti o vlastním výkonu soudnictví za rok 1952.

Materiály jsou doplněny tabulkami o výsledcích činnosti Státního soudu za roky 1949–1952.

Práci poněkud komplikoval fakt, že vypracovávané zprávy ani tabulky k jednotlivým rokům, kdy fungoval Státní soud a Státní prokuratura, nebyly vyhotoveny podle jednotného vzoru. Autoři jsou přesto přesvědčeni, že jejich zveřejnění přispěje k poznání činnosti všech těchto institucí a přiblíží čtenářům jejich represivní roli v historii našeho státu.

J. V.

DOKUMENT č. 9

Zprávy o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury v r. 1949

VÚA, f. Čepička, sv. 20, a. j. 138.

Zpráva o činnosti Státní prokuratury za r. 1949

Začáteční technické těžkosti, vyskytující se obyčejně při zřizování nových úřadů, byly odstraněny jak u Státní prokuratury v Praze, tak u oddělení v Brně a Bratislavě. Nedostatek referentů vůbec, a zejména referentů politicky vyspělých byl překážkou dokonalého plnění úkolů Státní prokuratury jako orgánu, jemuž přísluší v první linii v době zostřeného třídního boje stíhati osoby státu nepřátelské. Tyto nedostatky v referentských kádrech z větší části byly již odstraněny, takže dnes jsou již u Státní prokuratury referenti politicky vyspělí, chápající své úkoly a zodpovědnost jako složka státního aparátu, jemuž přísluší úkol potlačovati nepřátele vlády lidu.

U oddělení Státní prokuratury v Brně je pět referentů, k hladkému chodu jest zapotřebí alespoň osmi referentů. U oddělení Státní prokuratury v Bratislavě jest pět referentů, k hladkému chodu jest zapotřebí alespoň o jednoho více.

Jako velký nedostatek u oddělení Státní prokuratury v Brně jest pociťováno soustředění veškeré agendy týkající se osob vojenských v činné službě u Státní prokuratury v Praze, v případech velkých skupin, v nichž jsou osoby vojenské, které jsou vyšetřovány samostatně, ačkoliv by bylo účelné vyšetřování s celou skupinou a též společné projednání.

Zpočátku nebyla věnována náležitá pozornost přípravě hlavních přelíčení, což mělo za následek mnohdy nesprávné posouzení i nejednotnost judikování jednotlivých senátů. Bylo proto po poznání této závady přikročeno k systematické přípravě hlavních přelíčení a nejužšímu styku soudu a prokuratury.

Zrušení funkce vyšetřujícího soudce a přenesení jeho činnosti na prokuraturu urychlilo v podstatě trestní řízení, vyžaduje však stále součinnosti s orgány Státní bezpečnosti, zejména ve větších a závaznějších případech již od začátku vyšetřování, zvláště při realizaci případů před podáním trestního oznámení. V tom směru referenti dnes již více spolupracují se Státní bezpečností, buď že sami dojíždí na KV StB, nebo povolají příslušného referenta na prokuraturu. K urychlenému vyřízení přispělo velmi zřízení dálnopisu.

V případech veřejných hlavních přelíčení konaných na místě samém jejich organizace se projednává též s příslušnými činiteli KSČ, aby zvláště dělnictvo bylo informováno, a tak přispělo k nutné ostražitosti a současně aby veřejné projednání na místě samém působilo výchovně.

Aby prokuratura mohla řádně plnit tyto úkoly, zejména mimo sídlo úřadu, je nutné lepší vybavení osobními auty. Rovněž je nutné zvýšiti stav kancelářských sil a oddělení kancelářská vybavit technicky tak, aby chod agendy nenarážel stále na obtíže rázu technického, zvláště přidělení další psací stroje.

Zvýšením stavu referentů, zejména u oddělení Státní prokuratury v Brně a Bratislavě, se zvýší spolupráce se Státní bezpečností, a tím kvalita práce. Bude potom možné, aby při hlavním přelíčení intervenoval referent, který věc vyšetřoval a vypracoval obžalobu, poněvadž intervenuje-li jiný referent, který věc musí prostudovati, nelze mluvit o zjednodušení a zhospořádání práce.

Při celkovém hodnocení činnosti Státní prokuratury v tomto roce možno říci, že v podstatě své úkoly za rok 1949 splnila. Pokud to bylo v silách, byly odstraněny všechny vyskytnuvší se závady a kvalita práce se zvyšuje. Do konce roku stav nevyřízených věcí se sníží, takže lze očekávat, že počet nedodělků bude minimální.

Aby úkoly byly řádně splněny, bude třeba Státní prokuraturu personálně i technicky vybavit tak, jak bylo již uvedeno, ale především věnovati velkou a stálou pozornost politickému školení zaměstnanců, aby Státní prokuratura byla skutečně nástrojem pracujícího lidu proti všem nepřítelům lidově demokratické republiky. K tomu velmi přispívají pravidelné gremiální porady zaměstnanců spojené s politickými referáty a diskusemi.

Statistické výkazy o činnosti za dobu od 1. ledna 1949 do 15. prosince 1949 připojuji.

[podpis chybí]

Činnost Státního soudu Praha

V rámci zhodnocení a kritiky činnosti Státního soudu za vykázané období uvádím toto:

I.) Po stránce technické:

a) Státnímu soudu bylo zdolávat v uplynulém období potíže kotvící ve skutečnosti, že jde o nově ustanovenou instituci se zcela novým pracovním kolektivem, jehož část – což zejména platí o kancelářské složce – neměla trestní praxe buď vůbec, neb v dostatečné míře. Tytéž potíže musel jsem zdolávat já sám, nemaje vzhledem na své dřívější povolání zkušeností s řízením tak významného úřadu, zejména když viceprezident dr. Václav Černý po řadu prvních měsíců se nemohl pro jiné úkoly plně věnovat svým úkolům u Státního soudu.

Skutečnost, že tento nový pracovní kolektiv byl rázem postaven před úkoly co do významu i množství mimořádné, projevila se v prvních měsících nedostatečnou plynulostí práce soudcovské i kancelářské a u některých soudců též sníženou kvalitností v judikování. Jakmile jsem po zdolání organizačních a administrativních úkolů mohl přikročit k pravidelným konferencím se soudci, nastalo postupné zlepšování kvality jejich práce.

b) Státní soud byl po stránce personální vybaven nedostatečným způsobem po stránce početní (což platí zejména o oddělení I. a II.), neboť nebylo lze předem odhadnouti rozsah pracovního zatížení. Po získané zkušenosti v tomto směru byly zřízeny výpomocné senáty v Praze a v Brně. Některé senáty (zejména p. dr. Bartoše, Rudého, Vašaty, Volfa, Křepely) pracovaly velmi dobře. Celkovou zkušenost s těmito výpomocnými senáty nutno hodnotit zdrženlivě zejména proto, že povaha tohoto opatření nepřipouštěla stálý a úzký styk s těmito senáty, což se mnohdy projevilo jednak v kvalitě judikování, jednak všeobecně ve vážnutí vyřizování spisů před rozsudkem i po rozsudku, zejména když počet kancelářských sil nebyl vůbec rozmnožen.

c) Od května 1949 pracoval Státní soud trvale v období prací nárazových. Tento systém práce měl rozhodně nepříznivý vliv na kvalitu práce jak soudcovské, tak kancelářské. Způsobil nejen značné vyčerpání celého pracovního kolektivu, ale též ohrozil kvalitu jeho práce nemožností důkladného prostudování spisového materiálu, nemožností prodiskutování všech případů hromadně projednávaných v předporadách, nemožností včasného vypracování rozsudků a zavalením kancelářských sil nadměrnou spisovou a administrativní agendou. Plánování práce nebylo možné. V zájmu kvality práce a její dokonalé kontroly jest naléhavě třeba, aby spolupráce soudu, prokuratury a aprobační činnosti Ministerstva spravedlnosti byla sladěna tak, aby k nárazovému systému práce příště nedocházelo.

II.) Po stránce odborné:

Činnost Státního soudu jest s přihlédnutím ku všem potížím shora uvedeným hodnotiti kladně jak u složky soudcovské, tak u složky kancelářské. Hlavní potíží při judičiální činnosti byly – a v míře podstatně menší jsou někdy i nyní – nedostatky v práci StB, mající často za následek zprošťující rozsudky. Potíže ty projevily se zejména v přechodném období po zrušení funkce vyšetřovacího soudce. Kvalita práce StB se v poslední době podstatně zlepšila, někdy jest vzorná.

III.) Po stránce politické:

Otázka kádrů jest zejména důležitou u referentů. K Státnímu soudu byli přiděleni soudci odborně kvalifikovaní, z nichž však mnozí nebyli náležitě politicky vyspělí. Tento nedostatek

se projevoval – a někdy jest tomu tak ještě i nyní – politicky nepochopeným úkolem třídní justice, což prakticky se v těchto případech jeví mírnými rozsudky.

Jest přiznati, že referenti v uplynulém období šli od jednoho trestního případu do druhého, takže k politickému sebevzdělávání neměli dosti času a duševní svěžesti. Přiznávám též, že sám jsem se individuální politické výchově jednotlivcově nevěnoval pro tentýž nedostatek času. Od léta konám spolu s viceprezidentem dr. Černým s každým předsedou senátu poradu o každém projednávaném případě a probírám jej po politické i věcné stránce. Mimoto konáme spolu pravidelné gremiální porady se všemi referenty, na nichž se zásadní otázky v diskusích politicky i odborně probírají.

Všichni referenti prošli nyní internátním školením. Všechna tato opatření projevují se nyní zvýšením kvality rozsudků a politicky i odborně správným zhodnocením souzených případů. Pokud ještě nyní tu a tam dochází k nejistotě u některého referenta, pokud jde o správné kvalifikování a politické chápání úkolů Státního soudu a jejich správné realizování v konkrétním případě, jest tento nedostatek vždy odstraněn při předporadě. Zkušenosti z tohoto pravidelného styku s referenty vedou mne ku zjištění, že i tam, kde referent (jde o dr. Ritta, Kremličku, Řeháka) není dosud někde politicky plně na výši, vždy projevuje dobrou vůli a snahu po správném třídněpolitickém chápání úkolů. Úkol tento vyžaduje trpělivost, práci a hodně času, ale v podstatě se daří.

IV.) Zkušenosti se soudci z lidu, pokud po provedeném výběru jsou trvale používáni, jsou velmi dobré. Zavadou bylo, že soudcové z lidu nebyli pravidelně hromadně školeni – do listopadu stalo se tak pouze dvakrát, od listopadu děje se tak a bude díti pravidelně každý měsíc. S touto výhradou uvádím, že jsem byl vždy v častém osobním styku s jednotlivými soudci z lidu, kdykoliv povaha konkrétního případu toho vyžadovala.

V.) Styk se Státní prokuraturou vyvinul se formou co nejužší, což projevuje se jednak vzájemností při gremiálních poradách obou úřadů, jednak společným projednáváním takřka každého projednávaného případu, a vůbec zásadou společné přípravy hlavního přelíčení.

Vycházejí ze zkušeností nabytých v uplynulém období, dovoluji si učiniti tyto návrhy pro zajištění kvalitnosti činnosti Státního soudu pro příští období:

1) Zajištění plynulosti práce, možnosti jejího plánování a záruka kvalitního souzení vyžaduje, aby nárazový systém práce byl vymýcen.

2) Jest nutno vybaviti personálně Státní soud, aby zvládl rozsah agendy, s jejím poklesem nelze v podstatě pro příští rok počítati, což vyžaduje:

- a) instituci výpomocných senátů v zásadě neprodlužovati, naproti tomu zříditi v Praze i Brně po jednom dalším trvalém senátu přidělením po třech soudcích z povolání (civilistů) tak, že by Státní soud v Praze měl šest civilních senátů a v Brně tři civilní senáty;
- b) přidělení jednoho dalšího vojenského soudce z povolání pro Prahu (tak, že by byly dva kompletní vojenské senáty) a dvou vojenských soudců pro Brno ku přisedání ve smíšených senátech. V Brně toho času fakticky není žádný vojenský soudce Státnímu soudu trvale přidělený (pplk. dr. Linda zasedati nemůže), což má za následek, že řada případů nemůže býti projednána;
- c) zřízení dvou dalších kancelářských oddělení v Praze – dosud existují pouze čtyři kancelářská oddělení – přidělením dvou vedoucích úředníků a šesti kancelářských pomocných sil. Přidělení alespoň jednoho zkušeného právníka pro prezidiální agendu, neboť tato se tak rozrůstá,

že ji prezident, viceprezident a dozorčí úředník nemohou zvládnouti bez újmy ostatních jejich úkolů. Rovněž brněnské oddělení potřebuje další vybavení kancelářskými silami. Podotýkám, že jsem v tomto směru již před časem učinil personálnímu odboru ministerstva příslušné návrhy ohledně všech oddělení Státního soudu.

[podpis chybí]

Výkaz o činnosti Státního soudu, oddělení Brno za rok 1949

Státní soud, oddělení Brno je v činnosti ode dne 26. října 1948. K datu 1. ledna 1949 převzal 14 nevyřízených spisů. Do 15. prosince 1949 napadlo dalších 1145 spisů. Celkem tedy k datu 15. prosince t. r. bylo v běhu 1159 spisů, z toho bylo 202 obžalob a rozhodnuto rozsudky 161 případů, s počtem obžalovaných 1084, jak je vidno z příložených výkazů.

Tuto činnost předsednickou vykonávali do konce dubna 1949 čtyři soudcové, kteří vedle toho též přisedali. Od konce dubna 1949 do září 1949 tuto činnost vykonávalo 6 soudců.

V souzených věcech byla značná část případů, kde bylo třeba jako přisedícího vojenského soudce. Pro tyto případy až do červnové úderky měl Státní soud, odd. Brno k dispozici jen pplk. dr. Lindu, kterému bylo možno přisedati jen tehdy, když nebyl služebně vázán u Vrchního vojenského soudu v Brně a pokud nepřisedal u St. soudu v Praze.

V červnové úderce 1949 byl počet vojenských soudců přisedajících u Státního soudu rozmnožen o podplukovníka doc. dr. Pauka, avšak i tento stav byl pro počet případů projednávaných nedostačující, zejména z toho důvodu, že přechodně přidělený pplk. dr. Fulín byl odeslán do Bratislavy. Příkázání majora dr. Horníčka ke Státnímu soudu, odd. Brno stalo se pak se značným zpožděním.

Státní soud, odd. Brno konal v této době hlavní přelíčení jednak v Brně, jednak v Ostravě, Olomouci, Uh. Hradišti, Jihlavě, Znojmě, případně Novém Jičíně, Opavě i v Třebíči a ve Vel. Meziříčí.

V červnové úderce a v době po ní byli sice Státnímu soudu, odd. Brno přiděleni na výpomoc soudci – předsedové krajských a okresních soudů, kteří však trvale konají službu jinde – na přisedání, přičemž vedoucímu Stát. soudu, odd. Brno bylo výslovně řečeno, že tito soudcové nemohou předsedat. Tato okolnost měla za následek, že soudci jinak kvalitní nepředsedali a tíha vypracování rozsudků spočívala na stálých silách Stát. soudu, tj. na 6 soudcích.

Vedle těchto obtíží Stát. soud, oddělení Brno kromě dvou auskultantů zapisovatelů, ač žádal o 12 zapisovatelů pro červnovou úderku, dostal přiděleny jen čtyři, takže fakticky u každého senátu byl jen jeden zapisovatel, který zapisoval nepřetržitě od pondělka do soboty a příští týden opětovně, a to mělo za následek zdržení vypracování protokolů o hlavním přelíčení, a tím i zdržení ve vypracování rozsudků.

Nutno též konstatovati, že trestní oznámení, které bezpečnostní orgánové podávali Státní prokuratuře a Stát. soudu, včetně zpracování těchto spisů uvedenými orgány, nebylo zpočátku na výši a tyto nedostatky, korigované institucí vyšetřujících soudců, po zrušení této instituce činily značné obtíže jednak při vypracování žalob, jednak při projednávání věcí u hlav. přelíčení, zejména pak v době, kdy Státní prokuratura upustila od vypracovávání obžalob s důvody a omezila vypracovávání obžalob na obžaloby s rozšířenou znělkou.

Po skončení úderky byl stav soudců předsedajících jak po stránce tělesné, tak i duševní takový, že nebylo možno spravedlivě po nich žádat, aby nešli na svou řádnou a zaslouženou dovolenou na zotavenou.

Shora uvedené příčiny měly za následek tyto nedostatky:

- 1) hlavní přelíčení nemohla být plynule a včas nařizována,
- 2) předsedové soudili denně, šli z jednoho hlav. přelíčení do druhého, sotva stačili náležitě se připravit na hlavní přelíčení, a mnohdy svou přípravu na hlavní přelíčení vykonávali tehdy, když sami byli nuceni přisedat,

3) rozsudky byly vyhotovovány se značným zpožděním pro množství případů a jiné shora uvedené příčiny, kvalita rozsudků pak nebyla taková, jak by odpovídala schopnosti předsedů.

Přes všechny shora uvedené nedostatky nutno konstatovati, že všechny případy, které byly určeny k projednání, také skutečně projednány byly, a to v určených lhůtách.

Po dovolených bylo Státnímu soudu, odd. Brno uloženo projednati všechny věci napadlé do 10. září 1949 do konce tohoto měsíce a vedle toho vypracovati všechny rozsudky, zejména rozsudky z červnové úderky, do konce října, nejpozději do 23. listopadu 1949. I tento úkol byl splněn.

Ačkoliv Státnímu soudu, odd. Brno nejsou známa přesná čísla, přece z celostátních porad Státních soudů vyplývá, že průměrný počet obžalovaných na jeden případ projednaný u Státního soudu, odd. Brno je nejvyšší.

Z uvedeného je zřejmo, že vyjmenované příčiny způsobily uvedené závady, a to jen po stránce včasnosti a částečně po stránce odborné kvality. Uvedené nedostatky se však vůbec nedotkly kvality práce Státního soudu, odd. Brno po stránce politické. Z porad s veřejnými činiteli z míst, kde trestní činy byly spáchány, případně posouzeny, dále z porad se Stát. prokuraturou, odd. Brno, jakož i dle názoru orgánů StB Stát. soud, odd. Brno zjistil, že po stránce politické splnil své poslání velmi dobře.

K odstranění závad a nedostatků je třeba:

- 1) odstranění nárazové práce,
- 2) řádné vybavení Stát. soudu, odd. Brno po stránce personální,
  - a) vojenskými soudci z povolání trvale přidělenými, b) soudci z povolání trvale přidělenými,
- 3) řádné personální obsazení kanceláře.

V tomto směru poukazuji na učiněný již návrh vedoucího Státního soudu, oddělení Brno.

Pro další řádný chod Státního soudu, oddělení Brno je bezpodmínečně nutno, aby Státní soud dostával od Státní prokuratury plynule obžaloby, aby totiž se nestávalo to, jak tomu až donedávna bylo, že Státní prokuratura vychrlí velký počet obžalob s mnoha obžalovanými k určitému termínu se žádostí, aby tyto případy byly Státním soudem opět k určitému termínu pevně stanovenému posouzeny. Nutno ovšem konstatovati, že nahromadění těchto případů tak, jak bylo shora uvedeno, nestalo se vinou Stát. prokuratury, odd. Brno, nýbrž tím, že případy předložené Státní prokuraturou, odd. Brno k aprobaci nebyly běžně schvalovány. Tak docházelo k oněm nárazovým pracím a přetížením. Je tudíž nutno, aby i k provedení aprobace byla přesně stanovená lhůta a také přesně dodržována tak, aby si vedoucí Stát. soudu, odd. Brno mohl naplánovali, které případy a jak rozsáhlé případy v nejbližší době k posouzení napadnou.

Budou-li splněny předpoklady pro zlepšení chodu a činnosti Státního soudu, oddělení Brno jak po stránce osobního obsazení, tak po stránce organizování práce, jest míti za to, že Stát. soud, odd. Brno splní svůj úkol bezvadně i po těch stránkách, které dosud vykazovaly mezery, zejména pak z toho důvodu, že existuje těsná spolupráce se Státní prokuraturou, oddělení Brno.

Pro lepší chod Státního soudu, odd. Brno bylo by vhodné, aby zatímní správce Státního soudu, odd. Brno dr. Hornánský nemusel předsedati a přisedati tak, jak tomu bylo pro nedostatky soudců až dosud, a aby jeho činnost jako předsedy byla omezena jen na případy zvláštního významu.

[podpis chybí]

[Následující materiály jsou zařazeny ve složce nadepsané rukou: „Dr. Klos“ (Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Raisův archiv, k. 12.), obsahující tyto materiály:

I. Organizace soudů a prokuratur;

II. Soudci z lidu;

III. Trestní část: a) Okresní a krajské prokuratury, b) Okresní a krajské soudy, c) Generální prokuratura, d) Státní prokuratura, e) Nejvyšší soud, f) Státní soud;

IV. Civilní část;

V. Finanční prokuratury;

VI. Kontrola výkonu soudnictví;

VII. Nové metody práce.

Jsou zde zařazeny i další spisy, jako např. informativní materiály o soudcích z lidu v roce 1949–1951, materiály o činnosti okresních prokuratur atd.]

TAB01

DOKUMENT č. 10

Zprávy o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury v r. 1950

Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Raisův archiv, k. 12., desky „Dr. Klos“.

---

d) Státní prokuratura [viz pozn. na s. 131]

Funkce Státní prokuratury jako žalobce politických deliktů nejtěžší povahy je v době zostřeného třídního boje zvláště významná a důležitá. Jejím úkolem je, aby v součinnosti se Státním soudem odhalovala, izolovala a potírala třídního nepřítele při jeho zločinné a záškodnické činnosti. Státní prokuratura dbá toho, aby veřejné procesy projednávané Státním soudem byly školou bdělosti a ostražitosti pracujících a aby před nimi v celém rozsahu odhalily zrádcovskou a zločinnou činnost poražené reakce. Plnění těchto úkolů bylo stěžejní náplní její veškeré činnosti v roce 1950.

Činnost a zatížení Státní prokuratury od 1. 1. do 31. 12. 1950

Během tohoto roku bylo u jednotlivých oddělení Státní prokuratury převzato a nově napadlo:

oddělení Praha	1 938 případů
oddělení Brno	824 případy
oddělení Bratislava	691 případ
celkem	3453 případy

Z těchto případů bylo během roku 1950 vyřízeno:

oddělení	žalobou	zastavením	přerušením	postoupením
Praha	899	85	449	423
Brno	274	36	250	165
Bratislava	324	52	89	126
celkem	1497	173	788	714

Koncem roku 1950 zůstalo u Státní prokuratury nevyřízeno celkem 281 věcí, z toho v Praze 82, v Brně 99 a v Bratislavě 100 případů.

Údaje o činnosti a zatížení Státní prokuratury v době od 1. 1. 1950 do 31. 12. 1950 ukazují, že počet napadlých a zpracovaných věcí je v tomto roce opět značný a dosahuje téměř počtu z roku minulého. Nutno též zdůraznit, že v roce 1950 bylo ve srovnání s rokem 1949 vyřízeno mnohem více velkých případů o větším počtu pachatelů a též několik věcí významu mezinárodního (Machalka a spol., Horáková a spol., Zela a spol.).

Hrdelní delikty

V roce 1950 byl Státní prokuraturou stíhán značný počet případů, u nichž zákon stanoví trest smrti. Absolutní trest byl však vysloven Státním soudem pouze v těch případech, kde trestná činnost nebo osoba pachatele byly zvláště nebezpečné, kde šlo o závažnou činnost špiónážní nebo teroristickou, případně ve spojení s vraždou nebo s pokusem vraždy. V ostatních případech, jichž je převážná většina, uložil Státní soud pachatelům tresty na svobodě až na doživotí, podle okolností případů a nebezpečnosti pachatelů.

Absolutních trestů bylo vysloveno celkem 58. Ve všech případech šlo o kvalifikované druhy velezrady nebo vyzvědačství, v několika případech ve spojení s dokonanou vraždou, účastí na vraždě, případně na pokusu vraždy. Nejvyšší tresty byly uloženy pouze tam, kde šlo o zvláště rozsáhlé nebo zvláště surové útoky proti republice, pachatelé byli iniciátory nebo podněcovateli trestné činnosti a neštíteli se nejsurovějších prostředků k uskutečnění záškodnických cílů.

Během roku 1950 byla podána žaloba na několik set ilegálních skupin. Přímým důsledkem zneškodnění těchto zločinných organizací bylo, že v poslední době se vyskytují případy skupinové protistátní činnosti, v nichž je stíhán větší počet osob, v daleko menší míře, než tomu bylo v roce 1949 a v první polovině roku 1950.

Činnost protistátních skupin byla rozmanitá a směřovala proti nejdůležitějším státním zájmům a v mnoha případech přímo proti existenci státu.

Z jednotlivých ilegálních skupin bylo nejrozvětvenější a nejnebezpečnější záškodnické spiknutí soustředěné čl. reakce (Horáková a spol.). Odhalením a zneškodněním tohoto protistátního centra a dalších 35 ilegálních skupin v jednotlivých krajích na toto záškodnické centrum navazujících byla těžce zasažena domácí reakce, která tak ztratila nebezpečnou síť, pomocí níž prováděla svou protistátní rozbíječskou a rozvratnickou činnost. Na Slovensku byla nejnebezpečnější skupinou teroristická skupina vedená Viliamem Žingorem.

Bylo zneškodněno též několik skupin, které byly ve spojení se zrádnou Titovou klikou. Z těchto skupin, zaměřených na přípravu zvratu lidově demokratického zřízení a provádějících rozsáhlou špiónáž, byla nejnebezpečnější skupina vedená titovským fašistickým agentem, bývalým jugoslávským vicekonzulem v Bratislavě, Šefíkem Kevičem.

Vedle ilegálních organizací řízených titovci byly odhaleny a zneškodněny skupiny, které při své velezrádné a špiónážní činnosti úzce spolupracovaly se zastupitelskými úřady imperialistických států, hlavně USA a Anglie, popřípadě byly z těchto zastupitelských úřadů přímo řízeny (Samuel Meryn). Velezrádná činnost některých těchto skupin byla zvláště nebezpečná (např. skupiny vedené zrádným majorem Nechanským). Ze špiónážních organizací imperialisty u nás přímo zřízených byla odhalena a zneškodněna zejména americká špiónážní centrála zřízená pod rouškou „americké informační služby“.

Jiné skupiny soustředily hlavní činnost na budování špiónážní sítě v armádě, přípravu zvratu ve státě, rozsáhlé špiónáže spojené s teroristickou činností, závažnou protistátní činnost spojenou s vraždami a na organizaci špiónážní sítě spojené s rozsáhlým převáděním zrádců do amerického pásma Německa.

Sabotáže

Po nezdaru všech pokusů o kontrarevoluční puč a po marném úsilí zahraničních nepřátel našeho státu o rozvrácení naší mírové výstavby pomocí agentů vysílaných k nám z ciziny

používá reakce ve svém boji proti republice a jejímu hospodářství stále větší měrou sabotáže. Již před vydáním nového trestního zákona bylo stíháno Státní prokuraturou dosti případů týkajících se maření a narušování jednotného hospodářského plánu nebo porušování úředních a služebních povinností. Nový trestní zákon poskytl dostatečně přísnou ochranu proti jakékoliv formě sabotáží, které v tomto roce byly páchany novými metodami a ve větším rozsahu. Bylo proto nutno, aby Státní prokuratura větší a rozsáhlejší sabotáže stíhala sama a zneškodnila zločinnou činnost třídního nepřítele v tomto směru již v zárodku.

Zkušenosti Sovětského svazu získané při stíhání a likvidování záškodníků, jak je ukázaly velké procesy, zejména šachtinský a proces s trockisticko-zinověvským blokem, jsou také pro nás školou, jak čeliti sabotážím páchaným třídním nepřítelem.

Sabotáže stíhané Státní prokuraturou v roce 1950 lze rozdělit takto:

Sabotáž obrany státu

Přímo v armádě se vyskytla sabotáž výcvikového plánu tím, že byl záměrně prováděn nesprávný výcvik paradesantních jednotek (podle západních vzorů).

V průmyslových podnicích pracujících pro obranu státu vyskytla se sabotáž v podniku na výrobu součástek k plynovým maskám. Dále to byly sabotáže páchané v uranových dolech, ať přímo při výlomu nebo zpracování horniny (ničení vrtacích korunek, hadic přivádějících vzduch do pneumatických sbíječek apod.), či v oborech přidružených (stavby a stavební adaptace).

Sabotáže hospodářského plánu

Při sabotážích hospodářského plánu soustředil se třídní nepřítel na úzké profily jako nejcitlivější a nejsnáze zranitelná místa plánu. Např. sabotáž při výrobě kuličkových ložisek, zašantročení barevných kovů bez kontingentního krytí soukromým podnikatelům, sabotáž při výrobě zdravotnických potřeb (injekčních ampulí), několik sabotáží ve stavebnictví a v chemickém průmyslu, manipulace ohrožující výrobní plán při zpracovávání cukrovky.

Sabotáž ve veřejném aparátu

Snahou reakce je též podrýt dobrý chod státního aparátu a sabotovat úsilí pracujících narušováním práce v úřadech a ve školách. Rovněž bezpečnostní složky jsou terčem zhoubného vlivu reakce, avšak bez větších úspěchů vzhledem k politickému uvědomění nových kádrů těchto složek.

Zemědělské sabotáže

Výstavba vesnice a její přechod k vyšším výrobním formám jest rovněž narušován sabotážemi páchanými třídním nepřítelem na vesnici – venkovským boháčem. Tyto sabotáže jsou však ve většině případů postihovány okresními a krajskými prokurátory. Státní prokuratura stíhala trestné činy tohoto druhu pouze tam, kde šlo o větší sabotážní akce, a tam, kde se jednalo o novou formu zemědělských sabotáží (např. dodávání obilí zamořeného pilousem), kde hrozila velká škoda a kde bylo nebezpečí, že se tyto formy sabotážní činnosti objeví ve větším rozsahu.

Stíhala též případy, v nichž vesničtí boháči stojící v pozadí využili nespokojenosti pracujícího lidu s některými přehmaty funkcionářů ONV a podněcovali ke srocení, jehož chtěli využít k rozrušování třídního rozpisu dodávek (Dobruška). Jiní vesničtí boháči podnikli k teroristickým akcím nezkušené mladíky, zneužili jich k letákové akci proti JZD a plnění dodávkových smluv. Vyskytl se také případ svévolného opuštění hospodářské usedlosti, přičemž pachatel zničil hospodářské stroje a později se dopustil další sabotáže na staveništi JZD.

Tvrdé tresty, které byly uloženy za tyto činy v urychleně provedeném trestním řízení, splnily svůj účel a byly výstrahou dalším sabotérům.

Ve veřejně prováděných procesech byly odhalovány zločinné metody, zákeřné prostředky a cíle venkovského boháče a tyto procesy byly účinným prostředkem názorného přesvědčování o tom, kdo je úhlavním nepřítelem zájmů drobného a středního rolníka, a o tom, že politika strany slouží výhradně jejich zájmům.

Trestné činy spáchané v souvislosti s církevní problematikou

Zvýšená pozornost byla věnována protistátním činům spáchaným jednak Vatikánu odanou vysokou církevní hierarchií, jednak reakčně zaměřenou částí duchovenstva, zejména z řad římskokatolických kněží. Vzhledem k závažnosti trestných činů jimi spáchaných bylo stejně jako v roce 1949 i v roce 1950 soustředěno stíhání politických trestných činů u Státní prokuratury, a tak zajištěno řádné a přísné stíhání této přímo proti základům lidově demokratického zřízení zaměřené trestné činnosti.

Na tomto úseku v roce 1950 bylo stíháno:

V Čechách a na Moravě	pro § 3/1 zák. č. 231/1948 Sb.	31 osob
	pro § 2/3 zák. č. 231/1948 Sb.	17 osob
	pro § 1 zák. č. 231/1948 Sb. (provádění exkomunikace)	14 osob
	pro § 1 zák. č. 231/1948 Sb. (ostatní velezrada)	43 osob
	pro § 37 zák. č. 231/1948 Sb.	12 osob
Na Slovensku	pro § 3/1 zák. č. 231/1948 Sb.	22 osob
	pro § 2/3 zák. č. 231/1948 Sb.	32 osob
	pro § 1 zák. č. 231/1948 Sb. (provádění exkomunikace)	14 osob
	pro § 1 zák. č. 231/1948 Sb. (ostatní velezrada)	23 osob
	pro § 37 zák. č. 231/1948 Sb.	3 osoby

Z nejnvýznačnějších žalob podaných státním prokurátorem jest nutno uvést žalobu proti představitelům klášterů a řádů (Augustin Machalka a spol.) a proti vatikánským agentům z řad vysoké církevní hierarchie (Stanislav Zela a spol.). Procesy provedené proti těmto příslušníkům vysoké církevní hierarchie odhalily před zraky pracujících nejenom v ČSR, ale na celém světě, že v kláštrech byla pod rouškou náboženství prováděna špionáž a poskytován úkryt a pomoc velezrádcům. Postavily do pravého světla vysokou církevní hierarchii, za okupace kolaborující s gestapem, jako úhlavního nepřítele lidově demokratického zřízení. Odhalily špinavou, protilidovou a protipokrokovou politiku Vatikánu plánující spolu s titovskými fašisty, v žoldu amerických monopolistů, křížácké tažení proti SSSR a zemím lidové demokracie.

V ostatních případech velezrady spáchané duchovními jednalo se o velezradu spáchanou prováděním exkomunikačního dekretu a o velezradu případně spojenou s vyzvědačstvím, spáchanou duchovními jako členy ilegálních skupin.

Většinu ostatních protistátních činů, kterých se dopustili církevní hierarchii oddaní reakčně zaměřeni duchovní, tvoří trestné činy spáchané čtením a komentováním protistátních pastýřských listů a štváním proti lidově demokratickému zřízení z kazatelen.

Ze sabotáží spáchaných duchovními tvoří většinu sabotáže spáchané reakčně zaměřeným vyučováním náboženství, v němž mnohdy byl propagován číhošťský podvod.

Trestnost mládeže

Mladiství provinilci, kteří byli v roce 1950 stíháni Státní prokuraturou, nejsou ve většině případů hlavními pachateli trestného činu, nýbrž jejich činnost souvisí zpravidla s některou ilegální skupinou, a k protistátní činnosti byli svedeni dospělými osobami. Je příznačné, že protistátních skupin, v nichž jsou hlavními pachateli nebo alespoň významnými členy osoby mladistvé, je velmi málo, což je dokladem toho, že mezi mladými občany státu vedenými správnou a pokrokovou výchovou nenalézají odezvy vlivu zločinných cílů reakce.

Většina mladistvých provinilců stíhaných před Státním soudem je podle zaměstnání označena jako dělníci nebo učňové (přes 50 %), v menším počtu zastoupeni obchodníci, studenti, živnostníci, zemědělci, úředníci apod. K této statistice nutno zdůraznit, že ke konci okupace část mládeže buržoazního původu při nedostatku jiného zaměstnání šla pracovat do továren, takže třídní původ není ze statistiky patrný. Hlavní příčiny protistátní trestné činnosti mládeže, tedy i mládeže dělnické, nutno spatřovati především ve vlivu prostředí a v nesprávném způsobu výchovy. Mládež ročníků 1932–1934 byla velmi těžce postižena působením zločinecké výchovy okupační Moravcovy školy a reakčním zaměřením výchovy v době před únorem 1948, kdy ve školách byla v údobí Stránského ministrování prováděna a podporována „výchova“ – zejména u studentské mládeže – s otevřeným protilidovým a protisovětským zaměřením. Špatný vliv prostředí je další podstatnou příčinou zločinnosti mládeže. V době odchodu ze školy byla mládež mnohde vystavena působení svých kapitalistických zaměstnavatelů, kteří i po své porážce snažili se mládež jako nejtvrdější element získat pro své nekalé záměry.

Rovněž romantičnost a dobrodružství jeví se jako jedna z příčin protistátní činnosti mládeže, zejména při útěcích do nepřátelské ciziny.

V neposlední řadě má zhoubný vliv na mládež působení reakčních živlů církevních na venkově.

Tyto příčiny trestné činnosti projevují se u všech významnějších skupin mladistvých provinilců, které byly stíhány v tomto roce Státní prokuraturou. Tak např. ilegální skupina tzv. Nová Bystřice, vedená dvěma mladistvými, prováděla činnost velmi nebezpečnou, plánovala vraždy funkcionářů KSČ a lidosprávy, vykojení vlaků, destrukce v elektrárně, a skutečně též provedla zapálení státní traktorové stanice. Ke své další činnosti v případě puče měla skupina připraveny zbraně. Při vyšetřování případu bylo jasně prokázáno, že mladiství prováděli trestnou činnost pod vlivem zahraničního rozhlasu, a zejména z přímého popudu starších osob z řad měšťáckých reakčníků.

Rovněž skupina zvaná Ata, která sdružovala studenty ve věku do 20 let, z nichž bylo též 8 mladistvých, měla morálního vůdce v osobě rektora piaristické koleje, který ze svého zákulisí ovládal činnost celé této skupiny. Úkolem skupiny bylo rozbití ČSM na školách, které provinilci navštěvovali, navázat spojení s teroristickou skupinou z okolí, napojit se na nepřátelskou výzvědnou službu a provádět špionáže ve prospěch nepřátel státu. Ke své činnosti shromažďovala skupina zbraně.

Stejně další skupina, zvaná Budislav, stála pod morálním vlivem starších občanů, kteří z velké části byli dříve členy fašistické skupiny Gajdovy. Zcela podle metod fašistických bojůvek skupina připravovala vraždu újezdního tajemníka KSČ, prováděla násilná vniknutí do obytných domů a podrobovala „výslechům“ občany, kteří souhlasili s dnešním zřízením.

V této skupině byl vedoucím dvacetiletý hoch a všichni obvinění byli mladší 20 roků, z nichž 4 byli ve věku pod 18 let.

Pod vlivem reakčního prostředí stála i jiná skupina mladistvých provinilců zabývající se činností teroristickou a sabotážní. Mladistvý vedoucí této skupiny sám provedl zapálení státního statku. Na schůzkách členové této skupiny projednávali sabotážní činy v chemické továrně, chystali úmyslné srážky vlaků, ničení telefonního a telegrafního zařízení na dráze a přepadení transportu cisternových vozů.

Dosavadní způsob vyšetřování trestných činů mladistvých je nedostačující a je nutno hledati nápravu. Ukazuje se zejména potřeba, aby prokurátor sám nebo prostřednictvím Státní bezpečnosti si osvětlil celou osobnost obviněného a prostředí, z něhož obviněný pochází a v němž žil. Bude třeba, aby otázku zločinnosti mladistvých a způsob nalézání trestů skutečně výchovných řešil též Státní soud speciálním senátem pro vyřizování věcí mladistvých. Na nový základ je třeba postavit výkon trestů nad mládeží a pečovat, aby trest splnil svůj výchovný účel. Nutno dbát toho, aby vazba před hlavním líčením byla zkrácena na nejmenší dobu.

Organizace a pracovní metody

Státní prokuratura reagovala pružně i po organizační stránce na politický vývoj a zaváděla pro jednotlivé úseky své činnosti specializaci.

Již na počátku roku 1950 bylo zřízeno oddělení pro záležitosti církevní, které bylo v úzkém styku s koordinujícím oddělením Státní bezpečnosti a SÚC.

Speciální oddělení bylo zaměřeno na případy rozvětvené ilegality.

Věci týkající se trestné činnosti vojenských osob vyřizovalo zvláštní oddělení, jehož referenty až do 1. 8. 1950 byli členové vojenské justice. Od 1. 8. 1950 převzali konceptní práce tohoto druhu referenti Státní prokuratury.

Kromě těchto oddělení bylo zřízeno zvláštní oddělení, kterému jsou svěřeny případy týkající se zemědělské politiky.

Stejně tak protistátní trestné činy spáchané mladistvými provinilci jsou soustředěny ve zvláštním oddělení.

V jednotlivých odděleních specializovali se referenti na úzká odvětví trestné činnosti, získávali takto značné zkušenosti a mohli s větší odbornou přípravou zpracovati materiál a zlepšiti kvalitu procesu.

Otázky související s jednotným postupem při vyřizování věcí se řešením aktuálních otázek zejména politického charakteru, dále příprava veřejného procesu a jiné politické zásadní otázky jsou řešeny na pravidelných pracovních poradách, které jsou konány také s vedoucími oddělení Státní prokuratury v Brně a v Bratislavě.

Příprava a organizace procesu

Na základě získaných zkušeností byla během roku 1950 prohloubena a zlepšena příprava organizace veřejných procesů velkého politického dosahu a významu pro veřejnost. Zlepšení nastalo v užší spolupráci se Státní bezpečností, ve speciální přípravě prokurátorů po stránce věcné i politické. Před zahájením velkých procesů (Horáková, Machalka, Zela) byla konána řada porad, na kterých byly projednány všechny podrobnosti věcné i technické. Po zkušenostech získaných z velkých procesů byly tyto poznatky přenášeny též do přípravy veřejných procesů v kraji.

Účast prokurátorů Státní prokuratury v přípravném řízení

Ještě před platností nového trestního řádu zúčastnili se prokurátoři v přípravném řízení tím, že dávali trestní oznámení doplnit a že podávali návrhy na zavedení přípravného vyšetřování, na uvalení vazby apod. V každé důležitější věci se stalo pravidlem, že případ byl projednáván referentem Státní prokuratury přímo se Státní bezpečností, přičemž referent sděloval Státní bezpečnosti svůj názor na věc a prodiskutoval formu trestního oznámení.

Po vydání nového trestního řádu přistoupila Státní prokuratura k užší formě spolupráce s bezpečnostními orgány. Referenti Státní prokuratury získávají přímo v krajích informace o jednotlivých případech a pomáhají referentům Státní bezpečnosti při zpracovávání jednotlivých politicky důležitých věcí. Nyní pracuje Státní bezpečnost se Státní prokuraturoou od počátku až do úplného skončení věci. Tato spolupráce se projevuje při organizaci a průběhu hlavního přelíčení. Bezpečnostní orgány jsou přítomny hlavnímu přelíčení, jsou ve stálém styku s intervenujícím prokurátorem, sdělují mu své poznatky o obviněných a jiné podrobnosti nutné k objasnění věci.

Kromě těsného styku s bezpečnostními orgány prokurátor v přípravném řízení provádí přímý výslech obviněného a svědků. Tím se seznamuje ještě před konáním hlavního přelíčení s osobou pachatele, ověřuje si údaje zúčastněných osob a osvětluje si nejasnosti trestního oznámení.

Klady a nedostatky

Během roku 1950 ukázala se Státní prokuratura ostrým nástrojem třídního boje v ruce dělnické třídy. Svoji prací přispěla k odhalení a zneškodnění protistátních živelů usilujících o zvrát lidově demokratického zřízení, a přispěla tak nemalou měrou k názorné výchově širokých mas pracujících k zvýšené ostražitosti a bdělosti.

V uplynulém roce byly upevněny kádry zaměstnanců příchodem politicky spolehlivých a uvědomělých soudruhů, zvláště z absolventů právnické školy pracujících.

Nynější stav vyhovuje po stránce politických a odborných kvalit zejména konceptních zaměstnanců. Jeví se však dosud nedostatek pracovních sil, takže velké a obtížné úkoly, které zejména po účinnosti nového trestního řádu se rozmnožily a zvětšily, jsou plněny jen s veškerým vypětím sil zaměstnanců.

S nedostatkem zaměstnanců souvisí též jakost práce Státní prokuratury, která má dosud znatelné závady, zejména v obsahu žalob. Žaloba státního prokurátora, která je politickým aktem a úhelným kamenem jeho práce, není vždy ve svém obsahu uspokojivá a politické zhodnocení trestné činnosti nedává v některých případech jasný obraz o její společenské nebezpečnosti.

Úkoly na rok 1951

Hlavní úkoly pro práci Státní prokuratury na rok 1951, vyplývající z uvedených nedostatků, jsou tyto:

Prohloubit specializaci referentů v oněch odvětvích trestné činnosti, ve kterých třídní nepřítel snaží se rozrušiti úsilí všech pracujících o splnění pětiletého hospodářského plánu. Zvláštní pozornost věnovati zejména sabotážím průmyslovým, sabotážím ve veřejné správě a sabotážím zaměřeným proti JZD a výživě obyvatelstva.

Na nový základ postavit trestní soudnictví nad mládeží v otázkách kvalifikace trestné činnosti i diferenciaci v trestech; docílit, aby výkon trestu plnil svůj výchovný a nápravný účel.

Důsledně dbát, aby byla prováděna diferenciaci v trestech podle třídní příslušnosti pachatelů.

Zdokonalit prokurátorskou práci zlepšením obsahové náplně žalob a politického zhodnocení stíhané činnosti.

Přípravu a provedení veřejných procesů ještě více zaměřit ke zvýšení bdělosti a ostražitosti širokých mas pracujících.

Dále upevňovat kádry zaměstnanců soudruhy zcela spolehlivými a lidově demokratickému zřízení oddanými. Vybudovat vnitřní organizaci úřadu s kolektivní zodpovědností.

Provádět přesné plánování pracovních úkolů, zlepšovat metody práce a socialistickým soutěžením odstranit závady a nedodělky.

f) Státní soud [viz pozn. na s. 131]

Funkce Státního soudu jako tribunálu, který soudí nejzávažnější trestné činy proti republice, určuje úkoly, před nimiž stál Státní soud v roce 1950: tvrdě a nekompromisně chránit republiku a práva pracujícího lidu před jakýmkoliv útoky směřujícími a usilujícími zločinným způsobem o zvrát lidově demokratického zřízení a o návrat kapitalismu; přitom odhalovat zločinné prostředky a protilidové cíle poražené reakce tak, aby se procesy staly názornou školou politické výchovy širokých lidových mas.

Proti roku 1949 úkoly Státního soudu vzrostly a staly se zodpovědnějšími. Odpadla v podstatě letáková ilegalita, avšak zločinná činnost agentů, vyslaných západními imperialisty do ČSR, stala se skrytější, organizovanější a nebezpečnější.

Činnost Státního soudu od 1. 1. do 31. 12. 1950

V roce 1950 napadlo Státnímu soudu celkem 1688 žalob, z nichž zůstala k 31. 12. 1950 nevyřízeno 277 (většinou nové věci z listopadu a prosince 1950).

Počet osob, na něž byla v roce 1950 podána Státnímu soudu žaloba, jest patrný z přiložené tabulky, v níž jest uvedena také třídní diferenciací zažalovaných osob. Podle povolání nejsilnější skupinou jsou soukromí zaměstnanci, po nich dělníci v průmyslu a příslušníci samostatných povolání. Nejslabší skupinu tvoří zemědělstí dělníci, studenti a osoby duchovní. Počet odsouzených dělníků je nepatrně nižší než soukromých zaměstnanců (čísla absolutní).

Uvážíme-li však, že dělnická třída tvoří převážnou část našeho národa, jeví se protistátní kriminalita příslušníků dělnického původu v mnohem příznivějším světle.

Třídní profil pachatelů ukazuje, že buržoazie působila svým vlivem na soukromé zaměstnance, kteří s ní byli pracovně, a namnoze i životním stylem spjati. Nezbytným důsledkem toho ovšem jest, že právě z této vrstvy rekrutuje se hlavní kádr pachatelů protistátních zločinů.

Vedení procesů

Z případů souzených v roce 1950 byla velká část procesů projednávána před organizovanou veřejností. Bylo vynaloženo úsilí poučit ve veřejných hlavních líčeních na souzených případech širokou veřejnost o nutnosti bdělosti a ostražitosti, přesvědčit nestraníky a ukázat skryté reakci, že každý pokus o rozvrácení lidově demokratického řádu bude tvrdě rozdrčen.

Z těchto veřejných procesů jest nutno poukázati na procesy politicky nejvýznamnější.

Byl to především proces proti vedení záškodnického spiknutí proti republice (dr. Milada Horáková a spol.); 13 obviněných v tomto procese představovalo vedení domácí reakce spojené s naší zrádnou emigrací (Zenkl, Ripka a spol.) a řízené západními imperialisty. Šlo jednak o představitele poražené kapitalistické třídy, jednak o odporné reformistické a trockistické zrádce pracujícího lidu ještě z doby předmnichovské republiky.

Rozhořčený ohlas široké veřejnosti, vyjádřený mimo jiné v 5800 písemných rezolucích, dal pádnou odpověď těmto zrádcům a jejich pomahačům doma i v cizině, že si pracující lid svou vlast rozvracet nedá.

Dalekosáhlý politický význam měly procesy proti vysoké církevní hierarchii, a to proti představitelům klášterů a řádů (Machalka a spol.) a proti agentům Vatikánu (Zela a spol.). Oba

tyto procesy plně odhalily velezrádnou a špionážní činnost představitelů vysoké hierarchie, usilující výlučně pro své sobecké hmotné zájmy o rozvrácení a zničení lidově demokratického státu. Ukázaly také zločinnou úlohu Vatikánu v tomto spiknutí, namířeném v konečných cílech proti Sovětskému svazu a ostatním lidovým demokraciím; odhalily Vatikán jako otevřeného podporovatele válečných plánů amerických imperialistů.

Zvláštní význam měl dále proces proti skupině Kevič a spol., v němž byl i pro naše poměry podán usvědčující důkaz o zradě Titovy kliky a o její hnusné úloze agenta a zaprodance západního imperialismu.

Z činnosti brněnského oddělení Státního soudu jest poukázati zejména na sérii velkých procesů akce Světлана, rozvětvené do teroristických band. Procesy tyto se konaly ve všech moravských krajích a přesvědčivě odhalily surové a zločinecké metody, jimiž poražená reakce se pokouší o zničení lidově demokratického státního zřízení.

Nejvýznamnějším procesem na Slovensku byl proces proti Žingorovi a spol. Šlo o názorný příklad, jaké živly se pokoušejí o rozvrat státu a o návrat kapitalismu. Žingor byl demaskován jako zbabělec národního povstání, který se dal po osvobození na cestu národní zrady a spojil se k tomu cíli s fabrikanty, velkostatkáři, vatikánskými agenty a zkrachovanými politickými kariéristy. Diverzí, sabotážemi, špionáží, teroristickými akcemi a zapojením na zahraniční agenty pokusil se Žingor a jeho banda o zvrát lidově demokratického zřízení a o návrat kapitalismu. Politický význam tohoto politického procesu, rozhlasem a tiskem popularizovaného, byl na Slovensku veliký.

Vedle těchto velkých procesů provedl Státní soud v Praze v roce 1950 celkem 43 veřejných procesů mimo Prahu v krajích, kde trestní činnost byla spáchána, a jeden proces v Praze přímo na pracovišti (Ministerstvo zahraničního obchodu). Státní soud, odd. Brno provedl celkem 42 veřejných procesů v krajích mimo Brno, Státní soud, odd. Bratislava 5 veřejných procesů mimo Bratislavu.

Propagace procesů

Veřejně prováděné procesy a celá práce Státního soudu byla v roce 1950 zaměřena k tomu, aby jeho činnost byla politicky a propagačně využita a aby byla politickou školou pro nejširší masy pracujících měst i venkova.

Materiál získaný v průběhu procesů byl dán k dispozici tisku a rozhlasu k dalšímu použití. Materiál z velkých procesů jako dr. Horáková a spol., Machalka a spol., Zela a spol., Kevič a spol. a Žingor a spol. byl zpracován a vydán v knižní formě. Vybraní zástupci ze závodů, kteří se zúčastnili jednotlivých přelíčení, skýтали záruky přenesení zkušeností z veřejných procesů ve formě diskusí na svá pracoviště a do svých organizací.

Navrátilci

Jedním z politicky nejožehavějších problémů řešených v roce 1950 Státním soudem byla otázka navrátilců. Státní soud až na nepatrné výjimky byl pro nedostatek jiného usvědčujícího materiálu při posuzování těchto případů odkázán zpravidla na vlastní údaje obviněného. Uváží-li se, že zahraniční reakce vysílá sem po náležitém školení osoby původu mnohdy dělnického se záškodnickými nebo špionážními úkoly a že vedle toho vysílá na území státu z řad přeběhlíků ony drobné lidi, kteří zahraniční reakci svými znalostmi nebo schopnostmi nemohou

býti přínosem pro její rozvrtné cíle, zůstává zneškodnění a izolování skutečných agentů jedním z nejzávažnějších úkolů Státního soudu.

Ukládání trestů

Pokud jde o tresty ukládané v roce 1950, bylo Státním soudem uloženo 58 trestů smrti a 191 trestů doživotního odnětí svobody. Úhrnná výše trestů dočasného odnětí svobody uložených v roce 1950 činí cca 49 455 roků. Peněžité tresty byly uloženy v celkové výši 78 335 600 Kčs a konfiskace jmění vyslovena u 3816 osob. Třídní rozvrstvení uložených trestů jest zachyceno u trestů smrti a doživotního odnětí svobody v přiložené tabulce.

Soudci z lidu

Činnost soudců z lidu činných v roce 1950 u Státního soudu lze hodnotiti velmi kladně. Soudci z lidu sledovali velmi pozorně projednávané případy, zasahovali otázkami do vedení procesů, i když by jejich účast mohla být ještě aktivnější.

Pracovní metody

Pokud jde o pracovní metody, jsou u Státního soudu konány pracovní porady vedení a pracovní porady s referenty. Těchto porad se zúčastňuje referent Státní prokuratury.

V roce 1950 byly též zřízeny speciální církevní senáty. Další senát byl pověřen posuzováním případů, které se týkají zemědělské politiky.

O každém procesu se koná podrobná předporada vedení úřadu s předsedou senátu za účasti intervenujícího prokurátora, aby bylo zajištěno správné politické i skutkové zhodnocení případu. Předporad se zúčastňují i soudci z lidu.

Při přípravě veřejných procesů bylo vedení úřadu ve stálém styku s vedoucími činiteli strany a lidové správy.

Značným přínosem pro usměrnění, zrychlení a zkvalitnění práce Státního soudu a jeho pružného přizpůsobování se potřebám trestní politiky jest jednak komise zřízená při druhém odboru Ministerstva spravedlnosti pro styk se Státním soudem a Státní prokuraturou, jednak pravidelné porady s kolektivním vedením úřadu, na nichž jsou řešeny jak všechny zásadní věci politické a odborné povahy, tak věci organizační i administrativní.

Pražské oddělení Státního soudu velmi úzce spolupracovalo se Státní prokuraturou. Tatáž úzká spolupráce mezi Státním soudem a Státní prokuraturou jest nyní zajištěna v Brně a v Bratislavě.

Nedostatky práce

Nedostatkem práce Státního soudu u všech oddělení bylo opožděné vyhotovování rozsudků, a v důsledku toho opožděné předkládání spisů Nejvyššímu soudu, takže vyřízení věci ve II. instanci trvalo pravidelně řadu měsíců. Tento průtah byl zaviněn jednak nedostatečným vybavením kancelářského personálu, jednak nedostatečnou kontrolou kancelářské práce.

Dalším nedostatkem práce, který vyplývá z přísnějšího judikování v Praze oproti judikování v Brně a Bratislavě, jest nedostatečná koordinace práce mezi těmito odděleními Státního soudu, zaviněná nedostatečnou kontrolou těchto oddělení.

Již během roku bylo přikročeno k odstranění těchto nedostatků.

Úkoly pro rok 1951

Úkoly Státního soudu pro rok 1951 jsou tyto:

Zdokonalit, zkvalitnit a urychlit práci všech složek u Státního soudu, a to zejména s přihlédnutím k té skutečnosti, že jest nutno počítati pro tento rok s novými, rafinovanějšími a ještě nebezpečnějšími způsoby boje nepřátel republiky.

Vytvořit kromě dosavadních specializovaných senátů pro věci církevní a pro stíhání příslušníků ozbrojených sborů další specializované senáty, a to pro stíhání navrátilců, pro stíhání osob mladistvých, dále pro zemědělské sabotáže a pro sabotáže průmyslové. Členové těchto specializovaných senátů musí se seznámit s problémy s těmito speciálními úkoly souvisícími a projít speciálním odborným školením. Zejména při souzení mladistvých bude třeba soustavně přihlížeti k výchovnému účelu trestu a soustavně studovati problémy trestnosti mládeže a jejich příčin.

Zajistit jednotný způsob judikování u všech oddělení Státního soudu a dbání zásady přísné individualizace a třídní diferenciaci, a to soustavným stykem vedení úřadu s brněnským a bratislavským oddělením, stálou kontrolou jejich práce, vybudováním kolektivního vedení úřadu z kádrově nejvyspělejších soudců, zavedením systému pečlivé přípravy každého procesu, čímž bude zaručeno, že všichni členové senátu, zejména soudcové z lidu, budou před zahájením procesu podrobně předem obeznámeni s celou problematikou věci.

Zajistit dokonalé uplatnění soudců z lidu pravidelnými pracovními konferencemi se soudci z lidu, které budou probíhati vedle jejich normálního školení.

TAB02

TAB03

DOKUMENT č. 11

Výkazy o činnosti Státního soudu za rok 1951

SUA, f. Generální prokuratura, neuspořádáno.

[Razítko:] Správní oddělení Státního soudu v Praze XIV – Pankrác, Nám. hrdinů, Justiční palác, tel. 93941

B. č. 250 – 2/51.

V Praze dne 15. ledna 1952

Ministerstvo spravedlnosti
(k rukám s. dr. Mil. Cíchy) v Praze

PŘÍSNĚ TAJNÉ!
Příl.: 5.

Výkazy o činnosti Státního soudu za rok 1951

Dodatkem ku své zhodnocovací zprávě o činnosti Státního soudu za rok 1951 zasílám:

- 1) statistický výkaz úhrnné činnosti Státního soudu v Praze i oddělení v Brně a Bratislavě za dobu od 1. 1. do 31. 12. 1951 ve dvojím vyhotovení,
- 2) statistický výkaz činnosti Státního soudu v Praze za tutéž dobu v jednom vyhotovení,
- 3) statistický výkaz činnosti Státního soudu, oddělení Brno za tutéž dobu v jednom vyhotovení,
- 4) statistický výkaz činnosti Státního soudu, oddělení Bratislava za tutéž dobu v jednom vyhotovení.

Z těchto výkazů vyplývají tyto skutečnosti:

Agenda Státního soudu vykazuje podstatný pokles oproti roku 1950 jak v počtu napadlých žalob, tak v celkovém počtu obviněných.

Oproti celkovému poklesu počtu obviněných stoupl relativně počet mladistvých obviněných, neboť oproti roku 1950 jest jejich počet skoro stejně vysoký.

Pokud jde o jednotlivá zaměstnání, jeví se úměrně celkovému počtu obviněných podstatný pokles trestnosti u dělníků, veřejných a soukromých zaměstnanců, u samostatných povolání, u osob duchovních a jiných povolání.

Jen zcela nepatrný pokles jeví se u rolníků.

Naproti tomu jeví se naopak vzestup trestnosti u studentů a členů uniformovaných sborů (připadá zejména na vrub SNB).

Absolutně největší počet obviněných tvoří příslušníci soukromo-kapitalistického sektoru (samostatná povolání a rolníci).

Po nich největší počet vykazují příslušníci dělnické třídy. Jednak početnost dělnické třídy v naší společnosti vůbec, jednak skutečnost, že v řadách dělnictva jsou dnes četní bývalí příslušníci jiných zaměstnání, a konečně celkem zcela nepatrná početní prevalence obviněných dělníků nad ostatními zaměstnaneckými skupinami koriguje zmíněnou absolutní číslici ve prospěch dělnické třídy velmi podstatně, takže lze právem konstatovati, že dělnická třída jest jen zcela nepatrně narušena protistátní činností.

Stále se zostřující třídní boj i jeho formy a metody nalézají svoji dokumentaci v tom, že byl Státním soudem v roce 1951 přes celkový pokles agendy vyneseno skoro zcela stejný počet absolutních trestů jako v roce 1950 (57 v r. 1951, oproti 58 v r. 1950). Největší počet těchto absolutních trestů připadá na příslušníky ozbrojených sborů.

Předseda Státního soudu: [podpis nečitelný]

Státní soud

Při nezměněné podstatě práce Státního soudu jako jedné z nejdůležitějších složek naší zlidovělé justice vyrostly jeho úkoly úměrně se zostřením třídního boje.

Nové, méně masové, ale zato podstatně záladnější, nebezpečnější a surovější formy boje třídního nepřítele, jak jsou podrobněji vyličený ve zprávě o Státní prokuratuře, přímo určily základní rysy práce Státního soudu.

Vedle ostré trestní represe proti všem zločinným pokusům nepřátel a jejich pomahačů o zvrát lidově demokratického zřízení odhaloval v roce 1951 Státní soud před širokými masami pracujících ještě více a důkladněji než v letech minulých v řadě veřejných procesů pravou tvář těchto zločinců.

Ukazoval, že trestná činnost špiónů a rozvratníků je v přímé souvislosti s válečnou politikou imperialistických mocností, a přispěl tak významnou měrou k zvýšení bdělosti a ostrážitosti širokých mas pracujícího lidu.

Činnost Státního soudu od 1. ledna do 31. prosince 1951

Proti roku 1950 vykazuje agenda Státního soudu podstatný pokles jak v počtu podaných žalob, tak v celkovém počtu obviněných. Zatímco v r. 1950 napadlo Státnímu soudu celkem 1688 žalob s celkovým počtem 6866 obviněných, bylo v roce 1951 podáno 1085 žalob o celkovém počtu 4348 obviněných. Nepoměrně prudší pokles počtu obviněných proti poklesu počtu podaných žalob ukazuje, že třídní nepřítel v roce 1951 upustil od masové ilegality charakterizované ilegálními skupinami o velkém počtu osob. Pokles počtu souzených případů je přímým důsledkem konsolidace poměrů v našem státě. Intenzita trestné činnosti, jak jednotlivé projednávané případy dokazují, oproti minulým rokům značně vzrostla, a právě tato zvýšená společenská nebezpečnost jest dokladem zostření se třídního boje.

Třídní profil jednotlivých pachatelů jest patrný z přiložené tabulky:

Podstatně klesl počet souzených dělníků (z 1048 na 940), soukromých zaměstnanců (z 1264 na 1002), veřejných zaměstnanců (z 1264 na 1002), osob samostatných povolání (z 1179 na 810) a u duchovních (z 349 na 268). Počet rolníků stíhaných v roce 1951 před Státním soudem klesl nepatrně (z 459 na 434). Stejně nepatrný byl pokles souzených členů ozbrojených sborů (z 355 na 346). Naproti tomu vzrostl počet stíhaných studentů (z 250 na 264). Největší počet obviněných tvoří příslušníci soukromo-kapitalistického sektoru (samostatná povolání a rolníci).

Po nich největší počet vykazují příslušníci dělnické třídy. Jednak početnost dělnické třídy v naší společnosti vůbec, jednak skutečnost, že v řadách dělnictva jsou dnes četní bývalí příslušníci jiných zaměstnání, a konečně celkem zcela nepatrná početní prevalence obviněných dělníků nad ostatními zaměstnaneckými skupinami koriguje zmíněnou absolutní číslicí ve prospěch dělnické třídy velmi podstatně, takže lze právem konstatovati, že dělnická třída jest zcela nepatrně narušena protistátní činností.

Ukládání trestů

Trestů smrti bylo Státním soudem uloženo 57 (proti 58 v roce 1950). Třídní profil jednotlivých pachatelů jest zachycen v přiložené tabulce.

Absolutní tresty byly vyslovovány Státním soudem jen v mimořádných případech, kde šlo o nebezpečné agenty z řad vojenských osob a příslušníků bezpečnostních sborů a o pachatele charakterově (třídně) zvláště nebezpečné, jejichž závažná trestná činnost se vyhrčila v přímý teror, vraždu, pokus vraždy nebo návod k ní.

Trestů odnětí svobody na doživotí uložil Státní soud 45 (proti 191 v roce 1950). Ostrý pokles uložených trestů tohoto druhu byl způsoben jednak všeobecným poklesem agendy, jednak, a to v první řadě, na jeho snížení působila ta okolnost, že třídní nepřítel upustil od tvoření velikých ilegálních skupin zaměřených na zvrát lidově demokratického zřízení, jejichž organizátoři byli odsouzeni většinou k doživotním trestům odnětí svobody. Třídní profil osob odsouzených k doživotním trestům jest rovněž patrný z přiložené tabulky. Vedle trestů smrti a doživotního odnětí svobody bylo Státním soudem uloženo v roce 1951 celkem 32 261 roků a 3 měsíce trestů na svobodě [tj. odnětí svobody] a 43 342 500 Kčs trestů peněžitých.

Jedním z nejdůležitějších problémů, s nimiž se při ukládání trestů Státní soud zabýval, byla třídně správná diference ukládaných trestů. Poučen chybami minulého roku spatřoval Státní soud v politicky správné diferenciaci jeden z hlavních svých úkolů. Zásady diferenciaci byly předmětem opětovných jednání na gremiálních poradách soudců a individuálních hovorů s jednotlivými referenty. Zásady tyto se vžíly a byly v podstatě správně aplikovány na jednotlivé případy, takže již v r. 1951 nedocházelo v tomto směru k podstatným závadám, zejména pokud jde o Státní soud v Praze a o brněnské oddělení. U bratislavského oddělení docházelo během r. 1951 ještě k pochybením, v neposlední řadě též proto, že ani u Nejvyššího soudu nebylo jednotného hlediska. I tak lze u bratislavského oddělení konstatovati úspěšnou snahu po správné diferenciaci, takže dřívější značné rozdíly mezi tímto oddělením a ostatními pracovišti se v poslední době podstatně setřely.

Zejména při trestání mladistvých provinilců bylo dosaženo toho, že zásadně nedocházelo k nesprávným rozhodnutím při výměře trestu. Bylo dbáno toho, aby skuteční agenti mezi mladistvými byli potrestáni po zásluze dlouhodobými tresty.

Naproti tomu v případech menšího provinění byly vyslovovány tresty skutečně výchovné a nápravné.

Veřejné procesy

Stejně jako v roce 1950 byla i v roce 1951 projednávána většina procesů veřejně. Pouze ta líčení, při nichž se projednávaly takové případy, jejichž veřejným projednáváním by bylo ohroženo zachování státního tajemství, byla projednávána tajně. Vedle procesů projednávaných sice veřejně, ale bez jakéhokoliv organizování veřejnosti věnoval Státní soud v těch případech, kde šlo o zvláště nebezpečnou zločineckou činnost, zvýšenou pozornost provádění procesů s široce organizovanou veřejností buď v celostátním, nebo v krajském měřítku. Tyto veřejné procesy setkávají se stále s větším zájmem veřejnosti a svůj úkol odhalit před širokou pracující veřejností pravou tvář teroristů, špiónů a rozvratníků, a vychovávat tak naše pracující k bdělosti plní dobře.

Druh a rozsah veřejnosti jest vždy určen se zřetelem na problematiku a politický účel procesu a jest pečlivě stanoven v dohodě s bezpečnostními veřejnými a politickými činiteli. Největšího počtu účastníků bylo docíleno v gottwaldovském procesu proti teroristické skupině Pospíšil a spol. (Hory hostýnské), na němž se vystřídalo na 20 000 účastníků.

Přesto, že bylo v r. 1951 projednáno méně případů nežli v r. 1950, bylo procesů s organizovanou veřejností v tomto roce více nežli v roce minulém. U pražského Státního soudu bylo

konáno celkem 74 procesů (oproti 43 v r. 1950), z toho 54 v Praze a 20 mimo Prahu, u brněnského soudu bylo konáno 52 veřejných procesů (oproti 42 v r. 1950), z toho 13 v Brně a 39 mimo Brno, u bratislavského oddělení bylo konáno 9 takových procesů (oproti 5 v r. 1950), z toho 2 v Bratislavě a 7 mimo Bratislavu.

Velká část těchto procesů byla zpracována denním tiskem, některé též rozhlasem, v jednom případě (Vojtaššák a spol.) byl proces zpracován a vydán knižně.

Největší a politicky nejvýznamnější veřejně provedené procesy byly:

proces proti Vojtaššákovi a spol., v němž byla odhalena velezrádná činnost vysoké církevní hierarchie na Slovensku, dále proces proti babickým vrahům (Mityska a spol.), proces proti špionům řízeným francouzským konzulátem v Bratislavě (J. Dlouhý a spol.). Ve veřejném procesu proti ing. A. Plockovi a spol. byla odhalena rozsáhlá sabotáž v našem slaboproudém průmyslu. Metody americké výzvědné služby, která využívá každé příležitosti k provádění špionáže, byly odhaleny ve veřejném procesu proti W. Oatisovi a spol., v němž bylo prokázáno, že novinářská činnost nebyla ničím jiným, než rouškou zakrývající pravé poslání tohoto „novináře“.

V dalším veřejném procesu bylo odsouzeno pět nacistických válečných zločinců (Max Rostock a spol.) za trestnou činnost spáchanou na našem území za okupace.

Veřejně byly také projednány dva případy ilegálních skupin mladistvých (Šonský a spol. a Pata a spol.), jejichž úspěšné vytěžení bude mít vliv na zlepšení politické práce ČSM.

Všechny tyto procesy vyvolaly mimořádnou pozornost veškeré naší a většinou i zahraniční veřejnosti, průběh a výsledek procesů měl spontánní odezvu v hlubokém rozhořčení a pobouření všeho našeho pracujícího lidu, který ve většině případů domáhal se hromadnými rezolucemi nejpřísnějšího potrestání viníků.

Obhájci

Někteří z obhájců ustanovených před Státním soudem vyrostli již značně a jejich pojetí obhajoby odpovídá funkci, kterou má obhájce plnit v lidově demokratickém společenském řádu, to jest být pomocníkem soudu při zjišťování pravdy. Řada obhájců pracuje způsobem celkem vyhovujícím, někteří obhájci však dosud neodložili způsoby buržoazního pojetí obhajoby. Celkově jest možno hodnotit práci obhájců jako nejužší profil řízení před Státním soudem.

Organizace práce a pracovní metody

V roce 1951 byl jednak v důsledku sníženého nápadu, jednak zlepšením organizace práce podstatně snížen počet senátů. Tím bylo bez narušení plynulého chodu agendy umožněno překročit kvótu připadající na Státní soud v rámci vládní akce převodu administrativních sil do výroby.

U všech oddělení Státního soudu jest zavedeno kolektivní vedení úřadu, skládající se z nejnस्पělejších soudců a za účasti zástupce ZO KSČ a ZR (mimo Bratislavu).

Vedle stávajících specializovaných senátů pro věci církevní a věci zemědělské byly zřízeny v Praze jednak senáty pro souzení sabotáží v těžkém a v lehkém průmyslu, jednak senát pro souzení mladistvých, a konečně senát pro zvláštní, výjimečné případy. Kromě těchto speciálních oborů vyřizují tyto senáty též běžnou agendu.

Během roku 1951 nastoupili u Státního soudu dělničtí soudcové, absolventi PŠP, a to v Praze dva, v Brně pět, v Bratislavě dva. Jsou členy kolektivního vedení úřadu, čímž získávají předpoklady a zkušenosti pro příští vedoucí funkce.

Jednotné judikování všech tří oddělení Státního soudu (Praha, Brno a Bratislava) jest zajišťováno jednak pravidelnými inspekcemi pražského vedení v brněnském a bratislavském oddělení. Mimoto brněnský náměstek průměrně dvakrát měsíčně navštěvuje pražské vedení a účastní se též pražských gremiálních porad. Před důležitějšími procesy konají se předporady jednak s referenty Státní prokuratury, jednak s vedením úřadu.

Zejména před velkými veřejnými procesy konají se pečlivě připravené předporady též za účasti znalců, orgánů Státní bezpečnosti a zástupců Ministerstva spravedlnosti.

Vedení Státního soudu spolu se státním prokurátorem účastní se také pravidelných čtrnáctidenních porad na Ministerstvu spravedlnosti, kde jsou probírány jednotlivé běžné úkoly Státního soudu a Státní prokuratury.

Klady a nedostatky práce Státního soudu

Kvalita práce Státního soudu v celku, zejména v Praze a též v Brně, se stále zlepšuje a podstatně proti roku 1950 stoupla.

Jest to důsledek jednak odborného a politického růstu referentů, jednak soustavně zlepšovaných pracovních metod. Koordinace práce a kontrola mezi jednotlivými odděleními byla dobrá, pokud jde o Prahu a Brno – zde také zásluhou a vlivem kádrových opatření u brněnského oddělení provedených – a nejužší spolupráce brněnského náměstka s pražským vedením. Koordinace práce pražského vedení s oddělením bratislavským se sice podstatně zintenzivnila, přesto poměry na tomto oddělení vzhledem na slabší tamní kádrové vybavení byly by vyžadovaly ještě častější a soustavnější kontroly, nežli bylo uskutečněno v uplynulém roce.

Plán prováděti kontrolu bratislavského oddělení na místě každý měsíc nebyl splněn, a může býti proto jen částečnou omluvou narůstání řídicích a kontrolních úkolů na pracovišti pražském. Přenášení pracovních metod na bratislavské oddělení nesetkávalo se tam vždy s plným pochopením tamního kolektivu. Kupříkladu dosti častá odročování hlavních líčení byla způsobena – mimo příčin, na něž Státní soud neměl vlivu – též částečně právě neprováděním pracovních metod opětovně důrazně připomínaných.

Rovněž oběh spisů mezi I. a II. instancí se v roce 1951 podstatně zrychlil. U pražského úřadu není dnes v tomto směru závad, brněnské oddělení se velmi výrazně zlepšilo, u bratislavského oddělení oběh spisů se sice oproti r. 1950 zkrátil, leč přesto byl i v uplynulém roce nadměrně dlouhý.

V celku lze práci Státního soudu hodnotiti kladně, zejména je možno vyzvednouti velký politický přínos, kterým Státní soud přispěl k vytváření morálně-politické jednoty našeho pracujícího lidu, k jeho spravedlivé nenávisti vůči třídnímu nepříteli, k hlubšímu poznání jeho zločinných metod a k jeho pochopení nesmírného významu boje o mír a socialismus.

Úkoly pro rok 1952

Vzhledem k chystanému zákonu o organizaci soudů vyplývají pro Státní soud především dva úkoly:

1) další prohloubení a zdokonalení vlastní práce a vymýcení nedostatků, které tuto práci dosud brzdily,

2) vytvoření nejlepších předpokladů pro dokonalou práci těch justičních složek, které na příště převzou dosavadní agendu Státního soudu.

Ad 1)

- a) Stálé prohlubování osvědčených pracovních metod, zejména pravidelné střídání gremiálních porad jednak společných se Státní prokuraturou, jednak vlastních. Na těchto vlastních poradách budou soustavně zařazovány rozборы vlastních rozsudků a rozhodnutí Nejvyššího soudu.
- b) Časté konání veřejných procesů, a to všemi referenty jako předsedy senátu.
- c) Nejužší styk vedení a všech referentů s vedením a referenty Státní prokuratury, který jest nutno prohloubiti zejména u brněnského a bratislavského oddělení. Soustavná vzájemná kritika práce obou úřadů (soudu a prokuratury).
- d) Zlepšení péče o soudce z lidu, zejména jejich školení, a to nejen po odborné stránce podle nově zavedených metod, ale též po stránce speciálně politické, k němuž letos nedošlo. Obojí školení provádět pravidelně a častěji než jednou čtvrtletně.
- e) Plná koordinace práce a pracovních metod na všech pracovištích pravidelnými, bezpodmínečně každý měsíc konanými kontrolami obou oddělení za současného konání gremiálních porad. V tomto směru věnovati zejména nejvíce péče a stálé kontroly oddělení bratislavskému, jak pokud jde o kvalitu práce, tak pokud jde o rychlý oběh spisů, i pokud jde o jednotnost judikování.

Ad 2)

- a) Dáti Ministerstvu spravedlnosti k dispozici pečlivé kádrové zhodnocení všech pracovníků, které by umožnilo a zajistilo jejich příští rozmístění tak, aby bylo co nejlépe využito jejich nabytých zkušeností a odborných i politických znalostí.
- b) Totéž platí o soudcích z lidu, jejichž nabyté zkušenosti a znalosti budou cenným přínosem pro činnost krajských soudů, pakli jejich jmenování pro tyto soudy bude uskutečněno.
- c) Naplánovati práci v r. 1952 tak, aby pokud vůbec možno veškeré napadlé žaloby byly Státním soudem vyřízeny. Splnění tohoto úkolu zajistiti stálou kontrolou na všech pracovištích v úzké spolupráci se Státní prokuraturou.

TAB04

TAB05 (graf)

TAB06 (graf)

Komentář k činnosti Státního soudu v roce 1952

Zprávy o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury za rok 1952 jsou velice kusé. Podle výroční zprávy o vlastním výkonu soudnictví za rok 1952, vydané na počátku roku 1953 Ministerstvem spravedlnosti, platilo pro tento rok ve zvýšené míře to, co pro rok předcházející, kdy se podle zprávy „úměrně s úspěšným upevňováním naší společenské a hospodářské soustavy zúžil počet živlů ochotných býti nástrojem zločinných plánů západních imperialistů“ a „kdy byl zaznamenán další pokles trestních případů u Státního soudu“.

V roce 1952 bylo podáno 903 žalob na 3623 obviněných (v roce 1951 to bylo 1085 žalob na 4348 obviněných), většinou pro trestné činy velezrady, vyzvědačství, sabotáže, teroru a útěku za hranice. Přes nižší agendu vynesl však Státní soud v tomto roce největší počet rozsudků trestu smrti ve své historii: celkem 73. Z toho Státním soudem v Praze bylo vyneseno 53, brněnským oddělením 13 a bratislavským 7 rozsudků trestu smrti. Nejvyšší počet absolutních trestů vůbec byl vyneseno v procesu s Rudolfem Slánským a spol.

V tomto roce byl proveden také nejvyšší počet veřejných procesů s organizovanou veřejností. Státní soud v Praze provedl 106 veřejných procesů (v roce 1950 to bylo 43 procesů, o rok později 74), Státní soud, oddělení Brno provedl 84 veřejných procesů a Státním soudem, oddělení Bratislava bylo provedeno 14 veřejných procesů.

V roce 1951 došlo také ke snížení senátů Státního soudu a tento stav se nezměnil ani v roce 1952, v posledním roce fungování Státního soudu a Státní prokuratury. V pražském oddělení bylo pět senátů, v Brně tři a v Bratislavě dva senáty. Práce byla členům senátu přidělována jednotlivě. Specializovány zůstaly senáty pro církevní věci a věci mládeže.

Ke konci roku 1952 (činnost Státního soudu a Státní prokuratury byla ukončena ke dni 31. 12. 1952) zůstalo u Státního soudu v Praze nevyřízeno 36 případů, u brněnského a bratislavského oddělení po 14 případech. Tyto věci byly postoupeny krajským soudům.

Z rozsudků vnesených Státním soudem nebylo napadeno odvoláním 46,35 % v Praze, 27,86 % v Brně a 51,91 % v Bratislavě. Ve věcech napadených potvrdil Nejvyšší soud rozsudek Státního soudu ze 69,27 % v Praze, 61,27 v Brně a 66,99 % v Bratislavě.

J. V.

DOKUMENT č. 12

Z výroční zprávy Ministerstva spravedlnosti o vlastním výkonu soudnictví za rok 1952 (vybrané části)

SÚA, f. Ministerstvo spravedlnosti, neuspořádáno.

Soudci z lidu

[...] Na celém území státu je činnó 22 610 soudců z lidu. Z toho 16 851 v českých krajích, 5759 na Slovensku. [...]

Tab. č. 6 [neotiskujeme] ukazuje, kolik soudců z lidu v jednotlivých krajích připadá na 100 000 obyvatel. Z ní vyplývá, že stavy soudců z lidu se v českých krajích i na Slovensku proti loňskému stavu přibližně vyrovnaly.

Z tabulek je dále patrnó, že se počet soudců z lidu proti roku 1951 značně snížil, vcelku o 10 194 soudců z lidu (v českých krajích o 5508, na Slovensku o 4698). To bylo důsledkem široké akce snižování počtu soudců z lidu, kterou bylo nutno provést zejména na Slovensku s ohledem na vysoké počty. Při snižování se proti roku 1951 sice zlepšilo třídní složení soudců z lidu, pokud jde o dělníky, u nichž se stav zlepšil z 52,6 % na 55,5 %, a pokud jde o zastoupení žen, u nichž vzrostlo procento z 24,8 % na 27,1 %. Zhoršení však nastalo u pracujících rolníků, jejichž zastoupení v seznamech kleslo z 13,6 % na pouhých 11,8 %. Tento nepříznivý stav bude třeba při zakládání nových seznamů soudců z lidu napravit.

Potěšitelné je také zvýšení počtu úderníků. Proti roku 1951 se zvýšil jejich počet v seznamech soudců z lidu z 1380 na 1447.

I po tomto snížení je počet soudců z lidu příliš veliký, a proto bude při náboru soudců z lidu na funkční období 1953–1954 dále snížen tak, aby odpovídal skutečné potřebě.

Významným prostředkem k odstranění absence je soutěž soudců z lidu a soudních pracovníků, vyhlášená z iniciativy soudců z lidu pražského kraje ku dni 1. května 1952. [...]

Časopis Soudce z lidu a knihovnička pro soudce z lidu

Počet odběratelů časopisu se proti roku 1951 snížil úměrně snížení počtu soudců z lidu. Dnes má časopis 16 000 odběratelů. Počet jeho dopisovatelů vzrostl na 200. Časopis uveřejnil v roce 1952 řadu článků organizační povahy a pomáhal instruktivními články v odborném a ideologickém školení. Převážný obsah časopisu tvoří příspěvky soudců z lidu. Stejně je tomu i na Slovensku u časopisu Sudca z l'udu, který vychází též v maďarském jazyce. [...]

Založení nových seznamů

Dne 31. prosince 1952 končí nynější funkční období soudců z lidu, a je proto třeba připravit nové seznamy na období 1953–1954. Zkušenosti z minulého zakládání seznamů ukázaly, že období letních a podzimních měsíců, kdy jsou v běhu intenzivní zemědělské práce, je pro nový výběr soudců z lidu nevhodné. Zakládání seznamů proto proběhne v lednu a únoru 1953 tak, aby do 30. dubna byli soudci z lidu povoláni a aby během května a června byli instruováni o svých právech a povinnostech. [...]

V posledním roce se v činnosti Státního soudu odráželo zvýšené mezinárodní napětí a soustavné používání stále surovějších a zločinnějších metod západních imperialistů k pokusu o rozvrácení našeho lidově demokratického státního zřízení a zejména jeho hospodářské soustavy. V tom je rok 1952 pokračováním a zesílením zločinných forem zaznamenaných v roce 1951. [...]

Vývoj agendy

[...] U nejtýpictějších trestných činů (velezrada, vyzvědačství, sabotáže, teror a útoky za hranice) uvádějí tabulky [viz níže] třídní rozvrstvení pachatelů i celkovou výši uložených trestů.

Zvýšená nebezpečnost skupin odsouzených v roce 1952 se jeví i v tom, že přes nižší agendu vynesl Státní soud dosud největší počet absolutních trestů, totiž 73, z toho Státní soud v Praze 53, brněnské oddělení 13 a bratislavské oddělení 7.

Největší počet absolutních trestů vůbec byl vysloven v procesu proti Rudolfu Slánskému a spol.

Veřejné procesy

Státní soud věnoval v roce 1952 zvýšenou pozornost přípravě a konání veřejných procesů, jakožto nejúčinnějšímu prostředku výchovnému. V roce 1952 bylo dosaženo nejvyššího počtu procesů s organizovanou veřejností proti všem předcházejícím rokům. Státní soud Praha provedl 106 veřejných procesů (v roce 1950 – 43, v roce 1951 – 74), Státní soud, oddělení Brno provedl 84 veřejných procesů, Státní soud, oddělení Bratislava provedl 14 veřejných procesů. Výsledky velké části těchto procesů byly referenty Státního soudu i Státní prokuratury propagovány na veřejných aktivech.

Z nejvýznamnějších veřejných procesů projednal Státní soud v Praze tyto: Hošek a spol. – skupina nebezpečných cizích agentů, Kepka a spol. – Zelená internacionála, Mádr a spol. – špionážní a teroristická skupina vytvořená podle pokynů Vatikánu americkou CIC, jejíž členové zavraždili vlastního člena, ing. Deml a spol. – sabotáž JZD v Loděnicích, dr. Křivský a spol. – funkcionáři býv. Junáka, Sadloň a spol. – krajský velitel StB, Slánský a spol. – protistátní spiklenecké centrum, nejvýznamnější proces za trvání Státního soudu.

Státní soud, oddělení Brno: Gajdziok a spol. – teroristická skupina na Ostravsku, Vo-máčka a spol. – sabotáže na ONV Mikulov, Lomič a spol. – teroristická vražedná skupina, ing. Žalud a spol. – sabotáž na dole Barbora, Ostrava, Kořínek a spol. – sabotáže v družstvu Budoucnost, Prostějov.

Státní soud, oddělení Bratislava: Mihok a spol. – „Bílá legie“.

Skutečnost, že některý proces nevyzněl zcela přesvědčivě, má svůj původ v nedostatcích práce orgánů MNB v přípravném řízení a v nedostatku prokurátorského dozoru nad tímto řízením.

Organizace práce

V roce 1951 provedené snížení počtu senátů nedoznalo změn a osvědčilo se i v roce 1952. V Praze bylo pět senátů, v Brně tři, v Bratislavě dva senáty.

Práce byla jednotlivým členům senátů přidělována vedením úřadu individuálně jednak podle povahy případu, jednak podle jejich pracovního zatížení tak, aby si všichni soudcové při stejnoměrném zatížení osvojili rozhodování o všech druzích trestné činnosti.

Specializovány zůstaly senáty pro církevní věci a věci mládeže.

Při organizaci práce pro rok 1952 usilovalo vedení Státního soudu o to, aby Státní soud do konce roku vyřídil všechny případy.

Tento úkol byl v podstatě splněn. U Státního soudu v Praze zůstalo nevyřízeno pouze 36 případů, u brněnského oddělení 14 případů, u bratislavského oddělení 14 případů. Jsou to případy, které nebylo lze projednat pro důležité překážky. Tyto věci byly postoupeny krajským soudům.

Pracovní metody

V roce 1952 bylo pokračováno v pracovních metodách zavedených a osvědčených již dříve, zejména v roce 1951.

Jejich účelem bylo další zkvalitnění práce a zajištění plynulého a rychlého pracovního postupu. Byly to především pravidelné pracovní porady (převážně pracovní porady Státního soudu, neboť společné pracovní porady se Státní prokuraturou během roku ustaly), kontrola práce na podkladě čtrnáctidenních pracovních výkazů všech zaměstnanců ze všech pracovišť, pravidelná osobní kontrola předsedy soudu a dozorčího úředníka u brněnského a bratislavského oddělení, dále socialistické smlouvy zaměstnanců zaměřené vesměs na pracovní úkoly, které přispěly k dalšímu utužení pracovní disciplíny, k dalšímu zkvalitnění soudcovské i kancelářské práce a k podstatnému zvýšení odborné a politické úrovně všech referentů. [...]

Soudci z lidu

Soudci z lidu nebyli pro rok 1952 nově jmenováni, poněvadž se koncem roku 1951 počítalo se zrušením Státního soudu v první polovině roku 1952. Soudci z lidu se stali skutečně rovnocennými členy senátu. Jejich rozvaha, třídní instinkt, jejich tvrdost vůči třídnímu nepříteli i vrozený smysl pro spravedlnost podstatně přispěly ke kvalitě rozhodování Státního soudu. [...]

TAB07

TAB08

TAB09

TAB10

TAB11

Postavení a role rehabilitačních komisí ÚV KSČ

Jaroslav Vorel

Komunistické špičky ve vedení strany vždy velice důsledně a rezolutně zastávaly názor, že pouze ony musí rozhodovat o rehabilitaci občanů odsouzených komunistickými soudy. Bylo naprosto nemyslitelné, že by tato odpovědnost mohla být svěřena někomu jinému, nebo že by se na ní mohl i jen podílet. K posouzení těchto záležitostí ustavili vedoucí funkcionáři KSČ v průběhu 50. a 60. let několik komisí, které pracovaly v přísném utajení a jež řídilo a jejichž práci hodnotilo vedení ÚV KSČ. Jednalo se tedy de facto o komise založené a řízené komunisty, z komunistů složené a jimi kontrolované, zabývající se téměř výhradně bezprávím spáchaným na členech Komunistické strany.

Čteme-li některé zprávy a práce vypracované těmito komisemi, zjišťujeme posléze, že nekomunisté jsou v očích členů rehabilitačních komisí občany druhého řádu, o nichž často jakoby nemělo smysl vůbec se ani zmiňovat. Pro komunisty bylo daleko důležitější, než se zabývat jejich případy (byť šlo o řadu justičních vražd na československých občanech odsouzených spíše politickými orgány komunistického Československa než jeho soudy, které tato rozhodnutí často „pouze plnily a legalizovaly“, a tak pomohly mj. fyzicky zlikvidovat stovky československých vlastenců; čímž vlastně splnily politický příkaz „odpovědných“ vedoucích míst v KSČ), řešit, zda by – komunistům potrestaným komunisty – mělo být vráceno členství v jejich rodné straně! Bezpráví, spáchané na ostatních občanech mělo pro odpovědné komunistické funkcionáře pouze druhotný význam, a hovořilo-li se o něm vůbec, stáli tito lidé jen na okraji zájmu.

Hlavním tématem, stojícím v centru dění, byla Komunistická strana a její členové – komunisté, a to většinou pouze ti nejvýše postavení a odsouzení v politických monstrprocesech zinscenovaných na pokyn vedení KSČ. Největší prostor je věnován procesu se skupinou Rudolfa Slánského.

Téměř ve všech zprávách a materiálech těchto komisí se uplatňuje třídní, úzce ideologicky omezený pohled, nepřipouštějící alternativu k marxistické filosofii. Rozdíl je pouze v tom, že někteří autoři jsou marxistickou ideologií spoutáni více, jiní poněkud méně, a to také podle období, kdy jejich práce vznikaly. Práce z období tzv. Pražského jara a období krátce po něm jsou poznamenány marxistickou ideologií poněkud méně. Přesto však z pohledu dnešního českého občana, uvyklého již na jistý stupeň demokracie a fungování standardní pluralitní společnosti, mohou čtenáři připadat jakoby z jiného, komunistickými zákazy a příkazy spoutaného, přísně ohraničeného a hermeticky uzavřeného světa, světa jakoby sama pro sebe.

I to je však ukáзка způsobu myšlení komunistů té doby, byť doby velkých nadějí, plánů a doufání ve změny k lepšímu, podepřené touhou většiny československých občanů po svobodě a uvolnění svěrací kazajky vše mrzačícího komunismu.

Komise, z jejichž činnosti přináší tato publikace několik ukázek, studií a závěrečných zpráv, se tedy zabývaly přešetřováním procesů hlavně vysokých funkcionářů KSČ a podařilo se jim shromáždit obrovské množství materiálů především z provenience soudů, prokuratury a Státní bezpečnosti (přestože při své práci zdaleka neměly – a ani nesměly mít – přístup ke všem podstatným pramenům a podkladům). K tomu uskutečnily mnoho rozhovorů se zúčastněnými osobami na procesech, vypracovaly řadu studií a závěrečné hodnotící zprávy.

Barákova rehabilitační komise

První komise, ustavená politickým byrem ÚV KSČ „pro přezkoumání některých soudních případů u odsouzených pro protistátní činnost“, pracovala od ledna 1955. Návrh na její složení a vytýčení jejích úkolů, to znamená přezkoumání a přezkoumání některých soudních případů od roku 1948 z hlediska výše trestu, přednesl na schůzi politického byra dne 10. ledna 1955 tehdejší tajemník předsednictva ÚV KSČ Antonín Novotný. Usnesením politického byra bylo potom určeno personální složení komise, pracovní plán a některé organizační otázky.

Komise byla vedena tehdejším ministrem vnitra a náměstkem předsedy vlády Rudolfem Barákem, který se ovšem na komunistickém teroru na konci 40. a v 50. letech sám aktivně podílel (tento původním povoláním typograf a počátkem 50. let předseda Krajského národního výboru v Brně se v roce 1954 hájil tím, že za šetřením při politických procesech stojí stovky sovětských poradců). Členy tzv. komise „A“ se stali K. Innemann (sekretář), J. Litera (zastupoval Ministerstvo spravedlnosti), E. Švach (zastupoval Generální prokuraturu), K. Košťál (bývalý vyšetřovatel při politických procesech, zastupoval Ministerstvo vnitra, později byl z těchto důvodů odvolán) a zapisovatelka komise M. Kunštátová.

Vlastní vyšetřování neprováděla tato komise, ale její čtyři pracovní skupiny. V každé z nich pracoval zástupce sekretariátu ÚV KSČ, prokurátor a zástupce Ministerstva vnitra. Všichni pracovníci Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti byli v první polovině 50. let činní jako vyšetřovatelé a prokurátoři.

Po XX. sjezdu KSSS byla v dubnu 1956 opět na návrh Antonína Novotného ustavena tzv. komise „C“, vedená opět Barákem, která měla prošetřovat případ skupiny Rudolfa Slánského.

Závěrečnou zprávu vydala „Barákova komise“ v říjnu 1957. (První měsíc a půl zasedala na Ministerstvu vnitra, kde však byla pod dohledem a byly jí odposlouchávány telefony. Po zjištění těchto skutečností se přestěhovala na ÚV KSČ.) Posuzovala však pouze výši trestu, zdaleka již neprověřovala objektivně spáchané nezákonnosti a byla zcela poplatná své době. Prozkoumala výsledky politických procesů s vysokými představiteli KSČ a většinou potvrdila správnost rozsudků (např. u všech popravených komunistů v procesu se Slánským – s výjimkou J. Franka – potvrdila správnost absolutního trestu), pouze některé rozsudky zmírnila.

Přes svou naprostou a bezvýhradnou tendenčnost konstatuje zpráva na svou dobu zajímavá fakta o praktickém fungování československé justice na konci 40. a počátku 50. let, která stojí za to citovat. V pasáži, kde se hovoří o systému tzv. kabinetní justice, uplatňovaném za ministrů spravedlnosti Alexeje Čepičky a Štefana Raise, závěrečná zpráva Barákovy komise konstatuje, že „v konkrétní trestní věci na základě zprávy zpracované Státní prokuraturou rozhodl ministr spravedlnosti s. Čepička nebo jeho náměstek Klos přímo o výši trestu. Toto rozhodnutí bylo konečné a Státní soud pak musel vynést rozsudek podle tohoto rozhodnutí. Tento systém, který zavedl s. Čepička, nezpůsobil sice větších škod, pokud jde o výsledky soudního řízení, tj. trestu u dokumentované trestné činnosti třídních nepřátel a skutečných prokázaných ilegalistů, měl však velmi záporný vliv na charakter pracovníků Státní prokuratury a Státního soudu. Pracovníci těchto orgánů nepovažovali se totiž vůbec za soudce, a ani ve skutečnosti soudci nebyli. Stali se pouhými administrativními orgány ministra spravedlnosti a jeho náměstka. Tento systém způsobil, že obžalovaní byli automaticky odsouzeni i ke stanovené výši trestu, ať byl průběh soudního líčení jakýkoliv a ať se odsouzené osoby hájily, jak chtěly.

Záporný vliv na myšlení a práci soudců měl tento systém ještě dlouho po jeho odstranění, neboť odnaučil prokurátory a soudce vůbec samostatně věci posuzovat a hodnotit. Vezmeli se dále v úvahu, že v té době byli ministrem spravedlnosti Čepičkou zrušeni také vyšetřující soudci (bez jakéhokoliv zákonného podkladu) a současně nebyl zaveden prokurátorský dozor

ve vyšetřování, nedá se v té době vůbec mluvit o socialistické justici. Byla faktickou cestou vytvořena kabinetní justice, která se udržela až do konce roku 1951.“

Ve zprávě se hovoří také o udělování absolutních trestů odsouzeným: „Když měl být uložen trest smrti, zasílala Státní prokuratura tzv. zvláštní případy náměstkovi ministra spravedlnosti, který je se souhlasem ministra předkládal od začátku roku 1950 do konce roku 1951 tzv. komisi ‚K‘, která rozhodla o tom, zda bude trest smrti vynesena a zda bude či nebude doporučena milost. Členy této komise byli ministr spravedlnosti dr. Rais, ministr národní bezpečnosti Kopřiva, dále jejich náměstkové Karel Šváb a Karel Klos a velitel Státní bezpečnosti Závodský. Také rozhodnutí komise bylo konečné. Informace o rozhodnutí komise zasílal ministr spravedlnosti Slánskému.“

V závěru konečné zprávy tzv. Barákovy komise se (kromě pasáže, která hovoří o tom, že výsledky komise nesmí sloužit „temným cílům reakce“ a že „v letech 1949–1953 došlo [...] k velké řadě spravedlivých zásahů a opatření“) píše: „Naše strana šla cestou, aby prověřování minulých případů sloužilo hlavnímu cíli – upevnění diktatury proletariátu v naší zemi.“ Tento výrok (a řada podobných) z dnešního pohledu naprosto desavuuje celou činnost této komise.

Dne 2. 10. 1957 projednalo závěrečnou zprávu komise ústředního výboru KSČ o výsledku prověrky politických procesů z údobí let 1949–1953, jak se zpráva Barákovy komise oficiálně nazývala, na uzavřeném zasedání plénum ÚV KSČ.

Podobným způsobem, tedy potvrzením výše trestů, eventuálně jejich korigováním, skončila revize dalších procesů, kterou pod dohledem vysokých funkcionářů KSČ prováděly soudní instituce. Nezákonně odsouzení nebyli rehabilitováni, byli pouze propuštěni z vězení, nebo byly jejich tresty zmírněny. Tak bylo z vězení propuštěno několik set odsouzených v politických procesech, a to buď ještě do roku 1960, nebo v rámci prezidentské amnestie z roku 1960. Tito lidé se potom na svobodě samozřejmě domáhali „očistění“ své osoby od vykonstruovaných obvinění a na veřejnost stále více pronikaly informace o politických procesech a nezákonnostech, které je provázely – o vyšetřovacích metodách StB, výrobě politických procesů, účasti sovětských poradců, běžném nezákonném postupu soudů a prokuratury apod. Přesto komunistické vedení nadále vytrvale odmítalo nezákonně odsouzené občany v politických procesech rehabilitovat.

Kolderova rehabilitační komise

Až v září 1962 zahájila pod osobní kontrolou Antonína Novotného činnost druhá komise pro přezkoumání politických procesů s vysokými komunistickými funkcionáři z let 1948–1954, tzv. Kolderova komise. Jejím předsedou se stal jeden z nejvlivnějších komunistických funkcionářů té doby, tajemník ÚV KSČ a člen vedení KSČ Drahomír Kolder (později jeden ze signatářů tzv. zvacího dopisu, který vyzýval sovětské vedoucí komunistické představitele k zásahu proti „kontrarevoluci“ v Československu v roce 1968). Dalšími členy komise byli A. Dubček, P. Hron, J. Lenárt, P. Majling, V. Prchlík, L. Štrougal, B. Laštovička, H. Leflerová, V. Škoda a M. Mamula. K jednáním komise byli pravidelně přizváni i K. Innemann a zapisovatelka M. Kunštátová – bývalí členové Barákovy komise.

Generální prokuratura a Nejvyšší soud měly přešetřením zjistit, zda byly soudní procesy zákonné, jakým způsobem bylo provedeno vyšetřování případů a posoudit správnost vynesených rozsudků. Výsledky vyšetřování mělo posoudit a zhodnotit kolegium Generální prokuratury (ve složení Bartuška, Ozimy, Švach, David, Samek a Dlouhý) se členy prezidia Nejvyššího soudu (Urválek, Stýblo, Flajzar a Pastorek). Řada těchto lidí se na politických procesech konce 40. a první poloviny 50. let přímo podílela – Flajzar, Švach, Stýblo. Pro dokreslení toho, jak

mohla být práce komise objektivní a nestranná, je na místě zmínka, že jednu z hlavních úloh při přešetřování nezákonnosti politických procesů konce 40. a první poloviny 50. let hrál tehdejší předseda Nejvyššího soudu a jeden z prokurátorů v monstrprocesu s Rudolfem Slánským a jeho skupinou Josef Urválek.

Důvody změny postoje vedení KSČ k otázce rehabilitací lze spatřovat ve více okolnostech. Byly způsobeny částečně aktivitou občanů propuštěných z vězení a nespokojených se skutečností, že dále žijí s Kainovým znamením „po právu odsouzených zločinců“. Dále tu byly důkazy, které byli bývalí vězni schopni předložit a které v tehdejší komunisty ovládané společnosti nezůstávaly bez odezvy. Hlavní vliv na vývoj situace a posun v myšlení komunistických špiček, které o celé záležitosti rozhodovaly, však byl vývoj v tehdejší Sovětském svazu, kde byly i z oficiálních míst veřejnosti předkládány další a další důkazy o zločinech Stalina, Beriji a dalších představitelů sovětské moci. (Charakteristická zajímavost: prezident Novotný podal návrh na ustavení Kolderovy komise v době, kdy byl již počátkem února 1962 za přímé účasti právě prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného zatčen vedoucí první komise Rudolf Barák. Ve vykonstruovaném procesu byl odsouzen k 15 letům vězení, propuštěn byl v květnu 1968 a v červenci 1968 Nejvyšší soud rozsudek zrušil. Po propuštění z vězení pracoval nejdříve v tiskárně, později jako skladník. Do vysoké politiky se Rudolf Barák již – naštěstí – nevrátil.)

Ani tato komise neměla sledovat důslednou rehabilitaci, měla pouze upravit některé nesprávné výsledky předchozí – první komise z let 1955–1957. V práci členů komise se opět promítlo a zcela převládalo marxistické, ideologicky úzce ohraničené hledisko, které jí samozřejmě nedovolilo (a v té době ani dovolit nemohlo) věci objektivně posoudit.

Již v úvodu závěrečné zprávy obhajuje komise činnost Státního soudu a Státní prokuratury těmito slovy: „Ustavení Státního soudu a Státní prokuratury bylo správné a plně odpovídalo tehdejší situaci, linii strany a směřovalo k důsledné ochraně vítězství pracujícího lidu.“

Zároveň zpráva uvádí, že rozhodování těchto institucí bylo v praxi závislé na direktivách několika vedoucích funkcionářů Ministerstva spravedlnosti, Státního a Nejvyššího soudu a Státní prokuratury. V této souvislosti klade nejvyšší odpovědnost na tehdejší ministry spravedlnosti Alexeje Čepičku (činí ho nejvíce odpovědným za vznik systému tzv. kabinetní justice, který podle komise trval až do zrušení Státního soudu koncem roku 1952 a přetrvával ještě v dalších letech) a Štefana Raise, dále na jejich náměstka Karla Klose, státního prokurátora Bohumíra Zieglera, předsedu Státního soudu Hugo Richtra a na náměstka předsedy Nejvyššího soudu Stanislava Bartoše. Zpráva uvádí i řadu dalších závažných skutečností z fungování československých soudů a prokuratury v té době.

Přestože jsou závěry komise naprosto tendenční, poplatné své době a marxistické ideologii, přinesla její práce v rámci tehdejších omezených možností pozitivní výsledky. Prosadila rehabilitaci a shromáždila a předložila řadu důkazů o tom, že politické procesy byly vykonstruovány. Svou činnost ukončila v dubnu 1963, kdy byla její závěrečná zpráva schválena ústředním výborem KSČ.

Zpráva Kolderovy komise vyvolala velkou odezvu v řadách členů KSČ. Na přetřes přišla mimo jiné otázka osobní odpovědnosti řady funkcionářů KSČ, včetně tehdejšího prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného. Řada vedoucích pracovníků byla nucena odejít z vedoucích míst v justici a bezpečnosti. Komise se opět velice úzce a omezeně zabývala pouze odsouzenými komunistickými funkcionáři a u většiny z nich dosáhla plné soudní rehabilitace. Hlavní odpovědnost za spáchané zločiny však kladla především na vedoucí činitele Státní

bezpečnosti a justice, a pouze v minimální míře na politické představitele a vedoucí funkcionáře Komunistické strany Československa.

Barnabitská rehabilitační komise

Přes všechny zjevné nedostatky činnosti tzv. Kolderovy komise bylo jejím určitým kladem, že prosadila rehabilitaci, předložila důkazy o bezpráví spáchaném činiteli československé justice a orgány československé bezpečnosti (opět však pouze na komunistech!) a vyvolala zájem a diskusi i uvnitř členské základny Komunistické strany. Vyvolala však i celou řadu negativních ohlasů, neboť práce komise narážela na odpor nejen tehdejšího československého prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ Antonína Novotného a starých komunistických kádrů, ale i v řadách funkcionářů KSČ na všech úrovních, kteří se obávali odhalení vlastního podílu na zločinech 50. let, eventuálně odhalení podílu viny komunistů, se kterými byli nějakým způsobem spjati, a členové komise se tedy podřizovali jejich tlaku a politickému vlivu.

S velkým odporem se výsledek práce Kolderovy komise setkal u tzv. slovenských buržoazních nacionalistů (Gustáva Husáka, Ladislava Novomeského a spol.), jejichž obvinění z „buržoazního nacionalismu“ komise přes některá „zmírnění“ v podstatě potvrdila jako správné, a oni se dožadovali plné rehabilitace. K vyšetření jejich záležitosti byla rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ ze dne 22. června 1963 vytvořena zvláštní komise, takzvaná „barnabitská“, jíž předsedal J. Lenárt. (Po svém ustavení zasedala v budově bývalého kláštera barnabitek na Pražském hradě, přebudovaném v té době na luxusní státní ubytovnu.) Komise pracovala v tomto složení: V. Bilak, R. Cvik, M. Lúčan, J. Valo, V. Šalgovič, B. Graca, P. Colotka, J. Macek, I. Skála, J. Kladiva, J. Šimek, M. Klír. Od 17. 9. 1963, po jmenování J. Lenárta předsedou vlády, předsedal komisi V. Koucký a komise byla rozšířena o M. Sabolčíka a B. Laštovičku.

Tato komise, s níž spolupracovala řada dalších expertů, předložila ústřednímu výboru KSČ svou zprávu ve dnech 18.–19. 12. 1963 a zcela v rozporu s původním očekáváním Novotného a jeho mocenské kliky (svou velkou roli zde sehrál i tlak slovenských komunistů) obvinění z buržoazního nacionalismu u Husáka a jeho skupiny zrušila. Toto rozhodnutí ve svém důsledku později znamenalo de facto návrat perzekvovaného Gustáva Husáka do vysoké politiky.

Pillerova rehabilitační komise

V souvislosti s dalším vývojem v tehdejší Československu, hlavně s vývojem po lednu 1968, začalo přibývat lidí dožadujících se objasnění událostí z konce 40. a počátku 50. let a požadujících vyvození trestní odpovědnosti u komunistických funkcionářů, příslušníků Státní bezpečnosti a zaměstnanců soudů a prokuratury, odpovědných za spáchané bezpráví a justiční vraždy. Na pořadu dne byl požadavek plné rehabilitace obětí komunistické perzekuce, pojmenování viníků a jejich potrestání. Svědectví obětí perzekuce, které se v době Pražského jara objevovalo poměrně běžně ve sdělovacích prostředcích, působila na veřejnost svým sugestivním líčením tehdejšího bezpráví otřesným dojmem.

Na počátku dubna roku 1968 bylo tedy ústředním výborem KSČ schváleno ustavení v pořadí již čtvrté rehabilitační komise, v čele s předsedou Janem Pillerem, tajemníkem Středočeského krajského výboru Komunistické strany.

Náplní práce této komise měla být zpočátku především stranická a soudní rehabilitace funkcionářů KSČ odsouzených v osmi procesech v letech 1952–1954, z nichž však většina již

rehabilitována byla a navíc většina z nich byla již po smrti. Kromě členů samotné komise, zvolených do ní ústředním výborem KSČ, byl vytvořen široký pracovní tým složený z historiků, ekonomů, politologů a právníků. Členy komise byli kromě předsedy Jana Pillera též Marie Sedláková, Marie Miková, Oldřich Rákosník, Milan Hladký, František Krajčír, Jindřich Uher, Jiří Rypel, Leopold Hoffman, Jaroslav Frýbert, Štefan Infner a Karel Kaplan.

Pole působnosti komise, jak bylo určeno ústředním výborem KSČ před jejím vznikem, však bylo příliš omezené, a tak její členové schválili rozšíření jejích kompetencí o analýzu příčin nezákonností, o určení politické odpovědnosti za nezákonné procesy, o zkoumání dosavadní historie rehabilitace a o návrhy opatření, jež by znemožnily opakování podobných nezákonností.

Pracovní tým (ačkoliv neměl přístup ke všem materiálům Ministerstva vnitra, ani do sovětských archivů) začal prozkoumávat do té doby tajné a nepřístupné archivní fondy obsahující informace o komunistické perzekuci. Členy týmu byly zpracovány studijní informace v rozsahu přesahujícím 1500 stran, bylo vypracováno více než 40 studií a podkladů pro práci komise.

V prvním období se nevyskytly vážnější problémy, práce komise se vyznačovala relativní názorovou shodou. Byla zveřejňována fakta o represích konce 40. a první poloviny 50. let. Tyto informace vyvolaly velký ohlas v široké veřejnosti a vzbudily zájem i v zahraničí. Ve sdělovacích prostředcích se v té době téměř každodenně objevovala otřesná svědectví o perzekuci československých obyvatel, úloze sovětských poradců, zvěrstvech páchaných Státní bezpečností, o pošlapávání základních lidských práv a svobod ze strany komunistické vládní moci a o justičních vraždách posvěcených předem rozhodnutými rozsudky československé justice, závislé na rozhodování politických orgánů KSČ. I v tomto období však docházelo ke značným rozporům s některými členy ÚV KSČ.

Počátkem srpna 1968 začala komise pracovat na osnově zprávy pro připravovaný mimořádný XIV. sjezd KSČ. Po vojenské okupaci Československa státy Varšavské smlouvy dne 21. srpna 1968 se však dramaticky a zásadně změnila politická situace a původní předsevzetí komise „zveřejnit celou pravdu“ se začalo měnit. (Kvůli omezením a marxistickému zaměření komise, které její členové – příslušníci KSČ a často vysocí funkcionáři strany – velmi často zdůrazňovali, bylo toto předsevzetí i přes upřímnou snahu mnohých členů pracovního týmu stejně značně iluzorní.)

S přibývajícím časovým odstupem od osudného srpna 1968 docházelo u členů Pillerovy rehabilitační komise ke stále větší polarizaci názorů. Při schvalování konečné struktury závěrečné zprávy koncem ledna 1969 již někteří členové komise výslovně zdůrazňovali, že je nutné důkladně promyslet, co může být z materiálů a vypracovaných zpráv a studií předloženo široké veřejnosti a co je určeno pouze pro členy KSČ. Svou roli zde sehrál i pocit osobního ohrožení jejích členů (tyto obavy se postupem času skutečně potvrdily). Zazněla i obava z přílišné kritiky Komunistické strany, neboť „by mohla“ v očích široké veřejnosti zdiskreditovat její čelní funkcionáře a vedoucí úlohu KSČ ve společnosti a uvrhnout historii této strany do „špatného světla“.

K naprostému obratu v přístupu většiny členů komise došlo při projednávání první varianty závěrečné zprávy v polovině února 1969, kdy ji většina členů komise odmítla podepsat s odůvodněním, že není pojata třídně, je antisovětská, antisocialistická, líčí příliš dramaticky období několika málo let po únoru 1948. Padly návrhy, aby se pasáže o sovětských poradcích projednaly se sovětskou stranou apod. Většina členů komise, včetně jejího předsedy Jana Piller, nechtěla veřejnosti v rámci svého komunistického přesvědčení sdělit poznanou pravdu. Předseda komise Jan Piller dokonce ještě v průběhu léta roku 1968 informoval předsednictvo

ÚV KSČ o skutečnosti, že zpráva obsahuje natolik otřesné skutečnosti, že v případě zveřejnění mohou působit přímo explozivně a velice vážně otřást autoritou KSČ i některých jejích vedoucích funkcionářů. Z tohoto důvodu část členů předsednictva ÚV KSČ souhlasila (často i z osobních důvodů) s odkladem předložení zprávy, která měla být podle původních propozic předložena ústřednímu výboru KSČ do konce roku 1968. Po diskusích o celém problému se nakonec členové komise rozhodli, že zprávu upraví – tzn. zkrátí, zmírní některé ostré pasáže a přepracují ty části, které hovoří o politice Sovětského svazu a líčí působení sovětských poradců v tehdejším Československu.

Koncem února 1969 členové komise tuto druhou, přepracovanou a zmírněnou variantu zprávy odsouhlasili (obě varianty závěrečné zprávy byly přepracovány několikrát) a 20. 3. 1969 předal Jan Piller takto upravenou zprávu Alexandru Dubčekovi. Po dubnovém plénu v témže roce však byl Alexandr Dubček odstraněn z čela Komunistické strany, kde jej vystřídal Gustáv Husák, a počátkem května 1969 předsednictvo ÚV KSČ zprávu odmítlo. Práce komise byla ukončena a pracovní skupina rozpuštěna.

Členům komise a týmu bylo zabráněno v přístupu k dalším dokumentům, bylo jim uloženo odevzdat všechny poznámky a byli zavázáni naprostým mlčením. Část členů komise se od zprávy distancovala, a to včetně předsedy komise Jana Pillera, který ji odmítl podepsat. Plénu ÚV KSČ zpráva nikdy předložena nebyla.

Po rozpuštění pracovního týmu tzv. Pillerovy komise bylo ustaveno ještě několik komisí. Jejich posláním však nemělo být projekt dokončit, ale spíše najít řešení, jak celý problém „smést se stolu“. Poslední komise, ustavená v dubnu 1971 a složená z „normalizátorů“ – předsedy Josefa Kempného a členů Drahomíra Koldera, Oldřicha Švestky a Viliama Šalgoviče –, se nakonec přiklonila k závěrům Kolderovy komise z roku 1963.

Závěrečná zpráva Pillerovy komise vyšla česky v exilu v roce 1970 (byla také přeložena do několika cizích jazyků), v Československu až v roce 1990. Celou zprávu Pillerovy komise tvoří tři hlavní oddíly: Politické procesy, Revize a rehabilitace a Politická odpovědnost.

Tato publikace přináší z důvodu omezeného rozsahu pouze první část Pillerovy zprávy (její první, neschválené varianty), zabývající se politickými procesy, vnitropolitickými podmínkami v době jejich vzniku, vývojem politických procesů, mechanismem jejich výroby a společenskými důsledky, které přinesly.

DOKUMENT č. 13

Zpráva o činnosti justičních orgánů v období politických procesů (zpráva tzv. Kolderovy komise, 19. března 1963)

SÚA, f. ÚV KSČ, Komise II, sv. 30, a. j. 507.

Poznámky vypracovali L. Babka, P. Virkner a J. Vorel.

Předsednictvo ústředního výboru KSČ

PŘÍSNĚ TAJNÉ!

614 / Číslo pořadu: 3

Příloha III, Zpráva

K bodu: Zpráva o činnosti justičních orgánů v období politických procesů

Předkládá: s. D. Kolder

Hned po projednání prosíme vrátit.

19. března 1963

Počet listů: 25

Tento materiál je nutno vrátit nejpozději do jednoho měsíce technickému oddělení ÚV KSČ.

Zpráva o činnosti justičních orgánů v období politických procesů (kabinetní justice)

Do února 1948 byla justice až na malé výjimky v rukou reakčních politických stran. V čele Ministerstva spravedlnosti byl národní socialista Drtina,¹ jemuž podléhaly všechny justiční orgány, prokuratura, soudy i vězeňské ústavy.

Po vítězství dělnické třídy v únoru 1948 se stal ministrem spravedlnosti dr. Čepička.² K postihování protistátní trestné činnosti byl v říjnu 1948 zřízen pro celé území republiky Státní

---

¹ Drtina, Prokop (1900–1980), právník a politik. Syn filosofa Františka Drtiny. Roku 1923 absolvoval práva na UK, v letech 1924–1929 pracoval jako úředník České finanční prokuratury, 1929–1938 působil v Kanceláři prezidenta republiky (1936–1938 osobní tajemník E. Beneše). Od r. 1928 člen Čs. strany národně socialistické. V r. 1939 se stal jedním z hlavních představitelů odbojové organizace Politické ústředí, 26. 12. 1939 odešel do exilu. V letech 1940–1945 byl politickým tajemníkem a blízkým spolupracovníkem E. Beneše, pod pseudonymem Pavel Svatý vystupoval rovněž v českém vysílání britského rozhlasu. V letech 1944–1945 byl členem čs. vládní delegace pro osvobozené území, v níž v říjnu 1944 působil na povstaleckém území Slovenska. V letech 1945–1948 člen předsednictva Čs. strany národně socialistické, poslanec NS, od listopadu 1945 do února 1948 též ministr spravedlnosti. Výrazný zastánce demokratického zřízení a právního státu v boji proti rostoucí moci komunistické diktatury. Dne 28. 2. 1948 se neúspěšně pokusil o sebevraždu. Od března 1948 do prosince 1953 držen ve vyšetřovací vazbě, v prosinci 1953 odsouzen ve vykonstruovaném procesu k 15 letům vězení. Roku 1960 na základě amnestie propuštěn, 1969 plně rehabilitován. Tato rehabilitace však byla vzápětí (1971) zrušena novým normalizačním režimem. V závěru života podpořil Chartu 77. Autor obšáhlych pamětí.

² Čepička, Alexej (1910–1990), právník, komunistický politik. Zeť Klementa Gottwalda. Absolvent Právnické fakulty UK v Praze, v letech 1937–1941 pracoval v advokacii v Ostravě. Od r. 1929 člen KSČ. V letech 1942–1945 vězněn v nacistickém koncentračním táboře. Od prosince 1947 ministrem vnitřního obchodu, od 25. 2. 1948 do 25. 4. 1950 ministrem spravedlnosti (významně přispěl ke změnám degradujícím náš právní a soudní systém). Současně byl generálním tajemníkem ústředního akčního výboru NF, v letech 1949–1950 rovněž předsedou Státního úřadu pro věci církevní. Od 25. 4. 1950 do 25. 4. 1956 ministrem národní obrany (hodnost armádní generál). Do armády byly v této době zavedeny sovětské řády a předpisy, probíhala silná sovětizace armády, podstatně se proměnily velitelské kádry. V letech 1946–1960 byl poslancem Národního shromáždění. Po XX. sjezdu KSSS v r. 1956 se Čepička stal coby jeden z hlavních viníků politického bezprá-

soud a Státní prokuratura. V Brně a v Bratislavě byly zřízeny jejich pobočky. Zřízení Státního soudu a Státní prokuratury umožnilo vybavit tyto orgány politicky vyspělými a odborně schopnými právníky. Soudci Státního soudu a prokurátoři Státní prokuratury byli podle Ústavy 9. května³ jmenováni na návrh vlády prezidentem republiky. Státní soud tak umožnil zajistit jednotný postup v boji proti reakčním elementům.

Před Státním soudem bylo v letech 1948–1952 souzeno téměř 27 000 osob pro protistátní trestnou činnost.

Ustavení Státního soudu a Státní prokuratury bylo správné a plně odpovídalo tehdejší situaci, linii strany a směřovalo k důsledné ochraně vítězství pracujícího lidu. V praxi však činnost a pravomoc těchto orgánů se stala záhy zcela závislá na závazných pokynech několika vedoucích pracovníků Ministerstva spravedlnosti, Státního a Nejvyššího soudu a Státní prokuratury. Šlo o ministry spravedlnosti dr. Čepičku v době od března 1948 do května 1950, dr. Rais⁴ od května 1950 až do zrušení Státního soudu koncem roku 1952, jejich náměstka dr. Karla Klose,⁵ státního prokurátora dr. Zieglera,⁶ předsedu Státního soudu dr. Richtra⁷ a ná-

---

ví a procesů pro tehdejší vedení KSČ nepřijatelný a byl odvolán ze všech politických i stranických funkcí. Stal se nejdříve předsedou Státního úřadu pro vynázezy a normalizaci, v r. 1963 byl vyloučen z KSČ. Poté žil až do své smrti životem dobře zajištěného důchodce.

³ Ústava 9. května – základní zákon Československé republiky přijatý v květnu 1948. Účinnosti nabyla dne 9. 6. 1948 jako ústavní zákon č. 150/1948 Sb., ale protože ji prezident E. Beneš odmítl podepsat, vstoupila v platnost až 14. 6. 1948, kdy ji podepsal čerstvě zvolený K. Gottwald. Ústava 9. května zakotvila nově vytvořenou politickou situaci po únoru 1948: prohlašovala princip moci dělnické třídy, řízení státu prostřednictvím národních výborů a socializaci průmyslu a zemědělství. Platila až do r. 1960, kdy ji nahradila Ústava ČSSR (Ústavní zákon č. 100/1960 Sb.).

⁴ Rais, Štefan (1909–1975), slovenský novinář a komunistický politik. Absolvent Právnické fakulty UK v Praze, v letech 1933–1939 pracoval v oboru. Od r. 1933 členem a funkcionářem KSČ, 1939–1945 v exilu v SSSR. Zde působil do r. 1941 jako redaktor a hlasatel čs. vysílání moskevského rozhlasu, 1941–1943 jako pracovník aparátu Kominterny a poté jako redaktor Československých listů. V letech 1945–1948 byl vedoucím pražské redakce bratislavské Pravdy (jako její zástupce navštívil r. 1946 pařížskou mírovou konferenci). V období 1948–1950 vykonával funkci přednosty vnitropolitického odboru Kanceláře prezidenta republiky. Od května 1950 do září 1953, v době vrcholící vlny politických procesů, zastával post ministra spravedlnosti (nástupce Alexeje Čepičky). V letech 1956–1964 oblastním ředitelem ČTK na Slovensku. Je autorem několika propagačních brožur (např. O prezidentu Gottwaldovi, Sovětská demokracie – obě z r. 1949, Vítězný nástup – z r. 1960 aj.).

⁵ Klos, Karel (1909–1982), komunistický politik a právník. Člen KSČ od r. 1945. Vystudoval Právnickou fakultu UK v Praze. Aktivně se účastnil studentského hnutí (člen Sdružení soc. dem. studentů, Jednoty nemajetných a pokrokových studentů, předseda studentské koleje v Praze na Letné – této funkce byl zbaven a z koleje vyloučen za pořádání oslavy k výročí K. Marxe, pro spolupráci s komunistou Sinkulem byl pak také vyloučen i ze soc. dem. studentského hnutí). Od r. 1935 působil v soudních službách (soudy v Dubé a České Lípě), soudcovskou zkoušku složil v r. 1938. Soudcem Okresního soudu trestního v Praze 1940, od r. 1944 sekretářem Zemského soudu v Praze, podle jiných pramenů působil za války také u soudů ve Vožici, Milevsku, Táboře. V r. 1944 byl pracovně nasazen. Začátkem okupace údajně zapojen do ilegální práce kom. studentského pracovníka Ing. Kašíka (zajišťování bytů pro ilegální pracovníky, kolportace Rudého práva a letáků). V květnu 1945 pověřen revolučním NV ve Volyni předsednictvím ve vyšetřovací komisi proti zrádcům a kolaborantům. V srpnu 1945 přeložen k Zemskému soudu v Praze a pověřen organizačními úkoly v ROH (později se stal členem Ústřední rady odborů). Až do r. 1948 byl členem právnícké komise při ÚV KSČ. V únoru 1948 povolán na MS (přednosta kabinetu ministra spravedlnosti), kde aktivně spolupůsobil při „očistě“ v justici. Poté jmenován náměstkem ministra. Hodnocen jako houževnatý a pilný, s dobrou znalostí problémů justice a s tím, že státně důležitým procesům se věnoval jak po stránce organizační, tak i propagační. V lednu 1953 podán návrh na jeho jmenování náměstkem ministra státní kontroly (jedním z hlavních důvodů jeho odchodu z MS mělo být vzájemné nepochopení si s novými kádry), ale stal se předsedou Lidového civilního soudu v Praze. V květnu 1955 schválen návrh na jeho vyloučení z KSČ (podle oficiálních důvodů nenavštěvoval schůze, neplatil příspěvky, nenašel poměr k novým dělnickým kádrům, choval se autoritářsky). Nese díl odpovědnosti za porušování zákonnosti v 50. letech.

městka předsedy Nejvyššího soudu dr. Bartoše.⁸ Státní soud tvořil příklad pro ostatní soudy a metody u něho používané se přenášely i na ostatní soudy. Takto vznikla u nás v podstatě kabinetní justice, která jenom se zřetelem k počtu věcí souzených Státním soudem byla značného rozsahu.

Kabinetní justice jako systém zavedl ministr spravedlnosti Čepička. Tento způsob soudnictví se zakořenil v justiční praxi a trval ještě dlouho po jeho odchodu, až do roku 1953 do zrušení Státního soudu, a dozníval i v pozdějších letech.⁹

Podle uchovaných archivů z doby působení Čepičky jako ministra spravedlnosti došlo k vytvoření kabinetní justice, tj. k takovému stavu, že se ještě před soudním přelíčením rozhodlo o vině a trestu obviněných osob, z těchto příčin:

- a) zásadní vliv na rozhodovací pravomoc soudů se soustředil pouze v rukou ministra spravedlnosti;
- b) odstranila se kontrola justičních orgánů nad vyšetřováním, a tak byly umožněny nezákonné vyšetřovací metody, otázkové protokoly a „udržovací výslechy“;
- c) prokuratura vůči soudu dostala zvláštní postavení – závaznost návrhů prokurátora pro senát;
- d) byl zaveden přísný systém schvalovací a zprávové agendy včetně stanoviska k trestům;
- e) podstatně byla omezena práva obhajoby;
- f) byla porušována zásada zjišťování objektivní pravdy (notoriety).

Soustředění vlivu na rozhodovací pravomoc soudů v rukou ministra spravedlnosti

Jednání Čepičky jako ministra spravedlnosti, který v té době měl specifické společenské postavení, bylo velmi autoritativní. Čepička tvrdě prosazoval důsledné plnění svých příkazů a zásadně nepřipouštěl jakoukoliv diskusi k obsahu svých pokynů. Striktně trval také na tom, aby všichni pachatelé kontrarevolučních trestných činů, bez ohledu na třídní příslušnost, závažnost činu a další rozhodující okolnosti, byli postihováni přísnými tresty. Ve svých projevech a vystupováních dával Čepička jasně najevo své mocenské postavení, nepřipouštěl jakékoliv jiné stanovisko, vydával i protizákonné pokyny, jimiž snižoval vedoucí úlohu strany.

---

⁶ Ziegler, Bohumír (1906–?), soudce a státní prokurátor. Absolvent Právnické fakulty UK. Od září 1939 právním praktikantem, od listopadu téhož roku smluvním justičním praktikantem, od října 1942 soudcem. Od 1. 5. 1943 okresní soudce, od 1. 4. 1946 přednosta Okresního soudu v Kaplici, v témže roce soudcem Krajského soudu trestního v Praze. Od 1. 10. 1948 vrchní odborový rada MS. Během činnosti Státního soudu a Státní prokuratury působil jako státní prokurátor.

⁷ Richter, Hugo (1895–?), soudce. Uplatnil se jako vedoucí veřejný žalobce u Mimořádného lidového soudu v Praze. V r. 1949 prezidentem (předsedou) Státního soudu. Do této funkce navržen ministrem spravedlnosti Čepičkou a schválen vládou v říjnu 1948. V době jmenování byl advokátem v Praze.

⁸ Bartoš, Vladimír (1909–1986). Vystudoval reálné gymnázium a Právnickou fakultu UK v Praze. Nejprve pracoval jako advokátní koncipient, od r. 1938 měl vlastní advokátní praxi. Za války několikrát vyslýchán gestapem (mj. kvůli vyzvedávání peněz pro židovské občany), v revolučních dnech se účastnil bojů v Praze-Dejvicích, jeho matka zemřela na následky válečného věznění. Politického života a dění se neúčastnil, do KSČ vstoupil až v březnu 1948. Byl hodnocen jako jeden z nejlepších obhájců (působil u procesu Oatis a mnoha dalších významných politických procesů: obhájce Richarda Slánského, R. Margolia, O. Závodského) s tím, že má velmi dobré odborné a organizační schopnosti a velkou pracovní výkonnost. V r. 1958 odvolán z funkce vedoucího advokátní poradny č. 1 v Praze, protože zapřel svůj třídní původ (neuvedeno jaký), proto škrtnut ze seznamu obhájců se zvláštním oprávněním. V r. 1963 členem advokátní poradny v Praze 7.

⁹ Kabinetní justice (z franc. cabinet – pracovna, kabinet, ministerstvo): zasahování výkonné moci do výkonu soudnictví. Původně se termín používal pro zasahování panovníka do soudního řízení. Určitá práva hlavy státu ovlivňovat rozhodnutí nezávislých soudů přežívají dodnes (např. právo udělovat milost). Termín se také používá pro označení ovlivňování soudů, resp. jejich přímé řízení politickou mocí. V totalitních státech (včetně komunistického Československa) bylo běžné, že o zahájení trestního stíhání, ale i o výši rozsudku často rozhodovaly politické orgány.

Tak např. na celostátní pracovní poradě justičních pracovníků v Praze dne 21. 11. 1949 (A1 dok.) [v orig.] dal Čepička nezákonnou směrnici pro trestání členů a funkcionářů KSČ: „Vytyčujeme povinnost, aby všude tam, kde se dopustí trestného činu obžalovaný, který je funkcionářem strany, bylo to pokládáno za přitěžující okolnost.“

Tato nesprávná směrnice Čepičky se projevila záhy v pokynech dalších vedoucích pracovníků justice. Na gremiální poradě Státní prokuratury 14. 1. 1950 státní prokurátor dr. Ziegler dává směrnici k postihování nepřátel ve straně. Uvádí: „Je třeba zdůraznit, že zahraniční reakce už opustila metody, kterých proti nám užívala bezprostředně po únoru 1948; nyní všechno svoje úsilí soustřeďuje na špionáž – zvláště poučné jsou pro nás procesy proti Rajkovi¹⁰ v Maďarsku a Kostovovi¹¹ v Bulharsku. Poslední proces ukázal, že reakce obsadila klíčová postavení ve straně, ve státě i v hospodářském aparátu Bulharska. U nás stala se KSČ po Únoru stranou miliónovou, řady členů jsou nepřehledné, prověrka nebyla namnoze provedena důsledně, i do KSČ se dostali určitě agenti cizí moci.“

Dokladem toho, jak byly uplatňovány pokyny Čepičky, je dále výrok bývalého předsedy Státního soudu Richtra na poradě referentů Státního soudu dne 5. 11. 1949 v Praze: „Za výsledek provádění justice ve státě odpovídá jedině resortní ministr, nikoliv strana a její činitelé. Jenom činy soudců jsou předmětem jejich kvalifikace, nikoliv příslušnosti ke straně či funkce tam zastávané.“

Tyto politicky nesprávné direktivy měly rozhodující vliv na porušování socialistické zákonnosti v činnosti soudů. Docházelo k paušálnímu represivnímu postihu funkcionářů i členů strany, u nichž hlavní přitěžující okolností bylo členství v KSČ. Při výměře trestů nebylo diferencováno mezi příslušníky dělnické třídy a příslušníky buržoazie. V důsledku resortního řízení trestní politiky, zejména u Státního a Nejvyššího soudu, nebyla dodržována, nebo byla dodržována jen v nepatrné míře zásada individualizace při výměře trestů jednotlivým odsouzeným. Byla potlačována zásada objektivní pravdy v porušování principu soudcovské nezávislosti. Podle jiné směrnice vydané Čepičkou „zásluhy v boji proti okupantům a v revoluci v roce 1945 byly občanům, kteří se dopustili trestné činnosti, dokonce přičítány k tíži“.

---

¹⁰ Rajk, László (1909–1949), maďarský komunistický politik židovského původu. Člen maďarské KS od studentských let. Během občanské války ve Španělsku člen mezinárodních brigád, v průběhu bojů raněn. Během války působil v Maďarsku v ilegální kom. straně, vězněn. Od r. 1944 tajemník ÚV, od 1945 člen politbyra strany. V letech 1946–1948 ministr vnitra, poté ministr zahraničních věcí. V květnu 1949 byl náhle zatčen a postaven do čela spiklenecké skupiny obviněné z trockismu, špionáže a „vlastizrádného spojení s Titem“. Ve vykonstruovaném procesu, vedeném dle moskevských instrukcí, byl odsouzen k trestu smrti a 15. 10. 1949 popraven. Procesem vyvrcholil táhnoucí se spor mezi národními a tzv. moskevskými komunisty a byla dokončena sovětizace Maďarska. Roku 1956 Rákosim rehabilitován.

¹¹ Kostov, Trajčo (1897–1949), bulharský komunistický politik. Člen bulharské KS od r. 1920, od r. 1931 člen ÚV, od r. 1937 člen politbyra ÚV. Za politickou činnost byl v letech 1924–1929 vězněn. V průběhu války jeden z vůdců domácího protinacistického hnutí odporu, v letech 1942–1944 vězněn. Od r. 1944 první tajemník ÚV Bulharské dělnické strany, od 1946 náměstek předsedy rady ministrů. Roku 1948 při sloučení BDS s prokomunistickou sociální demokracií nahrazen v čele strany (nyní již opět BKS) Georgi Dimitrovem. Strmý pád přišel v r. 1949. V dubnu byl Kostov odvolán z funkce místopředsedy vlády, poté vyloučen z BKS a zatčen. Stal se nejvýznamnější obětí politických procesů z řad komunistů. Kostovova skupina byla ve vykonstruovaném procesu, zahájeném 7. 12. 1949, obviněna z antisovětismu a špionáže ve prospěch Jugoslávie. Kostov se stal v podstatě „bulharským Rajkem“. Navíc měl být diskreditován údajnou spoluprací s kolaborantskou carskou policií během války. Kostovův proces byl v jednom směru zcela jedinečný. Hlavní obžalovaný totiž nepřijal roli herce v nacvičeném divadle – opakovat naučené odpovědi. Naopak všechna obvinění rázně odmítl a udělal z procesu blamáž. Přesto byl 14. 12. 1949 odsouzen k smrti (devět spoluobžalovaných dostalo pouze tresty vězení) a 16. 12. 1949 popraven.

V případě, že soudy vynesly jiný rozsudek, než jaký vyplýval z pokynu ministerstva, byly proti nim vyvozovány kárné důsledky. Tak např. již v roce 1948 bylo proti ostravským soudcům zavedeno disciplinární řízení pro jejich rozhodnutí a Nejvyššímu soudu, který prováděl s nimi disciplinární řízení, byl dán ministrem Čepičkou pokyn, aby byli tři soudci propuštěni bez nároků na penzi. (D) [v orig.] Tento zákrok byl učiněn za to, že vynesli v první instanci mírné tresty.

V tomto Čepičkově přístupu k souzeným u Státního soudu, který prosazoval do práce celé prokuratury a ostatních soudů, je počátek nezákonnosti.

Odstranění kontroly justičních orgánů nad vyšetřováním

Jednou z důležitých záruk dodržování socialistické zákonitosti byla instituce vyšetřujících soudců u okresních [soudů] a Státního soudu, podle ústavního zákona o zlidovění soudnictví č. 319/1948 Sb. ze dne 22. 12. 1948. Jejich úkol spočíval v prověření vyhledávacích úkonů pracovníků bezpečnosti, v provádění znaleckých důkazů a v rozhodování o uvalení vazby či propuštění z vazby. Přesto již v dubnu 1949 proti platným zákonům Ministerstvo spravedlnosti zrušilo vyšetřující soudce u Státního soudu. Dne 21. 9. 1949 byla instrukcí ministra zrušena instituce vyšetřujících soudců také u soudů okresních.

Oficiálně bylo zrušení instituce vyšetřujících soudců zdůvodňováno tím, že se „přežila“ a že jen prodlužuje vyšetřování a zbytečně znovu provádí zjištění správně již prováděné orgány StB. Tento oficiálně uváděný důvod byl však v rozporu se skutečným stavem vyšetřování. Z četných zápisů o gremiálních poradách Státní prokuratury a Státního soudu vyplývá, že již v době před zrušením vyšetřujících soudců byly vznášeny námitky na nesprávnost trestních oznámení podávaných StB, bylo poukazováno na nezákonné vazby a na nezákonnost připravovaného opatření a znemožňování kontroly vyšetřování.

Zrušení vyšetřujících soudců bylo v rozporu s platným zákonem a bylo provedeno svěmocným aktem ministra Čepičky. Toto opatření podstatně přispělo k porušování socialistické zákonitosti, neboť ve svých důsledcích znamenalo, že poprvé se vyšetřovanec dostal do styku s prokurátorem až po skončení vyšetřování, že vazba byla uvalována jen písemně a že nikdo z justičních pracovníků nemohl vyšetřování v jeho průběhu kontrolovat a ovlivňovat. Tím byly prakticky otevřeny dveře ke všem nezákonnostem, které se ve vyšetřování zejména v pozdější době děly. (B) [v orig.]

O tom, že Čepička byl informován o nezákonnostech a trýznění vyšetřovanců ve vyhledávání u StB ještě před zrušením vyšetřujících soudců, svědčí případ uvedený s. Mykiskou,¹² bývalým náměstkem státního prokurátora v Brně: „Ještě za existence vyšetřujících soudců u Státního soudu se stalo, že s. Horňanskému,¹³ předsedovi krajského soudu, byla přednesena

¹² Mykiska, Antonín (1904–1982). Člen KSČ od r. 1945. Byl soudcem, od r. 1937 pak státním zástupcem. V r. 1946 byl jmenován náměstkem národního prokurátora, od r. 1948 vedoucím oddělení Státní prokuratury v Brně a poté zástupcem (náměstkem) státního prokurátora Zieglera. Z titulu této funkce schvaloval, popř. prodlužoval vazbu u vyšetřovaných (např. u případů Goldmann a spol., Vlk a spol.). Od r. 1953 pracoval v trestním odboru Generální prokuratury. Byl hodnocen jako odborně schopný, důsledně a poslušně plnící každý uložený úkol. V r. 1963, vzhledem k jeho práci v justici již za první republiky, resp. za protektorátu, a k podílu na nezákonnostech 50. let, bylo ÚV KSČ navrhováno jeho přeřazení na některou nižší složku prokuratury. Na základě toho byl rozhodnutím generálního prokurátora v Praze ze dne 30. 9. 1963 odvolán, a to s účinností od 1. 10. 1963 z funkce prokurátora Generální prokuratury a ustaven do funkce prokurátora Městské prokuratury v Praze.

¹³ Horňanský, Jaroslav (1901–1955). Působil v řadách pokrokových studentů, byl redaktorem periodik Pokrok (Prostějov) a Naše Slovácko (Uh. Hradiště). V Brně se účastnil budování tzv. Socialistického sjednocení. Po

stížnost, že v Uherském Hradišti jsou vyšetřovanci orgány StB týráni. S. Horňanský poslal věc vyšetřit vyšetřujícím soudcem; ten vyslechl asi 24 vyšetřovanců. Šlo o nějakou lidoveckou protistátní skupinu a všichni potvrdili týráni. Když se vyšetřující soudce vrátil, přišel mi to s. Horňanský oznámit a o věci se radit. Doporučil jsem mu, aby to oznámil přímo ministru Čepičkovi. To s. Horňanský učinil. Pak mi sdělil, že mu ministr jeho postup vytkl a zakázal mu napříště vyšetřovat stížnosti na postup orgánů StB. Mně pak bylo vytýkáno, že jsem vyšetření nezabránil.“

Podobně i další dokumenty nalezené v archivech svědčí o tom, že ministr Čepička byl před zrušením vyšetřujících soudců informován o nezákonných metodách vyšetřování. Ze zápisu na gremiální poradě 7. 3. 1949 je patrné, že předseda Státního soudu dr. Richtr upozorňoval na řadu osob, které byly vězněny často již od června 1948, o nichž nebylo známo, pro koho a pro jaké trestné činy byly do vazby dodány. Záznamy z těchto porad byly doručovány ministru spravedlnosti.

O tom, že Ministerstvu spravedlnosti bylo známo, že zrušení vyšetřujících soudců je v rozporu se zákonem, svědčí zápis z porady předsedů krajských soudů a krajských prokurátorů ze dne 5. 9. 1949. Čepička trval na tom, že prověřovat vyšetřování justičním orgánům nepřináleží. (B) [v orig.]

Proti pracovníkům justice, kteří v té době upozorňovali na nezákonné metody bezpečnosti, byly vyvozovány přísné závěry. O tom svědčí případ referenta Státní prokuratury dr. Jůny, který byl za takové upozornění propuštěn.

Na gremiální poradě dne 30. 9. 1949 upozornil státní prokurátor dr. Ziegler na případ jednoho referenta, který před vynesením rozsudku v určité věci mu sdělil, že žaloba nebude v celém rozsahu výsledky hlavního přelíčení potvrzena. Při hlavním přelíčení totiž vyšlo najevo, že doznání některých obžalovaných u Státní bezpečnosti bylo vynuceno bitím. Příslušný referent nazval postup Státní bezpečnosti „gestapismem“ a podle názoru státního prokurátora užil tedy výrazu, kterého užívali lidé ukázavši se po Únoru hlavními nepřáteli lidové demokracie. Poté, když dr. Jůna řekl, že on je ten referent, který se takto vyjádřil, pokračoval dr. Ziegler: „Obžalovaní u Státního soudu přicházejí typicky s dvěma obranami; jednak namítají, že k doznání u Státní bezpečnosti byli přinuceni bitím, jednak jejich obhájci namítají duševní chorobu a nepříčetnost obžalovaných. Je na veřejném žalobci a předsedovi senátu, aby obžalovaným nesedli na lep. Veřejný žalobce, který intervenuje při hlavním přelíčení, musí v takovýchto případech uvědomit šéfa úřadu a sám si do protokolu o hlavním přelíčení vyhradit stíhání obžalovaného, který takovou obranu vznesl, pro zločin křivého obvinění podle § 209 tr. zák.“¹⁴ Od

---

absolvování studií práv 1929 byl přijat do soudních služeb. Jako okresní soudce působil ve Velkém Meziříčí, Kojetíně, Uničově, Boskovicích, Brně a do r. 1942 pak ve Vyškově. Od r. 1930 byl členem sociální demokracie, poté Strany práce. Byl také členem Svazu pro spolupráci s Němci (bez funkcí). Za okupace dvakrát krátce vězněn (1940 a 1942). Při druhém věznění měl být rukojmím za město Vyškov (blíže nevysvětleno) s důsledkem přeložení k soudu do Lipníku nad Bečvou. Zde působil jako okresní soudce až do r. 1946. Člen KSČ od r. 1945 (stranické i veřejné funkce v okresním i krajském měřítku). Roku 1946 přešel jako veřejný žalobce k Mimořádnému soudu v Brně, od února 1947 zasedal v retribučním senátu. Od února 1948 byl také správcem Krajského trestního soudu v Brně a po zavedení nové retribuční přednostou mimořádného lidového soudu a současně předsedou Státního soudu, tehdy ještě jako senátu zemského soudu. Od září či října 1948 byl předsedou senátu (uváděno i předsedou, ale tím byl v té době H. Richter) u Státního soudu v Brně. Od února 1951 až do suspendování v srpnu téhož roku pak náměstkem předsedy Státního soudu v Praze. V listopadu 1951 byl kárným rozsudkem Nejvyššího soudu propuštěn ze služeb justice, a to pro „rasistické výroky a narušování pracovní morálky u Státního soudu v Brně“ (nevhodným způsobem se vyjadřoval o svém nástupci dr. V. Rudém, pův. jm. Benjamin Roth). Kvůli angině pectoris pak již nepracoval, dělal jen propagandistu v uliční organizaci KSČ a vedl agitační středisko NF.

¹⁴ Zák. č. 117/1852 ř. z.

tohoto dne musel prokurátor v případě, když se obviněný hájil, že byl ve vyšetřování bit, vyhradit si jeho stíhání pro křivé obvinění bez ohledu na to, zda argumentace obviněných hodnověrně dokazovala použití nezákonných vyšetřovacích metod či nikoliv.

(Soudruh Jůna byl kárně propuštěn s odůvodněním, „že dne 28. 9. 1949 při referování a dne 30. 9. 1949 na gremiální poradě Státní prokuratury projevil takovou kritiku práce státních orgánů, kterou je prokázán jeho záporný postoj k lidově demokratickému zřízení, jež je zaručeno základním článkem I ústavy ze dne 9. 5. 1948.“ (B) [v orig.])

Nezákonné zrušení vyšetřujících soudců bylo legalizováno trestním řádem ze srpna 1950, který současně stanovil, že vyšetřování má provádět prokurátor.¹⁵ K realizaci tohoto ustanovení zákona nebylo však přistoupeno, takže i nadále vyšetřování prováděly jen orgány bezpečnosti. O tom, že s realizací nebylo ani počítáno, svědčí zápis o poradě ze dne 21. 6. 1951 na Ministerstvu spravedlnosti, kterou řídil dr. Klos, z níž vyplývá, že až do podání trestního oznámení orgány Státní bezpečnosti nesměla prokuratura do vyšetřování zasahovat. (B)

Všechna tato opatření znamenala, že vyšetřování zůstalo po dlouhou dobu bez jakékoli kontroly, což spoluumožnilo používání nezákonných vyšetřovacích metod a dalších forem ovlivňování soudu. Skutečnost, že soudy považovaly doznání pachatele za rozhodující důkaz, vedla k tomu, že vyšetřovanci byli učeni výpovědím nazpaměť. Toho bylo dosahováno zavedením tzv. soudních otázkových protokolů a po skončení vyšetřování až do hlavního líčení tzv. udržovacích výslechů, aby vyšetřovanci nezapomněli, co s nimi bylo sepsáno. Soud totiž nedostával nikdy celý vyšetřovací materiál ani všechny výpovědi obviněných, ale jen stručné shrnutí výpovědí v takzvaném závěrečném soudním protokole. Tento soudní protokol připravily bezpečnostní vyšetřovací orgány ve formě otázek a odpovědí. Podle takového protokolu probíhalo pak i soudní jednání. Předseda senátu a prokurátor kladli pouze otázky obsažené v tomto protokole podle jejich pořadí. Také obviněný odpovídal pouze na tyto otázky.

Jestliže obviněný odvolal své doznání s odůvodněním, že na něm bylo vynuceno, měl prokurátor pokyn rozšířit žalobu pro křivé obvinění vyšetřujících orgánů. Pokud v takovém případě byli svědci, kteří obviněného křivě usvědčovali, byl dán Čepičkou zákaz jejich stíhání. (A1) [v orig.]

V rozporu se zákonem byla také orgánům Státní bezpečnosti dána práva, která v té době podle ústavy náležela jedině soudu. To potvrzuje opatření Pověřenectva¹⁶ spravedlnosti ze dne 20. 9. 1949. V jeho výnose se doslova uvádí: „Krajské velitelstva Štátnej bezpečnosti (v ďalšom len KV ŠtB) považujú sa v zmysle § 3 odst. 3 ústavy¹⁷ za úrady, ktoré sú oprávnené nariadiť zaistováciu väzbu na osoby nimi zaistené pre podozrenie z tr. činov podľa zákona na

¹⁵ Zákon č. 87/1950 Sb. o trestním řízení soudním (Trestní řád). Schválen, resp. vydán 12. 6. 1950 s účinností od 1. 8. 1950. Zrušen k 6. 7. 1961 a nahrazen zákonem o organizaci soudů (zák. č. 62/1961 Sb.). Upravoval následující oblasti: trestní právo procesní a procesní úkony v trestním řízení.

¹⁶ Pověřenectvo (povereníctvo) – ústřední orgány státní moci na Slovensku v letech 1944–1960 a 1964–1968, zřízené za SNP jako výkonné orgány SNR. Tato řídila jednotlivé obory státní správy s výjimkou oborů řízených celostátně přímo ministerstvy. V jejich čele stáli pověřenci tvořící sbor pověřenců, výkonný orgán státní moci pro území Slovenska. Ústavou ČSSR z r. 1960 byla pověřenectva zrušena a nahrazena odbory SNR, 1964 byla obnovena. V souvislosti s federalizací ČSSR byla k 1. 1. 1969 zrušena.

¹⁷ Znění § 3 odst. 3 ústavy (ústavního zákona č. 150/1948 Sb., tzv. Ústavy 9. května): „Nikdo nesmí býti úředním orgánem vzat do vazby leč v případech stanovených zákonem, musí pak být nejdéle do 48 hodin propuštěn nebo odevzdán soudu nebo úřadu, kterému podle povahy věci přísluší provést další řízení.“

ochranu ľudovo demokratickej republiky č. 231/1948 Sb.¹⁸ a patriace do pôsobnosti Štátneho súdu podľa § 17 zákona č. 232/1948 Sb.¹⁹

Také o výkonu vazby, ktorá bola uvalena orgány StB a vykonávaná v súdnych väznicih, vydalo Pověřeníctvo spravedlnosti tento pokyn dne 4. 5. 1949:

„Upozorňujem predsedov krajských súdov a predsedov okresných súdov v Trenčíne, Ružomberku, Levoči, Rim. Sobote a Komárne, že ohľadom osob umiestených na žiadosť KV ŠtB v súdnej väznici prislúcha rozhodovanie v každom smere (poskytovanie úlav, povolenie návštev apod.) výlučne KV ŠtB, v ktorého väzbe dotyčné osoby sú. Uvedené osoby nie sú vo väzbe súdnej, a preto nesmú byť ani pri dodaní do väznice, ani neskoršie vypočúvané vyšetrujúcim súdom. Keď KV ŠtB postúpi vec Štátnej prokuratúre, zaistenca však ponechá v súdnej väznici, prechádza rozhodovanie o zaistenej osobe na Štátnu prokuratúru, resp. Štátny súd.“

Obdobné opatření platilo i v českých zemích. Jde o opatření tak zásadní povahy, že nemohlo být vydáno bez souhlasu ministra a plně zapadá do všech opatření, která souvisela s odstraněním soudní kontroly nad vyšetřováním.

Zvláštní postavení prokuratury vůči soudu – závaznost návrhu prokurátora pro senát

Zvláštní postavení prokuratury v justici vytvořil dr. Čepička. Udělal z prokuratury těžiště trestního soudnictví a prostřednictvím prokuratury pak plně ovládal soudy.

Ve svém referátu na pracovní poradě dne 21. 11. 1949 k tomu řekl: „...u okresního a krajského prokurátora se dnes musí soustřeďovat administrativně i odborně všechno, co souvisí s trestním soudnictvím. Tato velká odpovědnost si pochopitelně vynutí také změnu v postavení našich prokurátorů. Doposud byli prokurátoři po všech stránkách pozadu za ostatními soudci a dopláceli na to i existenčně. My změníme pořadí našich zaměstnanců a do popředí se dostanou prokurátoři. Dostanou se administrativně tím, že celková organizace soudů se bude soustřeďovat jako do svého těžiště do rukou prokurátora; také ale to bude vyjádřeno tím, že služební postavení a odměny prokurátorů budou vyšší než ostatních zaměstnanců justiční a právní služby.“

V praxi u Státního soudu se tato zásada projevila již v příkazu předsedy Státního soudu soudcům Státního soudu ze dne 25. 1. 1950: „Úroveň procesu závisí na nejužším styku předsedy senátu s prokurátorem, a to již od doby, kdy předsedovi spis napadne... Prokuratura je o věci lépe informována, ví více, než je obsaženo ve spisech, a proto věcný zájem žádá stálý kontakt obou složek a iniciativu soudců v tomto směru. Návrhy prokurátora za hlavního přelíčení učiněné je zásadně pokládati za závazné a senát, nehodlá-li těmto návrhům vyhovět, nechť rozhodne teprve po předchozí poradě v prezidiu.“

O tom, jak se tyto pokyny v praxi uplatňovaly, svědčí dále zpráva o činnosti za rok 1949, kterou posílal vedoucí Státní prokuratury v Brně s. Mykiska ministrowi dne 17. 12. 1949. V ní se mimo jiné uvádí: „Po podání žaloby se koná ve všech důležitých případech pora-

¹⁸ Zákon č. 231/1948 Sb. ze dne 6. 10. 1948 na ochranu lidově demokratické republiky, s účinností od 24. 10. 1948. Byl zrušen k 1. 8. 1950, kdy byl nahrazen Trestním zákonem (zákon č. 86/1950 Sb., schválen, resp. vydán 12. 7. 1950).

¹⁹ Zákon č. 232/1948 Sb. ze dne 6. 10. 1948 o Státním soudu, s účinností od 24. 10. 1948. Byl zrušen k 1. 1. 1953, kdy byl nahrazen zákonem o organizaci soudů (zákon č. 66/1952 Sb.). Upravoval následující oblasti: organizaci soudů a státních zastupitelství, resp. prokuratury, soudy (soustava, organizace, pravomoc a příslušnost), právní postavení soudců, právo na obhajobu, ostatní práva obviněných v trestním řízení, obhájce v trestním řízení, rozsudek, řádné opravné prostředky, mimořádné opravné prostředky atd.

da u vedoucího oddělení Státní prokuratury a předsedou senátu, jenž případ bude soudit, a příslušným referentem Státní prokuratury za příbrání orgána Státní bezpečnosti, jenž řídil realizaci případu, a za přítomnosti vedoucího oddělení Státního soudu v Brně. Tato porada slouží k tomu, aby se veškeré nejasnosti vyjasnily, případně nedostatky ještě závčas odstranily.

Po skončení hlavního přelíčení ještě před vynesením rozsudku se znovu hodnotí v poradě v témže složení celý případ, aby nedošlo k chybnému rozsudku.

Tento způsob přípravy hlavního přelíčení se osvědčil a proto se provádí důsledně vždy tam, kde jde o protistátní skupiny nebo o významnou osobu...“ (Jednalo se tedy jasně o rozhodování o vině a trestu předem.)

Podobně také na gremiální poradě Státní prokuratury, oddělení Brno dne 1. 12. 1949 byla v diskusi o zmíněném referátu ministra Čepičky z hlediska poměrů Státní prokuratury zdůrazněna nutnost přípravy hlavního přelíčení předběžnými poradami za účasti předsedy senátu, referenta Státní prokuratury, případně i informovaného referenta StB, a ve velkých procesech pak nutnost porady i před publikací rozsudku, aby tak byly odstraněny všechny případné nejasnosti. Přičemž bylo nutno dbát, aby při výměře trestu bylo u hlavního pachatele vycházeno od horní hranice trestní sazby a tresty ostatních obžalovaných aby byly podle toho odstupňovány. K vyměření trestu pod zákonnou sazbu mělo docházet jen ve výjimečných případech. Odsouzení podmíněně bylo nutné u Státního soudu zcela vyloučit.

Dr. Richtr na společné poradě celého Státního soudu uvedl: „Vedoucí Státního soudu odpovídají za judikaturu a kvalitu rozsudků Státního soudu. Jedinou zárukou správného rozhodování je, že senát Státního soudu musí státního prokurátora uvědomit, jak věc hodlá posuzovat a zda státní prokurátor toto hodnocení pokládá za správné a stavu věci odpovídající, jelikož státní prokurátor obvykle zná více a názor prokuratury musí býti směrodatný. Styk před rozhodnutím s prokuraturou se ukládá jako povinnost, a pak nebudou odvolání do rozsudků a nebude lze vytýkati nekvalitnost rozhodnutí.“

Tuto zásadu prosazoval na společné poradě Státního soudu a prokuratury konané dne 27. 3. 1950 dr. Ziegler takto: konstatoval, že při příští gremiální poradě bude uvádět jednotlivé členy soudu, kteří s prokuraturou „nespolupracují“. Uvádí však již nyní některé členy soudu, kteří posoudili určité věci politicky nesprávně právě proto, že nebyli ve styku s prokuraturou, jako např. dr. Ritt, dr. Pelhřimovský,²⁰ dr. Řehák a dr. Prášek.²¹

Všichni uvedení soudci byli později od Státního soudu odvoláni.

Na rozhodování soudu byl vykonáván vliv i po hlasování, to jest po meritorním rozhodnutí senátu o věci. To je patrné z diskusního příspěvku gen. dr. Vaňka na celostátní konferenci Státního soudu a Státní prokuratury se soudci z lidu dne 23. 12. 1949. Navrhl totiž, aby soud nezměnil po hlasování své rozhodnutí v důsledku další předporady, neboť pak již nejde o předporadu, ale o poradu po hlasování. Pokud se týče odpovědnosti, poznamenal, že za rozhodování soudu je zodpověden nejen vedoucí úřadu, ale i senát.

O tomto systému předporad hovořil také předseda Nejvyššího soudu dr. Daxner na celostátní konferenci Státního soudu a Státní prokuratury v Brně dne 26. 6. 1950, kdy uváděl, že u Státního soudu a Státní prokuratury je nutno konat týdně porady, na nichž budou jednotlivé

²⁰ Pelhřimovský, Eduard (rytíř z Greifenfels) (1901–1962), okresní soudce a soudní rada.

²¹ Prášek, Josef (1906–1962). Obecnou školu absolvoval ve Vídni, středoškolská studia v Českých Budějovicích a v Praze. V r. 1927 se zapsal na Právnickou fakultu UK, v r. 1929 žádal o přijetí do služeb Československých státních drah. Od r. 1941 okresním soudcem u Okresního soudu civilního pro Prahu–východ. Na přelomu 40. a 50. let soudce Státního soudu v Praze a v Brně.

věci projednány po stránce politické i odborné a předem projednána jak kvalifikace, tak i výše trestu.

Rovněž vedení Státní prokuratury se neohlíželo na zákonné normy tehdy platné a nutilo prokurátory k tomu, aby se zúčastňovali porad při hlavním líčení, jak je patrné ze zápisu o gremiální poradě konané dne 10. 2. 1950 v Bratislavě: „...prokurátory budou chodit' na porad na hlavní pojednávání, aby vec po každej stránke objasnili, budú prítomni až do rozhodovania, aby takto bol vyneseny rozsudok, ktorý prokuratúra uznáva za správny... Súčasne bolo vzaté na vedomie, že v politicky závažných prípadoch alebo tam, kde má byť uložený trest smrti, alebo vysoký trest na slobode, Štátna prokuratúra, odd. Bratislava po skončení porady alebo behom porady u Štátneho súdu, pred vynesením rozsudku telefonicky zdelí Štátnej prokuratúre v Prahe, aký trest zamýšľá súd uložiť, aby sa tak zabránilo vyneseniu rozsudkov, ktoré by boli politicky naprosto neúnosné.“

V získané dokumentaci (C) [v orig.] je celá řada dokumentů, která dokazuje, že v této době Státní soud nebyl již žádným soudem, ale jen odůvodňoval rozhodnutí, učiněná Ministerstvem spravedlnosti a Státního soudu, tlumočená prokurátorem. Těžiště práce soudců byla v nalezení odůvodnění výše trestu.

Uplatňování vlivu ministerstva na rozsudek však prodělalo podle dokumentačního materiálu celou řadu dalších variant. Od přímého zabezpečování rozsudku u Státního soudu k zabezpečování rozsudků přes účast prokurátorů přímo v poradě o rozsudku, později v takzvaných předporadách. Od začátku roku 1952 se upouští od účasti prokurátora v poradě o rozsudku a začíná se zdůrazňovat odpovědnost soudců za rozsudek samotný. Přímé zajišťování rozsudků se stává výjimkou a přechází se na tzv. procesy v kostce, kde se již výše trestů neprojednává jako pravidlo.

Procesy v kostce spočívaly v tom, že se před přelíčením sešel příslušný senát, prokurátor a zástupce bezpečnosti, aby připravili hlavní přelíčení, zejména v těch případech, kdy byla organizována účast veřejnosti. Na těchto poradách se projednávaly otázky, které budou předloženy obviněným, bezpečnost připravila všechny otázky, které předčítal pak předseda senátu a prokurátor, a bezpečností také byly podávány informace, jak jsou obžalovaní na hlavní přelíčení připraveni „udržovacími výsledky“. Na tyto procesy v kostce zajížděli zástupci ministra a další pracovníci ministerstva.

Schvalování trestů zůstává jen u trestů smrti a význačných případů, zejména případů tzv. nepřátel ve straně. Teprve od konce roku 1952 se předkládají tyto návrhy pravidelně k posouzení příslušným stranickým orgánům. Žaloby s návrhy na tresty předkládá však až do roku 1954 ministr vnitra, a nikoli generální prokurátor.

Přísný systém schvalovací a zpravové agendy včetně stanoviska k trestům

Prokuratura dostávala příkazy zajistit stanovisko ministerstva v rozhodnutí soudu jak v otázce viny, tak i pokud jde o výši trestu.

Již od počátku zřízení Státní prokuratury platila pro ni povinnost předkládat návrh na zamýšlené opatření v každé konkrétní věci ke schválení Ministerstvu spravedlnosti. Zpráva obsahovala skutkový děj a stanovisko prokuratury k trestu. V případech, kde podle názoru prokuratury by měl být uložen trest smrti, byla připojena také tzv. zvláštní zpráva. Tresty v těch případech, kde nepřicházel v úvahu absolutní trest, byly schváleny v konečném stadiu trestním oddělením Ministerstva spravedlnosti. Tato praxe trvala po celou dobu existence Státní prokuratury.

Návrhy na absolutní tresty byly předkládány ministru spravedlnosti dr. Čepičkovi. Z dokumentace se nepodařilo přesně zjistit, v kterých případech rozhodoval samostatně a v kterých případech rozhodoval ještě jiný orgán. Podle pokynů Ministerstva spravedlnosti ze dne 9. ledna 1950 se zvláštní zprávy vyhotovovaly v 7 exemplářích a byly posílány Státní prokuraturou sekretariátu ministra. Ze zápisu ústřední bezpečnostní komise ÚV KSČ ze dne 8. 3. 1950 je patrné, že projednávala návrhy předložené ministrem spravedlnosti. (D) [v orig.] Z podrobné dokumentace v období, kdy byl ministrem spravedlnosti dr. Rais, je patrné, že návrhy ministra spravedlnosti na absolutní tresty byly projednávány a rozhodnuty v komisi složené z ministrů Kopřivy,²² Raise a jejich náměstků Klose, Švába²³ a náčelníka StB Závodského.²⁴ Po zatčení Švába a Závodského se o absolutních trestech a o předložení návrhu na milost rozhodovalo na poradě ministrů Kopřivy a Raise a jeho náměstka Klose, a to až do odvolání Kopřivy z funkce ministra. Jen některé výjimečné případy se předkládaly stranickému orgánu. Tato komise, označovaná podle předsedajícího Kopřivy komise „K“, rozhodovala od nástupu Štefana Raise jako ministra spravedlnosti až do roku 1952 (do odchodu Kopřivy z funkce ministra národní bezpečnosti) všechny záležitosti, kde byl navrhován absolutní trest a současně rozhodovala o tom, zda bude podána žádost o milost či nikoliv. Jednalo se o velké množství případů souzených zejména Státním soudem v letech 1950–1952.²⁵

Je řada důkazů o tom, že těmto návrhům a jejich zpracování nebyla věnována dostatečná péče, že byly zpracovávány ve velmi zhuštěné formě, takže z nich nebylo možné posoudit skutečnou vinu pachatele. (D) [v orig.]

---

²² Kopřiva, Ladislav (1897–1971), komunistický politik, člen bezpečnostního aparátu. Člen KSČ od r. 1921. Ve 20. a 30. letech působil jako funkcionář v kom. družstevním hnutí. 1935–1938 poslanec NS (znovu pak 1948–1954), 1936–1938 člen ÚV KSČ. V letech 1939–1945 vězněn v koncentračním táboře Dachau. V letech 1945–1954 člen ÚV KSČ, 1946–1952 člen předsednictva ÚV KSČ, předseda Zemského národního výboru v Čechách a současně předseda Svazu osvobozených politických vězňů. V r. 1948 (červen) pověřen funkcí tajemníka (vedoucího) ÚV KSČ pro kádrové záležitosti. Díky nabytým zkušenostem byl v květnu 1950 ustanoven do čela nově zřízeného MNB ČSR, zde se plně podřizoval sovětským poradcům a projevoval aktivitu jako člen tzv. komise K. Nese přímou zodpovědnost za policejní zvůli a vykonstruované politické procesy. V r. 1952 ho ve funkci nahradil Karol Bacílek. V dubnu 1963, v době rehabilitací v procesech odsouzených komunistů, byl vyloučen z KSČ.

²³ Šváb, Karel (1904–1952). Původem z dělnické rodiny, mládí strávil v Porúří, od r. 1919 žila rodina v Praze. Vyučen strojním zámečnickem. Prošel různými zaměstnáními, pracoval v redakci Rudého práva. V letech 1931–1934 působil ve Federaci proletářské tělovýchovy a poté v Solidaritě, byl aktivní v tělovýchovném hnutí. Do r. 1921 členem sociální demokracie, poté vstoupil do KSČ. V březnu 1939 zatčen gestapem a až do r. 1945 vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen. Od června 1945 pracoval v sekretariátu ÚV KSČ jako vedoucí odboru pro evidenci, později jako vedoucí bezpečnostního oddělení. Již v této době (před únorem 1948) zasahoval Šváb pomocí své funkce v KSČ do činnosti bezpečnosti a zpravodajských složek. V září 1949 přešel na MV, kde řídil vyšetřování několika případů (např. Field a spol.). Měl vést vyšetřování všech případů týkajících se vyšších stranických a státních funkcionářů. Od srpna do prosince 1950 byl náměstkem ministra národní bezpečnosti. Člen tzv. komise K, rozhodující předem o výši trestů v politických procesech. V prosinci 1950 dán na dočasnou dovolenou a dne 16. 2. 1951 na rozkaz tehdejšího ministra národní bezpečnosti L. Kopřivy zatčen. Dne 27. 11. 1952 v procesu se Slánským odsouzen za velezradu k trestu smrti a 3. 12. 1952 v pankrácké věznicí popraven.

²⁴ Závodský, Oswald (Oswald) (1910–1954). Člen KSČ od r. 1937. Jako interbrigadista bojoval ve Španělsku, poté žil ve Francii, kde se aktivně zúčastnil bojů proti německé okupační moci. Od září 1945 do listopadu 1948 byl pracovníkem ÚV KSČ (vojenské záležitosti, odbor evidence), 1950–1951 velitelem StB. V lednu 1951 zatčen a v prosinci 1953 „ve skupině pracovníků v bezpečnosti“ odsouzen k trestu smrti (tr. činy velezrada a špionáž), který byl vykonán v březnu 1954. V r. 1963 soudně rehabilitován.

²⁵ Komise K působila od začátku r. 1950 do konce r. 1951. Jejími členy byli: ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva, velitel StB Oswald Závodský, ministr spravedlnosti Štefan Rais, náměstek ministra spravedlnosti Karel Klos a náměstek ministra národní bezpečnosti Karel Šváb.

Realizací rozhodnutí komise byl pověřen bývalý náměstek Klos, který s rozhodnutím seznamoval státního prokurátora Zieglera, předsedu Státního soudu Richtra a náměstka předsedy Nejvyššího soudu Bartoše. Někdy bývali přítomni i další pracovníci justice. Bez souhlasu Klose nesměl se soud ani prokurátor uchýlit od schválené kvalifikace, ani od předem schváleného trestu. Za předpokladu, že se tak přece stalo, dostával státní prokurátor příkaz podat odvolání k Nejvyššímu soudu, který věc rozhodl podle předchozího schválení. Z toho důvodu byl při sdělování rozhodnutí vždy přítomen náměstek předsedy Nejvyššího soudu.

Kromě případů, v nichž měl být uložen trest smrti, nechával si Klos předkládat další věci, jako např. všechny veřejné procesy, věci církevní, případy ve vztahu k Jugoslávii a podobně. V těchto případech schvaloval výši trestu sám. (D) [v orig.]

Samotná schvalovací povinnost prokurátorských aktů ve vztahu k Ministerstvu spravedlnosti byla běžnou praxí, která sama plynula z podřízení prokuratury ministru spravedlnosti. Nezákonnost a nesprávnost spočívala však v tom, že této schvalovací povinnosti bylo zneužito k faktickému rozhodnutí ve věci samé, bez ohledu na skutečnosti zjištěné řízením před příslušným soudem, a to příkazem, že soudy se musí řídit návrhem prokuratury anebo přímým rozhodnutím ministerstva, tlumočeným přímo soudcům. O tom, že takové případy nebyly výjimkou, ale systémem, svědčí celá řada zápisů z porad soudců a prokurátorů. Tak např. na gremiální poradě referentů u Státní prokuratury ze dne 7. 12. 1949 Ziegler uvedl: „Ve vážných případech je nutno si vyžádat stanovisko trestního oddělení Ministerstva spravedlnosti. Pokyny ministerstva je nutno v každém případě uposlechnout. Možno projevit na věc svůj osobní názor, není-li však ministerstvem přijat, nutno se podřídit Ministerstvu spravedlnosti.“

Proti takové praxi vystoupili po odchodu Čepičky z ministerstva někteří soudci Státního soudu. Na pracovním aktivu referentů oddělení Státní prokuratury a soudu v Brně dne 5. 12. 1950 uvedl Pavelka²⁶: „Některé senáty se pokusily udržet si samostatnost a podle svého přesvědčení uložit mírnější trest, než bylo požadováno, a vhodněji kvalifikovat, než bylo žalováno. Nejvyšší soud odvolání státního prokurátora i v těch nejjasnějších případech, které senát Státního soudu řádně zdůvodnil, se vrátil k žalované kvalifikaci [sic] a uložené tresty zvýšil ještě více, než bylo ze strany prokuratury původně požadováno. Právem mu proto říkáme „Nejvyšší potvrzovací a zvyšovací soud“. Ve věci ilegální organizace Světлана²⁷ měl být

²⁶ Pavelka, Emil (1898–1978), brněnský soudce. V říjnu 1948 byl ministrem spravedlnosti navržen a vládou schválen do funkce předsedy senátu u Státního soudu v Praze, resp. v Brně. V době jmenování byl senátním předsedou u Krajského soudu v Brně. Soudcem Státního soudu v Brně byl přinejmenším do r. 1951.

²⁷ Světлана – protikomunistická ilegální organizace působící od konce r. 1948 postupně na většině moravského území a navazující na ilegální skupiny působící zde za druhé světové války. Podnětem k jejímu založení měl být dopis Josefa Vávry-Staříka (viz dále) vyzývající jeho bývalé partyzánské druhy k vytvoření nové protikomunistické odbojové organizace. Světлана měla několik částí (např. Světлана – Makyta na Valašsko-Kloboucku, Světлана – Libuše na Vsetínsku, Světлана – Jarmila na Slovácku, resp. Uhersko-Hradištsku) a její činnost se týkala jak zpravodajského získávání důležitých informací, tak tisku a rozšiřování letáků, napomáhání při přechodech státních hranic, event. ukrývání hledaných osob či shromažďování zbraní. Její činnost, resp. zapojování dalších osob, byla z valné části vyprovokována infiltrovanými agenty a pod stálou kontrolou StB (např. cyklostyl údajně dodala sama StB). Takto pak mohlo dojít k snadné likvidaci nejen těch členů ústředí Svazu československých partyzánů, kteří nesouhlasili s politikou KSČ, resp. s vývojem v ČSR po únoru 1948, ale i řady dalších. K prvnímu zatýkání „světlanářů“ došlo v březnu 1949, k posledním v květnu 1950. V řadě procesů konaných od dubna 1950 do r. 1951 ve Zlíně, Vsetíně, Uherském Hradišti, Vizovicích, Hodoníně, Brně a jinde bylo odsouzeno téměř 300 osob a vyneseno, resp. vykonáno více než deset trestů smrti (např. Antonín Jánošík, Rudolf Lenhard, František Mana atd.). Další mrtví pak byli při zatýkání, po vyšetřování a po sebevraždách. (Jako soudci působili v těchto případech opakovaně mj. Antonín Mykiska, Jaroslav Horňanský a Drahomíra Dohnálková.)

Vávra-Stařík, Josef (1902–1953). Původním povoláním učitel. Za druhé světové války se angažoval za připojení Moravského Slovácka ke Slovenskému štátu, zpočátku byl proněmecky orientován a snad i spolupracov-

vedoucí Opletal²⁸ odsouzen k trestu smrti. Během líčení jsme dospěli jednomyslně k závěru, že jeho činnost je nepatrná a že si takový trest nezasluhuje. Po telefonickém rozhovoru vedoucího odd. Státní prokuratury v Brně Mykiskou [sic] nám bylo sděleno, že trest musí být uložen podle původního návrhu a skutečně jsme ho tak také museli uložit.“ Pavelka dále uvedl: „Byli jsme si vědomi, že mnohdy soudíme proti vůli pracujícího lidu, ale dělali jsme tak a vynášeli takové rozsudky, protože jsme neměli jiného východiska.“

Také vedoucí oddělení Státní prokuratury v Brně Mykiska na této poradě ve svém vystoupení řekl: „Když přišla skupina Orel souzená v Brně pražským senátem, byl jsem žádán, abych prosadil nejtvrďší tresty. Pozastavoval jsem se nad tím a tyto tresty jsem neprosazoval a neprosadil. Po průzkumu u StB, s níž máme styk, jsem poznal, že uložené tresty byly a jsou přiměřené. Tehdy žádal absolutní tresty dr. Klos z Prahy. Proto jsme vždy se senátem hovořili a přesvědčovali jsme senát o trestech. Znali jsme striktní příkazy ministerstva a znali jsme poznatky StB. Snažili jsme se najít schůdnou cestu, abychom proti své vůli a přesvědčování nemuseli podávat odvolání. Bylo nám mnohdy nařizováno odvolání, i kde jsme s ním nesouhlasili. A s překvapením jsme zjistili, že Nejvyšší soud odvolání vyhověl.“

Soudkyně Dohnálková²⁹ na téže aktivu uvedla: „Když jsme soudili Matúše,³⁰ bylo nám během jednání stále jasnější, že trest smrti nezasluhuje Matúš, nýbrž další žalovaný Mana,³¹ a to jak po stránce skutkové viny, tak i s přihlédnutím k jejich třídnímu původu a ke všem okolnostem, na něž musíme brát zřetel. Žádali jsme ministerstvo, aby nám bylo dovoleno v tomto směru rozsudek vynést, neboť jsme se dozvídali od StB, že i organizovaná soudružská veřejnost si takový rozsudek přeje. Ministerstvo našlo kompromisní řešení, abychom uložili absolutní trest oběma, že cestou milosti bude Matúšovi změněn trest na svobodě. K tomuto řešení jsme se také uchýlili. Nikdy však nezapomenu, jak soudce z lidu s. Lapčík se postavil

---

níkem německých bezpečnostních orgánů. Později se ale ve Slovenském Hlohovci zapojil do odboje a do práce ilegální KSS. Od léta 1944 působil v partyzánském hnutí (zde získal přezdívku „Stařík“). Krátce byl prvním poválečným starostou města Zlína (této funkce se však musel vzdát právě pro svou nejasnou protektorátní minulost), poté založil výrobní družstvo Partkol (Partyzánský kolektiv). Byl prokomunisticky orientován a po únoru 1948 se stal předsedou akčního výboru partyzánů ve Zlíně. K velikému překvapení však byl ale této funkce záhy zbaven, a dokonce byl vyloučen ze Svazu partyzánů. Koncem března 1948 odešel do exilu, nejprve do Německa a pak do Paříže, kde se snažil vyvíjet protikomunistickou činnost. Udržoval také písemný styk s domácím odbojem, který byl však pod zpravodajskou kontrolou. Na sklonku r. 1949 ho StB unesla z Rakouska do ČSR, kde byl za spáchání trestných činů vojenské zrady, úkladů o republiku, spiknutí a dalších (mj. za přípravu organizace vraždy mjr. Augustina Schramma, bývalého partyzánského politického komisaře a vedoucího odd. ÚV KSČ, resp. vedoucího organizací účastníků odboje) následně odsouzen k trestu smrti. Popraven byl 27. 8. 1953. Jeho svědectví byla užita v řadě politických procesů.

²⁸ Opletal, Jan, vedoucí ilegální organizace Světлана. Dne 5. 5. 1950 odsouzen Státním soudem v Brně k trestu smrti ve skupině Zdeňka Rittera Horská lesní lučina, kterou StB ve zpravodajské kombinaci zařadila jako podskupinu Světłany. Po výslechu byl léčen (na přelíčení musel být přinesen na nosítkách) v olomoucké a poté ve šternberské nemocnici, odkud utekl, ale byl znovu zatčen. Jeho činnost byla soudci hodnocena jako nepatrná, pravděpodobně byl omilostněn.

²⁹ Dohnálková Drahomíra (1913–1987), brněnská soudkyně.

³⁰ Matúš, Josef (1924–199?), povoláním poštovní zřízenec, zástupce vedoucího ilegální organizace Světłana – Makyta R. Lenharda. Za spáchání tr. činu velezrady byl Státním soudem v Brně odsouzen k trestu smrti. Nejvyšší soud tento rozsudek potvrdil, ale cestou milosti byl trest změněn na doživotní, resp. trest 25 let. V říjnu 1962 byl podmíněně propuštěn. Poté pracoval jako dělník v zemědělství, lesnictví a stavebnictví. O tom, že nebyl popraven, rozhodl jeho špatný zdravotní stav, jisté zásluhy z partyzánského hnutí a údajně také fakt, že se za něj postavila jeho domovská obec.

³¹ Mana, František (1910, uváděno i 1919, – 1950), odsouzen k trestu smrti za spáchání trestných činů velezrady, veřejného násilí a vydírání podle § 1/1 zák. 231/1948 Sb. a § 190 tr. zákona. Byl popraven v Uherském Hradišti dne 24. 10. 1950.

proti nám a odmítl v tomto směru hlasovat s tím odůvodněním: „Kdyby toto viděli soudruzi ve fabrikách, jak bych se jim mohl postavit, já tak hlasovat nebudu, já se nemusím bát o chleba.“ Obdobnou kritiku v řadě dalších konkrétních věcí přednesli i další soudci a prokurátoři.

Zpráková a schvalovací povinnost byla fakticky tak přísná, že Státní prokuratura v Brně nebo v Bratislavě nesměla bez souhlasu z Prahy sama učinit prakticky žádné rozhodnutí. Nesměla sama se ani vzdát odvolání, a to ani v těch případech, kde senát rozhodl podle návrhu prokurátora.

Zvláštním postavením prokuratury vůči soudům a tuhou schvalovací povinností si zabezpečili Čepička a Klos faktické rozhodování ve všech případech, které je zajímaly. (D) [v orig.] Jednalo se o velký počet nejzávažnějších věcí, které byly takto rozhodnuty před soudním líčením definitivně.

Podstatné omezení práva obhajoby

Dne 22. 12. 1948 byly zrušeny advokátní komory a zřízena ústřední a krajská sdružení advokátů a řízení advokacie bylo svěřeno ministru spravedlnosti. Toto opatření, které mělo zabezpečit stejnou obhajobu všem a odstranit obhajobu podle majetkových poměrů, bylo opatření naprosto správné. Čepička a jeho náměstek Heráf³² však tohoto opatření zneužili k podstatnému omezení práva obhajoby před Státním soudem. Tak se téměř nestávalo, že by obhájce obviněného před Státním soudem obhajoval, častějším zjevem bylo, že vystupoval jako jakýsi druhý prokurátor. Celý systém kabinetní justice vedl tedy i k porušování práv obhajoby. Čepičkovy zásadní pokyny rozváděl na poradě předsedů krajských soudů a krajských prokurátorů dne 12. 6. 1950 v Piešťanech náměstek ministra spravedlnosti Heráf takto: „... my věci advokátů stále sledujeme, o jejich neplechách víme, ale nejméně se o jejich takové činnosti dozvídáme od soudců z povolání. Je třeba, abychom se o jejich činnosti dozvíдали od soudců z povolání. Netrpte jim takzvané plamenné řeči, kterými chtějí působit na cit soudců a lidových přisedicích. Zjistili jsme, že advokáti navštěvují soudce z lidu a snaží se je ovlivnit ve prospěch svých klientů. Advokáti ve svých obhajobách nemístně a nesprávně používají marx-leninských pouček a citátů, zaplavují soudy potvrzeními strany, národních výborů, výborů NF apod., aby vzbudili dojem, že o věc je veřejný zájem. Netrpte jim, aby napadali orgány SNB a uváděli v pochybnost kvalitu administrativních protokolů, aby se exponovali za propuštění z vazby, aby intervenovali a mařili smírná vyřízení věci.“

Advokacii byla takto uložena úloha pomáhat „k usvědčení“ pachatele, nikoliv jej obhajovat. O tom, že advokát byl považován za jakéhosi nepřitele v trestním řízení, svědčí mimo jiné také kárné řízení vedené proti prokurátoru okresní prokuratury v Bratislavě dr. Adamišovi, který v roce 1949 jako referent trestního odboru Pověřenectva spravedlnosti v Bratislavě přijal obhájce obžalovaného v jedné trestní věci a o věci s ním jednal.

Faktické znemožnění práce obhájců také přispělo k rozšíření a uplatnění systému kabinetní justice.

---

³² Heráf, Otakar (1903–1977). V r. 1948 prezidiálním šéfem MS, od února 1948 II. náměstkem ministra spravedlnosti pro úsek hospodářský a plánování. Pomáhal očistovat resort justice od „nepřátelských živlů“. V únoru 1954 podal ministr spravedlnosti dr. Václav Škoda návrh na jeho odvolání z funkce (politicky a organizačně prý nezvládal svůj úsek).

Porušování zásady zajišťování objektivní pravdy – notorieta

Jednou z dalších příčin porušování socialistické zákonnosti v trestním řízení bylo používání tzv. notoriety.³³ Její podstata spočívala v tom, že při posuzování viny v trestním řízení včetně soudního procesu se nevycházelo ze zjištěných skutečností a prokázaného jednání obžalovaného, nýbrž mnohdy jen z úvah a dedukcí opírajících se o obecné zkušenosti a poznatky. Používání notoriety zastíralo nedostatek usvědčujících důkazů, a bylo proto v naprostém rozporu se zásadou objektivní pravdy. Vedlo k nesprávnému a nepodloženému zpřísňování kvalifikace trestného činu, a tím samozřejmě i k ukládání neodůvodněně vysokých trestů.

Důkazem o prosazování notoriety je obsah gremiální porady Státní prokuratury v Praze ze dne 9. 9. 1949, na níž bylo zaujato toto stanovisko: „Navrátilce z americké okupační zóny v Německu nutno zásadně (s výjimkou individuálních případů, které nutno vždy bedlivě uvažovat) stíhat pro vyzvědačství, event. i pro velezradu.“ Toto stanovisko bylo ještě zpřesněno a zdůrazněno na gremiální poradě ze dne 30. 9. 1949, v jejímž zápise se praví: „Dále se Ziegler znovu zmínil o trestání navrátilců z americké okupační zóny v Německu. Takové osoby nutno zásadně potrestat pro zločin velezrady, podle okolností pro zločin vyzvědačství. Výjimku možno učinit jen v těch případech, kde je předem jasno, že žádná z obou uvedených skutkových podstat nemůže být prokázána. Přitom není ani potřeba navrhopvat výslech znalců z oboru politického nebo vojenského zpravodajství, neboť je notoricky známa jak činnost zrádné emigrace, s níž navrátilci za hranicemi vešli ve styk, tak metody orgánů CIC,³⁴ které navrátilce podrobily zpravodajskému výslechu.“

Na gremiální poradě soudců Státního soudu v Praze dne 11. 12. 1950 upozornil Richtř přítomné soudce na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu v konkrétní věci, že „zločin velezrady je dán již tím, že obviněný odešel do Německa, a je nerozhodné, zda jeho původní úmysl se nesl k velezradě a zda neprodělal screening“ (výslech cizími zpravodajskými orgány).

Používání notoriety pro vyšší kvalifikaci trestné činnosti bylo prosazováno i ve Sbírce rozhodnutí československých soudů, vydávané Ministerstvem spravedlnosti. V uveřejněném odůvodnění rozhodnutí č. 49 z roku 1949 je uvedeno: „Určitost velezrádného podniku obžalovaných je jasně vyjádřena zdůrazněním zjištěných a notoricky známých cílů protistátní činnosti emigrace, ke které se obžalovaný rozhodl připojit. Proto zjištěný skutkový stav zakládá skutkovou podstatu zločinu velezrady.“

Používání notoriety vedlo k masovému odsuzování pro velezradu a špionáž.

Dozor prokurátora na vyšetřování prováděné StB

Dozor prokurátora nad vyšetřováním prováděným StB se začal uskutečňovat velmi nesměle v druhé polovině roku 1953. Fakticky však teprve koncem roku 1954.

Prokurátor se s případem seznamoval až po skončení vyšetřování, po podání trestního oznámení. Ve věcech, kdy byl zamýšlen veřejný proces, se prokurátor seznamoval s případem již v době, kdy se trestní oznámení zpracovávalo. K tomu byli určeni takzvaní styční prokurátoři, pro každý kraj jeden. Úkolem těchto prokurátorů bylo také formálně vyhotovovat roz-

³³ Notorieta – všeobecná známost; právnícky skutečnost, kterou již není třeba dále zjišťovat, dokazovat.

³⁴ CIC – Counter Intelligence Corps – Protišpionážní sbory; americká vojenská zpravodajská služba. Podle komunistické propagandy v 50. letech měli „špioni“ CIC všemožně rozvracet hospodářství a ohrožovat budování lidově demokratického zřízení v Československu, např. importem „amerického brouka“ (mandelinky bramborové), sabotážními akcemi v průmyslu a zásobování, podkopáváním nadšení a uvědomělosti obyvatel šířením nepřátelské propagandy atd.

hodnutí o vazbě. Tímto opatřením však nebylo zabráněno tomu, že o vazbě u většiny obžalovaných bylo rozhodováno až po několika měsících vazby. Proto bylo v druhé polovině r. 1951 zřízeno u prokuratury v Praze tzv. IX. oddělení a u prokuratury v Brně a Bratislavě tzv. V. oddělení. Tato oddělení, podle výnosu ministra spravedlnosti Raise, neměla vykonávat dozor nad vyšetřováním.³⁵

Jejich úkolem bylo dbát, aby nikdo nebyl ve vazbě bez souhlasu prokurátora. Přes řadu potíží, která tato oddělení měla, formálně svůj úkol plnila. Téměř nikdo nebyl ve vazbě bez vědomí prokuratury. Ale to bylo všechno. Pracovníci v těchto odděleních nikdy obviněné neviděli a ani jim uvalení vazby nesdělovali. Také protokol s obviněným, který měl udělat prokurátor, dělat nemohl. Plnili tedy jen úkoly evidenční a dodávali opatření Státní bezpečnosti zdání legality. Žádným způsobem nebyla ovlivněna praxe vyšetřovacích orgánů. Zejména v případech tzv. nepřátel ve straně se činnost prokurátorů těchto oddělení omezila jen na potvrzování, a to s několikaměsíčním zpožděním, opatření provedených Státní bezpečností.

Tato oddělení prokuratury skončila svou činnost 31. 12. 1952. Potom jejich funkce ve vztahu ke správě vyšetřování přešla na oddělení GPb na Generální prokuratuře, která pokračovala tímto způsobem, jenom s tím rozdílem, že toto oddělení bylo na Generální prokuratuře, zatímco oddělení Státní prokuratury sídlilo na Ministerstvu vnitra ve Wintrově ulici. (G) [v orig.]

V polovině roku 1952 přechází rovněž veškeré vězeňství z resortu Ministerstva spravedlnosti na resort Ministerstva národní bezpečnosti. Tímto opatřením bylo vyšetřujícím orgánům bezpečnosti umožněno vykonávat přímý vliv na zatčené osoby od zatčení až do skončení výkonu trestu.

Závěr

Kabinetní justice vytvořená jako systém po únoru 1948 zejména na úseku Státního soudu byla jednou z podstatných příčin porušování socialistické zákonnosti v ČSR. Její rozsah se zřetelem na počet případů odsouzených jenom u Státního soudu byl velmi značný. Byl vytvořen takový stav, že v podstatě nebylo možné, aby v soudním řízení byly odhaleny nezákonné metody vyšetřujících orgánů. Justice se stala poslušným nástrojem vyšetřujících orgánů.

---

³⁵ IX. oddělení pražské prokuratury a V. oddělení brněnské a bratislavské prokuratury. Zřízena byla v r. 1951 s úkolem vykonávat dozor nad vyšetřováním. Zvláštní (trestní) odd. Státní prokuratury působící u státněbezpečnostních úřadů, a to při MNB v Praze (prokurátoři A. Havelka, F. Dosoudil a V. Sedlák), resp. při KV StB v Brně (prokurátor K. Kudrna) a KV StB v Bratislavě (prokurátor K. Kašpar). Byla zřízena výnosem ministra spravedlnosti ze dne 23. 4. 1951, činnost zahájila k 1. 11. 1951. Výnos o jejich spolupráci s orgány StB měl být vydán k 6. 11. 1951. Svou činnost oficiálně ukončila k 31. 10. 1952 (jejich spisový materiál mělo převzít 9. odd. Státní prokuratury v Praze), ale fakticky působila až do konce r. 1952. K jejich zrušení mělo dojít současně se zrušením Státní prokuratury (decentralizace a přenesení agendy Státního soudu a Státní prokuratury do krajů). Úkolem těchto oddělení mělo být „zachování socialistické zákonnosti, zejména pokud jde o přísné dodržování všech zákonných předpisů při vyhledávání a vyšetřování trestných činů protistátních“. Měla vlastně vykonávat dozor nad vyšetřováním a umožnit úzkou spolupráci s vyšetřujícími orgány StB, odstranění neinformování prokurátorů, udržování co nejužšího styku u významných případů, dohled nad dodržováním všech zákonných předpisů při vyhledávání tr. činů, zatýkání (zadržování) a odevzdávání obviněných prokurátorovi, dohled nad vyšetřovacími metodami neslučitelnými s duchem lidově demokratického zřízení, „pokud se ještě ojediněle vyskytují“, vedení záznamu o opatřeních vedoucích k odstranění nezákonností, dále společný postup v otázce výkonu vazeb a urychlené řízení ve vazebních věcech (rozhodování o propouštění, příp. o jejich prodloužení), odstranění průtahů spojených s předkládáním trestních oznámení (vedení seznamu věcí, u nichž nebylo tr. oznámení podáno do tří měsíců po zatčení nebo zadržení obviněného), evidence trestních oznámení, právní porady v otázkách trestního práva atd.

V pozdějším období za ministra Raise předkládá již ministr spravedlnosti nejvážnější věci k rozhodnutí komisi, které předsedá ministr bezpečnosti Kopřiva.

Kabinetní justice vznikla a plně se uplatňovala již v období před politickými procesy a trvala v plném svém rozsahu v období politických procesů.

Kromě přímého porušování socialistické zákonnosti měl tento stav velmi neblahý vliv na rozkolísání celého justičního aparátu včetně nových dělnických kádrů přicházejících do justice.

Vedoucí pracovníci justice na základě četných upozornění věděli o nezákonných metodách při vyšetřování a nesou proto politickou zodpovědnost za to, že systémem kabinetní justice těmto metodám pomáhali.

Z předcházející zprávy a zjištěných dokumentů vyplývá odpovědnost zejména těchto osob: dr. Alexeje Čepičky, bývalého ministra spravedlnosti, dr. Karla Klose, bývalého náměstka ministra spravedlnosti, kteří zavedli a plně rozvinuli systém kabinetní justice. Porušovali platné zákony přijaté po únoru 1948, fakticky odňali rozhodování soudům a protizákonnými směrnici vytvořili stav nekontrolovatelnosti práce vyšetřujících orgánů v soudním řízení. Svými směrnici, jimiž řídili soudy a prokuraturu, zabránili, aby nezákonné metody používané ve vyšetřování, o nichž věděli, mohly být zjištěny ve stadiu soudního procesu.

Politickou zodpovědnost nese rovněž dr. Štefan Rais, bývalý ministr spravedlnosti, za něhož se kabinetní justice zavedená Čepičkou plně rozvinula.

Dr. B. Ziegler, bývalý státní prokurátor, dr. H. Richter, bývalý předseda Státního soudu, dr. Bartoš, bývalý náměstek předsedy Nejvyššího soudu, rozvíjeli všechny formy kabinetní justice na Státní prokuratuře a Státním soudu.

***

Zpráva byla vypracována na základě dokumentace z archivu Ministerstva spravedlnosti, zejména archivu dr. K. Klose. Bylo dále použito materiálu z archivu Generální prokuratury, zvláště materiálu Státního soudu a Státní prokuratury, oddělení Brno a Bratislava, které se v největší míře zachovaly. Fakta potvrdil i archiv dr. Čepičky, který po dlouhou dobu měl ve svém bytě a teprve v posledních dnech jej předal k dispozici ÚV KSČ. Uvedené skutečnosti byly ověřeny v zápisech ze zasedání předsednictva ÚV KSČ a politického a organizačního sekretariátu.

Dokumentace

Z archivních materiálů byly vyňaty dokumenty, které jsou rozhodující pro údaje v jednotlivých částech zprávy a byly uloženy v archivu ÚV KSČ.

Dokumentace k části:

Soustředění vlivu na rozhodovací pravomoc soudu v rukou ministra spravedlnosti – složka A.

Odstranění kontroly justičních orgánů nad vyšetřováním – složka B, B1.

Zvláštní postavení prokuratury vůči soudu – závažnost návrhu prokurátora pro senát – složka C.

Systém schvalovací a zpravové agendy včetně stanoviska k trestům – složka D.

Podstatné omezení práva obhajoby – složka E.

Porušování zásady zjišťování objektivní pravdy – notorieta – složka F.

Dozor prokurátora na vyšetřování prováděné StB – složka G.

DOKUMENT č. 14

Závěrečná zpráva tzv. Pillerovy komise (první, neschválená verze, 1969)

SÚA, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 41A.

Poznámky vypracovali L. Babka, P. Virkner, A. Rázek, J. Vorel a M. K. Černý.

ZÁVĚREČNÁ ZPRÁVA

(I. varianta)

Úvod

Komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace předkládá závěrečnou zprávu, která se člení na tři části: I. Politické procesy, II. Revize a rehabilitace, III. Politická odpovědnost.

Obsah závěrečné zprávy je vymezen účelem sledovaného tématu. Nezachycuje všestranný pohled na československý vývoj v poválečném období, ale soustřeďuje se pouze na ty jevy, které úzce souvisejí s politickými procesy a jejich revizí. Z tohoto hlediska lze spatřovat jisté znaky neúplnosti. Rozsah zprávy je ovlivněn také tím, že předpokládáme znalost mnoha událostí a údajů, které obsahovala zpráva tzv. Kolderovy komise, a údajů, které byly už publikovány. Proto také je poněkud odlišný způsob zpracování mezi I. a II. částí. Historií revize a rehabilitace se komise zabývala jako první, a proto závěrečná zpráva obsahuje nezbytné množství prvotních faktografických údajů. Komise vycházela také z toho, že členové ÚV KSČ budou mít k dispozici zprávu tzv. Kolderovy komise.

Závěrečnou zprávu komise zpracovala pracovní skupina historiků, právníků a ekonomů. Prostudovali archivní fondy, především ÚV KSČ, které jsou uspořádány, i materiály z osobního fondu A. Novotného a R. Slánského, které byly zpřístupněny. Pracovní skupina se setkala s velkou ochotou a pochopením těch pracovníků archivu ÚV KSČ, se kterými spolupracovala. Nutno konstatovat, že naprostou většinu archivního materiálu měly k dispozici už tzv. komise Barákova¹ a Kolderova. Na rozdíl od jejich činnosti měla komise archivní materiál zpracován podle zásad archivní praxe. Ovšem rozsah archivních fondů, které měla pracovní skupina k dispozici, je přes jeho velikost ještě neúplný. Nejsou kompletní materiály z Ministerstva vnitra vztahující se k procesům a zejména nelze z československých archivů odpovědět na některé otázky spojené s procesy.

Na základě výzkumu zpracovala pracovní skupina studijní informace v rozsahu více než 1500 stran. Zachycují podrobně jednotlivé významné události i hodnocení dílčích problémů a jevů historie politických procesů a rehabilitace. Jednotlivé studie dala pracovní skupina k vyjádření většině těch soudruhů, o kterých studie pojednává nebo mohou uvedené údaje

---

¹ Barákova komise – komise ÚV KSČ vedená ministrem vnitra Rudolfem Barákem. Jejím úkolem bylo „přezkoumání několika soudních případů u odsouzených pro protistátní činnost“. Pracovala od ledna 1955 a závěrečnou zprávu přijala v říjnu 1957. Prozkoumávala pouze výši rozsudků a pomáhala s jejich revizí. Neprověřovala objektivně spáchané nezákonnosti, přispívala pouze ke zmírňování rozsudků. Nezákonně odsouzení nebyli rehabilitováni, nebyla uznána ani jejich nevina. Těžiště činnosti spočívalo v přezkoumávání procesů s vysokými stranickými činiteli. Během své činnosti její pracovníci nicméně shromáždili ohromné množství materiálů, které byly využity při dalším zkoumání komunistické nezákonnosti.

upřesnit, opravit. Ne u všech soudruhů se setkala pracovní skupina s pochopením a porozuměním. Zmíněné studie se staly podkladem pro závěrečnou zprávu.

Podstatně odlišný charakter má I. a II. část oproti části III. Oddíl Politické procesy a Revize a rehabilitace je pokusem o historicko-politickou studii, jejíž autoři si nemohou činit právo na poslední slovo, ale jsou přesvědčeni, že další výzkum bude mnohé pohledy upřesňovat a prohlubovat a nové souvislosti objevovat. Nelze proto přijmout tyto dvě části závěrečné zprávy jako usnesení, neboť tím by se znemožňoval další výzkum. Třetí část – Politická odpovědnost – má za úkol vymezit odpovědnost za procesy i jejich zdlouhavou revizi a vyvodit z toho politické důsledky, které nemohou nemít podobu závažných rozhodnutí a usnesení.

Pracovní skupina se domnívá, že mnohé poznatky ze studia politických procesů a jejich revize mají velký aktuální význam, zejména při formování politického systému, který by měl mít schopnost zamezit takovým deformacím socialismu, jakými politické procesy byly. Proto doporučuje shrnout tyto poznatky pro potřeby stranických orgánů i členů v jakési „historické ponaučení“.

I. Politické procesy

1. Mezinárodní souvislosti

Máme-li správně posoudit příčiny, které v Československu vedly k deformacím politického systému, porušování zákonnosti a politickým procesům, musíme se podrobněji, než to učinily předchozí stranické komise pro rehabilitaci, zabývat soustavou mezinárodních vztahů a vztahů uvnitř socialistického společenství v poválečném období.

Krátce po skončení druhé světové války se spojenecká protihitlerovská koalice začala rozpadávat. Společné protifašistické zájmy nebyly natolik silné, aby ji dokázaly udržet i po vojenské porážce Německa a Japonska. Logickou arénou narůstajících střetů stávala se Evropa, zejména ta její část, kde se stýkaly hranice formujících se protikladných světů.

Východiskem politiky USA vůči Sovětskému svazu se postupně stala doktrína „zadržování komunismu“,² formulovaná systematicky v průběhu roku 1947. Spočívala na tezi o nadměrném vzrůstu sovětského vlivu, o expanzionismu SSSR, proti němuž je nutno postavit dostatečnou sílu všude, kde chce útočit na zájmy stabilního míru. Znamenalo to mj. nepřipustit Sovětský svaz k rozhodování o stěžejních světových problémech, nedopustit další rozšíření jeho zájmových sfér, resp. snažit se tyto sféry zužovat. Duch této linie se projevoval v řadě aktů a tendencí charakteristických pro evropskou politiku USA v prvních poválečných letech. Situace se vyhrocovala kolem německé otázky,³ Marshallova plánu,⁴ později v souvislosti se vznikem NATO⁵ atd.

---

² Politika zadržování komunismu (Containment) – oficiální americká politická doktrína ve vztahu ke komunistické části světa v letech 1946–1954 a poté v éře prezidenta Kennedyho. K jejímu vytvoření přispěl chargé d'affaires USA v Moskvě George Kennan, který načrtl zásady zadržování v tzv. dlouhém telegramu z února 1946. Dospěl k závěru, že expanzivní politiku SSSR nelze omezit tradičními prvky diplomacie – ty spíše přesvědčí SSSR o slabosti Západu a ještě posílí sovětské agresivní záměry. Západ měl tedy užívat metody aktivního „zadržování ruských expanzivních tendencí“, jež mělo spočívat v „nepřetržitém a neústupném nasazování síly v místech stále se měnících zeměpisných bodů“. Zbrojení a agresí se nemělo čelit politickým vyjednáváním a ústupky, nýbrž rovněž přiměřeným zbrojením a vojenskou, politickou a hospodářskou hrozbou v místech napětí. Konkrétní projevy této snahy lze spatřovat jak v Marshallově plánu a Trumanově doktríně, tak především ve vzniku NATO.

³ Německá otázka – problematika týkající se poválečného vývoje Německa a různých pohledů velmocí na jeho řešení. Zatímco SSSR v průběhu několika poválečných let přišel s návrhem na úplnou neutralizaci sjednoceného Německa, západní státy raději volily variantu rozděleného Německa, jehož západní část by se rozvíjela svobodně (ve skutečnosti by velmocí Německo vojensky uvolnily, reálně by však přešlo pod mocenský vliv SSSR). Podle jejich pohledu nebylo slabé, byť sjednocené Německo v zájmu svobodného světa. Z tohoto názoru se odvíjely přípravy na vyhlášení samostatného západního Německa, jež vyvrcholily dne 7. 9. 1949 vyhlášením SRN (7. 10. 1949 následovalo vyhlášení NDR, sovětského satelitu). S problematikou německé otázky v této době souvisí i první krize studené války (neúspěšná sovětská blokáda Berlína mezi červnem 1948 a květnem 1949).

⁴ Marshallův plán – plán americké hospodářské pomoci válkou zničené Evropě navržený americkým ministrem zahraničí Georgem Marshallem dne 5. 6. 1947. Cílem bylo zajištění silné, jednotné a hospodářsky výkonné Evropy. Pomoc byla nabídnuta všem evropským státům (teoreticky nevyjímaje ani SSSR), nicméně státy spadající nově do sovětské zájmové sféry vlivu byly Moskvou přinuceny pomoc odmítnout. Tím, že hospodářská pomoc USA zůstala omezena na západoevropské státy, došlo k dalšímu posílení železné opony a prohloubení napětí mezi oběma politickými tábory.

⁵ NATO (North Atlantic Treaty Organization) – Severoatlantická aliance – vojenská organizace deseti západoevropských států, USA a Kanady vzniklá podpisem Washingtonské smlouvy dne 4. 4. 1949. V prvních letech existence měla podobu spíše pouze deklarativní. Její význam v tomto období, což byla věc nejvíce pobuřující

Zostřování mezinárodních vztahů bylo z americké strany doprovázeno reakčním zákonodárstvím, namířeným dovnitř vlastní země. Mezi tehdejšími akty smutně proslul zákon o kontrole loajality, podepsaný Trumanem⁶ v březnu 1947. Umožnil nejrůznější formy pronásledování demokratických sil, podněcoval atmosféru podezírání a byl výrazným nástrojem stupňovaného antikomunismu.

Sovětský svaz se v důsledku této americké politiky ocitl v jisté defenzivě a izolaci. Postupně byl zbaven možnosti spolurozhodování v západním Německu a stejně i v Japonsku, opět v blízkosti svých hranic. Ve čtyřstranných spojeneckých institucích, pokud se ještě držely při životě, narážel na sjednocenou frontu západních zástupců. Snahy odpovídat na sílu silou končily neúspěšně.

Jedním z míst, kde se stýkaly a střetávaly zájmy světových mocností, byl Blízký východ, jmenovitě Palestina. V dané chvíli nepatřila zdejší problematika k prvořadým mezinárodním problémům. Z hlediska politických procesů, a zejména jejich antisemitských aspektů, hrála však později neobyčejně významnou, neblahou roli. Proto jí musíme věnovat větší pozornost.

V únoru 1947 oznámila britská vláda své rozhodnutí ukončit mandát v Palestině a předit odpovědnost OSN. Perspektiva Palestiny se v této chvíli stávala součástí širších velmocenských vztahů na Blízkém východě. Připomeňme, že v březnu 1947 byla vyhlášena Trumanova doktrína,⁷ násobící americké pozice v Turecku. Koncem roku 1946 začal také v Íránu po přechodně demokratičtější vývoji a dočasném zlepšení vztahů k SSSR ostrý kurs. V jeho průběhu se aktivně uplatňovala americká vojenská mise, a tak se dal reálně očekávat vzestup vlivu USA rovněž v této zemi.⁸ Za dané situace spatřovala sovětská zahraniční politika významnou

---

SSSR, spočíval především v udržení vojenské i politické přítomnosti a zaangažovanosti USA v Evropě. Teprve později se z NATO stala funkční organizace s vojenským i politickým aparátem.

⁶ Truman, Harry Spencer (1884–1972), americký politik a státník, představitel Demokratické strany. Od r. 1935 senátor, od 1945 viceprezident. V letech 1945–1953 prezident USA. Během jeho funkčního období vypukla plně studená válka, byla zahájena nová masivní fáze zbrojení, odehrály se první konflikty s komunistickým táborem (berlínská krize, korejská válka). Jeho zásluhou byla ukončena Rooseveltova tendence stálého ustupování sovětským požadavkům a přáním, proti nimž hodlal naopak tvrdě vystupovat. Stojí rovněž za několika významnými událostmi a dokumenty, jež ovlivnily celé blokové období (Trumanova doktrína, přijetí doktríny zadržování komunismu, vznik NATO).

⁷ Trumanova doktrína – princip všestranné americké pomoci každému státu, který se ocitne v situaci ohrožení komunismem a projeví o tuto pomoc zájem. Doktrínu navrhl prezident USA Harry Truman dne 12. 3. 1947 v projevu v Kongresu. Prezident rozdělil svět na dva ideologicky nesmiřitelné tábory a všem příslušníkům tábora demokracie nabídl americkou pomoc a podporu. Spojené státy verbálně přijímaly (ač to vůbec neměly v úmyslu) absolutní závazek k obraně demokracie vždy a všude. Bezprostřední příčinou vyhlášení doktríny byla Trumanova snaha přesvědčit americké zákonodárce, aby uvolnili dostatek peněz na finanční pomoc Řecku a především Turecku, tedy zemím, jimž v důsledku ukončení finanční pomoci ze strany Velké Británie akutně hrozil pád do sovětské sféry vlivu.

⁸ Příklon Íránu k USA byl způsoben především agresivní a necitlivou politikou Sovětského svazu, který se chtěl za každou cenu zmocnit ropných ložisek v oblasti. Když Stalin neuspěl ve snaze o získání koncese, začal masivně podporovat separatistické hnutí v severním Íránu a připravoval jeho připojení k Ázerbajdžánu. Zcela otevřeně v této oblasti operovaly sovětské bezpečnostní i vojenské složky. Situace se vyhroutil koncem r. 1945, kdy proti šáhovým vojskům útočily vojenské jednotky prosovětské komunistické strany Tude spolu s vojsky Rudé armády (SSSR se odmítl stáhnout z Íránu ke 3. 3. 1946, jak se velmoci dříve domluvíly). Poté, co se situaci začala zabývat Rada bezpečnosti OSN a na stranu Íránu se rozhodně postavily Spojené státy, Stalin částečně ustoupil. Dne 4. 4. 1946 bylo dosaženo dohody, podle níž se Rudá armáda měla stáhnout ze severního Íránu a SSSR měl přestat podporovat separatistická hnutí v oblasti, na druhou stranu však měla vzniknout íránsko-sovětská ropná společnost. Sověti se stáhli (což znamenalo konec činnosti všech separatistických a komunistických organizací v severním Íránu), společná ropná společnost však nakonec nevznikla (Írán odmítl smlouvu o jejím vzniku ratifikovat), což představovalo první výraznější porážku Stalina ve stu-

příležitost hájit své blízkovýchodní zájmy prostřednictvím diplomatické ofenzivy v palestinské otázce. Anglický vliv zde evidentně končil. Americký se ještě nestačil zcela prosadit, a navíc nebyla ve vládnoucích kruzích USA jednota o metodách přístupu k celému palestinskému problému. Velká část vedoucích kruhů arabského nacionalismu byla tehdy pod převažujícím anglickým vlivem a zatím se nerýsovala naděje na změnu tohoto stavu. Ale mezi židovským obyvatelstvem Palestiny byly silné levicové, demokratické a protiimperialistické tendence. Protifašistický postoj, demokratické a socialistické smýšlení se dalo očekávat též u velké části potenciálních evropských přistěhovalců, prošlých peklem nacistických koncentračních táborů. Souhrnně řečeno, vytvářely se jisté podmínky, aby mocenské vakuum, očekávané po skončení britského mandátu, vyplnil postupně Sovětský svaz při současné podpoře předpokládaných protiimperialistických tendencí.

S aktivní podporou SSSR a dalších socialistických zemí odhlasovalo koncem listopadu 1947 Valné shromáždění OSN rozdělení Palestiny na dva státy – židovský a arabský. Problémy ovšem nekončily, spíše začínaly. Ihned po vyhlášení rozhodnutí OSN začala „neoficiální“ arabsko-židovská válka. Na slavnostní vyhlášení státu Izrael, k němuž došlo 14. 5. 1948, reagovalo několik arabských států vstupem svých vojsk na palestinské území. Boje pak s krátkými přestávkami pokračovaly až do počátku roku 1949. Arabské země se při nich těšily významné podpoře Velké Británie, zatímco Spojené státy podporovaly židovský stát. Celý problém se stal součástí anglo-amerických rozporů té doby a z obou stran odrážel strategické zájmy těchto mocností v mimořádně exponované blízkovýchodní oblasti. Z pozic USA sehrály též zřejmě nikoliv nejmenší úlohu obavy, aby do Palestiny nepronikl sovětský vliv. Postoj Sovětského svazu a ostatních socialistických zemí vyvolával v Izraeli přirozeně mnoho sympatií. Samozřejmě především v demokratických kruzích, ale do jisté míry též ve vrstvách vládnoucích.

Postupně však získávaly v Izraeli rozhodující, ba výlučný vliv USA. Z voleb konaných v lednu 1947 vyšla jednoznačně nejsilnější pravicová socialistická strana Mapai,⁹ která pak vytvořila vládní koalici s buržoazními stranami. Vládní program respektoval některé zájmy pracujících, ale v podstatě neměnil společenské zřízení. Možnosti posilování vlivu SSSR a socialistických států se horšily. Politické vakuum vzniklé po odchodu Angličanů vyplňovaly Spojené státy.

Toto období, rozhraní let 1948–1949, je pro účely našeho zkoumání rozhodující, ale nejméně o něm víme. V těchto měsících nastal v politice SSSR vůči Izraeli zlom. Socialistické státy se dezinteresovaly a vztahy s Izraelem se rychle horšily. Jak ukazují československé dokumenty, začala se postupně zmrazovat nejrůznější dosud poskytovaná pomoc. Nejen to. V SSSR narůstaly nejrůznější protizidovské tendence a v následujících letech dále sílily.

Je zřejmé a logické, že ke zhoršení vztahů SSSR k Izraeli došlo poté, kdy zde jednoznačně převládl americký vliv a progresivní síly nedosáhly pronikavějších úspěchů. Snad se v tomto období také počínala rodit budoucí arabská linie sovětské politiky na Blízkém východě. Nejasné však zůstává, proč se změna jedné stránky zahraniční politiky a strategie SSSR odrážela výrazně též v politice vnitřní, ve zvýšeném podezření a přímých represích proti některým občanům židovského původu. Židovská otázka se stávala postupně předmětem zvýšeného

---

dené válce. Krize ukázala jednak počátek větší angažovanosti a ostřejšího postupu USA proti Sovětskému svazu, jednak určitou slabost Stalina, který musel většinu aktivit a sil zaměřit především na východní a střední Evropu (prozatím neměl dostatek sil a prostředků na tvorbu složité, mnohostranné zahraniční politiky).

⁹ Mapai – Židovská socialistická strana. Založena r. 1930 v Palestině. Dominantním politikem byl od konce 30. let David Ben Gurion. Roku 1968 se strana Mapai sloučila s dalšími dvěma demokratickými levicovými stranami, s nimiž vytvořila Izraelskou stranu práce.

politického i bezpečnostního zájmu. Vznikaly představy o významném podílu Židů na světovém imperialistickém spiknutí, o jejich účasti na ideovém a politickém rozvrácení socialistických zemí. Specifická váha problému sionismu a Židů vůbec se v přípravě a v průběhu politických procesů neustále zvyšovala, ač šlo vesměs o umělé konstrukce, postihující především komunisty a pokrokové lidi.

Význam židovské otázky v konstrukci politických procesů se projevoval již v průběhu roku 1949, v rozbíhající se akci proti tzv. kosmopolitismu,¹⁰ která byla přenesena i do lidově demokratických států, v bezpečnostním zásahu proti „Židovskému protifašistickému výboru“ v SSSR i v Rajkově procesu.¹¹ Hlavní vývoj se však odehrával až v pozdějším období a souvisel zejména s přípravou procesu proti „protistátnímu spikleneckému centru“ v Československu¹² a s tzv. případem lékařů v SSSR¹³. Skutečné záměry celé kampaně lze na základě dnešních znalostí jen těžko posoudit, neboť jejich realizaci zabránila Stalinova smrt a změny, k nimž poté v SSSR došlo.

V důsledku zostřování mezinárodní situace a vypuknutí studené války začal být Stalin stále více přesvědčen o nevyhnutelnosti nového světového konfliktu, a to v relativně krátké době několika let. Zdá se, že přes všechny neúspěchy nebyl pesimistou, pokud jde o výsledky

---

¹⁰ Jedna z kampaní zahájená v poválečném Sovětském svazu, která měla ve spojení s ostatními represivními akcemi vést k novému „Velkému teroru“. Stalin obviňoval ze zrady vše, co mělo jakoukoliv spojitost se Západem, vše, co přišlo ze Západu, bylo špatné, proradné, nepotřebné. Kampaň byla plně rozpoutána r. 1949, ale první příznaky se objevovaly již od r. 1946. Většinu prvních obětí tvořili umělci obvinění z buržoazních metod umělecké práce, později se zatýkání přeneslo i na Stalinovy spolupracovníky (včetně nejbližších). Novou náplň dostala kampaň v souvislosti se zhoršením vztahů s Izraelem. Ztráta mocenského vlivu na Izrael pomohla Stalinovi zaútočit na novou velkou skupinu nepřátel, „agentů Západu usilujícího o světovládu a o svržení vlády Sovětů“, jimiž byli Židé (akce proti sionismu). Již koncem r. 1947 začala likvidace Židovského protifašistického výboru, jehož předseda Solomon Michoels byl 13. 1. 1948 nalezen zavražděn. Tato likvidace byla kvůli mezinárodní politice prováděna takřka v utajení. Teprve r. 1948 se zatýkání a represe Židů rozběhly naplno. Příprava procesu však stagnovala, neboť přednost měla jiná kampaň zapadající do struktury „druhé Velkého teroru“ – „Leningradský případ“. Samotný proces s Židovským protifašistickým výborem probíhal v červenci 1952 (25 trestů smrti) poté, co byl přiřazen jako vedlejší ke kampani dalekosáhlého „nacionalistického židovského spiknutí“, do jehož čela byl postaven bývalý ministr Státní bezpečnosti Viktor S. Abakumov. Akce proti kosmopolitismu (především v jeho protisionistické podobě) se přenesla i do ostatních států východního bloku, zatýkání a přípravy procesů zde probíhaly přesně podle sovětského vzoru.

¹¹ Rajkův proces – plně vykonstruovaný politický proces se skupinou maďarských komunistických politiků a dalších činitelů, v jejímž čele stál významný exponent Maďarské strany pracujících (od jara 1949 Maďarské dělnické strany) László Rajk. Skupina obviněná z titoismu, trockismu a protistátní špionáže byla souzena v září 1949 v procesu vedeném v duchu moskevských procesů 30. let (Sověti stáli v pozadí přípravy procesu). Rajk byl 15. 10. 1949 popraven. Spolu s ním přišli o život Tibor Szönyi a András Szalai. Kromě tohoto hlavního proběhlo ještě několik procesů doprovodných. Procesem vyvrcholil táhnoucí se spor mezi národními a tzv. moskevskými komunisty a byla jím dokončena sovětizace Maďarska. Současně byl proces významným článkem sovětské kampaně v boji proti titoismu.

¹² Proces proti tzv. protistátnímu spikleneckému centru v Československu – jde o proces s vedoucími komunistickými funkcionáři v čele s bývalým generálním tajemníkem KSČ Rudolfem Slánským, který se uskutečnil ve dnech 20.–27. 11. 1952. Blíže viz další text dokumentu.

¹³ Případ lékařů (či „spiknutí bílých plášťů“) představoval vrchol protikosmopolitní (v tomto případě protisionistické) kampaně rozpoutané v SSSR ke konci 40. let a systematicky navazoval na odhalení Abakumovova „židovského-sionistického spiknutí“. Současně však byl také vyvrcholením snah o novou generální čistku. Celý případ byl hlavním momentem poválečného stalinského násilí. V lednu 1953 došlo k zatčení devíti moskevských lékařů-specialistů (později dalších šesti), z nichž polovina byli Židé. Všichni byli obviněni ze sionismu, spolupráce se západními rozvědkami, z pokusů či úmyslů vražd hlavních státních, stranických i vojenských činitelů SSSR, dokonce byli viněni z vraždy Andreje Ždanova a Alexandra Ščerbakova. Přípravy na proces probíhaly velmi intenzivně, život lékařům zachránila jen Stalinova smrt 5. 3. 1953. Ta také zamezila další eskalaci represí a dalšímu rozšiřování „druhé Velkého teroru“.

střetnutí. Sovětský svaz disponoval mohutnou pozemní armádou, vyzbrojenou konvenčními zbraněmi a rozmístěnou zčásti v Evropě, kde proti ní dosud nestála žádná ekvivalentní síla. Někdy mezi lety 1947 a 1949 vyrobil a vyzkoušel SSSR atomovou pumu,¹⁴ a jestliže nadále zaostával v jaderných závodech, pak přece jen zlomil monopol, kterým až dosud Spojené státy disponovaly. Stalin si ovšem uvědomoval obrovskou ekonomickou převahu Spojených států a skutečnost, že v poměrně krátké době může tato převaha radikálně zvrátit vojenský poměr sil, zejména dojde-li, jak se dalo předpokládat, k zapojení obnovované západoněmecké armády do ozbrojeného kontingentu západního světa. Byl přesvědčen, že nelze vyčkávat a přihlížet k dalšímu posilování USA a jejich spojenců, nýbrž čelit jejich válečným přípravám důslednými a včasnými opatřeními. K tomu chtěl využít nejen vlastních vnitřních možností SSSR, nýbrž patřičně koncentrovaného a centralizovaného potenciálu celého socialistického společenství. Podle těchto úvah bylo na rozhraní čtyřicátých a padesátých let bezpodmínečně nutno upevnit toto seskupení, plně je podřídit jednotnému řízení a vlivu, unifikovat metody výstavby a celého sociálního pohybu, tvrdě odstranit odstředivé tendence. Provádět socialistickou industrializaci a další formy přestavby s neustálým vědomím blížícího se válečného konfliktu a přizpůsobovat mu je. Šlo nejen o způsob a zaměření industrializace v každé zemi. Současně se měly jednotlivé ekonomiky co nejužěji propojit (tehdy ještě převážně cestou vzájemného obchodu) a napojit na ekonomiku sovětskou.

Jestliže tedy docházelo k postupnému izolování SSSR od řešení evropských i světových problémů, jestliže se definitivně hroutily naděje na jakýkoliv druh revoluční krize v západní Evropě, pak všestranná mobilizace socialistických států a intenzifikace sovětského vlivu v hranicích socialistického společenství měla tyto nevýhody vyvažovat. Integrační snahy na Východě byly obdobou a protipólem snah západních, reprezentovaných především Spojenými státy. Metody integrace byly ovšem negativně ovlivňovány studenou válkou, představou o blížícím se konfliktu. To je však – pokud jde o východní Evropu – jen jedna stránka věci. Zostřování mezinárodních vztahů probudilo k novému životu teorie a praxe stalinismu, odsunuté v době války a krátce po ní částečně do pozadí, naprosto však nezapomenuté. Tyto teorie se nyní nejen obnovily, nýbrž nabyly řady doplňujících rysů. Objektivně existující zhoršení mezinárodních vztahů bylo tak doprovázeno subjektivistickým reagováním. Reálná nebezpečí vyvolávala reálná, absurdní a chorobná podezření. Mířila zejména tam, kde se nepředpokládala dostatečná zocelenost, totiž do nově zrozených, krátce existujících socialistických států. Z různých teorií, které nejhluběji ovlivňovaly tehdejší vývoj socialistických zemí, je nutno blíže poukázat alespoň na dvě:

1. Teorie neustále se zostřujícího třídního boje

Podle ní roste třídní boj úměrně s úspěchy socialismu, protože síly odsouzené k zániku se uchylují ke stále nebezpečnějším formám odporu. Nejnebezpečnější nepřátelé kryli se podle této teorie stranickou legitimací a vysokými funkcemi. Z těchto pozic mohli údajně nejúčinněji škodit a také se v nich nejdéle skrývat před odhalením.

V okamžiku, kdy se začaly zostřovat mezinárodní vztahy, nabyla tato teorie síly a působnosti, kterou měla těsně před vypuknutím druhé světové války. Současně se obohatila o řadu prvků vycházejících z nové situace a rozšířila se do dalších teritorií. Definitivní rozpad protifašistické koalice, protisovětský a protikomunistický kurs nastoupený v USA byl ze sovětské strany opětován a násoben mj. apriorním, preventivním podezřením vůči každému, kdo se v minulosti i za podstatně jiných podmínek dostal do styku s politickými, administrativními či

---

¹⁴ První pokusný atomový výbuch uskutečnil Sovětský svaz na střelnici v Semipalatinsku dne 29. 8. 1949.

vojenskými institucemi kapitalistických zemí. Stačil však i jakýkoliv delší pobyt na Západě nebo příbuzní v této oblasti. Část z takto inkriminovaného okruhu osob zastávala v některých socialistických zemích odpovědná místa. Tím se zdánlivě naplňovala teze o nejnebezpečnějším nepříteli se stranickou legitimací a ve vysoké funkci.

Teorie lineárně se zostřujícího třídního boje byla v letech studené války modifikována také vznikem socialistického společenství. Vznikla představa, že existuje vzájemná souvislost a komplexnost nepřátelské činnosti. Podle ní šlo o všeobecné, permanentní spiknutí imperialistů proti všem socialistickým zemím, jehož významnou součástí je získávání a nasazování špiónážních agentů. Přitom čím vyspělejší a významnější lidově demokratický stát, tím soustředěnější nápor, tím vyšší funkce se snaží agenti cizích rozvědek dosáhnout. Podle téže představy není možné, aby se škůdci a špióni nacházeli jen na vedoucích místech např. v Maďarsku a Polsku, nikoliv však v Československu, jako zemi průmyslově vyspělejší a v minulosti úže spojené se Západem. Pokud zde ještě nedošlo k odhalení agentury (resp. k nalezení dostatečně exponované „hlavy spiknutí“), je to jen důsledek malé bdělosti, zásadovosti a schopnosti těch, kteří jsou povinni o toto odhalení usilovat.

2. Teorie o jediném socialistickém modelu a škodlivosti zvláštností

Je dostatečně známo, že v prvním poválečném období byly Stalinem tolerovány, a snad i podněcovány, úvahy o národních specifikách, specifické cestě k socialismu odlišné od sovětské. V době studené války a v rámci upevňování socialistického společenství se tyto úvahy (případně praxe vyvíjející se podle nich) nedaly jen tiše vzít z pořadu. Stalin dospěl k přesvědčení, že uplatňování specifik oslabuje a narušuje socialistickou jednotu. V tomto smyslu začala být snaha o respektování zvláštností považována za škůdcovskou, nepřátelskou, vyvažující nejostřejší odsouzení a sankce. Daný, tj. sovětský model se v budoucnu měl vyznačovat jen jakýmsi samovývojem, zdokonalováním uvnitř vlastního rámce, podle podmínek SSSR. Dílčí změny se ovšem považovaly za povinné pro všechny země tvořící socialistickou soustavu.

Vznik a průběh studené války přispěl tedy mnoha formami k vytvoření atmosféry politických procesů namířených dovnitř komunistických stran. Ale tuto atmosféru i vlastní procesy nelze připisovat jen na vrub zhoršeným mezinárodním vztahům. Studená válka mohla mít proto tak mocnou sílu vnějšího podnětu, že jí řada používaných metod socialistické výstavby a postupující deformace politického systému socialistických zemí dobře připravily půdu. Teorie oživené a modifikované studenou válkou dále tyto deformace umocňovaly. Počátkem padesátých let pak oba uvedené klíčové faktory postupovaly ruku v ruce. Jestliže v tomto období vrcholilo zostřování mezinárodních vztahů, pak se jeho vlivy transformovaly do vnitřní politiky socialistických zemí prostřednictvím vrcholně deformovaného politického systému. Výsledkem této syntézy nemohlo být nic jiného než zvrácený, pokřivený odraz zvětšeného napětí.

Realizaci této politiky a těchto teorií zprostředkovávalo počátkem padesátých let několik faktorů. Uvedme nejnámější z nich:

Informační byro komunistických stran

Základním jevem, který se od vzniku Informbyra¹⁵ v roce 1947 stále více uplatňoval v jeho činnosti, byl vzrůstající centralismus uvnitř komunistického hnutí. Vyvrcholil na podzim

---

¹⁵ Informbyro (Komunistické informační byro) – sdružení komunistických stran zemí východní Evropy, Itálie a Francie založené ve Sklářské Porebě ve dnech 22.–27. 9. 1947. Na této schůzce bylo zástupci SSSR poprvé uznáno rozdělení světa na dva protichůdné politické tábory. Šlo o první pokus systémového řešení kontroly

1950 přijetím návrhu na rozšíření funkcí Informačního byra, na vytvoření jeho sekretariátu v podobě stálého řídicího mezinárodního orgánu v čele s generálním tajemníkem. Sekretariát měl být vybaven direktivními pravomocemi. Není známo, zda a v jaké podobě se tento návrh nakonec realizoval. Ale již samo jeho přijetí dokumentovalo a organizačně potvrzovalo fakt, že Informbyro stále výrazněji plnilo svou úlohu centralizujícího nástroje v mezinárodním komunistickém hnutí. V tomto světle nutno vidět politický dopad všech hlavních otázek, které se na půdě Informačního byra řešily. Tak např. hodnocení mezinárodní situace (zejména z roku 1949) vyvolávalo a prohlubovalo vlnu sektářství, nedovolovalo jakoukoliv diferenciaci uvnitř nekomunistických politických sil a celých národů, a tím přispívalo k vybičování a jednostrannému posuzování celosvětové atmosféry. Již samotná bezvýjimečná formulace o rozdělení světa na dva tábory znamenala omezování „demokratického tábora“ jen na socialistické země. Všechny ostatní státy světa patřily podle toho do tábora imperialistického, protidemokratického. Jestliže se tedy měl podle přijaté rezoluce tábor míru a socialismu dále upevňovat, mohlo to znamenat jen co největší sepětí uvnitř socialistického společenství, co neúplnější izolovanost od ostatních světových sil.

Nediferencovaný, negativní postoj byl zaujat k socialistickým stranám a jejich představitelům. V rezolucích z r. 1949 byli dokonce označeni nejen jako „pomahači válečných štváčů“, ale jako „nejhorší nepřátelé míru“. Konstatovalo se, že nyní nevystupují pouze jako agenti buržoazie, ale i jako agenti amerického imperialismu. Sdružení socialistických stran (existující tehdy pod názvem COMISCO – tj. Výbor mezinárodních socialistických konferencí¹⁶) bylo označeno za špiónážní středisko v žoldu americké a anglické výzvědné služby. Svým sektářstvím, jednostranností ve vztahu k socialistickým stranám dostávalo se tak Informační byro na úroveň analogickou počátku třicátých let, pomíjelo a popíralo závěry VII. kongresu Komunistické internacionály.¹⁷ Rozšiřovalo podezírání a perzekuci na další okruhy osob v lidově demokratických zemích.

Dalším jevem a teorií, která v činnosti Informbyra nacházela intenzivní výraz, byla představa o jediném modelu a škodlivosti zvláštností. V souvislosti s jugoslávským případem tvořilo její uplatňování faktickou kostru činnosti Informačního byra téměř po celou dobu jeho aktivní (resp. relativně známé) existence. V témž případě polarizovaly i teorie další, např.

SSSR nad formujícím se východním blokem. Cílem měla být kooperace a vzájemná pomoc komunistických stran. Ve skutečnosti šlo o orgán pevně řízený Sovětským svazem, který měl sloužit k posílení kontroly nad východní Evropou a komunistickými stranami tohoto regionu. O tom, že Stalin neuznával sebemenší odchylky od sovětského modelu, svědčí sovětsko-jugoslávská roztržka, která byla ventilována především skrze Informbyro. Vliv Informbyra byl v porovnání s Komunistickou internacionálou nesrovnatelně menší. Již 17. 4. 1956 došlo k jeho rozpuštění (vstřícné gesto k Jugoslávii a západní Evropě).

¹⁶ COMISCO (Comité international socialiste consultatif) – Výbor mezinárodních socialistických konferencí. Mezinárodní organizace nekomunistických socialistických, především sociálnědemokratických stran. Založena byla r. 1947 v Londýně. Roku 1951 změnila název na Socialistická internacionála. Organizace se charakterizovala jako určitá pokračovatelka II. internacionály. Člensky sdružovala takřka šedesát politických stran z celého světa. Ihned v programovém prohlášení z r. 1951 deklarovala jako svůj fundament podporu demokratického socialismu, což vedlo k názorovému rozkolu se stranami sovětského bloku. Činnost pokračuje dodnes.

¹⁷ Na VII. kongresu Komunistické internacionály (Kominterny), který se konal v Moskvě ve dnech 25. 7. – 20. 8. 1935, byla přijata nová zásada pro vztahy komunistických stran k ostatním socialistickým evropským stranám. Šlo o politiku tzv. lidové fronty, tj. spolupráce všech komunistických, socialistických a sociálnědemokratických politických stran v boji proti společnému nepříteli, v tomto případě fašismu. Přijetí této politické koncepce bylo vítězstvím kampaně vedené Georgi Dimitrovem, který byl současně zvolen předsedou Kominterny. Zároveň znamenalo odvržení Stalinovy politiky „třída proti třídě“, spočívající v boji komunistických stran proti všem buržoazním stranám (včetně socialistických a sociálnědemokratických). Právě k této politice se Stalin vracel prostřednictvím Informbyra koncem 40. let 20. století.

o lineárním zostřování třídního boje. Vyústění jugoslávské záležitosti představovalo přijetí známé rezoluce Informbyra z června 1948.¹⁸

Skutečnost, že rezoluce o Jugoslávii byla přijata v době narůstající studené války (jejímž byla současně výrazem), že hovořila o zradě, ústupcích imperialismu, přeměně v kapitalistický stát, předurčovala logicky další vývoj. Obrana proti „nákaze“ musela za této situace vyúšťovat nejen do politických opatření v jednotlivých stranách, nejen do odstraňování specifík a přibližování unifikovaného modelu, ale též do aktivní perzekuce všech, kteří by tuto nákazu mohli infikovat. Přitom v duchu představ o nejnebezpečnějším nepříteli uvnitř strany zaměřovala se pozornost stranických vedení a bezpečnostních aparátů nejen na samotné jugoslávské příslušníky v jednotlivých zemích, nýbrž hlavně na jejich „pomahače“ mezi vedoucími domácími komunisty. Nelze zapomínat, že společenské přeměny teprve začínaly, že o jejich metodách, hloubce a zaměření panovaly přirozeně rozdílné názory. Ve vedoucích kruzích mnoha stran existovaly rozpory mezi funkcionáři vrátivšími se z moskevské emigrace a činiteli, kteří válečné události a ilegální boj prožívali ve svých zemích. Kromě toho zde byla skupina pracovníků, kteří byli za války na Západě. Rezoluce o Jugoslávii se stala jakýmsi katalyzátorem urychlujícím a vyhraňujícím krystalizaci rozporů, podezření, přesvědčení, že za hospodářskými potížemi se skrývá ruka nepřítelů, jejímž odstraněním lze vlastně všechno vyřešit. V podmínkách a atmosféře roztržky dostávaly nejrůznější předchozí činy nové kvalifikace. Osobní kontakty s jugoslávskými představiteli, výměny materiálů, spolupráce v nejrůznějších oblastech, včetně vojenské a bezpečnostní, dávaly množství podkladů k přípravě a inscenaci politických procesů. Tempo přechodu od politických k bezpečnostním opatřením, stupeň jejich prolínání a celková intenzita záležely na vnitřních poměrech každé strany, na její geografické poloze vůči Jugoslávii apod. Sám fakt tohoto přechodu však zahrnul všechny komunistické strany socialistického společenství bez rozdílu.

Rada vzájemné hospodářské pomoci

RVHP¹⁹ vznikla v lednu 1949 jako nástroj prohloubení ekonomické spolupráce socialistických zemí. Ustavila se ve specifických podmínkách stoupajícího mezinárodního napětí a z něho plynoucí ekonomické diskriminace, ale také v období upevňovaného centralismu uvnitř

---

¹⁸ Rezoluce přijatá Informbyrem 22. 6. 1948 (publikována 28. 6. 1948), která fakticky přinesla vyvrcholení sovětsko-jugoslávské roztržky silící postupně od počátku roku. V této rezoluci, nazvané „O situaci v Komunistické straně Jugoslávie“, byli jugoslávští komunisté obviněni ze zrady marxismu-leninismu, ze sektářství, nacionalismu, nesprávné politiky na vesnici a nedodržování zásad demokratického centralismu. Nešlo o žádné nové informace, všechna obvinění pronesl Stalin již dříve. Současně byli členové KSJ vyzváni, aby svrhli stávající stranické vedení a nahradili tyto lidi skutečnými internacionalisty. Závěrečná pasáž dokumentu konstatovala vyloučení Jugoslávie z Informbyra. Titova strana soustředěnému tlaku nepovolila a na 5. sjezdu KSJ (21.–27. 7. 1948) byla stávajícímu vedení vyjádřena plná podpora. Rezoluce Informbyra byla odmítnuta.

¹⁹ Rada vzájemné hospodářské pomoci – hospodářská organizace sdružující země východního bloku. Založena byla 25. 1. 1949 s cílem koordinovat plánování, urychlit ekonomickou obnovu a hospodářský pokrok. Současně měla dovršit proces hospodářské integrace, který dosud probíhal pouze po linii dvoustranných obchodních dohod. Zakládajícími členy byl SSSR, ČSR, Polsko, Rumunsko, Maďarsko, Bulharsko a Albánie (Jugoslávie již nebyla kvůli roztržce se SSSR přizvána). Později přistoupil ještě Vietnam, Mongolsko, NDR a Kuba, od r. 1964 na činnosti participovala i Jugoslávie, naopak r. 1961 vystoupila Albánie. Zpočátku se činnost Rady omezovala pouze na výměnu přebytků a na hospodářskou pomoc. Teprve r. 1956 došlo k větší koordinaci národních ekonomik, k rozšíření vzájemného obchodu, byl vytvořen nadnárodní plánovací orgán, nikdy se však nerealizovala plná hospodářská integrace do jednotné organizace, vždy šlo pouze o spolupráci jednotlivých národních ekonomik. To byla jedna z mnoha možných příčin malé funkčnosti a výkonnosti Rady. RVHP byla rozpuštěna v závěru r. 1990.

socialistického společenství. Tyto skutečnosti výrazně ovlivňovaly jak náplň její činnosti, tak metody, jichž k prosazení této náplně používala. RVHP ze své strany udělala vše k prohloubení ekonomické izolovanosti obou táborů. Na hospodářskou diskriminaci socialistických zemí odpovídala snahou o co nejrychlejší dosažení úplné nezávislosti na Západě, o jeho dohnání ve výrobě na hlavu obyvatele. V tomto směru mělo obzvláštní úlohu sofijské zasedání RVHP v srpnu 1949. Všem členským státům zde bylo doporučeno, aby omezily zahraniční obchod s kapitalistickými zeměmi a mezi sebou naopak rozšířily vzájemnou výměnu zboží. Současně získávaly členské státy RVHP přednostní právo na dovoz všech vývozních přebytků svých partnerů. Při byru RVHP se ustavovala komise pro koordinaci a kontrolu obchodu s kapitalistickými státy.

Zhruba od roku 1950 zaměřovala Rada členské země na urychlování industrializace, exploataci všech rezerv národních ekonomik, orientovala jejich ekonomickou strukturu a výstavbu na potřeby vbrzku očekávaného válečného střetnutí. Veliký význam přitom přikládala Československu jako hospodářsky nejvyspělejší lidově demokratické zemi. Orientovala je na podřizování vlastní ekonomiky stupňovaným požadavkům ostatních států. Současně postupovalo zavádění unifikovaného, administrativně centralistického řídicího modelu, bez ohledu na jeho vhodnost či nevhodnost v podmínkách jednotlivých zemí.

Atmosféra doby způsobovala, že jakékoliv snahy odlišné od vládnoucích tendencí – i když třeba patřily již minulosti – jevíly se teď jako škůdcovské a nepřátelské. Nejen to: směrnice dávané prostřednictvím RVHP či jinak rodily se bez skutečného přihlédnutí k situaci a zvláštnostem jednotlivých národních ekonomik. Ze střetnutí těchto směrnic s reálnými možnostmi plynuly obrovské potíže, disproporce, stagnace či snižování životní úrovně. A zde nastupovala druhá stránka věci. V duchu teorie o neustálém zostřování třídního boje bylo nutno za každým neúspěchem hledat záškodnickou ruku. Jestliže spojíme tehdejší hospodářskou situaci socialistických zemí s existující teorií třídního boje, zjistíme, že toto spojení umožňovalo (a požadovalo) výrobu „nepřátelských agentů“ přímo na běžícím pásu.

Politické procesy v lidově demokratických zemích

Politická porážka opozičních politických stran a skupin v evropských lidových demokraciích spadá zhruba v jedno časové období s nastupující studenou válkou. Mimořádně ostré řešení porážky a likvidace opozičních proudů v těchto zemích lze chápat jako jistý produkt studené války, kdy tyto proudy se mohly stát potenciálním spojencem imperialistické politiky. Současně ale forma, jakou byly tyto opoziční síly likvidovány, studenou válku do jisté míry stupňovala a prohlubovala. V roce 1947 v lidově demokratických zemích s výjimkou Československa byl boj o moc rozhodnut a byly ustaveny diktatury proletariátu. Součástí upevnění států diktatury proletariátu byla definitivní porážka opozičních sil, které v roce 1947 měly již jen omezené možnosti vydávat vlastní tisk, případně měly ještě své zastoupení v parlamentech. Politickou porážkou – často ve volbách – byla zahájena cesta k jejich plné likvidaci. Z dosavadních politických protivníků se stali přímí nepřátelé a jako takovým bylo předurčeno – podle vytvořeného schématu teorie o zostřování třídního boje – stát se nástrojem imperialistické politiky a připravovat vojenské, protistátní či jiné spiknutí, být agenty imperialistických rozvědek. Tato teze byla jakoby potvrzována štvavou kampaní, kterou vedli bývalí opoziční politici lidově demokratických zemí, kteří buď těsně před svou politickou porážkou, nebo vzápětí po ní odešli do emigrace do kapitalistických zemí Evropy, případně do USA a stali se v řadě případů hlasateli válečné propagandy, štvání proti lidově demokratickým zemím a Sovětskému svazu. Jejich bývalí političtí spolupracovníci, kteří zůstali ve vlastních zemích, se nutně octli na listinách podezřelých.

Již v roce 1947 v některých lidově demokratických zemích proběhly procesy s bývalými důstojníky, kteří nemohli pro svůj buržoazní původ či politickou nespolehlivost sloužit v lidově demokratických armádách. Jak v Maďarsku, tak v Bulharsku byli obviněni z příprav spiknutí, která byla odhalena za přímé pomoci sovětských vojenských orgánů. V Bulharsku a Rumunsku proběhly v roce 1947 procesy s bývalými vedoucími buržoazními politiky pro údajné pokusy zorganizovat spiknutí se snahou převzít moc do svých rukou (proces s Nikolou Petkovem,²⁰ proces s Maniem²¹). Politické opoziční síly byly nejen potřeny politicky, ale v prvních letech diktatury proletariátu ze značné části likvidovány i fyzicky. V další fázi pak překročily jednotlivé lidově demokratické země k plnému potření třídního nepřítele tím, že v procesech s církevními hodnostáři oslabily další z opor imperialistické politiky – církev (Mindszenty²² v Maďarsku, Wyszyński²³ v Polsku, Bulharsko i Rumunsko²⁴). Zároveň probíhaly procesy se

---

²⁰ Petkov, Nikola (1889–1947), bulharský politik, syn bulharského premiéra z počátku 20. století Dimitri Petkova. Dne 21. 1. 1945 jako vicepremiér stanul v čele Bulharského lidově zemědělského svazu, jedné ze stran vládní Vlastenecké fronty. Ostře vystupoval proti komunistickým pokusům o uzurpaci moci. Již v červenci 1945 byl odstaven z funkce ve straně i vládě (měl funkci vicepremiéra) a spolu se svými stoupenci odešel do opozice. Komunisté zahájili konečné účtování s politickými protivníky poté, co se po zmanipulovaných volbách (27. 10. 1946) definitivně chopili moci. V červnu 1947 byl Petkov zatčen a obviněn z přípravy svržení vlády. Pečlivě připravovaný vykonstruovaný proces (při přípravě asistovali sovětská poradci) ve dnech 5.–16. 8. 1947 odsoudil Petkova k smrti, rozsudek byl vykonán dne 23. 9. 1947. Brzy následoval zákaz činnosti jím vedené zemědělské strany.

²¹ Maniu, Juliu (1873–1953), rumunský politik, dlouholetý předák Národně caranistické (rolnické) strany a předseda několika meziválečných rumunských vlád. Zatčen v červnu 1947 v rámci široké komunistické kampaně likvidující politickou opozici po volbách z 19. 11. 1946, v nichž zvítězil komunisty kontrolovaný Blok demokratických stran. Maniu byl spolu se 16 kolegy obviněn coby agent amerického a britského imperialismu a ve vykonstruovaném procesu v říjnu 1947 odsouzen na doživotí. Již 30. 7. 1947 byla rozpuštěna caranistická strana. Juliu Maniu zemřel v r. 1953 ve vězení v rumunském Sighetu Marmatiei.

²² Mindszenty, Józef von (1892–1975), kardinál, od 6. 10. 1945 primas římskokatolické církve v Maďarsku. Po odstranění komunistických protivníků z řad tzv. centristů a Malorolnické strany zůstal od r. 1947 nejdůležitějším odpůrcem komunistické diktatury. Hlavní předmět sváru představovalo školství, které katolická církev z velké části ovládala. Diskreditační kampaň proti Mindszentyemu vyvrcholila na konci r. 1948. Dne 26. 12. byl zatčen, obviněn z velezrady, špionáže pro imperialistické mocnosti a z valutových spekulací a 8. 2. 1949 ve vykonstruovaném procesu odsouzen na doživotí. Roku 1955 byl omilostněn. Po potlačení maďarské revoluce se uchýlil pod ochranu amerického velvyslanectví v Budapešti a na konci života mu bylo umožněno odjet do Vatikánu.

²³ Wyszyński, Stefan (1901–1981), primas (od 1948) a kardinál (od 1952) polské římskokatolické církve. Stále se snažil o uhájení samostatného postavení katolické církve v Polsku. V lednu 1953 proběhl vykonstruovaný proces s krakovskými kněžími, všichni byli odsouzeni k vysokým trestům. Když následně odmítl Wyszyński na výslovný Bierutův příkaz pokárat biskupa Czeslava Kaczmarka, byl 24. 9. 1953 zajat a izolován. Z internace byl propuštěn až 27. 10. 1956. Poté se s většími či menšími úspěchy pokoušel stavět církev do mírné opozice tak, aby nezhoršil její postavení, v pozdější době (počátek 80. let) i do role prostředníka.

²⁴ Proces ochromení bulharské pravoslavné církve probíhal již v době před konečným uchopením moci komunisty. Až v létě 1948 donutili komunisté nejvyššího představitele pravoslavné církve v Bulharsku, exarchu Stefana, aby se „dobrovolně“ vzdal svého úřadu. Řízení církve poté převzal Svaz ortodoxních kněží, vedený částí kléru ochotné spolupracovat s komunistickým režimem. Církev byla zbavena majetku a zcela upadla pod kontrolu státu. V Rumunsku probíhalo podmanění církve v několika etapách. Řeckokatolická církev (1,4 mil. věřících) byla v prosinci 1948 násilně zrušena. Asi 400 kněží (z původních 1600) souhlasilo se sjednocením s pravoslavnou církví. Více než 600 kněží bylo kvůli odporu proti diktátu státu zatčeno a souzeno. V průběhu r. 1948 byla paralizována rovněž římskokatolická církev. Všichni vedoucí představitelé byli zatčeni, byl zakázán církevní tisk, vypovězen konkordát s Vatikánem. Církev napříště vedl akční výbor, v jehož čele stál dříve exkomunikovaný kněz podporující Rumunskou dělnickou stranu Andrei Agata. Největší rumunská církev – pravoslavná – sice zakázána nebyla, nicméně byla podrobena přísnému státnímu dohledu. Sloužil k tomu prokomunistický Svaz vlasteneckých kněží, složený z různých odpadlíků či exkomunikovaných kněží. V jeho čele stál Justinián Marina (od května 1948 patriarcha), poddajný spolupracovník strany. Ani pravo-

sabotážníky v průmyslu i zemědělství, a těmi byli obvykle bývalí kapitalisté či statkáři, a již v roce 1948 přišly procesy s kulaky nebo bohatšími sedláky (Maďarsko, Rumunsko). Téměř ve stejném časovém období nebo o trochu později proběhly politické procesy s bývalými sociálními demokraty (Bulharsko, Maďarsko²⁵).

Konečně po likvidaci protivníků z nepřátelských tříd a sociálních skupin, které právě nesympatizovaly s diktaturou proletariátu, se nutně musela pozornost obrátit jiným směrem, dovnitř komunistického hnutí. Jestliže bylo téměř důsledně uplatněno heslo „kdo nejde s námi, jde proti nám“ a vnitřní napětí v nově budované společnosti se nemenšilo, musel být nalezen viník. Tehdejší způsob uplatňování vedoucí úlohy Komunistické strany připouštěl, že nepřítel musí sedět uvnitř Komunistické strany, který – jak je jen logické – musel pracovat pro imperia-listy.

Hledání nepřítele uvnitř Komunistické strany urychlila politická roztržka mezi Komunistickou stranou Sovětského svazu a Komunistickou stranou Jugoslávie, která se poté přenesla do vztahů státních, ekonomických, kulturních i oblasti vojensko-politické. V sovětsko-jugoslávském politickém střetnutí zůstala Jugoslávie osamocena, ostatní lidově demokratické země, jejich komunistické strany podporovaly Sovětský svaz a KSSS.²⁶ Tak, jak byla označena Komunistická strana Jugoslávie z nacionalistické, oportunistické, pravicové a avanturistické politiky, byli nalezeni politikové tohoto typu i v komunistických a dělnických stranách – Patrașcanu²⁷ v Rumunsku, Gomulka²⁸ v Polsku, Dzodze²⁹ v Albánii, Kostov³⁰ v Bulharsku,

---

slavná církev se nevyhnula rozsáhlým čistkám. Stejná situace byla i v mnoha dalších malých existujících církvích.

²⁵ Politická perzekuce sociálních demokratů v Bulharsku začala ihned po skončení války. Roku 1945 se novým předsedou této strany stal antikomunista Kosta Lulčev a prozatím udržel protikomunistický postoj strany. O rok později již bylo uvězněno patnáct členů vedení strany. Lulčev se sice v lednu 1946 stal členem vlády Vlastenecké fronty, nicméně likvidaci strany nezabránil. V létě 1948 byla Lulčevova část sociální demokracie – v té době již poslední opoziční strana – zakázána, sám Lulčev byl s okruhem blízkých spolupracovníků zatčen a v listopadu téhož roku odsouzen k patnácti letům vězení. Levicová část strany byla 11. 8. 1948 připojena (spíše pohlcena) komunisty. V Maďarsku se sociální demokraté stali v r. 1950 obětí jedné z vln procesů, které rozpoutal maďarský režim po Rajkově procesu. Hlavními odsouzenými byli György Marosán (trest doživotí) a Árpád Szakasits.

²⁶ Jde o chybné uvedení názvu. Název KSSS (Komunistická strana Sovětského svazu) platil až od r. 1952.

²⁷ Patrașcanu, Lucrețiu (1900–1954), rumunský politik a významný představitel Rumunské komunistické strany (od 1948 přejmenované na Rumunskou dělnickou stranu). Již v první poválečné vládě generála Sanatesca (od srpna 1944) zastával funkce vicepremiéra a ministra spravedlnosti. Od r. 1946 byl členem předsednictva ÚV RDS. Největší stranický protivník Gheorghe Gheorghiu-Deje. Roku 1948 bylo proti němu využito, že intenzivně propagoval národní komunismus. V atmosféře sovětsko-jugoslávské roztržky zatčen a obviněn ze šovinismu, následujících pět let vězněn bez vynesení rozsudku. Až r. 1954 byl z iniciativy Gheorghiu-Deje urychleně odsouzen k trestu smrti a 16. 4. popraven.

²⁸ Gomulka, Władisław (1905–1982), polský politik a čelný představitel Polské dělnické strany (v letech 1943–1948 generální tajemník). Dne 3. 6. 1948 přednesl referát o tradicích dělnického hnutí a svými stanovisky proti sobě popudil značnou část strany. Protivníci těchto neshod využili, obvinili Gomulku z pravicovénacionalistické úchylnosti a titoismu a se sovětskou podporou ho dne 31. 8. 1948 sesadili z funkce generálního tajemníka PDS. Proces s Gomulkou a veřejné odsouzení jeho osoby se však neudály, proto v Polsku chybí tento rys sovětizace známý z ostatních východoevropských zemí (Rajk, Slánský). Gomulka stál v čele PSDS ještě v letech 1956–1970.

²⁹ Dzodze, Koçi (1911–1949), albánský politik, přední činitel Komunistické strany Albánie, organizační tajemník strany, od r. 1946 ministr vnitra, náměstek předsedy vlády. Byl hlavním stranickým protivníkem generálního tajemníka Envera Hodži. Roku 1948 vypukl mezi jejich křídly ve straně skutečný boj kvůli podpoře J. B. Tita. Po počátečních úspěších Dzodzeho skupiny převzal v létě iniciativu prosovětsky orientovaný Hodža a v září 1948 dosáhl odstranění Dzodzeho (intenzivně podporujícího Jugoslávii) ze všech stranických funkcí.

Rajk³¹ v Maďarsku, Slánský v Československu. Prakticky všude se uplatnilo stejné schéma – od politických chyb v minulosti k politickým chybám a přehmatům v přítomnosti a ke zradě a přípravě spiknutí v budoucnosti.

V převážné většině procesů byli postaveni před soudy ti vedoucí činitelé, kteří měli třeba v jednotlivostech odlišné názory, buď na vztahy s SSSR (Kostov – zahraniční obchod), na řešení rolnické otázky a vztahy s Jugoslávií (Gomulka, Rajk), na řešení národnostní otázky (Patrașcanu), na spolupráci s Jugoslávií (Koči Dzodze). Mezi podezřelé se dostali i ti činitelé, kteří měli složitou minulost a rozešli se někdy (třeba i jen nakrátko) s linií Kominterny, žili delší čas v emigraci na Západě, ale i v německých koncentračních táborech nebo organizovali ilegální boj doma.

Politické konflikty uvnitř jednotlivých komunistických stran se odehrávaly v souvislosti s roztržkou s Jugoslávií. V červnu 1948 byl zbaven funkcí L. Patrașcanu v Rumunsku, který se již na slučovací sjezdu Rumunské dělnické strany nedostal do vedení strany; kritika jeho práce byla zesílena v listopadu a prosinci 1948; zatčen a odsouzen k trestu smrti byl až v roce 1954. V červnu 1948 byl prvně širě kritizován generální tajemník ÚV Polské dělnické strany [Wladyslaw Gomulka] a kritika vrcholila na plénu ÚV koncem srpna 1948, kdy byl zbaven funkce generálního tajemníka. O více než rok později – v listopadu 1949 – byl vyloučen ze strany. V září 1948 byl zbaven stranické funkce Koči Dzodze v Albánii, na I. sjezdu Albánské strany práce tvrdě kritizován pro snahu připojit Albánii k Jugoslávii. Ve dnech 12. května – 6. června 1949 stál před soudem a odsouzen k trestu smrti. Od ledna 1949 se rozvíjela vnitřní kritika uvnitř vedení Komunistické strany Bulharska proti Trajčo Kostovi, na březnovém plénu ÚV byl zbaven vedoucích funkcí stranických i vládních, v červnu 1949 vyloučen z ústředního výboru i z řad strany, v červenci 1949 byl zatčen spolu s řadou dalších – převážně hospodářských vedoucích činitelů. Ve stejnou dobu se zrodilo velké podezření a poté obvinění proti László Rajkovi, který byl kritizován již v srpnu 1948, a byl přeřazen z funkce ministra vnitra do funkce ministra zahraničních věcí. 30. května 1949 László Rajk a řada dalších komunistických činitelů byli zatčeni. Proces s Rajkem, který se stal poté „příkladovým“ procesem, se konal v září 1949 a byly v něm vyneseny tři rozsudky smrti. Vzápětí byl proces před vojenským soudem s gen. Pálffym a dalšími třemi obžalovanými v přímé souvislosti s Rajkovým procesem a všichni obžalovaní dostali trest smrti. Závěrečným procesem v roce 1949 byl proces s Trajčo Kostovem v prosinci 1949, který byl inscenován stejně jako předcházející Rajkův, s tím rozdílem, že Trajčo Kostov řadu svých obvinění odmítl a poté byly pouze čteny jeho protokoly z vyšetřování. I on byl odsouzen k trestu smrti a popraven. László Rajk a Trajčo Kostov i ostatní byli po roce 1956 ústředními výbory příslušných stran plně rehabilitováni, stejně jako byl rehabilitován Wladyslaw Gomulka i L. Patrașcanu.

Tři velké procesy proti vedoucím komunistickým činitelům v Albánii, Maďarsku a Bulharsku byly okamžitě označeny za smyšlené jak jugoslávskými vedoucími místy, tak některými pokrokovými činiteli v západních demokraciích. Současně byly využity v protikomunistické hysterii studené války. Procesy byly ovlivňovány a současně ovlivňovaly.

Pozice Československa ve studené válce

Dzodze byl zatčen, obviněn coby jugoslávský agent a trockista z protistranické a protistátní činnosti a po zinscenovaném procesu dne 11. 9. 1949 popraven.

³⁰ K osobě T. Kostova viz pozn. 11 dokumentu č. 13.

³¹ K osobě L. Rajka viz pozn. 10 dokumentu č. 13.

Studená válka a přesvědčení o neodvratném vojenském konfliktu se odrážely v celém socialistickém společenství. Československu připadalo ve vojensko-strategických úvahách klíčové místo. Týkalo se jeho teritoriálního položení i ekonomické vyspělosti, která je předurčovala být nejen strojírnou, ale i zbrojnicí socialistického tábora. Politické, hospodářské, vojenské, bezpečnostní a jiné poměry Československa se potom nutně zkoumaly a hodnotily právě z tohoto úhlu. Kladené požadavky byly ovšem modifikovány jak studenou válkou, tak jejími průvodními jevy, mj. chorobnou a stále rozšiřovanou podezřivostí.

Z tohoto pohledu mělo Československo daleko ke spolehlivosti. Vedoucí funkcionáři vládnoucí komunistické strany měli za sebou dlouholetou legální existenci strany v podmínkách buržoazně demokratického státu. Z toho plynul nejen boj, ale i jisté kontakty s nekomunistickými stranami, resp. některými složkami státní moci. Ve Španělsku bojovalo mnoho Čechoslováků-komunistů, kteří mohli být získáni různými rozvědkami – nyní však často pracovali na exponovaných místech, mj. v bezpečnostním aparátu. Za druhé světové války existovala silná komunistická emigrace v západních státech, ponejvíce v Anglii, kde přicházela tak či onak do styku s exilovou vládou a jejími orgány. Mnozí významní představitelé udržovali i po válce styky s různými osobami v zahraničí. Každá z nich se nyní považovala za potenciálního špiona.

Československá ekonomika byla po druhé světové válce silně orientována na západní země a její přeorientace se z vnějšího pohledu jevila jako pomalá. Kromě toho panoval názor, že se v ČSR nedostatečně využívá a s neuspokojivou intenzitou odhaluje vlastní surovinová základna.

Nedůvěru některých vedoucích činitelů Sovětského svazu budilo též celkové složení velitelského sboru čs. armády včetně jeho nejvyšších představitelů. Přitom je pozoruhodné, že se tato nedůvěra neomezovala jen na příslušníky tzv. západních jednotek, ale i na bývalé velitele čs. vojska v SSSR. Na jedné straně budilo zřejmě nespokojenost, že ihned po Únoru nebyly do všech detailů převzaty organizační a jiné principy Sovětské armády, na druhé straně však právě nedůvěra k čs. velitelskému sboru zabraňovala sovětským představitelům, aby se s podezřelými osobami dělili o vlastní vojenská tajemství. Z tohoto hlediska nemohlo ovšem uspokojovat tempo poúnorové očisty důstojnických kádrů.

Pokud jde o armádu, vyvrcholila zřejmě sovětská nespokojenost na jaře 1950. V dopise Kl. Gottwaldovi odmítlo vedení VKS(b)³² 8. dubna 1950 žádost tehdejšího ministra národní obrany L. Svobody o vyslání sovětského poradce. Napsalo: „Naši vojenští pracovníci považují gen. Svobodu za nezasluhujícího důvěru a nebude možno se s ním dělit otevřeně o vojenská tajemství SSSR.“ Ale ani po kádrových změnách, po příchodu sovětských poradců do armády a detailním převzetí všech metod Sovětské armády se názor sovětských činitelů příliš nezměnil. V lednu 1951 se v Moskvě konala schůzka nejvyšších představitelů KSSS (v čele se Stalinem) s delegacemi ostatních zemí socialistického tábora. Jednalo se hlavně o vojensko-strategických a politických otázkách. Při dílčích rozhovorech s čs. delegací zdůrazňovali pracovníci aparátu ÚV KSSS a Ministerstva ozbrojených sil SSSR: politické poměry nejen v čs. armádě, ale v celém státě jsou stále ještě nejisté, bojeschopnost je na nízkém stupni. O politické spolehlivosti značné části velitelského sboru vyslovovali pochybnosti.

R. Slánský na této poradě se ztotožnil s názory sovětskými, když řekl, že velké poúnorové změny nepřinesly obrat ve vývoji armády. Příčina tkvěla v setrvání Svobody ve funkci ministra národní obrany. Ukázalo se, že ani za nových podmínek není schopen provést nezbytnou reorganizaci armády. „Byl to v podstatě člověk, který sice vstoupil do strany, ale straně

---

³² VKS(b) – Všesvazová komunistická strana bolševiků – v letech 1925–1952 oficiální název sovětské komunistické strany. Roku 1952 byl její název změněn na Komunistickou stranu Sovětského svazu (KSSS).

cizí. Obklopoval se důstojníky jako Drgáč,³³ Drnec,³⁴ Klapálek,³⁵ Novák,³⁶ Bulander,³⁷ kteří byli staří legionáři a odchovanci západních vojenských doktrín, neměli kladný poměr k sovětské vojenské doktríně a někteří z nich, jak se nyní ukazuje na případu gen. Bulandra, byli přímými agenty Angloameričanů. Naší chybou bylo, že jsme Svobodu a jeho chráněnce ponechali tak dlouho na klíčových pozicích v armádě a že teprve na naléhavou radu soudruha Stalina jsme je odstranili.“

Ani celková činnost, výkonnost a energičnost československé vlády nenacházela na nejvyšších sovětských místech právě nejpříznivější ocenění. Konečně, ale od roku 1949 rozhodně nikoliv naposled, co do důležitosti se jako slabina musela jevit početnost osob židovského původu na vedoucích místech stranického, státního i ekonomického aparátu. Tím spíše, že Československo, které ve svých vztazích k Izraeli zastávalo aktivně a iniciativně společnou linii socialistických zemí, nenásledovalo dostatečně rychle změněnou politiku od roku 1949. Závěr čs.-izraelských vztahů spadal do období, kdy v ostatních socialistických zemích již skončily a kdy se v těchto státech uplatňoval tvrdší postoj vůči židovským občanům. V době, kdy probíhala transformace protijugoslávské linie do linie protisionistické, existovaly v ČSR ještě pozůstatky dřívější politiky vůči Izraeli. Jinými slovy – Československo se z vnějšího pohledu poněkud opozdilo nejen v přípravě procesů, ale i v rozhodně protisionistickém a protiizraelském zaměření.

---

³³ Drgáč, Šimon (1892–1980), generál. Za 1. světové války sloužil v Itálii, v letech 1917–1918 důstojník čs. legií v Itálii. Absolvoval válečnou školu v Praze, 1925–1927 přednosta zpravodajského odd. Zemského vojenského velitelství v Košicích, 1927–1929 pak Zemského vojenského velitelství v Praze. 1929–1931 čs. voj. atašé ve Francii, Belgii a Švýcarsku. V letech 1934–1936 přednosta zpravodajského odd. hlavního štábu, 1936–1937 velitel pěšího pluku v Hranicích, 1937–1939 náčelník štábu gen. inspektorátu branné moci. Od března do srpna 1939 generální tajemník Národního souručenství. Poté zatčen pro účast v domácím odboji a až do konce války vězněn v koncentračních táborech. Roku 1945 povýšen na generála. 1945–1946 velitel Vojenské akademie v Hranicích, 1946–1948 první podnáčelník, 1948 zástupce náčelníka a 1948–1950 náčelník hlavního (generálního) štábu. Roku 1951 zatčen a 1954 odsouzen v jednom z posledních velkých procesů na 24 let. Roku 1956 propuštěn a 1963 rehabilitován.

³⁴ Drnec, Vladimír (1895–1986), generál, náměstek ministra národní obrany. Zatčen v listopadu 1952, v červnu 1954 odsouzen na 20 let (tr. činy vojenská zrada a velezrada), 1958 zproštěn obžaloby a propuštěn. V r. 1963 byl rehabilitován a bylo mu vráceno členství v KSČ (členem od r. 1945).

³⁵ Klapálek, Karel (1893–1984), generál. Původně účetní, za 1. světové války příslušník čs. legií v Rusku (účastník bitvy u Zborova a sibiřské anabáze). V letech 1922–1932 pobočník velitele pluku v Užhorodě, 1932–1937 profesor taktiky na vojenské akademii v Hranicích, 1937–1938 zástupce velitele. Při mobilizaci 1938 velitel pěšího pluku v Českých Budějovicích. Po německé okupaci se zapojil do odbojové činnosti v rámci vojenské organizace Obrana národa. V prosinci 1939 přešel do ilegality a na jaře 1940 odešel do zahraničí. V letech 1940–1943 velel samostatné čs. vojenské jednotce, jež se v r. 1941 významně podílela na obraně libyjského města Tobruk. 1943–1944 zástupce velitele brigády ve Velké Británii, 1944–1945 velitel 3. čs. brigády v SSSR, od dubna do května 1945 velitel 1. čs. armádního sboru. Roku 1944 brigádní, 1945 divizní a 1946 armádní generál. 1945–1950 velitel 1. oblasti v Praze. Roku 1950 penzionován, na základě vykonstruovaného obvinění v letech 1952–1956 vězněn, 1954 odsouzen za sabotáž k trestu 6 let. Roku 1963 rehabilitován.

³⁶ Novák, Zdeněk (1891–1988), generál. Původním povoláním technický sládek. Za 1. světové války důstojník čs. legií v Rusku, v r. 1920 čs. vojenský zástupce při jednání se sovětskými a japonskými komisemi. V letech 1921–1936 velitel dělostřelecké divize v Košicích, do r. 1939 pak velitel dělostřelectva zemského vojenského velitelství v Brně. Roku 1928 brigádní, 1936 divizní generál. Od r. 1939 člen vedení vojenské odbojové organizace Obrana národa, v letech 1943–1944 jeden z představitelů odbojové organizace Přípravný revoluční národní výbor. V červnu 1944 zatčen gestapem a pak až do konce války vězněn. V letech 1945–1950 velitel 3. vojenské oblasti, od r. 1946 armádní generál. V letech 1950–1956 vězněn komunisty, v r. 1963 rehabilitován.

³⁷ Bulander (Bulandr), Rudolf (1896–1967), generál, zástupce náčelníka GŠ čs. armády. Od r. 1945 člen KSČ. Zatčen v lednu 1951, v dubnu 1954 odsouzen na 16 let (tr. činy vojenská zrada, sabotáž a vyzvědačství). V r. 1963 byl rehabilitován a bylo mu vráceno členství v KSČ.

Uvedený výčet jistě stačí k pochopení mimořádně rozporné pozice, již Československo z vnějšího pohledu zaujímal. Byla potvrzena i při dílčích jednáních na moskevské schůzce vedoucích představitelů komunistických stran socialistických zemí v lednu 1951. Československo zde označovali někteří funkcionáři za nejslabší článek v soustavě lidově demokratických států. Současně zdůrazňovali jeho výjimečné postavení jako průmyslově vyspělé a strategicky exponované země. Jestliže ovšem vedoucí sovětsí činitelé považovali Československo současně za klíčový i nejslabší článek socialistického společenství, pak v atmosféře předpokládané blízké války mohli usilovat o jediné: pozdvihnout spolehlivost ČSR na úroveň, která by jeho klíčovou úlohu vskutku zajišťovala.

V uvedených názorech musíme též hledat jeden z podstatných důvodů, proč se nakonec „hlava spiknutí“ hledala stále výše a proč „centrum“ zahrnovalo stále větší okruh lidí.

Vedoucí představitelé KSČ se nepřizpůsobovali pasivně vnějšímu tlaku. Po krátkém počátečním váhání mu aktivně vycházeli vstříc, na všech mezinárodních jednáních referovali o dosažených úspěších v odhalování nepřátel a sebekriticky ujišťovali, že tyto úspěchy budou ještě větší. Na schůzi Informačního byra v roce 1949 R. Slánský např. uvedl: „Slabostí naší strany dosud je, že široké masy členů podceňují odpor třídního nepřítele, jeho neustálou snahu nasazovat dovnitř strany svou agenturu a provádět podkopnou a rozkladnou činnost proti lidově demokratickému režimu. Podceňující třídního nepřítele, projevují pak nedostatečnou bolševickou bdělost a ostražitost. Tu nestačí jen ve slovech hlásat nutnost zvýšení bdělosti. Zvýšenou bdělost musíme uplatňovat v každodenní naší kádrové politice, v dobrém poznávání a prověřování kádrů, včasném odstraňování všech lidí cizích a nepřátelských straně a dělnické třídě a v přísném exemplárním trestání těch, kteří zanedbávají zásady bolševické bdělosti... Jen naše nedostatečná politika vyzdvihování nových kádrů zdola a naše nedostatečné prověřování činnosti pracovníků způsobuje, že dosud nedostatečně očistíme náš hospodářský aparát od sabotérů a špiónů. V armádě stále a stále ještě ve značné míře odhalujeme agenty nepřátel v řadách důstojníků. Zkušenosti nás učí, že až na malé výjimky musíme nahradit celý starý důstojnický sbor novými lidmi.“

Hlášení úspěchů v odhalování nepřátel a různé sebekritiky za malou bdělost jen pomáhaly růstu přesvědčení o rozsáhlosti a mohutnosti spiknutí v ČSR. Vnější pohledy na pozici Československa ve studené válce – nacházející dobře připravenou půdu a plně schvalované – vyžadovaly si potom zákonitě stále širší a stále vyšší okruh obětí.

Vedle obecných vnějších souvislostí a vlivů působily na konstruování politických procesů v Československu též vlivy a tlaky bezprostřední. Jak patrně z přehledu politických procesů v okolních lidově demokratických zemích, KSČ se v tomto směru poněkud opozdila.

Průběh pokvětnového vývoje, původní představy o specifických cestách k socialismu, formy a také termín, v němž došlo k rozhodujícímu třídnímu střetnutí – to vše způsobilo, že v roce 1948 prvky tohoto střetnutí ještě doznávaly a že vedení KSČ se tou dobou mnohem více zabývalo definitivní likvidací buržoazie, přeformováním politického systému a sociálně ekonomickými přeměnami než uplatňováním bezpečnostních metod dovnitř strany. (Ty ovšem nechyběly. Relativně však nehrály ještě velkou úlohu.) Stalinistická logika, vycházející z ovzduší studené války a jejích průvodních jevů, byla neúprosná. Poražená buržoazie spolu s imperialistickými agenty hledala podle ní útočiště uvnitř komunistických stran. Nebylo tedy možno spokojit se s politickou očistou státního a hospodářského aparátu od kapitalistických živlů. Pocit relativního bezpečí přinášela jen likvidace „páté kolony“, „agentury“, která se vloudila na klíčová místa v hnutí.

KSČ nemohla a nesměla tuto „železnou zákonitost“ obejít. Je zřejmé, že by na cestu odhalování nepřátel ve svém vedení vstoupila dříve či později sama, i bez vnějšího tlaku. V da-

né chvíli se však tímto prostředkem mělo dosáhnout maximálního urychlení vývoje v žádoucím směru, zpoždění či dokonce absence se nesměla vyskytovat v Československu s jeho exponovaným postavením a tváří v tvář skutečnosti, že v něm nebyla umístěna sovětská vojska, vyrovnávající svou přítomností případné vnitřní slabosti.

Úlohu bezprostředních vnějších tlaků lze tedy formulovat: dosáhnout, aby se KSČ urychleně a praktickými činy přizpůsobila panující tendenci. V tomto smyslu měl vývoj v Československu další charakteristickou zvláštnost. Nebyla zde jen přímá závislost mezi vůlí vedení KSSS a jejím uplatňováním. Vnější tlaky působily rovněž zprostředkovaně. Vycházely z připravovaných, probíhajících či uskutečněných represí v okolních zemích, které se používaly jako pádný argument, nástroj žádoucí orientace KSČ. Je paradoxní, že právě zprostředkované vlivy, v nichž se aktivně exponovali vedoucí představitelé Maďarska a Polska, působily na počátku celé věci s bezprostřední naléhavou silou. Tu jim ovšem propůjčoval jejich společný základ a zdroj.

V souvislosti s „odhalováním nepřátelské agentury“ v Maďarské straně pracujících byl vykonstruován případ Noela Fielda, resp. i jeho bratra Hermana (podrobněji viz přílohu 1 [originálu]).³⁸ Chystaný Rajkův proces stal se potom nástrojem nevybíravého tlaku a výhrůžek M. Rákosiho³⁹ a B. Bieruta⁴⁰ adresovaných Klementu Gottwaldovi.

---

³⁸ Případ bratrů Fieldů. Američtí komunisté Noel Field (1904–1970) a Herman Field (1910–2001) působili po válce ve střední Evropě jako pracovníci (Noel jako vedoucí) evropské pobočky americké charitativní organizace pro pomoc účastníkům protinacistického odboje. V prostředí protinacistických emigrantů působili již v průběhu války, měli tudíž mnoho známých rovněž mezi komunistickými představiteli nově nastolených režimů ve střední a východní Evropě. K jejich zatčení přispěl zahájený boj proti Titovi a titoismu, stejně jako pro Fieldy povinné informování amerických tajných služeb o poměrech v oblastech jejich působení. V letech 1947–1948 byli obviněni sovětskou stranou ze špionáže a vytvoření špionážní sítě ve střední Evropě. Původně měl být případ situován do Československa, nakonec však bylo centrum jejich činnosti umístěno do Maďarska. Dne 11. 5. 1949 byl Noel Field v Praze zatčen a převezen do Budapešti, kde bylo při konstruování Rajkova případu zneužito jeho známosti s László Rajkem. Rajk měl být napojen na Fieldovu špionážní síť (podobné obvinění pochopitelně padlo na mnoho nepohodlných politiků v celém středoevropském regionu, hlavně pak v Československu a NDR). Noel Field (spolu s ním v Maďarsku vězněna i jeho manželka Herta) byl v Budapešti vyšetřován, nikdy se však neuskutečnil žádný proces. Herman Field byl od r. 1949 vězněn v Polsku. Oba bratři i Noelova žena byli propuštěni až v r. 1954. Celý jejich případ byl vykonstruován, měl sloužit boji proti Západu a titoismu, a především boji proti nepohodlným politickým protivníkům na domácí, středoevropské scéně.

³⁹ Rákosi, Mátyás (1892–1971), maďarský komunistický politik a státník. Již od r. 1918 jeden z vůdců KS Maďarska. V letech 1925–1940 vězněn, za války působil v SSSR. Jeden ze strůjců převzetí moci v Maďarsku komunisty v letech 1946–1947. V letech 1945–1956 generální tajemník KS Maďarska (resp. Maďarské dělnické strany), 1952–1953 předseda vlády. Pevně prosazoval stalinské metody vládnutí a uzurpace moci. Přispěl k nezákonnostem, politickým procesům a politickému teroru v Maďarsku na konci 40. a v první polovině 50. let. Stalinova smrt a její důsledky jej připravila o post předsedy vlády. V červenci 1956 byl v souvislosti s reformním procesem zbaven rovněž vedoucí funkce ve straně. Roku 1962 vyloučen za „nezákonnosti při výstavbě socialismu“ z Maďarské socialistické dělnické strany. Od r. 1956 až do smrti žil v sovětském exilu ve městě Gorkij, odkud Kádárův režim dobrovolně permanentně kritice.

⁴⁰ Bierut, Boleslaw (1892–1956), polský komunistický politik a státník. Člen KS Polska od jejího založení r. 1918, od r. 1925 člen ÚV. Během války aktivní v domácím odboji. Od konce roku 1943 stál v čele Zemské národní rady, jež byla Sovětským svazem uznána coby hlavní představitel polského odboje. Po volebním vítězství Demokratického bloku na konci ledna 1947 byl Bierut sejmem zvolen prezidentem republiky (tato funkce byla r. 1952 nahrazena funkcí předsedy státní rady: A. Zawadzki). V prosinci 1948 po odstranění Władysława Gomułky z čela Polské dělnické strany a po sloučení levicových stran do Polské sjednocené dělnické strany se Bierut stal generálním tajemníkem této politické formace (od 1952 prvním tajemníkem). V letech 1952–1954 byl rovněž předsedou rady ministrů. Pevný stoupenec Stalinova politického směru i stalinských metod, měl určující vliv na průběh industrializace, nucené kolektivizace, nese odpovědnost za

Po určitém přechodném období, v němž vedoucí činitelé KSČ zachovávali střízlivý, opatrný postoj vůči narůstajícímu vnějšímu obviňování stranických funkcionářů, došlo na podzim 1949 ke zlomu. KSČ začala vyrovnávat krok s ostatními. Současně se změnil smysl zahraničních vlivů. Nyní již nešlo o to, aby se uvnitř KSČ intenzivněji hledal nepřítel. Otázka zněla – kde a v kom hledat hlavu spiknutí? Za významného přičinění sovětských poradců se úloha „hlavy“ postupně přemísťovala, až zakotvila na osobě, která svým významem odpovídala místu prisuzovanému Československu. Postupné hledání hlavy, nacházení a odmítání různých variant je rovněž československou specialitou mezi politickými procesy. Zračí se v něm mj. fakt, že počátky intenzivního šetření spadají do doby, kdy titovská linie už opadá, zatímco sionistická není ještě zcela rozvinuta.

---

nezákonnost politických procesů. Bierutova smrt v březnu 1956 a jeho nahrazení v čele PSDS dalším stalinistou Edwardem Ochabem přispěly k první krizi komunistického systému v Polsku v létě 1956.

2. Vnitropolitické podmínky

Únorové střetnutí, z něhož vyšla vítězně a s monopolní mocí KSČ, probíhalo v zostřených podmínkách mezinárodních i vnitřních, které podstatně ovlivnily koncepci a budování politického systému. Dominantní roli vyplývající z mocenského postavení měla KSČ. Její faktická pozice se nutně musela odrazit nejen v charakteru vnitrostranického uspořádání, ale také v politickém systému celé společnosti. Zvláště významný posun nastal ve směru „postátnění“ Komunistické strany. Tím, že převzala státní funkce, změnila i charakter své politické pozice, přestala být pouhou silou politickou a stala se zvláštní kvalifikovanou státněpolitickou silou vymykající se jakékoli společenské kontrole. Prakticky to znamenalo, že nepůsobila uvnitř státu, jak tomu bylo před Únorem, ale že stanula nad státem. Způsob uplatňování vedoucí úlohy strany, v němž strana nahrazovala státní orgány a v němž nebyl vybudován systém záruk proti zneužití moci, vedl k tomu, že politické i osobní rozpory, které jsou běžné v každé politické straně, dostávají podobu protistátní a protispoločenské činnosti.

Nové mocenské postavení KSČ působilo opojně na většinu funkcionářů a vyvolávalo i silné sektářství. Projevovalo se především ve vztahu k příslušníkům nekomunistických politických stran, kteří se z dosavadních politických partnerů změnili v třídní nepřátele. Zvláště v období voleb v květnu 1948 můžeme konstatovat silný vzrůst sekretářských tendencí.

Někteří čelní vedoucí představitelé strany konstatovali vážné nebezpečí sektářských tendencí a jejich důsledků a varovali před nimi. Jsou dnes všeobecně známé projevy Kl. Gottwalda, kdy varoval před zpsychnutím a hovořil o různých „králích a králičcích“.⁴¹

Tyto výzvy však byly velmi obecné, i když se vyskytovaly i úvahy o tom, aby institucionálně bylo čeleno tomuto nebezpečí. Objevila se myšlenka opozičních stran, A. Zápotocký⁴²

---

⁴¹ Klement Gottwald skutečně v několika projevech pronesených na jaře 1948 varoval před štěpením KSČ (vyjadřoval tím odpor k frakcím) a hovořil o nezbytné skromnosti komunistů. Na zasedání ÚV KSČ 9. 4. 1948 např. řekl: „Od posledního zasedání ústředního výboru jsme udělali veliký skok kupředu. [...] Nesmí nám to však stoupnout do hlavy, nesmíme si myslit, že je všechno za námi, že máme vše vyhráno, že na nás již nikdo nemůže, že není nikdo nad nás. To by bylo to nejnebezpečnější. Kdyby strana měla upadnout v domýšlivost a pýchu, mohlo by to ve svých důsledcích znehodnotit naše únorové vítězství.“ (Gottwald, K.: Spisy, sv. XIV, 1947–1948. SNPL, Praha 1958, s. 371–372.) Ke stejné problematice se vrátil ještě 9. 6. 1948, kdy na zasedání ÚV KSČ mimo jiné řekl, že „někteří soudruzi na různých místech, kam byli postaveni, zpsychli, že jim to stoupl do hlavy a že si nepočínají komunisticky. Základní metoda vedení mas, to není diktátorství, to není administrativní tlak, nýbrž přesvědčování, získávání. [...] Mnozí z našich soudruhů si myslí, že se už nemusí ohlížet napravo ani nalevo, že mohou tam, kam je strana postavila, dělat většího či menšího krále nebo králíka. To by byla ta nejlepší cesta, jak bychom kapitál, který jsme nahromadili, velmi brzo prohospodařili a ztratili.“ (Gottwald, K.: Spisy, sv. XIV, 1947–1948. SNPL, Praha 1958, s. 439.)

⁴² Zápotocký, Antonín (1884–1957), komunistický politik. Vyučen kameníkem, pracoval v soc. dem. mládežnickém a odborovém hnutí, krajský tajemník soc. dem. strany na Kladně. První světovou válku prožil jako voják rakousko-uherské armády. Roku 1919 jeden ze zakladatelů tzv. marxistické levice v sociální demokracii. V době prosincové generální stávkou v r. 1920 řídil akce na Kladně, za to byl pak vězněn. Od r. 1921 člen KSČ, od 1924 člen ÚV KSČ, od 1925 poslanec NS. V letech 1922–1925 generální tajemník strany, patřil k umírněnějšímu stranickému křídlu. V r. 1929 se přidal ke Gottwaldovu vedení, ale zachoval si vůči němu určitý odstup a uplatňoval se především v odborovém hnutí; 1929–1939 generální tajemník Rudých odborů, podílel se na organizaci mostecké stávkou v r. 1932, usiloval o sjednocení čs. odborového hnutí. V r. 1938, po přechodu KSČ do ilegality, byl spolu s Jaromírem Dolanským v čele jejího legálního vedení. Při společném pokusu o ilegální přechod do Polska v dubnu 1939 byli zatčeni a až do r. 1945 pak věznění v Praze na Pankráci a v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. V letech 1945–1950 předseda Ústřední rady odborů, od února do června 1948 náměstek předsedy vlády, poté do března 1953 předseda vlády. V letech 1953–1957 prezident republiky. Významně se podílel na únorovém převratu v r. 1948 a nesl spoluzodpovědnost za praktiky komunistického totalitního režimu. Autor několika historicko-autobiografických románů (Vstanou noví bojovníci, Rudá záře nad Kladnem, Barunka atd.).

uvažoval o možné kontrolní funkci Národní fronty nebo ROH. Tyto úvahy však byly nereálné nejen proto, že Informbyro je v té době už označovalo jako nemarxistické, ale hlavně proto, že byly v rozporu s tehdejší představou o vedoucí úloze Komunistické strany.

Poúnorové období bylo naplněno politickým i sociálním napětím. Politické napětí zesílilo i v souvislosti s vystoupením sokolů na XI. všesokolském sletu v červenci 1948 a potom v září 1948 po událostech kolem pohřbu dr. E. Beneše. Události byly výsledkem určitých objektivních společenských konfliktů, rozporů i obav některých společenských vrstev.⁴³

Tyto události podnítily další ostřejší opatření administrativního charakteru. Po sletu následovalo pokračování očisty v Sokole, které zase naopak vyvolalo v některých místech nová vystoupení sokolů. V jednání předsednictva ÚV KSČ 19. 7. 1948 se konstatovalo, že formy odporu se budou zostřovat, že situace si vyžaduje složitější aparát Ministerstva vnitra. Ministr V. Nosek⁴⁴ doznal, že byl nucen dát 237 lidí předvést, a současně požádal o přijetí 5000 lidí na doplnění bezpečnosti. (A ÚV KSČ, F PÚ 128–66, schůze PÚV KSČ 19. 7. 1948)

Ještě výrazněji ve směru zostřování napětí působily události kolem pohřbu dr. E. Beneše v září 1948. Snahu sokolů využít pohřbu k protivládní demonstraci předsednictvo ÚV KSČ charakterizovalo jako pokus o puč. (A ÚV KSČ, F PÚ 132–76, schůze PÚV KSČ 9. 9. 1948) Ukázal se významný fakt (vedení strany si ho plně uvědomilo), že takto konkrétně ukázané nebezpečí zaktivizovalo stranu, zmizely pochyby i kolísání.

Bezpečnostní důsledky těchto událostí vedly k posilování státněmocenských orgánů, především bezpečnosti. Vedení strany rozhodlo nasadit „ostrý kurs“ a učinit některá „rázná opatření“ v mocenské sféře státu. Ještě na podzim 1948 byl urychleně připraven a přijat zákon na ochranu republiky, který skýtal bezpečnostním orgánům i soudům oporu pro realizaci „tvrдых opatření“. Současně byl přijat i zákon o táborech nucených prací.⁴⁵ Specifikou tohoto zákona bylo to, že do TNP byli posíláni lidé bez soudního rozsudku nebo po odpykání trestu. (A ÚV KSČ, F PÚ 132–76, schůze PÚV KSČ 9. 9. 1948)

---

⁴³ XI. všesokolský slet, konající se na přelomu června a července 1948 v Praze, představoval největší projev nespokojenosti s vnitropolitickým vývojem od únorových událostí. Hned první den sletu (18. 6. 1948) provolávaly na Strahově statisíce lidí slávu exprezidentu Benešovi, který odstoupil z funkce jen několik dní před zahájením sletu (7. 6. 1948). Během slavnostního průvodu Prahou došlo opět k mohutným projevům podpory Benešovi, kolem K. Gottwalda prošel průvod za hrobového ticha se svěřenými prapory a standartami a s odvrácenými hlavami. Již v průběhu sletu začala mezi vůdci Sokola aktivně operovat StB, zatkla 237 osob a informovala o „reakčním“ počinání mnoha dalších. Čistka v řadách příslušníků Sokola navíc zesílila v průběhu příprav Benešova pohřbu. Ten se konal 8. 9. 1948 a vedení KSČ očekávalo ještě mohutnější pokusy o protistátní demonstrace než v případě sletu. Přípravu i průběh pohřbu provázelo mohutné zatýkání (nejen v řadách Sokolů), byl zastaven další příliv návštěvníků Prahy, posíleny jednotky milicí. Počet a síla nepokojů během pohřbu silně zaostaly za očekávanými, přesto byly události hodnoceny jako pokus o puč a bylo jich využito k řadě zákroků proti odpůrcům komunistů.

⁴⁴ Nosek, Václav (1892–1955), komunistický politik. Původním povoláním horník, od mládí činný v sociálně - demokratické straně. Od r. 1921 člen KSČ (sekretář Rudých odborů, 1929–1936 člen ÚV KSČ). Začátkem nacistické okupace krátce vězněn, v létě 1939 uprchl do Velké Británie, kde se stal jedním z vůdčích činitelů komunistické emigrace. V letech 1941–1945 člen, 1942–1945 místopředseda exilové Státní rady československé. Od r. 1945 člen ÚV KSČ a poslanec NS. 1945–1953 ministr vnitra, poté ministr pracovních sil. Stál v čele MV v době vnitropolitického zápasu (1945–1948) a postupně z něj vytvořil významný nástroj KSČ v boji o moc. Svým rozkazem o odvolání některých nekomunistických okresních velitelů v Praze a jejich nahrazení komunisty dal podnět k demisi demokratických ministrů dne 20. 2. 1948. V poúnorovém období se jeho vliv snížil, zejména po zřízení MNB (1950), na něž přešla značná část dosavadních pravomocí MV.

⁴⁵ Znamé zákony č. 231/1948 Sb. (schválen 6. 10. 1948, účinný od 24. 10.) a č. 247/1948 Sb. (schválen 25. 10. 1948, účinný od 17. 11.). Tyto zákony umožnily přísnější trestání odpůrců komunistického režimu, stejně jako skutkové překrucování skutečnosti.

Na přelomu roku 1948–1949 se zostřily i vztahy mezi státem a katolickou církví. V zá-
pase se stále více uplatňovaly administrativní zásahy ze strany státu a ty vyvolávaly silnější od-
por církevních hodnostářů.

Na růst politického napětí ve společnosti od druhé poloviny roku 1947 měl velký vliv
i další vývoj sociálně ekonomické situace v zemi. Do poloviny roku 1947 celkem úspěšně po-
kračovala obnova národního hospodářství, výroba i spotřeba základních potravin dosáhla sko-
ro předválečné úrovně. Poté nastal ve vývoji čs. hospodářství i životní úrovně určitý zvrát.
Změna mezinárodní politické situace a pod jejím vlivem i situace v zahraničním obchodě, „nor-
malizace“ trhu v Evropě, odkryla základní slabiny československého hospodářství. K nim patři-
la především jeho struktura, nízká konkurenční schopnost a surovinový problém. K tomu se
přidružily i důsledky sucha a katastrofální neúrody v roce 1947. Zvýšený dovoz potravin musel
být kompenzován zvýšeným vývozem spotřebního zboží, čímž se zhoršilo zásobování i těmito
produkty. Situace v oblasti zásobování se nezlepšila ani v roce 1948; příděl potravin nedosáhl
úrovně z první poloviny roku 1947.

Na podzim 1948 se zásobovací situace stala jedním ze základních zdrojů napětí ve spo-
lečnosti. Nespokojenost se projevila u všech sociálních skupin. Nesplnilo se ani očekávání děl-
nické třídy, že Únor a další etapa znárodnění uvolní cestu k řešení hospodářských a sociálních
problémů. V tomto období se naopak s plnou vahou projevil základní rozpor, který je více méně
vlastní každé revoluci. Opatření ve směru „spravedlivého rozdělování“ národního důchodu
narazila na hranici. Nicméně zostřená vnitropolitická situace a orientace na „ostrý kurs“ proti
reakci umožnily řešení zásobovací situace způsobem, který dočasně mohl uspokojit aspoň děl-
nickou třídu. Řešení sice spočívalo poněkud v jiné podobě než v předchozím období, ale
i nadále se omezilo na oblast rozdělování.

Zavedení tzv. třídního zásobování (bylo navrženo spolu s ostatními politickými opatře-
ními v září 1948) skutečně vedlo ke krátkodobému překonání nespokojenosti především děl-
nické třídy. Toto řešení vycházelo vstříc a přímo podporovalo názory, podle nichž byly hlavní
příčinou těžké zásobovací situace černý trh a spekulace obchodníků, živnostníků a rolníků.
Toto opatření se současně stalo součástí nové orientace strany a státu ve vztahu k malovýrob-
cům. Zavedení dvojího trhu, odebrání potravinových lístků a šatenek objektivně nutilo značnou
část řemeslníků, obchodníků a částečně i rolníků k přechodu k jiným formám hospodaření, kde
se jako námezdně pracující mohli podílet na výhodách vázaného trhu. V souvislosti
s uvedeným opatřením a pod vlivem teorie o neustálém zostřování třídního boje vůbec se vy-
tvořilo ovzduší nedůvěry k malovýrobce jako celku („malovýroba plodí kapitalismus“), kteří
jsou v duchu teze považováni za potenciální nepřátele socialismu.

„Ostrý kurs proti reakci“ se tak postupně obrací nejen proti příslušníkům dřívější bur-
žoazie a jednotlivcům z řad malovýrobce, kteří se provinili (šmelináři atd.), ale stále více proti
soukromým malovýrobce vůbec. Zostřená opatření proti nim, která měla odstranit nespoko-
jenost dělnictva, byla skutečně přijímána s určitým uspokojením. Současně však vážně narušo-
vala předchozí demokratické vztahy mezi třídami a sociálními skupinami. Sociální základna
nové moci se tak zužovala o početné vrstvy maloburžoazie, z nichž velká část se před Únorem
hlásila k socialistickým cílům.

Také počátky združstevňování vesnice vyvolávaly u rolníků obavy a nejistotu, u značné
části i nesouhlas. Realizace všech opatření na omezování a zatlačování kapitalistických živlů,
která se dotýkala zdaleka nejen jich, se neobešla bez uplatňování administrativních zákroků,
represivních opatření proti značnému počtu příslušníků středních vrstev. O tom svědčí vysoký
podíl trestaných za „hospodářské přestupky, za provinění proti zakládání JZD“ atd. Jen od
března do srpna 1950 bylo za takové přestupky potrestáno přes 800 rolníků.

„Ostrý kurs proti reakci“ se dotkl nejen živnostníků a rolníků, ale v různých formách i inteligence. Především pojetí třídních hledisek v kádrové politice, jak se uplatňovalo od podzimu 1948, bylo provázáno nedůvěrou, a zesilovalo sektářství vůči celé inteligenci. Také pojem sabotáže se už neužívá jen ve spojení se zbytky kapitalistického podnikání, ani jen s malou výrobou, ale i s činnostmi hospodářských a jiných odborníků. Na poradě krajských tajemníků ve dnech 21.–23. 11. 1948 bylo v projevu Slánského mimo jiné v tomto směru řečeno: „...Zostřující se třídní boj musí nalézt i svůj odraz v kádrové politice státní a hospodářské. Všude tam jsou vědomí sabotěři a nepřátelé režimu.“ (F 018, a. j. 35)

Na zesílení sociální a politické nejistoty mezi inteligencí měla vliv řada faktorů. K nim patřila poučovací očista, která se dotkla hlavně jejich příslušníků, rozsáhlá výměna kádrů od podzimu 1948, platová nivelizace, která postihla všechny složky inteligence, pracovní právní změny (zrušení tzv. definitivy a platového zhodnocení dosaženého vzdělání), zákon o národním pojištění, jednorázové akce na snižování aparátu, jako byla akce „77 tisíc“⁴⁶ atd. Všechna uvedená opatření zesilovala pocity nejistoty uvnitř inteligence, vedla ke snížení prestiže inteligence, ale současně i k despektu ke vzdělání a kvalifikaci vůbec.

Politika „zostřeného kursu proti reakci“ zaktivizovala dělnickou třídu, která v ní spatřovala obranu socialistických vymožeností. Dočasně se tak posunula i její hodnotová orientace od hospodářských požadavků k politickým otázkám. Také řešení otázek zásobování, které v průběhu celé první pětiletky zvýhodňovalo dělnickou třídu proti ostatním kategoriím zaměstnanců, vyvolávalo u ní určité uspokojení. Tato politika však, vedle toho, že prohlubovala nedůvěru mezi pracujícími, měla další dalekosáhlé důsledky především v oblasti řízení výroby. I tato skutečnost vedle celé řady dalších přispěla k tomu, že výsledky pětiletky v oblasti životní úrovně nemohly uspokojit ani dělnickou třídu.

Po poměrně příznivém růstu životní úrovně v prvních dvou letech pětiletky došlo v souvislosti se změnami hospodářské politiky od roku 1950 k omezení prostředků na uspokojování potřeb obyvatelstva ve prospěch vysokých investic do těžkého průmyslu a obrany země. V letech 1951–1952 tak došlo ke stagnaci a v roce 1953 dokonce k poklesu životní úrovně.

Vysokému vypětí sil celé společnosti a zvláště dělnické třídy a vysokým tempům růstu výroby neodpovídal ani růst životní úrovně dělnické třídy. Tento nesoulad a nesoulad mezi mocenskopolitickým a sociálním postavením dělnické třídy vůbec se stal zdrojem zklamání a nespokojenosti i v jejích řadách. Řada dílčích stávek v souvislosti se zpevňováním norem, odbouráním vánočního přídatku v roce 1951, přídatkových lístků a jiných zásobovacích opatření nabývala značných rozměrů. K vyvrcholení živelné kritiky politiky strany a státu i v řadách

---

⁴⁶ Akce „77 tisíc úředníků do výroby“ byla jedním z pokusů, jak zamezit stálému nárůstu administrativních pracovníků a zároveň zajistit dostatek pracovních sil požadovaných průmyslovými podniky pro zajištění splnění zvýšených hospodářských plánů. V pozadí stál rovněž motiv politické čistky ve státním aparátu, neboť přesun úředníků do výroby umožňoval selektovat nepohodlné a nespolehlivé pracovníky a odstranit je z odpovědných funkcí. Tato akce nebyla prvním ani posledním činem tohoto druhu. Prvním takový pokusem byla kampaň na převedení 65 000 zaměstnanců státní správy do výroby, zahájená 14. 12. 1948. Převedení bylo často chápáno jako trest a celá akce se setkala s velkým odporem (skončila odchodem pouhé jedné třetiny původně plánovaného množství pracovníků). Provedení akce „77 tisíc“ bylo schváleno vedením 25. 6. 1951 a předpokládalo se, že do výroby přejde 77 500 úředníků z Čech a 5800 ze Slovenska. Častým jevem bylo nucené propuštění či okamžité vyhození ze zaměstnání. Většina úředníků byla v nových pracovních podmínkách přijímána s nedůvěrou a jako politicky nespolehlivá. Podle neoficiálních údajů bylo během této akce převedeno do výroby 51 215 úředníků. Podobné kampaně probíhaly i v dalších letech.

dělnické třídy došlo v době měnové reformy, kdy se uskutečnily na mnoha místech republiky stávky a ojediněle i demonstrace s převážnou účastí dělníků.⁴⁷

Tyto akce, které signalizovaly vážné narůstání krize v zemi, už nebylo možné odůvodňovat působením nepřátel ve straně, ani jen „rozředěním“ dělnické třídy v předchozích letech. Řešením nebyla ani represivní opatření proti mnoha dělníkům po těchto akcích, nebo v případě usnesení vlády o trestání dělníků za fluktuaci, které bylo nutné po týdnu odvolat. Tyto signály si vedle vnějších faktorů vynutily v druhé polovině roku 1953 určité dílčí změny dosavadní ekonomické a sociální politiky.

Uvedené objektivní podmínky do jisté míry jakoby potvrzovaly teze o zostřování třídního boje a byly odůvodněním další centralizace politického systému a jeho modifikací do takové podoby, jež nezabezpečovala důslednou kontrolu moci. V těchto podmínkách se utvářel způsob uplatňování vedoucí úlohy strany, jež poznamenal celý politický systém.

KSČ zkoncentrovala ve svých rukou politické rozhodování, z jejich orgánů vycházely směrnice či podněty zákonodárné činnosti i pokyny a směrnice pro výkonnou moc. Strana se stala hlavním tvůrcem politické linie a převzala tedy funkci dřívější Národní fronty. Systém převodových pák jí umožňoval nejen politickou linii vytvářet, ale skoro do nejmenších podrobností usměrňovat a ovlivňovat její realizaci.

Toto monopolní postavení strany v oblasti tvorby politické linie i její realizace zcela vylučovalo možnost nějaké kontroly nebo korekce zvenčí, mimo rámec KSČ. Nebylo zde takového orgánu a nemohl ani vzniknout.

Tento mechanismus moci vytvářel rámec pro uplatňování kabinetní politiky, neboť principy, na nichž byl mocenskopolitický poučnorový systém budován, k takové politice přímo vedly, a jen taková politika byla schopna ho dlouhodobě udržovat.

Tyto změny po únoru 1948, a především v postavení KSČ, ovlivnily vnitřní život strany. Sířil centralismus na úkor demokratických stránek vnitřního života, zmenšoval se podíl členů a organizací na vytváření stranické politiky. Vytvářel se vysoce centralizovaný systém stranického života preferující úzké orgány, vylučující činnost komisí a jiných pomocných orgánů, budující na výstavbě početného placeného stranického aparátu a redukující práva orgánů, organizací a komunistů na všech nižších stupních řízení. Systém stranické práce začal přímo produkovat poměry vedoucí k diktátorství a komandování nejenom vně, ale i uvnitř KSČ. Bezvýhradné plnění „shora“ direktivně stanovených úkolů se postupně stávalo základní metodou stranického života a práce. Boj o důvěru občanů a práce v masách byly nahrazeny úkoly převážně organizačními.

---

⁴⁷ Měnová reforma byla v ČSR provedena 1. 6. 1953. Jejím cílem bylo vyřešit problémy, jež postihly československou ekonomiku s koncem první pětiletky a oživit ji. Hlavními úkoly bylo zastavit inflaci, podnítit zájem zaměstanců o výrobu, zredukovat nadměrné množství oběživa, přivést úspory obyvatel do souladu s omezenými možnostmi státu. Současně měl být sjednocen dvojitý trh (volný a přidělový). Výměna peněz: 300 Kčs na osobu v poměru 1:5, další úspory 1:50, vklady o něco příznivěji. Penze a sociální příplatky se přepočítávaly v kurzu 1:5. Reforma vlastně zcela znehodnotila úspory obyvatelstva, neboť nové ceny zboží i služeb byly podstatě vyšší. Problém byl rovněž v tom, že vedoucí činitelé státu ještě na konci května uklidňovali obyvatelstvo, že žádné změny nehrozí, a reforma byla poté podána jako poslední útok proti kapitalistům. Reakce veřejnosti byla zcela nečekaná a nepředpokládaná. Ihned 1. 6. 1953 vypukly na mnoha místech republiky masové nepokoje a protesty, ve dnech 1.–5. 6. se stávkovalo ve 129 závodech, ve čtyřech městech se uskutečnily protistátní demonstrace. Vše pochopitelně provázely represe a zatýkání ze strany StB. Největší projevy neshody se odehrály v Plzni (iniciátorem byli pracovníci Škodových závodů). Demonstrací se zúčastnilo přes 20 000 lidí, provázela je tvorba rezolucí, distribuce letáků, veřejná kritika vedení KSČ. Tyto největší demonstrace od r. 1948 musela rozhánět armáda a Lidové milice. Měnovou reformou došlo ve vztahu mezi komunistickým vedením státu a obyvatelstvem k první vážné krizi.

Nevyzrálост značné části členstva strany a třídněpolitické důsledky poúnorového náboru vedly k přijetí celé řady mimořádných opatření, podporujících započatou vysokou centralizaci politického rozhodování. Tím se však vytvářely i trvalé institucionální a jiné zábrany k uplatnění demokratických norem stranického života.

Představy o ideové a politické nepevnosti značné části členstva se staly podnětem k odmítnutí tajných voleb stranických orgánů a k zavedení praxe předběžného schvalování složení nižších orgánů vyššími od roku 1949, tedy k systému voleb, který ve skutečnosti pouze zastíral obsazování funkcí jmenováním. Bylo to plné vítězství administrativněbyrokratických metod řízení. Vzájemné vztahy mezi členy strany se neobyčejně zhoršily, posílila se vzájemná nedůvěra a podezírání, a odtud byl už jen krůček k soustavnému hledání nepřátel ve straně.

Postavení strany v systému moci jí umožňovalo tuto moc neustále rozšiřovat a koncentrovat. Docházelo k nahrazování státních orgánů i masových organizací orgány strany. Současně se zvětšováním moci docházelo k její koncentraci v rukou stále menších skupin funkcionářů i jednotlivců. Ti ji užívali bez ohledu na platné zákonné normy a porušovali i principy vnitřního života strany. Strana neustále rozšiřovala okruh těch záležitostí, o nichž rozhodovala, a často i o podružných otázkách běžného denního života, zatímco na vážné koncepční úkoly nebylo dostatek času. Tento způsob uplatňování vedoucí úlohy si i objektivně vynucoval budování rozsáhlého stranického aparátu, který měl tendenci nahrazovat volené politické orgány a rozhodovat za ně. Stranický aparát ovládal vnitřní život strany a stal se v rámci strany a postupně i mimo ni neúměrně významným mocenským činitelem.

Toto pojetí moci a uplatňování vedoucí úlohy strany i nedemokratický způsob vnitřního života strany, bezvýhradná poslušnost, podřízenost chápaná jako „věrná služba straně“, a tím oněm ideálům socialismu a komunismu, které strana sleduje, vyústilo prakticky v neomezenou moc ústředních orgánů. Tato moc se ovšem působením stejných tendencí dále koncentrovala do užších orgánů, postupně do předsednictev anebo ještě menších útvarů (trojtek, čtyřek, pětetek apod.), až se soustředila v rukou několika jednotlivců.

Ústřední výbor jako vrcholný volený orgán strany neměl odpovídající vliv. Postupně převzalo všechnu moc do svých rukou jeho předsednictvo a ještě užší orgány a plénum ÚV v podstatě pasivně schvalovalo jejich usnesení a opatření. Plénum se ani nepokoušelo o realizaci své funkce, což v podmínkách působení teorie zostřujícího se třídního boje v rámci existujícího stranického systému nebylo bez značného rizika možné. Ale ani předsednictvo ÚV se jako celek nepodílelo na utváření politiky a její realizace. Některé nejdůležitější otázky – bezpečnost, armáda, zahraniční politika aj. – nikdy neprojednávalo. Předseda strany Kl. Gottwald je probíral jen v nejužším kruhu svých nejbližších spolupracovníků (R. Slánský,⁴⁸ A. Zápotocký, V. Široký⁴⁹). Kromě toho návrhy Kl. Gottwalda, jež měl většinou už předem připraveny, tvořily poslední slovo, které mu náleželo, a obyčejně se stalo závěrem a usnesením.

---

⁴⁸ Slánský, Rudolf (1901–1952), komunistický politik. Člen KSČ od r. 1921, v r. 1929 jeden z členů Gottwaldova bolševického vedení strany. Od 1929 člen ÚV KSČ, od r. 1935 pak poslanec NS. Člen moskevského vedení KSČ. V době SNP působil v hlavním štábu partyzánského hnutí na Slovensku. V letech 1945–1951 generální tajemník KSČ. Významně se podílel na boji KSČ o moc, nesl značnou část zodpovědnosti za násilné praktiky, policejní teror a justiční zvrhlosti nově nastoleného komunistického režimu. V září 1951 odvolán z funkce generálního tajemníka KSČ, poté až do svého zatčení v listopadu 1951 náměstkem předsedy vlády. Byl zbaven všech funkcí a obviněn z velezrady. V listopadu 1952 odsouzen jako vedoucí „protistátního spikleneckého centra“ k trestu smrti, který byl dne 3. 12. 1952 vykonán. V r. 1963 rehabilitován právně a občansky, v r. 1968 stranicky.

⁴⁹ Široký, Viliam (1902–1971), komunistický politik. Původním povoláním železničář, člen KSČ od r. 1921, ve 30. letech člen a tajemník ÚV KSČ, poslanec NS a předseda zemského vedení KSČ na Slovensku. Na podzim 1938 odešel do SSSR, 1939–1940 člen zahraničního sekretariátu KSČ v Paříži, 1940–1941 člen moskevského

28. 6. 1948 bylo ustaveno tzv. užší předsednictvo ÚV KSČ k řešení aktuálních politických, hospodářských a kádrových otázek. 29. 1. 1951 byl předsednictvem ÚV zvolen politický sekretariát.⁵⁰ Tuto institucionální centralizaci doplňovaly stanovami nekodifikované útvary (trojky, čtyřky, pětky) vytvářené u příslušných stranických orgánů. Mnohdy samostatně rozhodovaly i ve velmi závažných otázkách a nahrazovaly volené orgány. Jejich úlohu postupně převzal stranický aparát, když se počal od podzimu 1948 pevně organizovat. Dosud značně samostatné odbory se staly pevnou součástí hlavních oddělení. V odděleních byly vybudovány tzv. sekretariáty oddělení a odbory. K podstatné reorganizaci došlo v září 1951 v souvislosti s reorganizací vedoucích stranických orgánů a komisí. Oddělení převzala většinu agend zrušených komisí.

Složení volených stranických orgánů v ústředí, okresech i krajích se po zjištění, že jsou v nich málo zastoupeni dělníci, na podzim 1948 podstatně měnilo. Zvýšil se proto ve stranických orgánech podíl „dělníků podle původního povolání“, kteří však svým pracovním zařazením byli pracovníky stranického aparátu, státních a hospodářských orgánů. Tím došlo i k zvláštnímu propojení a srůstání pracovníků aparátu a volených orgánů. V téže době však hluboce poklesl počet i podíl „dělníků podle zaměstnání“, tedy lidí z výroby, v těchto orgánech.

Pro postavení strany ve společnosti, v politickém systému a pro její vnitřní život měli význam i další činitelé. V prvé řadě šlo o vzájemný vztah vedení KSČ a mezinárodního komunistického hnutí. Tento vztah má svoje kořeny v předválečném vývoji, kdy strana byla ukázněným oddílem Kominterny.⁵¹ Za války byla Kominternu zrušena a její úlohu vůdce mezinárodní-

---

vedení KSČ. Vyslán na Slovensko, aby řídil práci ilegální KSS, záhy byl zatčen. V únoru 1945 se mu podařilo za pomoci odbojářů uprchnout z vězení. 1945–1954 předseda KSS, 1948–1966 člen ÚV KSČ. 1945–1953 náměstek předsedy vlády, 1950–1953 ministr zahraničních věcí, 1953–1963 předseda vlády, 1945–1964 poslanec NS. Nesl značný díl odpovědnosti za nezákonnosti a politickou zvlášť 40. a 50. let, podílel se na kampani proti tzv. slovenským buržoazním nacionalistům. V září 1963 byl odvolán ze státních i stranických funkcí a odešel do ústraní.

⁵⁰ Orgán zřízený na základě usnesení předsednictva ÚV KSČ z 29. 1. 1951. Původními členy byli K. Gottwald, R. Slánský, A. Zápotocký a V. Široký. Od září 1951 byl orgán rozšířen o J. Dolanského, A. Čepičku, a K. Bacílka, v prosinci přibyl V. Kopecký a A. Novotný. Ze členů ubyl Slánský (zatčení) a Gottwald (smrt). Politický sekretariát byl zrušen s příchodem jistého destalinizačního závazu v polovině r. 1954. Rozsáhlé rozhodovací pravomoci sekretariátu byly zřejmě především v otázce bezpečnosti. Sekretariát schvaloval návrhy na rozsudky smrti (schválil jich 148), činil rozhodnutí o výši trestů, stanovoval formu soudního líčení, projednával žádosti o milost a doporučoval jejich udělení. V několika případech rozhodl rovněž o zatčení konkrétních osob. Rozhodoval o odvolávání z funkcí ve vyšších složkách strany a státu. Projednával znění žalob v důležitých kauzách, přijímal směrnice pro vedení důležitějších kampaní a masových akcí postihujících tzv. protistátní živly. Nešlo o orgán konečný, který by schvaloval předložené zprávy, spíše vystupoval jako orgán iniciativní. Ve všech zmíněných případech byla jeho rozhodnutí v podstatě konečná a pro ostatní orgány závazná. Je nepochybné, že sekretariát na sebe přejímal odpovědnost, na níž neměl sebemenší právní nárok. Jednal protiprávně, bez souladu s ústavou, jeho činnost se neshodovala ani se stanovami KSČ. Přesto, že jeho členové věděli o celé řadě konkrétních případů hrubého porušování nejen zákonnosti, nýbrž také lidskosti, neučinili žádné rozhodné opatření k jejich zamezení a neopakování, naopak jejich praxe znamenala vytváření podmínek pro jejich pokračování.

⁵¹ Kominternu – Komunistická (Třetí) internacionála – založena z Leninova popudu počátkem března 1919. Jejím cílem byla v počátečním období podpora a koordinace průběhu světové proletářské revoluce. V pozdějších letech převládla tendence vytvořit z Kominterny orgán sdružující národní komunistické strany, resp. kontrolovat jejich činnost z Moskvy. Z organizace se stalo v podstatě sdružení VKS(b) a jí podřízených ostatních stran (fakticky buněk VKS(b)). Největší změna ve vývoji organizace nastala r. 1935, kdy byla vyhlášena v souvislosti s nástupem Hitlera k moci v Německu politika Kominterny za oficiální, šlo zejm. o strategii jednotné fronty (tj. spolupráce se všemi socialistickými a sociálnědemokratickými stranami, jež byly až dosud označovány za nepřátele, zrádce myšlenek socialismu a komunismu a slouhy kapitalistů). Dne 15. 5. 1943 byla Kominternu s ohledem na válečnou spolupráci Sovětského svazu s USA a VB a kvůli nefunkčnosti spolupráce komunistických stran z válečných důvodů rozpuštěna.

ho komunistického hnutí převzalo vedení KSSS, ztělesňované Stalinem, a později ji uplatňovalo prostřednictvím Informbyra. Z tohoto poměru, který byl v mezinárodním komunistickém hnutí považován do roku 1956 za samozřejmý, vyrůstala i nekritická důvěra vedení KSČ a přímo Kl. Gottwalda ke Stalinovi.

Druhým významným činitelem na počátku padesátých let byla skutečnost, že studená válka vedla k pronikání militarizačních prvků do řízení společnosti a k posílení centralistických tendencí ve vnitřním životě strany. To se zvláště projevilo ve vztahu členů strany a řídicích orgánů, který se utvářel jako vztah rozkazu a bezpodmínečné poslušnosti. V souvislosti s politickými procesy měla tato skutečnost mimořádný význam, neboť člen strany i orgánu byl povinen plnit i taková rozhodnutí, která byla v přímém rozporu s programem a cílem strany. Nic na této skutečnosti nezmění, že většina členů si tento rozpor vůbec neuvědomovala.

Národní fronta byla únorovým střetnutím dotčena velmi podstatně. Význam Národní fronty v předúnorovém období spočíval v tom, že byla politickou základnou pro utváření politické linie státu, tedy vhodnou půdou pro překonávání rozporů. Tuto úlohu po Únoru Národní fronta ztratila. Předúnorový systém Národní fronty v důsledku dělby moci měl schopnost, i když omezenou, provádět kontrolu politické moci a zabezpečovat společnost před zneužíváním této moci.

Po únoru 1948 se všechny složky Národní fronty – včetně nekomunistických politických stran – přeměnily v převodové páky od strany k masám. Národní fronta přestala být půdou, na níž se politická linie státu tvořila vzájemným dohadováním zúčastněných sil, a stala se pouhým nástrojem její realizace, bez možnosti ji nějak podstatně ovlivnit.

Zásadní změny prodělalo i postavení parlamentu. Rudolf Slánský vyjádřil jeho pozici na schůzi sekretariátu ÚV KSČ bezprostředně po Únoru: „... pozbyl důležitosti, rozhodovat budeme tady a ne tam (v parlamentě – J. B.) [poznámka člena komise – Josef Belda?] ...“ (A ÚV KSČ, schůze sekretariátu ÚV KSČ 3. 3. 1948)

Parlament formálně zůstal nejvyšším zákonodárným sborem, avšak jeho politická struktura i mechanismus přípravy a projednávání zákonných osnov byly takové, že jeho funkce se prakticky omezila na pouhé schvalování osnov zákonů, které předkládala vláda. V souladu s tím se vymezovala i jeho funkce kontrolní. Vyjadřoval se sice k programovým prohlášením vlády i expozé ministrů, ale vědom si své omezené funkce iniciativní a normotvorné, rezignoval na kritická stanoviska a uchýlil se k tezi o jednotě vlády a parlamentu pod vedením strany.

Vláda byla nadále ve své funkci formálně odpovědná parlamentu, v praxi však orgánům strany. Váha parlamentu tak v politickém životě neobyčejně poklesla. Na utváření politické linie státu se podílel pouze pasivně tím, že ji schvaloval. Stal se prakticky symbolickou institucí, která vůli KSČ proměňovala v zákony, a tím ji oficiálně a formálně činila závaznou pro všechny občany státu.

Výrazem hlubokého poklesu váhy parlamentu v politickém systému a vůbec ve společnosti bylo odvolávání a jmenování poslanců bez vědomí voličů. V letech 1948–1952 bylo vyměněno, odvoláno a dosazeno několik desítek poslanců NS bez vědomí voličů (viz L. Kalinová, Informace č. 9).

Rovněž sociální složení parlamentu se podstatně změnilo tím, že v něm měl být posilován živel dělnický. V NS v roce 1954 bylo sice 105 dělníků podle původního povolání, ale svým pracovním zařazením šlo převážně o pracovníky aparátu strany, státních a hospodářských orgánů, masových organizací apod. Podle tohoto rozboru nebyl v NS ani jeden dělník podle zaměstnání.

Stranické orgány rozhodovaly nejen o jeho složení, ale určovaly i složení diskutujících a obsah jejich vystoupení před schůzí parlamentu.

Podíl vlády na určování politické linie státu degradoval ve vykonavatelskou funkci. Zúžil se okruh oblastí, o kterých rozhodovala. Z její pravomoci byly vyjmuty oblasti bezpečnosti, armády, zahraniční politiky i většina otázek hospodářské politiky. Ty rozhodovaly stranické orgány, které na sebe převzaly protiústavně pravomoci vlády. Prosazující se tendence k centralizaci však posilovala pravomoc vlády vůči nižším orgánům moci, uvnitř vlády pak především úlohu předsednictva vlády. Hlavní její úkol spočíval v realizaci základních politických směrnic, vytvářených vedoucími orgány strany, a pokynů vedoucích funkcionářů ÚV KSČ.

Uvedené centralizační tendence musely také nacházet svůj odraz v právní a ideologické oblasti, a to jak přestavbou institucí, tak ve sféře teoreticko-propagandistických úvah, které byly ideovým zdůvodněním nastupující praxe.

Pokud jde o sféru práva, urychlil se proces rozrušování právního řádu a právní jistoty. Nejvíce postihl oblast veřejné správy, ale výrazně se promítl i do sféry osobních svobod občanů. Byl zrušen ústavní soud, a nejprve umrtven a v roce 1952 rovněž zrušen správní soud. Řada nových zákonů a politických aktů byla v rozporu s principy zakotvenými v Ústavě 9. května. Vzrůstající právní nihilismus zpočátku zdůrazňoval nerespektování práva a zákonů jejich zastaralostí. Nebyly však respektovány ani nové zákony, které značně oslabily záruky občanských práv a svobod. V textu trestního řádu z roku 1950 nebylo obsaženo ustanovení požadující, aby se ve všech orgánech činných v trestním řízení přihlíželo jak k okolnostem usvědčujícím, tak i k těm, které svědčí ve prospěch obviněného. Naproti tomu trestní řád obsahoval ustanovení, že projednávání věcí se má dít tak, aby vychovávalo občany k ostražitosti vůči nepřátelům pracujícího lidu a jiným rušitelům jeho budovatelského úsilí a k plnění občanských povinností. Uvedený cíl trestního řízení se u politických deliktů stával cílem hlavním.

Trestní právo hmotné nejen značně zpřísnilo trestní represí (stanovilo trest smrti pro osm skutkových podstat u protistátních deliktů proti předchozí jedné skutkové podstatě podle zákona na ochranu republiky z roku 1923)⁵² a zvýšilo trestní sazby až trojnásobně, ale zároveň i rozšířilo pojetí skutkové podstaty nejvýznamnějších trestních činů, jakým byla velezrada, např. tak, že jednání dříve beztrestné se stalo postižitelným nejtěžšími tresty.

Obdobná situace se vytvářela také v oblasti propagandy. Vedení KSČ ovládalo i všechny zdroje a prostředky informací. Byla zavedena cenzura umožňující nejen přísný výběr poskytovaných informací, ale i jednostranné působení na směr a způsob myšlení občanů. Informace se stávají důležitým prostředkem při organizování tzv. veřejného mínění a bezprostředních projevů vůle lidu. Tzv. veřejné mínění se stává silou, jíž využívá vládnoucí strana k ovlivnění a i zastrašení těch skupin a vrstev obyvatelů, které s její politikou nesouhlasí nebo jsou pasivní. Stává se velikou zbraní, jejíž účinky se v plném dosahu projeví v době procesů.

Zvláštní místo náleželo stranické výchově, která přímo i nepřímo připravovala myšlení členů strany na procesy a později je seznamovala s jejich průběhem. V novinách se denně objevovaly články plné nenávisti k obviněným ještě před jejich odsouzením a po odsouzení znovu a znovu byla připomínána jejich „škůdcovská činnost“. V průběhu velkých politických procesů kampaň zesílila, tlak na společenské vědomí se znásobil tak, že omezoval myšlení obyvatel,

⁵² Podle zákona na ochranu republiky č. 231/1948 Sb. byly skutkové podstaty, za něž bylo možné udělit trest smrti, následující: 1. velezrada, 2. vyzvědačství, 3. vyzvědačství proti spojenci, 4. válečné škůdcovství, 5. spolčení s nepřítelem, 6. válečná zrada, 7. útok na život ústavních činitelů a 8. působení (napomáhání) k útoku na ústavní činitele.

nepravdivými informacemi je dezorientoval, a zároveň podněcoval k mimořádné aktivitě ve směru hledání dosud skrytých „nepřátel“. Výsledkem tohoto působení byla masová psychóza podezírání a nedůvěry, volání po nejtěžších trestech, jež zachvátily velkou část společnosti. Tisíce rezolucí tohoto obsahu obdržely soudy i stranické a státní vedení zejména při procesech s M. Horákovou a spol.⁵³, s církevními hodnostáři, a největší záplava jich přišla k procesu s „protistátním centrem“.

Na druhé straně veřejnost nebyla informována o apelu význačných světových kapacit (A. Einstein, B. Russel, J. Bernal a jiní), které žádaly udělení milosti v případech Horákové, Kalandry⁵⁴ apod.

Ideologické působení a monopol informací v rukou stranického vedení byly v tomto případě i nástrojem manipulace celou společností i jejími jednotlivými složkami. Zdroje společenského napětí a nespokojenosti sice nemohly odstranit, ale umožňovaly nedostatky „vysvětlit“ záškodnickou činností a alespoň dočasně zaměřit nespokojenost na skupiny osob prezentované veřejnosti jako zrádci, sabotéři a nepřátelé lidu. Taková manipulace umožňovala jen odklad řešení skutečných problémů, na druhé straně však přinášela problémy nové a potenciálně ohrožovala i některé z manipulátorů, protože si vynucovala „škůdce“ na stále vyšších místech v hierarchii moci.

V poučnorové atmosféře naplněné politickým a sociálním napětím se počaly postupně realizovat zásady teorie o zostřujícím se třídním boji a o nebezpečí rozsáhlé aktivity protistátních agentur a špiónážních center. Tato praxe se počala uplatňovat ještě dříve, než ji vyhlásilo Informační byro v rezoluci v červnu 1948.

Západní špiónážní centrály se snažily využít poučnorové doby a zesílily aktivitu na území Československa. Nedostatečná ostraha hranic a množství poučnorových emigrantů jim jejich záměry usnadňovaly. Bezpečnostní orgány musely vyvíjet mnoho energie, aby alespoň z velké části tyto plány zmařily. V tomto směru vykonali pracovníci bezpečnosti velmi záslužný kus práce.

Současně ovšem, ve snaze překonat sociální a politické napětí, se přecházelo od politických k uplatňování administrativních a bezpečnostních metod, nejdříve ojediněle, později ve velkém rozsahu. Ačkoliv byl zdůrazňován jejich třídní záměr – boj proti nepřátelům dělnické

---

⁵³ Největší z procesů s představiteli nekomunistických politických stran pořádaný podle nových pravidel MS byl monstrproces s JUDr. Horákovou, do Února poslankyní ÚNS a přední funkcionářkou Československé strany národně socialistické. Jako hlavní obžalovaná byla postavena do čela skupiny vytvořené pro soudní jednání Státní bezpečností. Je samozřejmé, že šlo o vykonstruovaná obvinění, která umožňovala následné justiční vraždy. Při přípravě procesu byly uplatněny zkušenosti sovětských poradců, pozvaných na podzim 1949 do ČSR, jak při výsleších (formulace otázkových protokolů), tak při sestavení scénáře procesů. Dnes také víme, jakými donucovacími prostředky byly získány výpovědi, kterým se obžalovaní museli naučit nazpaměť. Hlavní proces se konal 31. 5. – 8. 6. 1950, a jak ve své publikaci Zpráva o organizovaném násilí uvádí V. Hejl, následovalo po něm ještě 35 vedlejších procesů. Resumé: odsouzeno 639 osob, 10 trestů smrti, 52 trestů doživotí, ostatní celkem 7850 let odnětí svobody.

⁵⁴ Kalandra, Závíš (1902–1950), novinář, publicista, historik, divadelní a filmový kritik a estetik. Vystudoval filosofii a klasickou filologii na UK. Od r. 1923 činný v KSČ, byl funkcionářem Kostufry (Komunistická studentská frakce) a do r. 1936 redaktorem komunistického tisku. V r. 1936 se zásadně postavil proti stalinským represáliím v SSSR a byl vyloučen z KSČ. Koncem třicátých let působil v časopise Světozor a také přispíval do Přítomnosti. V letech 1939–1945 vězněn v koncentračních táborech. Do r. 1949 se převážně věnoval vědecké práci (studium českých dějin). V listopadu 1949 byl zatčen jako hlava vykonstruované trockistické skupiny a obviněn z velezrady a špiónáže. V červnu 1950 odsouzen v procesu s M. Horákovou a spol. k trestu smrti a popraven.

třídy – postihovaly stále častěji skupiny pracujících. Statistika o třídním složení odsouzených za hospodářské přestupky i politické delikty u krajských soudů z roku 1950 podává tento obraz:

V roce 1950 bylo u okresních soudů z celkového počtu odsouzených za přečiny proti republice odsouzeno:

	dělníků	rolníků do 20 ha
v kraji Praha	35,1 %	12,1 %
v kraji Čes. Budějovice	37,2 %	25,7 %
v kraji Karlovy Vary	46,4 %	8,1 %
v kraji Ostrava	60,9 %	28,2 %
v kraji Žilina	38,3 %	22,6 %

Státní soud v roce 1950 odsoudil 5044 občanů, z toho dělníků 1006, rolníků 354, veřejných zaměstnanců 751. Celkově uložil 49 455 roků trestů na svobodě.

Rovněž v TNP byla zařazena většina z pracujících vrstev, jak ukazují tyto údaje: V roce 1949 bylo v TNP celkem 9061 osob, z toho téměř 75 % dělníků, rolníků a živnostníků. V následujících letech 1950–1951 tato struktura nedoznala podstatné změny.

Podobný obraz poskytuje i třídní a sociální složení těch, které v letech 1951–1953 zatkla Státní bezpečnost. Nejen, že vzrůstal jejich počet, ale údaje dokazují, jak se třídní záměr změnil ve svůj opak:

V roce 1951 zatkla Státní bezpečnost 6089 občanů, z toho 1968 dělníků a 399 rolníků.

V roce 1952 zatkla StB 7129 občanů, z toho 2707 dělníků a 495 rolníků.

Za první polovinu roku 1953 zatkla StB 2992 občanů, z toho 1284 dělníků a 186 rolníků.

Kromě těchto jevů docházelo k porušování zákonů na všech stupních řízení společnosti a ve všech oblastech. Toto porušování zákonů v místech, okresech, krajích i centrálních úřadech dosahovalo značných rozměrů a vyvolávalo stav právní nejistoty.

K nejvýraznějším projevům porušování zákonů a bezpráví v letech 1948–1949 docházelo v ozbrojených složkách – armádě a bezpečnosti. Od často bezdůvodného podezírání vysokých důstojníků a jejich odvolání z funkce (např. slovenských generálů) se přecházelo k organizování provokací a zatýkání vojenských činitelů. V pověstném „domečku“ byli neprávem zatčeni hrubým násilím a týráním donucováni k falešným výpovědím, na jejichž základě byli souzeni. Provokačních metod i případů hrubého násilí používali, i když dosud ojediněle, i někteří pracovníci Státní bezpečnosti. Tak vznikaly podmínky, z nichž se rodily politické procesy dosud převážně s nekomunisty. Ve vědomí některých vyšetřovatelů se ustalovala představa, že jednají v zájmu dělnické třídy, vítězství socialismu, a že tedy účel světlí prostředky. Lze prokázat, že o použití nezákonných metod v bezpečnosti i v armádě věděli někteří vysocí straníční funkcionáři – R. Slánský, B. Reicin⁵⁵ aj.

⁵⁵ Reicin, Bedřich (1911–1952), komunistický funkcionář, voják. Ve 30. letech funkcionář komunistického mládežnického hnutí a organizátor tzv. antipráce (rozvracení a prosovětská zpravodajská činnost v československé armádě). V březnu 1939 zatčen gestapem, v září 1939 propuštěn z vazby. Nato emigroval do SSSR, kde se stal spolupracovníkem Gottwaldovy skupiny a hlasatelem čs. vysílání moskevského rozhlasu. Od r. 1942 osvětový, později zpravodajský důstojník v čs. jednotce v SSSR. Když bylo v lednu 1945, na základě doporučení sovětské strany, zřízeno v 1. čs. armádním sboru Obranně-bezpečnostní zpravodajství, stal se jeho náčelníkem. Od května 1945 je náčelníkem hlavní správy OBZ na MNO, 1945–1951 náměstkem ministra národní obrany pro kádrovou práci. Reicinovo OBZ bylo jedním z hlavních nástrojů komunistické

Stav právní nejistoty a bezpráví se promítal rovněž ve ztrátě úcty k lidskému životu, jednomu z největších znaků socialismu. V průběhu let 1949–1952 bylo vykonáno ... [údaj nedoplň] trestů smrti.⁵⁶ O všech z nich rozhodovaly příslušné stranické orgány, nejdříve bezpečnostní komise i krajské bezpečnostní pětky, později politický sekretariát ÚV KSČ. Jenom v roce 1951–1952 schválil politický sekretariát 148 trestů smrti, ačkoliv mu nikdy nepříslušelo o těchto otázkách rozhodovat.⁵⁷

Logika těchto nezákonností byla v tom, že se obrátila proti svému původnímu záměru. Snaha zdůvodnit tyto zjevy třídním výkladem zákonů a jako projev vůle vládnoucí třídy se postavila proti těm vrstvám, v jejichž jménu byly nezákonnosti prováděny. Bylo přirozeným důsledkem, že nezákonnost počala postihovat i příslušníky komunistické strany. Již v roce 1949 existovaly případy, kdy komunisté byli i zatčeni či jinak trestáni za své názory vyslovené v diskusích na stranických schůzích.

Vnitropolitický i vnitrostranický vývoj stále více otevíral prostor pro diktátorské metody, i když jejich vznik byl v jistých mezích podmíněn objektivní situací. V těchto souvislostech se nemohly neobjevit záporné vlivy koncepcí o zákonitém zostřování třídního boje a celá atmosféra vznikající na základě roztržky s Jugoslávií.

Výměna dopisů mezi VKS(b) a KSJ a posléze i rezoluce Informbyra o situaci v KSJ soustředila plnou pozornost vrcholných orgánů KSČ. Zabývalo se jí jak předsednictvo, tak i sekretariát ÚV KSČ. Politické závěry směřovaly k utužení vztahů s SSSR a VKS(b), k podpoře sovětského stanoviska v jugoslávské otázce a k akceptování teorie o zákonitém zostřování třídního boje. Jejich záporný vliv se projevil ve vzniku jistého politického napětí, které mělo závažné následky.

Jeho první příznaky přineslo projednávání rezoluce v předsednictvu ÚV dne [neuveďeno]. Extrémní stanoviska v jugoslávské otázce rozvíjel zejména V. Kopecký⁵⁸. V jeho vystoupení, stejně jako ve vystoupení J. Ďuriše⁵⁹, se poprvé projevila i snaha uplatnit závěry In-

---

infiltrace armády. Po únoru 1948 zinscenovalo řadu provokací a falešných obvinění proti účastníkům nekomunistického zahraničního a domácího protinacistického odboje. Jeho pracovníci byli proslulí mučením a hrůznými metodami výslechů. Reicin se stal se obětí systému, který spoluvytvářel: v procesu s R. Slánským byl v listopadu 1952 odsouzen k trestu smrti a popraven.

⁵⁶ V letech 1949–1952 bylo vykonáno 215 rozsudků smrti (185 z důvodů politických, 1 z důvodu retribuce a 29 pro kriminální trestné činy).

⁵⁷ Přesný údaj v této verzi zprávy chybí, členové komise jej nemohli mít z pochopitelných důvodů k dispozici. Největší množství poprav v Československu v období po komunistickém převratu v únoru 1948 bylo provedeno v období let 1949–1953. Podle dosavadního výzkumu Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu byl v těchto letech vykonán absolutní trest přibližně u 250 osob, z nichž více než 80 % bylo popraveno z politických důvodů. Celkový počet politicky motivovaných poprav v Československu po únoru 1948 (poslední politická poprava byla v r. 1960) byl také asi 250. Přesné údaje budou upřesněny až dalším výzkumem (srov. Liška, O. a kol.: *Vykonané tresty smrti. Československo 1918–1989.* ÚDV, Praha 2000.).

⁵⁸ Kopecký, Václav (1897–1961), komunistický politik a novinář. Po nedokončených studiích práv pracoval jako úředník Českého zemského správního výboru. Od r. 1921 člen KSČ, redaktor komunistického tisku, 1929 člen ÚV KSČ, 1931 poslanec NS. V letech 1938–1945 člen zahraničního vedení KSČ, 1945–1953 ministr informací, 1953–1954 ministr kultury. Přední ideolog a propagandista KSČ, hlavní tvůrce a představitel komunistické kulturní politiky 40. a 50. let. Jako člen vedení KSČ se aktivně podílel na nezákonnostech 50. let.

⁵⁹ Ďuriš, Július (1904–1986), slovenský komunistický politik. Studoval práva v Praze a politické vědy v Paříži. Od r. 1927 člen KSČ, redaktor komunistického tisku, do r. 1938 člen a tajemník zemského vedení KSČ na Slovensku, do 1941 člen I. ilegálního vedení KSČ (KSS) na Slovensku, poté až do r. 1945 vězněn (v únoru 1945 uprchl). V letech 1945–1963 byl členem ÚV KSČ a poslancem NS, 1945–1951 ministr zemědělství, hlavní reprezentant demagogické zemědělské politiky KSČ. 1951–1953 předseda Sboru pověřenců, 1953–

formbyra na situaci v KSS. Politické napětí mezi vedením strany a částí vedoucích pracovníků KSS se odzrcadlilo v projevu V. Širokého na zasedání ÚV KSS v září 1948, v němž se bez konkrétních údajů věnoval problému tzv. maloburžoazního nacionalismu na Slovensku.

Závažnější jevy vedoucí k deformaci politického vývoje KSČ se objevily již v září 1948. Pod dojmem Gomulkova případu v Polsku a jiných skutečností se očekávala kritika politického kursu KSČ. 11. září 1948 odjel Kl. Gottwald do SSSR k jednání se Stalinem. Jeho důsledky pro stranu se zdály nejisté. Z řady dokumentů lze usuzovat, že celkově toto jednání nevyznělo pro KSČ špatně. Kl. Gottwaldovi se podařilo získat Stalinův souhlas pro odlišný postup v některých otázkách. Nicméně právě s tímto jednáním souvisí první závažný případ porušení norem stranického jednání a zákonnosti. Jde o tzv. Kolmanův případ, který komise pokládá za nutné objasnit podrobněji i proto, že rehabilitace A. Kolmana byla uskutečněna sovětskými orgány a celý případ v KSČ nebyl dosud řádně projednán a uzavřen. (S podrobnějším vysvětlením celého případu odkazujeme na studii K. Jecha vypracovanou pro potřeby rehabilitační komise.)

A. Kolman⁶⁰ působil po roce 1945 jako významný veřejný činitel KSČ a získal si značnou autoritu i jako vědec-filosof, před válkou a za války pracoval dlouhá léta ve VKS(b) a byl sovětským občanem. V některých otázkách zastával radikální názory, odlišující se od názorů vedení KSČ. Po odjezdu Kl. Gottwalda v září 1948 k jednání se Stalinem vystoupil Kolman článkem „Za bolševickou sebekritiku naší KSČ“ z 12. 9. 1948, určeným pro Tvorbu, a dvěma vystoupeními – 15. a 16. 9. na plenárce ZO KSČ aparátu ÚV KSČ s ostrou kritikou části vedení KSČ, jmenovitě Slánského, Švermové⁶¹ a Bareše,⁶² jejímž smyslem byl pokus přenést na

---

1963 ministr financí. Pro rozpory s prezidentem Novotným odvolán ze všech svých funkcí. Za postoje z let 1968–1969 byl v r. 1970 vyloučen z KSČ.

⁶⁰ Kolman, Arnošt (Ernest Natanovič) (1892–1979), komunistický politik, vědec. Za první světové války zajat v Rusku, od 1918 člen bolševické strany. V SSSR přednášel marxistickou filosofii a matematiku. V letech 1931–1933 ředitel Ústavu rudé profesury pro vědy přírodní, 1939–1945 vedoucí sektoru dialektického materialismu ve Filosofickém ústavu AV SSSR atd. Roku 1945 se vrátil do ČSR, jmenován profesorem na UK, působil jako vedoucí odboru propagace ÚV KSČ. Po komunistickém puči předseda akčního výboru Filosofické fakulty UK, jež prováděl čistky v řadách pedagogů. Po celou dobu svého působení v Československu projevoval značnou radikálnost myšlenek, kritizoval pomalý a nedůrazný československý přechod ke komunismu. Tím se postupně stal nebezpečným samotnému stranickému vedení (díky postavení ve VKS(b)). Zmiňovaným článkem a dvěma projevy jen vyvrcholil spor mezi vedením KSČ a Kolmanem. Proti Kolmanovi a na podporu Gottwalda se postavil i Stalin, který Kolmana prohlásil za „starého trockistu“. Kolman byl ještě v září 1948 zatčen a 28. 9. 1948 převezen do SSSR, kde byl do r. 1952 vězněn. Po propuštění a nutné „očistě“ pracoval v Ústavu pro dějiny přírodních věd a techniky AV SSSR. Roku 1959 se vrátil do ČSR, získal občanství a stal se ředitelem Filosofického ústavu ČSAV. Roku 1963 opět přesídlil (nyní definitivně) do SSSR. Kvůli nesouhlasu s Brežněvovou politikou byl donucen v 70. letech odejít (dosti paradoxně) do západního exilu.

⁶¹ Švermová, Marie, roz. Švábová (1902–1992), komunistická politička. Od r. 1921 členka KSČ, od r. 1929 členka ÚV KSČ, v letech 1939–1945 v zahraničním odboji v Moskvě. 1945–1949 vedoucí organizačního oddělení ÚV KSČ, 1949–1951 zástupkyně generálního tajemníka. V únoru 1951 zatčena, zbavena všech funkcí a v r. 1954 odsouzena k doživotnímu žaláři. V r. 1956 byla propuštěna, 1963 soudně i stranicky rehabilitována. V letech 1968–1969 se angažovala v tzv. obrodném procesu a v r. 1977 podepsala Chartu 77.

⁶² Bareš, Gustav, původním jménem Breitenfeld (1900–1979), komunistický novinář, publicista a politik. Činný v komunistické mládeži, od r. 1930 člen KSČ. Redaktor mj. Rudého práva a Haló novin. Za 2. světové války v emigraci v SSSR. Podílel se na čs. vysílání moskevského rozhlasu. V letech 1945–1946 šéfredaktor Rudého práva, do r. 1952 pak Tvorby. Jeden z hlavních komunistických propagandistů a ideologů poválečných let. 1946–1949 vedoucí agitačně-propagačního odd. ÚV KSČ, 1946–1952 člen ÚV KSČ, 1949–1951 zástupce generálního tajemníka. V souvislosti s případem R. Slánského byl v r. 1952 zbaven politických funkcí. Do r. 1954 poslanec NS. 1955–1963 pracovník Ústavu dějin KSČ, do r. 1970 pak profesor, 1966–1970 děkan Fakulty osvěty a novinářství UK (resp. po přejmenování v r. 1968 Fakulty sociálních věd a publicistiky). Au-

půdu KSČ závěry rezoluce IB o Jugoslávii a kritiku W. Gomulky na zasedání ÚV PSDS. Kolmanovo vystoupení, které bylo na tehdejší dobu něčím zcela neobvyklým, projednala skupina vedoucích činitelů KSČ – Slánský, Zápotocký, Dolanský,⁶³ Kopecký, Švermová a Bareš. Odsoudila je jako „nesprávné a frakční“ a informovala o svém stanovisku Kl. Gottwalda v SSSR.

Kolmanův případ se stal pravděpodobně jedním z bodů Gottwaldova jednání se sovětskými činiteli, jehož průběh neznáme. 24. září sdělil Kl. Gottwald písemně R. Slánskému své zamítavé stanovisko k vystoupení Kolmana. Zřejmě ve stejný den byl na ÚV KSČ doručen nedatovaný vzkaz z SSSR, v němž sovětská místa žádala, aby Kolman byl uvězněn a předán do SSSR, kde jsou vážné podklady k obvinění proti němu. To se také stalo. Kolman byl převezen do SSSR a vězněn do roku 1952.

Záležitost A. Kolmana nelze pokládat za pouhou epizodu. Vystoupení A. Kolmana, kdyby se realizovaly jeho vývozy, mohlo mít pro KSČ nedozírné následky. Pravděpodobně i pod vlivem tohoto vystoupení hovořil R. Slánský 21. 9. na poradě vedoucích politických tajemníků o nutnosti vyvodit důsledky z rezoluce Informbyra o podceňování reakce v Československu, o nutnosti důsledně uplatnit koncepci o zostřování třídního boje. Jeho závěry, které se promítly i do konkrétních úkolů aparátu ÚV a dalších orgánů – šlo o pokyny kriticky přehodnotit dosavadní politický kurs KSČ na všech úsecích – a byly pouze poněkud zmírněny po návratu Kl. Gottwalda z SSSR a zejména po Gottwaldově projevu na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948.

Na druhé straně Kolmanův případ byl prvním flagrantním případem porušení socialistické zákonnosti ve vztahu k vedoucímu funkcionáři KSČ. Za souhlas s jeho vystoupením byli v různé míře diskriminováni četní jeho spolupracovníci, zaměstnanci aparátu ÚV i osobní přátelé. Případ na několik let nepříznivě ovlivnil ideové ovzduší, zakřikl názorové třibení ve stranických řadách a přispěl k navozování atmosféry nedůvěry, strachu a myšlenkové universality a sterility. Stal se jakousi předehrou k sérii politických případů a procesů, které v pozdějších letech drasticky zasáhly do života země.

Máme-li správně posuzovat další vývoj, musíme zjistit, že nejenom pozdější hledání účastníků mezinárodního spiknutí proti socialistickým státům, ale již celé ovzduší vytvořené rezolucí Informbyra o Jugoslávii, série „politických případů“ a procesů, jejichž závěry vedení KSČ akceptovalo, vytvářely i bez vnějších zásahů podmínky, v nichž stále intenzivněji se hledal nepřítel a konstatovala nepřátelská činnost. Lze to dokumentovat i některými výroky vedoucích činitelů KSČ z této doby, zejména výroky R. Slánského na poradě krajských politických tajemníků 10. 3. 1949, na níž zdůrazňoval nutnost bdělosti a ostražitosti ve straně a varoval: „Máme tu mnoho agentů.“ Ve straně se zaváděl systém přísného utajování a řada bezpečnostních opatření, kritérium bdělosti a ostražitosti, byla uplatněna při obsazování funkcí, odhalování potencionálních nepřátel strany se stále více stává náplní činnosti evidenčního a kádrového

---

tor řady politických brožur i populárně historických knih. Za své reformní postoje v letech 1968–1969 byl v r. 1970 vyloučen z KSČ a postižen publikačním zákazem.

⁶³ Dolanský, Jaromír (1895–1973), komunistický politik, národohospodář. Vystudoval práva na UK v Praze. Člen KSČ od r. 1922, ve 20. letech teoreticky řídil časopis Komunistická revue. Činitel Rudých odborů, od r. 1935 poslanec NS (tajemník Klubu komunistických poslanců). V r. 1938, po přechodu KSČ do ilegality, byl spolu s A. Novotným v čele jejího vedení. Při společném pokusu o ilegální přechod do Polska v dubnu 1939 byli zatčeni a až do r. 1945 pak věznění v Praze na Pankráci a v koncentračním táboře Sachsenhausen-Oranienburg. V letech 1946–1949 ministr financí, 1949–1951 ministr a předseda Státního úřadu plánovacího. 1951–1963 místopředseda vlády, 1945–1969 poslanec NS. Patřil k umírněnějším komunistům. Zabýval se především hospodářskou problematikou a koncem 50. let stál v pozadí prvního pokusu o ekonomickou reformu. V r. 1968 odešel z politického života. Od r. 1929 do r. 1971 byl nepřetržitě členem ÚV KSČ.

oddělení aparátu ÚV KSČ a též komise stranické kontroly, zřízené na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948.

Okolnosti charakterizující situaci ve straně na přelomu let 1948–1949 je třeba uvést proto, že vytvořily rámec, v němž se rozvíjely nesprávné metody a uplatňování prostředků, které byly v rozporu s elementárními normami stranického života. Tak se mohlo uplatnit subjektivistické a účelové hodnocení dobových jevů, ústících ve stále rozsáhlejší neoprávněnou perzekuci i trestní stíhání členů KSČ.

Z řady případů tehdejší doby chceme uvést dva, které měly vnitřní zdroje v KSČ a které jsou si podobné svou povahou a také velkou publicitou: karlovarský případ roku 1949 a olomoucký případ z let 1949–1950.

Karlovarský případ, který byl předložen veřejnosti v květnu 1949, vznikl na základě upozornění a stížností doručovaných vedoucím funkcionářům KSČ a KSK. (Podrobně o karlovarském případě viz studii V. Brichty „Karlovarský případ“, vypracovanou pro potřeby rehabilitační komise.) Od poloviny února 1949 šetřila je KSK. Ověřila případy porušování vnitrostranické demokracie, potlačování kritiky, zastrašování apod., její závěry byly však poznamenány atmosférou hledání třídního nepřítel. 19. 4. 1949 předložil J. Kapoun⁶⁴ souhrnnou zprávu o kontrole v okresech Karlovarského kraje, určenou sekretariátu ÚV. Navrhl provedení kontroly sekretariátu KV KSČ. Svůj návrh motivoval mimo jiné i tím, že je „důvodné podezření, že na vedoucím místě v krajském sekretariátu v Karlových Varech je zaměstnán nepřítel strany a státu“. Konkrétní podezření směřovalo proti krajskému bezpečnostnímu referentovi A. Tannenbaumovi.⁶⁵ Z usnesení sekretariátu ÚV z 20. 4. 1949 byla do Karlových Varů vyslána pětičlenná komise (Kopřiva,⁶⁶ Taussigová,⁶⁷ Homola,⁶⁸ Bína,⁶⁹ Šváb⁷⁰). 23. dubna v ranních hodi-

---

⁶⁴ Kapoun, Josef (1886–1958). Původním povoláním dělník, člen KSČ od r. 1921. V letech 1946–1954 poslanec Národního shromáždění, 1948–1951 předseda Komise stranické kontroly a člen ÚV KSČ. Poté přešel do Ústředního svazu výrobních družstev (vedoucí školního oddělení), odkud v únoru 1957 odešel do důchodu. Nositel Řádu 25. února I. stupně.

⁶⁵ Tannenbaum, Alexandr (1916–?). Do r. 1940 krejčovský dělník v Košicích. Z rasových důvodů byl dán do pracovního tábora v Maďarsku. V r. 1944 přeběhl k Rudé armádě, kde pracoval jako tlumočnick. Od r. 1945 člen KSČ. V letech 1945–1948 krejčovský dělník v Karlových Varech, od března 1948 bezpečnostní tajemník KV KSČ Karlovy Vary. V r. 1949 zatčen (nesprávné a diktátorské metody práce) a v září 1951 odsouzen za sabotáž k trestu 7 let, po odvolání 9 let, propuštěn byl po více než 4 letech. Poté pracoval jako dělník a vedoucí recepce v hotelu. V r. 1963 byl rehabilitován.

⁶⁶ K osobě L. Kopřivy viz pozn. č. 22 dokumentu č. 13.

⁶⁷ Taussigová-Potůčková, Jarmila, roz. Janovská (1914–?). Vystudovala brněnské Vysoké učení technické. Členka Mezinárodní mírové ligy, od r. 1932 KSČ (členka stranické buňky na škole, funkcionářka Komsomolu a Rudé pomoci). Od října 1938 pracovala v ilegální KSČ, a to jak na krajské (Brno), tak i ústřední úrovni. V červnu 1941 zatčena a až do konce války pak vězněna v koncentračním táboře Ravensbrück. Po návratu pracovala na kádrovém odboru ÚV KSČ. Od začátku r. 1947 vedoucí disciplinárního odboru ÚV KSČ, od září 1947 do března 1948 pak vedoucí kanceláře generálního tajemníka R. Slánského a poté až do srpna 1948 zástupce generálního tajemníka v ústředním akčním výboru Národní fronty. Od listopadu 1948 do listopadu 1951 pracovala v komisi stranické kontroly (KSK). Byla též členkou ÚV KSČ a od r. 1951 i poslankyní NS. V listopadu 1951 zatčena a v lednu 1954 odsouzena pro trestný čin velezrady k trestu odnětí svobody na 25 let. Při revizi procesu v r. 1955 jí byl trest snížen na 20 let. Propuštěna v r. 1960 na základě prezidentské amnestie.

⁶⁸ Homola, Oleg (1921–2001). Vystudoval VŠ politickou v Praze, v letech 1948–1953 tajemník krajského akčního výboru Národní fronty v Praze, 1953–1961 ústřední tajemník SČSP (Svaz československo-sovětského přátelství), 1961–1966 tajemník středočeského KV KSČ, 1966–1967 člen ÚV KSČ, od r. 1967 ředitel odboru na Ministerstvu kultury a informací. Poslanec NS od r. 1946. (Informace jen do r. 1969.)

nách byl sekretariát KV uzamčen, odpojeny telefony, všichni pracovníci uzavřeni v místnostech sekretariátu a jeden po druhém vyslýcháni. Byla provedena prohlídka sekretariátu i prohlídka v bytě A. Tannenbauma. Na základě zprávy o výsledcích šetření, předložené L. Kopřivou, byli rozhodnutím sekretariátu ÚV z 26. 4. a usnesením předsednictva ÚV z 27. 4. s okamžitou platností zbaveni svých funkcí politický tajemník KV KSČ F. Škrlant a bezpečnostní referent KV A. Tannenbaum. Byly uskutečněny i další rozsáhlé personální změny. Rozhodnutím předsednictva KV KSČ z 28. 9. 1949, pozměněným 18. 11. 1949, byli ze strany vyloučeni či jinak stranicky potrestáni někteří dosavadní funkcionáři kraje. V červnu 1949 na návrh J. Taussigové a K. Švába rozhodl R. Slánský o zajištění A. Tannenbauma, který se měl přiznat k tomu, že pomáhal třídnímu nepříteli. Ačkoli v bezpečnostním řízení nebyla zjištěna žádná průkazná fakta o spolupráci s nepřitelem, byl A. Tannenbaum po dvouletém věznění odsouzen v roce 1951 na 9 let. Asi po 4 a ½ letech byl propuštěn.

Shodné rysy měl i případ v Olomouci. (Podrobněji – viz studii J. Bieberleho „Olomoucký případ 1950“, připravenou pro potřeby rehabilitační komise.) Podkladem pro šetření se zde staly rozpory mezi vedoucími pracovníky krajské organizace. 30. 6. 1949 předložila J. Taussigová sekretariátu ÚV KSČ návrh na odvolání z funkcí u politického tajemníka v Olomouci J. Stavinohy⁷¹ a vedoucích pracovníků krajského aparátu strany Ryšánka⁷² a Gáby. Tento návrh, motivovaný nedostatky a přehmaty ve stranické práci, sekretariát neschválil. Taussigová se však spojila s olomouckou bezpečností a dala podnět k bezpečnostnímu šetření. Materiály, shromážděné Taussigovou za pomoci bezpečnosti, a kritické výroky J. Stavinohy na adresu sekretariátu ÚV zavadly koncem roku 1949 příčinu k opětovnému stranickému šetření. Z usnesení sekretariátu ÚV 4. 1. 1950 byla do Olomouce vyslána komise ve složení: Švermová, Kopřiva a Taussigová. Své výsledky měla předat KSK a připravit pro předsednictvo ÚV KSČ návrh na odvolání Stavinohy. 9. 1. 1950 předsednictvo ÚV rozhodlo zbavit Stavinohu s okamžitou platností funkce a zahájit proti němu trestní řízení. Stavinoha byl zatčen v noci z 9. na 10. ledna. Jako důvody k těmto opatřením byly uváděny případy korupce a nedoložené obvinění ze spolupráce s gestapem za války. Hovořilo se i o zanedbání třídních hledisek ve stranické práci. Trestními opatřeními i stranicky byli postiženi i další pracovníci strany v Olomouckém kraji. J. Stavinoha byl vyšetřován bezpečností v Ruzyni, kde nezákonnými metodami bylo na něm získáno doznání k nepřátelské činnosti. V květnu 1950 se konal proces se Stavinohou a spol., obžalovaní byli odsouzeni k trestům na svobodě.

---

⁶⁹ Bína, Antonín (1908–1986). Od konce r. 1948 do dubna 1951 člen KSK. Zastupoval kompetenčně Jarmilu Taussigovou-Potůčkovou ve funkcích. Od poloviny r. 1950 vedl v KSK odbor kontroly hospodářských orgánů. V r. 1951 byl náměstkem ministra národní bezpečnosti.

⁷⁰ K osobě K. Švába viz pozn. č. 23 dokumentu č. 13.

⁷¹ Stavinoha Josef (1909–1998). Dělník ve Vítkovických železárnách, člen KSČ od r. 1930. Za války byl zapojen do kolportace letáků a vybírání příspěvků. 1940–1942 vězněn, poté opět pracoval ve Vítkovických železárnách, od r. 1944 v ilegalitě. Po r. 1945 krajský organizační tajemník v Ostravě, po absolvování Ústřední politické školy KSČ se stal v r. 1947 zástupcem vedoucího krajského tajemníka v Olomouci. Od ledna 1948 do ledna 1950 pak vedoucím krajským tajemníkem v Olomouci, v květnu téhož roku byl odsouzen za spáchání tr. činů sabotáže, zlomyslného jednání a černého obchodu k trestu ve výši 18 let (za osobní výhody – nedostatkové lahůdky, jídlo, oblečení a hoštění – měl krýt osoby poškozující národní hospodářství). Překvalifikováním byl trest postupně snížen na 9 let, a nakonec na 7 let a šest měsíců. V květnu 1955 podán návrh na jeho podmíněně propuštění a zařazení na práci v zemědělství v kraji Ústí n. Labem.

⁷² Ryšánek, František (1908–?), architekt, technický úředník. Po roce 1945 vedl samostatnou projekční kancelář, po únoru 1948 ředitel stavebních závodů (Čs. stavební závody, Pozemní stavby Brno). Člen KSČ od r. 1945, předseda okresního výboru KSČ Brno-venkov, 1948 předseda akčního výboru Národní fronty Brno-venkov. Zatčen v únoru 1952, v říjnu 1953 pak odsouzen na 6 let za spáchání tr. činu sabotáže (dosazování bývalých soukromých podnikatelů na vedoucí místa, zdražené fakturování atd.). V listopadu 1956 podmíněně propuštěn, 1963 rehabilitován.

Na základě zjištěných objektivních fakt lze říci, že v obou případech – v Karlových Varech i v Olomouci – šlo o závady, nedostatky i chyby, které měly být vyřešeny stranickou cestou. V tehdejších poměrech byly z nich však vytvořeny exemplární případy a došlo k hrubému porušení norem stranického jednání a zákonnosti. Oba případy svědčí o tom, jak hluboce již v roce 1949 ovlivňovaly metody hledání třídních nepřátel celý život strany. Současně tyto případy, právě proto, že dostaly velkou publicitu, přispívaly k deformaci myšlení členů strany i práce jejích orgánů.

3. Vývoj politických procesů

Hlavní období konstruování politických procesů začíná u nás počátkem roku 1949. V zájmu pravdy je však třeba konstatovat, že vnitřní podmínky Československa a deformace v práci strany nemohly samy o sobě postačit ke konstruování tak rozsáhlých politických případů a procesů, jaké poznamenaly život KSČ počátkem padesátých let. Vedení strany se ještě v průběhu roku 1949 přidržovalo názoru vysloveného Kl. Gottwaldem, že všichni vedoucí pracovníci KSČ se znají dlouhá léta ze společné práce, i mínění, že v legálně působící straně, jakou byla KSČ před válkou, nejsou předpoklady pro vznik takových případů, jakými byly tehdejší představy o spiknutí v Maďarsku, Polsku a Bulharsku.

Musíme proto konstatovat, že rozhodující úlohu v konstruování politických procesů u nás proti vedoucím pracovníkům KSČ a státu měly zejména mezinárodní podmínky: koncepce sovětské politiky, vycházející z existence mezinárodního spiknutí imperialismu proti socialistickým státům; konkrétní politické, bezpečnostní i ideové tlaky ze zahraničí. Ty byly postupem doby akceptovány vedením KSČ a dalšími orgány, zejména bezpečnostními.

Konání osob i orgánů zúčastněných na dramatu naší strany nemůžeme pak posuzovat – nechceme ovšem snižovat míru jejich politické i jiné odpovědnosti za vzniklou situaci – mimo rámec deformovaného systému politického života, celé dobové politiky i ideologie, k jejímuž tvoření tyto orgány a osoby napomáhaly, ale jehož byly samy v jistém smyslu oběťmi.

Nicméně postupně vznikal jistý okruh „potencionálních nepřátel“, který zahrnoval určité skupiny obyvatel, později zvláště komunistů. Ti se stávali podezřelými a žili ve stínu podezření. Jejich počet se zvětšoval. Nejdříve šlo o příslušníky bývalých nekomunistických stran, funkcionáře různých organizací a útvarů, později o odbojové pracovníky, interbrigadisty, slovenské politiky působící na Slovensku, funkcionáře židovského původu, býv. trockisty aj. Dále existovaly jednotlivé osoby, které sledovaly sovětské orgány, nebo sověšší politikové vyjadřovali pochybnosti o jejich spolehlivosti, např. V. Clementise,⁷³ E. Löbla,⁷⁴ A. Simona⁷⁵ aj. Kro-

⁷³ Clementis, Vladimír – Vlado (1902–1952), slovenský komunistický politik, publicista, diplomat. Vystudoval práva na UK v Praze, do r. 1939 advokátní koncipient. Člen KSČ od r. 1924 (1935–1939 poslanec NS za KSČ), znovu pak od r. 1945 (1939 vyloučen pro nesouhlas se sovětsko-německým paktem). Spoluzakladatel a vedoucí redaktor levicové kulturně-politické revue DAV. V letech 1939–1940 činný v čs. odboji ve Francii, do r. 1945 pak ve Velké Británii (redaktor čs. sekce BBC). 1945–1948 státní tajemník MZV, od března 1948 do března 1950 ministr zahraničních věcí, 1949–1951 poslanec NS, člen ÚV KSČ. V lednu 1951 zatčen, obviněn z tzv. slovenského buržoazního nacionalismu a v listopadu 1952 odsouzen v procesu s R. Slánským k trestu smrti a popraven. Roku 1963 právně i stranicky rehabilitován. Autor řady publikací (např. Slovensko kdysi a teraz, Odkazy z Londýna).

⁷⁴ Löbl, Eugen (1907–1987), národohospodář a politik. Vystudoval VŠ zahraničního obchodu ve Vídni, pracoval jako úředník. Od 20. let byl činný v komunistickém hnutí. Za 2. světové války v Polsku a Anglii, 1941–1945 tajemník Klubu československo-britského přátelství. V letech 1944–1945 vedoucí úředník v exilovém MNO. 1945–1945 přednosta odboru, posléze náměstek ministra zahraničního obchodu, člen národohospodářské komise ÚV KSČ. V listopadu 1949 zatčen, obviněn z velezrady (zejména za údajnou snahu udržet závislost čs. hospodářství na Západu) a špionáže. V listopadu 1952 odsouzen v procesu s R. Slánským a spol. k doživotí (později sníženo). 1960 propuštěn, 1963 soudně i stranicky rehabilitován. 1963–1968 ředitel pobočky Státní banky československé v Bratislavě. Po srpnu 1968 odešel do emigrace (Rakousko, pak USA). Autor dokumentárně-memoárové knihy Svedectvo o procese s vedením protištátního sprisahaneckého centra na čele s Rudolfem Slánským.

⁷⁵ Simone, André, vlastním jménem Otto Katz (1895–1952), komunistický novinář a spisovatel. Byl členem studentské socialistické organizace a jako novinář odešel v r. 1921 do Německa. Tam vstoupil do komunistické strany (1922), do r. 1931 působil jako ředitel divadla a vedoucí komunistického nakladatelství. Poté do r. 1933 v SSSR jako scénárista, ředitel filmu a korespondent německých komunistických novin. Dále byl činný ve Francii, Španělsku, USA a Mexiku. Pro svou činnost byl z USA vypovězen a ve Francii dokonce i krátce vězněn. Do ČSR se vrátil spolu s E. E. Kischem začátkem r. 1946. Stal se členem KSČ a pracoval

mě toho, že okruh potencionálních nepřátel měl relativně ohraničené vymezení, působila i tu nahodilost, často nepochopitelná. V Československu v důsledku toho, že styky se západními zeměmi byly rozsáhlé, počet účastníků západního odboje i interbrigadistů značný, funkcionářský aktiv velký, byl i okruh „nepřátel“ početně silný. Nelze vyloučit ani skutečnost, na kterou je často poukazováno, že při určování okruhu potencionálních nepřátel působilo i vyřizování si osobních sporů mezi vedoucími funkcionáři. Ačkoliv jsou známy některé spory, např. v období války mezi V. Kopeckým a R. Slánským, po válce spory R. Slánský a A. Zápotocký, O. Šling⁷⁶ a A. Novotný,⁷⁷ mezi funkcionáři domácího a zahraničního odboje (spory se Smrkovským,⁷⁸ s funkcionáři povstaleckého ÚV KSS), jakož i další, nelze dosud přesně určit úlohu těchto sporů v procesech a potvrdit, zda-li se v nich vůbec promítly. Rovněž tzv. nástupnické spory sice nejsou vyloučeny, ovšem není dostatek důkazů, které by svědčily o jejich funkci v politických procesech. Skutečností je, že o odchodu Kl. Gottwalda z funkce vedoucího představitele strany se jednalo už během války dvakrát, a vždy to bylo provázáno představami o nástupci, po válce se problém nástupce vynořil v souvislosti se zdravotním stavem K. Got-

---

jako novinář ve stranickém tisku a jako zvláštní poradce ministra informací. Přednášel také v Ústřední politické škole KSČ a v rozhlasu působil jako zahraniční komentátor. V r. 1952 byl zatčen a odsouzen coby člen „protistátního spikleneckého centra“ k trestu smrti. Popraven byl v prosinci téhož roku.

⁷⁶ Šling, Otto (1912–1952), komunistický politik. Pocházel z podnikatelské rodiny, absolvoval 9 semestrů lékařské fakulty. Člen KSČ od r. 1930 (působil v komunistické mládeži), v r. 1936 odjel (z pověření KSČ) s lékařskou výpravou do občanskou válkou zmítaného Španělska, kde pak s přestávkami pobyl až do léta 1938 (bojů se však údajně nezúčastnil). Za 2. světové války působil ve Velké Británii (mládežnická organizace Mladé Československo, Čs.-britský komitét a Jednotná česká skupina politických uprchlíků při londýnském vedení KSČ). V srpnu 1944 začal pracovat na Ministerstvu sociální péče, kde se zúčastnil organizování lékařské výpravy pro osvobozené území ČSR – jako její vedoucí s ní odjel přes Teherán a Moskvu v lednu 1945. Po příjezdu vlády do Košic byl R. Slánským povolán k práci ve straně. Od května 1945 pak byl vedoucím tajemníkem KV KSČ v Brně a také členem ÚV KSČ a poslancem NS. Pro podezření z protistátní činnosti v říjnu 1950 zatčen (již dříve byla jeho činnost sledována orgány stranické kontroly a StB) a v r. 1952 odsouzen jako člen „protistátního spikleneckého centra“ k trestu smrti. Popraven byl v prosinci téhož roku. V r. 1963 byl soudně, stranicky i občansky rehabilitován.

⁷⁷ Novotný, Antonín (1904–1975), komunistický politik. Vyučen strojním zámečnickem. Člen KSČ od r. 1921, ve 20. letech funkcionář proletářské tělovýchovy. Od r. 1929 zastával různé funkce v pražské krajské organizaci KSČ. 1937–1938 krajský tajemník KSČ v Hodoníně, 1939–1941 zaměstnán u Družstva Včela a zároveň člen ilegálního pražského vedení KSČ. 1941 zatčen a až do r. 1945 vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. 1945–51 vedoucí tajemník KV KSČ Praha, 1948–1957 poslanec NS, 1946–1968 člen ÚV KSČ, od září 1953 do ledna 1968 první tajemník ÚV KSČ. Leden až září 1953 náměstek předsedy vlády, od listopadu 1957 do března 1968 (abdikace) prezident republiky. Nesl značný díl odpovědnosti za politické procesy 50. let, a proto až do r. 1963 brzdil jejich revizi a rehabilitaci. Přes ideologickou strnulost umožnil v 60. letech pozvolný proces liberalizace v kultuře i společenském životě a podpořil ekonomickou reformu. Svým necitlivým přístupem ke slovenské otázce se dostal do konfliktu s většinou slovenské národní reprezentace. Po zásadní kritice své činnosti (prosinec 1967, leden 1968) byl donucen odstoupit z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta republiky. V dubnu až květnu 1968 byl zbaven všech stranických funkcí, bylo mu pozastaveno členství v KSČ (obnoveno až 1971). Do politického života se již nevrátil.

⁷⁸ Smrkovský, Josef (1911–1974), komunistický politik. Vyučen pekařem, ve 30. letech funkcionář Rudých odborů a Komunistického svazu mládeže, od r. 1933 člen KSČ. Za okupace pracoval v komunistickém odboji, člen IV. ilegálního ústředního vedení KSČ. V květnu 1945 místopředseda ČNR, vůdčí politický činitel Pražského povstání (za svůj postup kritizován KSČ i sovětskou stranou). Po osvobození krátce předsedou Zemského národního výboru v Čechách (sesazen na sovětský zásah). V letech 1945–1948 předseda Národního pozemkového fondu, do r. 1951 náměstek ministra zemědělství a generální ředitel Státních statků. Do r. 1951 člen ÚV KSČ a poslanec NS. 1951–1955 vězněn, 1956–1963 předseda JZD Pavlovice. 1963 právně, občansky i stranicky rehabilitován. Poté postupně náměstek ministra lidové kontroly, předseda Ústřední správy vodního hospodářství a ministr lesního a vodního hospodářství, předseda NS. Jeden z hlavních představitelů reformního proudu v KSČ a mužů tzv. ledna 1968. Po 21. 8. 1968 se postavil proti sovětské okupaci. Na podzim 1969 postupně zbaven všech funkcí a v r. 1970 vyloučen z KSČ.

twalda. Nelze prokázat, zda-li existovaly a jakou podobu měly nástupnické spory. Do jaké míry staré rozpory Slánský – Zápotocký či Čepička⁷⁹ – Slánský a Čepička – Zápotocký dostaly podobu sporů o další pozice s úvahami o „nástupnictví“, nemůžeme dosud průkazně dokázat.

Mezinárodní okolnosti, které vedly u nás k hledání účastníků mezinárodního spiknutí imperialismu a „jugoslávské agentury“ na vedoucích místech ve straně a ve státě, souvisely s šetřením Rajkova případu v Maďarsku a s již zmiňovanou záležitostí bratří Fieldů. Tyto okolnosti byly dostatečně vysvětleny předchozími rehabilitačními komisemi. Jde o návštěvy maďarských bezpečnostních pracovníků v Praze a československých v Budapešti a ve Varšavě, o konkrétní jednání, která byla v této souvislosti vedena, dále o dopisy M. Rákosiho a též polských představitelů adresované Kl. Gottwaldovi. Protože obsah těchto dokumentů byl v dostatečné míře vyložen ve zprávách předchozích rehabilitačních komisí – a členové ÚV mají k dispozici zprávu Kolderovy komise – upouštíme od podrobného výkladu.

Za začátek vývoje, kterým u nás začínají politické procesy s členy a funkcionáři KSČ, se většinou označuje žádost maďarské bezpečnosti o spolupráci při šetření případu N. Fielda v lednu, a jeho únos do Maďarska v květnu 1949. Tento případ má však svou předhistorii.

Po únoru 1948 docházelo k postupnému omezování vzájemného styku a výměny informací se zahraničím, k omezování pracovních, osobních i jiných kontaktů. Tato opatření se uskutečňovala většinou z usnesení kompetentních stranických a státních orgánů a obrážela dobové chápání třídních antagonismů v mezinárodních vztazích a vztahů obou světových táborů.

Reakcí na porušení přirozené vzájemné výměny informací byla tu z druhé strany snaha získat informace všemi prostředky. Zájem o Československo neměli však jen skuteční špióni (jejichž aktivita se i pro tato opatření zvýšila), ale i žurnalisté všemožného smýšlení, mnohdy sympatizující s vývojem zemí LD. Svým úsilím o získání co nejširších informací se však i oni stávali v očích bezpečnosti podezřelými ze špionáže, podobně jako lidé, kteří jim informace dávali a udržovali s nimi styk.

V rozsáhlém dopise adresovaném Kl. Gottwaldovi, Zápotockému a Slánskému psali 13. 8. 1948 pracovníci StB Štěpán Plaček⁸⁰ (ved. vnitrostátního zpravodajství – protivýzvědná politická a hospodářská obrana) a Karel Černý⁸¹ (ved. org. a kádr. sektoru), že Českosloven-

⁷⁹ K osobě A. Čepičky viz pozn. č. 2 dokumentu č. 13.

⁸⁰ Plaček, Štěpán (1909–1992), předválečný komunistický funkcionář. V r. 1945 vedoucí úseku politického zpravodajství v zemském odd. bezpečnosti (ZOB), později zastával tuto funkci i na MV. Ke konci r. 1948 byl z funkce odvolán a v listopadu 1949 zatčen jako „jugoslávský agent“ (jeho žena pocházela z Jugoslávie), ale odsouzen (až v lednu 1954) na 15 let byl za porušování socialistické zákonnosti, konkrétně za spoluúčast na vraždě Františka Novotného (ve své činnosti používal nezákonných metod včetně provokací a trpěl představou o rozsáhlé protistátní aktivitě domácích i zahraničních skupin). Až do svého zatčení udržoval úzké styky se sovětskou zpravodajskou službou a jejími rezidenty v Praze. Z vězení propuštěn v r. 1957. V r. 1968 byl zaměstnancem Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii při MZV.

⁸¹ Černý, Karel, vlastním jménem Schwartz (1912–?). Vystudoval práva (dokončil je až po válce), člen KSČ od r. 1933. Na konci 30. let člen redakce Světových rozhledů, od podzimu 1938 do března 1939 údajně spolupracovník tiskové agentury TASS. Odešel do Francie, kde vstoupil do čs. zahraniční armády, pro odmítnutí služby a negativní postoj k exilové vládě strávil také tři měsíce v internačním táboře. Po dobu války měl působit v ilegální KSČ jako vedoucí rotní buňky. V r. 1946 vstoupil do služeb MV, kde působil jako organizační referent StB a organizační referent zpravodajské služby (1947). V únoru 1948 zabezpečoval ochranu budovy MV a zajišťoval spojení (za to dostal řád Vítězného února II. stupně). Od konce r. 1948 byl třetím zástupcem velitele StB, od října 1949 pak přednostou prezidiálního odboru MV, resp. MNB (legislativní a administrativní záležitosti SNB s celostátní působností). Od října 1950 přednostou 8. sektoru (administrativně-hospodářský). Na MV prováděl soustavnou čistku, spolupracoval na zákonech a předpisech o NB. V lednu 1951 zatčen a v prosinci 1953 odsouzen k trestu odnětí svobody na 16 let (tr. čin sabotáž a další).

sko „zejména po Únoru – je ještě více než předtím rejdištěm cizích vyzvědačů... Domníváme se, že řada anglických příslušníků, kteří zde vystupují jako levičáci, nebo dokonce komunisté, jsou cvičenými agenty IS... Zdá se, že IS ve slovanských zemích vůbec s oblibou používá zdánlivých komunistů neb levých intelektuálů. Není jiného prostředku boje, než agenturní pronikání do těchto kruhů.“

Příznačné pro psychózu, jaká tehdy panovala na tomto oddělení StB, je tato část vzpomínaného dopisu: „Konstatujeme, že tak malý aparát zpravodajců nemůže zabezpečit republiku. Obáváme se, že každou chvíli může dojít k významným atentátům, tušíme, že se v přítomné době děje již nejstrašlivější velezrada, že nejtajnější dokumenty jsou již známy nepříteli, nebo že se každým okamžikem mohou nepříteli státí známými.“ (A ÚV KSČ, fond 100/24, a. j. 919.)

Všechna opatření byla odůvodňována především státněbezpečnostním zájmem. Zároveň však umožňovala podstatně omezit neoficiální informace z druhé strany. Tak byl administrativní cestou znemožňován dialog různých názorů, v tom spolupracoval ruku v ruce státní, především bezpečnostní aparát se stranickými orgány.

Oddělení MV vedené Jindřichem Veselým⁸² (s jehož vědomím byl napsán onen dopis pracovníků StB) – StB – velmi úzce spolupracovalo s oddělením pro evidenci na ÚV KSČ. Spolupracovalo i na sledování Noela H. Fielda, který projevil na přelomu roku 1947–1948 zájem přijít žurnalisticky pracovat do zemí LD. Z dokumentů dosud přístupných není zřejmé, zda N. H. Fielda tehdy sledovalo z vlastní iniciativy nebo z iniciativy někoho druhého. Zajímavý je fakt, který uvedl J. Veselý. Vzpomněl generála Bělkina,⁸³ který tehdy byl „šéf rezident“ ve Vídni „...a ten obhospodařoval i nás i MV MLR a další – taková prodloužená ruka z Moskvy...“ (A ÚV KSČ, fond Kom. II, a. j. 88.) (Podrobněji ve studii V. Jarošové „Případy Gejzy Pavlíka a spol.“, vypracované pro potřeby rehabilitační komise.)

Státněbezpečnostní šetření kolem N. H. Fielda začalo v říjnu a listopadu 1948, když se snažil získat povolení pobytu v ČSR. Informace o Fieldovi tehdy podávali pracovníkům Švábova oddělení na ÚV KSČ lidé, kteří byli později obviněni ze spolupráce s ním – konkrétně Alice Kohnová,⁸⁴ dr. Gejza Pavlík⁸⁵ a dr. Karel Markus.⁸⁶

V únoru 1956 Nejvyšší soud tento rozsudek zrušil. V druhé polovině 60. let pracoval v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii. V r. 1968 bylo rozhodnuto o jeho zařazení do neplacených činných záloh (jedna z kompenzací za odsouzení).

⁸² Veselý, Jindřich (1906–1964). Od r. 1933 pracovník ústředního sekretariátu KSČ, 1939–1945 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. Od října 1945 zaměstnanec MV. V letech 1948–1950 přednosta odboru BA Ministerstva vnitra (tedy Velitelství StB). Dne 5. 3. 1950 se neúspěšně pokusil o sebevraždu. V 50. letech byl ředitelem Ústavu dějin KSČ. Po odvolání z této funkce se v březnu 1964 pokusil o sebevraždu podruhé, tentokrát úspěšně.

⁸³ Bělkin – sovětský generál. Na konci 40. let vedoucí sovětské zpravodajské služby pro oblast střední Evropy sídlící ve Vídni. Byl jedním z těch, kteří r. 1949 nátlakem přiměli československé činitele k pozvání sovětských poradců do Československa. V Maďarsku patřil k hlavním organizátorům procesu s L. Rajkem.

⁸⁴ Kohnová-Gláznerová, Alice, dr. (1905–?). Od r. 1936 členka KSČ. Od r. 1948 vedoucí sociálně-právního odboru n. p. Československé hotely. V červenci 1949 zatčena a v červnu 1954 odsouzena k 8 letům (tr. čin vyzvědačství). V r. 1955 byl rozsudek zrušen, v r. 1963 jí bylo vráceno členství v KSČ.

⁸⁵ Pavlík, Gejza (1894–1964), předválečný komunistický funkcionář (někde se uvádí, že členem byl až od r. 1945), žijící během války v exilu ve Švýcarsku. Tam se seznámil s Noelem Fieldem, tehdy již vedoucím charitativní organizace pomáhající obětem fašistické perzekuce. S vědomím vedoucích funkcionářů KSČ Pavlík po válce v této organizaci nějakou dobu pracoval a pak se stal ředitelem dopravní kanceláře Čedok. Kromě toho byl poslancem NS a tajemníkem Klubu poslanců KSS. Po zatčení N. Fielda byl v květnu 1949 jako jeho spolupracovník spolu s manželkou Charlottou (1896–1965) zatčen. Byl krutě vyslýchán v Maďarsku a poté

V zimních měsících roku 1949 se ještě z československé strany nepřikládalo případu Field větší význam. Byl považován pravděpodobně jen za jednoho možného špiona a nehledaly se nějaké širší souvislosti. (A ÚV KSČ, fond MV 372-Z-842-MV.)

V tomto čase se v některých zemích LD začaly připravovat procesy. Hledal se vhodný spojovací článek, který by dostatečně reprezentoval spojení mezi imperialisty a určitou skupinou komunistů ve všech zemích LD včetně Jugoslávie. Noel H. Field byl v tomto ohledu, jak jsme již uvedli, osobou nejvhodnější. Až do února 1949 nebyly, zdá se, čs. stranické a bezpečnostní orgány zasvěceny do těchto příprav. Situace se jistě podstatně mění, když byly požádány o spolupráci při vylákání Fielda ze Švýcar do ČSR. Tehdy byly upozorněny, že s Fieldem spolupracuje v Československu manželský pár původem ze Slovenska – jméno ještě nebylo známo.

28. února 1949 dává KV StB v Praze, odd. 2, příkaz IV. oddělení, aby zahájilo přípravné šetření proti dr. Gejzovi Pavlíkovi, podnikovému řediteli Čedoku. JUDr. Gejza Pavlík spolupracoval za předmnichovské republiky jako advokát s KSČ, z rasových důvodů opustil spolu s manželkou Charlottou území Čs. republiky a žil až do roku 1945 ve Švýcarsku. Tu se setkal s Noelem H. Fieldem, který je podporoval z prostředků unitářské organizace Unitarian Service Committee (USC). Field získal manžele Pavlíkovi (ale i Feigla⁸⁷ a jeho družku dr. Veselou) pro práci v USC po válce v ČSR. Podmínkou pro získání podpor USC bylo podávání zpráv o sociální a hospodářské situaci v zemi, resp. v oblastech, které potřebovaly pomoc. O celé akci USC informoval dr. Pavlík hned po návratu do Československa vedoucí stranické funkcionáře (Dolanského, Širokého, Hodinovou⁸⁸ aj.), kteří ji neodmítli. Funkci v USC vykonával do r. 1946 a za tu dobu poslal Fieldovi asi 4 zprávy.

Zatčení N. H. Fielda (po jeho vylákání ze Švýcar do Prahy) a manželů Pavlíkových v květnu 1949 uskutečnily orgány StB na žádost maďarské bezpečnosti. Z výpovědi Jindřicha Veselého, jako i dalších dokumentů, je zřejmé, že z československé strany nebyla maďarská aktivita zvláště vítána. J. Veselý vypověděl, že nechtěl vyhovět žádosti maďarské bezpečnosti o zatčení Fielda po jeho příjezdu do Prahy začátkem května 1949. Až teprve na osobní zákrok

---

i ve věznicí StB v Mladé Boleslavi. V červnu 1950 byl odsouzen za vyzvědačství a spoluvinu na vyzvědačství k trestu 15 let. V r. 1963 byl trest zmírněn na 10 let a r. 1956 došlo ke zrušení rozsudku a propuštění. V r. 1963 rehabilitován a přijat zpět do KSČ. Charlotta byla odsouzena na 10 let za vyzvědačství a spoluvinu na vyzvědačství. Propuštěna byla r. 1955, členství v KSČ jí bylo vráceno r. 1965.

⁸⁶ Markus, Karel (1909–1995), komunistický funkcionář, pracoval na MZV (přednosta plánovacího odboru). Člen KSČ od r. 1933. Během války údajně působil v Polsku a SSSR. Kvůli známosti s N. Fieldem a své účasti v mezinárodní brigádě ve Španělsku byl v září 1949 zatčen a v červnu 1950 odsouzen k 3 letům vězení (tr. čin nedbalé uchovávání státního tajemství). V říjnu 1955 byl rozsudek zrušen, v r. 1963 vráceno členství v KSČ.

⁸⁷ Feigl, Rudolf Egon (1901–?), odborový rada Ministerstva informací. Člen KSČ od r. 1933. Zatčen v červnu 1949 a v červnu 1950 odsouzen ke 13 letům vězení (tr. činy rozvracení hospodářství, vyzvědačství a velezrada). V r. 1955 mu byl trest snížen na 10 let a byl propuštěn. Při obnově procesu v r. 1959 odsouzen k trestu 6,5 roku za spáchání tr. činu velezrady. V r. 1963 mu bylo vráceno členství v KSČ.

⁸⁸ Hodinová-Spurná, Anežka (1895–1963), komunistická politička a pracovnice ženského a mírového hnutí. Členka sociální demokracie, od r. 1921 členka KSČ. Stoupenkyně Gottwaldovy skupiny, od r. 1929 poslankyně NS a členka pražského obecního zastupitelstva (hájila zájmy nezaměstnaných a chudiny). Začátkem nacistické okupace emigrovala do Velké Británie, kde patřila k vedení komunistické emigrace, od r. 1941 členkou Státní rady československé. 1945–1960 poslankyně a místopředsedkyně NS, kde v únoru 1948 organizovala akční výbor, který natolik zastrašil nekomunistické poslance, že hlasovali pro program Gottwaldovy vlády „obrozené“ Národní fronty. V r. 1949 nějaký čas figurovala, zřejmě pro svůj válečný exil v Londýně, na seznamech lidí podezřelých z protistátní činnosti. Na veřejnosti byla známa jako vytrvalá řečnice, předsedkyně Výboru československých žen a představitelka prosovětského mírového hnutí.

generála Bělkina a se souhlasem K. Gottwalda, bylo jim vyhověno. Kl. Gottwald měl prý prohlásit: „Jestli to má prověřeno i generál Bělkin a podporuje to, tak jim vyhovte...“ (A ÚV KSČ, fond Kom. II, a. j. 88.)

Z československé strany se pravděpodobně očekávalo, že zatčením Fielda končí v této akci spolupráce naší bezpečnosti s bezpečností maďarskou. 28. května t. r. „...proti očekávání přijel do ČSR opět soudruh Szücs (plukovník maďarské bezpečnosti – pozn. komise) a doporučil zatčení Pavlíka“. (A ÚV KSČ, fond MV 37–Z–842–MV). Podle Szücese vypověděl prý Szönyi⁸⁹ (který byl v Rajkově procesu odsouzen k trestu smrti jako imperialistický agent a spolupracovník Fielda) a další, že Pavlík patřil k maďarské trockistické skupině a že byl určitou spojkou mezi ní a Fieldem. Po předběžném výsledku v Československu byli Pavlíkovi odvezeni do Maďarska a československé bezpečnosti vráceni po několikerém urgování až 30. 6. 1949. Při výsleších v Maďarsku bylo vůči nim použito hrubého fyzického násilí. Byli vyslýcháni i sovětskými poradci.

Dr. G. Pavlík byl nucen k výpovědím, které měly pravděpodobně usměrnit další šetření případu v Československu. Podle těchto výpovědí trockisté, ve smyslu porad s Fieldem, měli proniknout na vedoucí místa v KSČ a ovlivňovat její politiku ve všech otázkách; podporovat židovskou buržoazii, podněcovat nacionální spory – mluví se o nacionalistickém stanovisku G. Husáka⁹⁰ – atd. Protokoly sepsané s G. Pavlíkem v Budapešti jsou svědectvím „umění“ psát protokoly, které naše bezpečnost tehdy ještě neovládala.

---

⁸⁹ Szönyi, Tibor (†1949), maďarský komunistický představitel působící ve švýcarském exilu. Zatčen a souzen v případě s L. Rajkem. Odsouzen k trestu smrti a v říjnu 1949 popraven.

⁹⁰ Husák, Gustáv (1913–1991), slovenský komunistický politik a státník. Vystudoval práva na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Pracoval jako advokátní koncipient, 1943–1944 jako úředník Svazu špeditérů v Bratislavě. Od mládí se politicky angažoval: od r. 1929 člen Komunistického svazu mládeže, od r. 1933 KSČ, spoluzakladatel antifašistického Svazu slovenské mládeže. Tajemníkem Společnosti pro kulturní a hospodářské sblížení s novým Ruskem, spolupracovníkem komunistických listů Ludový denník, Slovenské zvesti a marxisticko-kulturně politické revue DAV. Za 2. světové války člen ilegálního vedení KSS, 1943–1944 člen V. ilegálního vedení KSS (spolu s K. Šmidkem a L. Novomeským) a ilegální SNR. Roku 1943 byl rovněž spoluvůdčím „Vánoční dohody“ o společném postupu KSS a ostatních složek protifašistického odboje na Slovensku. Významně se podílel na přípravě SNP a po jeho vypuknutí se stal místopředsedou SNR a pověřencem vnitra. Od února 1945 působil v Košicích, řídil práci KSS na osvobozeném území a vykonával státní funkce svěřené mu v době povstání. V březnu 1945 člen delegace SNR na moskevských jednáních s představiteli čs. zahraničního odboje. V letech 1949–1951 člen ÚV KSČ, 1945–1946 pověřenec dopravy a techniky, 1946–1950 předseda sboru pověřenců. V letech 1947–1948 se významně podílel na postupné uzurpaci rozhodujících mocenských pozic na Slovensku reprezentanty KSS. Do r. 1950 (1951?) člen SNR, poslanec NS, člen ÚV a předsednictva ÚV KSS. Patřil k nejvýraznějším představitelům komunistické moci na Slovensku. V květnu 1950 byl na základě obvinění z tzv. slovenského buržoazního nacionalismu zbaven většiny funkcí, v únoru 1951 a v dubnu 1954 odsouzen k doživotnímu vězení. Roku 1960 amnestován, 1960–1963 pracoval jako skladník, poté byl právně, občansky i stranicky rehabilitován. V letech 1963–68 vědecký pracovník Ústavu státu a práva Slovenské akademie věd (v té době napsal knihu Svedectvo o SNP). Na jaře 1968 se aktivně zapojil do reformně-demokratizačního procesu, v němž zastával zhruba centristický postoj. Od dubna do prosince 1968 místopředseda vlády ČSSR. V srpnu 1968 se zúčastnil moskevských jednání, po návratu stále výrazněji vystupoval na podporu tzv. normalizace. Od srpna 1968 do r. 1989 člen ÚV a předsednictva ÚV KSČ. Od dubna 1969 do května 1971 první tajemník, poté do r. 1987 generální tajemník ÚV KSČ. V letech 1975–1989 prezident ČSSR. Hlavní reprezentant normalizačního režimu v ČSSR v 70. a 80. letech. Pod sovětským tlakem byl donucen opustit vlastní koncepci normalizace, částečně navazující i na předchozí reformní snahy, a navenek se ocitl na jedné politické platformě s představiteli servilně prosovětského dogmatického kursu, s nimiž se však v zákulisí opakovaně střetával. Po nástupu M. S. Gorbačova do čela KSSS zaujal vyčkávací postoj, odstoupil z funkce generálního tajemníka ÚV KSČ a později rezignoval na vlastní politickou iniciativu. Pasivitu zachoval i v průběhu událostí po 17. listopadu 1989. Pod tlakem veřejného mínění jmenoval dne 10. 12. 1989 novou vládu „národního porozumění“ a vzdal se funkce prezidenta republiky. Dožil v ústraní.

Ještě před návratem Pavlíkových z Maďarska byli na základě jejich a Fieldovy výpovědi zatčeni Rudolf Feigl a jeho družka dr. Vlasta Veselá. 7. července byla zatčena dr. Alice Kohnová, která na podzim 1948 pomáhala pracovníkům stranického aparátu sledovat N. H. Fielda.

K vyšetření případu Field – Pavlík a spol. byla vytvořena komise, ve které měli rozhodující slovo Kopřiva, Veselý a Šváb. Pro orientaci, jak postupovat při výslechu zatčených v tomto případě, dostali vyslyšající protokoly o trockistických procesech (MV 39/2 – sv. VI., s. 216) a dále poznámky a otázky vypracované Kopřivou 28. 7. 1949 (MV 39/1 – sv. VI., s. 161). O práci komise byli soustavně informováni Gottwald a Slánský.

Na základě výpovědi Fielda a Pavlíkových a dalších v Maďarsku byl sestaven seznam 60 funkcionářů KSČ podezřelých z různé protistranické činnosti. Tento seznam se stal koncem července podkladem k vypracování „pavouka“ případu Pavlík a spol. V něm se hledalo spojení s „trockistou“ A. Ungarem. V průběhu dalšího šetření se počet podezřelých zvětšoval. Mezi podezřelými z protistranické a protistátní činnosti byli v souvislosti s tímto případem vzpomínáni např. Vl. Clementis, L. Frejka,⁹¹ V. Fuchs,⁹² J. Goldmann,⁹³ E. Goldstücker,⁹⁴ V. Hajdů,⁹⁵ B. Hájek,⁹⁶ A. Hodinová, B. Laštovička, E. Löbl, K. Moškovič, V. Nosek, V. Nový,⁹⁷ E. Po-

⁹¹ Frejka, Ludvík, do r. 1945 Ludwig Freund (1904–1952), národohospodář, politický činitel a publicista. Pocházel z německo-židovské rodiny. Studoval VŠ obchodní v Berlíně a národohospodářství v Londýně. V letech 1922–1923 člen komunistické strany Německa, od r. 1923 člen KSČ (pracovník národohospodářského odd. ústředního sekretariátu KSČ, funkcionář v severních Čechách, redaktor německého komunistického listu Die Rote Fahne). V letech 1939–1945 v exilu ve Velké Británii, od r. 1941 národohospodářský poradce komunistických členů Státní rady a spolupracovník listu Čechoslovák. 1945–1948 tajemník národohospodářské komise ÚV KSČ, člen ústřední plánovací komise a národohospodářský poradce místopředsedy, resp. předsedy vlády K. Gottwalda. V letech 1948–1952 přednosta národohospodářského odboru Kanceláře prezidenta republiky. Koncem ledna 1952 zatčen, obviněn z velezrady a špionáže, v listopadu 1952 odsouzen v procesu s R. Slánským a spol. k trestu smrti a vzápětí popraven.

⁹² Fuchs, Vítězslav (1915–1995). Člen KSČ od r. 1936. Od r. 1939 v emigraci (příslušník západní armády), po válce pracoval v aparátu KSČ, vedoucí tajemník KV KSČ v Ostravě, od r. 1949 člen ÚV KSČ. V lednu 1954 odsouzen v procesu s M. Švermovou k 15 letům odnětí svobody (za vinu mu bylo kladeno, že prováděl záškodnickou kádrovou práci na nejdůležitějším úseku národního hospodářství – Ostrava – a brzdil budování socialismu na vesnici). Trest později snížen na 10 let a v r. 1956 byl podmíněčně propuštěn. Rehabilitován r. 1963.

⁹³ Goldmann, Josef (1912–1984). Za německé okupace byl v Anglii. Člen KSČ od r. 1945. Náměstek předsedy Státního úřadu plánovacího. V dubnu 1952 zatčen a v srpnu 1954 odsouzen k trestu 20 let odnětí svobody (tr. činy velezrada, sabotáž a vojenská zrada). V r. 1958 trest snížen na 12 let, propuštěn na amnestii v r. 1960. Rehabilitován r. 1963, kdy byl i znovu přijat do KSČ.

⁹⁴ Goldstücker, Eduard (1913–2001), germanista, literární historik a kritik, komunistický politik. Studoval na FF UK v Praze, publikoval v komunistickém tisku. 1936–1938 tajemník Ligy pro lidská práva. V r. 1939 odešel z politických a rasových důvodů do exilu, kde pokračoval ve studiu (1940–1942 Oxford). 1943–1951 v čs. diplomatických službách, 1944–1945 tajemník vyslanectví v Paříži, 1947–1949 rada vyslanectví v Londýně. 1950–1951 vyslanec v Izraeli, odvolán do Prahy, zatčen a v r. 1952 odsouzen na doživotí. Roku 1955 propuštěn a rehabilitován. 1956–1969 vedoucí katedry germanistiky na FF UK v Praze. 1967 předseda Svazu čs. spisovatelů, 1968–1969 poslanec ČNR, čelný představitel demokratizačního procesu v r. 1968, po sovětské invazi odešel do emigrace. 1969–1990 profesorem na univerzitách v Anglii. 1991 se vrátil do Prahy. Svůj vědecký zájem soustředil na pražskou německou literaturu (F. Kafka, F. Werfel, R. M. Rilke).

⁹⁵ Hajdů, Vavro (1913–1977). Náměstek ministra zahraničních věcí. Zatčen v dubnu 1951 a v procesu s „protistátním spikleneckým centrem“ v listopadu 1952 odsouzen na doživotí. Později mu byl trest zmírněn na 25 let. V r. 1956 zproštěn obžaloby a vráceno i členství v KSČ (člen od r. 1945). Poté pracoval v Ústavu pro stát a právo ČSAV a snad i ve Výzkumném ústavu ČSAV pro zahraniční vztahy.

⁹⁶ Hájek, Bedřich (1905–1981). Původním povoláním obchodní příručí, od r. 1939 v emigraci v Anglii. V letech 1945–1949 pracoval v kádrovém oddělení ústředního sekretariátu KSČ, od r. 1947 jako zástupce vedoucího, 1950–1952 úředníkem v Ústřední radě družstev v Praze. V lednu 1954 odsouzen v procesu s M.

lák,⁹⁸ R. Slánský, G. Spurný,⁹⁹ O. Šling, J. Valo, A. Zmrhal, Š. Rais,¹⁰⁰ A. London,¹⁰¹ M. Falt'an, J. Bráník,¹⁰² E. Friš,¹⁰³ F. Zupka aj. Mnozí z jmenovaných byli v dalším období zatčeni, vyšetřováni a souzeni. Komise určovala, kdo z podezřelých bude předvolán

---

Švermovou ke 20 letům vězení (za „rozestavování nepřátelských živlů na důležité pozice“). V r. 1963 rehabilitován.

⁹⁷ Nový, Vilém (1904–1987), komunistický novinář. Člen KSČ od r. 1921, šéfredaktor Rudého práva. Zatčen v listopadu 1949 a v prosinci 1953 odsouzen k trestu 7 let pro spáchání zločinu vyjádření státního tajemství. Byl propuštěn v r. 1954. V letech 1961–1962 zproštěn obžaloby a v r. 1963 mu bylo vráceno členství v KSČ.

⁹⁸ Polák, Ervín (1906–1986). Původním povoláním typograf, člen KSČ od r. 1925. V letech 1929–1935 vedoucí a politický tajemník ÚV Komsomolu (uváděno i sekretář), 1935–1938 vedl a organizoval Mezinárodní hnutí mládeže proti fašismu a válce v Paříži (uváděno i vedoucí byra prezidia Komunistické internacionály mládeže v Paříži a Moskvě). Od r. 1939 v Anglii a až do r. 1944 člen tamního vedení KSČ. Poté úředník MZV, vyslán na osvobozené území. Po válce sekční šéf MV pro výstavbu národních výborů, později náměstek ministra vnitra. Od září 1950 do ledna 1951 vedoucí tajemník KV KSS v Bratislavě. V lednu 1954 odsouzen v procesu s M. Švermovou k 18 letům vězení („záměrné poškozování státního zřízení“). Vězněn do r. 1960. V letech 1960–1963 strojní zámečnický v Polygrafických závodech, 1963–1969 ředitel ČTK v Bratislavě, 1969–1970 první náměstek ústředního ředitele ČTK v Praze. Poté odešel do důchodu. Od r. 1964 poslancem SNR.

⁹⁹ Spurný, Jindřich – Gríša (1906–?). Vyučen obuvnickým svrškařem, pracoval jako obuvnický dělník ve Skutči nad Sázavou, kde byl okresním důvěrníkem KSČ. V r. 1929 vyslán do stranické školy v Moskvě (člen Komsomolu od r. 1924, KSČ od r. 1927). Po návratu pracoval jako tajemník strany (člen krajských vedení KSČ v Pardubicích, Ostravě, Brně) a jako redaktor (např. ostravský Dělnický deník, brněnská Rovnost, Rudé právo). Po okupaci ČSR odešel přes Polsko ilegálně do Velké Británie, kde byl členem ústředního vedení KSČ v Londýně (1940), resp. členem ústředního vedení KSČ ve Velké Británii (1942). Byl také tajemníkem Václava Noska a klubu poslanců KSČ ve státní radě, dále působil i jako novinář a rozhlasový reportér. Od r. 1945 osobním tajemníkem ministra vnitra Václava Noska, později i jeho náměstkem. V r. 1948 byl členem krajského vedení KSČ v Praze (obdržel Řád 25. února). 1953 náměstkem na Ministerstvu pracovních sil, od konce r. 1957 až do poloviny r. 1961 čs. vyslancem v Bulharsku, 1962 předseda Československého ústavu zahraničního. Jeho manželkou byla Anežka Hodinová-Spurná, roz. Zavadilová.

¹⁰⁰ K osobě Š. Raise viz pozn. 4 dokumentu č. 13.

¹⁰¹ London, Artur – Gérard (1915–1986), český komunistický politik, diplomat a publicista. Ve 30. letech činný v komunistickém mládežnickém hnutí. V letech 1937–1939 bojoval jako interbrigadista ve Španělsku (vzpomínková kniha Španělsko, Španělsko...). Poté žil ve Francii, kde se zapojil do hnutí odporu proti německé okupaci. Od r. 1943 vězněn v koncentračním táboře. Po válce žil ve Francii a ve Švýcarsku, kde si léčil tuberkulózu. V r. 1948 se vrátil do ČSR a v letech 1949–1951 byl náměstkem ministra zahraničních věcí. Na základě vykonstruovaného obvinění byl zatčen a r. 1952 odsouzen v procesu „s protistátním spikleneckým centrem R. Slánského“ k doživotí. 1956 propuštěn a 1963 rehabilitován. Poté se s rodinou přestěhoval do Francie. V r. 1968 vydal v Paříži knihu L'aveu... (Doznání), v níž podal svědectví o vyšetřovacích metodách používaných počátkem 50. let v Československu (přeložena do řady jazyků, 1970 zfilmována). V 70. a 80. letech kritizoval praktiky Husákovy režimu a angažoval se v kampani na obranu občanských svobod v Československu. Posmrtně byly publikovány motáky, které napsal na přelomu let 1953 a 1954 své manželce.

¹⁰² Bráník, Július, pův. jm. Maibaum (1908–1970), slovenský národohospodář, funkcionář KSČ. V letech 1926–1931 studium práv v Bratislavě, poté advokátní koncipient a od r. 1937 advokát. Člen KSČ od r. 1930. Za války působil v sovětském exilu jako redaktor slovenského vysílání moskevského rozhlasu, 1943–1945 vedoucí redaktor vysílání Za slovenskou slobodu. Roku 1945 vedoucí Ústřední politické školy ÚV KSS, 1945–1948 vedoucí národohospodářského odd. a tajemník ÚV KSS, 1949–1954 pověřenec – předseda Slovenské plánovací komise v Bratislavě. V letech 1945–1954 člen ÚV KSS, 1949–1954 člen ÚV KSČ, 1950–1954 člen předsednictva ÚV KSS. Roku 1954, na základě vznesených obvinění ze spojení s tzv. slovenským buržoazním nacionalismem, odvolán z politických funkcí. V letech 1954–1956 ředitel n. p. Mototechna, poté definitivní odchod z významnějších pozic.

¹⁰³ Friš, Eduard, pseudonym J. Blažný (1912–1978), slovenský komunistický novinář a historik. V letech 1930–1935 studium práv v Bratislavě, poté advokátní koncipient. Za války působil v sovětské emigraci, kde 1941–1945 pracoval jako redaktor slovenského vysílání moskevského rozhlasu. V letech 1945–1950 člen ÚV KSS, 1945–1947 tajemník ÚV KSS, 1945–1953 poslanec NS. V letech 1947–1952 působil jako šéfredaktor Pravdy, 1952–1957 redaktor a šéfredaktor SVPL, 1961–1971 pracoval v Historickém ústavu SAV.

k státněbezpečnostnímu výslechu, případně zatčen, a kdo ke stranickému výslechu. Šetření se rozbíhalo do šířky, ale ani přes kruté zacházení, kterému byli vystaveni zatčení, nemohli vyšetřovatelé dokázat z jejich výpovědí existenci nějaké protistátní organizované skupiny. Pavlíkovi své výpovědi z Budapešti odvolali s tím, že na nich byly vynuceny krutým fyzickým násilím. Sebekriticky se přiznali k různým svým chybám a nedostatkům. Zamýšleli se nad kořeny a příčinami těchto chyb, ale to bylo vše. Přiznávali své spojení s Fieldem, ale nepřiznávali se ke špionáži, alespoň ne vědomé, a nepřiznávali se k trockismu. Rovněž ostatní státněbezpečnostní a stranické výslechy nevedly k odhalení nepřátelské sítě uvnitř KSČ. Straničtí a státněbezpečnostní pracovníci tehdy ještě neuměli usvědčovat v podstatě nevinné lidi. Snažili se odhalit skutečné nepřátele. V této situaci začátkem srpna 1949 navrhoval Szücz v rozhovoru s K. Švábem koordinaci celého případu „pod vedením sovětských míst“. (MV 39/1 – sv. V, s. 338.)

Na začátku září 1949 bylo v souvislosti s případem Pavlík a spol. vězněno „jen“ 5 lidí. Postup československých stranických a bezpečnostních orgánů při odhalování nepřítele uvnitř strany se stal předmětem kritiky vedoucích činitelů některých lidových demokracií.

Další vývoj případu se odehrával pod velmi silným tlakem ze zahraničí. Svědectvím toho je i známý dopis Rákosiho Gottwaldovi z 3. září 1949. Rákosi byl velmi nespokojený se stavem v Československu. „Ty máš jména těch, které u nás zatčení označili jako čs. špiony západního imperialismu nebo kteří této špionážní službě dali informace.“ Naznačuje, že nelze důvěřovat ministrovi vnitra (Nosek) ani ministrovi zahraničních věcí (Clementis). Přímo jmenuje jako podezřelé Frejku, Goldmanna a Nového.

Velmi zajímavý je závěr této části dopisu: „Během dvou týdnů začínáme líčení proti první skupině obžalovaných v Rajkově procesu. Obžalovací spis uveřejníme za týden. V souvislosti s tím se objevují těžkosti, že když zařadíme do této skupiny špiony, kteří byli posláni z Anglie do Maďarska, takže se objevují po tuctech na líčení i československá jména, která i Ty znáš. Tyto osoby jsou bez výjimky na volné noze. Pro čs. veřejnost tato část líčení by byla zcela neočekávaná. Je třeba vidět předem, že v tomto případě jádro uvedených osob by ostře protestovalo proti věcem na líčení řečených, a tím by se dostávaly do jedné fronty s titovci, kteří samozřejmě nebudou litovat námahy, aby podrývali věrohodnost proti nim vznesené obžaloby.“ (A ÚV KSČ, fond 02/2, a. j. 201.) Z toho lze vyčíst mnoho. Jednak že je internacionální povinností československých komunistů znemožnit podezřelým, ne tedy ještě usvědčeným, protestovat proti obviněním, protože by tím mohli vyvolat pochybnost o správnosti procesu – a proto, aby nemohli protestovat, je lepší je zavřít – a jednak je tu skrytá hrozba, že by českoslovenští komunisté mohli být označeni za spojence titovců.

Maďarští a polští pracovníci stranického i bezpečnostního aparátu naléhali na naše orgány, aby v společném zájmu překročily k urychlenému zatýkání podezřelých osob, protože prý tu hrozí nebezpečí z prodlení nejen pro Československo, ale přinejmenším ještě i pro Polsko a Maďarsko. Zdůrazňovali, že není čas na dlouhé přípravné šetření, ale že je třeba dostat se urychleně k cíli zatýkáním, výslechy a konfrontacemi. V tomto smyslu probíhaly rozhovory Švába s Rákosim a generálem Bělkinem v Budapešti 7. a 8. září 1949, a Veselého 12. a 13. září 1949 ve Varšavě s pracovníky bezpečnosti plk. Rózanskim¹⁰⁴ a Swiatlem,¹⁰⁵ ministrem

---

¹⁰⁴ Rózanski, Józef (1907–1981), polský politik, důstojník StB (plk.). Vedoucí vyšetřovacího odboru Ministerstva veřejné bezpečnosti. Jedna z obětí „kosmetických“ destalinizačních změn probíhajících od jara 1953. Nejprve byl na přelomu května a června 1953 propuštěn z funkce, stal se ředitelem Polského státního nakladatelství, poté počátkem listopadu 1954 zatčen a v listopadu 1957 po dlouhém vyšetřování odsouzen k mnohaletému vězení.

vnitřní Radkiewiczem,¹⁰⁶ prezidentem Bierutem, gen. taj. Zambrowskim¹⁰⁷ a Bermanem.¹⁰⁸ (MV 391 – sv. IV., s. 122.)

Další kroky československých orgánů byly činěny pod dojmem jednak psychózy bezprostředního zvýšení ohrožení republiky a celého socialistického tábora a jednak asi i z obavy, že by mohly být označeny za spojence titovců, protože znemožňují jejich úplné odhalení. 16. září požádali Gottwald a Slánský Malenkova¹⁰⁹ o vyslání sovětských poradců, obeznámených

---

¹⁰⁵ Swiatlo, Józef (1905–1975?), důstojník polské Státní bezpečnosti. Zástupce ředitele Zvláštního úřadu Ministerstva veřejné bezpečnosti (tzv. X. odboru), založeného 1. 3. 1950. Ten měl za úkol provádět preventivní vyhledávání a usvědčování neloajálních straníků spolupracujících s titoisty či Západem, uskutečňovat čistky ve straně a pořádat vzorové (vždy pochopitelně vykonstruované) procesy. Swiatlo se aktivně podílel se na politické perzekuci a represích lidí po uchopení moci v Polsku komunisty. V prosinci 1953 uprchl během služební cesty do západního Berlína. Důsledky tohoto útěku přispěly k velkým personálním i strukturálním změnám na ministerstvu, stejně jako v celém polském bezpečnostním aparátu. Dne 28. 9. 1954 totiž začal na Radiu Svobodná Evropa uvádět pořad, v němž vynášel na světlo světa nelidské a nezákonné praktiky polských bezpečnostních a represivních složek (ohlas v Polsku byl ohromný, a to jak mezi vedoucími činiteli státu, tak především mezi obyvatelstvem). Skutečné okolnosti útěku jsou dodnes nejasné, stejně jako Swiatlovy další osudy.

¹⁰⁶ Radkiewicz, Stanisław (1903–1987), polský komunistický politik. Během války působil v SSSR. Od r. 1944 významný člen politbyra ÚV Polské dělnické strany. Dlouholetý ministr veřejné bezpečnosti (již od r. 1945). Hlavní měrou se podílel na podřízení bezpečnosti a vnitřní komunistické moci. Od prvních poválečných let prosazoval vytvoření agenturní sítě donašečů tvořené polskými obyvateli, zaměřené na sledování vnitřních nepřátel. Do začátku 50. let se jeho instituci podařilo naverbovat několik set tisíc lidí (většinu pochopitelně pomocí silného nátlaku). Roku 1954 připravil v souvislosti s rozhlasovým programem J. Swiatla (bývalého zástupce ředitele Zvláštního úřadu na MVB – viz výše) na RSE pořad, v němž popisoval represivní praktiky polské bezpečnosti a reformu MVB. Podle jeho návrhu bylo MVB dne 7. 12. 1954 rozděleno na Ministerstvo vnitřní a samostatný Výbor pro veřejnou bezpečnost. Sám Radkiewicz byl „uklizen“ na post méně významného ministra státního zemědělského hospodářství. V květnu 1956 definitivně zbaven všech funkcí a vyloučen z PSDS.

¹⁰⁷ Zambrowski, Roman (1909–1977), polský komunistický politik. Během války v SSSR, od března 1943 ve vedení Svazu polských vlastenců (politická reprezentace Poláků v SSSR). Člen politbyra ÚV PDS, nejbližší Gomulkův spolupracovník. Až do r. 1952 patřil do nejužšího jádra vedení PDS (resp. PSDS), poté postupně vytlačován klikou kolem Franciszka Mazura a Zenona Nowaka (úzce spojenou s politikou SSSR). Roku 1956 byl členem tzv. pulavské skupiny (frakce) v PSDS, usilující o radikálnější politické a hospodářské změny v Polsku, jež stála v opozici proti promoskevské skupině natolinské. K opětovnému pozvednutí politického významu mu pomohl návrat W. Gomulky do čela strany r. 1956. Na vlivných místech PSDS se udržel až do r. 1964, kdy byl definitivně donucen k odchodu do ústraní.

¹⁰⁸ Berman, Jakub (1901–1984), polský komunistický politik a stranický ideolog. Od válečných dob příznivec promoskevské politiky. Blízký spolupracovník stalinistů Bieruta a dalších. Od konce r. 1944 člen politbyra ÚV PDS, rovněž v pozdějších letech člen nejužšího vedení PDS (resp. PSDS). Po návratu Gomulky do čela PSDS donucen v důsledku destalinizace a očisty strany odejít z funkcí, v květnu 1957 vyloučen z PSDS, načež odešel do politického ústraní.

¹⁰⁹ Malenkov, Grigorij Maximilianovič (1902–1988), sovětský politik a stranický činitel. Velký politický vzešup zaznamenal po skončení druhé světové války, kdy byl jako věrný Stalinův nohsled dosazen do funkce tajemníka ÚV pro kádrové otázky. Stále větší vliv měl současně i na kontrolu bezpečnosti a armády. Využil tzv. leningradské aféry (coby představitel moskevské organizace KSSS), aby se pokusil dostat na post druhého muže státu hned po Stalinovi. Od 7. 3. 1953 zastával v nově ustaveném kolektivním vedení státu post předsedy vlády, současně byl jedním z pěti vůdců ÚV KSSS. Na funkci předsedy vlády rezignoval po dlouhém nátlaku z Chruščovovy strany dne 8. 2. 1955. Chruščov a nový předseda vlády N. A. Bulganin přejali Malenkovovu (původně Berijovu) koncepci reformy – tzv. nový kurz. Malenkov neuspěl ani v červnu 1957, kdy se spolu s několika spolupracovníky pokusili na zasedání politbyra sesadit Chruščova z čela strany. Poté se stáhl do ústraní.

s případem Rajka, do Československa. Žádosti bylo vyhověno 23. 9. 1949. Do Československa přišli dva experti – Lichačov a Makarov.¹¹⁰

V druhé polovině září 1949, a po příchodu sovětských poradců, se začalo aktivněji pracovat na odhalení „československého Rajka“. Začalo se ve větším měřítku zatýkat. V přímé souvislosti s případem Field – Pavlík a spol. bylo celkem zatčeno 17 lidí: Pavlík, Pavlíková, Field, Veselá, Kohnová – do 7. 7. 1949. Počínaje 21. zářím byli postupně zatčeni další: Melan, Kosta,¹¹¹ Žaludová, Král, Brieger, Machas, Klinger,¹¹² Löbl, Löblová, Milan Reiman,¹¹³ Nový a Nová. Už 26. 10. 1949 dospěl Šváb k závěru, že pomocí osob zatčených v souvislosti Field – Pavlík se nepodaří „učinít zvláště velké pokroky v odhalování vážnějších škůdců“. (MV 392 – sv. VI, s. 299.) V souladu s upozorněním různých činitelů bratrských stran bylo koncem září zahájeno šetření a zatýkání „španěláků“, jugoslávských partyzánů, „londýňanů“ a dalších možných protistranických „živlů“. K zvládnutí práce na případech zasahujících dovnitř strany bylo začátkem října vytvořeno pod velením K. Švába zvláštní oddělení MV.

Z materiálů je zřejmé, že tu byly pokusy zařadit fieldovce – pavlíkovce do nějakého většího politického procesu. Nepodařilo se však dokázat spojení s jinými protistátními a protistranickými skupinami. Manželé Pavlíkovi byli nakonec souzeni v tajném projednávání před Státním soudem v Praze 29. června 1950 spolu s Feiglem a Markusem. Odsouzení byli za špiónáž; Markus za nedbalé uchovávání státního tajemství. Na rozdíl od mnohých, jejichž jména se v souvislosti s fieldovštinou objevila, nebyli označováni za členy nějakého spikleneckého centra. Někteří další ze sedmnácti zatčených v souvislosti s případem Field byli souzeni za zcela jiná „provinění“. Dr. Vlasta Veselá a ing. Milan Reiman skončili ještě před soudem s Pavlíkem svůj život sebevraždou.

První období hledání imperialistického spiknutí na vedoucích místech ve straně a ve státu v Československu se tak nesešlo s úspěchem. Došlo sice k vymezení kruhu podezřelých, k výslechům, šetřením a zatýkání, ale hlavní účel nebyl splněn. Nastal ústup od dosavadní koncepce hledání nepřátel ve straně. Tato změna, jejíž smyslem byla snaha posunout záběr do vyšších poloh a vyšších funkcí – procesy v Československu (Pavlík a spol. aj.) ve srovnání s ostatními případy se nezdály dostatečně reprezentativní a nedokládaly tezi o největším rozsa-

---

¹¹⁰ Lichačov, Makarov, první sovětské poradcí, působící od října 1949 do jara 1950 v Československu (Lichačov bývá označován jako vedoucí). Přijeli sem z Maďarska, kde se podíleli na přípravě vykonstruovaného procesu s L. Rajkem. V Praze zněl jejich úkol stejně: najít československého Rajka (čili titoistu, spojence jugoslávských zrádců, agenta Západu) a připravit proces s ním a jeho spolupracovníky. To se jim však nepodařilo (jednou z vyhládnutých obětí byl i ministr vnitra V. Nosek), připravili však další procesy, především proces s Miladou Horákovou a spol. (největší monstrproces v Československu). Výrazně ovlivnili metodiku vyšetřování obviněných. Podrobovali kritice málo razantní postupy čs. vyšetřovatelů a začali v mnohem větší míře používat různé formy fyzického a psychického násilí. Novinkou bylo například používání tzv. otázkových protokolů, v nichž byly již předem dány otázky a odpovědi a úkolem vyšetřovatele bylo donutit vyšetřovaného, aby sám začal odpovídat podle daného scénáře a posléze jej i podepsal. Používané metody byly u nás zavedeny do běžné vyšetřovací praxe. Poradci Lichačov a Makarov svůj úkol v ČSR „nesplnili“, a proto byli na jaře r. 1950 nahrazeni první větší skupinou poradců, kteří začali působit nejen v oblasti bezpečnosti, ale i v oblastech dalších.

¹¹¹ Kosta, Oskar (1888–1973), prof., zaměstnanec Ministerstva informací. Člen KSČ od r. 1921. Zatčen v září 1949 a v září 1951 odsouzen na 2 roky vězení, zároveň propuštěn. V r. 1963 rehabilitován a znovu přijat do KSČ.

¹¹² Klinger, Evžen (1906–1982), zaměstnanec MZV. Komunistickým ústředím považován za trockistu. Proto byl v září 1949 zatčen a v říjnu 1953 odsouzen k patnáctiletému vězení. V únoru 1957 byl rozsudek zrušen.

¹¹³ Reiman, Milan (1906–1949), vedoucí úřadu předsednictva vlády, hospodářský odborník. Zatčen v r. 1949 v souvislosti s šetřením kolem N. Fielda. V prosinci téhož roku spáchal ve vyšetřovací vazbě sebevraždu. V samotné StB se ozývaly hlasy poukazující na úmyslné vytvoření podmínek k jejímu provedení.

hu nepřátelské činnosti právě u nás, neznamenala však rozchod s politickými i jinými motivy, které tento vývoj podnítily. Zvláště závažnou vazbou mezi dosavadním šetřením a následujícími procesy byly zatčené osoby, jejichž pomocí bylo šetření orientováno mezi vyšší funkcionáře.

Nelze se nezmínit o důsledcích tohoto vývoje ve veřejném životě. Procesy v lidově demokratických zemích, zejména proces Rajkův, silně ovlivnily atmosféru ve straně. Ještě v průběhu Rajkova procesu rozhodl sekretariát ÚV KSČ (20. 9. 1949) o organizaci vnitrostranické kampaně velkého rozsahu. Mimořádný význam měla okolnost, že v Rajkově procesu bylo Československo několikrát označeno za zemi, v níž pracuje rozsáhlá cizí agentura. Ve straně vznikalo ovzduší a psychóza hledání „československého Rajka“. K tomuto vývoji přispěly i výsledky jednání Informačního byra v listopadu 1949. Napětí bylo tím větší, čím méně se dařilo dospět k reálným výsledkům. To byl také jeden z důvodů, proč se neustále rozšiřoval okruh potencionálních podezřelých a proč docházelo k reorganizacím i rozšíření bezpečnostní práce.

O stavu, v jakém se ocitla strana, svědčí nejlépe referát R. Slánského na aktivitu funkcionářů Prahy v Lucerně 7. 12. 1949. Slánský uvádí zkušenosti z dosavadních procesů v lidových demokraciích a konstatuje: „Ani naše strana není a nebude ušetřena toho, aby nepřítel nenasazoval své lidi do jejích řad, aby neverboval své agenty mezi našimi členy... Známe-li tyto okolnosti, musíme být tím víc bdělí, abychom mohli odhalovat nepřátele ve vlastních řadách, kteří jsou nejnebezpečnějšími nepřáteli.“ Slánský vymezuje i způsoby hledání nepřátel. V první řadě jde o to, zkoumat lidi, kteří vyslovují nesprávné názory, neboť takovýmto způsobem se projevuje „pravá buržoazně nacionální tvář“ špiona. Dále je třeba zkoumat zajišťování politických úkolů, protože nesnáze, závady a nepořádky mohou být projevem vědomé sabotáže. Konečně je třeba denně prověřovat stranické kádry, zejména jejich minulost, „temná místa“ v této minulosti mohla být zneužita nepřátelskou agenturou.

Referát R. Slánského byl tak úplným zdůvodněním rozsáhlé bezpečnostní práce uvnitř KSČ, všeobecné podezřavosti, která nemohla než přinést nejtěžší důsledky. Z mezinárodního vývoje i z vnitřní orientace politiky KSČ vyrůstalo ke konci roku 1949 prostředí, v němž již nebylo možné ukončit započatý proces deformací ve straně a v bezpečnosti. Neúspěchy v šetření nejenom, že nepřivedly k přehodnocení správnosti výchozích pozic, ale naopak prohlubovaly těžké chyby. V těchto podmínkách přípravy politických procesů vstupovala [KSČ] do nové, nebezpečnější fáze.

Ve druhé polovině roku 1949 a začátkem roku 1950 vykristalizovala řada nových skutečností, které svými důsledky hluboce poznamenaly celý další průběh politických „případů“ a procesů. Nejzávažnější impulsy přicházely zvenčí, avšak současně už nacházely předchozím vývojem připravenou domácí půdu, na které dostávaly svou československou podobu. Osudový význam měl jak Rajkův proces v Maďarsku a zasedání Informačního byra komunistických stran v listopadu 1949, tak řada vnitřních rozhodnutí a přeměn směřujících k intenzivnějšímu vyhledávání „třídních nepřátel“, ať již měli pocházet z řad likvidovaných tříd, potlačené politické opozice, „imperialistických agentů“, nebo – na což se kladl hlavní důraz – z „nepřátel uvnitř komunistické strany“.

Při aplikaci směrnic II. rezoluce Informačního byra o Komunistické straně Jugoslávie (a v jednotlivostech dokonce s jistým časovým předstihem) se především urychleně „zdokonaloval“ mechanismus, jehož náplní a posláním bylo právě uvedené vyhledávání politických provinilců.

Od října 1949 začali působit v ČSR sovětsí bezpečnostní poradci, kteří byli zkušenými experty pro vyhledávání a usvědčování „nepřátel socialismu“ a v oboru tvorby a inscenování politických procesů. Jako první z těch, kteří pak po řadu let střídavě usměrňovali čs. Státní

bezpečnost, byli Lichačov a Makarov, na jejichž kontě byl právě uzavřený Rajkův proces v Maďarsku.

Kl. Gottwald a R. Slánský byli informováni J. Veselým a K. Švábem o tvrdých metodách, které se používaly při přípravě Rajkova procesu ve vztahu k zatčeným československým občanům. Proto také zřejmě nebyli zpočátku zvláště nakloněni tomu, aby sověští poradci přišli s podobným posláním do ČSR (nabídky tohoto druhu vyslovil už v létě 1949 např. gen. Bělkin). V souvislosti s Rajkovým případem bylo však z Moskvy, Budapešti a Varšavy stále více zdůrazňováno, že v ČSR musí existovat centrum mezinárodně propojeného spiknutí, a československým odpovědným kruhům (vedení KSČ a čs. Státní bezpečnosti) byla předhazována neschopnost je odhalit. Tento tlak zřejmě vedl k tomu, že Gottwald a Slánský ustoupili a dopisem ze září 1949 požádali vedení VKS(b) o vyslání sovětských bezpečnostních poradců.

Poradci disponovali prakticky od počátku nepřiměřeně rozsáhlou pravomocí, přitom však nebyli kontrolováni československými orgány a odpovědnost za svou činnost cítili jen ve vztahu ke stalinskému vedení VKS(b) a k sovětskému Ministerstvu státní bezpečnosti (L. P. Berija). Kolem poradců se šířily pověsti, že byli pověřeni a vysláni „samotným Stalinem“, že jsou mimořádně schopnými specialisty a že provádějí svou činnost z hlediska širších mezinárodních souvislostí, které nelze dobře postřehnout jen z úzce československého zorného úhlu. Poradci dostávali i nejtajnější informace od čs. bezpečnostních složek (v řadě případů byli zasvěceni podstatně více než resortní ministr nebo členové nejužšího politického vedení KSČ). Měli téměř neomezený přístup k vedoucím stranickým a státním činitelům a svými radami, expertizami a náměty ovlivňovali široký okruh rozhodnutí o státněbezpečnostních otázkách ČSR. Komise neměla k dispozici sovětský dokumentační materiál, a nemůže tedy jednoznačně posoudit, kdy poradci postupovali v intencích pokynů moskevské centrály a kdy jednali z vlastní iniciativy. Není však pochyb o tom, že jejich činnost byla v zásadě i v mnoha detailech řízena z vedoucích sovětských míst. Svědčí o tom množství československých archivních dokumentů a potvrdilo to i plénum ÚV KSSS v červenci 1955, kde N. S. Chruščov mj. odsoudil sovětskou bezpečnostní praxi jak v Jugoslávii, tak ve všech lidových demokraciích. „Mít agenturu v bratrských stranách, provádět rozvědku proti těmto stranám, a to hlavní rozvědku proti vedoucím těchto stran, to je nejtěžší narušení norem ve vztazích mezi bratrskými stranami a státy. Taková situace může přivodit konflikt.“

Poradci průběžně informovali politické orgány Sovětského svazu a jeho vedoucí bezpečnostní složky o stavu a směrech vyšetřování v ČSR, o osobách, které mohly být podezřelé z politických úchylek nebo nepřátelské činnosti, zejména pak o čelných osobnostech stranického a státního života, pracovnících politického, vojenského, bezpečnostního, hospodářského a diplomatického aparátu. Bylo charakteristické, že většina z nich zaujímala postupně krajně nedůvěřivé a podezřívavé stanovisko ke všem vedoucím čs. osobnostem (snad s výjimkou Kl. Gottwalda) a že z jejich iniciativy byly v tomto směru shromažďovány tzv. závadové poznatky. V četných případech byly právě takovéto informace poradců směrodatným výchozím podkladem pro jednání sovětských představitelů s čs. partnery o závažných stranických, státních a jiných záležitostech (včetně personálních otázek na nejvyšší úrovni).

Poradci po svém příchodu navazovali přímé kontakty s řadou vedoucích čs. bezpečnostních činitelů, kteří již v minulosti spolupracovali se sovětskou bezpečností, a jejich prostřednictvím usilovali o realizaci svých plánů. Ve styku s těmito lidmi také dostatečně otevřeně naznačili podstatu svého poslání v ČSR a prezentovali svůj morální profil. Např. tehdejší velitel StB na Slovensku T. Baláž,¹¹⁴ na kterého se obrátil gen. Lichačov hned v počátcích svého pů-

¹¹⁴ Baláž, Teodor (1917–?), funkcionář KSČ působící ve vedení StB na Slovensku. Po vytvoření Ministerstva národní bezpečnosti byl koncem června 1950 pověřen ministrem Kopřivou převzít na Slovensku veškeré zá-

sobení v ČSR s požadavkem, aby dodal závadové poznatky na tzv. slovenské buržoazní nacionalisty, vydal později toto svědectví: „Lichačov hned po příchodu do Bratislavy začal naléhat, abych mu dodal konkrétní materiál, který prý potřebuje jako vzduch k dýchání. Když jsem namítl, že nelze za tak krátký čas dodat hodnotný materiál, neboť jsem jej dosud nesměl sbírat, odpověděl, že nemůže ztrácet čas, neboť byl poslán do Československa, aby kroutil krky (svo- račovat golovy), a ne aby vedl zbytečné diskuse. A když nebude on kroutit krky jiným, zakrouť jeho, a on si svého krku váží víc než všech ostatních dohromady.“ (Dopis T. Baláže 9. 5. 1956, A ÚV KSČ, Komise I, a. j. 985.) (T. Baláž byl později odsunut v StB na vedlejší kolej, obviněn z titoismu, zatčen a neoprávněně uvězněn.)

Tomuto morálnímu krédu také odpovídaly i nezákonné metody nakládání s lidmi, které sovětští bezpečnostní poradci prosazovali v čs. bezpečnostních orgánech. Jestliže již od roku 1945 nebyly v čs. bezpečnostní praxi ojedinělé případy brutálního zacházení s vězni, pak nyní začínala etapa, kdy nelidskost se stávala denní samozřejmostí v činnosti vyšetřovatelů a kdy se v neuvěřitelném měřítku používalo dokonale propracovaného (a nejméně dvacetiletou praxí sovětské bezpečnosti prověřeného) systému fyzického a psychického násilí. Podle koncepce poradců bylo třeba nedůvěřovat v podstatě každému, neboť každý měl ve svém životě nějakou chybu nebo slabinu, od které se mohla odvíjet jeho antisocialistická úchylka nebo na základě které mohl být získán pro nepřátelskou činnost. Proto také k obvinění a zatčení mnohdy stačilo upřímné sebekritické přiznání chyby, nejasnost v životopise, jindy pomluva či nařčení druhé osoby nebo umělá konstrukce či provokace. Předmětem mimořádného zájmu poradců byli lidé, u kterých byl třeba jen stín podezření z trockismu, nacionalismu (kterému téměř automaticky přisuzovali antisovětské zaměření), občané židovského původu (ve kterých spatřovali sionisty), lidé, kteří strávili část života na Západě nebo přicházeli v minulosti do styku s buržoazním prostředím. Zatčený člověk byl v podstatě automaticky pokládán za vinného a bylo již jen záležitostí vyšetřovatelů, aby z něho „udělali“ případ a ten dovedli až k odsouzení. Cílem vyšetřování bylo za každou cenu zlomit vyšetřovaného, dosáhnout od něho přiznání, ať už se něčeho dopustil, nebo ne. K dosažení takového výsledku byly přípustné jakékoliv metody psychického a fyzického nátlaku, násilí a zvlů. Nejčastěji bylo používáno dlouhodobých výslechů na směny při minimálním oddechu vyšetřovaného v kombinaci s bitím, trýzněním hladem a žízní, zavíráním do temnice, vyvoláváním strachu o osud rodinných příslušníků, rafinovaně režírovanými konfrontacemi s jinými osobami, nasazováním agentů-spoluvěznů, odposlechy z cel atd. V tomto smyslu byli dokonce vyšetřovatelé systematicky školeni (K. Šváb a B. Doubek za pomoci gen. Lichačova).

Poradci Lichačov a Makarov od počátku svého působení v ČSR kriticky poukazovali na to, že práce čs. bezpečnosti je příliš měkká a nerozhodná, že se bezpečnost nechává odstrkovat, neprosazuje dost energicky svoje názory a požadavky, a že s třídním nepřítelem se jedná příliš v rukavičkách. Z těchto pozic se také zasazovali o to, aby se urychleně uskutečnila reorganizace čs. Státní bezpečnosti, započatá těsně před jejich příjezdem. Při této reorganizaci šlo o celý soubor koncepčních, organizačních a personálních přeměn, a jedním z nejcharakterističtějších rysů bylo dosud nebývalé propletení významné části stranického aparátu se státněbezpečnostním mechanismem.

---

ležitosti související s bezpečnostní službou, kterou dosud vykonávaly rušené velitelské útvary. V letech 1949–1951 velitel útvaru StB pro hledání nepřátel v KSČ na Slovensku. Do této funkce dosazen na návrh sovětských poradců. Dne 12. 4. 1951 zatčen, souzen v procesu s funkcionáři bezpečnosti na Slovensku v prosinci 1953. Politická koncepce procesu byla založena na boji proti nacionalismu a sionismu, Baláž (a možná i další) byl viněn rovněž z titoismu a odsouzen k mnohaletému vězení.

Celou přestavbu (viz podrobněji podkladovou studii M. Lichnovského „Otázky StB v evidenčním aparátu ÚV KSČ a KSK – 1946–1951“) lze datovat od začátku druhé poloviny roku 1949, kdy generální tajemník KSČ R. Slánský – v rozporu s platným právním řádem – podstatně zesílil svůj vliv na usměrňování čs. Státní bezpečnosti. Stalo se tak de facto bez vědomí ministra vnitra V. Noska, který (ačkoliv byl členem ÚV KSČ a jeho předsednictva) se v souvislosti s Rajkovým případem a vzhledem ke svému válečnému pobytu v Anglii stal jednou z podezřelých osobností čs. veřejného života. Od této doby nebyl ministr Nosek prakticky vůbec informován o tom, co se děje na úseku Státní bezpečnosti. V roce 1950 převzal stranickopolitické řízení bezpečnosti Kl. Gottwald.

Koncem září nebo začátkem října 1949 oznámil na poradě R. Slánský V. Noskovi, Veselému a Pavlovi¹¹⁵, že „bylo rozhodnuto vytvořit zvláštní vyšetřovací sektor pro stranické a politické delikty... že vedoucím tohoto sektoru bude Šváb, který v této funkci bude nadále zaměstnancem strany a nebude v ničem podléhat Ministerstvu vnitra. Strana poskytne Švábovi lidi a Ministerstvo vnitra mu dá k dispozici místnosti, vozidla a vše, co bude k výkonu své funkce potřebovat. Formálně bude Šváb veden jako zástupce velitele StB.“

Spolu se Švábem přišli na Ministerstvo vnitra další pracovníci aparátu ÚV KSČ: H. Synková,¹¹⁶ B. Doubek,¹¹⁷ A. Pimpara.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Pavel, Josef (1908–1973), komunistický politik, bezpečnostní činitel. Člen KSČ od r. 1932, studoval na Mezinárodní leninské škole v Moskvě, 1937–1939 bojoval jako interbrigadista ve Španělsku. V letech 1939–1943 internován ve Francii, 1943–1945 příslušník čs. armády ve Velké Británii. Od 1945 tajemník KV KSČ v Plzni, 1946–1947 vedoucí tajemník tamtéž, 1947–1948 vedoucí branného a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. V době převratu v únoru 1948 velitel LM. V letech 1948–1950 náměstek ministra vnitra (hodnost generál SNB). V letech 1948–1951 poslanec NS, 1949–1951 člen ÚV KSČ. V r. 1951 zatčen, 1953 odsouzen k 25 letům vězení, 1955 propuštěn a soudně i stranicky rehabilitován. V letech 1956–1966 pracovník zahraničního oddělení ČSTV. Od dubna do srpna 1968 ministr vnitra. Jako jeden z představitelů reformního proudu v KSČ byl po sovětské okupaci odvolán z funkce a v r. 1970 vyloučen z KSČ.

¹¹⁶ Sládková-Synková, Hedvika (1910–?). Původním povoláním švadlena, od r. 1927 působila v komunistické mládeži. V r. 1934 odjela s delegací dětí rakouských komunistů do SSSR a v r. 1935 poslána na dva roky do Leninské školy v Moskvě. Po návratu v r. 1937 se stala členkou KSČ a pracovala ve Svazu mladých (organizační tajemník pražského kraje) a v Národním hnutí pracující mládeže. V r. 1939 odešla do Polska a pak do SSSR, kde působila jako instruktorka v Rudé pomoci. Na sjezdu protifašistické mládeže v Moskvě zastupovala čs. mládež. Poté až do r. 1946 pracovala jako hlasatelka a překladatelka v moskevském rozhlasu. Po návratu do ČSR pracovala v odborovém oddělení pražské oblasti a pak přešla do aparátu ÚV KSČ, odbor pro evidenci, jehož byla od r. 1950 vedoucí. V únoru 1952 byl podán návrh na její přeražení do aparátu ÚRO. Na začátku srpna 1968 podepsala „protisovětské a protistranické revizionistické a pravicově-oportunistické“ prohlášení předválečných členů KSČ.

¹¹⁷ Doubek, Bohumil (1919–1975), pracovník čs. komunistické bezpečnosti, vyšetřovatel. Původním povoláním úředník. Po válce působil v ústředním sekretariátu KSČ. Na podzim 1949 byl Karlem Švábem vybrán do kádrového odd. Velitelství StB, kde pracoval ve vyšetřovací skupině zaměřené na odhalování nepřátel ve straně. Od 1. 1. 1950 přešel do stavu StB a již v říjnu byl jedním z hlavních vyšetřovatelů Otty Šlinga, povýšen na majora. Jako velitel vyšetřovací skupiny VIa („nepřátelé ve straně“) – od 1. 3. 1951 – byl jedním z hlavních činitelů podílejících se na vyšetřování a konstrukci procesu Slánský a spol. Tato kauza patří mezi vrcholy jeho vyšetřovatelské činnosti. Roku 1953 povýšen na podplukovníka, současně však nastal úpadek jeho činnosti. K Doubkovu odstranění z funkce velitele vyšetřovací správy přispěla nejen nastávající destalinizace, ale rovněž „zhoršující se kvalita jím odváděné práce a malé pracovní zapálení“. Od 1. 11. 1953 přešel do funkce zástupce náčelníka Správy výchovných zařízení. Roku 1954 byl z MV na vlastní žádost propuštěn a začal pracovat v Motokovu. V rámci přešetřování a revize politických procesů byl Doubek dne 12. 7. 1955 zatčen a 17. 5. 1957 odsouzen k 9 letům vězení za nezákonné postupy v průběhu vyšetřování. Vzhledem k pouhým kosmetickým změnám ve vedení státu byla jeho činnost patřičně kryta, před koncem r. 1957 byl propuštěn. Poté pracoval v Čedoku.

¹¹⁸ Pimpara, Adolf (1910–1982), komunistický činitel. Vyučen truhlářem. Člen KSČ od r. 1929, v letech 1933–1935 organizační tajemník KV KSČ Hodonín, poté až do r. 1939 funkcionář krajského vedení KSČ Praha.

Ihned po svém příchodu na Ministerstvo vnitra vytvořil Šváb ze svých spolupracovníků dvě skupiny: vyhodnocovací a vyšetřovací. První skupina vedená H. Synkovou vyhodnocovala protokoly z výsledků již zatčených osob, například G. Pavlíka, V. Hložkové, dr. V. Veselý, J. Vondráčka, dále materiály z Rajkova případu a sekretariátu ÚV KSČ apod. Zjištěné poznatky byly pak předávány přes K. Švába výsledkovým pracovníkům. Druhá skupina vedená B. Doubkem pracovala přímo podle pokynů Švába a denně mu předkládala výsledky vyšetřování. Obě skupiny byly velmi malé a jejich práce i z tohoto důvodu nemohla přinést netrpělivě očekávané výsledky. Proto ještě koncem roku 1949 a počátkem roku 1950 bylo Švábovo oddělení na Ministerstvu vnitra kádrově posíleno pracovníky StB a stranickými funkcionáři (počátkem roku 1950 v něm působilo asi 28–30 osob), zreorganizováno a označeno jako sektor II a.

Sektor IIa, který měl již složitější organizaci, byl rozdělen na referáty, a to:

1. protitrockistický, vedený A. Pimparou, zpracovával v této době výpovědi zatčených „trockistů“ Kalandry, Ungára a Klingera. V boji proti trockistům měli pracovníci k dispozici i magnetofonový pásek z volného rozhovoru s V. Kopeckým na téma „Trockisté v historii KSČ“;
2. referát nepřátel ve straně, vedený H. Synkovou, vytěžoval poznatky z výsledkových protokolů zatčených Pavlíka, Nového, Löbla, Planera atd. a prošetřoval stížnosti na funkcionáře KSČ, například na Škrlanta a jeho manželku, Stavinohu apod.;
3. referát interbrigadistů, vedený J. Hoškem¹¹⁹; materiál, který byl v této době v referátu vyhodnocován, byly především vzpomínky pamětníků, které už za druhé světové války sbíral pro historickou práci J. Hošek, účastník bojů ve Španělsku;
4. referát buržoazních nacionalistů, vedený O. Buriánem; zde se vytěžovaly protokoly z výsledků V. Hložkové a soustřeďovaly poznatky na dr. G. Husáka, L. Novomeského,¹²⁰ V. Clementise, K. Šmidkeho¹²¹ a další. Zde se nejvíce exponoval K. Šváb.

V listopadu 1939 zatčen a vězněn až do konce války. Po válce do r. 1948 okresním tajemníkem OV KSČ Český Brod, leden 1949 až duben 1951 členem KSK (jejím členem měl být již předtím, a to 1933–1939), ale hned v r. 1949 přešel jako její člen na MNB, a to jako škt. ve funkci vedoucího odd. pro sledování trockistů. Od března 1951 politickým tajemníkem prozatímního vedení stranické práce na MNB, od ledna 1952 náčelníkem politické správy PS. Od 1955 plukovník, 1954–1955 poslanec NS, 1954–1955 absolvoval roční kurs MV v Moskvě. V červenci 1962 odvolán z funkce. Od října 1962 náčelníkem muzea HS PS, resp. PVS MV, resp. muzea PS Vojenského historického ústavu HPS ČSLA (r. 1966 byla pohraniční stáž převedena do resortu MNO). (Informace jen do r. 1962.)

¹¹⁹ Hošek, Jiří (1922–?). Původním povoláním pomocný dělník. Absolvent VŠ stranické při ÚV KSČ (titul RSDr.), nositel Řádu 25. února II. stupně. Člen KSČ od r. 1945. Od r. 1945 příslušník MV, 1945–1947 u Ředitelství NB Praha, 1948 u zemského velitelství SNB, od ledna 1949 na odboru BA (Velitelství StB), od června 1952 do června 1954 u VB, poté u Vnitřní stráže MV. Od konce 1963 u studijní a analytické skupiny MV, od července 1966 opět u Vnitřní správy MV. Roku 1968 krátce (květen–listopad) náčelník sekretariátu ministra vnitra, v prosinci 1968 přemístěn k hlavní správě VB, v březnu 1969 pak k Federální kriminální ústředně. V září 1969 propuštěn, později mu byla odňata i hodnost a medaile „Za službu vlasti“ a „Za zásluhy o obranu vlasti“. Od února 1990 do srpna téhož roku pak byl konzultantem odborné komise MV (zařazen u Vnitřní a organizační správy MV).

¹²⁰ Novomeský, Ladislav-Laco (1904–1976), slovenský básník, publicista a komunistický politik. Původním povoláním učitel. Od r. 1925 člen KSČ, příslušník avantgardní skupiny DAV, v jeho díle se odráží poetismus, symbolismus i proletářská literatura. Za 2. světové války přední činitel komunistického protifašistického odboje na Slovensku. V průběhu SNP člen předsednictva SNR, v říjnu–listopadu 1944 člen delegace SNR jednající v Londýně s prezidentem Benešem. V letech 1945–1950 pověřenec pro školství a osvětu, v letech 1944–1950 člen ÚV KSS, 1949–1950 člen ÚV KSČ. Od r. 1951 do 1956 na základě obvinění ze „slovenského buržoazního nacionalismu“ vězněn (rehabilitován 1963). V letech 1956–1963 pracovník Památníku národního písemnictví v Praze, 1968–1974 předseda a následně čestný předseda Matice slovenské.

¹²¹ Šmidke, Karol (1897–1952), komunistický politik. Vyučen důlním tesařem, od r. 1921 člen KSČ. Člen a organizační tajemník zemského vedení KSČ na Slovensku, od r. 1935 poslanec NS. V letech 1939–1943

Koncem roku 1949 rozhodl Šváb, aby vyšetřovací komise v Hradci Králové ukončila svou práci a některé její pracovníky (dr. Smola, Aresin, Šubrt, Linhart a další) zařadil do sekto-ru IIa, kde tvořili pod vedením dr. Smoly jeden z referátů. Hlavním úkolem tohoto referátu bylo prošetřit zpravodajské sítě v politice KSČ, a odhalit tak třídní nepřátele.

Zvláštní útvar pro hledání nepřátel ve straně vznikl také na Slovensku. Došlo k tomu po poradě K. Švába, V. Širokého a L. Kopřivy dne 10. října 1949. Vedení tohoto útvaru byl pověřen T. Baláž, který také převzal jako jeden z prvních úkolů sledování K. Šmidkeho, tehdejšího vedoucího kádrového odboru na ústředním sekretariátě KSS. Krátce nato uložil tomuto útvaru poradce gen. Lichačov, aby urychleně opatřil kompromitující materiály na K. Moškoviče¹²² a řadu dalších vedoucích slovenských komunistů.

Uvedenou přestavbou vznikl v Československu fakticky zcela nový bezpečnostní aparát, inspirovaný sovětským modelem. Vyznačoval se mj. tím, že byl usměrňován generálním tajemníkem a později předsedou KSČ a prakticky veden zaměstnanci ústředního sekretariátu KSČ. Na Slovensku disponovali obdobnou pravomocí předseda KSS V. Široký a generální tajemník KSS Š. Bašťovanský.¹²³ Sovětští bezpečnostní poradci měli přitom nejenom rozhodující vliv na nové vedoucí činitele čs. bezpečnosti, ale byli v těsném styku i s R. Slánským a Kl. Gottwaldem.

Brzo po uvedení do chodu se tento aparát stal klíčovým útvarem nově utvořeného Ministerstva národní bezpečnosti (květen 1950) v čele s L. Kopřivou (od ledna 1952 s K. Bacílkem¹²⁴).

---

v SSSR, poté vyslán na Slovensko, kde vytvořil spolu s G. Husákem a L. Novomeským V. ilegální ústřední vedení KSS. Podílel se na ustavení ilegální SNR a přípravách ozbrojeného povstání. 1944 jeden z vůdců SNP, velitel hlavního štábu partyzánského hnutí a jeden ze dvou předsedů povstalecké SNR (s V. Šrobárem). V letech 1944–1945 předseda až do r. 1950 místopředseda KSS. Nějakou dobu i člen ÚV KSČ, 1946–1950 předseda, resp. místopředseda Sboru pověřenců, 1948–1950 předseda SNR. Roku 1950 byl obviněn z tzv. slovenského buržoazního nacionalismu a donucen odejít z politického života. Až do své smrti byl ředitelem podniku Tesla v Bratislavě.

¹²² Moškovič, Koloman (1906–1972), slovenský komunistický politik, publicista, redaktor. Člen KSČ od r. 1925. Původně funkcionář KSČ na Slovensku. Roku 1939 se zapojil do domácího odboje (člen I. ilegálního vedení KSS), ale ještě v tomtež roce odjel do Velké Británie. Zde byl v letech 1939–1945 členem londýnského vedení KSČ. V letech 1945–1946 vedoucí Ústřední politické školy ÚV KSČ v Praze, 1946–1951 tajemník ÚV KSS, 1946–1951 člen ÚV KSČ, 1950–1951 působil v předsednictvu ÚV KSS. V listopadu 1951 náhle odvolán ze všech funkcí, v prosinci zatčen a v listopadu 1952 odsouzen za velezradu na 12 let. Trest mu byl brzy snížen a již 1956 byl propuštěn. Roku 1963 stranicky i občansky rehabilitován. Po propuštění z vazby se živil jako redaktor a novinář.

¹²³ Bašťovanský, Štefan (1910–1952), slovenský komunistický politik. Člen KSČ od r. 1930. Původně pracoval jako zaměstnanec Čs. státních drah v Praze a Bratislavě (1927–1945). Během války se zapojil do domácího odboje, aktivně se zúčastnil SNP (stál v čele KSS na západním Slovensku). Člen IV. ilegálního vedení KSS. Roku 1945 první předseda Ústředního NV v Bratislavě. V letech 1945–1951 generální tajemník ÚV KSS, od 1951 tajemník, 1945–1952 člen ÚV KSČ, 1945–1952 poslanec NS, 1945–1946 člen SNR. Roku 1950 poprvé ostře zaútočil proti tzv. slovenským buržoazním nacionalistům, jeho výpady byly jedním z podnětů pro zahájení vyšetřování proti představitelům této skupiny. V lednu 1952 náhle zbaven všech funkcí, zemřel však dříve, než se mohl stát účastníkem nějakého z konstruovaných procesů.

¹²⁴ Bacílek, Karol (1894–1974), slovenský komunistický politik. Členem KSČ byl od jejího založení r. 1921, od r. 1924 vedoucí stranické funkce na Slovensku (krajský tajemník, tajemník zemského vedení KSČ). V letech 1939–1943 žil v SSSR, poté se ilegálně vrátil na Slovensko, kde během SNP působil ve funkci tajemníka sekretariátu KSS. Po osvobození zastával řadu významných stranických a státních funkcí (1949–1963 člen předsednictva ÚV KSS, 1951–1963 člen předsednictva ÚV KSČ, 1953–1963 první tajemník ÚV KSS, 1950–1951 předseda Sboru pověřenců, 1951–1952 ministr státní kontroly, 1952–1953 ministr národní bezpečnosti, 1953–1954 náměstek, později první náměstek předsedy vlády). Ačkoliv již od r. 1953 zažíval ústup a politický úpadek, odvolán ze všech vedoucích funkcí byl až v dubnu 1963.

Obraz mechanismu pro vyhledávání „nepřátel“ a tvorbu politických procesů by nebyl ucelený, kdybychom nevěnovali pozornost i dalším skutečnostem, které od r. 1950 nabývaly na významu. Sem patří především činnost komise stranické kontroly,¹²⁵ která se rychle vzdalovala od svého původního poslání (kontrola toho, jak komunisté plní státní a stranické úkoly, boj proti byrokratismu apod.) a stále více se orientovala na vyhledávání „nepřátel“ v řadách komunistů pracujících na nejrůznějších úsecích stranického a veřejného života. Zásadou prověřkových akcí z r. 1948 a 1950 a díky početné síti informátorů disponovala KSK rychle rostoucím množstvím závadových poznatků o stranických kádrech, o poměrech v organizacích a na pracovištích, kterých bylo stále častěji využíváno k honbě na domnělé škůdce a nepřátele. Vedoucí činitelé KSK, hlavně J. Taussigová, vyvinuli velkou aktivitu, aby v činnosti komise prosadili bezpečnostní metody, přičemž tuto aktivitu podporovali B. Köhler¹²⁶ a L. Kopřiva. Už od r. 1949 praktikovali např. někteří pracovníci KSK odposlechy telefonních hovorů, kontrolu korespondence nebo kombinované stranicko-bezpečnostní výsledky podezřelých komunistů. KSK tak ztrácela svoji stranickou tvářnost a stávala se jakousi stranicko-bezpečnostní složkou, která zesilovala svou aktivitu při masovém vyhledávání nepřátel ve straně.

Situace se komplikovala tím, že spolupráce mezi KSK a Státní bezpečností postupně prorůstala silnými prvky vzájemné rivality a nedůvěry. Mezi vedoucími pracovníky KSK (vedle Taussigové sem patřili zejména J. Hora,¹²⁷ A. Bína, B. Klícha¹²⁸) postupně převládlo přesvěd-

¹²⁵ Komise stranické kontroly (KSK) se vyvinula z disciplinárního odboru ÚV KSČ. Její činnost byla definována usnesením ÚV ze dne 18. 11. 1948. KSK byla odpovědná pouze ústřednímu výboru KSČ (nejprve měl její činnost v ÚV na starosti L. Kopřiva, po něm B. Köhler). Posláním komise bylo: (1) kontrolovat, jak komunisté v centrálních úřadech (ministerstvech, hospodářských institucích) plní státní a stranické úkoly. Měla současně bojovat proti projevům byrokratismu a zneužívání funkcí. (2) prověřovat práci stranických institucí, kontrolovat, jak jsou plněna usnesení nadřízených stranických orgánů. Současně měla bojovat proti všem projevům nedemokratismu, odhalovat svévolné jednání členů strany. (3) volat k odpovědnosti ty členy strany, kteří porušují organizační řád strany. Cílem bylo vychovat nižší orgány k tomu, aby samy odpovědně řešily místní disciplinární přestupky, aniž by docházelo k odvolávání na centrální instituce. KSK řešila případy, jimiž se již nižší orgány zabývaly a postoupily je do centra. KSK v tomto směru neměla být sama iniciativní, měla jednat až z podnětu nižších stranických složek. Členy komise volil ÚV KSČ. Roku 1948 byli do vedení komise zvoleni: Josef Kapoun (předseda), Ludvík Benada (místopředseda), Oldřich Růžička (sekretář), Jarmila Taussigová-Potůčková (odpovědná za politickou a kádrovou činnost). Původní počet členů KSK byl deset, později klesl na pět a r. 1950 byla její činnost soustředěna do dvou odborů, v jejichž čele stáli Antonín Bína a Jarmila Taussigová-Potůčková. Roku 1951 po odchodu J. Kapouna řídil činnost Komise B. Köhler, v prosinci 1951 byl předsedou zvolen Jan Harus, který v čele KSK stál až do jejího úplného zrušení v prosinci 1962. Již od r. 1951 nicméně KSK opět fungovala, víceméně jako pouhý disciplinární odbor ÚV. Komise zasahovala do přípravy procesů s činiteli KSČ, uplatňovala metody bezpečnosti. Tím docházelo k částečnému dublování a překrývání činnosti komise a StB, což zákonitě přinášelo jisté spory a konflikty. Roku 1951 zaujali čtyři pracovníci KSK vedoucí místa v Ministerstvu národní bezpečnosti. Metody KSK se přizpůsobovaly potřebám doby: hledala nepřátele ve straně, přispívala ke konstruování politických procesů, stala se součástí mechanismů na jejich výrobu.

¹²⁶ Köhler, Bruno (1900–1989), českoněmecký komunistický politik. Činný v německé sociální demokracii (stoupenec levice), od r. 1921 člen KSČ. Ve 20. letech funkcionář Komunistického svazu mládeže a krajský sekretář strany v Ostravě. V letech 1926–1928 studoval na Mezinárodní leninské škole Kominterny v Moskvě, od r. 1933 zástupce KSČ v Kominterně, 1935 zvolen členem exekutivy Kominterny. V letech 1929–1938 člen ÚV KSČ, resp. předsednictva ÚV KSČ. Během války 1939–1940 člen zahraničního sekretariátu KSČ v Paříži, 1941–1945 člen zahraničního vedení KSČ v Moskvě. Od r. 1945 pracoval v sekretariátu ÚV KSČ, kde plnil úlohu „šedé eminence“ – informátora sovětského stranického vedení a strážce tvrdé stalinové linie. Koncem 40. a začátkem 50. let se podílel na přípravě politických procesů a na čistkách v KSČ. V období 1935–1938 a 1960–1964 poslanec NS, 1952–1966 kandidát, resp. člen ÚV KSČ (1953–1963 též tajemník). V souvislosti s revizí politických procesů byl v dubnu 1963 odvolán z funkce tajemníka ÚV KSČ a posléze odešel do ústraní.

¹²⁷ Hora, Jaroslav (1912–?). Původním povoláním dělník, po válce zaměstnán v podniku PAL Kbely (předseda ZO KSČ). Člen KSČ od r. 1945, v únoru 1948 politický vedoucí LM Kbelského kraje a ostrahy MV. Od kon-

čení, že ve vedení čs. Státní bezpečnosti je řada lidí, kteří postrádají dostatek schopností a vůle odhalit čs. Rajka, že tito lidé dokonce kryjí politické záškodnictví (kupř. v tzv. brněnském případě), že se chtějí vymknout stranické kontrole, a naopak dostat stranu pod svoji kontrolu. Koncem roku 1950 se podezření obracela i proti K. Švábovi, který byl do vrcholných funkcí v StB vyslán stranickým aparátem. Do centrály StB byli dosazeni pracovníci KSK (J. Hora a B. Klícha) s pověřením, aby získali co nejrozsáhlejší poznatky o vedoucích bezpečnostních kádrech.

Uvedená fakta naznačují, že se od druhé poloviny r. 1949 utvářela velmi paradoxní situace: uvnitř bezpečnostního organismu vznikl z iniciativy vedoucích činitelů ústředního stranického aparátu útvar pro vyhledávání nepřátel v řadách strany a paralelně s ním opět fungoval v podobě KSK stranický útvar používající bezpečnostních metod (mimo jiné) k odhalování nepřátel mezi komunisty působícími v aparátu Státní bezpečnosti. V tom je také klíč k pochopení toho, že při přípravě a realizaci jednotlivých politických případů a procesů z počátku padesátých let, na kterých se obě složky podílely, docházelo nejednou k neočekávaným obrátům, kdy z pronásledovatelů se stávali pronásledovaní, ze žalobců obvinění a z vyšetřovatelů vyslychaní.

Jedním z ne nepodstatných článků mechanismu pro vyhledávání nepřátel a inscenování politických procesů byla i instituce tzv. bezpečnostních pětěk (v okresním měřítku bezpečnostních trojek), které v letech 1949 až 1951 fungovaly při krajských výborech KSČ. I tyto orgány se vyznačovaly intenzivním prolínáním stranické a bezpečnostní práce. Členy těchto pětěk byli zpravidla: bezpečnostní referent krajského sekretariátu KSČ, krajský velitel StB, krajský velitel SNB, podle potřeby též krajský prokurátor apod. Činnost pětiky řídil vedoucí tajemník KV KSČ (např. v pražském kraji A. Novotný).

Bezpečnostní pětiky koordinovaly součinnost všech bezpečnostních složek v kraji a krajských stranických orgánů. V praxi se postupně stávalo běžným jevem (zejména v letech 1950 a 1951), že bezpečnostní pětiky si přisvojovaly nepřiměřenou pravomoc a stávaly se řídicími centry represivní činnosti v krajském měřítku. Právě odsud vycházely směrnice a pokyny k bezpečnostnímu „zajišťování“ aktuálních politických a ekonomických úkolů (např. výběr a zařazování osob do táborů nucené práce, řešení církevní otázky, přesídlování politicky nepohodlných osob, zásahy proti lidem, kteří nesouhlasili s kolektivizací nebo neplnili tvrdé výkupní normy apod.). Velmi závažné byly zásahy bezpečnostních pětěk do soudnictví, neboť rozhodovaly předem o všech důležitějších trestních případech kriminálního, a zejména politického charakteru (např. podrobně jednaly o přípravě a organizaci krajských politických procesů, schvalovaly koncepci žalob, výši rozsudků, vyslovovaly se k žádostem odsouzených o milost, rozhodovaly o politickém využití jednotlivých případů apod.).

---

ce r. 1948 pracovník komise stranické kontroly ÚV KSČ, 1950 v odd. státní správy. V prosinci 1950 nastoupil na MNB, od února do prosince 1951 velitelem StB (pplk.). Z ministerstva odešel v únoru 1952 v souvislosti se zatčením J. Taussigové z KSK, stál u zrodu vyšetřované skupiny Závodský a spol. i na počátku akce R. Slánský a spol. V r. 1956 ředitelem podniku Druopta Praha.

¹²⁸ Klícha, Bohumil (1905–1978), činitel KSČ. Vyučen zedníkem, pracoval i jako zemědělský dělník. Člen KSČ od r. 1926 (1927 zvolen do krajského výboru v Českých Budějovicích). V r. 1932 absolvoval 11měsíční školu v Moskvě a po návratu byl organizačním tajemníkem KV KSČ České Budějovice a krajským instruktorem v Praze. R. 1937 se stal tajemníkem pro okresy Vsetín, Valašské Klobouky, Valašské Meziříčí a členem KV KSČ Ostrava. Od dubna 1939 byl až do konce války vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen, kde spolupracoval s A. Zápotockým. Po válce vedoucím tajemníkem OV KSČ Vsetín a místopředsdou KV KSČ Gottwaldov, od r. 1946 poslanec NS. Leden 1949 až březen 1953 byl členem KSK ÚV KSČ, kde se časem dostal do sporu s J. Taussigovou. V r. 1950 přešel jako člen KSK na MNB, kde byl velitelem kontrolního odboru.

Koncem roku 1949 a začátkem roku 1950 (po Rajkově procesu, po II. rezoluci Informačního byra, a na to navazujících několika zasedáních vedoucích orgánů KSČ) byly tedy v podstatě koncepčně dány hlavní směry pro sledování potenciálních antisocialistických sil a současně se také zdokonalil k tomu potřebný mechanismus. Potřebě a cíli odhalovat na každém kroku a v nejrůznějších sférách čs. společnosti podezřelé jednotlivce a celá nepřátelská seskupení se také přizpůsobovalo „vytěžování“ už dříve zatčených osob, a zejména pak nové zatýkání, které narůstalo do velkých rozměrů.

Jeden ze směrů vyhledávání nepřátel (který – jak se brzo ukázalo – se nestal hlavním) se orientoval do prostředí těch třídních sil, které byly svrženy poválečnou revolucí, do prostředí někdejších politických partnerů a pozdějších protivníků KSČ v předúnorovém politickém zápase. Ve snaze dovršit mocenské vítězství z února 1948, podat jeden z dodatečných důkazů o jeho oprávněnosti a vyvodit důsledky z dílčích projevů pounorové politické opozice šlo o to dokázat, že v ČSR existuje organizovaný podzemní odpor z řad příslušníků potlačené buržoazie a činitelů předúnorových nekomunistických politických stran, který je napojen na zahraniční imperialistické rozvědky a vnější protikomunistické síly. Právě v tomto kontextu došlo k zatčení více než 600 osob, převážně z řad národně socialistické, lidové a sociálně demokratické strany a tzv. trockistů, které započalo listopadem 1949 a vyvrcholilo monstrózním soudním procesem s tzv. vedením záškodnického spiknutí proti republice v čele s dr. M. Horákovou. Proces se konal od 31. 5. do 8. 6. 1950, skončil čtyřmi rozsudky smrti a devíti vysokými tresty odnětí svobody; od tohoto procesu pak byly odvozeny mnohé další dílčí procesy. V podobném kontextu došlo i k zatýkání velkého počtu církevních hodnostářů a k sérii soudních procesů s nimi. (První z nich se konal už na jaře 1950.) Jeden z největších, tzv. proces proti vatikánským agentům v Československu (prosinec 1950), už svědčil o tom, že příslušné orgány si spolehlivě osvojily „technologii a profesionální zručnost“ nutnou k inscenaci politického procesu. Obvinění odpovídali přesně podle předem připraveného scénáře, přiznali vnitřní škůdcovství i spojení se zahraničím. Při velké publicitě, kterou proces měl (obdobně tomu bylo i v procesu s dr. Horákovou a spol.), sehrála i roli spolutvůrců ovzduší agentománie a špionománie: veřejnost byla za jejich spoluúčasti utvrzována nejenom v přesvědčení o jejich vině, ale i v předpokladu, že musí být ještě další neodhalené sítě spiknutí. V tomto smyslu také uvedené procesy splnily i další poslání: staly se důležitou zkouškou na ještě významnější politické procesy, ke kterým se teprve schylovalo.

Hlavní pozornost ve vyhledávání nepřátel se od II. rezoluce Informačního byra upírala k nalezení československého Rajka, okruhu jeho domácích spolupracovníků a najisto předpokládaného zahraničního spojení s imperialistickými rozvědkami a „titovskou agenturou“.

Východiskem k zatčení prvních jednotlivců a postupně desítek komunistických funkcionářů se stal seznam osob, které byly jmenovány v souvislosti s Rajkovým procesem, a dále pak vynucené výpovědi některých dříve zatčených lidí (např. V. Hložkové). Okruh podezřelých se postupně rozšiřoval spolu s tím, jak zatýkání přiznávali některé svoje dílčí chyby a pod nátlakem vypovídali o okruhu svých spolupracovníků a přátel. Např. jedni z prvních zatčených – E. Löbl a V. Nový – se sice nedoznávali k vlastní škůdcovské činnosti, byli však poměrně brzo zpracováni k tomu, že vypovídali o jiných a v intencích vyšetřovatelů a poradců rozváděli předstředěné koncepce. V příhodné chvíli pak byla rozvíjena i příslušná ideologická kampaň, která přinášela veřejnosti náležité zdůvodnění a snažila se ji zaangažovat k součinnosti.

Takový začátek měl například první velký případ na Slovensku, případ tzv. slovenských buržoazních nacionalistů. (Viz podrobněji podkladovou studii J. Měchýře a L. Niklíčka „Případ buržoazních nacionalistů“.)

Nutno předeslat, že první závažnější veřejná zmínka o „vlivu maloměšťáckého nacionalismu“ v KSS se vyskytla v referátu V. Širokého na zasedání ÚV KSS v září 1948, a to ve zřejmé spojitosti s I. rezolucí Informačního byra a s kritikou Vl. Gomulky v Polsku. Zároveň však bylo tehdy řečeno, že ve vedení KSS neexistuje zvláštní platforma, která by se odlišovala od politické linie strany.

Znovu se začalo mluvit o buržoazním nacionalismu v KSS začátkem jara 1950. Na zasedání předsednictva ÚV KSČ 13. března 1950 byl v referátu Ladislava Kopřivy kritizován ministr zahraničních věcí Vladimír Clementis. Byl mu kladen za vinu buržoazní nacionalismus, byl obviněn z nepřátelského postoje k SSSR v minulosti (jeho nesouhlas se smlouvou SSSR s Třetí říší v roce 1939) a byl mu vytýkán intelektuální poměr ke straně. Na schůzi bylo usneseno: a) odvolat Clementise z funkce ministra zahraničí; b) uložit Clementisovi, aby zaslal předsednictvu písemnou sebekritiku, v níž by zhodnotil veškerou svou činnost.

Na společném zasedání předsednictev ÚV KSČ a KSS se kritika Clementise opakovala. (Slánský ji uváděl jako první bod k realizaci usnesení Informbyra z listopadu 1949.) Krajní odsudky Clementisovy činnosti pronesli především Kopřiva, Šefránek, Ďuriš a Slánský. Vystoupení ostatních členů předsednictev byla také kritická a lišila se od sebe jen mírou ostrosti kritických připomínek. Na Clementisovu obranu nevystoupil nikdo. Clementis zůstal ve straně zcela osamocen.

Už 16. 3. 1950 byly s kritikou Clementise seznámeny krajské výbory strany a uvnitř strany byla zahájena nová „kampaň“. Stalo se tak dříve, než její oběť mohla cokoliv říci na svoji obhajobu.

Pro V. Clementise byl tento případ zdrcující. Napsal o tom, že ho „ohlušila forma a nečekanost zákroku... protože za celých pět roků nedostalo se mi od strany ani výtky ani kritiky“. Argumentoval dále tím, že je obviněn z věcí, které lze přece lehce ověřit; že například písemnou sebekritiku podal již v roce 1945, kdy byl znovu přijat do strany apod. – tedy užíval vesměs logických argumentů. To bylo zásadně pochybené, protože vycházel z nesprávné představy, že žalobce má zájem na tom, aby zjistil pravdu.

V. Clementis si pak zřejmě uvědomuje bezvýchodnost obhajoby, která se opírá o věcné, evidentní a logické argumenty, a přistupuje na požadavek předsednictva. Podává písemnou sebekritiku, v níž v podstatě přiznává chyby, jež se mu vytýkaly, přičemž se ovšem ještě snaží tyto chyby vysvětlit. Předsednictvo Clementisovu sebekritiku nepřijalo a komise Kopecký, Köhler, Bareš vypracovala zamítavou odpověď, kterou PÚV KSČ Clementisovi poslalo, označilo jeho obhajobu za „advokátskou“ a uložilo mu napsat novou sebekritiku. Ani jeho sebekritika na IX. sjezdu nebyla uznána za dostatečně sebekritickou, a tak posléze dělá Clementis další krok na této zcela bezvýchodné cestě. V novém písemném prohlášení z 27. června 1950 již zcela rezignuje a přiznává bez výhrad vše, co mu bylo vytýkáno. Ale ani to už nedostačovalo, ani naprosté pokoření nebylo přijato.

Mezitím Clementisova záležitost dostala zcela nové rozměry. Okruh těch, kteří byli označováni za nositele buržoazního nacionalismu, byl už v dubnu 1950 rozšiřován také na L. Novomeského, G. Husáka, K. Šmidkeho, E. Friše a postupně i na další. Na IX. sjezdu KSS v květnu 1950 se mluvilo o tom, že obvinění soudruzi vystupovali z pozic buržoazního nacionalismu už od 30. let (skupina DAV),¹²⁹ z těchto pozic poškozovali národně osvobozené

---

¹²⁹ DAV – skupina levicově smýšlejících slovenských literátů a intelektuálů, kteří se seskupili kolem časopisu DAV (vycházel v Praze a Bratislavě v letech 1924–1937). Časopis založili členové Volného sdružení studentů ze Slovenska v Praze. Vedoucím redaktorem byl až do r. 1935 Vladimír Clementis, poté Ladislav Novomeský. Davisté měli blízko k programu vyjádřenému v proletářské literatuře a socialistickém realismu. Po ro-

odboj, a zejména Slovenské národní povstání, že se spolčovali se slovenskou buržoazií proti českému národu a jeho dělnické třídě, že měli kolísavý postoj k SSSR (zejména V. Clementis v době uzavření německo-sovětského paktu v r. 1939) apod. Po tomto sjezdu byli z vedoucích funkcí odvoláni i G. Husák, L. Novomeský a K. Šmidke.

Jak bylo později prokázáno, byla ideologická a politická kritika tzv. buržoazních nacionalistů jen vnějším projevem bezpečnostního záměru odsoudit ve velkém monstrprocesu a před širokou veřejností skupinu komunistických činitelů, kteří zradili zájmy dělnické třídy buržoazii a spolčili se na protisovětské a protičeské platformě. Právě takováto koncepce zapadala do schématu II. rezoluce Informačního byra, podle kterého jakákoliv snaha o zdůrazňování národních zvláštností a jakékoliv vybočování z rámce sovětského modelu socialistické výstavby bylo zradou na socialismu.

Bezpečnostní příprava na „realizaci“ skupiny slovenských buržoazních nacionalistů probíhala už od podzimu 1949. Zvláště velkou iniciativu projevoval v tomto směru K. Šváb a sovětské poradce. Jejich zásluhou byly soustředěny „závadové poznatky“ a posléze za pomoci zatčených E. Löbla a V. Nového zkonstruována i ucelená koncepce případu buržoaznónacionalistické úchyly. Na základě těchto podkladů vypracoval K. Šváb se sovětskými poradci zprávu o buržoazně nacionalistické úchylyce ve vedení KSS, v níž se vycházelo z toho, že V. Clementis je československým Rajkem. Tato zpráva byla předložena Kl. Gottwaldovi a mnohé její pasáže převzal téměř doslova do svého referátu na IX. sjezdu KSS V. Široký. Ideologický boj proti buržoaznímu nacionalismu zahájený v březnu 1950 byl tedy ve skutečnosti psychickou přípravou obviněných i veřejnosti na připravovanou likvidaci. Proto také i četné „sebekritiky“ V. Clementise i ostatních nemohly být, a také nebyly, stranickými orgány přijímány.

Z řady výpovědí vyplývá, že o všech připravovaných bezpečnostních akcích byli K. Švábem pravidelně informováni Kl. Gottwald, R. Slánský, V. Široký, Š. Baš'ovanský a A. Zápotocký. Zvláštní iniciativu ve spolupráci s bezpečností i v ideologickém vedení celé kampaně projevoval V. Široký.

V dalším pak už bylo jen záležitostí času, kdy, podle zásady, že za každou úchylykou je nutno hledat skrytý záměr, bude ideologické obvinění, za náležitě připraveného souhlasu stranické a občanské veřejnosti, přeznačkováno na vědomé škůdcovství. K tomu došlo začátkem roku 1951, a to ve spojení s paralelně vyfabulovaným případem O. Šlinga a M. Švermové. Na zasedání ÚV KSČ 21. února 1951 v referátu Š. Baš'ovanského „O odhalení špionážní záškodnické činnosti V. Clementise a o frakční protistranické skupině buržoazních nacionalistů v KSS“ bylo oficiálně oznámeno, že případ Clementise a jeho spoluviníků přestal být případem politickým, stal se věcí kriminální, věcí bezpečnostních a soudních orgánů. Za tím následovalo zbavení funkcí, poslaneckých mandátů, vyloučení ze strany a zatčení obviněných. Vedle V. Clementise byli zatčeni G. Husák, L. Novomeský, D. Okáli,¹³⁰ I. Horváth,¹³¹ L. Holdoš.¹³²

---

ce 1929 se jejich hlavní zájem přesunul z oblasti umělecké do sféry politické, ekonomické a sociální. Stáli na ideologické platformě KSČ. Mezi hlavní postavy patřili např. básníci J. Poničan, F. Král, prozaik P. Jilemnický, filosof E. Urx, dále D. Okáli, L. Szántó či G. Husák.

¹³⁰ Okáli, Daniel (1903–1987), slovenský básník, prozaik, literární kritik, publicista, komunistický politik. Původně vystudoval práva v Praze, až do r. 1945 se živil jako advokát. Roku 1922 spolu s V. Clementisem, A. Siráckým a J. Poničanem založili Volné sdružení studentů – socialistů ze Slovenska. Z tohoto sdružení se r. 1924 zformovala komunisticky orientovaná skupina DAV (viz výše), odkud odešel r. 1932. Od r. 1945 člen KSČ, 1945–1946 prezidiální šéf Pověřectva SNR pro záležitosti vnitra. V letech 1946–1948 zplnomocněnec pro výměnu obyvatel Československa a Maďarska, vedoucí Čs. přesídlovací komise, 1948–1951 pověřenec vnitra. Roku 1951 obviněn z tzv. buržoazního nacionalismu a r. 1954 odsouzen na 18 let vězení, vězněn do 1960, 1963 plně rehabilitován. Po propuštění se nějaký čas živil jako úředník, od 1963 pracoval v Ústavu

Příkaz k zatčení dal ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva na základě rozhodnutí Kl. Gottwalda, A. Zápotockého, R. Slánského a V. Širokého.

V dalším průběhu přeřadili strůjcové procesů V. Clementise do tzv. spikleneckého centra R. Slánského, neboť se ukázalo, že pro roli československého Rajka je k dispozici funkčně výše postavená politická osobnost.

V průběhu roku 1950 vznikl postupně tzv. brněnský případ (případ Šling – Švermová). Jeho zrod připomínal v mnoha ohledech počátky případu karlovarského a olomouckého. Současně však bylo i patrné, že tato záležitost se odvíjela za politicky vyhocenější situace, kdy všechny nitky celého případu byly vyznačovány v mnohem silnějších konturách a kdy všem souvislostem se přisuzovala mnohem větší závažnost.

Problematika brněnského kraje KSČ docházela do ústředních orgánů strany prostřednictvím zpráv, rozborů a informací stranických, hospodářských, kontrolních a jiných orgánů. Tím se do pozornosti dostávala stranická praxe, kritická situace v brněnském strojírenském průmyslu, používání nátlaku při společných žních 1950 apod. Individuální stížnosti tvořily jen nepočetnou část těchto informací, zatímco vnitřní situaci brněnského průmyslu (plnění plánu, dodávkách, absenci) se zabývala četná hlášení bezpečnostních pracovníků. Ti také věnovali pozornost osobě O. Šlinga už od konce roku 1949, ve stranickém šetření se personální pojetí brněnského případu začíná objevovat až v červenci 1950, a to do října 1950 nepřevážilo. O. Šling nesporně reprezentoval určité pojetí stranické politiky, které přinášelo viditelný efekt, takže bylo dokonce dáváno za vzor jiným krajům, současně však mělo své odpůrce a kritiky, kteří ve svém souhrnu vytvářeli dosti diferencovanou protišlingovskou opozici jak v krajském měřítku, tak i v ústředí. Proto také Šlingovo vedení bylo kritizováno z různých, až protichůdných pozic. Vytýkalo se mu např., že nezapojuje předválečné komunisty do významnějších funkcí, že líknavě přebírá sovětské politické zkušenosti, že je málo citlivý k regionálním zvláštnostem, že zavádí do stranické práce bezpečnostní prvky a diktátorské metody, že nechápe mentalitu dělnické třídy a nežije jejím životem atd. O. Šling byl osobně člověk velmi iniciativní, činorodý, energický, ale ambiciózní, málo tolerantní a extrémní. Dovedl tvrdě zasahovat proti svým odpůrcům, nemohl však beze zbytku potlačit narůstající kritiku, jejímž objektem se stávala politika KSČ, a v tomto rámci i on sám, jednak jako aktivní, a mnohdy přehánějící uskutečňovatel stalinismu, ale současně také jako politik období 1945–1948, od jehož metod se nedokázal zcela distancovat.

---

slovenské literatury SAV, poté v Literárněvědném ústavu. Autor básnických sbírek, prozaických prací, ale i několika teoretických spisů.

¹³¹ Horváth, Ivan (1904–1960), slovenský spisovatel a komunistický politik. Původním povoláním advokát (do 1945). Před válkou člen sociální demokracie, od r. 1943 člen ilegální SNR, 1945–1948 místopředseda SNR. Člen KSS od 1944. Roku 1945 pověřenec sociální péče, 1948–1950 velvyslanec v Budapešti, 1945–1950 člen ÚV KSS. V letech 1950–1959 vězněn (r. 1954 odsouzen v procesu s tzv. slovenskými buržoazními nacionalisty na 22 let za velezradu a špionáž). Z vazby byl propuštěn krátce před svou smrtí. Roku 1963 posmrtně znovu přijat do KSČ. Autor prozaických prací orientovaných na realistický styl 30. let, měl blízko ke skupině DAV. Po válce většina jeho prací glorifikovala SNP a roli komunistické strany v něm.

¹³² Holdoš, Ladislav (1911). Původně bankovní úředník, 1936–1939 interbrigadista ve Španělsku. Roku 1939 ve francouzské internaci v Alžíru, 1940 dobrovolník u čs. jednotky ve Francii. V letech 1940–1943 zapojen ve stranické ilegální činnosti, 1943–1945 vězněn v koncentračním táboru Buchenwald. V letech 1945–1951 člen předsednictva a sekretariátu ÚV KSS, 1948–1951 generální tajemník ÚV Slovenské národní fronty, 1950–1951 pověřenec pro věci církevní. V letech 1951–1957 vězněn (r. 1954 odsouzen na 13 let za velezradu a špionáž). V letech 1957–1963 lektor Novinářského studijního ústavu v Bratislavě, od r. 1963 odborný pracovník Historického ústavu SAV. (Informace jen do r. 1969.)

Množící se stížnosti byly v roce 1950 asi po 6 týdnů předmětem stranického šetření (zde vystupovala do popředí iniciativní role KSK), avšak současně se rozšiřoval i okruh otázek, o které se zajímaly bezpečnostní orgány. V některých věcech bezpečnostní šetření předcházelo všem ostatním. Šlingův případ nezůstal ušetřen ani přímých provokací Státní bezpečnosti, navazující různé protišlingovské nálady a postoje. Červencová stranická prověrka za asistence představitelů ÚV KSČ J. Dolanského a B. Köhlera skončila pro O. Šlinga příznivě. Dokonce se tehdy v sekretariátě ÚV KSČ uvažovalo o tom, že O. Šling by mohl vystřídat ve funkci politického sekretáře pražského kraje KSČ A. Novotného, k jehož činnosti byly ve vedení strany nemalé výhrady. Šlingova pozice byla zatím natolik silná, že v této době ještě dokázal umlčovat část odpůrců tehdejší krajské politiky KSČ (Šling obvinil z titovštiny Z. Zavázalovou a předal ji k „realizaci“ StB, vyhrotil do podoby politického případu, který byl šetřen zvláštní komisí, kritiku poslankyně M. Syrovátkové-Palečkové apod.).

Krátce nato však některé Šlingovy neuvážené akce (teatrální veřejná prověrka okresních funkcionářů ve Znojmě a obdobně připravovaná prověrka předsednictva KV KSČ apod.) vedly k tomu, že v KSK a v ústředním sekretariátě strany vznikly obavy z porušování organizačního řádu na Brněnsku. Proto bylo v červnu 1950 zahájeno v brněnském kraji KSČ šetření, na kterém se spolu s KSK podílely i komise z řad dělníků-komunistů. Některé případy šetřila současně, ne-li dříve, Státní bezpečnost.

Při projednávání zprávy na sekretariátě ÚV KSČ 15. července 1950 vyústila diskuse ve společné odmítnutí výsledků celého šetření a v ostrou kritiku postupu KSK. Převládl názor, že KSK získané zprávy neprověřila a předložila k jednání i pomluvy, věci kverulantské a reakcionářské (G. Bareš). Jednání sekretariátu nakonec vyústilo ve spory o interpretaci vedoucího postavení KSČ vůči ostatním částem společenského organismu a o metodu přístupu k případům předloženým KSK.

V dalším šetření brněnských záležitostí pak pokračovala zvláštní komise vedená J. Frankem.¹³³ Výsledkem její několikátýdenní činnosti se stal návrh rezoluce „O chybách a pracovních metodách při provádění kádrové politiky krajským výborem strany v Brně“, který vypracoval Bruno Köhler. Zjištěné závady byly v ní uváděny jako nedostatky celé krajské organizace a závěrečné návrhy nepředpokládaly žádné disciplinární důsledky. Nezávisle na tom bylo připravováno Šlingovo přemístění z Brněnského kraje. K projednání návrhu rezoluce na zasedání sekretariátu ÚV KSČ však už nedošlo, neboť 6. října byl O. Šling neočekávaně zatčen.

K zatčení došlo poté, kdy bezpečnost dala k dispozici dopis, který měl poslat O. Šling československému zpravodajskému pracovníkovi E. Voskovi¹³⁴ 17. dubna 1939 v Anglii. Ten-

---

¹³³ Frank, Josef (1909–1952), komunistický politik. Původně úředník, od r. 1926 činný v komunistické mládeži, od roku 1930 člen KSČ. Pracoval v ústředí spotřebního družstva Včela a byl předsedou odborového svazu Federace soukromých zaměstnanců. V letech 1939–1945 vězněn v koncentračním táboře Buchenwald. V letech 1946–1952 člen ÚV a předsednictva ÚV KSČ, 1949–1951 zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ, 1951–1952 tajemník ÚV KSČ. V letech 1948–52 poslanec NS. Na základě vykonstruovaných obvinění roku 1952 vyloučen z KSČ, zatčen, odsouzen k trestu smrti a popraven. V r. 1963 právně, občansky a stranicky rehabilitován.

¹³⁴ Voska, Emanuel Viktor (1875–1960), českoamerický podnikatel, novinář a politický činitel. Původním povoláním kamenosochař. Od r. 1894 v USA, kde se stal úspěšným stavebním podnikatelem. Aktivně pracoval v českých krajanských spolcích, vydával několik časopisů. Roku 1902 se sblížil s T. G. Masarykem a v letech 1910 a 1912 organizoval jeho přednáškové turné v USA. Roku 1914 přijel do Prahy, kde s T. G. M. a dalšími politiky jednal o postupu české politické reprezentace v případě války. V Londýně pak předal Masarykovi poselství o situaci v Rakousko-Uhersku. Po návratu do USA se přičinil o politické sjednocení amerických Čechů a organizoval, resp. financoval jejich akce na podporu formujícího se protirakouského odboje.

to dokument měl problematickou hodnotu, neboť nebylo beze zbytku prokázáno Šlingovo autorství (nebylo vyloučeno, že jde o bezpečnostní podvrh), a navíc jeho text neobsahoval přesvědčivý důkaz, že by O. Šling prováděl špionážní činnost nebo uzavřel závazek ve prospěch některé zahraniční špionážní ústředny. Přesto byl dopis předán prostřednictvím K. Švába a L. Kopřivy Kl. Gottwaldovi a předsednictvu ÚV KSČ. Na základě jejich vyjádření pak dal L. Kopřiva ústní příkaz A. Prchalovi ke Šlingovu zatčení. Pochybný dokument navíc posloužil i jako východisko ke konstrukci celého Šlingova případu. Základem se stala teze L. Kopřivy a sovětského poradce Vl. Bojarského,¹³⁵ že dopis je podložen závazkem ke špionážní spolupráci a svědectvím o jejím trvání. Odsud bylo odvozeno nové hledisko k posuzování všech chyb a nedostatků ve Šlingově činnosti, které byly předmětem dosavadního stranického šetření. Bezpečnostní i straničtí pracovníci byli přesvědčeni, že další důkladné vyšetřování povede k odhalení rozsáhlého organizovaného spiknutí v KSČ.

Šlingovo zatčení bylo před jeho spolupracovníky a veřejností několik dní tajeno, avšak paralelně probíhala bezpečnostní opatření (kontrola telefonů a bytů, sledování osob apod.) i přípravy na zorganizování masového souhlasu stranické a bezpartijní veřejnosti se zatčením. Od prvních chvil, kdy byl pak stranický aktiv Brněnska seznamován se zásahem proti O. Šlingovi, byly podávány tak zkreslené a nadsazené informace, že výsledkem mohla být – a také byla – ostře protišlingovská davová psychóza. Už v této fázi byla veřejnost usměrňována k tomu, aby uvěřila obviněním O. Šlinga z nejtěžších zločinů proti straně, státu a celé společnosti a aby pro něj požadovala nejprísnější potrestání. V organizacích a na závodech byl ponechán volný průběh projevům nedůvěry vůči lidem kolem Šlinga a byla živena sekretářsko-dogmatická kampaň požadující důrazné nastolení „bolševických“ metod stranické výstavby a práce, prosazování principů stalinského pojetí cesty k socialismu na všech úsecích. Nežřídka se objevovaly náměty, aby k potrestání Šlinga a jeho společníků bylo využito zkušeností ze sovětských politických procesů třicátých let a z nedávných procesů proti L. Rajkovi a T. Kostovovi.

Vytvořil kurýrní službu mezi zahraničním a domácím odbojem, z řad menšiny vybudoval v USA kontrašpionážní síť, odhalující špionážní i diverzní činnost německých a rakousko-uherských agentů a diplomatů proti dohodovým mocnostem a zatím neutrálním USA. Po vstupu USA do války v r. 1917 byl povolán do armády a stal se styčným důstojníkem mezi americkou armádou a čs. legiemi. Působil také v Rusku, kde organizoval zpravodajství a americkou informační kancelář. V letech 1918–1919 řídil stredoevropské odd. zpravodajské sekce amerického generálního štábu. Od počátku války informoval rozhodující politické kruhy v USA o čs. odboji a svými osobními kontakty působil jako prostředník mezi T. G. Masarykem a prezidentem Wilsonem. Na pařížské mírové konferenci r. 1919 působil jako poradce americké delegace. Od r. 1919 žil v ČSR – podnikal, pracoval v sociální demokracii, publikoval práce o odboji za 1. světové války. Podnítil založení Čs. červeného kříže. Ve 30. letech organizoval pomoc emigrantům z Německa, stál v čele Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku. Po okupaci ČSR zatčen, ale ze zdravotních důvodů propuštěn, poté se mu podařilo odjet do USA. V letech 1941–1945 působil jako americký zpravodajský důstojník v Turecku. Po válce se vrátil do ČSR. V letech 1950–1960 byl na základě vykonstruovaného obvinění vězněn. Ze zdravotních důvodů byl podmíněně propuštěn až několik týdnů před smrtí.

¹³⁵ Bojarskij, Vladimír. Od jara 1950 do července 1951 vedoucí sovětských poradců v ČSR, první rozsáhlejší skupiny. Jeho úkol byl stejný jako u předchůdců Lichačova a Makarova: najít československého Rajka. Začal s důkladnějším vyšetřováním a přípravou procesu s R. Slánským a spol. S jeho činností však byl v průběhu r. 1951 značně nespokojen J. V. Stalin, vytýkal mu pomalost, laxnost a nedostatečnou průkaznost důkazů. S tím nakonec souhlasil i Gottwald, proto byl koncem července 1951 Bojarskij odvolán a nahrazen A. Besčasnovem. Během Bojarského působení v ČSR se zcela změnila vyšetřovací praxe. Poradci již nepůsobili přímo při výsleších, spíše „jen“ připravovali jejich průběh, kontrolovali výstupy a určovali další postup vyšetřování. Určovali nejen pracovní metody, politické koncepce a výrobní technologii procesů, ale i pracovní rytmus MV a MNB.

Celá kampaň už odrážela koncepční změny, ke kterým docházelo v posuzování Šlingovy záležitosti v bezpečnosti a ve stranickém vedení. Z pověření sekretariátu ÚV KSČ přepracoval B. Köhler nedávný návrh rezoluce o šetření v brněnském kraji a tentokrát už přisuzoval O. Šlingovi záměrnou škůdcovskou a špionážní činnost, ačkoliv kromě pochybného dopisu z Voskova archivu nepřibyl žádný nový důkazový materiál. K dispozici bylo pouze Šlingovo přiznání ke špionážní činnosti, vynucené při vyčerpávajících bezpečnostních výsledcích, které však hned nato O. Šling odvolal.

Za této situace jednalo 10.–11. listopadu 1950 o Šlingově případu rozšířené plénum KV KSČ v Brně za aktivní účasti delegace ÚV KSČ ve složení J. Frank, G. Bareš a B. Köhler, kterou doprovázeli K. Pfeiferová, J. Taussigová a J. Kapoun. Delegace předložila plénu konečnou verzi návrhu rezoluce, ve které byl O. Šling nazýván místo špiona „nepřátelským agentem“ (tuto verzi návrhu zrevidovali osobně Kl. Gottwald a R. Slánský). Otevřeně přisoudil Šlingovi špionážní činnost v závěrečném slově G. Bareš.

V rezoluci a v referátu J. Franka bylo Šlingovi vytýkáno zavádění nesprávných metod ve straně, potlačování vnitrostranické demokracie, kritiky a sebekritiky a provádění rafinované škůdcovské kádrové politiky. Referát přiznával za závažnou chybu, že v ČSR nebyla až dosud věnována náležitá pozornost činnosti třídního nepřítele. Vývoj, který měl následovat, předznamenávala programová teze stranického vedení, podle které je řešení dáno zkušenostmi VKS(b), sovětskými politickými procesy, rezolucemi o Jugoslávii a procesy v Bulharsku a Maďarsku, tedy zahraničními jevy, a nikoliv především analýzou vnitřní politické problematiky KSČ a ČSR.

Na plénu KV KSČ v Brně nevznikly pochybnosti o dosavadním postupu ve Šlingově případě, provedená opatření byla schválena. O. Šling byl vyloučen ze stranických řad a ve vedení krajské organizace došlo k podstatným kádrovým změnám. Večer po skončeném zasedání (11. 11. 1950) zatkla StB několik pracovníků sekretariátu KV KSČ a KNV, kteří byli před několika hodinami zbaveni funkcí, a další osoby.

V souvislosti s tímto zasedáním narůstala v krajském měřítku nová vlna podezírání a nedůvěry ke všem, kdo byl nějak spjat s předchozí Šlingovou činností, hledali se jeho potenciační spojenci a náhradní šlingovské garnitury, narůstalo ovzduší všeobecné nejistoty. Rodil se pojem „šlingovština“, který byl všestranně použitelný v boji proti všem, kteří jakkoliv vybočovali z řady, ve vyřizování osobních účtů atd.

Tato atmosféra podezírání a netolerantnosti se rychle rozlévala horizontálně i vertikálně, přenášela se do jiných krajů, do základních organizací i do ústředí. Už na brněnském plénu např. vystoupil za OV KSČ Blansko Rudolf Barák (který se zanedlouho potom stal novým předsedou KNV) s výzvou k hledání Šlingových ochránců ve vedoucích stranických orgánech a požadoval sebekritiku M. Švermové, J. Dolanského, Kapouna a Sovy z ÚV KSČ. Volání po nejpřísnějším potrestání Šlingových spoluviníků bez ohledu na funkci, kterou zastávají, se brzo stalo všeobecně rozšířeným jevem, který zdaleka nezůstal omezen na Brněnský kraj.

Toto horečné vyhledávání v krátké době pokrývalo snad všechny úseky, se kterými přicházel O. Šling funkčně nebo v osobních vztazích do styku. V popředí kritiky se ocitla Státní bezpečnost jako jeho údajná hlavní opora, přičemž podezření značně přesahovala krajský rámec. 14. prosince 1950 byl Ministerstvu národní bezpečnosti předán materiál na skupinu bezpečnostních pracovníků z Brna, kteří momentálně pracovali v Praze (mezi nimi byl např. R. Procházka z bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, A. Zahajský, krajský velitel StB Praha aj.). Kromě toho poukazoval tento materiál na Šlingovy kontakty s Josefem Pavlem, Ivo Milénem, dr. Černým a dalšími. J. Taussigová tehdy pochybovala o vůli vedoucích pracovníků bezpeč-

nosti dovést do konce Šlingovo šetření a několikrát doporučovala R. Slánskému provést jejich prověrku.

Pozornost se obracela i na Šlingovy předúnorové vztahy s brněnskými generály, na činnost tzv. brněnských trockistů, na poměry ve státních statcích, jejichž činnost ústředně řídil J. Smrkovský apod. Z toho všeho vznikala konstrukce vazeb, která nepotřebovala mnoho k tomu, aby se v ní vidělo organizované spiknutí sahající do všech důležitých státních, bezpečnostních, vojenských i stranických orgánů. K rozuzlení těchto vazeb vznikla 6. listopadu 1950 zvláštní bezpečnostní skupina pod vedením kpt. Vl. Kroupy, která měla v rámci tzv. akce B sledovat, vyslychat a prověřovat všechny osoby mající nějakou souvislost s činností O. Šlinga. Rozhodnutím předsednictva ÚV KSČ z 13. listopadu 1950 dostal sekretariát ÚV KSČ za úkol provést podrobné šetření po stranické linii a přezkoumat všechny kádry, které byly Šlingem prosazeny do stranického a státního aparátu. Šetření prováděli pracovníci kádrového oddělení ÚV Köhler, Baramová, Papež, Synková, Vecker¹³⁶, Bína, Moravec a Pechník.¹³⁷ (V dochovaných protokolech je tato skupina nazývána „mimořádnou komisí“ pro brněnský případ.) Menší skupiny se speciálně zaměřovaly na stranický, státní a hospodářský aparát, na španělské interbrigadisty, příslušníky válečné západní emigrace, ilegální skupiny na Brněnsku a trockisty. Baramová¹³⁸ byla pověřena, aby prostřednictvím Papeže¹³⁹ informovala o nejvýznamnějších poznatcích ministra bezpečnosti L. Kopřivu.

Do začátku roku 1951 bylo v souvislosti s vyšetřováním Šlingovy aféry zatčeno asi 20 osob, vesměs z Brněnského kraje. Mezi nimi už byli také příslušníci tzv. generálského kroužku (gen. R. Bulander, arm. generál Zd. Novák, velitel třetí vojenské oblasti). K nim přibyl 29. 1. 1951 Bedřich Kopold,¹⁴⁰ dřívější politický pracovník 3. VO, a podezření se rozšiřovala na další armádní činitele, obdobně jako na pracovníky státního a hospodářského aparátu apod. Podle zprávy A. Baramové Kl. Gottwaldovi ze 3. ledna 1951 prozkoumala její komise na 6000 kádrových spisů a podařilo se jí najít řadu osobních přátel Šlinga na významných místech. V době kolem únorového zasedání ÚV KSČ v roce 1951 bylo ve vazbě vyšetřováno na 50 osob, mezi

¹³⁶ Vecker, Miloslav (1923–?). Člen KSČ od r. 1945. Za války, po zatčení otce, ilegálně činný. Zúčastnil se revolučních bojů. Po roce 1945 byl tajemníkem OV KSČ Vlašim, po návratu z vojny až do r. 1948 organizačním tajemníkem OV KSČ Praha 14. Za účast v únorových událostech dostal Řád vítězného února II. stupně. Po absolvování Ústřední politické školy se stal vedoucím tajemníkem OV KSČ Kolín, 1950 přešel do aparátu ÚV KSČ (kádrové odd.), byl referentem a zástupcem vedoucího odboru vyšších stranických kádrů. Při reorganizaci se stal zástupcem vedoucího kanceláře předsedy strany. Od dubna 1953 byl vedoucím odd. dokumentace ÚV. V září 1953 schválen do funkce 1. tajemníka ÚV ČSM. V této funkci, resp. ve funkci předsedy ÚV ČSM byl až do r. 1960, pak zástupcem vedoucího oddělení ÚV spravujícího masové organizace (měl vést odbory ROH, ČSM a Národní frontu) až do prosince 1967, poté odešel do Rudého práva. V letech 1954–60 poslanec NS.

¹³⁷ Pechník, Oldřich (1913–1962). Na ÚV KSČ od září 1946, v říjnu 1947 vedoucím referátu centrální orgány. Dále pracoval na odd. kádrovém, v letech 1952–1953 na referátu pro dopisy v kanceláři předsedy strany, poté v odd. technickém. V červnu 1958 podán návrh na jeho zařazení do funkce pomocníka tajemníka ÚV KSČ Kouckého. V březnu 1962 spáchal sebevraždu.

¹³⁸ Baramová, Anna (1911–1997). Od března 1947 do listopadu 1955 vedoucí mezinár. odd. ÚV KSČ. Po odchodu z funkce žena v domácnosti.

¹³⁹ Papež, Oldřich (1911–1992). Člen KSČ (od r. 1933), člen Komsomolu, odborářský pracovník. Od února 1946 do dubna 1952 na referátu obrana strany ÚV KSČ, 1968 pracovník ÚRO. Začátkem srpna 1968 podepsal „protisovětské a protistranické revizionistické a pravicově-oportunistické“ prohlášení předválečných členů KSČ.

¹⁴⁰ Kopold (Koppold), Bedřich (1921–?), pplk., zástupce náčelníka HPS MNO, člen KSČ od r. 1943. Zatčen v lednu 1951 a v dubnu 1954 odsouzen ve „skupině generálů v branné moci“ na 18 let (tr. čin sabotáže), r. 1956 zproštěn obžaloby a propuštěn. V r. 1963 mu bylo vráceno členství v KSČ. Pracoval pak jako asistent na ČVUT v Praze.

nimi i skupina zatčených ze Slovenska a tři další krajští pracovníci KSČ, kteří byli podobně jako O. Šling židovského původu a byli pokládáni za jeho společníky (E. Polák, H. Lomský¹⁴¹ a V. Fuchs).

Mezi touto první velkou skupinou zatčených komunistických funkcionářů mělo zvláštní postavení velení československé bezpečnosti, které bylo téměř celé postiženo (J. Pavel, O. Závodský, O. Valeš,¹⁴² I. Milén¹⁴³ aj.). Pro přípravu velkých politických procesů byl tento krok nutný, neboť většina těchto zkušených komunistů, odbojových pracovníků, se znala s těmi, kteří měli být zatčeni a již dříve vyjadřovali ojedinele námitky proti některým zásahům. Padl na ně stín nedůvěry jak od sovětských poradců, tak od některých pracovníků KSK, neboť patřili do okruhu potencionálních nepřátel – interbrigadistů, „londýňanů“ aj.

Intenzivní slídění po okruhu Šlingových spolupracovníků a osobních přátel se stalo osudným i pro tehdejší členku předsednictva a tajemnici ÚV KSČ M. Švermovou, jejíž zatažení do brněnské aféry slibovalo dodat Šlingovu případu charakter spiknutí, které sahalo svými kontakty až do vedoucích stranických a bezpečnostních orgánů (M. Švermová byla sestrou K. Švába) a ohrožovalo i nejvyšší stranické a státní činitele, zejména Kl. Gottwalda a R. Slánského. Dohady a kombinace o možnosti protistranického charakteru vztahů mezi O. Šlingem a M. Švermovou vznikaly už záhy po Šlingově zatčení. 14. prosince 1950 referoval na předsednictvu ÚV KSČ o stavu brněnského případu Kl. Gottwald. Na základě některých vynucených výpovědí O. Šlinga doporučilo toto zasedání M. Švermové odejít na dovolenou a až do plenárního zasedání ÚV KSČ, které mělo definitivně rozhodnout o její záležitosti, nevykonávat žádné funkce. Od konce ledna 1951 byla držena v internaci. Předsednictvo ÚV KSČ 22. ledna 1951 ustavilo zvláštní komisi ve složení V. Kopecký, B. Köhler a G. Bareš, která měla prozkoumat vztahy O. Šlinga a M. Švermové a rozsah celé Šlingovy činnosti. Komise uskutečnila s M. Švermovou do poloviny února 1951 řadu pohovorů, kterých se účastnili i bezpečnostní pracovníci (B. Doubek a V. Roček¹⁴⁴) a při kterých se také k nátlaku na M. Švermovou používalo

¹⁴¹ Lomský, Hanuš (1917–?), krajský činitel KSČ. Předválečný člen Kostufry (Komunistická studentská frakce) a KSČ (1937). Kvůli okupaci ČSR nedostudoval medicínu. Emigroval do Anglie, kde pracoval jako svářeč. Byl členem organizací Mladé Československo a Ústředí čs. mládeže, tajemníkem organizace Československé válečné úsilí, později působil na Ministerstvu sociální péče (vedením KSČ byl vyslán do repatriční komise). Po válce úředníkem (instruktorem) organizačního odd. ÚV KSČ a zástupcem M. Švermové. Od září 1948 zástupce vedoucího krajského tajemníka KSČ v Plzni, leden 1949 až leden 1951 již vedoucí krajský tajemník KSČ tamtéž. V lednu 1951 zatčen a v lednu 1954 odsouzen na 15 let za velezradu v procesu s M. Švermovou. Při revizi v r. 1955 mu byl trest snížen na 10 let, 1956 podmíněně propuštěn, 1963 mu vráceno členství v KSČ. Pracoval poté jako referent Vědecko-technické společnosti, v r. 1968 byl jejím tajemníkem. Byl členem Městského výboru KSČ v Praze a účastníkem tzv. vysočanského sjezdu KSČ v srpnu 1968.

¹⁴² Valeš, Oskar (pův. jm. Wetzler) (1912–1987). Člen KSČ od r. 1936. Dobrovolník ve španělské občanské válce 1936–39, příslušník čs. zahraniční armády v Anglii (jako vedoucí ilegální organizace KSČ v armádě byl internován a propuštěn). Po válce krajský tajemník KSČ v Ústí nad Labem. Od října 1948 na MV, 1949 pplk., 1950 velitel 2. samostatného sektoru MNB (rozvědka). V lednu 1951 zatčen a v prosinci 1953 odsouzen ve „skupině v bezpečnosti“ na 21 let (tr. činy pomoc k velezradě a sabotáž). Roku 1956 byl rehabilitován a bylo mu vráceno členství v KSČ, 1964 bylo zrušeno rozhodnutí o odnětí hodnosti a zpětně provedeno jeho zařazení do činné zálohy MV.

¹⁴³ Milén, Ivo (1911–1979). Absolvent Filosofické fakulty, původním povoláním středoškolský profesor. Od prosince 1941 do srpna 1944 vězněn, poté byl údajně partyzánem (souvislost s SNP). Člen KSČ od r. 1945. Od června 1947 na MV, od května 1947 na odboru BA (Velitelství StB). Později zástupce velitele StB, od září 1949 v hodnosti pplk. Zatčen v lednu 1951 a v prosinci 1953 v procesu se „skupinou v bezpečnosti“ odsouzen na 22 let (tr. činy napomáhání velezradě a sabotáž). Propuštěn byl v r. 1956 (překvalifikováno na porušení povinnosti veřejného činitele a vyměřen nový trest 6 měsíců). V r. 1964 stranicky i soudně rehabilitován.

¹⁴⁴ Roček, Václav (1915–?), pracovník MV, vyšetřovatel StB. Na MV od září 1949, od června 1950 npor., později kpt. Sloužil na odboru BA (Velitelství StB) MV v sektoru VI (vyšetřovacím). V srpnu 1952 s ním byl rozváznán služební poměr a odňata hodnost. Posléze dočasně vězněn.

mj. poznatků získaných při bezpečnostních výsleších O. Šlinga. Prolnutí stranického řízení a bezpečnostního šetření necharakterizovala jen přítomnost bezpečnostních pracovníků, ale také aktivním ovlivňováním Šlinga vyšetřování B. Köhlerem, který prostřednictvím L. Kopřivy usměrňoval systém svých otázek vyšetřování zatčeného Šlinga tak, aby šetření skloubilo věc Šlinga a Švermové v podobě celostranického a celostátního obvinění. Vyšetřovací komise ani nejvyšší stranický orgán nevzaly v úvahu dopisy M. Švermové Kl. Gottwaldovi, které vedle sebekritiky, do které byla vmanévrována, byly naléhavým apelem k uznání její nevinny a prosbou o objektivní posouzení falešných obvinění. Gottwald sám nabádal v dlouhém rozhovoru M. Švermovou, aby pomohla straně „odhalit agenta“. Brněnský případ se tak posunoval do nové polohy a stával se případem Šling – Švermová. M. Švermové se v něm přisuzovala vina za to, že znala rozsah a cíle Šlingova záškodnictví, nepomohla je straně odhalit, a naopak je kryla.

V tomto smyslu také podal V. Kopecký jménem vyšetřovací komise a předsednictva ústředního výboru zprávu ústřednímu výboru KSČ na zasedání v únoru 1951. V. Kopecký použil jako důkazy řadu vymyšlených přiznání O. Šlinga a pokusil se i o propojení případu Šling – Švermová s případem V. Clementise, kterým se na stejném plénu zabývala zpráva Š. Baštovanského. Kopecký jednoznačně charakterizoval O. Šlinga jako „špiona, surovce, cynika, zločince a vraha“, který se „jeví jako zločinný netvor, surový zvrhlík, jako kriminální dobrodruh“. Obvinil O. Šlinga z přípravy rozsáhlého spiknutí, organizovaného ve všech složkách stranického a státního aparátu, jehož cílem mělo být odstranění R. Slánského, zavraždění Kl. Gottwalda a provedení mocenské změny ve vedení strany a státu. Schválením tohoto referátu ústředním výborem KSČ a jeho přijetím v celé straně dostalo se tak nejvyššího posvěcení tomuto vykonstruovanému výkladu Šlingova případu i směrnícím pro další vyšetřování.

M. Švermová byla v Kopeckého referátu obviněna z vědomé spolupráce s O. Šlingem a nechutně skandalizována. Byla označena za nacionalistku prosazující specifickou československou cestu k socialismu, za trockistku s ostrým antisovětským zaměřením a za titoistku. V diskusi se vyskytlo i obvinění, že O. Šling s M. Švermovou usilovali o odstranění A. Novotného z funkce politického sekretáře KV KSČ Praha. M. Švermová odmítla na plénu nařčení, že by věděla o jakémkoliv spiknutí, nebo že by byla dokonce jeho členkou. Plénum toto vystoupení nepřijalo, zbavilo ji funkcí a vyloučilo ze strany. Při odchodu ze zasedání byla M. Švermová zatčena. Teprve měsíc po únorovém zasedání ÚV KSČ byla drastickými metodami přinucena k přiznání o nepřátelském spojení s O. Šlingem (později to v celém rozsahu odvolala). Na soudní proces, který ji odsoudil k doživotnímu vězení, čekala ve vazbě až do ledna 1954. Byla souzena jako hlava uměle zkonstruované skupiny, do které byli zařazeni bývalí krajští tajemníci KSČ H. Lomský, V. Fuchs, E. Polák a M. Landa¹⁴⁵ a spolu s nimi i J. Taussigová a B. Hájek. M. Švermová při procesu rozhodně popřela obvinění z protistátní činnosti a připouštěla pouze politické chyby.

Další Šlingovy bezpečnostní výslechy nepřinášely očekávané výsledky, i když se v nich osobně angažovali ministr národní bezpečnosti, sovětsí poradci a další. Šling dával k dispozici smyšlená přiznání a opět je odvolával. Později začal rezignovat a politický smysl připravovaného procesu spatřoval v tom, že „si toho vyžaduje mezinárodní politická situace a je organizo-

¹⁴⁵ Landa, Mikuláš (1911–1994), funkcionář KSČ. Člen strany od r. 1931, pracoval v Komsomolu (za účast na demonstraci vězňů). 30. léta prožil v Německu, Francii a SSSR. V letech 1941–1945 byl v Anglii jako příslušník čs. zahraniční armády. V r. 1945 krátce pracoval v Rudém právu, od r. 1946 na ÚV KSČ na kádrovém a disciplinárním odd., 1947 zde již pracoval jako vedoucí. R. 1949 instruktor organizačního odd. ÚV KSČ, od června 1950 do konce téhož roku vedoucí tajemník KV KSČ Ústí nad Labem. Zatčen v srpnu 1951 a v lednu 1954 odsouzen za velezradu v procesu s M. Švermovou („aktivní spolupráce s protistátním spiklečnickým centrem“) na 20 let. Při revizi v r. 1955 mu byl trest snížen na 15 let, propuštěn v r. 1960. Poté pracoval jako soustružník kovů.

ván přímo na žádost Moskvy“. Mluvil o tom, že „je obětí strany, která chce tento proces použít podle směrnic VKS(b) jako příklad ostražitosti“.

Až do léta 1951 byla patrná snaha připravit proces se Šlingem a Švermovou jako hlavami spiknutí. V té době však začal obrat ve výsledích řady dalších zatčených směrem na R. Slánského, a to také vedlo i k přeorientaci výsledků O. Šlinga. O. Šling pochopil, že přestal být hlavní osobou připravovaného procesu a svoje nové poslání spatřoval v tom, aby v zájmu strany pomohl usvědčovat R. Slánského. Jakmile vznikla teorie „protistátního spikleneckého centra“ v čele s R. Slánským, jevil se Šlingův případ jako vhodné východisko k přípravě ještě většího československého procesu, než předpokládal původní záměr. Proto také došlo k rozdělení případu Šling – Švermová a upustilo se od společného procesu s nimi a s jejich „pomahači“. O. Šling byl vybrán za jednoho ze 14 obžalovaných v procesu s „protistátním spikleneckým centrem“ a v této konstelaci figuroval jednak jako „špion“, jednak jako prodloužená ruka „centra“ v brněnském kraji. O. Šling věřil, že povolností při procesu prokáže straně nezbytnou službu a že to bude vzato na zřetel při výměru trestu. Při návštěvě ministra národní bezpečnosti K. Bacílka v cele prohlásil, že proces chápe politicky a že nebude dělat obtíže. 27. listopadu 1952 byl O. Šling odsouzen k trestu smrti a 3. prosince téhož roku popraven. Jeho poslední slova zněla: „Pane předsedo, přeji Komunistické straně, československému lidu a prezidentu republiky plný zdar. Nikdy jsem nebyl špionem.“

Československo se na přelomu let 1950 a 1951 dostávalo do prohlubující se celospolečenské krize. Vznikala napjatá vojensko-politická situace (obavy z nového světového válečného konfliktu, přechod k intenzivnímu zbrojení, které kladlo neúměrné nároky na ekonomiku). Narůstaly ekonomické potíže ve výrobě, v uspokojování životních potřeb obyvatelstvu i ve sféře řízení (neorganické a nereálné zvýšení úkolů 1. 5LP v roce 1950, a zejména po únorovém plénu ÚV KSČ v roce 1951, ke kterému došlo „jedním dechem“ s vyostřením boje proti „škůdcům a nepřátelům“, utužoval se centralistický model ekonomiky a jejího řízení, zrychlovala se tempa likvidace soukromé malovýroby v řemeslech a v zemědělství a spolu s tím se vyhrcovaly tvrdé metody postupu k celým velkým společenským skupinám atd.). Okolnosti spjaté s tvorbou nových politických případů a procesů posunovaly KSČ a celou společnost do nebyvale hluboké krize morální.

Děje, které byly naznačeny výše, se odehrávaly zčásti za zády veřejnosti a v přísném utajení (lidé se zejména nedozvídali o pozadí jednotlivých případů, naprosto postrádali informace o skutečném rozsahu zatčených a o nezákonném jednání s nimi), zčásti před zraky nejširších vrstev. Orgány a činitelé, kteří stáli v čele stranického a státního vedení, působili svými postoji zhoubně na stranický aktiv i na širší veřejnost, podávali jí zcela zkreslené informace, a tím ji dezorientovali. Docházelo ke zjevnému zneužití socialistického přesvědčení velké části lidu a jeho oddanosti socialismu, k realizaci deformací. Společnost ztrácela krok za krokem kontinuitu s nejcennějšími tradicemi a hodnotami minulého vývoje a vzdalovala se i od ideálu humánní podoby socialismu. Její odolnost čelit nezákonnostem slábla spolu s tím, jak byla stále více vtahována do spoluúčasti na honbě za domnělými škůdci a nepřáteli.

Měnila se i skladba a kvalita vládnoucí garnitury a výkonného aparátu. Ve špičce mocenské pyramidy došlo k dalšímu zúžení skupiny, která měla monopol rozhodování a řízení. Koncem ledna 1951 ustavilo předsednictvo ÚV KSČ tzv. politický sekretariát ÚV KSČ (Kl. Gottwald, R. Slánský, A. Zápotocký a V. Široký), jemuž byla svěřena nepřiměřeně rozsáhlá rozhodovací pravomoc, jejíž součástí byla i pravomoc na úseku bezpečnosti a politických pro-

cesů.¹⁴⁶ K velkému kádrovému pohybu docházelo při zatýkání a reorganizacích v bezpečnosti a armádě a stále více také na všech stupních řízení stranické práce.

Rozsáhlé zatýkání komunistů na sklonku roku 1950 a začátkem roku 1951 bylo neklamnou předzvěstí nové vlny politických represálií. Ve vazbě se octli čelní činitelé stranického, bezpečnostního, vojenského a hospodářského aparátu a ve stejné době postihl obdobný osud i četné pracovníky nižších složek. Vybraná skupina zatčených byla na několik týdnů soustředěna v zámku Koloděje nedaleko Prahy, který byl narychlo přeměněn v improvizované vězení. Podle řady svědectví dosahovala brutalita výsledků v Kolodějích dosud vůbec nejvyššího stupně. Na radu a za mimořádné aktivity sovětských poradců byli lidé podrobováni nepřetržitým výslechům, při kterých se používalo nemilosrdného bití, týrání hladem a žízni. Zatčení byli drženi ve vlhkých sklepních místnostech bez podlah, kde jim omrzaly ruce a nohy.

Za takových okolností dosáhli vyšetřovatelé z většiny zatčených četná „přiznání“ k vlastní škůdcovské činnosti nebo výpovědi na jiné osoby. „Závadových poznatků“ bylo sice mnoho, avšak i samotným vyšetřovatelům a poradcům bylo zřejmé, že jejich průkazní hodnota je nevalná, a že zejména nepotvrzují předpoklad, podle kterého měli být špičkami hledaného spiknutí O. Šling s M. Švermovou. Mezi vyšetřovateli vznikala nervozita, že by se mohla zhroutit koncepce, která už byla na únorovém plénu ÚV KSČ vyhlášena i veřejně. Někteří z nich z nespokojenosti, že vyšetřování nevede ke sledovanému cíli, prosazovali názor, se kterým také seznámili R. Slánského a Kl. Gottwalda, že hlava spiknutí není O. Šling, ale někdo ve vyšším postavení.

Za této situace se začalo ve výpovědích zatčených stále častěji vyskytovat jméno R. Slánského. Někteří se zmiňovali o R. Slánském v sebeobraně, když ve shodě se skutečností dokazovali, že přišli do odpovědných funkcí na jeho návrh nebo že jednali s jeho vědomím, souhlasem či dokonce na pokyn. Jiní uváděli R. Slánského také proto, že – ať už bezdůvodně nebo oprávněně – přikládali R. Slánskému vinu za souhlas k jejich podezírání a zatčení. (Viz podrobněji podkladovou studii V. Brichty „Vznik případu ‚centra‘“.)

Zmínky o R. Slánském se objevily už při únorových výsleších v Kolodějích. Vyšetřování však zatím mělo převážně protišlingovské zaměření, a proto také se těmto náznakům nepřikládal význam, a ani nebyly protokolovány (podle politických směrnic neměly být v protokolech uváděny prominentní osoby). Přesto však se poznatky tohoto druhu dostávaly ústně nebo v písemných svodkách k ministru národní bezpečnosti a sovětským poradcům.

Brzo se však začala přikládat výpovědím na R. Slánského větší pozornost proto, že mohly znamenat východisko ze slepé uličky, do které se dostal dosavadní směr vyšetřování. Na jaře 1951 bylo k dispozici už několik výpovědí z ruzyňské věznice, které obviňovaly R. Slánského z konkrétních činů (výpovědi E. Löbla, K. Švába, Kopolda [v orig. chybně „Kopolka“], Vondráčka, Závodského, a později A. Londona). Jedna ze skupin bezpečnostních vyšetřovatelů (Roček, Mozola, Smola, Holvek) byla natolik nespokojená s omezenými možnostmi přímých výslechů na R. Slánského, že dokonce obešla vedení MNB a poradce a sdělila svoje náměty na velvyslanectví SSSR.

Směr vyšetřování na R. Slánského byl podporován i tím, že v době, v níž probíhalo, byl za vážnou zbraň imperialistického spiknutí proti socialistickému táboru považován sionismus. Navíc po zatčení K. Švába se vedoucím odborů, v němž se soustřeďovalo šetření směřující

---

¹⁴⁶ Viz pozn. 50 tohoto dokumentu.

k odhalení nepřátel ve straně, stal A. Keppert,¹⁴⁷ o němž se ve zprávě z r. 1963 píše, že vynikal „zejména pudovým antisemitismem“.

Sovětsští poradci akcentovali nebezpečí židovského buržoazního nacionalismu a sionismu při jednání s Doubkem a Košťálem koncem června 1951 a dospěli k závěru, že bude třeba na ně upozornit na „patričních“ místech. Na základě toho připravili B. Doubek a K. Košťál¹⁴⁸ první ucelenou zprávu shrnující dosud získané údaje o tzv. židovském buržoazním nacionalismu, a jmenovitě o R. Slánském a B. Geminderovi.¹⁴⁹ Zprávu upravili poradci a pak ji dostal L. Kopřiva a Kl. Gottwald. Výsledkem jejich úvah bylo rozhodnutí, které dávalo možnost pokračovat ve vyšetřování tímto směrem, aby bylo možné „odhalit všechna fakta o připravovaném spiknutí“, trvala však omezení přímých výsledků na R. Slánského.

20. července 1951 zaslal J. V. Stalin Kl. Gottwaldovi šifrovanou zprávu, ve které potvrdil příjem usvědčujících materiálů o R. Slánském a B. Geminderovi. Stalin označil tyto materiály za nedostatečný podklad k obviněním, neboť poznatky pocházejí z „udání známých pachatelů“. V souvislosti s tím také oznamoval, že pro ne dost vážný poměr k této práci bylo rozhodnuto odvolat poradce Bojarského do Moskvy. V odpovědi ze stejného dne sděloval Kl. Gottwald, že obdobné pochybnosti o výpovědích od „usvědčených zločinců“ měl od prvních okamžiků. Přimlouval se však, aby Bojarský byl v ČSR ponechán vzhledem k tomu, že poskytuje velmi cennou pomoc a že by jeho odvolání značně ztížilo práci na bezpečnostním úseku.

23. července 1951 se účastnil zasedání politického byra ÚV VKS(b) A. Čepička, který zastupoval ve zvláště důvěrném posláním nemocného Kl. Gottwalda. Na tomto jednání byla na základě informace A. Čepičky vedle jiných otázek zvláště podrobně probírána záležitost R. Slánského a Gemindera. V dopise Stalina Gottwaldovi z následujícího dne se uvádělo, že sovětské stranické vedení i nadále nepokládá výpovědi usvědčených pachatelů za věrohodné.

---

¹⁴⁷ Keppert, Andrej (1924–?), pracovník čs. bezpečnostních služeb. Absolvent gymnázia, původním povoláním redaktor, člen KSČ od r. 1945. Od února 1951 na MV na velitelství 2. sektoru (politické zpravodajství) jako velitel, resp. zástupce velitele. V r. 1953 byl dvakrát přemístěn: nejprve na IV. správu MV (ekonomická kontrarozvědka), v prosinci pak na V. správu (železnice). Roku 1955, resp. 1956, zařazen do činných záloh, k 31. 12. 1956 propuštěn z MV. Od r. 1954 měl hodnost mjr.

¹⁴⁸ Košťál, Karel (1921–?), pracovník StB. Zástupce velitele vyšetřování B. Doubka. Od r. 1949 vyšetřovatel StB (zástupce, resp. šéf vyšetřování). Podílel se na vyšetřování předních funkcionářů KSČ. Spolu s Doubkem začal r. 1950 vyšetřovat činnost O. Šlinga, osobně vyslyšal R. Slánského, podílel se na vyšetřování aféry bratří Fieldů a mnoha dalších důležitých kauz. V souladu s pokyny sovětských poradců získával od vyšetřovaných smyšlené, často vynucené výpovědi, které plnily scénář vykonstruovaných procesů. Ve vyšetřování skončil r. 1952, kdy odjel na školení do SSSR. Coby člen Barákovy komise kryl r. 1955 činnost svého kolegy B. Doubka a bránil jeho zatčení. Od září 1953 do 1. 4. 1956 náměstek ministra vnitra. V červnu 1956 propuštěn z MV, r. 1962 zatčen a v červenci 1963 odsouzen spolu s Antonínem Prchalem Vyším vojenským soudem v Příbrami za spáchání trestných činů obecného ohrožení a porušení povinnosti veřejného činitele na 7 let.

¹⁴⁹ Geminder, Bedřich (1901–1952), komunistický funkcionář. Pocházel z německo-židovské obchodnické rodiny. S rodinou se záhy rozešel a po středoškolských studiích vstoupil do KSČ. Pracoval jako redaktor a regionální funkcionář strany. Protože neměl čs. státní občanství (po otci příslušel do Polska), žil v ČSR nelegálně a používal jména Fritz Kremer. Pro politickou činnost byl z ČSR dvakrát vyhoštěn (1930 a 1931), ale žil zde i nadále a pracoval v redakcích časopisů Arbeiter Zeitung, Welt am Heute a Rote Fahne. Poté odešel do SSSR, kde od r. 1935 pracoval v aparátu Komunistické internacionály jako vedoucí tiskového odd. Po jejím zrušení byl (až do návratu do ČSR v r. 1946) ředitelem tiskového a zpravodajského ústavu ÚV VKS(b) v Moskvě. Za zásluhy v těchto funkcích v době války vyznamenán Leninovým řádem a medailí Za vítězství. Roku 1946 mu bylo uděleno čs. státní občanství a stal se vedoucím mezinárodního odd. sekretariátu ÚV KSČ. V září 1951 byl z této funkce odvolán a až do zatčení v listopadu téhož roku pak pracoval v zahraničním vysílání Čs. rozhlasu. Byl obviněn z velezrady a špionáže a v listopadu 1952 odsouzen v procesu s R. Slánským a spol. k trestu smrti a vzápětí popraven. V r. 1963 rehabilitován právně a občansky, 1968 pak i stranicky.

Zároveň se však domnívá, a to v souladu se zprávami sovětských poradců v ČSR, že R. Slánský se dopustil mnoha chyb v kádrové politice, a že proto nemůže zastávat funkci generálního tajemníka KSČ. Kromě toho potvrdil Stalin rozhodnutí o odvolání poradce Bojarského z ČSR pro jeho nedostatečnou kvalifikaci a nabídl místo něj „silnějšího a zkušenějšího pracovníka“. Dopis končil tím, že za všech podmínek musí být poradce ve své práci veden a přísně kontrolován vedením KSČ a v žádném případě nesmí zaměňovat ministra bezpečnosti. Další týdny potvrdily, že tato teze měla v podstatě jen deklarativní povahu a že skutečný vývoj se ubíral zcela opačným směrem.

Kl. Gottwald odpověděl Stalinovi 26. července 1951, že souhlasí s jeho doporučeními, že uvažuje spolu s A. Zápotockým o zproštění R. Slánského dosavadní funkce a o jeho převedení do vládní funkce v souvislosti s reorganizací vlády v září 1951. Současně požádal Stalina o brzké vyslání nového bezpečnostního poradce místo Bojarského. (Funkci hlavního bezpečnostního poradce převzal od začátku listopadu 1951 Besčasnov.)¹⁵⁰

Je pozoruhodné, že na rozdíl od konceptu dopisu odeslaný originál neobsahoval Gottwaldova sebekritická slova: „Konečně ani já se necítím bez viny a odpovědnosti za učiněné chyby.“ Skutečnost, že to nebyl jediný případ, kdy K. Gottwald podobným způsobem postupoval, zároveň naznačuje, že si uvědomoval nebezpečí, které z takových sebekritických formulací hrozí.

R. Slánský obdržel ještě při příležitosti padesátých narozenin 31. července 1951 nejvyšší československé vyznamenání (Řád Kl. Gottwalda za budování socialismu) a pozdravný list ÚV KSČ, z jehož původního konceptu vyškrtl Kl. Gottwald na poslední chvíli některé superlativy a zmínky o tom, že R. Slánský patřil mezi nejvěrnější Gottwaldovy spolupracovníky! Nedostal však blahopřání z Moskvy a jeho zájem právě o tuto gratulaci by nebylo možné vysvětlit jen samolibostí či podobně.

Stojí za pozornost, že ve stejných dnech, kdy tisk přinášel oslavné články o R. Slánském (mj. od V. Kopeckého a G. Bareše) a kdy jubilant dostával množství pozdravných dopisů a telegramů (nedošel jen telegram vedení VKS(b)), sepisovali v ruzyňské věznici A. London a K. Šváb výpovědi, ve kterých „usvědčovali“ R. Slánského ze špionážní a protistátní činnosti. Hned potom sepsali B. Doubek a K. Košťál z podnětu poradců druhou souhrnnou zprávu o nových poznatcích v souvislosti s R. Slánským. Poradci Galkin¹⁵¹ a Jesikov¹⁵² spolu s Doubkem a Košťálem pak začátkem srpna na základě této zprávy prosazovali u ministra Koprivy, aby dal souhlas k přímým výslechům na R. Slánského. L. Kopriva konzultoval zprávu i vznesený požadavek s Kl. Gottwaldem v Lánech. Po návratu sdělil, že prezident se dívá na materiály s plnou vážností a že v zájmu odhalení hlavy spiknutí je nutno využít všech možností.

¹⁵⁰ Besčasnov, Alexej D., sovětský poradce působící počátkem 50. let v ČSR. Jako vedoucí týmu sovětských poradců v bezpečnosti nastoupil do funkce na podzim (pravděpodobně v říjnu) 1951. Dokončil vyšetřování případu R. Slánského a spol., které dostalo za jeho předchůdce, prozatímního šéfa poradců Borise Jesikova, výrazněji protizidovský rozměr. Ve funkci vedoucího sovětských poradců v sektoru bezpečnosti působil do r. 1954.

¹⁵¹ Galkin, Semjon N., sovětský poradce působící počátkem 50. let v ČSR. Je občas citován jako zástupce vedoucího poradců v bezpečnosti pro oblast vyšetřování. Pracoval několik let při vyšetřování přímo v Ruzyni, spolupracoval bezprostředně s čs. vyšetřovateli. Podílel se mimo jiné na celém vyšetřování případu Slánský a spol.

¹⁵² Jesikov, Boris S., sovětský poradce působící počátkem 50. let v ČSR. Zástupce vedoucích poradců Bojarského a Besčasnova pro bezpečnost v letech 1950–1954. V době mezi odvoláním Bojarského a příchodem Besčasnova (červenec–říjen 1951) zastával funkci zastupujícího vedoucího sovětských poradců. Byl zástupcem pro oblast StB. Významně ovlivňoval podobu vyšetřovací praxe, určoval postupy výslechů atd.

Pro poradce byla tato nepřímá odpověď dostatečná k tomu, aby ihned dali pokyn k dalším výslechům některých vyšetřovaných.

Na zasedání ÚV KSČ v září 1951 byl R. Slánský podroben rozsáhlé kritice za chyby v rozmístování kádrů, kterých prý využili nepřátelé, za nadřazování stranického aparátu státním institucím (teze o druhém mocenském centru) a v té souvislosti za nesprávné pochopení zásadní otázky „kde se vlastně vládne?“ Z referátu Kl. Gottwalda je patrné, že se opíral převážně o materiály, které mu prostřednictvím L. Kopřivy dodali vyšetřovatelé a sovětsí poradci. R. Slánský vystoupil na plénu se sebekritikou, která byla spolu s důvěrným dopisem ÚV KSČ rozeslána k informaci do všech základních organizací. R. Slánský se stal náměstkem předsedy vlády a A. Zápotocký mu měl věnovat zvýšenou pozornost. Zhruba ve stejné době dal jeden ze sovětských poradců soustředit všechny materiály proti Slánskému, Frankovi, Geminderovi, Frejkovi a dalším, a odjel s nimi do Moskvy.

Slánského kritika a přeřazení mělo silnou odezvu. Na schůzích a v rezolucích převládlo přesvědčení, že Kl. Gottwald otevřel prostor k nápravě přehmatů ve stranické práci a oceňovalo se, že neváhal podrobit kritice ani svého dlouholetého nejbližšího spolupracovníka. Gottwaldova autorita vzrostla, a zejména komunisté – v situaci nového vzednutí vlny všeobecné podezřívavosti – k němu upírali své naděje. Slánského sebekritiku přijímali někteří s uznáním, jiní s nedůvěrou. Nebyly ojedinělé hlasy, že řešení bylo polovičaté, že R. Slánský neřekl straně všechno a že právě on může být skrytým nepřitelem v nejužším stranickém vedení.

Výsledky bezpečnostních výslechů mnoha zatčených na R. Slánského, B. Gemindera a další z podzimu 1951 byly pro vyšetřovatele zklamáním. Pokud se objevovala nová fakta, nevybočovala z rámce obvinění a sebekritiky na zářijovém zasedání ÚV KSČ. Mohla být kvalifikována jako chyby, ze kterých byl vyvozen stranický důsledek odnětím funkce generálního tajemníka KSČ, neposkytovala však podklad k zatčení a trestnímu stíhání.

Východisko navrhli opět sovětsí poradci. Na jejich radu se v poměrně krátké době uskutečnila „přeorientace“ výslechů a výpovědí řady zatčených, kteří byli až dosud usvědčováni ze samostatné škůdcovské činnosti, a dokonce z úkladů proti R. Slánskému. Například vyšetřovatel K. Košťál nabídl O. Šlingovi verzi, podle které on i jeho společníci vykonávali svoji škůdcovskou činnost se souhlasem R. Slánského. O. Šling i další přijali tuto změnu s jistou úlevou, neboť jim poskytovala určitou naději na zmírnění trestu. Výsledkem pak byly protokoly, ve kterých figuroval R. Slánský jako ústřední postava spiknutí. Dřívější výpovědi byly označeny za projev rafinovanosti zatčených, kteří odváděli pozornost od svého dobře zamaskovaného vedoucího činitele, jenž v každém případě měl zůstat neodhalen jak proto, aby byl splněn cíl spiknutí, tak i v zájmu jejich záchranu.

Novou, tentokrát rozhodující gradaci vnesla do Slánského případu náhlá návštěva člena politického byra ÚV VKS(b) A. Mikojana 11. 11. 1951 v Praze. A. Mikojan¹⁵³ tlumočil Kl. Gottwaldovi osobní poselství J. V. Stalina, které se podstatně lišilo od jeho červencového stanoviska. Stalin tentokrát naléhal na urychlené zatčení R. Slánského, neboť prý hrozí nebezpečí jeho útěku na Západ.

¹⁵³ Mikojan, Anastas Ivanovič (1895–1978), sovětský politik a stranický činitel. Člen VKS(b), resp. její předchůdkyně, od r. 1915. V letech 1923–1976 člen ÚV, 1935–1966 člen politbyra. Zastával různé ministerské posty (nikdy však strategické), 1937–1964 náměstek předsedy vlády (1955–1964 první náměstek). Mezi lety 1964–1974 člen prezidia Nejvyššího sovětu SSSR, 1964–1965 předseda prezidia. Dlouhou politickou kariéru mu umožnila prozíravá podlézavost, věrný spojenec Stalina, poté Chruščova. Roku 1964 se ocitl mezi pučisty stojícími u odstranění Chruščova z politických funkcí. V poválečné době se často angažoval v politice vzájemných vztahů SSSR a jeho východoevropských satelitů.

Podle A. Čepičky na Gottwaldovo váhání, které jen potvrzuje, že další vyšetřování, které probíhalo po červencovém jednání a rozhodnutí o odvolání Slánského z funkce generálního tajemníka, nepřineslo žádné další dokumenty, na jejichž základě by mohl být zatčen, reagoval Mikojan tím, že přerušil rozhovor a ze sovětského velvyslanectví se spojil se Stalinem. V druhé části jednání, ke kterému byl přizván také A. Čepička, potvrdil Mikojan, že Stalin trvá na svém návrhu a že upozorňuje Kl. Gottwalda na jeho velkou odpovědnost. Gottwald, aniž obdržel konkrétní fakta, dospěl nakonec k závěru, že Stalin jako obvykle vychází ze spolehlivých podkladů a že jistě radí dobře. Prostřednictvím Mikojana pak vzkázal Stalinovi, že souhlasí s návrhem na zatčení R. Slánského.

K zatčení R. Slánského nedošlo však okamžitě (není zatím ověřeno, proč), ale až za 13 dní. Jako důvod k zatčení posloužil dopis adresovaný tzv. Velkému metaři, který doručil do ČSR 9. 11. 1951 agent zahraniční zpravodajské služby, jenž byl současně spolupracovníkem StB. Dopis varoval adresáta, že mu hrozí podobné „procesování“, k jakému došlo v Gomulkově případu. Dopis nabízel zprostředkování odchodu za hranice, bezpečný úkryt a pozdější umožnění existence, vyjímaje politickou kariéru. Přes mnohá šetření, která uskutečnila komise v r. 1962–1963 i naše komise, není dodnes spolehlivě ověřeno skutečné pozadí celé této záležitosti. Šlo zřejmě o provokaci, nelze však zatím spolehlivě ani odmítnout, ani potvrdit, zda byla dílem některé ze západních zpravodajských služeb, výplodem berijovštiny, jakéhosi záměru z domácí půdy, event. kombinací více prvků (o záležitosti „Velký metař“ viz zvláštní podkladovou studii). Není také dodnes přesně zjištěno, kdo dal podnět k tomu, aby za adresáta dopisu byl pokládán R. Slánský. Víme jen spolehlivě, že na této dedukci se podílela skupina pracovníků StB a sovětských poradců. Politický souhlas s touto dedukcí vyslovil 23. 11. 1951 Kl. Gottwald na poradě s A. Zápotockým, L. Kopřivou a poradcem A. Besčasnovem. Tam také bylo rozhodnuto, že v noci na 24. listopadu bude R. Slánský zatčen (ačkoliv o dopisu „Velkému metaři“ neměl tušení a vůbec jej nedostal). 24. listopadu 1951 dodatečně schválil uvedený postup politický sekretariát ÚV KSČ a předsednictvo ÚV KSČ, 6. prosince 1951 pak i plénum ÚV KSČ. V rozporu se skutečností na něm K. Gottwald prohlásil, že se objevily nové významné doklady, které si vynutily zatčení R. Slánského. Případnou žádost, aby o nich informoval ÚV KSČ, ztížil předem těžko napadnutelnou formulací, že je zatím nelze zveřejnit, protože by to narušilo probíhající vyšetřování. Závěr o „zradě R. Slánského“ a o jeho vedoucí účasti na „protistranickém a protistátním spiknutí“, který plénum ÚV KSČ přijalo, představoval závažnou politickou směrnicí pro další řešení Slánského případu. Na věci nemohl nic změnit ani naléhavý dopis R. Slánského předsednictvu ÚV KSČ z 26. 11. 1951, ve kterém dokazoval svou nevinu, ani jakákoliv fakta svědčící v jeho prospěch. O osudu R. Slánského a dalších bylo už v této chvíli prakticky předem rozhodnuto, zbývalo jen celou hru dohrát až k soudnímu přelíčení a popravám.

Závažné rozhodnutí o zatčení generálního tajemníka strany přijali členové pléna ÚV KSČ nejen se souhlasem, ale i se zřejmým ulehčením. Nikdo nevyjádřil pochybnosti, nikdo neprojevil ochotu vyslechnout jeho stanovisko, naopak jednotliví diskutující ho ochotně značkovali jako agenta, nepřítele a zrádce. Kromě toho vydal ÚV KSČ výzvu, aby každý, kdo může přispět k odhalení spiknutí, podal svou informaci straně. Je smutnou skutečností, že na tuto výzvu došlo množství dopisů, ve kterých jejich pisatelé – od řadových členů a funkcionářů až po lidi funkčně vysoko postavené – „obohacovali“ poznatky o zatčených, a navíc denuciovali osoby další. „Sebekritická“ vystoupení i četná písemná doznání některých čelných činitelů (G. Bareše, J. Hendrycha,¹⁵⁴ P. Reimana, J. Dolanského, J. Franka atd.) se stala novou základnou

¹⁵⁴ Hendrych, Jirí (1913–1979), komunistický politik. Člen KSČ od r. 1934. Studoval práva na UK v Praze, z nichž byl pro politickou činnost vyloučen. Ve třicátých letech působil jako stranický funkcionář a redaktor na Teplicku a Kladensku. V letech 1939–1941 člen ilegálního KV KSČ na Kladně, poté od r. 1941 až do

pro přípravu výslechů R. Slánského či jeho „společníků“, a nejednou i odrazovým můstkem k novým zatčením.

Naplno se rozjela i nezbytná součást soustrojí politických procesů – souhlas zmanipulovaných lidových mas, v první řadě komunistů. Bezprostředně po zatčení, před prokázáním viny, před soudním přelíčením docházely Kl. Gottwaldovi stovky děkovných rezolucí od komunistů, odborářů (v několika případech od školních dětí!) za odhalení nepřátelských živlů a s požadavky nejpřísnějších trestů pro ně, včetně trestu smrti pro hlavu spiknutí! Ve 2355 rezolucích, dopisech a telegramech, které obdržel ÚV KSČ do 19. 12. 1951, se neobjevily pochybnosti o vině R. Slánského a o existenci spiknutí.

V přímé souvislosti s R. Slánským byli ze známějších osobností ve stejný den zatčeni i B. Geminder, J. Taussigová a Richard Slánský.¹⁵⁵ V prosinci E. Goldstücker, v první polovině r. 1952 pak R. Margolius,¹⁵⁶ L. Frejka, J. Goldmann, J. Frank, A. Simone a další. Pracovní i osobní vztahy s R. Slánským byly důvodem k výměně většího počtu vedoucích činitelů na nejrůznějších úsecích. Mezi nimi byl i ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva, který jako „člověk Slánského“ ztratil důvěru Stalina i Gottwalda a byl koncem ledna 1952 vystřídán K. Bacilkem.

Příprava soudu se skupinou v čele s R. Slánským, který byl koncipován jako největší československý politický proces a jako proces-divadlo pro nejširší veřejnost, si vyžádala celý rok. (Viz podrobněji podkladové studie dr. E. Dvořákové „R. Slánský ve vězení“ a V. Brichty „Příprava soudního procesu s vedením protistátního spikleneckého centra v čele s R. Slánským“.) Hned od začátku, kdy těžištěm přípravy byly dlouhodobé výslechy v ruzyňské věznici, se celá tato činnost uskutečňovala systematicky, podle plánu. Vedle československých vyšetřovatelů projevovali zvláštní iniciativu jak tři sovětské poradci, kteří speciálně přijeli „udělat“ Slánského proces (G. Gromov, G. Morozov a J. Černov), tak i vedoucí poradců na Minister-

---

konce války vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. V letech 1945–1971 člen ÚV KSČ, 1950–1971 poslanec NS, tajemník a člen sekretariátu ÚV KSČ, 1958–1968 člen politbyra, resp. předsednictva ÚV KSČ, 1963–1965 předseda zemědělské, 1965–1968 pak ideologické komise ÚV KSČ. V 60. letech hlavní ideolog KSČ („muž č. 2“ ve straně), blízký spolupracovník A. Novotného, proti němuž se však v době vnitrostraničského boje na přelomu let 1967 a 1968 postavil. Na jaře 1968 podroben kritice a zbaven všech významných funkcí.

¹⁵⁵ Slánský, Richard (1904–1973), bratr Rudolfa Slánského. Člen KSČ od r. 1922. Původním povoláním úředník a redaktor, postupně v plzeňské Pravdě, brněnské Rovnosti, 1928–1938 v Rudém právu (zabýval se hlavně národohospodářskými a zahraničně-politickými záležitostmi), šéfredaktor týdeníku Světové rozhledy. Tajemník klubu komunistických poslanců. Několik let strávil ve Vídni a v Moskvě. Před zatčením gestapem utekl v květnu 1939 do Polska, odkud se dostal do Velké Británie. Tam působil jako novinář (dopisovatel krajských, československých, anglických a amerických periodik), napsal také učebnici češtiny pro Angličany. Od října 1945 působil jako náměstek tiskového odboru na Ministerstvu informací. V březnu 1948 přidělen k řízení celostátní úřední kontroly nad čl. tiskem a tiskovým zpravodajstvím (funkci měl vykonávat na MV). V říjnu 1948 převeden na MZV, až do října 1949 působil jako chargé d'affaires na československém vyslanectví Teheránu (pověřen jeho prozatímní správou). V prosinci 1949 byl přeložen do Varšavy, a to jako zástupce vyslance s titulem zplnomocněný ministr. Od března 1951 vedoucí tiskového odboru MZV. Zatčen v listopadu 1951 a v květnu 1953 odsouzen na doživotí v souvislosti s „protistátním spikleneckým centrem“ (tr. činy velezrady a vyzvědačství). V r. 1955 mu byl trest snížen na 25 let, 1958 tr. činnost překvalifikována na zneužití úřední moci a vojenské zrady (délka trestu 7 let) a následně byl propuštěn. V r. 1963 rehabilitován.

¹⁵⁶ Margolius, Rudolf (1913–1952), činitel KSČ. Člen strany od r. 1945. Po válce pracovník Ústředního svazu průmyslu, od r. 1948 pak MZV. Od března 1949 náměstek ministra zahraničního obchodu. V lednu 1952 byl zatčen a v procesu s „protistátním spikleneckým centrem“ v listopadu 1952 odsouzen k trestu smrti a následně popraven. Roku 1963 byl rehabilitován, 1968 pak vyznamenán Řádem republiky in memoriam.

stvu národní bezpečnosti A. Besčasnov, jeho zástupce Jesikov a Galkin. Sami kontrolovali postup vyšetřování, dávali rady, pomáhali sestavovat výslechové plány.

Až do 2. 1. 1952 připouštěl R. Slánský pouze politické chyby v rozsahu, v jakém je uvedl ve svém sebekritickém vystoupení na zasedání ÚV KSČ v září 1951. Kategoricky odmítl obvinění ze zrady a organizovaného spiknutí a ze snahy dobýt politickou moc. Po zintenzivnění nátlaku (dosazení agenta-spoluvězně na celu, aranžované konfrontace apod.) se R. Slánský pokusil koncem ledna 1952 o sebevraždu. Po tomto neúspěchu se dostavil v jeho postojích zlom: začal přiznávat existenci „druhého centra“ a postupně pak téměř všechno, co mu bylo předestřeno. V únoru 1952 byl náčelník odboru vyšetřování B. Doubek pozván na Hrad, aby podal osobní informaci Kl. Gottwaldovi a A. Zápotockému. Kl. Gottwald byl s výsledky vyšetřování spokojen, žádal, aby se pokračovalo podle plánu a aby se nic nedělalo bez sovětských poradců.

Až do srpna 1952 byl pak R. Slánský vyslýchán ke konkrétním okruhům jeho údajné zločinné činnosti. Už tehdy se také vypracovával tzv. otázkový protokol, který byl první variantou scénáře soudního přelíčení. Dokumentační skupina vybírala souběžně z různých oficiálních pramenů takové pasáže, které „svědčily“ proti obviněným. V létě 1952 začaly působit tzv. komise znalců, které měly dodat hodnověrnost obviněním ze sabotáže na jednotlivých úsecích. Tyto komise vypracovaly 60 jednotlivých znaleckých posudků a 3 posudky soukromé – všechny, až na malé výjimky, neseriózní a neobjektivní.

Až úplně na konci výslechů přišel na pořad dopis „Velkému metaři“. Ukázalo se, že tento dopis splnil svůj účel tím, že posloužil jako „kardinální důkaz“ k zatčení R. Slánského. Protože bylo i vyšetřovatelům a poradcům zřejmé, že naprosto nedokazuje spojení Slánského se zahraničím, stal se při výsleších i při procesu zcela vedlejším dokumentem.

V létě 1952 se také uzavírala koncepce spiklenecké skupiny, která měla být postavena před soud. Z různých námětů na název skupiny, který by vyjadřoval její podstatu (špionážně-spiklenecké centrum, spiklenecko-špionážní centrum, spiklenecké sionistické špionážní centrum apod.) vzešlo nakonec „protistátní spiklenecké centrum v čele s R. Slánským“.

Velké diskuse vyvolal problém, jak označit obžalované židovského původu (ze 14 vybraných pro Slánského skupinu jich bylo 11). Proti původnímu námětu poradců, aby se používalo termínu „židovská národnost“, vyšla nakonec formulace „české národnosti, židovského původu“.

Při výběru osob do vedení „spikleneckého centra“ mělo rozhodující význam několik hledisek. Při obrovském počtu zatčených byl dostatečně bohatý výběr, a proto se určovalo podle toho, jak kdo vypovídal, jaká byla u něho záruka, že vystoupí „dobře“ u soudu, jak působí jeho výpověď a jak měl blízko k R. Slánskému. Důležitá byla i snaha, aby ve skupině byli představitelé hlavních oblastí života společnosti.

V létě a na podzim 1952 došlo i na závěrečné organizační a kádrové přípravy a na vypracování obžalovacího spisu. 27. srpna schválil politický sekretariát ÚV KSČ za hlavního prokurátora procesu dr. J. Urválka,¹⁵⁷ 25. října pak složení soudního tribunálu (předseda dr.

¹⁵⁷ Urválek, Josef (1910–1979), prokurátor. Člen KSČ od r. 1945, předtím (1930–1938) člen strany sociálně-demokratické. Po absolvování právnické fakulty působil až do r. 1939 u Krajského soudu v Českých Budějovicích, odkud přešel na tamní Státní zastupitelství. V r. 1944 nasazen jako dělník a pak úředník do smaltovny. V letech 1945–1948 pracoval opět na českobudějovickém Státním zastupitelství (veřejný žalobce mimořádného lidového soudu, 1946–1947 náměstek národního prokurátora). Od února do dubna 1948 pracoval jako referent v odd. revize retribuce na MS. Poté byl pověřen vedením Státního zastupitelství v Českých Budějovicích a ustaven zmocněncem pro reorganizaci soudnictví v tomto kraji. Od února 1949 pověřen správou Krajské prokuratury v Českých Budějovicích. Pro své schopnosti byl pověřován zastupováním žalob u Státního soudu v procesech celostátního významu (M. Horáková a spol., R. Slánský a spol.). V polovině r. 1953 byl

Jar. Novák,¹⁵⁸ členové: dr. Karel Trudák a F. Stýblo¹⁵⁹). Prokurátoři, soudci i obhájci prošli před procesem zvláštní přípravou, ve které jim byly přesně vymezeny úlohy. Byli zavázáni k tomu, že se budou přesně držet materiálů z vyšetřování a postupovat podle scénáře procesu.

Souběžně se podle návodu poradců učili nazpaměť výpovědím i obžalovaní. I když už šlo o lidi zcela zlomené, byly pro jistotu jejich role nahrány předem na magnetofonové pásky. Toto opatření reagovalo na zkušenost s procesem proti T. Kostovovi, který své dřívější odpovědi u přelíčení odvolal, muselo mu být odejmuto slovo a místo toho se četly jeho protokoly. Ukázky z nahrávek byly dokonce předvedeny na předsednictvu ÚV KSČ! Těsně před procesem pak na obžalované (s výjimkou R. Slánského) působil v osobních rozhovorech K. Bacílek. Naznačoval jim, že dohodnuté vystupování před soudem může mít vliv na výši trestu, apeloval na jejich odpovědnost ke straně, v jejímž zájmu prý se musí proces uskutečnit, a sliboval záruky pro jejich rodiny.

Obžalovací spis se několikrát měnil. První dvě varianty vypracoval podle směrnic poradců B. Doubek, další variantu podle jejich připomínek B. Doubek s A. Prchalem.¹⁶⁰ Politický sekretariát ÚV KSČ upravoval obžalobu na zasedání 13. listopadu 1952. Jedna z nejpodstatnějších úprav se týkala obvinění, že R. Slánský prosazoval koncepci zvláštní československé cesty k socialismu. Na návrh Kl. Gottwalda, který – jak bylo všeobecně známo – rozváděl po r. 1945 tuto tezi více než R. Slánský, byly příslušné pasáže obžaloby vyškrtnuty. V diskusi se proti žalobě nepostavil nikdo. Jistou její kritiku, která však nesměřovala proti podstatě obžaloby, představují výroky A. Čepičky a K. Gottwalda. A. Čepička považoval žalobu po odborné stránce za slabou, za nepřesvědčivě doložené označil tvrzení o snaze násilně odstranit K. Gottwalda. K. Gottwald se domníval, že „činnost ve straně by neměla být žalována“. Oba však současně dali jasně najevo, že se s obviněním Slánského ztotožňují, a v tomto smyslu vyslovovali další výhrady k předloženému návrhu. K. Gottwald považoval za nutné, aby žaloba ukázala, jak se Slánský „maskoval, obojetničil, lhal“. Velmi ostře se – jak lze soudit ze záznamu diskuse – proti Slánskému a dalším vyslovoval V. Kopecký, který považoval za nutné připomenout, že agenti amerických imperialistů se stávají „západníci“ a židé. Účelový přístup k celé záležitosti prozrazují obavy, aby proces nepodryl důvěru k pětiletce (A. Zápotocký, K. Got-

---

zvolen předsedou Nejvyššího soudu, jímž byl až do března 1963. Z titulu své funkce se stavěl proti rehabilitacím a revizím politických procesů. Poté byl pracovníkem (zástupce vedoucího) Vědecko-výzkumného ústavu kriminalistiky Generální prokuratury.

¹⁵⁸ Novák, Jaroslav (1901–?), soudce od r. 1928. Od r. 1948 soudcem Státního soudu, 1949 jmenován předsedou senátu (v této funkci soudil i tr. věc Slánský a spol.). Po zrušení Státního soudu v r. 1952 přešel jako soudce k Nejvyššímu soudu. Kvůli ztrátě zraku odešel v r. 1958 do invalidního důchodu. Člen KSČ od r. 1948.

¹⁵⁹ Stýblo, František (1924–1995). Člen KSČ od r. 1945. Po absolvování právnické školy pracujících byl soudcem Státního soudu, později náměstkem předsedy Státního soudu. Od r. 1953 soudce Nejvyššího soudu, později i člen prezidia Nejvyššího soudu. Byl členem senátu v tr. věci R. Slánský a spol. V r. 1963 bylo navrženo jeho přeřazení k nižšímu soudu nebo na jiný úsek justice. (Informace jsou do r. 1963.)

¹⁶⁰ Prchal, Antonín (1923–1996), vedoucí funkcionář StB. V červnu 1945 přijat k státněbezpečnostnímu odd. ŘNB Jihlava (předtím byl studentem obch. akademie) a téhož roku se stal výkonným orgánem oblastního zpravodajského oddělení (OZO) Jihlava, zemský odbor bezpečnosti (ZOB) II. Brno. Roku 1947 zástupcem vedoucího OZO Jihlava, 1948 zvláštní agenturní orgán skupiny BAa MV a instruktor krajů skupiny BAa MV. Od července 1949 zástupce velitele sektoru BAa IV. MV (zjišťování, sledování, operativní technika), v r. 1950 velitelem tohoto sektoru. Dne 1. 1. 1951 povýšen do hodnosti škpt., od 1. 4. 1952 plk. R. 1951 jmenován do funkce velitele StB, od února 1952 pak náměstkem ministra národní bezpečnosti. V květnu 1956 odvolán z funkce náměstka MV a v červnu téhož roku propuštěn. V červenci 1963 byl Vyšším vojenským soudem v Příbrami odsouzen za spáchání tr. činu obecného ohrožení k trestu odnětí svobody v délce trvání 6 let. Již v r. 1964 byl propuštěn.

twald). Konečný text obžaloby pak z pověření politického sekretariátu ÚV KSČ zformulovala komise ve složení: K. Bacílek, A. Čepička, V. Kopecký a dr. Š. Rais.

Politický sekretariát ÚV KSČ schválil seznam obhájců, doplnil soudní senát o vojenského soudce (gen. J. Štella a ing. F. Doušek) a ustavil další komise pro zabezpečení procesu. V politické komisi pro řízení procesu byli, vedle předsedy K. Bacílka, V. Široký, dr. A. Čepička, V. Kopecký, A. Novotný a dr. Š. Rais. Do tiskové komise, které předsedal V. Kopecký (později B. Köhler) patřili A. Prchal, J. Klos, V. Koucký, Vorel a B. Doubek. A. Novotnému bylo uloženo zorganizovat s aparátem ÚV KSČ spolehlivou návštěvu v soudní síni, K. Bacílkovi, V. Kopeckému, Š. Raisovi a A. Novotnému připadl úkol, aby zařídili přímý poslech ze soudní síně pro členy politického sekretariátu ÚV KSČ.

Někdy v této době bylo také rozhodnuto o výši trestů. Záznam o tom, kde a kdy byla tato záležitost rozhodnuta, není. Byl však dodržen obvyklý postup – usnesení, které realizoval ministr spravedlnosti prostřednictvím prokuratury a soudu. O tom, že rozhodnutí padlo v politickém vedení, svědčí výpověď A. Čepičky z r. 1963: „Projednávání výše rozsudku probíhalo v takové atmosféře vysoké odpovědnosti všech, nevyjímaje s. Gottwalda, a myslím, že ani ne zvlášť dlouho.“

Proces začal 20. listopadu 1952 a probíhal přesně podle předem připravovaného scénáře a detailního časového plánu. Jen jednou se stalo, že prokurátor přeskočil jednu otázku a obviněný, naučený na určitý sled otázek a odpovědí, odpovídal nikoliv na otázku přednesenou, ale na tu, která mu podle plánu měla být položena.

Ještě před ukončením procesu bylo rozhodnuto také o režii případného odvolacího řízení. Pokud by k němu došlo, mělo se konat 4. prosince a mělo potvrdit výrok soudu. Kromě usnesení, že případné řízení bude trvat jediný den, bylo závažné i to, že členové politického sekretariátu rozhodli o tak vážné záležitosti, aniž by se sešli k jednání. Vyslovili pouze telefonicky svůj souhlas s návrhem, který jim byl doručen.

Proces měl velkou publicitu v rozhlasu a denním tisku. Od prvního dne byla uvedena do pohybu celá KSČ i organizace, které tvořily její „převodové páky“. Ústřednímu výboru KSČ, prezidentu republiky a Státnímu soudu docházely tisíce rezolucí. Na závodech, v úřadech a na jiných pracovištích byly při masových shromážděních vyneseny tisíce rozsudků smrti ještě dříve, než soud vyslovil svůj ortel. Přesto byly zaznamenány i ojedinělé projevy pochybností a varování před podléháním radikálním náladám a vášním. Pochybností vyvolávala zejména právě všestrannost obžaloby a preciznost režie procesu.

Rozsudky, ve kterých figurovala v různých obměnách obvinění z velezrady, vyzvědačství, sabotáže a vojenské zrady, byly podle plánu vyneseny 27. listopadu 1952. K trestu smrti byli odsouzeni Slánský, Geminder, Frejka, Frank, Clementis, Reicin, Šváb, Margolius, Fischl,¹⁶¹ Šling a Simone, k doživotnímu vězení London, Löbl a Hajdů. Odsouzení se neodvolali. Jejich žádosti o milost nebylo vyhověno. 3. prosince 1952 ráno byl vykonán trest smrti nad jedenácti ze čtrnácti obžalovaných.

Odsouzení, kromě R. Slánského, napsali před popravou své poslední dopisy. Vydávali v nich svědectví, jejichž význam snad nejlépe charakterizují slova Frejkova dopisu K. Gottwal-

¹⁶¹ Fischl, Otto (1902–1952), stranický činitel. Absolvent právnické fakulty UK, od r. 1931 advokát. Člen KSČ od r. 1928, od 1945 pracovník aparátu ÚV KSČ. V r. 1948 vstoupil do služeb Ministerstva financí, v červenci 1949 jmenován náměstkem ministra financí. Od prosince 1949 čs. vyslanec v NDR, z funkce byl odvolán v březnu 1951. Poté snad krátce zaměstnán jako podnikový hospodář n. p. Energostav. V červnu 1951 zatčen a v listopadu 1952 odsouzen v procesu s „protistátním spikleneckým centrem“ k trestu smrti a následně popraven. V r. 1963 byl rehabilitován.

dovi: „V poslední hodině svého života člověk nelže, a proto vás prosím, abyste věřil, co vám zde píši. Stejně se vám dostanou tyto řádky do rukou, až už nebudu, a proč bych pak měl psát něco jiného než pravdu?“ Ke své věci pak napsal, že o sobě mluvil jako o agentovi proto, aby splnil svoji povinnost vůči pracujícím lidu a KSČ – jak ho k tomu nabádali vyšetřovatelé. Také K. Šváb napsal, že své výpovědi učinil proto, že to považoval „za svou povinnost a politickou nutnost“. O. Šling napsal: „Prohlašuji před popravou pravdivě, že jsem nikdy nebyl špiónem...“ A. Simone, který také nejprve připomenul, že několik hodin před smrtí „říká snad i nejhorší člověk pravdu“, v řádcích adresovaných K. Gottwaldovi uvedl, že nebyl „nikdy velezrádce, nikdy špiónem, nikdy zavázaným agentem západních nebo jiných rozvědek“.

Dopisy rodinám nebyly vůbec doručeny a dopisy adresované K. Gottwaldovi mu odeslal K. Bacílek 13. 12. 1952.

Z rozhodnutí politického sekretariátu ÚV KSČ ze 17. února 1953 byl v souvislosti s tímto procesem odměněn větší počet pracovníků StB. Řád republiky dostalo 14 osob (mezi nimi Doubek, Košťál, Musil, Moučka¹⁶²), Řád práce 6 osob, vyznamenání Za statečnost 47 osob. Několik desítek osob bylo služebně povýšeno a dostalo vysoké peněžité odměny.

Vnitřní politickou situaci v Československu v letech 1953–1954 jako vždy výrazně spoluvytvářely faktory mezinárodní politiky, a zejména vývoj situace v zemích socialistického tábora.

Po nejostřejším období studené války začínala v roce 1953 ve světovém vývoji nová etapa, charakterizovaná především značným snížením mezinárodního napětí. Podepsáním dohody o příměří skončil v Koreji v červenci 1953 velký válečný konflikt mezi kapitalismem a socialismem, který trval po tři léta a vytvářel akutní nebezpečí světové války.¹⁶³ V roce 1954 byla v Ženevě uzavřena také dohoda o míru ve Vietnamu.¹⁶⁴

To vše ovšem neznamena, že nenajdeme mnoho jevů, které s tendencí k zmírňování napětí v mezinárodních vztazích byly v rozporu. Pro Československo bylo zde zvláště závažné, že imperialismus odmítl řešit německou otázku mírovým jednáním a prosadil remilitarizaci západního Německa a jeho plné zapojení do Severoatlantického paktu.¹⁶⁵ Již v srpnu 1952 byla

---

¹⁶² Moučka, Milan (1922), vyšetřovatel StB. Původním povoláním truhlář. Do SNB vstoupil v říjnu 1945, od r. 1946 působil jako operativce u ZOB. V r. 1949 byl zařazen jako velitel KV StB Uherské Hradiště a zástupce krajského velitele StB v Praze. V listopadu 1949 pověřen přípravou procesu s M. Horákovou. Od srpna 1950 v sektoru VIb (vyšetřovací) Velitelství StB, od března 1951 náčelníkem tohoto sektoru. Po reorganizaci od 1. 4. 1953 zástupce náčelníka správy vyšetřování, od 1. 10. 1953 pak její velitel. V r. 1953 mu byl udělen Řád práce za účast na přípravě procesu s R. Slánským. Dne 1. 4. 1956 byl odvolán z funkce a 16. 6. téhož roku propuštěn z MV, stal se náměstkem ředitele uranových dolů. V letech 1961–1978 zaměstnán v ZPA Praha (vedoucí střediska zahraničních vztahů, později zástupce vedoucího střediska Ústavu speciální automatizační techniky).

¹⁶³ Dohoda o příměří v Koreji byla podepsána dne 27. 7. 1953 v Pchanmundžonu. Ke zdárnému ukončení vleklých se jednání nemalou měrou přispěla smrt J. V. Stalina a následné rychlé dílčí změny v sovětské politice. K uzavření příměří přispěla rovněž rostoucí hrozba jaderné války a atmosféra horečného zbrojení obecně. Toto příměří ukončilo tři roky se táhnoucí ozbrojený konflikt na korejském poloostrově, který měl již dva roky charakter poziční války. Výsledkem příměří bylo rozdělení poloostrova na dva státy neprodyšně od sebe oddělené. Stav příměří se dosud nezměnil. Válka v Koreji představovala jeden z vrcholů studené války, neboť proti sobě přímo bojovali vojáci západního (pod záštitou OSN) a komunistického regionu.

¹⁶⁴ Dne 21. 7. 1954 byla v Ženevě podepsána dohoda ukončující 1. indočínskou válku. Obecně tato dohoda upravovala situaci Vietnamu, Laosu a Kambodže a znamenala definitivní vytlačení francouzské koloniální moci z jihovýchodní Asie. Co se Vietnamu týče, stanovovala rozdělení země na dva státy. Oba režimy se měly do konce r. 1955 připravit na svobodné volby. Do konce r. 1956 mělo dojít k opětovnému sjednocení země. Reálný vývoj však situaci v regionu vyhrotil do další války a k plánovaným krokům nedošlo.

¹⁶⁵ Spolková republika Německo se stala plnoprávným členem NATO dne 5. 5. 1955. Současně byla obnovena její plná suverenita. Procedurálně tomuto přijetí předcházela vstup SRN do Západní unie. Přijetí SRN bylo

těž vypracována Dullesova doktrína „osvobozování“,¹⁶⁶ která měla nahradit dosavadní málo účinnou doktrínu „zadržování komunismu“ atd.

Největší vliv na změny v mezinárodním vývoji měly v tomto období především politické změny v životě Sovětského svazu. Po Stalinově smrti nastalo zde od jara 1953 období charakterizované úsilím po odstranění kultu osobnosti a jeho následků. Velký důraz byl kladen na obnovu socialistické zákonitosti. Již 4. dubna 1953 byli rehabilitováni moskevští lékaři, obvinění z úkladů o život nejvyšších stranických a státních činitelů. 6. dubna 1953 Pravda v článku nazvaném „Sovětská socialistická zákonitost je nedotknutelná“ zdůrazňovala, že někteří pracovníci Státní bezpečnosti se odtrhli od lidu, že zapomněli sloužit jeho zájmům.

Červnové zasedání ÚV KSSS v roce 1953 odhalilo škůdcovskou činnost L. P. Beriji, který byl v témže měsíci zatčen a v prosinci téhož roku pak popraven.¹⁶⁷ Zasedání ÚV KSSS přijalo také řadu opatření týkajících se obnovy socialistické zákonitosti, kontroly práce bezpečnostních orgánů a demokratizace vnitrostranického života. ÚV KSSS přezkoumal i tzv. leningradský případ,¹⁶⁸ a přistoupil k přezkoumání sporných politických procesů z let 1937–1938 a

---

prosazeno i přes odpor Francie na pařížské konferenci ministrů zahraničí zemí NATO v říjnu 1954. Hlavními motivy přijetí SRN bylo to, že evropská bezpečnost se nadále mohla efektivně rozvíjet pouze za aktivní spolupráce všech států západní Evropy. Rovněž Německo se mělo stát součástí tohoto systému, čímž mělo být zároveň lépe kontrolovatelné. Pro Německo stále platilo několik omezení v oblasti zbrojení. Ačkoliv se nejednalo o první zapojení SRN do západoevropských struktur (roku 1951 bylo jedním ze zakládajících členů Evropského společenství uhlí a oceli, r. 1951 bylo přijato do Rady Evropy), právě začlenění do struktur NATO vyvolalo silný odpor SSSR, jenž v tom viděl posílení hrozby imperialistické války a hrozil protiopatřeními. Ihned 14. 5. 1955 byla založena komunistická vojenská organizace, jež měla „za společného úsilí ostatních mírumilovných evropských zemí posílit evropskou bezpečnost s ohledem na zvýšené nebezpečí agrese“, Varšavská smlouva.

¹⁶⁶ Dullesova doktrína „osvobozování“, správněji taktika zatlačování komunismu či taktika masivní odvety. Oficiální zahraničněpolitická doktrína USA ve vztahu ke komunistickému světu vyhlášená ministrem zahraničí USA Johnem Fosterem Dullesem r. 1952. Sebevědomě prosazovala pomoc zemím, jež jsou v ohrožení či přímo v područí komunismu. Proklamovala masivní zbrojení a zařazení jaderných zbraní mezi standardní bojové prostředky (neměly již být jen prostředkem posledního možného zásahu). USA měly mít vždy možnost určit, jakým způsobem odpoví na útok Sovětského svazu, a nasadit takové prostředky (včetně jaderných zbraní), aby se nejen ubránily, ale zároveň SSSR oslabily a přispěly k jeho zatlačení. Chvástavost koncepce se projevila nečinným přihlížením USA během událostí v Maďarsku v r. 1956, stejně jako během nastolení komunistické vlády na Kubě na přelomu let 1958–1959. Prezident Kennedy se od Dullesovy doktríny vrátil k dříve užívané taktice zadržování.

¹⁶⁷ Berija, Lavrentij Pavlovič (1899–1953), představitel sovětské bezpečnosti, oddaný a spolehlivý spolupracovník Stalina, původem Gruzín. Do komunistické strany vstoupil za studií r. 1917 a již v r. 1921 se stal velitelem tajné policie (Čeky) v Gruzii. Až do r. 1938 působil především v různých stranických a bezpečnostních orgánech v Zakavkazsku. Od 1939 kandidát na člena politbyra ÚV VKS(b) (člen od března 1946). Od září 1938 velitel GUGB NKVD (Hlavní správy státní bezpečnosti). Od srpna 1938 mu náměstek komisaře vnitra Nikolaje Ježova, jehož dne 25. 11. 1938 ve funkci komisaře vystřídal, svěřil oddíl vnitřních věcí NKVD pověřený správou sovětských táborů nucených prací. Od března byl 1946 náměstkem předsedy vlády, poté prvním náměstkem. Ačkoliv neoplýval přemírou inteligence, to, že stál v čele MV naplněného odborníky, mu umožnilo prezentovat po Stalinově smrti plán reform, tzv. nový kurz (byl poté převzat jako základ Chruščovova útoku na kult osobnosti). Spočíval v tom, že veškerá vina za neúspěchy byla svalena na Stalina. Dále prosadil několik reform, rozsáhlou amnestii ad. Nakonec v boji o nástupnictví podlehl tlaku odpůrců. Dne 26. 6. 1953 byl na zasedání prezidia zatčen a zbaven všech funkcí. V prosinci se uskutečnil soudní proces (v čele tribunálu stál maršál Koněv). Berija byl obviněn jako hlavní strůjce zločinů stalinismu, stal se obětním beránkem svých bývalých spolupracovníků. Dne 23. 12. 1953 byl v tajnosti odsouzen a popraven.

¹⁶⁸ Leningradský případ (aféra) – největší vnitrostranická čistka uvnitř VKS(b) po druhé světové válce. Spolu s dalšími kampaněmi svědčí o Stalinově směřování k nové generální čistce. Začala záhadnou smrtí člena politbyra ÚV VKS(b) Andreje Ždanova dne 31. 8. 1948 (patrně šlo o vyřešení mocenských a nástupnických sporů mezi ním a Grigorijem Malenkovem), na kterou navázala čistka v leningradské stranické organizaci, jejíž tajemníkem byl Ždanov do r. 1944. Od počátku r. 1949 začal hon na členy této stranické buňky (několik

z dalších let. To vše byl významný krok leninského jádra ÚV KSSS, vedeného tehdy N. S. Chruščovem,¹⁶⁹ nejen k rehabilitaci konkrétních osob, ale především morálních a humanistických principů socialismu.

V roce 1953 se v Německé demokratické republice a v Maďarské lidové republice začalo hovořit o „novém kursu“, jímž byla označována snaha o rychlé zlepšení hospodářských a politických podmínek života obyvatel. Téměř ve všech lidových demokraciích se zostřil boj proti byrokratismu a za dodržování leninských norem vnitrostranické a socialistické demokracie.

Obecný proces, který v tomto období probíhal v evropských zemích lidové demokracie pod hesly boje proti kultu osobnosti, měl řadu společných rysů s tehdejší vývojem v Sovětském svazu. Měl ovšem i své základní zvláštnosti, které tkvěly v objektivní i subjektivní sféře života těchto zemí. Zejména fronta třídního boje byla v těchto zemích různá, neboť, i když ve všech lidově demokratických zemích hospodářské a politické výsledky pětiletých plánů v mnohém upevnily proletářskou moc, chyby prvních budovatelských let oslabily tuto moc v některých zemích dost citelně.

To v každé lidové demokracii vytvářelo při odhalování starých chyb nebezpečí politické krize.

O berlínských událostech z června 1953 konstatovalo usnesení ÚV SED, že „nepřítel využil k vyvolání provokace nespokojenosti některých částí obyvatelstva, která vznikla v důsledku naší politiky za poslední rok“.¹⁷⁰ Také v Maďarsku, v důsledku nedostatečné analýzy

---

set lidí zatčeno, několik tisíc vyloučeno ze strany). Hlavní perzekvovaní představitelé: A. A. Kuzněcov, M. I. Rodionov, P. S. Popkov, J. F. Kapustin, P. G. Lazutin, N. A. Vozněsenskiij, všichni Ždanovovi příznivci. Byli obviněni z kosmopolitismu a ze založení protistranické skupiny napojené na západní rozvědky. Současně prý se pokoušeli utvořit z druhé největší stranické organizace v SSSR paralelní mocenské centrum. Hlavní proces proběhl za naprostého utajení koncem září 1950 a skončil pro všechny hlavní činitele rozsudkem smrti. Není třeba zdůrazňovat, že soud s vedoucími leningradské organizace byl pouhou špičkou ledovce mnoha vedlejších procesů. Nejednalo se rovněž o jedinou čistku uvnitř strany v tomto období. Podobně utajeny byly např. mingrelská či krymská aféra a je takřka jisté, že nebyť smrti Stalina, čistky by pokračovaly dál.

¹⁶⁹ Chruščov, Nikita Sergejevič (1894–1971), sovětský politik a stranický činitel. Věrný stalinista (i přes jím uskutečněné pokusy o destalinizaci). Díky věrnosti Stalinovi přežil všechny čistky a udržel se u moci. Člen VKS(b) od r. 1918. V letech 1934–1966 člen ÚV VKS(b), resp. KSSS, 1938–1949 první tajemník KS Ukrajiny, 1939–1964 člen politbyra ÚV. Od r. 1950 tajemník politbyra pro zemědělství. Zde se projevila jeho omezená inteligence (dva ročníky základní školy, poté jen stranické kurzy, nedokázal napsat jakýkoliv souvislý text či projev), Stalin všechny jeho reformní návrhy na vznik agroměst atd. zavrhl. Po Stalinově smrti kolem sebe soustředil nejvíce důležitých postav, vyhrál boj o nástupnictví a v září 1953 byl zvolen prvním tajemníkem ÚV KSSS. V letech 1958–1964 předseda rady ministrů SSSR. Roku 1956 dokončil (obklopen věrnými stalinisty) proces destalinizace započatý Berijou, ve všech ideologických změnách se nicméně jednalo pouze o kosmetické úpravy. Přispěl jak k prvním pokusům o uvolnění studené války (kontakty s USA), tak k největším vyhrocením tohoto konfliktu (karibská krize, druhá berlínská krize). Prosadil megalomanské reformy v zemědělství, začal se soustavným importem potravin do SSSR. Během jeho vlády začal silně bytnět a mohutnět nomenklaturní a byrokratický aparát strany i státu. Podobně jako se moci ujal (převratem), tak jí byl i zbaven. Dne 14. 10. 1964 byl politbyrem odvolán ze všech funkcí a penzionován.

¹⁷⁰ Nedostatečné provedení destalinizace spolu se zvýšenými pracovními normami pro dělníky bez patřičného finančního ohodnocení způsobilo v polovině r. 1953 kolaps východoněmeckého systému. Dne 9. 6. 1953 sice došlo k výraznějším změnám vyhlášením tzv. nového kursu (slib uvolnění režimu, větší orientace na spotřební ekonomiku, napravení největších stalinských zločinů), nicméně k odvolání pracovních norem (aktuálního zdroje nespokojenosti) nedošlo. V polovině června se situace vyhrotila, dne 16. 6. vyšli dělníci do ulic a ani odvolání zvýšených pracovních norem a uznání chyb Ulbrichtova režimu 17. 6. již nemohlo situaci neuklidnit. Tentýž den protestovalo ve východoněmeckých ulicích asi půl milionu demonstrantů. Bezradné a bezmocné vedení státu, které nepodpořilo bezpečnostní složky, se raději uchýlilo na sovětské vojenské základny. Režim zcela zkolaboval, na mnoha místech se demonstranti fakticky ujali moci. Až po několika dnech Ulbrich-

příčin různých chyb a nejednotnosti vedení strany, se vyvíjela vnitropolitická situace velmi složitě.¹⁷¹

Proto v politické oblasti probíhal ve všech lidových demokraciích obrodný proces mnohem pomaleji nežli v ekonomice. V řadě těchto zemí (ČSR, Bulharsko, Rumunsko a do jisté míry i Polsko) byl ještě rok 1954 charakterizován politickými procesy spjatými s obdobím a metodami kultu osobnosti. Současně se však i v lidově demokratických zemích objevily již v r. 1954 vážné signály o nezákonnosti procesů z padesátých let. 3. října 1954 bylo ÚV maďarské strany¹⁷² zjištěno, že tam tyto procesy byly organizovány „pomocí složitých, zakázaných provokačních metod,“ a že „soudy soudily tyto soudruhy na základě falešných vykonstruovaných obžalob a doznání“. U nás však byla zpráva o tom cenzurována, ačkoliv bylo známo, že řada soudruhů byla přece zatčena a souzena v souvislosti s Rajkovým procesem. Brzy nato padly významné sloupy v žalobě a rozsudku v Slánského procesu i dalších procesech – „špioni bratří Fieldové“. V říjnu 1954 ČTK oznámila zprávu, že byl v Polsku propuštěn a plně rehabilitován polskou vládou Herman Field. V Maďarsku byli v listopadu 1954 propuštěni z vazby a plně rehabilitováni i Noel Field a jeho žena. Toto vše znamenalo zhroucení důležité části žaloby s tzv. centrem i proti některým dalším dosud vězněným soudruhům (např. K. Moškovič, O. Kosta, D. Kleinová aj.).

Prvou zprávu o odhalení L. P. Beriji dostalo vedení KSČ bezprostředně po usnesení pléna ÚV KSSS (podle materiálů obsah usnesení dostali tito soudruzi: A. Zápotocký, V. Široký, J. Dolanský, K. Bacílek, A. Čepička, V. Kopecký, A. Novotný a B. Köhler). Další informace o činnosti Beriji podle dopisu N. S. Chruščova A. Zápotockému, V. Širokému a A. Novotnému z 19. 12. 1953 se našim vedoucím představitelům dostalo od sovětského velvyslance, který je seznámil s obsahem žaloby proti Berijovi. Obsáhlý výklad o činnosti L. P. Beriji dostali také členové stranického vedení při dubnovém jednání v r. 1954 v Moskvě (viz rukopisný záznam A. Zápotockého z porady). Velmi podrobný výklad o stranickém životě v SSSR v období J. V. Stalina poslal vedoucí delegace ÚV KSSS N. S. Chruščov členům předsednictva ÚV KSČ na X. sjezdu KSČ v červnu 1954. N. S. Chruščov upozornil přitom i na hrubé projevy

---

toových prosbách se do řešení situace vložili Sověti a od odpoledních hodin dne 17. 6. začali „pacifikovat“ situaci. Ve 167 okresech bylo vyhlášeno stanné právo, proti demonstrantům nasazeny tanky a celé protestní hnutí bylo během několika dnů (do 21. 6.) rozprášeno. O život přišlo kolem 50 demonstrantů, 40 Sovětů, zatčeno bylo 6000 lidí. Celý průběh červnové krize zvýraznil slabost režimu existujícího výhradně ze sovětské vůle. Následná rekonstrukce systému ukázala jednak jeho rigiditu (u moci zůstali všichni významní činitelé odpovědní za vznik krize), ale i přizpůsobivost (reorientace na spotřební průmysl, snaha o zvýšení životní úrovně a posílení ekonomicko-spotřebních směrů, známých později jako tzv. gulášový komunismus).

¹⁷¹ Hlavní příčinou změn v politické orientaci i složení vedoucích orgánů moci v Maďarsku byla v SSSR nastartovaná destalinizace. Obětím beránkem této kosmeticky prováděné kampaně se v Maďarsku stal předseda vlády a generální tajemník MDS Mátyás Rákosi. Ten byl v polovině června 1953 v Moskvě podroben ostré kritice a posléze donucen k sebekritice. Rituál sebekritiky Rákosi podstoupil na zasedání ÚV MDS 27.–28. 6. 1953. Vzápětí byl na sovětskou žádost zbaven funkce předsedy vlády. Byl viněn z velkých škod způsobených Maďarsku kultem své osobnosti, z porušování principu stranické demokracie a kolektivního vedení. Současně mu byly kladeny za vinu všechny přehmaty justice. Na jeho místo v čele vlády nastoupil Imre Nagy, který přišel s politikou tzv. nového kurzu. Prosadil omezení vlivu všemocné státní policie AVH, zasazoval se o změny v zemědělském sektoru, kde od r. 1948 probíhala nucená kolektivizace, i v sektoru průmyslovém. Dále se snažil o zlepšení životní úrovně obyvatel reorientací průmyslové výroby atd. Veškeré reformní snahy byly soustavně torpédovány ze strany Rákosiho, který zůstal v čele strany. Uvnitř MDS tak dále probíhal skrytý mocenský boj, který zemi přivedl až k tragickému roku 1956.

¹⁷² Míněna je MDS – Maďarská dělnická strana (Magyar Dolgozók Párt) – hlavní maďarská levicová strana, vedená komunisty. Vznikla sloučením KS Maďarska a SDP (sociálnědemokratické strany) dne 12. 6. 1948.

porušování socialistické zákonnosti a brutální postup proti celým národnostním skupinám za Velké vlastenecké války.¹⁷³

Také tyto informace o obsahu a hloubce porušování socialistické zákonnosti naznačovaly, že jde o otázky naprosto zásadní povahy. To mohlo mít v podstatě vliv na stranické vedení při provádění vnitřní politiky. Vedení strany jen vyhovělo žádosti N. S. Chruščova přednesené na X. sjezdu KSČ a rehabilitovalo L. Svobodu.¹⁷⁴ Zásadnější, obecnější odpověď na otázku, proč tomu tak bylo, spočívá zřejmě v tom, že uvnitř země nadále trval a nedoznal žádných větších změn zdeformovaný politický systém v oblasti kultu osobnosti a že vznikající obrodný proces nejvíce narážel na politické činitele spjaté s metodami kultu osobnosti, kteří plně odhalení těchto metod mohli chápat jako útok na své postavení.

V této době se též zauzlovaly vážné problémy politického sociálně-ekonomického a vnitrostranického charakteru a vytvářely se poprvé příznaky krize existujícího politického systému. Oslabení spojení mezi KSČ a obyvatelstvem se výrazně projevilo zejména při radikál-

---

¹⁷³ Deportace v SSSR v průběhu druhé světové války se týkaly skutečně nepřehlédnutelného množství nevinných lidí. První vlna postihla národy přičleněné k SSSR v r. 1939 a 1940: Poláky, Litevce, Lotyšy, Estonce a obyvatele rumunské Besarábie (v létě 1940 odtud bylo deportováno 31 700 obyvatel). Pobaltí bylo deportacemi postiženo dvakrát. Podruhé proběhla záměrná decimace zde žijících národů po vytlačení Němců. Roku 1941 doplatili na Hitlerův útok na SSSR lidé německé národnosti. Roku 1939 žilo v SSSR asi 1 427 000 Němců (hlavní oblastí bylo Povolží, dále Ukrajina, velká města, Kavkaz, Krym, Gruzie). O jejich deportaci do Kazachstánu a na Sibiř rozhodl Nejvyšší sovět 28. 8. 1941. Do konce roku bylo deportováno 894 600 osob, spolu s rokem 1942 šlo celkem o 1 209 430 Němců. Od listopadu 1943 do července 1944 zasáhly deportace šest národů severního Kavkazu, jež byly obviněny z kolaborace s Němci během okupace Kavkazu (skutečným motivem bylo především definitivní zlomení odporu těchto horských národů proti moskevské vládě). V hlavní vlně bylo do vyhnanství v Kazachstánu, Uzbekistánu, Kyrgyzstánu či do sibiřských lágrů převezeno asi 900 000 Čečenů, Ingušů, Kalmyků a příslušníků dalších národů. Deportace postihla rovněž krymské Tatary a jiné národy žijící na Krymu, jež byly označeny za nespolehlivé: Bulhary, Armény, Řeky. Těch bylo deportováno asi 41 000. Na podzim 1944 bylo na Sibiř odvezeno 91 000 obyvatel pohraničních oblastí SSSR na Kavkazu: Turků, Kurdů, Gruzínů, Arménů a dalších. Stanovit celkový počet v průběhu války deportovaných či v lágrech uvězněných osob je velmi obtížné, stejně jako určit výši jejich úmrtnosti. Tábory byly plněny i z jiných důvodů než deportačních; současně však bylo mnoho vězňů převáděno do trestních oddílů v armádě (ač stále zůstávali vězni). Vyčíslit počet mrtvých v důsledku deportací je v záplavě desítek milionů mrtvých z důvodu války takřka nemožné. Jako příklad úmrtnosti deportovaných lze uvést, že z přibližně 608 750 lidí deportovaných z Kavkazu jich k 1. 10. 1948 zemřelo 146 892 (tedy každý čtvrtý!). Celý tento výčet deportačních vln však není ani zdaleka úplný.

¹⁷⁴ Svoboda, Ludvík (1895–1979), voják, komunistický politik, prezident ČSSR. Vystudoval hospodářskou školu, 1915 narukoval do 1. světové války, v níž byl zajat na ruské frontě. V r. 1916 vstoupil do čs. legií. Bojoval v bitvách u Zborova i u Bachmače a absolvoval sibiřskou anabázi. Do r. 1922 hospodařil na rodinném statku, poté pracoval jako důstojník z povolání (sloužil v Kroměříži, Užhorodě, na Vojenské akademii v Hranicích), od r. 1937 velitel praporu v Kroměříži. Po německé okupaci se podílel na budování vojenské odbojové organizace Obrana národa. V červnu 1939 odešel do Polska, kde se postavil do čela tvořící se čs. vojenské jednotky, kterou po polské porážce převedl do SSSR (do r. 1941 faktická internace). Po vstupu SSSR do války se stal velitelem I. čs. samostatného praporu v SSSR (1944 I. čs. samostatná brigáda, 1944 I. čs. armádní sbor). Od dubna 1945 do dubna 1950 ministr národní obrany, 1950–1951 náměstek předsedy vlády, 1948–1968 poslanec NS. V únoru 1948 v zásadě podpořil KSČ a záhy se stal jejím členem. Počátkem 50. let byl dočasně odstraněn z armády, z politického i veřejného života a v listopadu–prosinci 1951 i krátce vězněn. V letech 1954–1958 byl náčelníkem Vojenské akademie K. Gottwalda. Od března 1968 do května 1975 prezidentem ČSSR, dne 21. 8. 1968 se postavil proti sovětské okupaci ČSSR a 22. 8. 1968 odmítl jmenovat kolaborační „dělnicko-rolnickou vládu“. Následně odjel k jednání do Moskvy, jež vyústilo v kompromisní dohodu (tzv. moskevský protokol) a propuštění zadržených čs. představitelů. V dubnu 1969 podpořil Husákovu vedení KSČ a jeho politický kurz. Od dubna 1974 pro svůj špatný zdravotní stav prezidentskou funkci nevykonával, protože však odmítl abdikovat, byl funkce zbaven nově přijatým zákonem. Autor memoárových knih *Z Buzuluky do Prahy* (poplatná době vzniku) a *Cestami života*, jejíž první díl narazil pro svou objektivitu na odmítavou kritiku KSČ, která znemožnila vydání její druhé části.

ni měnové reformě v roce 1953.¹⁷⁵ Rychlý ekonomický růst dosažený v prvé pětiletce byl nerozlučně spjat s hospodářským výkyvem let 1953–1954, který byl nutným plodem celkové koncepce první pětiletky. Výkyv let 1953–1954 zahrnoval zpomalení tempa růstu národního důchodu, výrazný pokles tempa růstu průmyslové výroby, pokles investic a hlubokou nerovnováhu mezi výrobou a spotřebou. (Podrobněji o této problematice viz Informace č. 30: V. Škrant – S. Bálek: Svár hospodářské politiky s realitou ekonomického růstu.)

Složitá byla i situace uvnitř vedení strany, kde po smrti Kl. Gottwalda probíhaly spory a prudký boj o to, kdo povede stranu, kdo bude státi v čele vedení, i o koncepci politické linie, které byly řešeny i na poradě vedení KSČ s vedením KSSS v dubnu 1954, která se uskutečnila z iniciativy A. Novotného.¹⁷⁶ I pak však trvalo ještě dosti dlouho, než A. Novotný, který byl v září 1953 zvolen prvním tajemníkem strany, definitivně svoji pozici upevnil. Ani osobní změna ve vedení strany ani osobní změny v řízení bezpečnosti a justiční služby však nevedly k změnám stylu a metod práce v těchto orgánech. Kontinuita se zachovala i v tom, že orgánům strany bylo třeba předkládat ke schválení i pokračující procesy. V činnosti represivního aparátu, který se nadále vyhýbal jakékoliv veřejné kontrole, se stále uplatňovala účelová represe, která se ospravedlňovala „třídně politicky“, i kabinetní justice. Zdá se, že právě tyto problémy, kromě řady dalších, způsobily, že informacím, které naznačovaly nové prvky v politickém vývoji Sovětského svazu, a informacím o stavu v lidových demokraciích odhalených nezákonnostech nebylo věnováno příliš sluchu.

Bohužel, nebylo tomu jinak ani u obdobných signálů o porušování socialistické zákonosti, které přicházely z domova. Byla jich celá řada – k nejdůležitějším patřily zejména dopisy, stížnosti a žádosti odsouzených či jejich příbuzných, zasílané vedení strany a KSK, prezidentu republiky, Generální prokuratuře, ministru spravedlnosti, jednotlivým vedoucím stranickým a státním funkcionářům osobně atd. Jen na ÚV KSČ, do Kanceláře prezidenta republiky a na Generální prokuraturu došlo v letech 1953–1954 takovýchto přesně zaevidovaných signálů 102. (Zjištěný přehled o těchto dopisech, stížnostech a žádostech z let 1953–1963 podáváme v příloze č. ... [údaj nedoplněn], a to jednak v podobě celkových chronologických tabulek k jednotlivým hlavním procesům a jednak podrobně k jednotlivým nevinně odsouzeným soudruhům. Vybrané dopisy a stížnosti a ukázky praxe jejich vyřizování stranickými orgány až do konečné rehabilitace jsme pak zařadili do dokumentární přílohy pod čísla ... [údaj nedoplněn]).

V následujícím výkladu jsme vybrali některé nejdůležitější z nich.

K nejtragičtějším, již z konce roku 1952, patří nesporně poslední dopisy obžalovaných ve Slánského procesu, napsané bezprostředně před popravou 3. 12. 1952 a adresované ústřednímu výboru a Kl. Gottwaldovi: O. Šling a A. Simone v nich prohlásili, že „nikdy nebyli špiony

---

¹⁷⁵ Viz pozn. 47 tohoto dokumentu.

¹⁷⁶ Zmiňovaná schůzka členů vedení KSČ a KSSS se uskutečnila v Moskvě ve dnech 6.–8. 4. 1954. Byla vyvrcholením sporů uvnitř KSČ, které se týkaly především dalšího směřování stranické politiky (ačkoliv to bylo jen jedno z témat celého souboru problémů, v nichž se tehdy ČSR topila). Zatímco prezident Zápotocký a jeho skupina viděli jako prioritu znovuzískání důvěry občanů ve stranu (byť i za cenu ústupků a sebekritiky), první tajemník ÚV KSČ A. Novotný prosazoval především upevnění jednoty strany, udržení její politické linie, rozšíření kontrolní funkce. Byl ostře proti jakékoliv radikálnější revizi minulosti. Nakonec Novotný inicioval schůzku v Moskvě, aby sovětsí soudruzi sami rozhodli, „na čí straně je pravda“. Sověti kritizovali průběh čs. hospodářského vývoje a směřování. Na závěr jednání podrobili ostré kritice prezidenta Zápotockého. Obvinili ho z pěstování kultu prezidenta, z přehlížení stranických orgánů a jejich rozhodnutí, z jednání, jež je často v rozporu se záměry KSČ. Tímto spor Novotný – Zápotocký fakticky vyřešili, jelikož se postavili plně na stranu Novotného. Zápotocký se ani nepokoušel bránit, smířil se s ústupem z mocenského piedestalu, s úbytkem stoupenců a s upevněním Novotného pozice v čele strany. Ten brzy nahradil lidi na všech důležitých postech svými stoupenci.

a spiklenci“. Teprve 13. 12. však poslal K. Bacílek tyto dopisy Kl. Gottwaldovi k posouzení, co s nimi učinit. Všechny dopisy byly napřed bezpečností otevřeny a ofotografovány. V dopise B. Doubka A. Prchalovi z 9. 12. 1952 se mimo jiné píše: „...před doručením bude nutno některé z dopisů znovu opatrně zalepit a na některých přepsat obálky. U některých dopisů jsme poříдили opisy.“ (A ÚV KSČ – Komise II, a. j. 613.) Na tyto dopisy však, jak známo, nevzalo vedení strany zřetel. Kromě vedoucích soudruhů vědělo o existenci těchto dopisů velmi málo lidí, a proto zůstaly dlouho v tajnosti. Např. L. Clementisová žádala o vydání dopisu svého muže A. Novotného ještě v roce 1962. (A ÚV KSČ – Komise I, a. j. 90.) V. Šlingová dostala Šlingovy dopisy až v dubnu 1963. (A ÚV KSČ – Komise I, a. j. 238.)

Karel Kreibich,¹⁷⁷ jeden z předních vůdců naší strany, protestoval již bezprostředně po procesu s tzv. centrem dopisem zasláným 2. 12. 1952 sekretariátu ÚV KSČ proti tomu, že žalobní spis proti R. Slánskému a dalším odsouzeným klesl na úroveň nejhoršího druhu antisemitismu a rasismu. Také tento dopis zůstal zcela bez povšimnutí. Ocitl se na ústředním výboru v rukou B. Köhlera, který jej teprve za 2½ měsíce po napsání, tj. 24. února 1953, rozeslal k informaci členům politického byra. (Dopis B. Köhlera V. Kopeckému 24. 12. 1952 zní: „Posílám Ti k informaci kopii přípisu s. Kreibicha k otázce židů v souvislosti s procesem proti Slánskému a spol.“) (A ÚV KSČ – F 100/45.) Také ve svém pozdějším dopise z 12. listopadu 1955 upozornil K. Kreibich znovu, že v celé straně pokračuje perzekuce proti lidem „židovského původu“, a odsoudil i podezřívání a diskriminaci všech soudruhů, kteří byli v emigraci v Anglii a ve Španělsku, o nichž se lživě tvrdilo, že byli „špionážními organizacemi“. Ačkoliv oba tyto dopisy znamenaly vážné obvinění vedení strany, které za to neslo odpovědnost, nedostalo se mu žádné odpovědi.

O nezákonných vyšetřovacích metodách v Ruzyni psal prezidentu republiky i bývalý krajský tajemník J. Stavinoha. A. Zápotocký však poslal tento dopis 4. 1. 1954 všem členům politického sekretariátu s průvodním dopisem, ve kterém vyslovuje pochybnosti o kvalitách J. Stavinohy a jeho tvrzení.

V průběhu roku 1954 počet stížností na nezákonnosti a též žádostí o přešetření procesů stále vzrůstal. Patří mezi ně např. dopisy G. Husáka, zasláné v březnu 1954 předsednictvu strany a Generální prokuratuře, o násilných vyšetřovacích metodách i o své nevině, v nichž prosil, aby ho vyslechla buď stranická komise, nebo orgány prokuratury.

Prezidentu republiky A. Zápotockému napsal 2. 10. 1954 dopis J. Smrkovský a téhož dne poslala i Smrkovská stížnost ministru vnitra R. Barákovi.

24. 12. 1954 v dopise prezidentu republiky A. Zápotockému P. Kavan¹⁷⁸ přímo napsal: „Ve své nazpaměť naučené výpovědi jsem v podstatě uvedl, že jsem ... zprostředkoval špionážní styk mezi agentem IS Koni Zilliacusem¹⁷⁹ a vedoucím ... centra R. Slánským. Celá tato

¹⁷⁷ Kreibich, Karel (1883–1966), český komunistický politik a novinář německého původu. Od r. 1902 funkcionář Sociálně demokratické strany Rakouska, od r. 1911 šéfredaktor libereckého listu Vorwärts a jeden z vůdců tzv. liberecké levice. Roku 1921 spoluzakladatel KSČ, 1925–1929 člen ÚV KSČ. V letech 1921–1925 byl za tuto stranu poslancem NS, 1935–1938 pak senátorem. V letech 1927–1933 pracoval v redakci čas. Komunistická internacionála, 1934–1938 redaktor čas. Rote Fahne. Roky 1938–1945 strávil v emigraci ve Velké Británii, 1941–1945 členem Státní rady československé za KSČ. V letech 1950–1952 čs. vyslanec v SSSR. Protestoval proti nezákonnostem a zvláště komunistického režimu, a byl proto odstraněn z politiky. Zabýval se též dějinami českého a německého dělnického hnutí a tisku v Čechách.

¹⁷⁸ Kavan, Pavel (1914–1960), právník, činitel KSČ. Za války byl v Polsku a Anglii, člen KSČ od r. 1945, poválečný pracovník MZV. Zatčen v červenci 1952 a v květnu 1953 odsouzen („nepřátelská skupina na MZV“) na 25 let (tr. činy velezrada a vyzvědačství). V r. 1955 byl zproštěn obžaloby a propuštěn, 1956 mu bylo vráceno členství v KSČ.

¹⁷⁹ Zilliacus, Koni (1894–?), levicově orientovaný britský novinář a politik, poslanec Labour Party. Velký podporovatel Titovy Jugoslávie na britské půdě. I po roce 1948 udržoval kontakty s čs. sociálními demokraty. Je-

výpověď je ve své podstatě lživá. Byla zrekonstruována vyšetřujícími orgány v Ruzyni.“ (A ÚV KSČ, Komise I, a. j. 1117.)

M. Švermová napsala prezidentu republiky A. Zápotockému dopisy v září 1954 a 9. 1. 1955. V tomto dopise psala: „Znovu se k Vám obracím, a to z těchto důvodů: Psala jsem Vám v září 1954 podrobně o celém svém případě a vyslovila pochybnosti o správnosti vyšetřovacích metod StB. Poukázala jsem na to, že můj případ není ojedinělý ... při použití těchto metod může být každý pracovník strany ocejchován libovolně jako nepřítel a protistátní zločinec. Panu ministrovi vnitra Barákovi jsem sdělila a v dopise z 22. 12. doplnila, oč opírám své oprávněné obavy ... Mohu o sobě tvrdit s naprostou vnitřní jistotou, že jsem se žádných zločinů proti straně a státu nedopustila.“ (A ÚV KSČ – Komise I, a. j. 1117.)

L. Hoffman,¹⁸⁰ který po svém podmíněném propuštění měl rozhovor s A. Novotným v prosinci 1954, informoval jej o nezákonných způsobech výslechů. Obdobné prohlášení učinil prezidentu republiky A. Zápotockému též dr. ing. E. Outrata,¹⁸¹ když byl k němu předveden po svém zatčení v březnu 1954. (Ještě závažnější bylo však pozdější tzv. Outratovo memorandum z 9. 8. 1955 o procesu.) I toto velmi stručné shrnutí některých vybraných faktů z let 1953–1954 ukazuje, že zejména během roku 1954 znalo již jak vedení strany, tak i příslušné stranické a státní orgány řadu významných faktů, které je nesporně měly vyburcovat k zjištění pravdy. Postiženým soudruhům se však na jejich stížnosti nedostávalo žádné odpovědi. Naopak, rozjetý mechanismus represí se nezastavil a vedl i v těchto letech ve značném rozsahu k nezákonným rozsudkům a jiným opatřením proti nespravedlivě postiženým soudruhům a příslušníkům jejich rodin.

V dubnu 1953 rozhodl politický sekretariát ÚV KSČ, aby nejbližší rodinní příslušníci odsouzených „zločinců“ centra a jiných procesů byli vystěhováni z Prahy do 2–3 okresů, např. Jeseník, Krnov, a aby se zajistilo, že vysídlenci budou pod stálou kontrolou orgánů MNB. (A ÚV KSČ, f. Komise II, s. j. 36. Zpráva o průběhu vyšetřování jednotlivých případů odboru I z 5. 5. 1953.)

---

ho dopisů Z. Fierlingerovi bylo využito v přípravě procesu s R. Slánským, neboť byly nalezeny u Slánského doma, což podle vyšetřovatelů představovalo jasný důkaz špionáže. Zilliacus byl v ČSR považován za agenta Intelligence Service, ve Velké Británii byl naopak podezříván ze spolupráce se Sověty. Rehabilitace procesu s „protistátním spikleneckým centrem“ zajistila i Zilliacusovu očistu.

¹⁸⁰ Hoffman, Leopold (1913–?). Člen KSČ od r. 1932. Po únoru 1948 velitelem VB. V červnu 1951 zatčen pro podezření z protistátní činnosti. Ve vazbě byl do srpna 1953, kdy byl propuštěn. V září 1953 byl odsouzen k trestu odnětí svobody v délce 18 měsíců, v prosinci 1954 podmíněně propuštěn. V září 1956 zproštěn obžaloby, 1959 vráceno členství v KSČ. Poté byl vedoucím sekretariátu výrobních družstev v Českých Budějovicích, poslancem NS a předsedou branné komise.

¹⁸¹ Outrata, Eduard (1898–1958), národohospodář. Vystudoval Právnickou fakultu UK a VŠ obchodní v Praze. Od r. 1923 ve Zbrojovce Brno, 1933–1937 její vedoucí obchodní ředitel, do r. 1939 generální ředitel. Po okupaci ČSR zahájil a řídil ilegální evakuaci specialistů, technologií a peněz ze Zbrojovky do západní Evropy. Poté odešel do exilu a zapojil se do činnosti čs. zahraničního odboje (postupně člen Čs. národního výboru v Paříži, ministr financí, ministr obchodu, průmyslu a živností, člen Státní rady). Hlavní tvůrce koncepce československé hospodářské politiky v prvních poválečných letech: 1945–1949 generální sekretář hospodářské rady při předsednictvu vlády, 1946–1949 místopředseda Ústřední plánovací komise, která vypracovala dvouletý a první pětiletý hospodářský plán, 1949–1951 náměstek předsedy Státního úřadu plánovacího. V letech 1948–1952 člen KSČ. Na jaře 1952 byl zatčen a obviněn ze sabotáže socialistického vývoje čs. ekonomiky, z udržování hospodářské závislosti ČSR na Západu atd. Roku 1954 odsouzen k 12 letům vězení, 1956 propuštěn ze zdravotních důvodů, 1963 rehabilitován.

Návrh na toto zcela nezákonné opatření předložený B. Köhlerem, K. Bacílkem a J. Salgou¹⁸² byl schválen s tím, „...že stanice SNB a určení funkcionáři KSČ podají měsíční zprávu o chování, práci a životě dotyčných osob a že nejbližším příbuzným odsouzených zrádců, spiklenců a zločinců se ruší členství ve straně.“ (A ÚV KSČ, 02/5 – schůze PSÚV KSČ 7. 4. 1953.)

5. května 1953 předložilo Ministerstvo národní bezpečnosti (K. Bacílek) politickému sekretariátu zprávu o množství zatčených, v jakém stadiu je vyšetřování hlavních případů a jak byli rozděleni do skupin.

Ve dnech 25.–26. května došlo k prvnímu procesu ze 7 uměle vykonstruovaných procesů, které následovaly po procesu s tzv. Slánského spikleneckým centrem. 21. dubna 1953 politický sekretariát ÚV KSČ projednal návrh trestního oznámení na skupinu pracovníků Ministerstva zahraničních věcí a 19. 5. pak posoudil a schválil zprávu vypracovanou Ministerstvem národní bezpečnosti o organizaci procesu a o předpokládané výši trestu. (A ÚV KSČ 02/5 – schůze PSÚV KSČ, a. j. 152 a 156.) V tomto procesu byl prof. dr. E. Goldstücker odsouzen na doživotí a ostatní obvinění k trestům dlouhodobého žaláře, ztrátě veškerého jmění a odnětí čestných občanských práv.

Ani projednávání závažných vnitropolitických otázek se nikterak nedotklo politických procesů. Politický sekretariát ÚV KSČ jim věnoval neustálou pozornost.

23. 9. 1953 byl politickým sekretariátem ÚV KSČ předložen k informaci materiál o vyšetřování „protistátní činnosti Jičínského,¹⁸³ Outraty, Bárty,¹⁸⁴ Fabingera¹⁸⁵ a dalších“. (A ÚV KSČ – 03/5, a. j. 176.)

9. 10. 1953 byl v tajném nezákonném procesu před Nejvyšším soudem odsouzen izraelský socialista M. Oren,¹⁸⁶ obviněný ze spolupráce se „Slánského spikleneckým centrem“, na 15 let.

---

¹⁸² Salga, Jiří (1913–1993), stranický činitel. Od dubna 1954 zaměstnán na ÚV KSČ, v r. 1953 tajemník ÚV KSČ, od června 1953 do prosince 1962 vedoucí odd. státní administrativy a odd. branného, poté zástupce vedoucího odd. životní úrovně.

¹⁸³ Jičínský, Jaroslav (1904–1984), pracovník hutního průmyslu. Nebyl členem KSČ. V r. 1949 generální ředitel Československých hutí, 1951 hlavní inženýr Hlavní správy hutí. Poté v listopadu 1952 zatčen a v srpnu 1954 odsouzen („skupina národohospodáři J. Goldmann a spol.“) k trestu 22 let (tr. činy velezrada, sabotáž a vojenská zrada). V r. 1958 došlo k překvalifikování jeho „tr. činnosti“ s trestem 6 let, následně byl propuštěn, 1963 rehabilitován.

¹⁸⁴ Bárta, Jan (1913–1986), národohospodář. Člen KSČ od r. 1930. Od r. 1949 vedoucí odboru na Státním úřadu plánovacím, 1952 vedoucí družstva Druchema. Zatčen v listopadu 1952 a v srpnu 1954 odsouzen („skupina národohospodáři J. Goldmann a spol.“) k trestu 23 let (tr. činy velezrada a sabotáž). Později mu byl trest zmírněn na 12 let, propuštěn byl na amnestii v r. 1960. V r. 1963 soudně i stranicky rehabilitován.

¹⁸⁵ Fabinger, František (1898–1968), technik. Zaměstnanec Elektrotechnické akciové společnosti (později ČKD) a Vítkovických kamenouhelných dolů. Roku 1945 byl jmenován profesorem ČVUT v Praze, ale nastoupil na místo generálního ředitele Čs. závodů kovodělných a strojírenských (1945–1951). V letech 1951–1952 ředitel Výzkumného ústavu těžkého strojírenství. Roku 1952 zatčen a za údajnou sabotáž odsouzen k 21 letům vězení. Roku 1958 propuštěn, 1963 rehabilitován. Zabýval se návrhy elektrických strojů, rtuťových usměrňovačů a měření elektrické energie. Osobní přítel mnoha básníků a malířů, mecenáš mladých umělců.

¹⁸⁶ Oren, Mordechai, izraelský levicově orientovaný funkcionář odborů a socialistické strany MAPAM. Roku 1951 byl v ČSR zatčen a v souvislosti s bojem proti sionismu dne 9. 10. 1953 odsouzen na 15 let vězení. Jeho odsouzení (spolu s uvězněním dalšího izraelského občana a diplomata Šimona Orensteina) velmi zhoršilo vzájemné vztahy Izraele a ČSR. Dne 7. 5. 1956 rozhodlo politické byro ÚV KSČ o Orenově předčasném propuštění a ještě téhož roku byl vyhoštěn.

19. 11. 1953 projednal politický sekretariát ÚV KSČ návrh žaloby na „protistátní skupinu uvnitř bezpečnosti“ (O. Závodský, K. Černý, O. Valeš, I. Milén, Vl. Šmolka, B. Pokorný, M. Pich-Tůma). 9. 12. 1953 pak politický sekretariát projednal zprávu o přípravě neveřejného procesu proti O. Závodskému a společníkům a schválil návrhy trestů. Na této schůzi byly též projednávány návrh žaloby na prof. MUDr. V. Haškovec¹⁸⁷ a zpráva o připravovaném procesu proti některým slovenským komunistům – O. Valášek a spol.

Těsně před vánočními svátky měl politický sekretariát ÚV KSČ na pořadu další proces. 21. 12. 1953 projednal a schválil žalobu i předpokládané výše trestů pro členy tzv. Velké trockistické rady: V. Vlk,¹⁸⁸ O. Černý,¹⁸⁹ L. Pluhař,¹⁹⁰ P. Hrubý,¹⁹¹ B. Holátko,¹⁹² Fr. Novák,¹⁹³ Fr. Roušar.¹⁹⁴ (A ÚV KSČ 02/5, a. j. 190.) Tento proces se konal ve dnech 23.–25. 2. 1954. Všech sedm nevině obviněných soudruhů v něm bylo odsouzeno celkem na 103 roky odnětí svobody, u všech došlo k propadnutí celého jmění a ztrátě občanských práv celkem na 70 let. Politický sekretariát ÚV KSČ schválil zprávu o průběhu tohoto procesu 22. 3. 1954.

21. 12. 1953 začal též před vojenským kolegiem Nejvyššího soudu proces s plukovníkem Ministerstva vnitra O. Závodským¹⁹⁵ a dalšími pracovníky bezpečnosti. O. Závodský byl

¹⁸⁷ Haškovec, Vladimír (1903–1970), psychiatr a neurolog. V letech 1938–1946 přednosta odd. nervových chorob Vinohradské nemocnice, 1943–1945 vězněn nacisty. Mezi léty 1946–1952 působil jako přednosta Ústavu pro výzkum mozku při I. patologicko-anatomickém ústavu Lékařské fakulty UK v Praze. Od r. 1946 profesor, 1950–1952 prorektor UK. V letech 1948–1952 osobním lékařem prezidenta Gottwalda. V letech 1952–1955 z politických důvodů vězněn, 1960 rehabilitován. Roku 1961 pověřen vybudováním experimentální morfologické a histochemické laboratoře Výzkumného ústavu psychiatrického v Praze, kterou vedl až do r. 1969. Autor více než 40 původních vědeckých prací z oboru klinické psychiatrie, neurologie a neurohistologie, redigoval souborné vydání díla I. P. Pavlova.

¹⁸⁸ Vlk, Václav (1910–1962). Člen KSČ v letech 1929–1935 a poté opět od r. 1945. Pracoval jako ředitel n. p. Sběrné suroviny. Zatčen v říjnu 1951 a v únoru 1954 odsouzen k 15 letům do vězení (tr. činy velezrada a sabotáž). Po amnestii v r. 1960 propuštěn; poté pracoval jako dělník v ČKD. V r. 1963 posmrtně rehabilitován.

¹⁸⁹ Černý, Oldřich (1915–1956). Člen KSČ od r. 1936. Byl ředitelem Čs. tabákového průmyslu. Zatčen byl v listopadu 1952, v únoru 1954 odsouzen ve skupině Václav Vlk a spol. ke 20 letům vězení. Zemřel ve výkonu trestu v květnu 1956. V r. 1963 posmrtně rehabilitován.

¹⁹⁰ Pluhař, Ladislav (1914–1978). Člen KSČ od r. 1945. Byl sociálně-politickým ředitelem energetického průmyslu. V únoru 1952 byl zatčen a v únoru 1954 odsouzen ve skupině Václav Vlk a spol. k 18 letům vězení (tr. činy velezrada a sabotáž). V r. 1957 mu byl trest snížen na 15 let, propuštěn byl na amnestii 1960. V r. 1963 byl rehabilitován, 1967 znovu přijat do KSČ. Pracoval pak ve Státním zdravotním nakladatelství v Praze.

¹⁹¹ Hrubý, Pavel (1914–1994). Člen KSČ od r. 1945, vzděláním právník. Zaměstnán jako profesor Vysoké školy politických a hospodářských věd v Praze. Byl zatčen v květnu 1952 a v únoru 1954 odsouzen ve skupině Václav Vlk a spol. k 18 letům vězení (trestné činy velezrada a sabotáž). V r. 1960 propuštěn na amnestii, 1963 rehabilitován, 1966 znovu přijat do KSČ.

¹⁹² Holátko, Bohumil (1914–1998). Člen KSČ od r. 1947, vzděláním právník. Zaměstnán jako generální ředitel Keramického průmyslu. Zatčen v prosinci 1952, v únoru 1954 odsouzen ve skupině Václav Vlk a spol. k 14 letům vězení (trestné činy velezrada a sabotáž). V r. 1960 propuštěn na amnestii, 1963 soudně i stranicky rehabilitován.

¹⁹³ Novák, František (1914–?). Člen KSČ od r. 1937. Zaměstnán na Ministerstvu financí jako osobní tajemník Václava Kopeckého. Byl zatčen v prosinci 1952 a v únoru 1954 odsouzen ve skupině Václav Vlk a spol. k 8 letům vězení (tr. čin vyzrazení státního tajemství). Propuštěn v r. 1959, 1963 soudně i stranicky rehabilitován.

¹⁹⁴ Roušar, František (1905–1958), právník. Člen KSČ v letech 1926–1937 a poté znovu od r. 1945, mezitím člen strany národně socialistické. Pracoval jako advokát. V r. 1949 vyloučen z KSČ a v prosinci 1952 zatčen. V procesu se skupinou Václav Vlk a spol. v únoru 1954 odsouzen k 10 let vězení. Zemřel v lednu 1958 ve výkonu trestu, 1963 byl soudně, nikoliv však stranicky, rehabilitován.

¹⁹⁵ K osudům O. Závodského viz pozn. 24 dokumentu č. 13.

23. 12. nezákonně odsouzen ve shodě s předem politickým sekretariátem schváleným rozsudkem k trestu smrti a čtyři další s ním souzení soudruzi k dlouholetým trestům vězení. Žádosti O. Závodského o milost nebylo vyhověno. 25. 1. 1954 vzal politický sekretariát na vědomí zprávu o průběhu a výsledku trestního řízení. O. Závodský čekal na svůj ortel až do poloviny března 1954, kdy byl rozsudek vykonán. Dodnes je otřesná četba opětovných žádostí o milost pro svého nevinného muže, které zasílala H. Závodská v prvních měsících roku 1954 a které zůstaly nevyslyšeny.¹⁹⁶ Ještě 12. 4. 1954 psala např. prezidentu republiky A. Zápotockému, že žije v nejistotě o výsledku svých žádostí, ačkoliv v té době její muž již nežil.

30. 12. 1953 se konal proces proti Jos. Pavlovi. Ten, ačkoliv odmítal všechna obvinění a odolával všem donucovacím prostředkům, byl rovněž nezákonně odsouzen k 25 letům těžkého žaláře.

V šesti procesech s 10 členy skupiny pracovníků bezpečnosti, které se uskutečnily od září 1953 do ledna 1954, byl vynesena 1 trest smrti, 9 trestů celkem na 149,5 roků odnětí svobody, 8 trestů ztráty jmění, u 2 rozsudků byla vyhlášena ztráta čestných práv občanských navždy a u 7 ztráta čestných občanských práv celkem na 60 let.

Bohatá na procesy byla zejména první polovina roku 1954. 5. 1. 1954 projednal politický sekretariát návrh žaloby na některé vojenské velitele (generálové Vl. Drnec, Š. Drgáč a další) a také žalobu na D. Benaua.¹⁹⁷

8. 1. 1954 schválil politický sekretariát návrh žaloby na skupinu důstojníků (B. Kopold, O. Hromádka¹⁹⁸ a další) a 22. 2. 1954 pak návrh žaloby na slovenské komunisty V. Jančíka¹⁹⁹ a K. Moškoviče. (A ÚV KSČ – 02/5, a. j. 191, 196.) Většina těchto procesů, které skončily těžkými tresty pro obviněné, se konala v první polovině roku 1954. Např. v celkem šesti proce-

---

¹⁹⁶ Slovu „nevinný“ v hodnocení Pillerovy komise musíme rozumět v dobovém významu. Všechny komise zřízené ÚV KSČ měly za úkol rehabilitovat členy strany, nikoliv odpovédět na otázku práva a pravdy v procesech 50. let. Jestliže např. Závodská žádala o milost pro svého „nevinného“ muže, myslela to jistě vážně. Je třeba mít stále na mysli, že tehdy platilo bezvýhradně třídní právo a základní povinností člena strany bylo přispívat podle svých možností a schopností k likvidaci třídního nepřítele. Násilí a teror byly straníky považovány za zcela legitimní formy upevňování moci a jejich užívání proto nebylo spojeno s žádnou vinou nebo dokonce trestným činem. Žádná komise také nevyjádřila, že by se justice a strana dopouštěly zločinů na třídních nepřítelích.

Jak „nevinným“ asi byl Osvald Závodský, ukazuje jeho běh života. Členem strany byl od r. 1937, jako straník bojoval ve Španělsku. Po válce se vrátil z Francie a pracoval v aparátu KSČ. Po Únoru nastal jeho rychlý vzestup: v listopadu 1948 je příslušníkem BA odboru StB a od r. 1949 jeho velitelem, již od září 1950 (tedy v období monstrprocesů) se stal velitelem StB v hodnosti plukovníka. Šlo o období, ve kterém vyšetřovatelé StB připravovali „výslechové protokoly“ podle scénáře a požadavků prokurátorů. Dnes známe kupříkladu jeho podíl na smrti P. Toufara. V lednu 1951 byl zatčen a v březnu 1954 popraven. Odsouzen však nebyl za zločiny spáchané na třídních nepřítelích, ale jako „vnitřní nepřítel strany“. Z pohledu třídního práva byl tedy – i když zločinec – nevinný. Osvald Závodský nesl přímou odpovědnost za zločiny, které byly Komunistickou stranou spáchány. Jeho vlastní strana ho, stejně jako řadu svých dalších „nevinných“ členů, odměnila absolutním trestem.

¹⁹⁷ Benau, Dezider (1905–1962). Člen sociální demokracie, po válce KSČ. Vedoucí kulturně-propagačního oddělení Slovenské odborové rady. Zatčen v červnu 1951 a v srpnu 1954 odsouzen („skupina v KSS“) k trestu 4 let (tr. čin vyzrazení státního tajemství). V r. 1955 byl propuštěn.

¹⁹⁸ Hromádka, Otakar (1909–?). Člen KSČ od r. 1930. Zaměstnan na MNO jako sekretář armádního vedení stranické práce. Byl zatčen v únoru 1951 a v dubnu 1954 odsouzen ve „skupině generálů“ na 12 let vězení (tr. činy sabotáž a velezrada). V r. 1956 byl zproštěn obžaloby a propuštěn, 1963 rehabilitován a bylo mu vráceno členství v KSČ.

¹⁹⁹ Jančík, Vojtěch (1908–?). Člen KSČ od r. 1931. Kádrový referent NHK ÚV KSČ, později referent kádrového oddělení ÚV KSS. Zatčen v lednu 1952 a v srpnu 1954 odsouzen („skupina v KSS“) k trestu odnětí svobody na 12 let (tr. čin velezrada). V r. 1959 podmíněně propuštěn na svobodu, 1963 soudně i stranicky rehabilitován.

sech se skupinou generálů a důstojníků, které se konaly během roku 1954, byly u 8 nevinně odsouzených vyneseny rozsudky na 128 roků odnětí svobody, u všech propadnutí celého jmění a ztrátu občanských práv celkem na 72 let.

Prvním velkým procesem v roce 1954 byl proces s M. Švermovou a dalšími stranickými funkcionáři. M. Švermová, která byla i přes nedostatek důkazů nadále držena ve vazbě, byla znovu vyšetřována po Slánského procesu 30. 7. 1953 a podle sdělení velitele vyšetřování pplk. M. Moučky přiznala svou vinu. (Dopis M. Moučky ministru vnitra z 10. 12. 1953 zní: „Na Váš příkaz zasílám protokol sepsaný 30. 7. 1953 s M. Švermovou. V protokolu z 30. 7. 1953 Švermová přiznává svou vinu, že dělala škůdcovskou činnost, se Slánským rozkládala stranu, rozmísťovala nepřátelské živly atd.“ (A ÚV KSČ, Komise I, a. j. 287.) 18. 1. 1954 projednával politický sekretariát ÚV KSČ návrh žaloby na M. Švermovou a další soudruhy, vypracovaný Ministerstvem vnitra a předložený R. Barákem, a schválil jej s některými připomínkami. Z nich byla nejdůležitější ta, aby se v žalobě silně zdůraznil hlavní delikt – spoluúčast na spiknutí. (A ÚV KSČ – 02/5, a. j. 193. Schůze PS ÚV KSČ 18. 1. 1954.)

V neveřejném procesu před Nejvyšším soudem ve dnech 26.–28. 1. 1954 byla M. Švermová odsouzena na doživotí a další soudruzi (J. Taussigová, M. Landa, P. Lomský, V. Fuchs, E. Polák a B. Hájek) k celkem 113 letům odnětí svobody. U všech odsouzených ohlásil soud propadnutí jmění, jednomu byla odňata čestná občanská práva navždy a u šesti celkem na 60 let. M. Švermové byl prokurátorem dr. E. Švachem²⁰⁰ navržen dokonce trest smrti.

Zprávu o průběhu procesu, předloženou opět R. Barákem, projednával politický sekretariát ÚV KSČ 1. února 1954. Říká se v ní: „Švermová v postatě doznala skutkové okolnosti uvedené v administrativním protokolu. Během celého výslechu popírala nepřátelský úmysl ... byla plně usvědčena Lomským a Landou ... Landa popřel jakoukoliv vinu. Prohlásil, že protokoly podepsal jenom proto, že je již 3 roky ve vazbě.

Taussigová odmítla jakékoliv obvinění z trestného činu, tvrdila, že ... její zásluhou byl odhalen Šling a Slánský. Při výslechu nedošlo k žádným rušivým momentům.“ (A ÚV KSČ, 02/5, a. j. 196.)

Tato zpráva o průběhu procesu s M. Švermovou je značně zkreslená a R. Barák, který ji předkládal politickému sekretariátu, to velmi dobře věděl. Jsou k dispozici tři svědecké vzpomínky (V. Široký, E. Švach a pracovník Ministerstva spravedlnosti Lenert), z nichž zjišťujeme, že průběh přelíčení byl takový, že se během jeho konání musela sejít meziministerská resortní porada, na níž byly vysloveny námitky k slabosti procesu a projednán názor, že by proces měl být přerušen. (Tyto námitky přednesl dr. Urválek, prokurátor dr. E. Švach však s ním nesouhlasil.) Závěr této porady po zprávě dr. Urválka, že M. Švermová před soudem nedoznává trestní činnosti a že její výpověď je pouhá sebekritika, dělal R. Barák; ten podle svědectví měl prohlásit, že to politický sekretariát znal, když rozhodl o žalobě, a že je třeba rozhodnout podle tohoto usnesení – tj. Švermovou odsoudit. (A ÚV KSČ, Komise I, a. j. 305, 306, 207.)

Hluboký a rozsáhlý dopad měla na celý společenský a státní život, a zejména pak celý slovenský národní život, otázka tzv. slovenského buržoazního nacionalismu, která v roce 1954 dospěla až k nezákonnému procesu proti G. Husákovi a dalším slovenským soudruhům.

---

²⁰⁰ Švach, Eduard (1921–?). Člen KSČ od r. 1945. Původním povoláním dělník, v r. 1949 vybrán do právnické školy pracujících. Postupně okresní prokurátor, od r. 1953 vedoucí trestněsoudního odboru Generální prokuratury, od r. 1956 náměstek generálního prokurátora. Hlavní žalobce v případě M. Švermová a spol. V letech 1955–1957 byl členem komise pro prověření politických procesů, z titulu této funkce se stavěl proti rehabilitacím a jejich revizím. Roku 1958 mu bylo uděleno vyznamenání Za vynikající práci. V r. 1963 doporučeno přeradit ho do funkce krajského prokurátora.

Trestní oznámení proti skupině tzv. slovenských buržoazních nacionalistů vypracovalo Ministerstvo národní bezpečnosti 23. dubna 1953. Toto oznámení, které neobsahovalo žádné důkazy o trestné činnosti a do něhož byla vnesena celá řada nespravedlivých politických obvinění, projednalo předsednictvo ÚV KSS 6. 5. 1953 a politický sekretariát 12. května 1953. Bylo usneseno návrh přepracovat, a k tomu účelu byla vytvořena komise ve složení: Bacílek, dr. Rais, Benada, Gažík.²⁰¹ Složení této komise bylo schváleno zasedáním PÚV KSČ 12. května 1953. O tom, že o přípravě procesů byli informováni všichni tehdejší představitelé strany, svědčí např. Bacílkův dopis A. Novotnému z 10. září 1953, ve kterém K. Bacílek A. Novotnému sděluje, že je nutno posečkat s vypracováním žaloby, protože G. Husák popírá obvinění, a z kontextu dopisu vyplývá, že Bacílek chápe vypracování žaloby jako úkol, „který mu byl uložen politickým sekretariátem“. K sestavení obžaloby využila komise osobních vyjádření značného počtu vedoucích stranických funkcionářů, směrnic a pokynů politického sekretariátu ÚV KSČ a předsednictva ÚV KSS. Zejména byly využity písemné připomínky V. Širokého z 6. června 1953 a K. Bacílka z října 1953. Konečnou variantu návrhu obžaloby předložil politickému sekretariátu ÚV KSČ ministr vnitra R. Barák. Politický sekretariát jej projednal a schválil 8. 3. 1954 a uložil R. Barákovi a generálnímu prokurátorovi V. Alešovi²⁰² předložit politickému sekretariátu ještě návrhy na výši trestů. (A ÚV KSČ, Komise I, a. j. 201.) 31. 3. 1954 pak politický sekretariát znovu jednal o organizačním zajištění procesu a o předložených návrzích trestů, které zněly: G. Husák na doživotí, D. Okáli do 25 let, I. Horváth do 23 let, L. Holdoš do 20 let a L. Novomeský do 16 let. (A ÚV KSČ, Komise I, a. j. 205.) V závěrečném usnesení této schůze bylo doporučeno překvalifikovat u L. Novomeského 3. odstavec a dát mu nejnižší trest. Bylo rovněž schváleno, aby po odpykání pěti let (včetně vazby) byl L. Novomeský propuštěn.

K vedení procesu byla ustavena zvláštní politická komise, kterou vedl člen předsednictva ÚV KSS P. David²⁰³ a členy byli: Klokoč, Michalička, Melichar, Moučka a Gešo.

²⁰¹ Gažík, Štefan (1912–?), slovenský komunistický politik, původně dělník. V letech 1935–1942 dozorce ve vězení, z této pozice se zapojil do domácího odboje. V letech 1942–1943 vězňem, účastnil se bojů SNP. V letech 1948–1954 poslanec SNR, 1950–1951 místopředseda SNR, 1950–1955 člen ÚV KSS, 1954–1960 poslanec NS. V letech 1951–1953 pověřenec – předseda Slovenského úřadu pro věci církevní, 1953 pověřenec lehkého průmyslu, 1953–1955 pověřenec zemědělství. Až do r. 1971 působil v různých řídicích hospodářských funkcích.

²⁰² Aleš, Václav (1905–1969), pracovník čs. justice. Po ukončení studia práv v r. 1934 pracoval u Okresního soudu a Státního zastupitelství v Táboře, 1938 přeložen k Okresnímu soudu v Lomnici nad Popelkou. V r. 1944 totálně nasazen (jako úředník), po osvobození se vrátil na své původní místo. V Lomnici nad Popelkou byl i veřejně činný: předseda MNV, předseda MO KSČ (člen od r. 1945), resp. OV KSČ, člen MAV (místní akční výbor) NF. Prováděl reorganizaci soudnictví v hradeckém kraji, v dubnu 1948 pověřen vedením Státního zastupitelství v Jičíně, v únoru 1949 pak vedením Okresní prokuratury v Praze, odkud byl ale po dvou měsících povolán na MS (vedoucí odd. pro státněbezpečnostní agendu). Od února 1950 vedoucím Generální prokuratury (náměstek generálního prokurátora), začátkem r. 1953 pak jmenován generálním prokurátorem. Byl jedním z žalobců v tr. věci Slánský a spol. V r. 1956 odvolán z funkce a jmenován náměstkem generálního prokurátora. V prosinci 1957 přeřazen k MS (ředitel Právníckého ústavu MS).

²⁰³ David, Pavol (1899–1970), slovenský funkcionář KSČ a KSS. Původním povoláním dělník, člen KSČ od r. 1921. Roku 1926 přešel do služeb stranického aparátu (obvodní tajemník ve Spišské Nové Vsi, později krajský tajemník v Žilině). Na základě sebekritiky a pro podezření ze styků se skupinou, která vedla boj proti K. Gottwaldovi, byl z funkce uvolněn. Mimoto se mu tehdy nahromadil víceletý trest za politickou činnost, a tak v r. 1931 se souhlasem vedení KSČ emigroval do SSSR. Přijal sovětské občanství a stal se členem VKS(b). Koncem r. 1944 byl povolán do Rudé armády jako politický pracovník štábu 4. ukrajinského frontu. Od r. 1945 působil v politických funkcích, až do r. 1948 v okresním měřítku. V letech 1949–1952 vedoucí tajemník KV KSS v Žilině, 1950–1966 člen ÚV KSS, 1952–1963 tajemník ÚV a člen předsednictva ÚV (z funkce odvolán pro „politické chyby“). V letech 1954–1966 člen ÚV KSČ, 1958–1962 člen předsednictva ÚV. V letech 1960–1964 poslanec SNR, 1948–1964 poslanec NS. Roku 1954 stál v čele komise pro politické zabezpečení

O tom, že iniciativa vycházela především od politických orgánů, svědčí mimo jiné i dopis vyšetřovatele B. Doubka z 29. července 1953, v němž přiznává, že se až dosud přes veškerou snahu nepodařilo Státní bezpečnosti žádné nové důkazy získat, a žádá tedy ministra K. Bacílka, aby jim on sám, případně politické orgány, slíbené důkazy dodali.

Proces se skupinou tzv. slovenských buržoazních nacionalistů se konal 21.–24. dubna 1954 v Bratislavě a probíhal tak, jak byl předem narežirovaný a připravený bezpečnostními orgány a politickým sekretariátem ÚV KSČ a orgány ÚV KSS. Nejvyšší soud odsoudil G. Husáka na doživotí, L. Novomeského na 10 let, D. Okáliho na 18 let, L. Holdoše na 13 let a I. Horvátha na 22 let ztráty svobody. U všech těchto pěti nevinně odsouzených soudruhů bylo také vyhlášeno propadnutí jmění a ztráta čestných občanských práv celkem na 50 let.

Zprávu o průběhu tohoto procesu projednával politický sekretariát na schůzi 16. 8. 1954 a schválil ji přesto, že jeho členové (a také R. Strechaj, K. Bacílek a P. David z předsednictva ÚV KSS) dobře věděli o obraně, zejména G. Husáka, proti nespravedlivým obviněním jak v době vyšetřování, tak i v průběhu procesu.

V červnu 1954 proběhly ještě dva politické procesy – jednak proces s národohospodářskými pracovníky (J. Goldmann, Fr. Kollár, J. Jičínský, J. Bárta, Zd. Rudinger, M. Lewinter), k nimž byl přiřazen též J. Smrkovský, a za druhé proces s dr. ing. E. Outratou.

Přípravu procesu s národohospodáři projednával politický sekretariát ÚV KSČ 10. 5. 1954. Návrh žaloby, který předložil R. Barák, nebyl schválen a R. Barákovi a V. Alešovi bylo uloženo žalobu přepracovat a doplnit podle připomínek politického sekretariátu. O jaké připomínky šlo, není bohužel známo, neboť zápis z jednání neexistuje. Známa jsou jen místa diskutujících R. Barák, K. Bacílek, A. Novotný, J. Dolanský, A. Zápotocký, V. Kopecký, V. Široký. (A ÚV KSČ, 02/5, a. j. 212.) Přepracovaný návrh žaloby schválilo politické byro 21. 6. 1954. (A ÚV KSČ, 02/2.)

K hlavnímu procesu s národohospodáři došlo 7. 8. 1954 a všichni obvinění byli odsouzeni k vysokým trestům vězení. Když 23. 8. 1954 politické byro projednávalo zprávu o průběhu tohoto procesu, ostře vytklo ministru spravedlnosti a generálnímu prokurátorovi, že nepředložili stranickému orgánu předem návrhy na předpokládané výše trestů a v usnesení je přímo řečeno, že tuto zprávu musí předložit dodatečně. Politbyro dále upozornilo V. Škodu a V. Aleše, že „při důležitých procesech jsou povinni podle starého usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ před uskutečněním soudních procesů předložit politickému byru ÚV KSČ úvahu a názor generálního prokurátora o předpokládané výši trestů pro obžalované v nastávajícím procesu“. (A ÚV KSČ, 02/5, a. j. 10.)

Po tomto procesu následoval ještě proces s dr. ing. Outratou, který měl být původně souzen s národohospodáři, ale byl ze zdravotních důvodů z tohoto procesu vyjmut a souzen zvlášť 5. 11. 1954.

V procesech s celkem 11 členy skupiny národohospodářů, které se uskutečnily v roce 1954, byli tito nevinně obvinění odsouzeni celkem na 204 let odnětí svobody a 10 z nich k propadnutí jmění.

Politické procesy, ve kterých byli odsouzeni národohospodáři za údajné sabotování socialistické výstavby, přinesly i řadu dalších vážných negativních důsledků. Byly současně ortelem nad jinou možnou alternativou rozvoje čs. ekonomiky, znamenaly faktické zavržení hospodářských odborníků tzv. podnikatelského typu, podlomily technickou a ekonomickou inicia-

---

přípravy a průběhu procesu s tzv. buržoazními nacionalisty. Nesl spoluzodpovědnost za nezákonnosti 50. let, osobně se angažoval v přípravě politických procesů (Slánský a spol., slovenští buržoazní nacionalisté a jiné).

tivu řídicích pracovníků, podnikavost a úsilí o prosperitu ekonomiky, nemluvě již o tom, že na významné funkce byli po prověrkách dosazováni lidé podle politických hledisek, z nichž řada však mohla fungovat jen díky přijatému systému řízení.

Kromě následných procesů po procesu s tzv. centrem je třeba k procesům těchto let přiřadit i další procesy s jednotlivými stranickými funkcionáři, kteří nebyli začleněni do žádných větších skupin, a proces s tzv. ilegálním vedením sociální demokracie (Vl. Görner²⁰⁴ a spol.).

Většina komunistů strávila ve vězení před svým odsouzením několik měsíců, ale mnozí také několik let. V této době neprodyšné izolace každý z nich, jak byl jiný na svobodě, byl jiný i ve vězení. Mezi zatčenými komunisty byli lidé, kteří měli dost sil být i v tomto vězení hrdiny. Řada „španěláků“ (např. J. Pavel aj.), ale také J. Taussigová, M. Švermová, G. Husák, J. Smrkovský a další, nevzdali se ani v těch nejhrošších podmínkách boje za svou čest. I když lámání fyzickým i duševním utrpením, deptání morálně, i oni měli okamžiky, kdy již nemohli dále a v těch chvílích podepisovali nepravdivá doznání, stačila chvilka, několik dnů, aby vše zase odvolali. Tak např. po osmi měsících odvolal J. Smrkovský všechna dříve učiněná doznání. J. Taussigová i M. Švermová celkem ochotně přiznávaly své chyby, ale odmítaly doznat záměrnou nepřátelskou činnost. Odmítaly také souhlasit s argumentem, že je to strana, která potřebuje a žádá na nich jejich doznání. Rozhodně odmítal obvinění G. Husák. Ve své izolaci část z nich došla dříve či později k přesvědčení, že jde o „nějakou jagodovštinu“²⁰⁵ apod., která právě stranu nejvíce a nejhrošěji postihuje (Taussigová, Smrkovský, Husák a jiní). U procesů, které s nimi pochopitelně nemohly být v „hlavním období“, protože zde nebyla záruka, že „nezkazí“ naplánované divadlo, se velmi rezolutně bránili (zvláště např. G. Husák).

Po určitou dobu se takto chovala většina zatčených komunistů. Někdo třeba jenom několik dnů (Simone, Frejka), jiný týdny, měsíce. Ale zápas osamocенého jedince s hroznou mašinérií byl nad jejich síly. Docházelo u nich ke zlomu, vzdávali se. Pro některé bylo takovým okamžikem zlomu přesvědčení, že tím slouží straně (Frank, Frejka, částečně i Clementis, Reicin – snad doufali, že jim to strana nezapomene – při rozhodování o výši trestu). Mnozí nevydrželi útrapy fyzického a duševního násilí. Rezignovali a začali přiznávat to, co jim bylo k přiznání předkládáno, ačkoliv to nebyla pravda. Jejich stanovisko vyjádřil např. ve svém předsmrtném dopise K. Gottwaldovi L. Frejka: „...Když jsem asi po 4 dnech viděl, že Vy, vážený pane prezidente, mne patrně považujete ze škůdce a zrádce a že to je i názor bezpečnostních orgánů, které pro mne ve vyšetřování reprezentovaly pracující lid, řekl jsem si, že patrně já subjektivně mám o sobě a o tom, co jsem chtěl, nesprávnou představu. Od toho dne postavil jsem se jako člověk, který byl více než 30 let činný v dělnickém hnutí – věřte mi, prosím, pane prezidente – poctivě a nemilosrdně na objektivní stanovisko čsl. pracujícího lidu a přinutil jsem

²⁰⁴ Görner, Vladimír (1904–1972), sociálně demokratický politik a novinář. Člen ČSSD od r. 1920. Funkcionář organizace sociálnědemokratické mládeže a Mezinárodního výboru socialistického studentstva, spolupracovník tiskovin Právo lidu a Nová svoboda, 1927–1930 šéfredaktor čas. Obrana, poté čas. Mladý socialista. Za německé okupace člen ilegálního ústředí strany, 1944–1945 vězněn. Předseda pražské organizace a poslanec NS, jeden z představitelů protifierlingerovského křídla. Po únoru 1948 byl perzekvován, 1954 zatčen a ve vykonstruovaném procesu (údajný vedoucí ilegálního vedení sociálnědemokratické strany) odsouzen na doživotí. Vězněn byl do prosince 1963.

²⁰⁵ Jagodovština: míněn je pravděpodobně styl represí prováděných uvnitř vlastní strany, v tomto případě VKS(b), ve druhé polovině 30. let, kdy byli coby největší nepřátelé odhalováni (pochopitelně mimo jiných) čelní straničtí činitelé, kteří byli následně odsuzováni ve vykonstruovaných procesech tzv. Velkého teroru. První násilná vlna těchto čistek probíhala v době, kdy stál v čele komisariátu vnitra Genrich Grigorjevič Jagoda (vl. jm. Jenoch Girševič Ieguda); v čele NKVD byl od 10. 7. 1934 do 26. 9. 1936, organizoval první dva moskevské procesy. Sám se stal obětí Stalinova teroru a 15. 3. 1938 byl popraven.

se, abych veškerou svou činnost viděl očima vyšetřujících orgánů, a podle toho jsem také, co nejostřeji proti sobě, po celou dobu vypovídal...“

Mnozí z obžalovaných v hlavním procesu začali si sami od tohoto okamžiku psát svou obžalobu (London, Löbl, Clementis, Simone – pokládal to údajně za své poslední publicistické dílo ve prospěch komunismu!). Někteří z nich zřejmě opravdu uvěřili stalinskému heslu, že „když se kácí les, létají třísky“, a považovali sami sebe za třísku, která nějakým omylem (a v tomto smyslu hledali konkrétní viníky této „náhody“) byla přihozena na oheň spolu s lesem skutečných zrádců a špiónů (Frank, Šváb, Frejka).

Někteří zatčení věděli zcela jasně, o co jde, znali metody StB, a proto se začali rychle přiznávat. Byli to např. zatčení bývalí pracovníci StB, vojenské kontrarozvědky, ale i lidé s velkým rozhledem, se znalostí logiky podobných procesů v SSSR a lidových demokraciích.

Mnozí z obžalovaných v hlavním procesu, soudě podle jejich posledních dopisů na rozloučenou, uvěřili tomu, že nedostanou trest smrti, že jim bude dána možnost dalšího života. V tom je zřejmě utvrzovali i jejich vyšetřovatelé, ale nejen ti. Také oficiální návštěva ministra bezpečnosti K. Bacílka u mnohých z nich při vyšetřování a téměř u všech těsně před zahájením procesu nasvědčovala tomu, že jejich vina bude posuzována podle toho, jak vystoupí před soudem.

Část zatčených komunistů od okamžiku svého zlomu ochotně vypovídala nejen na sebe, ale rozšiřovali i okruh možných viníků (Nový, Löbl, London atd.), jiní přiznávali jen své vlastní chyby, vymýšleli si neexistující jména (Smrkovský hojně, zvláště z počátku vyšetřování, Šling, ale také Reicin) nebo udávali jména těch, kteří již byli zatčeni před nimi (Frank, Slánský). Někteří se snažili zřejmými nepravdami a nesmysly přivolat pozornost svých bývalých mocných přátel na svobodě (Šling, Simone, Smrkovský, Löbl).

Byli i takoví zatčení, kteří ve snaze po záchraně a pod hrozným tlakem poměrů ve vězení se přizpůsobili natolik, že ochotně vypovídali a stávali se také přímo spolupracovníky StB, tj. začali pracovat jako agenti na celách svých bývalých soudruhů. Např. Stavinoha si kladl za čest, že to byl on, kdo „udělal“ Haška, Clementise apod., V. Nový, který byl dán na celu k Smrkovskému, udal na svého soudruha i jeho konkrétní plán, který si tento chystal k soudu, aby tam mohl rozbít jednotlivá nepravdivá tvrzení obžaloby. Benda poctivě „hlídal“ Slánského atd.

Moc bezpečnosti na vězně byla tak hrozná, že je takovým postupem dostávali do těžkých situací, jak např. ukazuje stanovisko příslušných orgánů k návrhu milosti pro V. Nového. Správa nápravných zařízení uvádí, že „...odsouzený V. Nový musel být odvolán z pracovního útvaru, protože byl vystaven neustálému ponižování a bití ze strany spoluvězňů pro jeho kladný postoj k lidově demokratickému zřízení a pomoc, kterou poskytoval pracovníkům ve vězení při odhalování různých nesprávností ze strany vězňů v útvarech, kterými procházel... Dle sdělení s. pplk. Doubka odsouzený V. Nový se již při vyšetřování, a hlavně při vyšetřování protistátního spikleneckého centra, choval velmi dobře a svými výpověďmi pomáhal usnadňovat usvědčení ostatních protistátních zločinců. Rovněž ve výkonu trestu se choval dobře jak v práci, která je mu přidělena, tak i k orgánům správy nápravných zařízení v jejich agenturní činnosti mezi odsouzenými...“

Všeobecně lze říci, že naprostá většina zatčených věřila, že svým postojem ve vězení, ať byl jakýkoliv, slouží straně a že jedná jako komunist.

4. Mechanismus na výrobu politických procesů

Politický systém nebyl schopen zabránit tomu, aby jakékoliv vnější i vnitřní impulsy přerostly v rozsáhlé politické procesy. K vnějším vlivům patřil především tlak důsledků studené války a skutečnost, že od chvíle, kdy v lidových demokraciích začaly procesy – od Rajkova procesu – vznikalo přesvědčení u představitelů socialistických států, že v Československu existuje jakési centrum velkého mezinárodního spiknutí. Dokonce nechyběly náměty na koordinaci bezpečnostních orgánů socialistických států pod vedením pracovníků sovětské bezpečnosti. V této souvislosti je nutné hodnotit i kritické hlasy, které vůči ČSR zazněly v říjnu a prosinci 1950 v RVHP, na poradě v lednu 1951 o vojenských otázkách, i kritická slova Stalina v polovině roku 1951 (jednání s A. Čepičkou) a také rezolutní prohlášení Kl. Gottwalda, že Československo nebude nikdy druhou Jugoslávií. Z vnitřních impulsů šlo zejména o sektářské tendence v politice a různé projevy zneužívání moci.

Politický systém nejen že nezabránil politickým procesům, ale na jeho základě se postupně zformoval mechanismus na jejich výrobu.

Vznikl v rámci politického systému, zůstal jeho součástí a měl v něm zvláštní postavení. Byl považován za nejuvědomělejší část politického systému a státního aparátu a způsob jeho činnosti politický systém zpětně ovlivňoval. Mechanismus nebyl početně velký, ale jeho mocenská pozice ve státě byla značná. Vyznačoval se schopností vytvářet si podmínky pro svou dlouhodobou existenci. Dalším jeho znakem byla jistá kádrová stabilita, která trvala téměř deset let a tvořila jednu z hlavních příčin pomalé a nedostatečné rehabilitace. Jeho struktura a způsob práce se uzpůsobily tak, aby znemožňovaly odhalit pravdu v průběhu procesů a později o procesech. Vzniklo tedy zvláštní mocenské ústrojí, které nebylo nikomu odpovědné, zbavené jakýchkoliv kontrolních vazeb, vymykalo se zákonům, postavilo se nad společnost a osobilo si moci, které mu nepříslušely. Už sama existence tohoto ústrojí byla v rozporu s ústavou.

Mechanismus na výrobu politických procesů tvořily tři hlavní články: politické orgány, složky bezpečnosti a justice. Mezi nimi existovaly vztahy spolupráce i podřízenosti.

Z politických orgánů patřil do mechanismu především úzký kruh funkcionářů, kteří rozhodovali přímo o procesech: Kl. Gottwald, A. Zápotocký, ojediněle V. Široký a ministr národní bezpečnosti L. Kopřiva a od roku 1952 K. Bacílek, později i ministr vnitra R. Barák, dále členové politického sekretariátu A. Čepička, J. Dolanský, V. Kopecký, A. Novotný, od r. 1954 členové politického byra. Významná úloha náležela Kl. Gottwaldovi. Rozhodoval o zatčení většiny vedoucích funkcionářů, byl informován o výsledcích vyšetřování a zasahoval i do přípravy velkých politických procesů.

Politické orgány a jejich členové v řadě svých politických stanovisek a usneseníh či projevech poskytovali pracovníkům v bezpečnosti a justici potřebné směrnicí k jejich práci i ideové zdůvodnění jejich rozhodnutí. Ti pocíťovali stranickou povinnost plnit usnesení a názo-ry orgánů a jeho čelných představitelů. Cítili se vázání stranickou disciplínou a mnozí z nich byli přesvědčeni, že slouží straně, i když jejich činy odporovaly programu a úkolu strany. Charakteristická v tomto smyslu jsou slova K. Švába: „...osvojil jsem si, že to, co provádíme my – úzká skupina představující vedení strany – je správné, i kdyby to bylo tisíckrát v rozporu se zákonem a mělo i zločinný charakter.“

Součástí této složky politických orgánů se stávaly i rozličné politické komise a útvary, které se různým způsobem podílely na procesech. Patří sem komise pro řešení případu Field – Pavlík, komise pro přešetření případu Šling – Švermová, ale rovněž bezpečnostní komise i komise stranické kontroly. Ačkoliv činnost bezpečnostní komise a KSK nelze jako celek spo-

jovat s politickými procesy, existovaly v jejich práci mnohé prvky, které přímo s politickými procesy souvisely. Např. řada materiálů KSK se stala předmětem i důkazem ve vyšetřování bezpečnosti apod. Bezpečnostní komise schvalovala přípravu procesů (v roce 1949–1950) a výši trestů. K politickým útvarům, které se podílely, opět ne celou svou činností, na politických procesech, především náležela dvě oddělení ÚV KSČ – pro evidenci a kádrové. Obě měla styk s bezpečností a dodávala jí potřebné kádrové materiály a informace o jednotlivých osobách. Úzké spojení s orgány bezpečnosti udržovali zejména někteří pracovníci oddělení pro evidenci, z něhož někteří přešli i na bezpečnost pracovat, ačkoliv zůstávali ve stavu zaměstnanců ÚV KSČ.

Postavení politických orgánů ve změněném mechanismu bylo zvláštní právě tím, že vyjadřovaly, byť v obecné formě, ideově politický záměr pro ostatní složky mechanismu a uplatňovaly současně svou vedoucí a mocenskou pozici vůči nim. Jejich vztah ovšem nebyl jednostranný, v němž by ostatní články hrály pouze úlohu pasivních vykonavatelů. Ony vyvíjely aktivitu, zvláště bezpečnost, podněty nejen naplňovaly, ale rozvíjely, přinášely falešné podklady pro rozhodování politických orgánů a zneužívaly je také pro svoje záměry. V tomto vztahu zcela zmizel nutný moment jejich kontroly.

Zvláště důležité bylo postavení bezpečnosti a její vztah k ostatním článkům. Od konce druhé světové války usilovalo vedení strany získat hlavní složky bezpečnosti pod svůj vliv. Proto také do bezpečnosti přešla řada stranických funkcionářů, kteří většinou dříve na tomto úseku nepracovali. Se zostřujícím se napětím ve státě strana stále více využívala některých bezpečnostních složek k realizaci záměrů své politiky v boji proti politickým odpůrcům. A tak se utvářel zvláštní vztah mezi stranou a bezpečností, kdy straničtí funkcionáři i členové s bezpečnostními orgány spolupracovali, a stranické vedení buď přímo bezpečnost řídilo, nebo ji ovlivňovalo a zasahovalo do ní.

Po Únoru dochází ke změně v postavení bezpečnosti i v jejím vnitřním životě. V činnosti Státní bezpečnosti postupně vystupují do popředí nové úkoly dosud nezvyklé – politické procesy. Věnovala se jim pouze část státněbezpečnostního aparátu, ale ovlivňovala činnost ostatních složek. Nové bylo především to, že bezpečnost v podstatě dosud žádné velké politické procesy s úspěchem nedělala a neměla zkušeností. Metody práce byly zcela odlišné. Politické procesy nejsou dělány na základě získaných důkazů, ale na základě politických směrnic vedení. K tomuto účelu musí bezpečnost „odhalovat politické záměry“ údajných nepřátel, vyvozovat je z jejich projevů, článků, z překvalifikování politických i jiných činů, z kombinace těchto činů, k hledání a vymyšlení jejich politické nebezpečnosti. Na tyto úkoly nedostačovaly zkušenosti dosavadních bezpečnostních pracovníků, neboť příprava politických procesů vyžadovala nový typ pracovníka – politicky „uvědomělého“ a bezduše plnícího příkazy. A tak dochází ke kádrovým změnám toho útvaru bezpečnosti, který se nejaktivněji podílel na výrobě procesů.

Kádrové změny probíhaly od konce roku 1948, ale nejintenzivněji od vzniku Ministerstva národní bezpečnosti. Už sám zrod ministerstva byl politicky nesprávný a znamenal další hrubý zásah do politického systému. Jeho výstavba je poznamenána politickou neodpovědností. Do čela byli postaveni funkcionáři, kteří svými schopnostmi neodpovídali tak významné funkci.

Do Státní bezpečnosti přicházela řada nových příslušníků. Hlavním měřítkem při výběru byla „politická uvědomělost a věrnost“, a tak se do útvaru pro politické procesy na různé úseky dostali nekvalifikovaní pracovníci, ať už přišli z Lidových milicí, ze stranického aparátu či z jiných úseků. K této neodbornosti se přidala ještě životní nezkušenost. Většina těchto lidí [byla] neobyčejně mladá – mezi 20 až 28 lety – tedy nezkušená, nedotvořená životem, s neobyčejně malým kvantem životních poznatků, a tedy snadno podléhající různým „přesvěd-

čením“, nekritickému fanatismu, a pochopitelně ctižádosti a představám o svém výsostném postavení ve společnosti. Odpovědnost za ně, z nichž většina věřila, že plní „svaté stranické poslání“, nesou ti, kteří takovým způsobem budovali nejcitlivější útvar státní moci.

Důsledky této skutečnosti byly značné. Postihly oběti procesů i jejich tvůrce. Uveďme alespoň jeden případ: mnozí pracovníci bezpečnosti si ještě v roce 1963 neuvědomovali, že porušovali zákony, a svoje přesvědčení zdůvodňovali tím, že žádné zákony neznali a že plnili jen stranické pokyny. Neznalost zákonů u mnohých rozmnožovaly další neznalosti, nedovedli provádět výslechy, sepisovat protokoly – nejelementárnější úkony bezpečnostních pracovníků. Ale ani jejich politická úroveň neodpovídala často potřebě. Vymýšleli si fantastická obvinění, různé kombinace špionážních spojů, sérii politických úchylek, chyb, záměrů, to vše svědčí o stupni politické vyspělosti tvůrců. Svoji nedostatečnou kvalifikaci nahrazovali fyzickým a psychickým nátlakem a mučením, apelem na komunistické uvědomění zatčených, vzájemným soutěžením v délce výslechů a jinými formami. Tento způsob nebyl používán u všech zatčených, u některých došlo ke zvláštním vztahům mezi vyslýchanými a vyslychajícími, kdy si vyslychající sami psali svoje výpovědi a dávali jim „politickou úroveň“.

Bezpečnostní aparát byl vystaven důležitým vnějším zásahům. Promítaly se v něm vlivy vycházející z politického vedení, z komise stranické kontroly, od sovětských bezpečnostních orgánů a mnohé další. Výsledkem těchto vlivů bylo, že Státní bezpečnost procházela řadou změn, mezi jejími příslušníky existovalo silné napětí a pocity nejistoty, a současně podezírání.

V rozmezí let 1948–1952, tedy za čtyři roky, se několikrát vyměnil velitelský sbor bezpečnosti. V roce 1948 odešel Št. Plaček, později byl zatčen, v následujícím roce J. Veselý, velitel StB, v roce 1950 přešla bezpečnost pod nového ministra L. Kopřivu a Státní bezpečnost řídil K. Šváb a O. Závodský. Na počátku roku 1951 celé vedení bezpečnosti bylo zatčeno, do vedení StB přichází Hora, pracovník KSK, na místo náměstka ministra jiný pracovník KSK A. Bína. Koncem roku 1951 odcházejí oba z funkce, později i L. Kopřiva. Velitelem StB se stává A. Prchal, ministrem K. Bacílek, později A. Prchal jeho náměstkem.

Všechny tyto změny byly důsledkem politického zápasu o bezpečnost, k jejímuž vedení měli někteří pracovníci KSK a sověští poradci do roku 1951 nedůvěru. Každá tato změna znamenala pokles politické i odborné kvalifikace vedení příslušných útvarů bezpečnosti. Důsledky však zasahovaly přímo do vnitřního života Státní bezpečnosti, způsobovaly v něm značné rozpory.

Každý příchod některého vedoucího pracovníka doprovázel příchod dalších pracovníků a vyvolával nedůvěru k těm dosavadním. Odchodem Št. Plačka padl stín nedůvěry na jeho spolupracovníky, se zatčením velení v roce 1951 je na jedné straně spojen návrat L. Janouška, dr. Mudry (byl v TNP) a příchod B. Klíchy, Samce, A. Kepperta do bezpečnosti, posílení pozice A. Smoly, Arazima, Holveka, tj. tzv. náhodské skupiny, a na druhé straně vznikla nedůvěra k těm, kteří přišli s K. Švábem – B. Doubek aj. Tento rozpor byl tak silný, že musel na obhajobu B. Doubka vystoupit i ministr Kopřiva. Utvářely se tedy jisté skupiny ve Státní bezpečnosti, jejichž seskupení bylo různé, např. tzv. jihlavská skupina (ti, kteří přišli z Jihlavy), skupina kolem B. Doubka a spojená se stranickým aparátem. Vše nasvědčuje tomu, že nejstmenější byla tzv. hradecká skupina, která vznikla z tzv. náhodské komise, kde vyšetřovala agenty nacistické bezpečnosti, a potom byla převedena do útvarů bezpečnosti. K této skupině patřili dr. Smola, Arazim, Holvek, V. Roček, ale také dr. Mudra aj. Měla styky s KSK a také se sovětskou bezpečností. Zejména u vězňů, které oni vyslychali, se objevují obvinění proti R. Slánskému. Další skupina byla vedena J. Hoškem, patřil k ní A. Keppert, M. Nekvasil, a rovněž (A. Keppert) měla styky se sovětskou bezpečností. Zvláště se podílela na obvinění velitelského sboru bezpečnosti z příslušníků interbrigády.

Tyto dvě poslední skupiny se vyznačovaly chorobnou podezíravostí a nedůvěrou. Příslušníci tzv. hradecké skupiny projevovali nedůvěru k ministrovi Kopřivovi a obviňovali jej ze spolupráce s cizí agenturou. Mezi skupinami probíhal ostrý boj, do kterého musel zasahovat i ministr, a v němž zůstalo dosud mnohé nevyjasněno (např. smrt Holveka).

Důležité pro poměry v československé bezpečnosti byly vztahy jejich pracovníků se sovětskou bezpečností. Nejde o úlohu poradců, jak ji zachycuje příloha č. ... [údaj nedoplňen] této zprávy.

K vnějším vlivům bezpečnosti ještě jeden poznatek. Sledujeme pouze vnitřní stav v centru StB, ovšem neznáme podrobně stav v nižších složkách a vůbec nevíme o skupinách mimo tyto legální bezpečnostní útvary, které se zabývaly zpravodajskou činností (např. před příchodem do StB A. Keppert). Zvláštní úloha připadla v tomto směru pražské organizaci strany i StB, které mohly sledovat mnohé z toho, co prováděla centrála. Že k takovým zjevům docházelo, naznačuje A. Novotný v diskusi v PÚV KSČ dne 1. 4. 1963.

Složité vztahy a situaci v bezpečnosti utvářela také pozice sovětských poradců a vztah hlavního poradce a ministra. Autorita poradců byla velká, jejich rady, pokyny i rozhodnutí měly váhu rozkazu a většina příslušníků bezpečnosti je plnila s přesvědčením o jejich správnosti a prospěšnosti. Mnozí považovali za přirozené nebo dokonce za nezbytné, že podávali informace sovětskému poradci a svému nadřízenému, nebo dříve poradci, a někteří informovali jen poradce, k nimž pouze měli důvěru. Také ministr přijímal náměty a doporučení poradce za správné a zařizoval jejich plnění. O řadě záležitostí týkajících se procesů informoval a jednal s Kl. Gottwaldem většinou za účasti hlavního poradce. Avšak poradce velmi často navštěvoval Gottwalda sám, bez ministra. A tak Gottwald byl informován dříve (jako např. o případu „Velký metař“) ze sovětské strany než od příslušného ministra.

Funkci bezpečnostní složky v mechanismu na výrobu politických procesů ovlivňovala nejen její vnitřní situace, ale zejména její vztah k ostatním článkům mechanismu. K politickému vedení šlo o vztah složitý, který nelze charakterizovat jednoznačně vztahem podřízenosti či nadřazenosti. Bezpečnostní složky plnily usnesení a rozhodnutí politického vedení, a to nejen obecné směrnice boje proti nepřítelům ve straně, ale také konkrétní pokyny. Na druhé straně předkládala bezpečnost podklady, na jejichž základě politické vedení rozhodovalo, a tak se velmi často opíralo pouze o informace bezpečnostních orgánů. Vzájemné vazby politického vedení a bezpečnosti byly velmi úzké a měly různou podobu. Politický sekretariát projednával rozkaz ministra o způsobu podávání zpráv na členy vlády, ÚV KSČ a jiné funkcionáře, schvaloval rozsah sledování korespondence se zahraničím, politické vedení jmenovitě projednávalo vystěhování údajných nepřátel z bytů, tzv. akci B,²⁰⁶ schvalovalo zatýkání politických osob, Kl. Gottwald zasahoval i do výsledků odpověďmi na dotazy, které mu adresovali vyšetřovatelé aj. Vedení naopak řadu kádrových otázek rozhodovalo pouze se souhlasným vyjádřením bezpečnosti nebo rozhodnutí na ně vázalo, některé „kádrové prověrky“ vysokých funkcionářů delegovalo na orgány bezpečnosti, se souhlasem politických funkcionářů na různých stupních organizace bezpečnost získávala svoje spolupracovníky z řad komunistů, kádrové oddělení ÚV

---

²⁰⁶ Oficiálně šlo o akci prováděnou na území Prahy za účelem „zajistit byty pro pracovníky na důležitých místech armády, bezpečnosti a státní správy“, z Prahy měli být naopak vystěhováni lidé se zaměstnáním mimo Prahu, lehce nahraditelní. Ve skutečnosti byli k vystěhování vybíráni především reální i potencionální nepřátelé režimu, kteří tak byli „uklizeni do ústraní“. Sám politický sekretariát ÚV KSČ zodpovědný za provádění akce přiznával, že při výběru osob, které byly vystěhovány mimo Prahu, bylo dbáno na jejich třídní původ, vztah k režimu a k SSSR. Akce byla oficiálně ukončena 28. 7. 1953, celkem bylo k vystěhování vybráno a navrženo 2200 případů, z nich k vysídlení definitivně určeno 1851. K datu ukončení akce bylo vydáno 1381 výměrů, již vystěhováno bylo 1016 „případů“.

bylo pověřeno nějakými „zvláštními úkoly“ pro bezpečnost aj. Vztahy úzké spolupráce, která se v případě procesů projevila v poskytování archivních materiálů a zabezpečování politické úrovně procesů, se promítaly i mezi některými odděleními ÚV – kádrové, evidence a KSK – a bezpečnostní složkou.

Úloha bezpečnosti ve výrobě procesů byla značná. Od chvíle, kdy dostala kohokoliv do svých rukou, vykonávala nad ním neomezenou moc. Proto klíčovým bodem politických procesů je přechod od politického obvinění do osidel bezpečnosti. Moc bezpečnosti nad osudem zatčeného byla rozhodující, provázela jej nejen ve vazbě, ale u soudu i při výkonu rozsudku. Vyznačovala se neustálým ponižováním, stále hlubším a hrubším urážením, stále hrůznější nelidskostí. Často svoje oběti stavěla do tíživých a tragických situací.

Vztah vzájemné spolupráce politického vedení a bezpečnosti byl chápán jako záležitost samozřejmá, vyplývající z mocenského postavení strany. Jistě tu hrály úlohy i jiní činitelé, např. známost politických funkcionářů a pracovníků bezpečnosti, nebo u některých i obavy z bezpečnosti aj.

Třetím článkem mechanismu byla justice. Závažným faktorem, který politické procesy pomohl realizovat, byly vztahy moci a práva a strany a státu. Došlo k vážnému porušení základního faktu, že jedině stát je oprávněn vydávat obecně závazná pravidla ve zvláštní právní formě a pouze stát disponuje legální mocí k vynutitelnosti těchto pravidel. A je zřejmé, že v té míře, v jaké se projevují tendence mocensky působit mimo stát a právo, v té míře se uskutečňuje počáteční velký krok na cestě porušování zákonnosti, končící v nedodržování vlastního práva. Po Únoru se právní forma chápala spíše jako formalita, důležitější spíše pro zevní vzhled než pro skutečnou regulaci společenských vztahů. (Viz Kopřiva, výrok z r. 1963: „Ano, to zatýkání odporovalo zákonům, ale tehdy se na to nebral zřetel. To došlo až v pozdějších letech k opatření, že se musí dodržovat zákony.“) Při takovémto chápání zákonů a práva nebyly dodržovány ani zákony přijaté už jako nástroje boje proti třídním nepřítelům. Tím se otevřela cesta naprosté zvlí, neboť „práva zločinců jsou jen jiným výrazem práv nevinných“. Procesy nejsou tedy jen porušením práva pro ně samé, ale jsou nástupem bezprávního stavu celé společnosti, jsou stavem úplné a naprosté právní nejistoty i pro ty, kteří stáli na vrcholu mocenského žebříčku. Existovaly silné tendence omezovat stát v jeho vnitřní suverenitě. Jeho obě funkce, tj. tvorba práva a legální vynucování jeho respektování, převzalo vedení strany, a to ne pouze tak, že by obsadilo funkce komunisty, ale tak, že pouze komunisté v nejvyšších stranických funkcích určují jejich výkon.

V případě podílu justice na procesech šlo opět pouze o nevelkou skupinu pracovníků prokuratury a soudů. Ve všech politických procesech, malých i velkých, se uplatňoval hlavní znak kabinetní justice. O rozsudcích se nerozhodovalo u soudu, ale v jiných orgánech, a to politických, jako bezpečnostní komise ÚV KSČ, bezpečnostní pětky, politický sekretariát, „komise K“. Justice se stala vykonavatelem těchto příkazů a rozhodnutí a poskytovala jim zdání legality. Tento protiústavní proces se chápal jako uplatňování vedoucí úlohy strany.

Zavádění praxe kabinetní justice bylo provázáno řadou změn v právním řádu a ve výstavbě justice. Do popředí soudního procesu je vědomě prosazován prokurátor jako hlavní činitel a soudce jako jeho odraz a vykonavatel jeho návrhů. Do justice přicházeli mladí lidé a často s nízkou kvalifikací se dostávali na významné funkce prokurátorů i soudců. Tato skutečnost vedla k poklesu pocitu spravedlnosti a stavovské cti.

Kabinetní justice znamená úplnou likvidaci soudcovské nezávislosti. Soudce byl závislý na rozhodnutí politického orgánu. Nic na této skutečnosti nemění, zdali byl jednotlivec aktivní či pasivní při vykonávání pokynů nebo zda se pokyny shodovaly s jeho názory či nikoliv. Svým

postupem popřel základní smysl soudní pře – hledání objektivní pravdy – a delegoval svoji povinnost i právo na jiné, nepříslušné orgány. Takové činy vyústily v úplnou degradaci práva.

Ve velkých politických procesech likvidace soudcovské nezávislosti nebyla pouze v tom, že výše trestů se rozhodovala mimo soudní orgány, ale také v tom, že celý průběh soudního řízení nebyl v rukou prokurátora a soudců, ale bezpečnosti. Jí se podřizovali i pracovníci justice a vědomě porušovali tehdejší procesní právo. Soudní přelíčení se změnilo ve velké divadlo, které připravili pracovníci bezpečnosti. Vše bylo narežirováno. Napsány otázky, které kladl soudce a prokurátor, odpovědi, které se naučili obžalovaní. Také svědkové vystupovali s naučenými odpověďmi. Vše probíhalo podle scénáře, který se zkoušel předem, buď v plném rozsahu, nebo v malém, tj. proces v kostce. Úloha obhájců byla – nemluvit mnoho a ztotožnit se s obžalobou. Doba od zatčení obviněných až po vynesení rozsudku byla naplněna řadou porušení zákonů v neprospěch postižených – příslušní pracovníci justice mlčeli. V celém tom zrežirovaném dramatu hráli příslušní pracovníci justice úlohu nedůstojnou a svými činy přispěli k degradaci právního vědomí a autority práva.

Funkce justice v mechanismu na výrobu procesů spočívala především v tom, aby dovršila činnost politických orgánů a bezpečnosti, dala jí zdání oprávněnosti, legalizovala ji. Jejím úkolem také bylo zveřejnit proces a zvýraznit další stránku političnosti procesu, zapůsobit na veřejné mínění.

Celý mechanismus dovršoval organizovaný masový souhlas s procesy a rozsudky. Mnoho rezolucí a děkovaní přicházelo soudcům už k procesu s M. Horákovou a církevními hodnostáři. Nejvíce jich bylo k procesu s centrem. Byly odhlasovány na veřejných či stranických schůzích a v mnohých zaznělo ostré volání po trestech smrti. Rodila se z podnětu politického vedení masová psychóza, která měla být potvrzením správnosti soudních a politických rozhodnutí.

5. Společenské důsledky politických procesů

Politické procesy svými důsledky zasáhly celou společnost, všechny oblasti její činnosti. Spoluformovaly ji, spoluutvářely její vědomí a poznamenaly ji do budoucna.

Patřily mezi nejvýraznější deformace socialismu a mezi ty projevy nelidskosti, které oslabily socialismus uvnitř země, mezinárodně, otřásaly jeho základy. Působily na všechny oblasti společenského života, ekonomickou, politickou, kulturní, vědomí obyvatel, vztahy mezi občany i na mezinárodní postavení země.

Politické procesy měly přispět k překonání napětí, které vznikalo z neplnění nereálných úkolů v ekonomice, a prokázat, že příčinou neutěšeného stavu ekonomiky je činnost třídních nepřátel a jejich sabotáž linie urychlené přestavby československého hospodářství a docílení jeho nezávislosti na kapitalistickém světě. Vykonstruovaná obvinění a vynucená přiznání k sabotáži v hospodářství byla tak rozsáhlá, že vyvolávala pochyby o správnosti koncepce pětiletky vůbec. Političtí představitelé měli obavu (velmi silnou A. Zápotocký), aby odhalení tzv. špionáže nepřerostlo v nedůvěru v hospodářskou politiku strany vůbec.

Obžalovací spis i průběh soudního líčení nejen tzv. centra, ale rovněž i procesu s ekonomy, byly naplněny vymyšlenými zločiny a zločinným záměrem nepřátel, jež směřovaly k oslabení rozvoje těžkého průmyslu. A tak procesy přispěly k upevnění ocelové a železné koncepce československého hospodářství. V tomto směru měly působit především jako důkaz správnosti této koncepce, jejíž rozsah přesahoval možnosti československé ekonomiky.

Politické procesy značně posílily subjektivismus v řízení hospodářství. Obvinění ze sabotáže v ekonomice, která si vymýšleli příslušníci bezpečnosti, jejichž ekonomické znalosti byly ubohé, a která potvrdili soudní experti a na nichž byla postavena obžaloba, se změnila ve fakt, který se stal základem pro odstranění nedostatků v hospodářství. Ještě v roce 1952 vláda uložila všem příslušným ministerstvům a centrálním úřadům, aby předložily návrhy na odstranění důsledků činnosti tzv. centra v ekonomice, jak prokázalo soudní přelíčení. Na mnohých ministerstvech nechyběla fantazie při odhalování důsledků „nepřátelské činnosti“ a údaje z procesů dále rozvíjeli a rozšiřovali, snažili se jejich odstranění promítnout do hospodářských plánů na příští léta.

Převažující názor, že za každým „procentem nesplněného plánu“, za hospodářskými obtížemi se skrývá ruka nepřitele, vedl ke dvěma důsledkům. Značně rozšiřoval okruh podezřelých, a tedy potencionálních obětí procesů, a současně znemožňoval najít příčiny nedostatků a hospodářských obtíží. Odvolávání se na důsledky činnosti nepřátel se tak rozmnožilo, že v roce 1954 vedoucí funkcionáři sami museli vystoupit proti zveličování tohoto sebeklamu, který měl se stát jakýmsi všelékem na hospodářské nemoci, ale který je ve skutečnosti neodstraňoval, ale zvětšoval. Tento sebeklam postihl nejen stranický aktiv, ale také hospodářské pracovníky i velkou část obyvatel, vyvolával nemalé naděje na překonání těžkostí, a jen pomalu se jich zbavovali, neboť životnost sebeklamu byla veliká. Nicméně konflikt mezi neoprávněnými nadějemi a skutečností existoval, nebyl vždy řešen přiznáním skutečnosti, ale voláním po odhalení dalších nepřátel.

Politické procesy přispěly k upevnění centralistického způsobu řízení hospodářství. Znásobily obavy hospodářských pracovníků samostatně rozhodovat, neboť měli strach z trestního postihu. Pravomoc řídicího centra neobyčejně rostla a uplatnění centralistického byrokratického modelu řízení získávalo podporu. V průběhu politických procesů se vyměnila většina vedoucích ekonomů a hospodářských pracovníků i těch, kteří byli tvůrci koncepce hospodářské politiky. Mnozí se stali obětmi politických procesů, jiní museli opustit své funkce pro údajnou spolupráci s těmi prvními. Tato výměna kádrů probíhala i v nižších hospodářských orgá-

nech a organizacích. Na jejich místo nastupovali funkcionáři méně zkušení i s nižší kvalifikací, což ovlivňovalo i celkovou úroveň řízení hospodářství.

V politické oblasti zasáhly politické procesy zvláště silně. Patřily k nejvýraznějším projevům deformací politického systému a samy současně další deformace způsobovaly. Na jedné straně existovala příčinná vazba mezi procesy a politickým systémem, na druhé straně zpětně procesy působily. Upevňovaly tehdejší politický systém kultu osobnosti, jehož produktem byly. Násobily pravomoc a autoritu úzké skupiny vedoucích stranických a státních funkcionářů, vytvářely atmosféru strachu, v níž upadala správná politická aktivita občanů a zvětšovala se společenská funkce represe, čímž rostla úloha a moc bezpečnosti.

Politické procesy se staly jakýmsi potvrzením správnosti postupu bezpečnosti a její početnosti, vyrůstaly z přesvědčení, že stále více nepřátel a stále energičtěji usiluje o likvidaci socialismu v Československu. Zvláštnost politického systému a postavení bezpečnosti v něm spočívala v tom, že bezpečnost v důsledku své schopnosti vyrábět politické procesy si vytvářela neustálé zdroje svého výsadního postavení ve společnosti, a tedy přispívala k udržování politického systému. Politické procesy přispívaly k degradaci politiky ve společnosti, k nedůvěře v politiku. Byly povýšeny na přední místo politické činnosti a zaujímaly přední místo v politickém myšlení a aktivitě velké části obyvatel. Toto zaměření politické aktivity, která nejvíce v té době ovládla společnost a kterou vyvolávalo a podněcovalo vedení strany, bylo proti zásadám humanismu a v rozporu s opravdovými zájmy socialismu a programovým vyhlášením komunistické strany. Takový stav spoluvytvářel atmosféru strachu, přispíval k obviňování a známkování jednotlivců i skupin obyvatel, k dlouhodobé pasivitě obyvatel, k jejich „útku z politiky“, strachu z ní.

Mechanismus výroby politických procesů byl výrazným obrazem manipulace vedoucí politické skupiny s celou společností. Šlo o manipulaci všeobecnou, bezpečnost manipulovala se zatčenými, ale i s justicí a politickými funkcionáři, s bezpečností manipulovalo politické vedení, a rovněž naopak, rovněž s justicí i se zatčenými, a všichni – politické vedení, bezpečnost i justice – manipulovali s obyvatelstvem. Vynakládali mnoho energie, využívali všech prostředků masového působení – tisku, knih, schůzí, konferencí, rozhlasu, své autority – aby přesvědčili o správnosti procesů, aby usměrnili myšlení obyvatel, aby je získali pro aktivní podporu svých členů, vyzývali je k udáváním, k „odhalování nepřátel“. Tento tlak byl tak soustředěný a silný, tato atmosféra „špionomanie“ působila natolik, že většina obyvatel uvěřila. V důsledku toho se v jejich vědomí změnila lež v pravdu. V tomto rozporu se skrýval zárodek velké společenské krize, která se musela projevit v momentě, když se lež odhalovala.

Zvláště silně postihly politické procesy komunistickou stranu. Nejen tím, že vyřadily nebo přímo fyzicky likvidovaly část její vedoucí garnitury a do čela nastupoval nový typ funkcionářů – vykonavatele příkazů. Procesy ochromily i vnitřní život strany, jeho demokratický rytmus, uvnitř vytvořily atmosféru, která znemožňovala uplatnit demokratické principy vnitrostranického života. Systém osobní moci a nekontrolovatelné všemocnosti jednotlivců se posílil. Pokud se týká politických procesů, zůstalo členům strany jen demokratické právo schvalovat, ale vůbec nerozhodovat, a nechyběly případy mimořádné aktivity volající po trestech smrti. Strana tedy žila politickými procesy několik let, ovlivňovaly její činnost i vnitřní život, který se realizoval v atmosféře strachu, kterou tvořila jednak víra v existující rozvětvené nepřátelství a zrádčovství ve straně a ve státě a jednak obava z vlastního označení za nepřítele. Nic na této skutečnosti nemění, že strach ve všech stranických, zejména nižších útvech tento rozměr neměl, v každém případě nenormálnost vnitřního života strany existovala.

Politické procesy velice ovlivnily a spoluurčily vztah strany a společnosti. Jednak byly produktem mocenského, byrokratickecentralistického způsobu uplatňování vedoucí úlohy

strany a jednak tento způsob upevňovaly, prohlubovaly, i zdánlivě zdůvodňovaly. Tento způsob vedl k tomu, že strana přejímala řadu důležitých funkcí státu a jiných společenských organizací, čímž znemožnila realizovat jejich společenskou úlohu, jejich místo a funkci v řídicím ústrojí společnosti. Politické procesy byly vůbec vyjmuty z pravomoci legálních orgánů státu – vláda, parlament – a podřízeny stranickému vedení, především skupině vedoucích představitelů. Tato praxe se stala objektivně jedním ze zdrojů nezákonností, jež v politických procesech dostala nejhroživější podobu.

Porušování zákonnosti, které dosáhlo masových rozměrů, vyvolávalo právní nejistotu u velké části obyvatelstva. Zákonná ochrana občana byla rozrušena, ústava ztratila společenskou prestiž. Porušování zákonů státními a stranickými orgány a funkcionáři mělo řetězovou reakci, rozrůstalo se a hranice jeho působení se posunovaly. Z tohoto stavu (podhoubí) vyrůstaly nezákonné procesy a zpětně tento stav udržovaly a prohlubovaly. Občan ztratil možnost bránit svoje právo, prosadit uplatnění zákona ve zdánlivě malých případech porušování práva, ale později tuto možnost ztratil i občan v procesech, kde se jednalo o jeho životě. Nezákonnost si nevybírala, postihovala nejen ty bez funkcí a „bezvýznamné“, ale také vysoké a nejvyšší funkcionáře. Snažíme-li se nalézt příčiny politických procesů a nezákonností v nich, lze říci, že začátek velkých procesů je tam, kde začíná porušování zákonů „malých případů“.

Důsledky politických procesů v kulturní oblasti byly rovněž rozsáhlé a mnohostranné. Působily ponejvíce nepřímo, prostřednictvím atmosféry a vztahů, které procesy spoluvytvářely, jakož i prostřednictvím politického vědomí a myšlení, jež v tehdejší době převažovalo. Tehdejší stav společnosti se promítal v umělecké tvorbě, jejíž hodnocení přísluší odborným kritikům a historikům. Ovšem klima společenského života doléhalo zvláště těžce na mnohé umělce, mimořádně citlivé na projevy nespravedlnosti. Někteří jednotlivci, i celé umělecké skupiny, byli vyřazeni „z umění“, jiní – převážně politicky angažovaní – reagovali na tlak a sílu tehdejšího stavu rezignací i sebevraždou (K. Biebl,²⁰⁷ J. Frejka,²⁰⁸ S. Machov²⁰⁹ aj.). Stali se oběťmi oba-

²⁰⁷ Biebl, Konstantin (1898–1951), spisovatel, básník. Účastník první světové války na balkánské frontě. Nedo-
končil studia medicíny, krátce pracoval jako zubní technik, poté se věnoval literární práci. Po druhé světové
válce pracoval na Ministerstvu informací. Jeho tvorba byla ovlivněna válečnými prožitky i dominantními lite-
rárními proudy 20. a 30. let 20. století (proletářský realismus, poetismus, surrealismus). Člen Literární sku-
piny, Děvětsilu, surrealistické skupiny, blízký přítel J. Wolкера a V. Nezvala. Tvůrčí krizi odráží jeho po-
slední sbírka *Bez obav* (1951), obsahující výbor básní z let 1940–1950 a poznamenaná dobovým estetickým a
ideologickým schematismem. V atmosféře obviňování, strachu ze zatčení a beznaděje spáchal v r. 1951 sebe-
vraždu.

²⁰⁸ Frejka, Jiří (1904–1952), režisér, divadelní teoretik, kritik a pedagog, s J. Honzlem a E. F. Burianem před-
stavitel české divadelní avantgardy. Aplikoval filmovou projekci v divadelních inscenacích, usiloval o mo-
derní pojetí klasické *commedia dell'arte*. Roku 1925 spoluzakládal *Osvobozené divadlo*, 1927 založil diva-
délko *Dada* a 1929 na něj navazující *Moderní studio*. Soustředil se na moderní interpretaci tradičních textů,
které oživoval v duchu lyrického poetismu a konstruktivismu, uváděl revolučně-satirické a parodující divadlo.
V letech 1930–1945 byl režisérem Národního divadla. V r. 1945 jmenoval ministr Z. Nejedlý komunistickou
správu Národního divadla v čele s J. Honzlem, ale bez Frejky. Po krátké době nejistoty se stal ředitelem Měst-
ského divadla na Vinohradech, kde se snažil o básnický silný divadlo odpovídající na otázky o smyslu lidské
existence a místu člověka ve společnosti, které po komunistickém únorovém převratu tvořilo nemilosrdný
protiklad schematickému divadlu vytvářenému podle sovětského vzoru. V r. 1950 bylo Divadlo na Vinohra-
dech přeměněno na Ústřední divadlo československé armády a Frejka, kritizovaný již dříve za to, že je neřídí
v socialistickém duchu, byl přeložen do operetního divadla v Karlíně. V nedůstojných podmínkách se i zde
snažil o náročné divadlo pro nejširší vrstvy diváků. Podlehl depresi a duševní krizi a spáchal sebevraždu.

²⁰⁹ Machov, Saša, vl. jm. František Mat'ha (1903–1951), tanečník, choreograf a režisér. Spolupracoval s nejméně
šestou představiteli české divadelní avantgardy (J. Frejka, E. F. Burian, J. Honzl). V letech 1936–1938 choreograf, ta-
nečník a herec *Osvobozeného divadla*, 1939–1941 choreograf v Athénách (šéf baletu Královské opery), 1941–1943
dobrovolník čs. armády v Africe, 1943–1946 operní režisér a choreograf *Sadler's Wells Opera* v Londýně. Od r.
1946 umělecký šéf baletu Národního divadla v Praze, který pozvedl na evropskou úroveň a vychoval řadu vynikajíc-

vy, úzkosti, konfliktu mezi svým svědomím a společenskou realitou. Taková atmosféra nebyla nikterak příznivá pro uměleckou tvorbu, byla popřením umělecké svobody. Politické zásahy tak časté a politické řízení umění, jeho podřizování momentálním politickým zájmům vedoucí skupiny postihlo uměleckou tvorbu i umlčelo mnohé významné umělce, poškodilo československou kulturu. Na tomto procesu, který vyřadil významné činitele kultury ze společenského života a označil je za nepřátele socialismu, se podíleli i mnozí funkcionáři kulturní fronty. Někteří se účastnili i na tvorbě dusivé atmosféry a na utváření souhlasu obyvatel s politickými procesy. I ti se stali svým myšlením i konáním oběťmi těchto procesů.

Politické procesy spoluutvářely vědomí české a slovenské společnosti. V oblasti politického myšlení vtiskly zjednodušený pohled na společenský vývoj za socialismu jako na boj s třídními nepřáteli, zrádci a špiony, a současně ovlivnily představy socialismu. Konfrontace původních představ a názorů velké části obyvatel o socialismu a reality v polovině padesátých let, k nimž patřily i procesy, v sobě skrývaly další zdroj společenské krize.

V oblasti právního vědomí znamenaly politické procesy vrcholný bod jeho negace, která probíhala už delší dobu. Byla odrazem dosaženého stupně nezákonnosti a značného poklesu společenské autority práva. Negace právního vědomí nepostihla pouze široké vrstvy obyvatel, ale zejména vykonavatele moci, a zvláště hrozný stav byl u pracovníků justice.

Přímo a prostřednictvím atmosféry, kterou spoluvytvářely, politické procesy zasahovaly do vztahů mezi lidmi. Funkcionáři, kteří se znali velmi blízce celá desetiletí, si přestali věřit, přátelé se podezírali, komunisté věřili jen skupinám obyvatel, politická nedůvěra postihla nejen nekomunisty, ale i části komunistů. Stín podezření a nedůvěry padl na mnohé, příčiny byly různé. Podezíravost se znásobovala, lidé se izolovali, vztahy mezi lidmi se ochladily. Z tohoto hlediska získávaly zcela jinou kvalifikaci různé činy, jednání, názory i styky občanů. Mnohé z činů a názorů, které dosud byly považovány za zcela běžné a normální, vzbuzovaly nyní pochybnosti, spatřovala se v nich potencionální možnost zrady, nepřátelství, špionství. A tak každé zatčení či podezření některé osoby se stalo podnětem k řadě dalších udání a podezření, která sdělovali občané stranickým a bezpečnostním orgánům. Naprostá většina těch, kteří označovali a udávali, svoje činy pociťovala jako občanskou a stranickou povinnost.

Atmosféra podezírání deformovala vztahy mezi lidmi, mezi orgány státními, stranických i společenských organizací, zasáhla i vztahy mezi národy a národnostmi v zemi, nevyhnula se ani vztahům k nekomunistům, některým skupinám věřících, skupinám rolnictva, inteligence i dělnické třídy. V lidských vztazích se nejen proklamovala, ale i realizovala místo důvěry nedůvěra a podezírání, tento stav vyvolávalo napětí ve společnosti, deformoval její vývoj, vytvářel podmínky pro nepřetržitý koloběh politických procesů a znemožňoval velké části obyvatel se realizovat jako socialismu prospěšný činitel.

Procesy přispěly významným způsobem ke ztrátě hodnot ve společnosti. Zvláště snížily hodnotu lidského života. Ale i další hodnoty – čest, odpovědnost, zejména politická odpovědnost, soudružství, přátelství, boj za spravedlnost a pravdu – základní principy marxistické politiky – tedy hodnoty, které patřily do duchovní pokladnice marxismu a měly se stát výrazem přednosti socialismu, byly pošlapány. Tyto skutečnosti patřily k nejsilnějším zdrojům společenské krize. Současně vyvolávaly krizi důvěry, která nejdříve mířila proti řadě funkcionářů, později se u mnohých rozrostla v nedůvěru v celé vedení, kromě K. Gottwalda, a narušovala i důvěru v politický režim.

---

cích umělců. V důsledku politické perzekuce, která ho postihla jako účastníka západního odboje, spáchal sebevraždu.

Politické procesy vytvořily početnou skupinu postižených obyvatel. Šlo nejen o neprávem odsouzené či jinak neprávem potrestané, ale i jejich známé a příbuzné. V nich se utvářel další zdroj společenské krize a nespokojenosti.

Život české a slovenské společnosti citelně poznamenaly politické procesy. Mnohé jejich důsledky vstřebala do sebe. Její další vývoj vyžadoval, aby je v sobě likvidovala a překonala. Předpokladem toho bylo odstranit zdroje procesů a odčinit křivdy, jež způsobily, vrátit neprávem postižené do společnosti.

Politické procesy měly pro Československo velmi nepříznivý mezinárodní ohlas. Setkaly se s odporem a protesty pokrokové světové veřejnosti, která byla dříve velmi sympaticky nakloněna vývoji v ČSR. Tato skutečnost měla své důsledky v prohloubení izolace Československa ve světě, zejména v oblasti kultury, vědy, ale i jiných styků s řadou předních pokrokových vědců a činitelů kultury.

Komentář k materiálům vypracovaným týmem Pillerovy komise (dok. 15–18)

Úloha sovětských poradců je běžně přeceňována. Zpráva komise ÚV KSČ o úloze sovětských poradců říká, že „skutečně jenom radili, avšak jejich rady byly brány jako nejsvatější příkaz, o kterém diskutovat by bylo svatokrádeží“. Jestliže jejich posláni takto hodnotil Jindřich Veselý, který byl nepochybně dobře informován, máme důvod uvěřit.

Jestliže sovětské poradcí doporučovali, aby se zakázalo fyzické násilí, znamená to, že násilí, které ve věznicích Státní bezpečnost po roce 1948 prováděla, bylo jejím vlastním produktem. Projevem nabyté moci „údernou pěstí dělnické třídy“.

Svádět vinu za zločiny páchané na politických věznicích, kteří byli třídními nepříteli, na sovětské poradce, je jen snahou stranické komise o vyvinění, protože se tak dělo již před jejich příchodem na podzim roku 1949.

Na jaře 1950 vystřídala první poradce nová, větší skupina, jež stála v pozadí „hledání nepřítele ve straně“, který byl nalezen. Uplatnily se zkušenosti z 30. let v SSSR a výsledkem byl monstrproces Slánský a spol. Metody vyšetřování se nezměnily a vrcholným stranickým funkcionářům byly známy. Z archivních materiálů víme, že politický sekretariát ÚV KSČ již 28. 7. 1953 projednával na své schůzi zprávu o zločinných metodách při vyšetřování orgány StB.

Dne 3. 12. 1953 byl „nepřítel ve straně“ Slánský popraven. Zvítězila rivalita, nenávist, nedůvěra a podezíravost skrývaná za sovětské poradce, kterým se naši „vyšetřovatelé“ snažili zalíbit. Vyšetřovatel StB Bohumil Doubek si byl, jak říká, někdy vědom, že vyšetřovaný není vinen, „ale myslel jsem, že to slouží vyšším cílům.“ Takové vědomí neměl jistě jen Doubek, který je přiznává, ale i další.

Nelze proto přijmout výmluvu – „to sovětské poradce“. Vykonavatelé byli příslušníci StB, které nikdo k páčání zla nenutil. Byla to jejich svobodná volba.

Že nelze svalovat vinu na poradce, potvrzoval sám J. V. Stalin v dopisu Gottwaldovi, když upozorňoval, že poradce musí být pod přísnou kontrolou vedení ÚV KSČ.

A. R.

DOKUMENT č. 15

Jan Fiala: Úloha sovětských poradců v čs. bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954 (1968)

SÚA, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 6.

Poznámky k tomuto textu jsou původní, citace pramenů odkazují na jejich tehdejší uložení (Archiv ÚV KSČ je dnes jedním z fondů SÚA). Rovněž veškeré vypouštění textu je provedeno J. Fialou, a je proto naznačováno bez hranatých, editorských závorek.

PŘÍSNĚ TAJNÉ!

INFORMACE č. 34

(Komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace)

Úloha sovětských poradců v československé bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954

Zpracoval Jan Fiala
Prosinec 1968

Tato práce se zaměřuje na činnost sovětských poradců, kteří ve vedení Ministerstva vnitra (později Ministerstva národní bezpečnosti) a Státní bezpečnosti řídili boj proti tzv. nepříteli ve straně, jehož výsledkem byla zejména v letech 1952–1954 (ale i dříve) řada provokačních, uměle vykonstruovaných politických procesů. Jejich obětí se stala řada většinou poctivých čestných a především nevinných komunistů i dalších československých občanů. Poradci ovšem působili i v dalších složkách Ministerstva vnitra a Ministerstva národní bezpečnosti (ve Veřejné bezpečnosti, Pohraniční stráží a na nižších stupních StB), o tomto úseku však není k dispozici dostatek pramenů.

Pramenná základna k poznání úlohy poradců v hlavních procesech, spojených především s údajnou protistranickou a protistátní činností Rudolfa Slánského, není zcela dostačující. Vychází z archivu ÚV KSČ, v němž jsou především výpovědi a dopisy pracovníků bezpečnosti, kteří přišli s poradci do styku, resp. pracovali pod jejich vedením. Jen pečlivým srovnáváním těchto výpovědí (dopisů) od různých osob (v tom osob, které s poradci téměř bezvýhradně souhlasily, a naopak i osob, které měly proti nim v určité míře výhrady a někdy proto odešly z bezpečnosti) navzájem na sobě nezávislých je možné se přiblížit k poznání objektivní pravdy, rekonstrukci událostí a posouzení problému. Ve výpovědích o používání nezákonných metod, sepsaných na Generální prokuratuře v roce 1955, je též několik závažných výpovědí osob, které byly poradci nebo v jejich přítomnosti vyslýchány.

Nedostatečný je materiál centrální povahy o bližších okolnostech jejich příchodu, době, přesných počtech a funkčním zařazení, který se omezuje na korespondenci mezi vedením KSČ a KSSS, týkající se pozvání prvních poradců a výměny názorů o jejich činnosti v polovině roku 1951. K úplnějšímu přehledu o některých těchto otázkách by bylo zapotřebí materiálů z Ministerstva vnitra, které nejsou k dispozici. Zcela chybí prameny sovětské provenience.

Činnost poradců byla již částečně shrnuta a zhodnocena ve zprávách předchozích komisí (především v roce 1957 a též v roce 1963) pro přešetření politických procesů a ve „Zprávě o

činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954 z hlediska nesprávností v zaměření a metodách práce, zpracované Ministerstvem vnitra v roce 1963“, kterých bylo rovněž použito.

***

Na úseku bezpečnostního aparátu v přípravách politických procesů, zvláště v procesu s tzv. protistátním spikleneckým centrem v čele s Rudolfem Slánským, sehráli sovětští poradci obzvláště negativní úlohu. Tato negativní úloha nebyla jen v zanášení nesprávných berijovských metod, považovaných za sovětské zkušenosti, do praxe československých bezpečnostních orgánů, ale měla mnohem hlubší a závažnější kořeny, smysl i význam.

Oficiálně sovětští poradci působili v čs. bezpečnostním aparátu od podzimu 1949. Někteří činitelé čs. bezpečnosti však byli již od roku 1945 ve styku s určitými sovětskými bezpečnostními funkcionáři (zejména se sovětskou zpravodajskou ústřednou ve Vídni), kteří svým vlivem působili na některé složky Ministerstva vnitra. V Československu také působil některé osoby, které za války spolupracovaly s NKVD nebo pracovaly přímo v jejich řadách a které se cítily tímto spojením i nadále vázány, některé z nich se stávaly pracovníky čs. bezpečnosti a přenášely do ní berijovské metody (např. Pravoslav Janoušek, Miroslav Pich–Tůma), jež považovaly za normální praxi boje proti třídnímu nepříteli a protistátním živlům. Sovětské zpravodajství také intenzivně působil na československém území,¹ což bylo těžko myslitelné bez účasti spolupracovníků z řad domácího obyvatelstva, můžeme předpokládat, že se zde mnohdy navazovalo na stará spojení z druhé světové války.

Jindřich Veselý, čelný funkcionář Státní bezpečnosti (do počátku roku 1950), v letech 1946–1954 o tom později vypověděl: „V těchto letech (tj. 1945–1949, J. F.) naše Státní bezpečnost, konkrétně já osobně, navazovala styk i se sovětskými zpravodajskými orgány, řízenými generálem Státní bezpečnosti Bělkinem ve Vídni (jeho stálým představitelem v Praze byl kapitán Ivanov). Této službě jsme podle možností vycházeli na požádání přirozeně všestranně vstříc. Kromě toho jsem od podzimu 1947 (na příkaz Slánského a za souhlasu soudruha Gottwalda) udržoval stálý styk s jedním ze sovětských diplomatických činitelů v Praze. Zde šlo pouze o informaci z naší strany. Jinak byl tento soudruh ochoten vždy mně poradit a leckdy mi i radou pomohl. Jeho jméno záměrně neuvádím.“²

Dr. Štěpán Plaček, další funkcionář StB ve stejném období, uvedl v roce 1954, že byl stálým důvěrným spolupracovníkem sovětských orgánů, u nichž prý měl plnou důvěru a které prý již od roku 1946 informoval o údajně podezřelých činnostech některých funkcionářů KSČ, zejména dr. Vlada Clementise a Eugena Löbla. Již v létě 1948 prý požadoval u R. Slánského,

---

¹ Např. na zasedání ÚV KSS v červenci 1955 o tom hovořil N. S. Chruščov: „Vezměme např. otázku práce naší kontrarozvědky v Jugoslávii. Jugoslávští vedoucí nás obvinili z toho, že naše rozvědka získává pro práci svých orgánů jugoslávské občany. Rozebereme-li objektivně tato obvinění, je třeba přiznat, že mnozí pracovníci naší rozvědky vedli si v Jugoslávii skutečně provokačně, získávali mezi Jugoslávci, hlavně mezi odpovědnými pracovníky, svoji agenturu, a pomocí této agentury ‚rozpracovávali‘ jugoslávské vedoucí, snažili se podplácením získat od jugoslávských funkcionářů tajné informace. Takto postupovaly naše orgány nejen v Jugoslávii, ale ve všech zemích lid. demokracie, které jsou nám blízké a neskrývají před námi svá tajemství. Byl jsem svědkem jedné besedy s. Stalina se s. Gottwaldem v r. 1948, když Stalin odpočíval na Krymu. Gottwald řekl Stalinovi: Proč vaši lidé najímají pro svou rozvědku naše lidi, proč loupí průmyslová tajemství, patenty? Potřebuje-li Sovětský svaz jakékoli tajemství nebo patent, řekněte a všechno vám dáme, vždyť u nás před Sovětským svazem není nic tajného.“ (II. část protokolu ze zasedání ÚV KSSS v červenci 1955 „O výsledcích sov.–jugoslávských jednání“, s. 10–11, A ÚV KSČ).

² A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3. Podle dalších zpráv sovětská ústředna ve Vídni měla řídit též práci maďarské a rumunské bezpečnosti.

aby byli do čs. bezpečnosti pozváni sovětští poradci. Jako důvěrník sovětských orgánů prý působil i v době, kdy musel služby Ministerstva vnitra opustit.³

Jaké byly obsah, formy a výsledky této spolupráce, rad a zpravodajských styků, lze z dostupného materiálu jen obtížně vyvodit. V prvních poválečných letech se musela československá i sovětská bezpečnost vyrovnávat s mnohými pozůstatky fašismu a války, jež zasloužily potrestání a někdy představovaly potenciální ohrožení bezpečnosti obou států. Současně je však třeba mít na zřeteli, že již v této době se projevovaly v práci čs. bezpečnosti závažné nedostatky, porušování zákonnosti a provokace, jejichž smyslem byla mj. diskreditace politických partnerů komunistů v Národní frontě obviňováním z údajné spolupráce s nepřáteli státu, cizími rozvědkami, reakčním podzemím apod. Tato tendence se výrazně projevovala právě od podzimu 1947,⁴ tedy v době, kdy dochází k těsnější spolupráci mezi čs. Státní bezpečností a sovětskými orgány. Je možné, že již v této době se vytvářely zárodky „druhé bezpečnosti“, bezpečnosti, která fakticky nebyla československou, protože nedostávala úkoly od československých orgánů, nebyla jimi řízena, ani nepodléhala jejich kontrole.

První sovětští poradci přímo do československé bezpečnosti přišli však až v říjnu 1949.⁵ Jejich příchod nebyl motivován jen požadavkem přizpůsobit výstavbu aparátu Ministerstva vnitra sovětskému vzoru, jako tomu bylo na jiných úsecích a v jiných odvětvích státního a hospodářského života. Uznání sovětského vzoru a zkušeností jako – podle stalinského pojetí – jediné normy obecně závazné a platné pro výstavbu socialismu znamenalo opuštění původní koncepce specifické cesty k socialismu, odpovídající podmínkám a možnostem jednotlivých zemí s rozdílnou ekonomickou, kulturní a sociální úrovní i politickými tradicemi, koncepce, s níž původně vyslovoval souhlas i Stalin a z níž vycházely i představy, jež po roce 1945 převládly v KSČ.⁶ Opuštění této koncepce specifické cesty k socialismu, k němuž došlo na přelomu let 1947–1948, vyvolávalo uvnitř mezinárodního komunistického hnutí rozpory. Jejich nejvýraznějším projevem se posléze stala roztržka s Komunistickou stranou Jugoslávie, zveřejněná nechvalně známou rezolucí Informačního byra „O situaci v KS Jugoslávie“ z června 1948, prohloubená vypovězením spojeneckých smluv socialistických zemí s Jugoslávií a dovršená další rezolucí z listopadu 1949, která upírala Jugoslávii právo nazývat se zemí budující socialismus a obviňovala její komunistickou stranu, resp. její vedoucí činitele, z vědomé zrady socialismu a nepřátelské činnosti ve prospěch imperialismu.

Součástí uplatňování sovětských zkušeností, vydávaných za obecné zákonitosti výstavby socialismu, mělo být i přejímání uměle vykonstruované, falešné stalinské „teorie“ zostřování třídního boje. S touto „teorií“ byla dále spojena „teorie“ hledání „nepřítele ve straně“, aktuální zejména po roztržce s Jugoslávií a v situaci, kdy bylo třeba potříit původní koncepcí specifické cesty k socialismu. Spolu s touto koncepcí bylo zapotřebí zdiskreditovat ty činitele v komunistických stranách, kteří s ní byli svými teoretickými představami či praktickou činností zvláště výrazně spojeni, nebo je přimět k tomu, aby se jí fakticky zřekli.

Z tohoto ovzduší vyrostla vlna soudních procesů proti čelným představitelům komunistických stran v jednotlivých zemích lidové demokracie. Tato vlna začala odstraněním Władysława Gomułky z vedení Polské sjednocené dělnické strany a vrcholila v roce 1949 procesy

³ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 771. Spojení se sovětskými orgány potvrdil též bývalý pracovník StB Bedřich Pokorný. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 31.

⁴ Tak tomu bylo např. v souvislosti s odhalením spiknutí na Slovensku, s nímž bylo údajně spojeno několik vedoucích funkcionářů býv. Demokratické strany.

⁵ Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky politických procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32.

⁶ Srov. Josef Belda a kol.: Na rozhraní dvou epoch, Svoboda 1968, s. 96–105.

proti Koči Dzodzemu v Albánii, Trajčo Kostovi v Bulharsku a László Rajkovi v Maďarsku. Vývoj začínal vždy falešným obviněním z „nacionalistických“ úchylek. V dobovém pojetí deformované stalinské teorie politické úchytky a údajná nedůvěra k Sovětskému svazu byly projevem nepřátelského smýšlení a zpravidla musely souviset i s nepřátelskou činností. Následovalo proto obvinění z takové činnosti, jež byla uměle vykonstruována vyšetřováním, prováděným pochybnými metodami, a ve fingoovaných procesech obviněným „dokázána“. Vzhledem k roztržce s Jugoslávií a nebezpečí jugoslávského příkladu byla údajná „trestná činnost“ odsouzených vždy spojována s představiteli jugoslávského státu a jugoslávské KS jako „nepřátelskou agenturou v komunistickém hnutí“, „bandou špiónů a vrahů“ a „zaprodanými služebníky západního imperialismu“.

Československo se podobným tendencím poměrně delší dobu bránilo. KSČ přijímala teorii o zákonitém zotřování třídního boje, kterou zdánlivě potvrzovaly některé události a jevy, bezprostředně po únoru 1948. V jejích řadách docházelo v některých případech k závažnému porušování správných norem vnitrostranického života. Nesprávné tendence a sektářství se mnohdy projevovaly ve vztazích k bezpartijním občanům. Hrubých chyb se často dopouštěly i orgány Ministerstva vnitra, zvláště Státní bezpečnost. KSČ se ztotožnila i s oběma rezolucemi Informačního byra o Komunistické straně Jugoslávie. Nicméně teorie hledání nepřítelů ve straně nenacházela u většiny odpovědných činitelů ve vedení KSČ souhlas.

Požadavek „ostřejšího postupu proti reakci“ a zejména „hledání nepřítelů ve straně“ byl do Československa zanášen především zvenčí, v souvislosti s provokačními procesy v jiných zemích. V době IX. sjezdu KSČ přijel do Prahy zástupce velitele maďarské StB plk. Szücs, který za podpory gen. Bělkina – rovněž přítomného – vymohl na Jindřichu Veselém, že byl se souhlasem Kl. Gottwalda a R. Slánského v Praze zatčen a předán maďarským orgánům pokrokový americký žurnalista Noel Field, falešně obviněný v případě s László Rajkem ze špiónáže ve prospěch USA. Přibližně ve stejné době byl z obdobných důvodů v Polsku zatčen i jeho bratr Herman Field. Oba údajní špióni udržovali styky s řadou významných členů KSČ, o nichž bylo v důsledku toho z Polska a Maďarska vyslovováno podezření, že jsou rovněž nepřátelskými agenty. Na tento nátlak došlo k zatčení Gejzy Pavlíka-Politzera, který byl v Maďarsku vyslýchán v případě L. Rajka. Na základě jeho vynucených odpovědí se Matyáš Rákosi obrátil na Kl. Gottwalda se žádostí, aby bylo zatčeno čtyřicet československých komunistů označených za nepřátelské agenty. V září 1949 navštívil velitel čs. Státní bezpečnosti Polsko, kde jednal s pracovníky polské bezpečnosti, studoval její zkušenosti a byl přijat též ministrem bezpečnosti Radkiewiczem a prezidentem a předsedou ÚV PSDS B. Bierutem. Polští představitelé vytýkali čs. bezpečnosti, že pracuje příliš mírnými metodami (to poznal Jindřich Veselý i srovnáním s poměry v Polsku), a B. Bierut upozorňoval, že prý polské orgány mají ověřeno, že většina protistátních živlů proniká do Polska přes Československo, hlavně přes Prahu, z čehož je prý zřejmé, že v Praze musí pracovat nějaká velmi významná a na nejvyšších místech protěžovaná americká nebo jiná západní agentura. Uložil Jindřichu Veselému, aby o této skutečnosti informoval po návratu osobně Klementa Gottwalda. Jindřich Veselý později uvedl, že krátce před tím Bierut hovořil s někým z Moskvy a že tímto způsobem zprostředkoval Berijův nátlak na Gottwalda, aby se v Československu rovněž začalo s hledáním „nepřátel“ ve straně.⁷

Přibližně ve stejné době navštívil Maďarsko Karel Šváb, vedoucí evidenčního oddělení v sekretariátu ÚV KSČ, které stranicky kontrolovalo Státní bezpečnost a sledovalo linii hledání „nepřítelů ve straně“. V Maďarsku jednal s generálním tajemníkem Maďarské strany pracujících Matyášem Rákosim a generálem sovětské bezpečnosti Bělkinem, kteří rovněž naléhali, aby

⁷ Srov. „Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky politických procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957“ a výpovědi Jindřicha Veselého z 8. 1. 1963, 10. 7. 1956, 17. 10. 1955. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 88, a. j. 3, a Komise I, a. j. 736.

i v Československu zahájil rozhodný boj proti „nepříteli ve straně“ a „titovské agentuře“. Bělkin uvedl, že si Maďaři vyžádali pomoc sovětských poradců, a radil, aby Československo učinilo totéž, protože stojí proti osobám s dvaceti- až třicetiletou špionážní praxí. Doporučil, aby byl udělán obširný přehled osob jakkoli podezřelých, shrnut materiál a zařízeno soustavné sledování a agentura.⁸

Vedení KSČ odmítalo. Vedoucí funkcionáři StB, z nichž se někteří v Maďarsku jako pozorovatelé zúčastnili vyšetřování a Rajkova procesu, měli o jeho výsledcích vážné pochybnosti.⁹ Podle pozdější výpovědi Ladislava Kopřivy po Rajkově procesu nebylo žádných hmatatelných důkazů o spiknutí uvnitř strany a sám Rudolf Slánský na schůzích předsednictva ÚV KSČ razil názor, že u nás je situace jiná, protože strana nebyla před rokem 1938 v ilegalitě a emigraci, a proto se v ní nemohly takové jevy (pronikání třídních nepřátel do jejích řad) vyskytovat.¹⁰ Rovněž Kl. Gottwald velmi rozhořčeně odmítal podezření vyslovovaná proti čs. komunistům prostřednictvím Maďarska a Polska. Zvláště odmítal dát souhlas k zatýkání komunistů, kteří měli být údajně napojeni na činnost L. Rajka v Maďarsku, a které vymáhal M. Rákosi. Mezi podezřelými byly osoby jako O. Šling, E. Goldstücker, V. Nový, E. Löbl, E. Friš, dr. V. Clementis, L. Frejka, Richard Slánský, V. Nosek, A. Hodinová-Spurná, L. Holdoš, A. London aj. Podle J. Veselého odpor Kl. Gottwalda oddálil zatýkání a hledání „nepřítele v KSČ“.¹¹

Trvale však odolávat zahraničnímu tlaku vedení KSČ nedokázalo. V září 1949 se obrátili Kl. Gottwald a R. Slánský k ÚV KSSS se žádostí, aby do Československa byli vysláni sovětské poradci, podle možnosti seznámení s případem L. Rajka v Maďarsku, kteří by pomohli odhalit jeho spojení v Československu. 23. září 1949 došla odpověď, že sovětskému Ministerstvu státní bezpečnosti byl dán pokyn, aby takové pracovníky určilo a odeslalo do Prahy.¹²

Prvními poradci, kteří přijeli do Československa v říjnu 1949, byli pracovníci sovětské bezpečnosti gen. Lichačov a plk. Makarov.

Přibližně v době jejich příjezdu docházelo v čs. Státní bezpečnosti k závažným organizačním změnám, které byly projevem dalších deformací na úseku aparátu Ministerstva vnitra. Oba poradce přijali i předseda ÚV KSČ Kl. Gottwald a generální tajemník Rudolf Slánský. Ministr vnitra Václav Nosek, v jehož resortu měli působit, však o jejich příjezdu nebyl vůbec informován.¹³ K hledání „nepřítele ve straně“ se vytvářel zvláštní útvar, formálně patřil k Ministerstvu vnitra, fakticky však byl součástí aparátu sekretariátu ÚV KSČ. Tento útvar vznikl z někdejšího „evidenčního oddělení“ sekretariátu ÚV KSČ, které kontrolovalo stranicky Státní bezpečnost a dosud se exponovalo v hledání „nepřítele ve straně“ po stranické linii. Vedoucí tohoto oddělení Karel Šváb se stal vedoucím nového útvaru Ministerstva vnitra a zástupcem velitele StB, později i náměstkem ministra národní bezpečnosti. Spolu s ním přešla k StB řada dalších pracovníků sekretariátu ÚV KSČ. Dále se prohloubilo spojení stranického aparátu a Státní bezpečnosti, jejíž řízení ve skutečnosti prováděli generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský, Karel Šváb a Ladi-

⁸ Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky politických procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32.

⁹ Záznam o výpovědi Jindřicha Veselého 15. října 1955. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 736.

¹⁰ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 70.

¹¹ Srov. „Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky polit. procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957“ a výpovědi J. Veselého – A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3 a 44. K seznamu osob, jejichž zatčení požadoval M. Rákosi, podle J. Veselého prohlásil Kl. Gottwald: „Krucí, Jindro, to je ti taková blbost, těch čtyřicet lidí je podle toho potřeba zavřít, protože jsou to američtí špioni. No to je přeci nesmysl. Kdo tomu má věřit?“

¹² A ÚV KSČ, f. 100/24, a. j. 947.

¹³ Dopis Jindřicha Veselého 10. 7. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3.

slav Kopřiva, zástupce generálního tajemníka a vedoucí kádrového oddělení ÚV KSČ, které dále sledovalo záležitosti StB ve smyslu hledání „nepřítele ve straně“.¹⁴

Podle Ladislava Kopřivy došlo k těmto změnám (zřízení zvláštního útvaru StB) na popud poradců.¹⁵ Byly ovšem i projevem závažných nedostatků přímo uvnitř KSČ samotné, nicméně tyto nedostatky byly výrazně ovlivněny „teoriemi“ o zostřování třídního boje a hledání nepřítele ve straně, zanášenými do KSČ především zvenčí a podporovanými celkovým ovzduším a situací v mezinárodním komunistickém hnutí (přesněji v socialistických zemích) v době přijetí druhé rezoluce Informačního byra o Jugoslávii.

Styk s poradci udržovali jen Jindřich Veselý a Karel Šváb, který stále více uplatňoval ve Státní bezpečnosti svůj vliv a vliv dalších funkcionářů, kteří s ním přišli do stranického aparátu. Jindřich Veselý byl fakticky odsouván stranou a posléze z Ministerstva vnitra vůbec odstraněn.¹⁶ Důvodem byla zřejmě nedůvěra k J. Veselému pro jeho blízký vztah k V. Noskovi, který patřil mezi podezřelé z údajných styků s nepřátelskou agenturou i proto, že StB pod jeho vedením nedostatečně „tvrdě“ postupovala proti třídnímu nepříteli a málo se exponovala při odhalování „nepřítele ve straně“, i pro zjevnou nechuť J. Veselého k tomuto „odhalování“. Ministerstvo vnitra bylo fakticky zbaveno řízení a kontroly Státní bezpečnosti a nakonec celé bezpečnosti vůbec. 23. května 1950 bylo zřízeno Ministerstvo národní bezpečnosti a do jeho čela postaven zástupce generálního tajemníka ÚV KSČ Ladislav Kopřiva.

Oba poradci, Makarov a Lichačov, působili již v Maďarsku při vyšetřování případu L. Rajka.¹⁷ Když se seznámili se situací v čs. bezpečnosti, otevřeně vyslovili podiv, že v Československu dosud nebyla odhalena podobná „imperialistická agentura“ ve straně, a naznačovali, že za tím vězí neschopnost čs. bezpečnosti,¹⁸ a začali pozvolna uplatňovat svoje názory a námitky. Všeobecně vytýkali, že naše bezpečnost je příliš měkká, nerozhodná, že neprosazuje energicky své názory a požadavky, s třídním nepřitelem jedná příliš „v rukavičkách“. Za zvláště lehkomyšlné považovali nedostatky v ochraně stranických a státních představitelů a prosazovali některá opatření, odpovídající stalinskému přehnanému pojetí a praxi „bdělosti a ostráživosti“.¹⁹

Poradci se nijak netajili svým posláním, jímž mělo být nalezení „československého Rajka“. Lichačov se s oblibou chlubil, že ho do Československa poslal přímo Stalin.²⁰ Československým orgánům nedávali žádné rozkazy, skutečně jenom radili, avšak jejich rady byly brány jako nejsvatější příkaz, o kterém diskutovat by bylo svatokrádeží.²¹

Avšak, přestože byli obklopeni nimbem autority „sovětských lidí“ a „zkušených bolševiků“, o nichž tehdy valná část členů KSČ měla představu jako o něčem nadpřirozeném a neo-

¹⁴ Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky polit. procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32, a dopis J. Veselého z 10. 7. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3.

¹⁵ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 72.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Dopis P. Bechyně 10. 10. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 1.

¹⁸ Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky polit. procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32.

¹⁹ Dopis J. Veselého 10. 7. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3. Poradci např. doporučovali, aby se pro vedoucí činitele zřídily zvláštní prodejny poživatin, které by byly předem přezkušovány. Na jejich přání dostal každý krajský tajemník KSČ a další funkcionáři osobní ochranu. Jen stěží a za pomoci samotného Kl. Gottwalda se podařilo odmítnout jejich požadavky, aby byl pro veřejnost uzavřen Pražský hrad a vysídlena horní strana Nerudovy ulice apod.

²⁰ Záznam o pohovoru se s. J. Veselým dne 8. 1. 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 88.

²¹ Dopis J. Veselého z 10. 7. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3.

mylném,²² někteří pracovníci bezpečnosti měli k jejich názorům a představám vážné výhrady, pro něž museli bezpečnost opustit, příp. za ně byli dále politicky a mocensky postiženi.²³ Např. někdejší velitel StB na Slovensku psal o svých rozporech s poradci: „Lichačov hned po příchodu do Bratislavy začal naléhat, abych mu dodal konkrétní materiál, který prý potřebuje jako vzduch k dýchání. Když jsem namítl, že nelze za tak krátký čas dodat hodnotný materiál, neboť jsem jej dosud nesměl sbírat, odpověděl, že nemůže ztrácet čas, neboť byl poslán do Československa, aby kroutil krky, a ne aby vedl zbytečné diskuse. A když nebude on kroutit krky jiným, zakrotí jeho, a on si svého krku váží víc, než všech ostatních dohromady. Namítl jsem, jak zatkneme někoho a nemáme dostatečné důkazy, musíme ho propustit a zbytečně se blamujeme. Lichačov odpověděl, že když někoho zatkneme, musíme ho stůj co stůj usvědčit z trestné činnosti a nesmí se stát, že takového pustíme, to by znamenalo, že podrýváme důvěru v bezpečnost, což by bylo politicky škodlivé...

Velmi mne zarazil i názor Lichačova na důkazový materiál, když jsem upozorňoval, že hodnotný materiál, potřebný k zatčení, není možné tak lehko a téměř na komando předestřít, s úsměškem se zeptal, jak dlouho sloužím v bezpečnosti, když neumím předložit materiál třeba hned, když je to třeba.

Viděl, že na jeho názory hledím s pochybami. Místo aby se mi je snažil politicky zdůvodnit, při večeři pod vlivem alkoholu opustil formální slušnost a pokoušel se hrubým, bezohledným zastrašováním dostat mě tam, kde mě chtěl mít, jako poddajný nástroj svých záměrů. Obrátil se ke společnosti se slovy, která patřila mně: „Anebo zakrotíme krkem někomu zde přítomnému?“ Přitom ukazoval přes rameno na mne. V tomto hrubém žertu jsem viděl už nejen politický, ale mravní profil tohoto člověka.

Druhý den... v podstatě opakoval, že do Československa byl poslán kroutit krky. Třebaže jsem se na něho jako na sovětského člověka díval s jistým respektem, přece tento profesionální, bezcitný výrok mě popudil natolik, že jsem se zeptal, zda přijel do ČSR pomoci straně zbavit se nepřátelských elementů, nebo jen srážet hlavy. Byl překvapený, změřil si mě a od té chvíle vedl rozhovor jen formálně. Když jsme se loučili, znovu připomněl fráze z předešlého dne a nezapomenul připomenout svou úlohu kroutit krky.

Zklamáný svěřil jsem se Černychovi (sovětský konzul v Bratislavě – J. F.), jak je vůbec možné, že sovětský člověk má takové strašné názory. Černych řekl, že se jedná o aparátníka,

---

²² J. Veselý o tom 8. ledna 1963 potvrdil: „Sověti byli slavní, a co řekli, bylo svaté.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 88. Podobně 28. ledna 1963 L. Kopřiva: „Řadu věcí jsem nevěděl nebo mi byly jinak řečeny, já jsem žádné zkušenosti neměl, spoléhali jsme na sovětské experty. Ti nás vedli, vy jistě víte, jaká byla v nás pěstována láska k sov. lidem, a pro mne platil zvláště v bezpečnosti nesmírně mnoho.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 72. Vratislav Lukšan 28. října 1950 psal o pochybnostech o některých případech vyšetřovaných StB (např. tzv. číhošťský zázrak), na něž chtěl upozornit Kl. Gottwalda: „seberadikálnější zásah s. Gottwalda v tomto jednotlivém případě by nezměnil systém, jehož základní nápravu jsem očekával až po pomoci sovětských poradců.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3.

²³ K nim patřil i J. Veselý, který 19. 3. 1964 psal o těžké můře na duši z obvinění vzneseného experty Lichačovem a Makarovem (i když nepřímo) na ministra vnitra Noska, který byl v té době – protože byl za války v emigraci v Anglii – pokládán za eventuálního československého Rajka nebo Kostova. Když se jej J. Veselý – bezvýsledně – zastal, byl sám obviněn z nedostatku bdělosti a ostražitosti. „Zoufal jsem si při představě, že Nosek, kterého jsem měl rád a kterému jsem naprosto věřil, by mohl být postaven do role, kterou pak sehrál Slánský. Navíc, s rozrušenými nervy, jsem si představoval, jakou roli jako jeho příteli by bylo sehrát mně.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 884.

ne člověka politického, že je bohužel víc takových aparátníků. Sám byl zklamán chováním Li-chačova, ale nesvěřoval se mi blíže.²⁴

Přestože v praxi čs. bezpečnosti se již dříve v některých případech projevovaly dosti závažné nedostatky,²⁵ příchod poradců v tomto směru znamenal další zhoršení. Poradci navrhli některá zdánlivě správná opatření, jejichž realizace však neznamenala žádné zlepšení. Doporučovali, aby byl vybudován centrální vyšetřovací aparát a zaveden pořádek do zatýkání, v němž byla běžná praxe, že zatýkali a vyšetřovali i jednotliví operativní pracovníci bez souhlasu vyšších náčelníků a bez kontroly. Doporučovali též, aby se zakázalo fyzické násilí, které mělo být nadále přípustné jen ve výjimečných případech se souhlasem ministra nebo jeho náměstka.²⁶ Opatření, jež byla podle toho přijata, jen vnášela určitá pravidla do dalšího používání nezákonných a nesprávných bezpečnostních metod – neoprávněné a nezákonné zatýkání a držení ve vazbě²⁷ pokračovalo (a dále se množilo) stejně jako nejhrubší fyzické násilí při vyšetřování zatčených.²⁸

Na návrh poradců – a za jejich aktivní účasti při vyšetřování jednotlivých případů – se zaváděly jiné, v Československu dříve ojedinělé metody, které byly neméně nesprávné a nezákonné a jejichž všeobecné používání umožnilo tak rozsáhlé porušování socialistické zákonnosti, k jakému došlo v politických procesech na počátku padesátých let.²⁹

Podle poradců byla zavedena ve vyšetřování dvanáctihodinová pracovní doba s nepřetržitými, vyčerpávajícími, často nočními výslechy, někdy s rozkazem, aby obvinění při výslechu stáli. Obvinění často nesměli sedět ani na celách, při spánku museli mít ruce stále na příkrývce, po celou noc se jim svítilo, byli často buzeni, dostávali snížené dávky potravin, byli dáváni do svěřacích kazajek. Hlavní úsilí při výsleších se zaměřilo k tomu, aby se obviněný doznal k údajným činům, které vůbec nespáchal a přiznání opakoval u soudu s tím, že toto přiznání je hlavním, rozhodujícím důkazem o kontrarevoluční trestné činnosti. Skutečnosti svědčící ve prospěch obviněných se neměly zapisovat, protože vyšetřující prý nemá dělat obviněnému obhájbu, která je záležitostí soudního přelíčení. Námitky proti nedostatku důkazového materiálu při vyšetřování poradci odmítali s tím, že nejlepším materiálem je vyšetřovanec a že je jen třeba si s ním vědět rady. Zaváděli nový systém psaní protokolů, který spočíval v tom, že protokol nebyl sepsán hned u výslechu, ale v nepřítomnosti vyšetřovaného na základě poznámek z výslechu. Dodatečně sepsaný protokol byl pak předložen vyšším náčelníkům, kteří jej upravovali, zpravidla zhoršovali, a protokoly takto upravené v neprospěch obviněného byly předkládány vyslychaným, kteří byli psychickým i fyzickým nátlakem donuceni, aby je podepsali.

²⁴ Dopis Teodora Baláže, 9. 3. 1956, A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 985. T. Baláž byl po těchto výstupech odsouán v StB na vedlejší kolej, později obviněn z titoismu, zatčen a neoprávněně uvězněn.

²⁵ J. Fiala: Vztah strany a bezpečnosti – inform. zpráva č. 8 komise ÚV KSČ pro dokončení stran. rehabilitace, a Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1954 z hlediska nesprávností v zaměření a metodách práce. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202.

²⁶ Dopis Petra Bechyně, 10. 10. 1956, A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 1.

²⁷ Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1954 z hlediska nesprávností v zaměření a metodách práce. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202.

²⁸ Tamtéž, dále Záznamy o pohovorech s pracovníky Ministerstva vnitra, A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 41, a Svědecké výpovědi sepsané na Gen. prokuratuře k používání nesprávných vyšetřovacích metod, A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 5.

²⁹ Náznaky těchto metod zaváděl do StB již dr. Štěpán Plaček, který se s nimi seznámil při svých studijních cestách v Bulharsku a Jugoslávii, a Karel Šváb, který podobně přenášel zkušenosti bezpečnosti z Maďarska. Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky politických procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32. Dr. Plaček byl pro nesprávné metody propuštěn z StB již na podzim 1948, Karel Šváb do ní přišel teprve o rok později a nesprávné metody uplatňoval zprvu v evidenčním oddělení ÚV KSČ a jeho prostřednictvím.

V další fázi procesu, který měl znemožnit zjištění objektivní pravdy, se obvinění učili svým protokolům – a podle nich upraveným odpovědím na předem určené otázky u soudu – nazpaměť, aby se při přelíčení doznali k určené vině. Výpovědi při výsleších i u soudu se formulovaly tak, aby se obvinění – často drastickými výrazy – sami označovali za zločince, špiony, nepřátele socialismu a republiky apod.³⁰

Ač poradci formálně odsuzovali přímé fyzické násilí, trpěli jeho používání při výsleších, kterých se zúčastnili, a někdy je i sami použili.³¹ Vedle toho systém fyzického a psychického nátlaku, který vytvořili a k němuž patřilo i neustálé vyhrožování, spílání a hrubé nadávky vůči vyšetřovaným, přiměl i bez přímého násilí většinu obviněných, že se dříve či později „doznali“ k činům, které nikdy nespáchali a neměli s nimi nic společného a pro něž jinak neexistovaly žádné důkazy.³²

Zásahy poradců do praxe čs. bezpečnosti, s nimiž bylo spojováno i zvýšené zdůrazňování tvrdosti a nesmiřitelnosti vůči nepříteli, také nadále ztěžovaly nebo přímo znemožňovaly nápravu nesprávných metod, vyloučení nejhorších výstřelků a postižení viníků, o něž dříve aspoň v některých případech usilovali někteří funkcionáři StB.³³ Za těchto podmínek a těmito

³⁰ Výpisy z protokolů pracovníků Ministerstva vnitra pojednávající o činnosti sovětských poradců. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. Svědecké výpovědi sepsané na Generální prokuratuře k používání nesprávných vyšetřovacích metod. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 5.

³¹ „Například bylo jak Švábem, tak i poradci zdůrazňováno, že nemáme používat násilí při vyšetřování, ale naopak používat síly logiky a našeho politického přesvědčení. Praxe však vypadala úplně jinak. Já například již v Ml. Boleslavi v r. 1949 jsem byl svědkem surového zacházení s vyšetřovaným Pavlíkem, které prováděli orgánové na pokyn Švába a poradců Makarova a Lichačova. K tomu podotýkám, že jsem byl sám svědkem, kdy poradce Makarov Pavlíka držel za blůzu a tloukl s ním o zeď. To nebyl pouze jediný případ, který jsem viděl. Podobně tomu bylo i u vyšetřovance Florina, kterého poradce Makarov sám vyslyšal. ... podotýkám, že mně jednou, někdy v r. 1950, vyprávěl tlumočnick Petr Bechyně, že poradce Lichačov při výslechu nějakého vyšetřovance z Moučkovy skupiny tohoto srazil jednou ranou k zemi a pak jej kopal. To všechno mělo pochopitelně velký vliv na praxi, které se ve vyšetřování používalo. ... Ernest Otto měl nohy od stálého stání tak oteklé, že již musel být při výslechu opřen. Byl přitom však stále vyslyšán přesto, že měl od nevyspání již oteklá oční víčka a stěžl udržel otevřené oči. Byl přitom vyslyšán také poradcem Makarovem, který po jednom výslechu ‚rozhodl‘, aby dostal 20 ran obuškem. ... Příkaz k provedení tohoto tělesného trestu jsem dával já veliteli věznice.“ Výpis z protokolu Bohumila Doubka, 30. 8. 1955. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11.

³² O tom například vypověděl 30. listopadu 1955 Vilém Nový: „Řekli mi, že jsou zástupci sovětské kontrarozvědky, počínali si s neobyčejnou hrubostí, uráželi mě nejsprostějšími výrazy a tvrdili, že mají v rukou dokumenty, z nichž jasně vyplývá moje špionážní činnost. Prohlásili, že si se mnou dlouho hrát nebudou a že mi zbývá jediná volba – přiznat se k obvinění dobrovolně, anebo že dostanu bití. Nato jsem byl odveden, a ježto jsem i v následujících dnech setrval na stanovisku, že jsem nevinný, byl jsem opětovně – celkem čtyřikrát – předveden za účasti Doubka, Košťála aj. před tyto cizince, přičemž mi znovu vyhrožovali a spílali. ... Ale ani s tímto protokolem, který formuloval Košťál, nebyli spokojeni oba cizinci, kteří si mne znovu zavolali a předložili mi k podepsání opravený protokol, kam vpisovali svoje vlastní formulace. I tento protokol jsem podepsal v důsledku naprostého vyčerpání a z obav, že se bude opakovat znovu můj zážitek z ledna a února.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 5. Jako jeden z prostředků nátlaku zaváděných poradci namísto přímého fyzického násilí (bití) dostávali vyšetřovaní k jídlu přesolené ryby, po kterých jim byly odpírány nápoje k uhašení žízně. Záznam z pohovoru s Jindřichem Veselým 8. ledna 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 88.

³³ Např. na podzim 1948 byl pro zvlášť hrubé přehmaty propuštěn z iniciativy Jindřicha Veselého dr. Štěpán Plaček a počátkem r. 1949 Pravoslav Janoušek, u něhož bylo upuštěno od trestního stíhání jen proto, že bojoval za druhé světové války v Rudé armádě. Dopis J. Veselého z února 1964. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 884. Naproti tomu Miroslav Tůma-Pich, který ubil při výslechu zatčeného, již nebyl na zákrok poradců předán soudu. „Potom, když Pich zabil vyšetřovance, chtěla jsem já i Šváb, aby byl za to souzen. ... Zašla jsem se Švábem do Ruzyně za gen. Lichačovem, kterému jsme řekli náš názor na Picha. Lichačov se tomu smál a říkal, že Pich na to šel moc s temperamentem. Říkal, že by jej za to nesoudil. Já z této rozmluvy byla zmatena a myslela jsem si, že jsem pro bezpečnostní práci asi moc měkká.“ Protokol s Hedou Synkovou, sepsaný dne 11. 10. 1955. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 736.

způsoby pokračovalo hledání „nepřátel ve straně“ a stíhání dalších protistátních živlů, někdy údajných, někdy skutečných, ale tak, že jejich skutečné činy a viny byly značně nadsazeny. Krátce po příchodu poradců, koncem listopadu 1949, došlo k zatčení několika funkcionářů, proti nimž bylo vzneseno podezření v souvislosti s případem bratří Fieldů, Rajkovým procesem nebo pro jejich vztahy k Jugoslávii. Za pomoci stranického aparátu (komise stranické kontroly) byl Státní bezpečností shromažďován a přešetřován materiál proti dalším stranickým činitelům. Jednalo se vesměs o osoby, na něž byly vedení KSČ a čs. bezpečnost upozorňovány z Polska a především z Maďarska, o interbrigadisty ze Španělska, komunisty, kteří se vrátili z emigrace na Západě, bývalé vězně nacistických koncentračních táborů, účastníky domácího odboje, komunisty, nařčené v minulosti z trockismu,³⁴ tedy o činitele méně spojené se Sovětským svazem, a tudíž podle stalinských představ méně spolehlivé, některé z nich (např. dr. Vlado Clementis) měly v minulosti určité názorové a myšlenkové rozpory s představiteli KSSS a Komunistické internacionály.

Vedle šetření proti těmto podezřelým – kteří zatím nebyli ve větší míře zatýkáni – se poradci zúčastnili výslechů osob z nekomunistického tábora, které byly již dříve zajištěny pro skutečnou či domnělou protistátní činnost a jejichž zatýkáni dále pokračovalo. Především na těchto osobách byly nejdříve uplatněny metody zaváděné do čs. bezpečnosti poradci.³⁵ Jejich výsledkem pak byly některé politické procesy, jakým byl zejména proces proti skupině dr. Milady Horákové na jaře 1950.³⁶

V květnu nastoupil do čela bezpečnosti nový ministr Ladislav Kopřiva. Před jeho nástupem do funkce odešli z Československa první poradci Lichačov i Makarov, brzy však přišli noví.³⁷ Není zřejmé, proč k této změně došlo, zda tu hrála úlohu nespokojenost s výsledky činnosti prvních poradců, kteří nedokázali odhalit „československého Rajka“, či zda měli pouze připravit půdu pro působení dalších. Na jaře 1950 se jednalo již o větší skupinu poradců, jejichž velitelem byl Vladimír Bojarskij a jeho zástupcem Boris Jesikov, kteří působili přímo u ministra. Další byli zařazeni u všech vedoucích funkcionářů jednotlivých oddělení a složek bezpečnosti.³⁸ Podle různých zpráv a výpovědí působili v přípravě hlavních politických procesů vedle Bojarského a Jesikova zejména poradci Smirnov, Galkin, Pětuchov, později též Alexej Besčasnov, Georgij Gromov, Grigorij Morozov a Ivan Černov.

Práce Státní bezpečnosti a nového ministra pod vedením poradců pokračovala v intenzivním hledání „československého Rajka“. Na podzim 1950 došlo v tomto směru k zásadnímu obratu. V říjnu 1950 zatkla Státní bezpečnost krajského tajemníka KSČ v Brně Otto Šlinga. Následovalo zatýkáni dalších stranických a státních funkcionářů, jejichž činnost byla nějak spojena s jeho jménem, i dalších. Odtud vedla cesta i k zatčení generálního tajemníka ÚV KSČ Rudolfa Slánského, který byl definitivně prohlášen za skutečnou hlavu údajného spiknutí proti Československu a jeho lidově demokratickému zřízení. Vlna provokačních procesů, k nimž

³⁴ Závěrečná zpráva komise ústředního výboru KSČ o výsledku prověrky politických procesů z období let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32.

³⁵ Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky pol. procesů z období let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32. Svědecké výpovědi sepsané na Gen. prokuratuře k používání nesprávných vyšetřovacích metod. Tamtéž, a. j. 5. Výpisy z protokolů pracovníků Min. vnitra pojednávající o činnosti sovětských poradců. Tamtéž, a. j. 11.

³⁶ Záznam o pohovoru se s. J. Veselým 8. 1. 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 88. Svědecké výpovědi sepsané na Gen. prokuratuře k používání nesprávných vyšetřovacích metod. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. Dopisy pracovníků Min. vnitra min. Barákovi v r. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 1.

³⁷ Záznam o pohovoru s L. Kopřivou 28. a 29. 1. 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 72. Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202.

³⁸ Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202.

v této souvislosti došlo a v níž byl nejvýznamnějším proces s tzv. protistátním spikleneckým centrem v čele s Rudolfem Slánským v listopadu 1952, neměla rozsahem v žádné jiné socialistické zemi obdoby, s výjimkou procesů v SSSR ve třicátých letech.

Po příchodu druhé skupiny poradců došlo k dalším, tentokrát zásadním osobním změnám v aparátu Ministerstva národní bezpečnosti. V souvislosti s tím byli v lednu a únoru 1951 zatčeni někteří vedoucí činitelé MNB a StB,³⁹ kteří pak v letech 1952–1954 byli v řadě nezákonných procesů odsouzeni k vysokým (i nejvyšším) trestům. Mezi nimi byli ti, kteří stalinské představy o zostřování třídního boje a hledání nepřítele ve straně velmi aktivně přejímali a iniciativně prosazovali berijovské praktiky v práci bezpečnosti (Karel Šváb), a naopak i ti, kteří se jim snažili ve větší či menší míře čelit (Josef Pavel, Osvald Závodský). Na této likvidaci špiček čs. bezpečnostního aparátu, která souvisela s širší kampaní proti interbrigadistům (mezi zatčenými pracovníky MNB a StB byla celá řada interbrigadistů), se aktivně podíleli poradci, hlavně Bojarskij, který byl jejím spoluiniciátorem.⁴⁰

V rámci změn, které probíhaly v bezpečnosti v tomto období, přicházeli do jejich řad noví lidé, u nichž se předpokládalo, že budou schopni lépe splnit úkoly v přípravě a provedení hlavních nezákonných procesů. I na jejich příchod měli poradci často vliv. Mezi novými pracovníky StB byli takoví, kteří již dříve pracovali v Československu jako berijovští agenti, byli s poradci ve styku a jejichž přijetí k bezpečnosti poradci velmi důrazně prosazovali. Byly to právě takové osoby, jejichž názory nebo povahové vlastnosti hrály v přípravě procesů zvláště negativní úlohu – Pravoslav Janoušek, který byl již jednou (v květnu 1949) z aparátu Ministerstva vnitra propuštěn pro sadismus a neobyčejně kruté zacházení s vyslýchanými,⁴¹ a Andrej Keppert, který v činnosti v StB velmi silně prosazoval a uplatňoval antisemitické názory.⁴²

³⁹ Např. Osvald Závodský, velitel StB, Karel Černý, velitel sektoru MNB, Kurt Šmolka, velitel sektoru StB, Jaroslav Brož, velitel sektoru StB, Jan Zelenka, velitel sektoru StB, Oskar Valeš, velitel sektoru StB, Jan Dostálek, velitel kádrového sektoru StB, Bedřich Pokorný, zástupce velitele sektoru StB, Ivo Milén, zástupce sektoru StB, Josef Pavel, bývalý náměstek ministra NB, Karel Šváb, náměstek ministra NB. Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky politických procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32.

⁴⁰ To vyplývá z výpovědi Jarmily Taussigové a zpráv o její činnosti v komisi stranické kontroly (A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 367), Andreje Kepperta z 27. září 1955 (A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11) a Ladislava Kopřivy, 28. ledna 1953 (A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 72). J. Taussigová situaci v bezpečnosti a odstranění interbrigadistů několikrát projednávala s Bojarským a Kopřivou. A. Keppert byl ve styku s poradci a podával jim zprávy o interbrigadistech ještě před svým příchodem do služeb MNB. Podle Ladislava Kopřivy k zatýkání funkcionářů MNB a StB „došlo na základě materiálů z komise stranické kontroly, ta předala materiály o Závodském, o Španělsku. ... Pak na základě té linie, která vyšla z rezoluce Informačního byra, se pak ukazovalo, že řada jich (tj. interbrigadistů, pozn. J. F.) byla získána pro spolupráci se západními imperialisty. Také přicházeli sovětsí soudruzi, to tam bylo všechno obsazeno, oni přinášeli řadu materiálů.“

⁴¹ Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202. Zpráva o prověrce činnosti I. sektoru v období 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 477. Dále výpovědi a dopisy Vladimíra Šmolky (A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 733), Jindřicha Veselého (tamtéž, a. j. 736, Komise II, a. j. 88), Jarmily Taussigové (A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 367, 382), Janouška (tamtéž, a. j. 41), Josefa Pavla (A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 451), Petra Bechyně (A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 1), Ladislava Kopřivy. L. Kopřiva např. vypověděl o P. Janouškovi 28. ledna 1963: „Janoušek byl ve styku se sovětskými soudruhy, oni zde měli určité styky – svou agenturu. Oni s tím přišli, aby Janoušek šel zpět do bezpečnosti. Já jsem s tím nesouhlasil, ale neprosadil jsem to. Já jsem nikdy nepřišel do sporu se sovětskými poradci, ale řekl jsem jim, co se mi nelíbí. Říkal jsem, že je nemožný ten Janoušek. ... On odešel z bezpečnosti, ještě když bylo vnitro. On se mi nelíbil, to byl podezřívavý člověk. Oni ho doporučovali, že je to syn starého Janouška, revolucionáře. ... On byl na tu práci v Melounově ulici doporučen sovětskými soudruhy. ... To zřízení skupiny v Melounově ulici prosazoval Vladimír.“ (Bojarskij – J. F.) A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 72.

⁴² Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202. Zpráva o situaci a používání nezákonných metod na 2. sektoru v letech 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 478. Dále výpovědi a

Poradci se pak bezprostředně angažovali ve vyšetřování a přípravě procesů, které probíhaly za jejich účasti a fakticky pod jejich vedením. Bylo při tom používáno stejných metod, jaké zavedli Lichačov a Makarov.⁴³

Ladislav Kopřiva jako ministr se podřizoval všem pokynům poradců a – přes některé rozdílné názory – nakonec fakticky jen plnil jejich rozhodnutí, byl však informován o jejich činnosti, způsobech a zaměření vyšetřování a práci vyšetřovacích orgánů, kterou řídili poradci za jeho účasti, v souladu s rozhodnutími a pokyny poradců informoval také vedoucí stranické funkcionáře, s nimiž na základě výsledků šetření projednával další postup při odhalení „hlavy spiknutí“. Jeden z hlavních vyšetřujících pracovníků, který se podílel na vyšetřování „centra“, Bohumil Doubek, o tom vyprávěl v srpnu a září 1955: „Vyšetřováním Šlinga začíná to, co jsem již popsal v jiném protokolu, klamání odpovědných činitelů, jehož důsledkem bylo v mnoha případech odstranění poctivých funkcionářů, někdy i jejich odsouzení... Vznik Šlingových výpovědí a jejich hodnověrnost byla známa Karlu Švábovi i ministru Kopřivovi, kterého jsem mimo poradců informoval já sám a který také sám do Šlingova vyšetřování svými pokyny zasahoval. ... Vedení celého vyšetřování v případě Šlinga bylo prakticky v rukou poradce Vladimíra a po jeho odchodu poradce Jesikova, jejichž příkazy jsem já, i ostatní, bez odmluvy plnil. V té souvislosti bych se chtěl zmínit také o úloze ministra Kopřivy v tomto případě. I když on byl prakticky rozhodujícím činitelem, nikdy samostatně nerozhodoval. Ani jedno jeho rozhodnutí, pokud se na ně pamatuji, nebylo učiněno z jeho iniciativy. Podléhal zcela radám poradce Vladimíra, a jestliže mně dával pokyny k vyšetřování, bylo to jen opakováním toho, co jsem již dříve od poradce Vladimíra věděl, že ministroví navrhne. Já jsem také nikdy bez přítomnosti poradců s ministrem nejednal. Když jsem k němu byl někdy pozván, nebylo mně to řečeno jím samým nebo někým z jeho sekretariátu, nýbrž takřka vždy poradcem Vladimírem. Pouze v jednom případě mě ministr k poradě zval sám, aniž bych předtím s poradcem Vladimírem hovořil. Proto jsem se jej hned na to telefonicky ptal, jestli neví, proč mne ministr volá. Řekl mně tehdy, abych se u něj dříve, než půjde k ministroví, zastavil. Když jsem k němu přišel, žádal mě poradce Vladimír, abych u ministra nehovořil o případu dříve, než on přijde, a abych neřikal, že jsem s ním předtím hovořil. Ministr mně tehdy předával nějaký materiál ke Šlingovi. Asi za pět minut po mém příchodu přišel poradce Vladimír a uvítal se se mnou, jako bychom se dříve neviděli. Při mém odchodu mne žádal, abych na něho počkal na chodbě, že mně chce dát nějaký pokyn. U něho v kanceláři mi pak řekl, abych ho vždy předem informoval, jestliže mě ministr bude k sobě volat. Zdůrazňoval tehdy, že to neznamená z jeho strany nějakou nedůvěru vůči ministroví, ale ten že není o všem tak přesně informován jako on, a je proto třeba, aby byl u každého jednání přítomen a mohl je podle svých znalostí usměrnit. I když ministrova úloha

---

dopisy A. Kepperta (A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 1 a 41), Miloslava Kukly (tamtéž, a. j. 1), Jiřího Svobody, Rudolfa Šonky (tamtéž, a. j. 3) a Ladislava Kopřivy (tamtéž, a. j. 72). 28. ledna 1963 např. vypověděl L. Kopřiva: „Druhý takový byl ten Keppert, tomu se dost věřilo. Měl jsem velké debaty s Vladimírem a říkal jsem mu – nevěřte tomu člověku. On se dostal do bezpečnosti tak, že chodil za sovětskými poradci a sovětské poradci si ho oblíbili, zejména Vladimír, a mě přesvědčovali, abych ho přijmul. ... On se v bezpečnosti objevil na základě určitého tlaku, hlavně toho Vladimíra.“ A 13. listopadu 1956 Miloslav Kukla: „Všude tam, kde šlo o Židy, projevoval (Keppert, pozn. J. F.) velký pracovní elán. ... Chodil po všech pracovištích HS StB a všude usiloval, aby práce byla zaměřena především na boj proti sionismu. Později se však ukázalo, že nejde o sionismus, ale vyhraněný antisemitismus. Keppert se snažil zaměřit všechno, na co měl v bezpečnosti vliv, proti Židům, bez ohledu, zda jde nebo nejde o sionisty. Snažil se, aby antisemitismem načichli další soudruzi, dával kolovat falsifikáty ‚programu světového židovstva‘, tzv. ‚protokoly sionských mudrců‘, tvrdil, že z tohoto programu je třeba vycházet v boji proti světovému sionismu.“

⁴³ To potvrzuje shodně většina výpovědí a zpráv o průběhu vyšetřování v případě tzv. protistátního spikleneckého centra a přípravě procesu – srov. Výpisy z protokolů pracovníků Min. vnitra, pojednávající o činnosti sovětských poradců. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. Záznamy o pohovorech s pracovníky Min. vnitra. Tamtéž, a. j. 41. Dopisy pracovníků Ministerstva vnitra ministru Barákovi v r. 1956. Tamtéž, a. j. 1.

byla taková, jak jsem ji popsal, přece jen věděl, jakým způsobem je Šling vyslýchán, a rovněž věděl, že Šlingův výslech je zaměřován podle předem vytvářených teorií. Mimoto Šlinga měl dvakrát sám u pohovoru a viděl, v jakém zuboženém stavu tehdy Šling byl, a slyšel, jak na přednášená obvinění reaguje. ... Poněvadž vyšetřování se Šlingem nemělo žádných výsledků, bylo na poradě u ministra na návrh poradce Vladimíra dohodnuto, že Šling bude dovezen k ministrovi do pracovny a ten jej sám vyslechne, resp. mu domluví, aby nezapíral. Tento výslech se uskutečnil zakrátko nato večer. Byl při něm přítomen ministr Kopřiva, poradci Vladimír a Galkin, Šváb, Košťál a já. Tehdy ministr opakoval Šlingovi v podstatě tytéž argumenty, které jsme proti němu používali i my.⁴⁴ V podstatě shodně líčí svůj vztah k poradcům i Ladislav Kopřiva (který však popíral, že by věděl o používání fyzického násilí a jiných nezákonných metod vůči vyšetřovaným, a zvláště že by k němu dával přímé pokyny): „A tak se dávaly dohromady materiály z KSK, od armády, pak byly nějaké poznatky na emigraci, interbrigadisty, i se volaly jednotlivé osoby a od nich získávaly poznatky. To se projednávalo v té komisi u s. Gottwalda a já jsem byl ve velkém tlaku. Na mne tlačil Vladimír, pokud jde o Frejku, Outratu, ty ekonomy, já jsem se bránil a on pořád na mne, že se mají zatknout. Tak to bylo s tím Šimůnkem, Sedlákem z Min. vnitřního obchodu a ještě s některými dalšími. Materiály k těmto lidem byly neproověřené, co někde někdo řekl ... Kde došlo k zatčení, tak to bylo víceméně opřeno o výpovědi těch lidí, nebyl dokumentační materiál naprosto usvědčující, ale těžko bylo při té atmosféře říkat, já to dělat nebudu ... Sověští soudruzi se ke mně chovali dobře, ale když přišli s nějakým návrhem, já jsem neměl dost argumentů, abych jim to vyvrátil, nebo našel argumenty, abych jim osvětlil, že ten jejich názor je nesprávný. Oni často přicházeli s celým plánem, jak na to jít, říkali, že podle jejich názorů na to bylo třeba jít takto. Když já jsem neměl dost argumentů, abych přišel s jiným návrhem – oni přicházeli s propracovanými plány ... Ano, já jsem vycítil, že by to nebylo taktické, že bych vyvolal nějaký spor, tak jsem couvl. Spory jsem mít nechtěl. Ne, to jsem nikdy nezkusil říci: ministrem jsem tady já a bude takhle. To jsem nikdy neudělal. Vůči nim to by bylo hrozné. Já jsem to nemohl v té době udělat, v té situaci...“⁴⁵

„Poradce jsem měl i já. O všech případech jsme se s poradci radili, zkoumali je, materiál studovali a na základě materiálu činili pak návrhy na zatčení. Návrhy jsem přednášel já. A to v nejužším kruhu vedoucích soudruhů, téměř vždy za přítomnosti poradce.“⁴⁶

Obdobný byl i vztah mezi poradci a jednotlivými pracovníky StB, kteří jimi byli fakticky řízeni. Pokud se mezi nimi někdy vyskytly pochyby o správnosti vyšetřování, používání některých metod, oprávněnosti vazby určitých osob, pokud navrhovali propuštění jednotlivců, u nichž byli přesvědčeni o nevině, byly jejich námítky a návrhy poradci odmítány.⁴⁷ Proti kolísání a pochybování mnohých působili poradci velmi silně autoritou „sovětských lidí“, „vyspělých

⁴⁴ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. Podobně vypověděl Karel Košťál 4. 11. 1955: „Přítom bylo na nás ze strany ministra Kopřivy, zejména při vyšetřování Šlinga, neustále naléháno a bylo nám vytýkáno, že nemáme žádné výsledky. Podle mého soudu, nebylo to však mínění ... Kopřivy samého, ale názory poradce Vladimíra, který měl na s. Kopřivu velký vliv.“ Tamtéž.

⁴⁵ Záznam z pohovoru se s. L. Kopřivou dne 28. a 29. ledna 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 72.

⁴⁶ Vyjádření Ladislava Kopřivy ze dne 13. 9. 1955. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11.

⁴⁷ To shodně potvrdila celá řada býv. vyšetřujících pracovníků – srov. např. Výpisy z protokolů pracovníků Ministerstva vnitra pojednávající o činnosti sovětských poradců. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. Např. Karel Majer vypověděl 20. 8. 1955: „Když byl Novák odvezen do Koloděj, byl u něho zaveden ‚ostrý režim‘ (neustále musel stát, křičeno na něj, cloumáno atd.). ... Při jednom výslechu, když s. Majer na Nováka zvláště křičel a cloumal s ním, odešli dva příslušníci Lidových milicí, kteří mu při výslechu pomáhali, stěžovat si na něj Doubkovi a poradci Galkinovi. Na základě této stížnosti nebyla proti s. Majerovi vyvozena žádná opatření, ale naopak, oba zmínění příslušníci LM byli přiděleni k práci do kuchyně jako ‚měkci‘, kteří se k výslechu nehodí.“

komunistů“ a „zkušených pracovníků bezpečnosti“. „Přišel jsem do vyšetřování a ihned jsem byl ve styku se ss. poradci, kterých jsem si velmi vážil, od nichž jsem se učil, a dělal všechno, co oni mně řekli,“ uvedl o tom pracovník StB B. Doubek. „Kdyby mně některé věci řekl i někdo z našich odpovědných činitelů, že bych se možná bránil, ale když mně to řekli ss. poradci, jsem je bez odmluv dělal ... Vycházel jsem z toho, že ss. poradci vědí, co dělají, že mají určitý plán, odpovídají celkové mezinárodní situaci, jak to i sami naznačovali, a který my neznáme ... I když jsem někdy pochyboval nebo byl přesvědčen o tom, že námi vyšetřovaný člověk není vinen v tom, z čeho je obviňován, myslel jsem, že to slouží vyšším cílům, a opakoval jsem si to, co mně kdysi řekl s. Vladimír: ‚Když se kácí les, létají třísky.‘ A hlavním argumentem ss. poradců, když nám dávali ‚injekce‘, bylo: Víš, jakou ránu tím dáme imperialistům? Také jsem byl polichocen tím, že mně ss. poradci svěřují některé věci, které nesvěřili ani ministři. Já jsem se k nim choval stejně.

Věřil jsem stále, že to, co dělám, je v zájmu strany a v zájmu mezinárodního hnutí za udržení míru, jak mně poradci říkali, když jsem někdy třeba jen nepatrně kolísal. Jim jsem věřil úplně slepě a oni to také věděli. Byli to vlastně první sovětské lidi, se kterými jsem se (mimo v květnu 1945) sešel a udržoval s nimi několik let nepřetržité denní styky ... Kdyby vyšetřování celého případu neřídili právě sovětské lidi, určitě bych nedělal některé věci, ke kterým v průběhu vyšetřování došlo. I s. Gottwald, když jsem u něho se ss. poradci byl, mně říkal, abych se ve všem na ss. poradce obracel a řídil se tím, co mně řeknou.⁴⁸

Poradci zvláště napomáhali šíření mnohých nesprávných názorů, které nacházely mezi pracovníky bezpečnosti silnou odezvu, např. představy o nadřazeném postavení bezpečnosti.⁴⁹ Vyvraceli i námitky některých pracovníků čs. bezpečnosti proti tomu, že vyšetřování komunistů provádějí i příslušníci bývalé policie, a naopak tyto příslušníky, kteří se někdy značně expo-

---

⁴⁸ Bohumil Doubek, Výpověď ke státněbezpečnostnímu vyšetřování v letech 1950–1953. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 56. Podobně vypovídal B. Doubek o jiných: „Po krátkém čase že pracoval (Bohuslav Brůha – pozn. J. F.) na případech, kde se některé nesprávnosti nejvíce projevovaly a měly závažné důsledky, vyvolávalo u Brůhy pochybnosti o správnosti celého vyšetřování a několikrát projevil úmysl z vyšetřování odejít. Já, Košťál a poradce Galkin jsme mu to rozmlouvali a vždy se dal přesvědčit. Hlavním argumentem, že vyšetřování jde správně, bylo to, že všechno je ve prospěch a zájmu strany. Tak Brůhovi argumentovali poradci, my jsme jejich argumenty přejímali. ... Brůha mi jednou řekl: ‚Víš, kdyby za tím nestáli poradci, tak bych myslel, že je to nějaká lumpárna.‘ Takové rozhovory vedl častěji. I jeho drželo hlavně to, že poradci případ řídili a říkali, že vše je správné a nutné.“ Výpisky z protokolů pracovníků Ministerstva vnitra k jednotlivým vyšetřovacím pracovníkům A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 4. „Také jiní vyšetřovací pracovníci měli postupem doby určité pochybnosti o správnosti vedení vyšetřování. Stávalo se dokonce, že někteří přímo říkali, že lidi, které vyšetřují, jsou nevinní, a oni jsou nuceni s nimi jednat jako s nepřáteli. Já pak v důsledku argumentů uváděných poradci jsem jim vše rozmlouval a přesvědčoval je o správnosti dosavadního postupu. Vyskytovalo se to hlavně u orgánů krajských správ, kteří k nám do Ruzyně byli vypůjčeni na výpomoc. Když se takové pochybnosti množily, doporučili poradci Galkin a Jesikov odeslání těchto orgánů do jejich krajů.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. „Koncem roku 1951 nebo začátkem roku 1952 byli do Ruzyně postupně dodáni býv. tajemníci Rudolfa Slánského. ... Na neodůvodněnost zatčení těchto osob jsem poukázal spolu s Karlem Košťálem a Bohuslavem Brůhou sovětským poradcům, konkrétně Galkinovi, hned za krátkou dobu po jejich dodání do Ruzyně. Bylo však proti mým námitkám argumentováno ze strany poradců, tak i ze strany ministra Kopřivy.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11.

⁴⁹ O tom např. B. Doubek 30. 8. 1955: „Byla vytvořena taková představa, že jedině bezpečnost je povolána na vše ve státě dohlížet a rozhodovat, a z toho i vědomí, že stojí i nad stranou. K poslednímu bodu podotýkám, že tyto názory byly přejímány hlavně od sovětských poradců Lichačova a Makarova a které v praxi prováděl Karel Šváb. Tento stav se však udržel i po zatčení Karla Švába a odchodu zmíněných sovětských poradců.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11.

novali při „usvědčení“ čestných komunistů z „nepřátelské činnosti“ proti straně a republice, obhajovali a vysoce oceňovali jejich činnost.⁵⁰

Velmi neblaze zasahovali poradci do přípravy procesů zaměřením vyšetřování proti osobám židovského původu, maskovaným pod rouškou „boje proti sionismu“. Mnohým pracovníkům bezpečnostního aparátu – bez ohledu na jiné politické a povahové vady – byl cizí antisemitismus, jaký mezi nimi zastávali jen někteří jedinci jako A. Keppert a jaký naopak zcela programově šířili a dávali najevo poradci.⁵¹

Téměř až fanatická víra v poradce jako představitele Sovětského svazu spolu s psychózou všeobecné nedůvěry a podezřivosti, ale i kariérismus, obavy i vzájemná rivalita (jichž poradci zřejmě využívali k lepšímu ovládnutí situace v čs. bezpečnosti) vedly k tomu, že mnozí pracovníci StB si nejen nedůvěřovali mezi sebou, ale nedůvěřovali ani svým nadřízeným a vedoucím stranickým funkcionářům (včetně ministra Kopřivy), přestali je respektovat a bez vědomí a za jejich zády se obraceli přímo na poradce (nebo i sovětské velvyslanectví), které uznávali jako jedinou autoritu kompetentní k tomu, aby se řídili jejími pokyny a informovali ji o svých názorech, představách, a hlavně u ní denunciovali ty, které považovali za podezřelé, nespolehlivé i své soupeře v bezpečnosti.⁵²

---

⁵⁰ „Když jsem mluvila s poradci o problému starých policajtů, vyzdvihovali Kohoutka, že je možno jej využít, že je to šikovný vyšetřující orgán.“ Protokol s Hedou Synkovou 11. 10. 1950. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. Podobně vypovídal též B. Doubek. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 4.

⁵¹ „Měl jsem s ním (A. Keppertem, pozn. J. F.) řadu otevřených výstupů pro jeho antisemitismus, pomlouvání vládních činitelů a protistranické názory. I jiní ... s ním měli tytéž spory. Keppert však tyto spory končil vždy, oháněje se náměstkem Prchalem a poradcem Borisem, vyhrožoval s nimi jako neomylnými autoritami, a tak používal jejich osob k obhajobě svých nesprávných názorů.“ Dopis Jiřího Svobody ze 7. 7. 1956. Podobně psal též R. Šonka 30. 10. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 3. Podle dopisu P. Bechyně z 23. 10. 1956 otázka antisemitismu nebyla jasná mnoha pracovníkům, kteří vycházeli ze Stalinovy definice národa. Zdůrazňování židovské národnosti nebo původu se ujalo velmi rychle, avšak nebylo spojováno s projevy národnostní nenávisli nebo rasismu. A ÚV KSČ, f. Kom. II, a. j. 1. „Abych pravdivě vylíčil celkový obraz na poměry v Ruzyni, je též třeba zmínit se o antisemitismu, který se tam u některých orgánů silně projevoval. Bylo to jednak v důsledku toho, že většina zatčených byla Židé, a dále v důsledku toho, že sami poradci se s největším opovržením vyjadřovali o zatčených osobách židovské národnosti jako o ‚jevrejích‘ atd. Tyto antisemitské projevy byly patrné ještě při sepisování žaloby na spiklenecké centrum, kde z doporučení poradců jsem u všech osob židovského původu vyznačil v generáliích slovo ‚Žid‘.“ Výpis z protokolu Bohumila Doubka 30. 8. 1955. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11. Dále vypovídal B. Doubek o tom, že poradci přikládali velký význam zdůrazňování „židovské národnosti“ u R. Slánského (kterou Slánský odmítal podepsat), a vzpomínal na „školení“, při němž poradci „poukazovali na vzrůstající vliv židovstva na mezinárodním i politickém poli, poukazovali na Rockefellera, Rotschilda, Duponta a uváděli je v souvislost s tím, co u nás Slánský se Židy dělá, a že je zde nebezpečí, že by Židé potom ovládli všechno. ... Poukazovali dále na úlohu vytvořeného státu Izrael a dokazovali, že hlavními představiteli mezinárodního imperialismu jsou právě Židé, ... dokonce s. Boris říkal, že Židé nechtějí v kapitalistických státech do politických funkcí, aby tak nevyšly jejich záměry na ovládnutí světa najevo. Ale že za každým ministerským křeslem v západních státech stojí nějaký Žid. A že i u nás máme řadu případů toho, jen že je správně nevidíme. Ukazovali na to, že právě hospodářsky i politicky nejdůležitější kraje v ČSR byly obsazeny jako ved. tajemníky KSČ právě Židy (Plzeň, Brno, Ústí n. L., Ostrava, Bratislava a Praha Slánským). Dále že na všech důležitých hospodářských pozicích jsou také Židé dosazení tam hlavně Slánským, lidé, kteří k českému národu nemají žádný vztah, kteří jsou měšťáky a jejich vlastní národní pouto je pro ně daleko důležitější než příslušnost ke straně nebo mezinárodnímu proletářskému hnutí. A západní rozvědky že právě využívají těchto lidí a jejich sionistických organizací k tomu, aby v zemích lidové demokracie uskutečnili své plány. A jedním z takových lidí že je, jak se ukazuje, i Slánský ...“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 56.

⁵² Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1954, A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202. Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954 z r. 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 552. Záznam o pohovoru se s. Ladislavem Kopřivou 28. a 29. ledna 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 72. Bohumil Doubek, Výpověď ke státněbezpečnostnímu vyšetřování v letech 1950–1953. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 56.

Tomuto stavu napomáhaly hluboké změny, které v StB po příchodu poradců (a částečně za jejich vedení) probíhaly a které vedly k tomu, že politická i odborná úroveň Státní bezpečnosti se velmi podstatně zhoršila. Původní, přece jen aspoň částečně konsolidované, zapracované a rozváznější kádry byly ve značném rozsahu vyměněny za nové příslušníky z různých náborů (ze stranického aparátu, politických škol, Lidových milicí), většinou velmi mladé s malými životními zkušenostmi, bez jakéhokoli solidnějšího odborného školení (a mnohdy i s nízkým všeobecným vzděláním), jejichž politické znalosti byly zpravidla velmi malé nebo jednostranné a představy naivní a primitivní.

Za těchto okolností se fakticky rozhodujícími činiteli ve vedení státněbezpečnostního aparátu stali poradci,⁵³ jejichž postavení a funkce v něm samy o sobě byly protiprávní. Jejich zasahování do vyšetřování, které ve skutečnosti vedli, přeformulování otázek, metody, používané při výsleších, znamenaly porušování základních principů československého právního řádu,⁵⁴ který ve skutečnosti nerespektovali nejen poradci, ale i pracovníci StB, kteří ho často vůbec ani neznali a pod vlivem a vedením poradců se jím nijak necítili vázání. Přitom už Státní bezpečnost neplnila své skutečné poslání. Zaměřila se především proti komunistům a jiným čestným a nevinným lidem, zatímco její úsilí a rozsah její činnosti proti skutečným nepřítelům byly vážně oslabeny.⁵⁵

Ovládnutím a řízením bezpečnosti však nebylo poslání poradců v Československu vyčerpáno. Ze svých funkcí, jako prodloužená Berijova ruka, zřejmě kontrolovali a ovlivňovali vedení KSČ a jeho jednotlivé členy, a pomáhali tak k jejich podřizování stalinským představám o vztazích mezi komunistickými stranami a jejich politice. Nedostatek dokumentů bohužel nedovoluje přesněji objasnit tento aspekt v činnosti poradců.⁵⁶

Poradci mj. byli především tvůrci koncepce, že dlouho hledanou hlavou předpokládaného spiknutí je generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský. (Úlohu zde zřejmě hrála okolnost, že Slánský byl nejvýše postavenou osobou židovského původu v KSČ).⁵⁷ Podle původních představ měl být touto hlavou Otto Šling nebo Marie Švermová. Při jejich vyšetřování se však nedařilo zkonstruovat zdůvodnění této teze a mezi některými pracovníky StB se začaly na

---

⁵³ Např. 11. 10. 1956 o tom napsal bývalý náměstek MNB Stanislav Baudyš: „Na Velitelství StB docházelo ke značné nedůvěře a rozporům mezi Horou a jeho zástupcem Prchalou. ... V tehdejší době jedini, kteří ovládali situaci na bezpečnosti, byli sovětští poradci, kteří měli pravidelné operativní porady mezi sebou, jaké Kopřiva nikdy nekonal.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 1.

⁵⁴ Srov. Pavel Zářecký: *Moc, právo a procesy*, Informace č. 29, komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace.

⁵⁵ Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1953 z hlediska nesprávnosti v zaměření a metodách práce. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202.

⁵⁶ Nepřímo jej naznačil N. S. Chruščov na zasedání ÚV KSSS v červenci 1955, např. kritizoval počínání berijovských agentů: „Mít agenturu v bratrských stranách, provádět rozvědku proti těmto stranám, a to hlavní, rozvědku proti vedoucím těchto stran, to je narušení norem ve vztazích mezi bratrskými stranami a státy. Taková situace koneckonců může přivodit konflikt. ... Nyní po zájezdu do Jugoslávie je znám i takový fakt, o kterém hovořil s. Tito. Jednou, v době pobytu Tita v Moskvě, ho provázal Berija. Řekl tehdy Titovi, že Rankoviče je třeba poslat k čertu. ... Na druhé straně se říkalo Rankovičovi, že hlavní osobou v Jugoslávii je on, Rankovič, a že není možno věřit Titovi. Je přípustná taková činnost štvát jednoho vedoucího proti druhému? ... Je zřejmé, že takovéto projevy byly vedeny zlým úmyslem. Tehdy u s. Tita se vytvořil názor, že někdo chce vnést rozkol, rozeprá mezi jugoslávské vedoucí, a potom je jednotlivě odstranit a dokonce je zničit. I to odpovídalo metodám Beriji: Nejdříve rozeštvát a potom zničit.“ II. část protokolu ze zasedání ÚV KSSS v červenci 1955 „O výsledcích sov.–jug. jednání“, s. 11–12, A ÚV KSČ.

⁵⁷ „Jednou z tehdy nejvíce probíraných teorií byla ta o židovském buržoazním nacionalismu. Tato linie se objevovala v některých výpovědích, a také celá řada, ne-li většina vyšetřovaných, byla židov. původu. S. Boris (Jesikov) při svém řízení se nejvíce upínal na tuto linii, která se i později skoro jako základ táhla celým případem Slánského.“ B. Doubek, *Výpověď ke státněbezpeč. vyšetřování v l. 1950–53*. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 56.

jaře 1951 vyskytovat názory, že hlavní nepřítel musí být v ještě vyšší funkci dosud na svobodě.⁵⁸ Avšak ještě předtím, v lednu 1951, žádal hlavní poradce Bojarskij Jarmilu Taussigovou o názor, kdo je skutečnou hlavou spiknutí, a současně zdůrazňoval, že největším nepřítelem komunismu je světový sionismus, a z toho hlediska posuzoval jednoho člena předsednictva ÚV KSČ po druhém. Na jaře 1951 se ve vyšetřování začaly objevovat první poznatky zaměřené proti R. Slánskému. L. Kopřiva, který je prověřoval, je považoval za nepřesvědčivé a klonil se k názoru, že hlavou spiknutí by mohl být Geminder. Poradci Bojarskij, Jesikov, Galkin tuto tezi vyvraceli a přesvědčovali jej o „zradě“ Slánského, přesto však na čas dosáhl toho, aby se nepokračovalo v šetření proti R. Slánskému.⁵⁹

Vznesené podezření proti R. Slánskému se stalo předmětem jednání mezi Kl. Gottwaldem, který o oprávněnosti tohoto podezření pochyboval, a vedením KSSS. Toto jednání znovu potvrzuje naprostou závislost KSČ na KSSS, jaká tehdy existovala a z níž především hledání „nepřítele ve straně“ a provokační procesy vyplývaly.

I v tomto případě se Kl. Gottwald opět podřídil vnějším vlivům. Sovětské vedení navenek uznalo nepodloženost obvinění, vznesených proti R. Slánskému (i B. Geminderovi), a odvolalo i hlavního poradce Bojarského, jehož práci označilo za neseriózní. Stalin poslal 24. července 1951 Kl. Gottwaldovi osobní dopis, v němž vyslovil souhlas s údajnou opatrností Kl. Gottwalda (a znovu označil za nepřátele nevinné lidi, donucené pod nátlakem k nepravdivým výpovědím), navrhl, aby Slánský byl pouze odvolán z funkce generálního tajemníka, kritizoval znovu Bojarského a zdůraznil, že nový poradce by měl být veden a přísně kontrolován vedením KSČ a že nemá zaměňovat ministra bezpečnosti.⁶⁰

Tato peripetie však neměnila nic na podstatě věci, na vztazích mezi KSSS a KSČ a postavení berijovských poradců v československé bezpečnosti. Zatímco Vladimír Bojarskij byl z Československa odvolán, ostatní poradci, které prozatímně vedl Boris Jesikov, pokračovali ve své činnosti. Na ni navázal nový hlavní poradce Alexej Besčasnov, který záhy vystřídal Bojarského⁶¹ a měl být oním „silnějším a zkušenějším pracovníkem“ podle Stalinova dopisu. Přes

⁵⁸ Závěrečná zpráva komise ÚV KSČ o výsledku prověrky politických procesů z údobí let 1949–1953 z r. 1957. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 32.

⁵⁹ Zpráva o činnosti StB v letech 1949–1954. ... A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202. Velmi podrobně líčí orientaci vyšetřování proti Slánskému. Záznamy o pohovorech k Rudolfu Slánskému, A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 28 a Bohumil Doubek, Výpověď ke státněbezpečnostnímu vyšetřování v letech 1950–53. A ÚV KSČ, f. Komise, a. j. 56.

⁶⁰ Korespondence mezi s. Gottwaldem a Stalinem. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 13. Stalin ve svém dopise psal: „Soudruh Čepička nás obšírně informoval a podal zprávu o činnosti soudruhů Slánského a Gemindera. My jako dříve myslíme, že usvědčení pachatelé, s cílem zasévat vzájemnou nedůvěru uprostřed vedení strany, nezřídka přistupují k pomluvám čestných lidí (je to jejich způsob boje se stranou). Proto Vy správně postupujete s opatrností a bez důvěry k výpovědím zkušených pachatelů, pokud se týká soudruhů Slánského a Gemindera. Zároveň s tím, co přicházelo od našich sovětských pracovníků, je nám jasno, že soudruh Slánský nadělal mnoho chyb v oblasti vyzdvihování a rozestavování vedoucích kádrů. Ukázal se jako krátkozraký a příliš důvěřivý, v důsledku čehož spiklenci a nepřátelé dosti svobodně a beztrestně řádili a škodili straně a lidu. Zdá se nám proto, že na místě generálního tajemníka nemůže být takový člověk, který se špatně vyzná v lidech a dopouští se často chyb v rozmísťování kádrů. Proto myslím, že by bylo třeba jej vyměnit. Co se týče Vašeho kladného posudku o práci soudruha Bojarského a přání spojeného s tím, ponechání ho ve funkci poradce Ministerstva Státní bezpečnosti ČSR [míněno MNV], my jsme, co se týče této věci, jiného mínění. Zkušenost z práce Bojarského v ČSR ukázala, že není dostatečně kvalifikován, aby mohl splnit odpovědně povinnost poradce. Proto jsme se rozhodli jej odvolat z Československa. Kdybyste skutečně potřebovali poradce ve věci Státní bezpečnosti (musíte rozhodovat sami), tu se vynasnažíme vyhledat Vám silnějším a zkušenějším pracovníka. Za všech podmínek nicméně myslíme, že náš poradce musí být ve své práci veden a pod přísnou kontrolou vedení ÚV KSČ, a v žádném případě nesmí zaměňovati ministra bezpečnosti. S pozdravem J. Stalin.“

⁶¹ Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202. Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954 z r. 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 552.

námítky Kl. Gottwalda a pokyn ministra Kopřivy, poradci a jimi řízení pracovníci StB pokračovali v šetření proti R. Slánskému, který byl mezi tím odvolán z funkce generálního tajemníka ÚV KSČ a jmenován náměstkem předsedy vlády (a který také ke svým padesátým narozeninám již nedostal blahopřání od vedení KSSS). Po dalších zákrocích ze Sovětského svazu a po určitém váhání dal Klement Gottwald, který tento případ velmi těžce prožíval, nakonec souhlas k zatčení Slánského, které se uskutečnilo na základě porady Kl. Gottwalda, A. Zápotockého, L. Kopřivy a A. Besčasnova v noci z 23. na 24. listopadu 1951.⁶²

Po zatčení Slánského se výrazně projevil zájem sovětského vedení na jeho případu. Počátkem ledna 1952 došlo na Stalinův zákrok opět ke změně ve vedení bezpečnosti. Ladislava Kopřivu, proti němuž vznesl Stalin námítky,⁶³ vystřídal ve funkci ministra národní bezpečnosti Karol Bacílek, jehož – podle Stalinových slov – neměli poradci v žádném případě zaměňovati, který se však podřizoval ve všem jejich vůli snad ještě více než jeho předchůdce.

Vyšetřování Slánského bylo v podstatě řízeno hlavním poradcem Besčasnovem (v materiálech je častěji nazýván jen jménem Alexej), jeho zástupcem Borisem Jesikovem a Galkinem, kterým na pomoc speciálně k „udělání“ Slánského přiletěli z Moskvy Georgij Gromov, Grigorij Morozov a Ivan Černov, kteří jinak do souboru poradců nepatřili. Přímých výsledků Slánského se zřejmě nezúčastnili. Vyslychající orgány však s nimi byly denně ve styku, s nimi na poradách projednávaly všechny otázky využití důkazních materiálů, taktiky výslechů a všeho, co souviselo s výslechem Slánského. Bez konzultace s hlavním poradcem se nepřikročilo k žádnému zásadnímu problému při vyšetřování Slánského. Poradci kontrolovali postup vyšetřování, pomáhali sestavovat výslechové plány, často jezdili do Ruzyně, kde se vyšetřování konalo.⁶⁴

Hlavní skupina poradců, pracující na případu tzv. protistátního spikleneckého centra, byla také po zatčení Slánského dočasně posílena dalšími, kteří do té doby pracovali na operativních správách StB.⁶⁵ Poradci detailně řídili všechny orgány, které v souvislosti se Slánským prováděly vyšetřování.⁶⁶ S poradci byl ve styku i Klement Gottwald, který s nimi často – někdy v přítomnosti ministra, jindy bez něho – jednal.⁶⁷ Jejich existence a fakticky vedoucí úloha v bezpečnosti ovšem nemění nic na odpovědnosti domácích stranických činitelů a funkcionářů a orgánů StB, kteří v součinnosti s poradci a pod jejich vedením se na případu tzv. protistátního spikleneckého centra podíleli a jejichž odpovědnost (i vztah k poradcům) musí být zkoumána zvlášť.

Po „vyšetřování“ řídili poradci stejně i přípravu a režii procesu. Výběr jednotlivých osob, z nichž bylo vykonstruováno „vedení“ tzv. protistátního spikleneckého centra, byl proveden pod vedením Alexeje Besčasnova a Borise Jesikova.⁶⁸ Krátce před uzavřením vyšetřování Alexej Besčasnov odcestoval se všemi materiály na poslední „konzultaci“ do Moskvy.⁶⁹

⁶² Zpráva komise pro přešetření politických procesů v období 1949–1954 z r. 1963. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 552.

⁶³ Korespondence mezi s. Gottwaldem a Stalinem. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 13.

⁶⁴ Záznamy o pohovorech k Rudolfu Slánskému. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 28. Bohumil Doubek, Výpověď ke státněbezpečnostnímu vyšetřování v letech 1950–53. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 56.

⁶⁵ Dopis Jana Achromenka z 24. 10. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 1.

⁶⁶ Např. protokol s Jaroslavem Kobíkem z 5. 5. 1955: „U Doubka se konaly porady náčelníků, na nichž bylo stanoveno, v jakém směru je třeba vyslychat a dány termíny uzavření případu. Bylo řečeno kupř.: ‚Slánský vypovídá k této věci, je třeba s uvedenou osobou k tomu sepsat protokol.‘ Mimoto si referenti sami studovali výpovědi drobných vyšetřovanců ke svým případům. Po vypracování protokolu šlo se s protokolem k poradci, který radil, jak postavit další otázku. Referent si sám otázku předem navrhl. Poradce sledoval výslechy a zájmal se, jak bylo odpovězeno na otázky.“ A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11.

⁶⁷ Srov. diáře Kl. Gottwalda 1951–1953. A ÚV KSČ, f. 100/24, a. j. 1490. Podrobnosti o těchto jednáních nejsou zatím známy.

⁶⁸ Zpráva o činnosti Státní bezpečnosti v letech 1949–1954. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 202.

⁶⁹ Záznam o pohovoru s Josefem Urválkem. 16. 8. 1956. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 28.

Velmi přísně řídili a kontrolovali poradci výběr a přípravu všech osob, zúčastněných jakkoli v procesu – prokurátorů, soudců, funkcionářů StB, svědků aj., včetně odposlechu hovorů v jejich bytech. Řídili přípravu soudního protokolu, sestavení podle původních protokolů. Žalobu podle sovětských zvyklostí zpracovávala Státní bezpečnost. Její první koncepty, sepsané B. Doubkem, nebyly uznány za vyhovující – málo zdůrazňovaly židovský původ a „sionistickou činnost“ většiny obžalovaných. Nový koncept proto vypracovali opět poradci, pravděpodobně Besčasnov. Po projednání politickým sekretariátem ÚV KSČ výsledný text žaloby s bezvýznamnými připomínkami schválila za přítomnosti Besčasnova a Jesikova komise předsednictva ÚV KSČ. Jedinou podstatnější změnou v textu, kterou snad provedl Klement Gottwald, bylo označení obžalovaných jako „židovského původu“ namísto „Žid“, jež prosazovali poradci.⁷⁰

Do žaloby (a k soudu ani do rozsudku) nepřišel také hlavní „zločin“, jehož „odhalení“ a „potrestání“ bylo nejpodstatnějším cílem procesů a nejzákladnějším posláním, s nímž poradci do Československa přišli – teorie o specifické cestě k socialismu, ač byla Slánskému vytýkána a ač byl donucen k tomu, aby se k ní doznal jako k základní ideologické koncepci, o níž opíral svou údajnou nepřátelskou činnost.⁷¹ Nejvýznamnějším tvůrcem a hlasatelem koncepce o specifické cestě k socialismu, která v KSČ po roce 1945 skutečně převažovala, nebyl Slánský, ale Klement Gottwald a jeho myšlenky o ní byly ve veřejnosti příliš známy, než aby za ně bylo možné popravit někoho jiného.

Řízení procesu samého bylo opět pod kontrolou poradců, kteří mj. dohlíželi na to, aby se prokurátoři i soudci přesně drželi otázek napsaných v protokolech a nedělali v nich žádné změny bez vědomí Státní bezpečnosti. To bylo vytýkáno prokurátorovi Kolajovi, který v otázkách jednomu z obžalovaných vynechal některá slova, podle názoru Galkina zvláště důležitá. Na pokyn poradců mu proto orgány StB sledující proces pohrozily, že bude z dalšího jednání odvolán. Závěrečnou řeč sestavoval hlavní prokurátor dr. Urválek až během líčení, proto si ji poradci již nedali přeložit a nechali ji pouze schválit pracovníkům Státní bezpečnosti, kteří neměli proti ní námitek. Po skončení procesu zasahovali i do toho, do jakých funkcí mají být povýšeni pracovníci justice, kteří se ho zúčastnili.⁷²

Po hlavním procesu se poradci podíleli na provedení dalších. Počátkem roku 1953 se v Ruzyni sešla porada ministra Bacílka a vedoucích funkcionářů MNB s poradci Alexejem (Besčasnovem), Jesikovem a Galkinem, na niž se rozhodlo, jak naložit s osobami, které byly ve vazbě v údajné souvislosti s centrem. Na návrh Galkina byly utvořeny skupiny z jednotlivých vyšetřovanců obviněných z trestné činnosti stejného charakteru (bezpečnost, národní hospodářství ap.). V návrhu, zpracovaném již před poradou Galkinem a B. Doubkem, bylo současně uvedeno, které osoby mohou být propuštěny na svobodu a řízení proti nim zastaveno. Tento výběr se prováděl v jednotlivých odděleních StB rovněž za účasti poradců. Vysocí straníční a státní funkcionáři zásadně propouštění a zbavení obvinění nebyli.⁷³ Následovala řada dalších

⁷⁰ Záznamy o pohovorech k Rudolfu Slánskému, A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 28. Bohumil Doubek, rukopisné poznámky. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 53. Bohumil Doubek, Výpověď ke státněbezpečnostnímu vyšetřování v letech 1950–1953. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 56.

⁷¹ Svodka z 21.–26. dubna 1952: „Dále Slánský rozvedl svoji nepřátelskou ideologickou koncepci, o níž se opíral při své nepřátelské činnosti. Říká, že tímto ideologickým základem byla protimarxistická koncepce o zvláštní čs. cestě k socialismu, koncepce svojí podstatou a charakterem nacionalistická. Slánský se opíral o názor, že režim lidové demokracie je zásadně odlišný od sovětské cesty a od diktatury proletariátu. Vycházel z toho, že zde je možno spolupracovat s buržoazií, že třídní boj se nebude v období přechodu zotřovat.“ Dr. Eva Dvořáková: Slánský ve vězení. Informace č. 23 komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace.

⁷² Záznamy o pohovorech k Rudolfu Slánskému, A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 28. B. Doubek, rukopisné poznámky. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 53. B. Doubek, Výpověď ke státněbezpečnostnímu vyšetřování v letech 1950–1953. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 56.

⁷³ Výpis z protokolu B. Doubka 7. 9. 1955. A ÚV KSČ, f. Komise II, a. j. 11.

procesů, která v letech 1953–1954 navazovala na proces s tzv. centrem a v níž byli politicky a občansky (a někdy i fyzicky) likvidováni další straničtí a státní funkcionáři. V procesech se výrazně projevovaly vlivy stalinských a berijovských představ a praktik, prosazovaných v Československu mj. prostřednictvím poradců. „Důležitou úlohu sehrála v tomto případě nesprávná a politicky chybná linie, že cesty v budování socialismu jsou všude stejné a stejné jsou i metody boje nepřátel socialismu. Důkazem toho je právě proces s protistátním spikleneckým centrem a skupinami kolem něho, který do všech podrobností, až po zločinného lékaře, je věrným obrazem podobných procesů ze Sovětského svazu.“⁷⁴

***

Z poznatků o činnosti sovětských poradců v československé Státní bezpečnosti vyplývá, že do Československa přišli nikoliv na základě potřeby a na skutečnou žádost československých stranických a státních činitelů, nýbrž na popud a nátlak z vnějšku. Stalo se tak v souvislosti s roztržkou mezi Sovětským svazem a Jugoslávií, se snahou zlikvidovat koncepci specifické cesty k socialismu a s přípravou provokačních politických procesů, které následovaly.

Poradci působili v Československu od podzimu 1949, jejich příchod však navazoval na předchozí styky některých funkcionářů čs. bezpečnosti a KSČ se sovětskými zpravodajskými orgány (které ovšem měly původně poněkud jiné zaměření a v nichž byly i pozitivní momenty) a na činnost berijovské agentury na československém území. S jejich příchodem se podstatně zhoršila situace v čs. Státní bezpečnosti. Některé nesprávné tendence a jevy, které existovaly v její praxi již dříve (ovšem spíše jen jako přechodně v určitém revolučním období), dále zesílily a téměř zmizela možnost nápravy, o níž dříve aspoň částečně usilovali někteří funkcionáři čs. bezpečnosti. Především se však s poradci uplatnily nové, dříve nepoužívané nezákonné metody takového druhu a v takovém rozsahu, jaké umožnily inscenaci nezákonných a neoprávněných procesů v letech 1949–1954.

V poměrech, jaké byly v Československu, a při vztazích, jaké existovaly mezi Sovětským svazem a jinými socialistickými zeměmi a jejich komunistickými stranami, nemělo vedení KSČ a vláda žádný vliv na činnost poradců, žádnou možnost jejího řízení či kontroly. Poradci nebyli – aspoň ve špičkách a při inscenaci hlavních politických procesů – poradci, ale faktickými vedoucími Státní bezpečnosti, která ve skutečnosti přestávala být československou a stávala se jen filiálkou a součástí berijovského represivního aparátu. Podstatná část StB se pod vedením poradců vůbec neřídila československým právním řádem – československými zákony a předpisy z nich vyplývajícími, které naopak soustavně porušovala, a namísto potírání trestné činnosti ji sama páchala. Objektem, nebo přesněji obětí její činnosti se stávali komunisté a další čestní a nevinní občané, zatímco činnost skutečných nepřátel státu nebyla často vůbec postihována.

Tyto skutečnosti nevyplývaly ovšem z pouhého působení a osobních kvalit poradců a jejich domácích pomocníků, ale ze systému, jehož součástí poradci byli a který podřizoval Československo deformovaným stalinským představám o výstavbě socialismu a vztazích uvnitř socialistického tábora. V této souvislosti činnost sovětských poradců způsobila nesmírné škody nejen československému lidu a Komunistické straně Československa, ale celému socialistickému táboru a mezinárodnímu komunistickému hnutí.

---

⁷⁴ Používání nesprávných vyšetřovacích metod v případě R. Slánského. A ÚV KSČ, f. Komise I, a. j. 26.

Komentář k dokumentu č. 16

Zářeckého zpráva o zločinech 50. let, legalizovaných třídním justičním aparátem, je pokusem o popis jeho fungování. V době jejího vzniku – v roce 1968 – byly popisované metody i výsledky činnosti StB, prokuratury i soudců v prvních dvaceti letech komunistické vlády v ČSR obecně známy.

Nejvyšší stranické vedení vědělo nejpozději od 28. 7. 1953 ze zprávy s. Bacílka, že do práce Státní bezpečnosti byly v dřívějších letech zaváděny zločinné metody. (Zápis politického sekretariátu ÚV KSČ z 28. 7. 1953. SÚA, f. ÚV KSČ, 02/5, sv. 1, a. j. 165.)

Po roce 1953 byly ze soudruhů Baráka, Innemanna, Švacha a Litory ustaveny komise ÚV KSČ k přezkoumání některých politických procesů z let 1949–1952 a ze soudruhů Baráka, Hrušky, Bakuly, Innemanna a Mlejníka k prověření procesu proti Rudolfovi Slánskému a jeho společníkům.

Zprávy byly politickému byru ÚV KSČ předloženy 18. 9. 1957 a definují svůj cíl: „Aby prověřování minulých případů sloužilo hlavnímu cíli – upevnění diktatury proletariátu v naší zemi.“ Nikoliv tedy odčinění a zamezení dalším zločinům. V jejich závěru je konstatováno, že po únoru 1948 „bylo nutno s konečnou platností vyřešit otázku ‚kdo s koho‘, bylo nutné vést ostrý boj a provádět i četná represivní opatření...“

„Nesprávné však bylo [...], že ostří tohoto boje nebylo vždy obráceno do ohniska skutečných třídních nepřátel, ale po dlouhou dobu hlavně do řad naší strany. [...] Naše strana nešla cestou [...] hromadných rehabilitací, které nakonec mohou sloužit jen nepřátelům strany a našeho zřízení. [...] Naše strana šla cestou, aby prověřování minulých případů sloužilo hlavnímu cíli – upevnění diktatury proletariátu v naší zemi. [...] Dále musí strana daleko přísněji bdít, [...] aby aparát bezpečnosti a justice [...] byl spolehlivou a straně naprosto oddanou zbraní v boji proti třídním nepřátelům.“ (Zpráva obou komisí ÚV KSČ z 18. 9. 1957. SÚA, f. ÚV KSČ, 02/2, sv. 153, a. j. 201.) Zářeckého zpráva je stručným popisem podílu jednotlivých článků výkonné a soudní moci na plnění citovaného stranického úkolu.

I když byla vypracována na zadání ÚV KSČ, není její pohled úzce stranický a padesátá léta hodnotí a vidí jako krizi myšlení a destrukci práva.

A. R.

DOKUMENT č. 16

Pavel Zářecký: Moc, právo a procesy (1968)

SÚA, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 6.

Poznámky k tomuto textu jsou původní.

PŘÍSNĚ TAJNÉ

Informace č. 29

(Komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace)

Moc, právo a procesy

Zpracoval: Pavel Zářecký
Prosinec 1968

Pokoušíme-li se zpětně analyzovat mechanismus procesů, vztah nezákonnosti k obecně proklamované vůli vládnoucí třídy, vztah právní teorie a praxe, vždy se nakonec dostaneme k základní otázce vztahu mezi mocí a právem.

V tomto analytickém pokusu nejde o historii vzniku mocenské struktury, tak jak se vytvořila po únoru 1948, ale o její vlastní působení a fungování, které vyústilo ve velkovýrobu procesů v padesátých letech. Nejde také o rozbor vztahu moci a práva v celé komplexnosti. To, co spojuje právo s mocí, je společný nositel obou – stát. Jedině stát je oprávněn vydávat obecně závazná pravidla ve zvláštní právní formě a pouze stát disponuje legální mocí z vynutitelnosti těchto pravidel. K tomu, aby stát mohl vykonávat takové funkce, je vnitřně složitým způsobem strukturován a specializován, jeho jednotlivé prvky ve svém celku plní vedle jiných úkolů, které nás v této souvislosti nezajímají, i výše zmíněné funkce.

V té míře, v jaké se projevují tendence mocensky působit mimo stát a právo, v jaké síle tendence odsunout stát na vedlejší kolej, v jaké přebírá jiná moc státní funkce, a to zvláště v oblasti aplikace práva, které tím, že je vynucováno a aplikováno ne státní mocí, je už tímto faktem ne právem, a tedy nezákonností a protiprávností, v té míře se uskutečňuje počáteční velký krok na cestě porušování zákonnosti, končící i v nedodržení vlastního práva, protože to je přece projevem onoho degradovaného státu.

Tento fakt nesmí být chápán jako argument pro abstraktní netřídní, nezávislou nadřazenost a neutrálnost státu. Jde o úplně jinou skutečnost.

V předúnorovém politickém systému, alespoň ze začátku, veškeré zásadní problémy, byť se nepatrně dotýkaly politické moci, byly řešeny na půdě NF, ale to neznamenalo, že bez dalšího se stávaly obecně závaznými. Fakt legalizace, i když se někdy mohl zdát formální, byl pro platnost a účinnost přijatých opatření konstitutivní. Uvážíme-li, že právo je formou společenských vztahů, vidíme, že jde o jednu z podstatných náležitostí, nikoliv o pouhou formálnost či formalitu, jak to později bylo chápáno. Forma a formálnost zjevně není totéž, ale až příliš často se za totéž považuje.

Po únoru 1948 NF tuto funkci plnit přestala. To samo o sobě by teoreticky vzato ještě nemuselo vést k vyloučení státu, i když objevení takovýchto tendencí v dané historické situaci lze považovat za zákonité. Uvedené tendence se nakonec velmi rychle prosadily (ne podřadnou úlohu zde sehrály i vnější podněty) a přeměnily právní formu ve formalitu, důležitější spíše pro zevní vzhled než pro vlastní regulaci společenských vztahů, která pro mnohé odpovědné pracovníky na všech stupních bohužel nepůsobila ani jako nežádoucí komplikace, protože ji vůbec neznali. Z praktickopolitické zkušenosti jednotlivých funkcionářů lze vysvětlit jejich vztah k právu vůbec. Dosti charakteristický v této souvislosti je Kopřivův výrok z roku 1963: „Ano, to zatýkání odporovalo zákonům, ale tehdy se na to nebral zřetel. To došlo až v pozdějších letech k tomu opatření, že se musí dodržovat zákony.“

Doubek, jedna z hlavních osob, které vedly vyšetřování, říká: „Začátkem roku 1953 nebo koncem roku 1952 byl Procházka na náš opětovný návrh propuštěn, bez vědomí prokuratury, kterou jsem obvykle o takových věcech neuvědomoval, poněvadž mně stačil souhlas ministra nebo jeho náměstka. Já jsem ani nevěděl, že o takových věcech mám prokuraturu uvědomit.“ (Srovnej § 104 zákona o trestním řízení soudním ze dne 12. července 1950 č. 87 Sb., podle kterého, pomine-li důvod vazby, propustí prokurátor obviněného ihned na svobodu.)

Úplným vyvrcholením je rozkaz, který vydal Kopřiva jako ministr vnitra, ve kterém je stať přípouštějící fyzické násilí v mimořádných případech se schválením ministra. K tomu snad není třeba komentáře. Stojí za úvahu uvést v této souvislosti citát z důvodové zprávy k trestnímu zákonu č. 86/1950 Sb. „Úkolem nového trestního zákona je co nejúčinněji přispět k jejímu zneškodnění (rozumí se naše reakce) a musí být ostrou zbraní našeho pracujícího lidu proti všem jeho nepřátelům.“ Není snad náhodou, že teprve po výčtu skutečností, proti kterým trestní zákon bojuje, se uvádí, že „poskytuje účinnou ochranu každému jednotlivci, který plní poctivě své povinnosti k celku“.

Ukázalo se, že i tento bojový nástroj, který byl k boji předurčen a který například sám ve svém § 36¹ porušoval nejvyšší zákon republiky – ústavu –, nebyl pro ty, kdo určovali, kdo je „nepřítel“, a pro ty, kteří s ním bojovali, závazný a lze zcela odpovědně říci, že byl porušován v celém svém rozsahu. Je třeba si uvědomit, že jen potud, pokud poskytnu „ochranu“ nepříteli, jsem sám chráněn. Jinými slovy, práva zločinců jsou jen jiným výrazem práv nevinných. A z tohoto hlediska je třeba nahlížet na celý problém procesů. I v tom případě, že by Slánský, Šling, Geminder a další se skutečně dopustili trestných činů, ze kterých byli obviňováni, není možné postupovat způsobem, jakým proti nim postupováno bylo, počínaje zatčením a konče výkonem rozsudku, v našich případech smrtí. Procesy nejsou jen porušováním práva pro ně samotné, ale jsou nástupem bezprávného stavu celé společnosti, jsou stavem naprosté právní nejistoty i pro ty, kteří stáli na vrcholu mocenského žebříčku.

Vezměme si ještě druhou stránku již shora uvedenou, že jedině státní moc je legalizována k vynucování práve, že jedině státní moc může použít fyzického násilí podle předem stanovených pravidel a jakékoliv jiné donucování je nelegální, byť by šlo o násilí, jehož účelem by byl výkon práva.

Jakékoliv vyšetřování KSK, eventuálně i uvěznění na příkaz KSK (například Petr Planer) bez ohledu na věc samou, je nelegální, protiprávní, trestné. B. Köhler formuluje neobyčejně sugestivní, z hlediska práva co do formy nepřipustné otázky pro Šlinga nikoliv jako vyšetřu-

¹ § 36 tr. zák. – zařazení do tábora nucené práce. (1) Kdo trestným činem projevil nepřátelství k lidově demokratickému řádu a za výkonu trestu neprokázal svou práci a svým chováním polepšení opravňující k naději, že povede řádný život pracujícího člověka, může být po odpykání celého trestu dočasně odnětí svobody zařazen do tábora nucené práce na tři měsíce až dvě léta. (2) Do tábora nucené práce nelze zařadit osobu mladší než osmnáct let.

jící, ale jako příslušník stranického aparátu. Ty jsou pak prostřednictvím Koprivity předány vyšetřovatelům. To a další skutečnosti svědčí o tom, že existují silné tendence omezovat stát v jeho vnitřní suverenitě, která je *conditio sine qua non* státu. Jeho obě funkce, o které nám zde jde (tvorba práva a ilegální vynucování jeho respektování), převzala KSČ, a to ne pouze tak, že by obsadila státní funkce komunisty, ale tak, že pouze komunisté v nejvyšších funkcích stran. hierarchie určují jejich výkon. S jistou nadsázkou, abstrahující od některých organizačně evidenčních funkcí, lze říci, že pomineme-li vnějškovou, reprezentační funkčnost státu, je pro vlastní výkon moci podřadný a musí se spokojit s absolutní podřízeností bez minima autonomie.

Dochází k zajímavému posunu. KSČ bere na sebe téměř všechny státní funkce, ale právě tím porušuje základní princip legality a vytváří úrodnou půdu pro další nelegálnosti. Monopol legality výkonu těchto funkcí je nepřenosný. Tato skutečnost však ještě neznamená nutné vyústění v procesy. V každém případě však může, a jak se později ukazuje, také přispěje k tomu, že jakýkoliv intenzivnější vnitřní či vnější podnět v tomto směru po jistých organizačních úpravách a po dovedném odstranění nepříliš pevných překážek psychologického a mravního rázu, které ve většině případů pochopitelně kapitulují před nahou mocí, může zavést politický systém na scestí politických procesů.

Určitou, ne zcela bezvýznamnou roli zde také sehrála právní teorie, i když, což je nakonec dokazováno i nerespektováním vlastního třídního zákonodárství, nelze jednotlivé teoretické postuláty přímočaře spojovat s nezákonnými praktikami. Zůstává však skutečností, že mnohá krátká spojení jsou velmi lákavá. Není zde možné v celé šíři věnovat se teoretickému zázemí, které objektivně svou roli v praktické právní politice sehrálo, ale alespoň ilustračně se dotknout dvou základních postulátů, ze kterých se vycházelo.

Především je to pojem samotného práva. V roce 1951 vyšla v českém překladu Vyšinského práce „Otázky teorie státu a práva“. V práci je uvedena na straně 94 následující definice práva: „Právo je souhrnem pravidel chování vyjadřujících vůli vládnoucí třídy, stanovených zákonným způsobem, jakož i obyčejů a pravidel soužití potvrzených státní mocí, jejichž užívání je zajištěno donucovací státní mocí za účelem ochrany, upevnění a rozvoje společenských vztahů, které prospívají a vyhovují vládnoucí třídě.“

Na tomto místě nejde o komplexní rozbor uvedené definice, který byl již koneckonců proveden naší právní teorií. Jde pouze o upozornění na dvě skutečnosti, respektive redukce, které jsou pro náš účel velmi důležité. První redukce, s jistými zanedbatelnými nuancemi, je redukcí práva na vůli vládnoucí třídy. O tom, že nejde o pouhou teoretickou simplikaci, ale objektivně velmi prakticistní vymezení, svědčí skutečnost, že o právu se v projevech státních a stranických funkcionářů všech stupňů hovořilo ještě velmi dlouho v tomto redukovaném smyslu. A nejenže se hovořilo. Prostřednictvím zavedené politicko-právní praxe hypertrofizující subjektivní, volní složku práva (tato praxe se dožila neobyčejně tuhého života) se zase zpětně, ovšem jen krátkodobě, jakoby prakticky potvrzovala teoretická abstrakce.

Odtud se dostáváme k další podstatné redukci, spočívající v praktickém i teoretickém zúžení úlohy práva jen na pouhý nástroj politiky. Je-li totiž právo jen vůli vládnoucí třídy, pak se stává zcela jednoznačným, byť ne jediným prostředkem realizujícím její zájmy, a to i krátkodobé taktické povahy, tak jak si to bezprostřední politická situace vyžaduje. Připočteme-li k tomu možnost soustředění politické moci v ruce vůdců této třídy, která je vždy v jisté míře objektivně nutná, o kterou je navíc subjektivně vždy usilováno, což v sobě obsahuje úměrné zúžení možnosti kontroly, docházíme k závěru, že vůle vládnoucí třídy povýšená na zákon je zprostředkována a v té či oné situaci v různé míře modifikována vůli jejích vůdců, kteří nejenže ji vyjadřují, ale v té míře, v jaké moc koncentrují, mohou v jistém smyslu své vlastní třídě po

určitou dobu tuto vůli infikovat. Možnosti manipulace narůstají o působivost a tradičnost právní formy, akcentované ještě nadbytečným zdůrazňováním třidnosti. Nadbytečnost spočívá v tom, že třidní je již právo samo o sobě, a tudíž jakékoliv další vnášení třidního hlediska na základě příslušnosti pachatele k té či oné společenské třidě nebo vrstvě, eventuálně dokonce i k rase je protiprávní a nezákonné. Jakákoliv privilegizace nebo přitěžující okolnosti plynoucí z takovéto interpretace třidnosti nabývají charakteru nezákonné sociální msty, aktivizující ne vždy pozitivní resentimenty sociální křivdy dříve potlačovaných společenských třid, ale je charakteristické, že mimořádného ohlasu nalézají zvláště u quasirevolučních okrajových, nespokojených, vystrašených příslušníků všech společenských skupin a vrstev. Chápu se příležitosti veřejně manifestovat a ventilovat, s dělnickou třidností nic nemající společného, nejreakčnější rasové, antihumánní a agresivní instinkty. Z textu obžalob a rozsudků hýřících emocionálními výrazy typu „starý agent buržoazie“, „podlý zrádce československého lidu“, „služebník imperalistických pánů“, „sionisté“, ze skutečnosti, že v oficiálně přednesené a tiskem v obrovském nákladu vydané obžalobě v brožuře o procesu se Slánským a spol. se uvádí „židovský původ“ obžalovaných (Gottwaldem vlastní rukou vepsaný termín místo původního žid), je naprosto přesvědčivě prokázán úmyslný apel právě na tyto instinkty a pudy. Výsledkem je mocné rozšíření protizidovských nálad v samotné KSČ, rozsáhlé denunciantství a iniciativní udavačství, zastírané zájmem spravedlnosti.

Protože hlavní pozornost v souvislosti s procesy je zaměřena k trestnímu právu, i když je třeba říci, že prakticistní pojetí práva jako vůle vládnoucí třídy povýšené nad zákon se zákonitě projevovalo ve všech sférách pozitivního práva, například správního, občanského, pracovního atd., konstatujeme i v této oblasti dnes již konečně v teorii obecně známá fakta o nejdůležitějších jeho teoretických východiscích. Vzhledem k tomu, že Vyšinský byl akceptovanou autoritou, lze za naprosto převládající považovat jeho teoretická stanoviska. Pokud jde o trestní právo, respektive o jeho velmi důležitou oblast, teorii důkazů, jsou vyjádřena v jeho práci „Teorie soudních důkazů v sovětském právu“, která byla vydána v českém jazyce v roce 1950.²

Vzhledem k našemu cíli jsou důležité především následující principy:

1. Zákon jako vůle vládnoucí třídy je obecnou vůlí a slůvkem obecnost se vylučuje teoreticky subjektivnost. Je-li každá právní norma obecnou vůlí v každém okamžiku, je presumpce nevinny,³ základní zásada trestního řízení, nadbytečná. Ačkoliv není pochyb o tom, že význam této zásady nelze nikdy přecenit, nebyla v trestním řádu z roku 1950 výslovně vyjádřena a v žádném případě nemůže být dostačující tvrzení, že trestní řád z roku 1950 z této zásady vycházel.
2. Místo přiznání v hierarchii důkazů. Je faktem, že Vyšinský nestavěl přiznání na vrchol hierarchie, ovšem spíše z důvodů praktických, neboť zde hrozí nebezpečí odvolání výpovědi, a tím ohrožení výsledku celého procesu. Je-li však doznání jediným důkazem, stává se rozhodujícím, a pakliže je spojena tato skutečnost se zásadou volného hodnocení důkazu, velmi snadno, nepřihlíží-li se k zásadě objektivní pravdy, končí u zvůle a bezpráví, byť by se sebevíce oháněla vnitřní přesvědčeností o pravdivosti přiznání.

---

² V dalším se opírám o kritiku Vyšinského teorie tak, jak byla provedena F. Šamalíkem v jeho práci Právo a společnost, NČSAV, Praha 1965.

³ Zásada presumpce nevinny záleží v tom, že dokud pravomocným rozsudkem není vyslovena vina, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět, jako by byl vinen trestným činem. Není-li vina obžalovaného plně prokázána, musí být vznesen rozsudek zprošťující a obžalovaného je popř. nutno odškodnit za vazbu. (Právnícký slovník, Orbis, Praha 1966, s. 688.)

Právo, chápáno pozitivně, jako souhrn právních norem, je vždy živým systémem především ve své aplikaci. Aplikováno je celým souborem orgánů a organizací, představovaným více či méně školenými lidmi, s větší či menší právní kulturou. Nejde o pouhou znalost práva samotného, ale i o určitou všeobecně vzdělanostní úroveň, včetně jistého minima právních zkušeností, zvláště pro tak zodpovědnou a významnou činnost, jako je činnost plynoucí z funkce soudce. Bylo by ovšem nesprávné vztahovat veškerou odpovědnost pouze na soudcovský stav z toho důvodu, že je oním posledním článkem, který vydává konečné rozhodnutí. Pokud jde o trestní řízení v jistém, zcela přesně vymezeném smyslu, zde hrají stejně důležitou úlohu všechny zúčastněné orgány. K tomu, aby mohlo být vydáno rozhodnutí v trestní věci, je naprosto a vždy nezbytná účast nejen soudu, ale i prokurátora a vyšetřovacích orgánů. Pokud jde o velké a větší procesy v padesátých letech, musíme zde zahrnout obligatorně obhájce, znalce, a nezůstaneme-li pouze u orgánů, svou úlohu také sehráli svědci.

Orgány provádějící vyšetřování, orgány prokuratury a soudů byly doplněny, či přesněji řečeno naplněny novými kádry, které z větší části neměly potřebné vzdělání, které v některých případech bylo nahrazováno krátkodobými kursy VB nebo v případě právnického vzdělání absolvováním roční PŠP (právnická škola pracujících). Pro absolvování jednoročního právnického kursu nebyla požadována maturita. Do významných a odpovědných funkcí, ve kterých se rozhodovalo o dalším osudu člověka, v krajních případech o jeho bytí či nebytí, se dostali lidé často velmi mladí, bez jakéhokoli vzdělání, bez jakýchkoli praktických zkušeností, s naprostým nedostatkem právní kultury. Tyto nedostatky měly být nahrazeny třídním instinktem, který byl považován za zdravý, sociálně spravedlivý a pro výkon této funkce primární. Ve skutečnosti se však zde, při navenek náročném třídním výběru, objevili lidé, jejichž třídní profil či předúnorová činnost byly, mírně řečeno, sporné (Kohoutek a jiní). V případě, že se dovedli „správně“ orientovat a plnit to, co se od nich očekávalo, byl jim tento nedostatek, z tehdejších hledisek podstatný, přesto promínut. Naopak lidem, kteří odmítli podobné činnosti, protože se jim zdálo, že i proti „třídnímu nepříteli“ je postupováno příliš tvrdě, ač nevěděli, že nezákonně, byla přidělena podřadná práce (2 milicionáři, kteří z tohoto důvodu byli přiděleni ke škrábání brambor), protože z důvodů „konspirativních“ se nemohli vrátit do původního povolání.

Podobný je také případ referenta Státní prokuratury dr. Jůny, který upozornil státního prokurátora dr. Zieglera, že přiznání některých obžalovaných bylo vynuceno bitím, a postup StB označil jako gestapismus. Soudruh Jůna byl propuštěn s odůvodněním, že dne 28. 9. 1949 při referování a dne 30. 9. 1949 na gremiální poradě Státní prokuratury projevils takovou kritiku práce státních orgánů, kterou je prokázán jeho záporný postoj k lidově demokratickému zřízení.

V analýze, o kterou se pokouším, jde o pochopení a podchycení jednotlivých komponent, ze kterých by měl být složen pokud možno úplnější obraz velmi složitých a vzájemně propletených příčin a účinků a často na prvý pohled i okrajových okolností. V této souvislosti mne nezajímá, zda a do jaké míry bylo nutné zmíněné orgány doplňovat nekvalifikovanými či polokvalifikovanými kádry. Není ani rozhodující ta skutečnost, že mnozí z nich se postupně stali odborníky. V daných vztazích je důležitý pouze objektivní fakt následků plynoucích z této skutečnosti. Právo pro tento druh lidí nemohlo být subjektivně ani objektivně překážkou, protože ho neznali, nebo ho znali jen zčásti a veškeré pochybnosti zaháněli vírou v neomylnost strany, která takto rozhodla. To lze v některých případech pochopit, zasadíme-li je do tehdejší atmosféry. Pochopení však neznamená zbavení odpovědnosti. Poněkud jiná situace je u lidí, kteří měli všechny subjektivní předpoklady pro výkon povolání, které zastávali. (O tom blíže v části o systému prokuratury.) Samotný fakt nedostatečné kvalifikace, tak jako jiné zde uvedené nebo dosud neuvedené, nikdy by nemohl vést k tak děsivým důsledkům.

S tím vším koneckonců souvisí také úroveň právního vědomí našich občanů v té době. Vezmeme-li v úvahu dobu okupace a léta 1945–1948, kdy rozhodně nelze hovořit o nějakém vhodném prostředí pro formování právního vědomí, a nakonec se lze dovolávat téměř celé historie Čechů a Slováků, nemůže být ani žádným překvapením nízká úroveň, s níž se setkáváme právě v souvislosti s procesy a s reakcemi veřejnosti na ně. Konečně i řídké výzkumy provedené v posledních letech nejsou zrovna potěšující. I tento fakt stojí za zaznamenání a jistě může mnohé pomoci vysvětlit. Zdá se, že studie věnovaná tomuto problému na základě analýzy dostupných dokumentů, kterých je nebývale mnoho (tisk, rezoluce, dopisy atd.), by byla významným přínosem pro lepší pochopení atmosféry okolo procesů.

Nyní se pokusím o rozbor činnosti celého mechanismu od začátku zatčení po vynesení rozhodnutí. Přitom je nutné zdůraznit, že samotnému zatčení předcházela nezákonná činnost vyšetřovacích orgánů, která pochopitelně vrcholila v nezákonnosti rozhodnutí a jeho výkonu. Na celý mechanismus budu nahlížet jako na systém tvořený jednotlivými podsystémy – vyšetřování, prokuratura, soud atd. – přičemž půjde o určení jejich dílčí funkce, jejíž naplnění v součinnosti s ostatními funkcemi zbývajících podsystémů teprve mohlo realizovat procesy v jejich vnější, quasiprávní podobě. Z důvodů metodologických je abstrahováno od mimo uvedený systém působících podnětů, které, jak už to v obecné podobě bylo výše uvedeno, zcela prokazatelně uvedly náš systém do pohybu. (Zde mám na mysli jak vnější podněty uvnitř našeho společensko-politického systému, tak podněty ze zahraničí.) Stranou ponechávám otázku, zda procesy byly záměrným, úmyslným vyústěním existujícího politicko-právního systému či náhodným vykojením. Již na základě předchozích zjištění lze však konstatovat, že objektivně byly pro ně vytvořeny vhodné podmínky, takže ve spojení se silnějšími, zprvu zahraničními, poté i vnitřními impulsy, pocházejícími pak již i z jednotlivých podsystémů, především z vyšetřování, docházelo k takové vnitřní strukturalizaci, jejímž cílem bylo reagovat na impuls způsobem, o kterém se předpokládalo, že je v souladu s podnětem a že splní předpokládaná očekávání. Tak lze vysvětlit zaměření vyšetřování na téměř všechny čelné představitele strany, a to i přes oficiální zákaz (například pokud jde o Slánského), a lze oprávněně předpokládat, že podobný motiv vedl skupinu vyšetřovatelů StB, aby se obrátili na velvyslanectví SSSR a vyslovili nespokojenost s průběhem vyšetřování. Jak se v obou konkrétních případech ukázalo, uvedené reakce v době, kdy k nim došlo, nebyly v souladu s očekáváním.

To ovšem neznamená, že by zde v tomto směru nepůsobily podněty. Reakce pouze překročily hranice očekávání v daném momentě, eventuálně pokud šlo o konkrétní osobu.

Podsystém vyšetřování, jeho funkce a odpovědnost

Nebylo by účelné popisovat všechny druhy porušení zákona, počínaje zadržením, zatčením, výslechem, vzetím do vazby atd., které byly v celém svém rozsahu nezákonné. Podle platného trestního řádu měl například vyšetřování konat prokurátor. Prokurátoři vlastně vůbec nebyli do vyšetřování zapojeni, a pokud se tak ve velmi omezených podmínkách naprosto v rozporu s trestním řádem stalo, byli opět vyloučeni, protože pracovníci StB je shledali nespolehlivými, neboť obvinění odvolávali své výpovědi. Hlavním nástrojem při vyšetřování byla metoda „cukroví a biče“, fyzického násilí a slibů poskytování jistých úlev, psychický tlak na svědomí komunisty, který přiznáním pomůže straně, ale také své manželce a dětem. Nelidské zacházení, neuvěřitelné podmínky, v jakých byli vězňové drženi ve svých celách (Koloděje), neustálé vyčerpávající výslechy trávající celý den a celou noc, tzv. udržovací výslechy, temnice, pravidelné intervalové probouzení v noci, ponižování lidské důstojnosti, včetně vyhrožování smrtí, to byly metody používané vyšetřovateli, metody známé i vysokým státním a stranickým funkcionářům (Kopřiva, Šváb, později Bacílek a další). Za zdůraznění stojí skutečnost, jakým

způsobem bylo pohlíženo od začátku, kdy byl dotyčný zatčen, na jeho osobu a jaký to mělo následek pro způsob vyšetřování. Zatčení bylo prováděno bez jakýchkoliv podkladů nebo na základě důvodů, jež pro takový akt byly naprosto nepostačující. Dostatečným materiálem pro vyšetřovatele byl zatčený sám. Špioni, diverzanti, nepřátelé strany a lidu jsou tak obratní, že nezanechávají po sobě stopy, nezanechávají důkazy usvědčující je z nepřátelské činnosti. To je přece zcela pochopitelné. Nemůže proto vyšetřovatel očekávat, že mu nějaké materiály budou poskytnuty, ale sám je musí nalézt. A právě za tím účelem je mu zatčený dán k dispozici. Takové byly pokyny odpovědných nadřízených pracovníků. A jak se získávaly důkazy a seznamy podezřelých, dalších potencionálních špiónů?

Lidé chtějící dokázat absurdnost obvinění vymýšlejí si nejnepravděpodobnější historky, odvolávají se na příkazy nejrůznějších vysokých stranických a státních funkcionářů a seznamy se utěšeně rozrůstají. Žádná absurdita, žádná lež není natolik absurdní a lživá, aby nemohla být zařazena do obludného mechanismu, a přesto, že je svou povahou nelogická, v nelogičnosti celého podsystemu se převrací s děsivou důsledností ve zvrácenou logiku. Je-li, jak bylo už vysvětleno, zatčený jediným důkazem, což není logické, že jeho výpovědi, samozřejmě vynucené, protože jinak by se nepřiznal, jsou pravdivé a nakonec dokázané dalšími, jím uvedenými zatčenými, kteří se sice zprvu zdráhají přiznat své společenství, ale kteří se nakonec stejně přiznají? Způsob „otázkových protokolů“ spočívající v tom, že otázky jsou vyšetřovatelem kladeny tak, že inteligentní zatčený pochopí, co má odpovědět, a které stejně, jestliže vyšetřovaný nepochopí nebo nechce pochopit, jsou postupně samotným vyšetřovatelem a sovětskými poradci, což předpokládá několikerý překlad do ruštiny a opět zpět, upraveny tak, že se vůbec nepodobají původní výpovědi. Zatčenému je vysvětleno jeho postavení a po několikerém opakováním vybidnutí doprovázeném přísliby, hrozbami a nátlaky zatčený pochopí bezvýchodnost svého odporu a protokol podepíše. Po další psychologické a jiné přípravě, do které je zapojen i sám ministr, se jej naučí nazpaměť a je ochoten jej reprodukovat. Jeho postavení je opravdu beznadějně. A jak je na tom vyšetřovatel? Je vůbec možné, aby dospěl k závěru, že zatčený byl zatčen omylem a že by měl být propuštěn? I k takovým závěrům se došlo. A opět nastupuje logika. Copak je možné, aby tito lidé byli propuštěni? Vždyť tím by mohla být uvedena v pochybnost i celá řada jiných zákroků. Bylo by ohroženo celé vyšetřování, a proto musí takoví šťastlivci počkat, až procesy proběhnou. To přece musí pochopit každý vyšetřovatel. To je politická nutnost.

Poněkud jiná byla situace Šlinga. Již na konci ledna 1951, 22 měsíců před rozhodnutím soudu, byla Komunistická strana informována, že O. Šling je „usvědčeným špiónem, záškodníkem a politickým agentem nepřátel“ a že M. Švermová se ho pokusila krýt, „ač si byla vědoma, že jde o dopadeného a usvědčeného nebezpečného nepřítele“. Tato informace byla podána ještě téměř měsíc před zatčením M. Švermové, ke kterému došlo teprve po únorovém zasedání ÚV KSČ v roce 1951. Byli odsouzeni předem.

Toho si byl dobře vědom R. Slánský, když ve svém dopise Gottwaldovi žádal, aby nebyl veřejně obviněn, dokud v jeho věci nebude provedeno vyšetření, které podle jeho přesvědčení mělo zcela jasně prokázat neopodstatněnost jeho zatčení.

V jaké situaci, bez ohledu na subjektivní postoje, se nalézal vyšetřovatel – komunista v tomto případě? Mohl si vůbec připustit nějaké pochybnosti?

Připočteme k tomu Švábovu instruktáž, která jistě byla pak aplikována po jeho zatčení i na něm samém. V protokolech měla být ostře formulována vina nebo nepřátelská činnost vyšetřovaného. Obhajoba nemá být připuštěna. Vyšetřovací orgán zde není proto, aby zjišťoval dobré skutky obviněných. Nelze připustit, aby si každý obviněný formuloval svou výpověď sám. Je třeba trvat na tom, aby obviněný přistoupil na formulaci vyšetřujícího. Tak vypadala

instruktáž nadřízeného, náměstka ministra K. Švába, podle výpovědi Doubka a dalších, pro lidi v převážné většině ve vyšetřování naprosto nezkušené, bez potřebného vzdělání a rozhledu. Jaká tedy byla funkce podsystemu vyšetřování?

Podle trestního řádu z roku 1950 funkcí vyšetřování je zabezpečit úspěšné provedení trestního řízení, k čemuž, a to je velmi podstatné, sbírá důkazy o skutečnostech důležitých pro rozhodnutí soudu, ať již svědčí v neprospěch obviněného či v jeho prospěch (srovnej § 78 písm. a). Tím se samozřejmě funkce podsystemu vyšetřování nevyčerpává, ale nesporně pro naše účely je toto obecné vymezení dostačující a stejně ostatní úkony pod sebe subsumuje. Funkcí vyšetřování je tedy zjistit, zda jsou zde dostatečné důvody, aby obviněný mohl být předán k soudu. Vychází se z hodnocení důkazů, obhajoby obviněného, povahy činu, který měl být spáchán atd. Jinými slovy, jde o zjištění toho, co se skutečně stalo.

V procesech však vůbec nešlo, a vzhledem k používaným metodám ani nemohlo jít o zjištění pravé skutečnosti. Jediným úkolem bylo zjistit a dokázat vinu obviněného, a to za každou cenu. Neúspěchy v tomto směru byly považovány za neschopnost. Úkol zabezpečit úspěšné provedení trestního řízení byl v této deformované podobě chápán všemi vyšetřovateli a překračoval daleko za podsystem vyšetřování. Došlo to až tak daleko, že pro zabezpečení úspěšného trestního řízení byly předepsány role i prokurátorům, soudcům, obhájcům, ale i svědkům a bylo použito všech prostředků, počínaje „politickou přípravou“ a konče odposloucháváním, aby hladký průběh byl zajištěn a všichni splnili to, co jim bylo uloženo. Tím vším byla pověřena StB, která fungovala jako podsystem vyšetřování. V tomto smyslu se podsystem vyšetřování stával hlavním článkem, kterému byly všechny ostatní fakticky podřízeny a jím kontrolovány. Nelze však souhlasit s tezí, že veškerá odpovědnost padá z tohoto důvodu na Ministerstvo vnitra. To plnilo úkoly, kterými bylo pověřeno, a jak je naprosto jasně vidět z uvedených příkladů Šlinga a Švermové, bylo v tomto směru již předem zavázáno. Totéž se týká ostatních podsystemů. Nejvyšší orgány strany učinily v tomto směru veřejně krok, jenž byl porušením zákona neboli vůle třídy, jejíž byly představitelem. Nevylučuje se tímto tvrzením možnost iniciativní aktivity StB v přípravování podkladů, což spíše bylo způsobeno snahou všemožně vyjít vstříc předpokládaným očekáváním, vydedukovaným mimo jiné i z tezí o zostřování třídního boje a hledání nepřítelů ve straně. Lze oprávněně říci, že až na některé výstřelky (jako byla stížnost na velvyslanectví SSSR), které byly motivovány i osobněkariéristickými cíli, byla tato snaha kvitována s uznáním (povyšování a jiné odměny). Iniciativa StB se rozvinula do tak značného rozsahu, že ve svých důsledcích ohrožovala i ty, kteří tuto iniciativu vyvolali a mnozí se stali nakonec jejími oběťmi. To ovšem nedokazuje, že hlavním viníkem a porušovatelem zákonosti je bezpečnost. Za vytvoření těchto příhodných podmínek plně odpovídá daný politicko-mocenský systém, který toto vše beztrestně připouštěl a který byl navržen KSČ, především jejími vedoucími orgány. A opět nejde o subjektivní úmysl. Je to pouhé konstatování objektivních faktů v jistém stupni obecnosti.

Pokud jde o funkci vyšetřování, nelze se vyhnout problému sovětských poradců. Jejich skutečné postavení a funkce byly samy o sobě dle mého názoru protiprávní. Byli zde na požádání našich orgánů, avšak jejich zasahování do vyšetřování, které ve skutečnosti vedli, například přeformulování výpovědí, vypracování podkladového textu žaloby, v mnoha případech formulování otázek i samotné výslechy (vytýkali našim vyšetřovatelům například měkkost při vyšetřování) atd., vedlo k porušování základních principů československého právního řádu. Je třeba říci, že nikdo se nad tím nepozastavoval a nikdo jim to nevytýkal. Byli bráni všemi účastníky, včetně ministrů, za poslední a rozhodující autoritu bez jakéhokoliv stínu pochybností. Nikomu nevadilo, že neznají náš trestní zákon a trestní řád. Zajímavý je dopis Stalinův, ve kterém upozorňuje, aby sovětské poradcí nenahrazovali ministra a aby na to bylo dohlíženo. Je obtížné na základě dostupných dokumentů usuzovat na motivaci, která vedla Stalina k to-

muto upozornění. Dá se oprávněně předpokládat, že v Moskvě byli značně podrobně informováni o průběhu vyšetřování nejen našimi oficiálními představiteli, ale také svým vlastním velvyslancem, které bylo v intenzivním styku s poradci. Podle výpovědi Doubka sovětský poradce Alexej jim formuloval otázky, které mají být položeny obviněným, z papíru, jenž byl orazítkován razítkem sovětského Ministerstva zahraničních věcí.

Faktem zůstává, že podobné upozornění přišlo, a v podstatě na ně nebylo reagováno. Naopak, když sovětská strana odvolávala svého poradce, protože nebyla spokojena s jeho prací (důvody nám nejsou známy), československá strana vyslovovala svoji pochvalu a žádala, aby nebyl odvolán, a v případě, že tak bude nutné ze sovětské strany učinit, aby byl okamžitě vyslán nový poradce. Tolik k úloze sovětských poradců v podsystému vyšetřování.

Podsystém prokuratury, jeho funkce a odpovědnost

Hned v úvodu je třeba zdůraznit, že provedené rozdělení na podsystémy vyšetřování a prokuratury není zcela přesné. Do podsystému vyšetřování podle trestního řádu z roku 1950 patří značnou částí své činnosti také podsystém prokuratury. Podle § 77 tr. ř. koná vyšetřování prokurátor. Vzhledem k tomu, že prokuratura tuto funkci prakticky neplnila, je možné vydělit ji jako zvláštní podsystém. To je možné také z toho důvodu, že vystupuje rovněž v roli žalobce, která jí musela nutně zůstat a také jí zůstala.

Jen jako doklad k tomu, jak se na vnější podněty vnitřně strukturovaly podsystémy prokuratury a vyšetřování, malý historický exkurs.

V říjnu 1948 byly zřízeny pro celé území republiky Státní soud a Státní prokuratura k postihování protistátní trestné činnosti. Soudci a prokurátoři byli jmenováni na návrh vlády prezidentem republiky. Tyto orgány měly zvláštní postavení. V dubnu 1949 proti platným zákonům Ministerstvo spravedlnosti zrušilo vyšetřující soudce u Státního soudu, jejichž činnost spočívala v prověření vyhledávacích úkonů pracovníků bezpečnosti, v provádění znaleckých důkazů a v rozhodování o uvalení vazby či propuštění z vazby. V roce 1950 bylo trestním řádem stanoveno, že vyšetřování má provádět prokurátor. Ze zápisu o poradě na Ministerstvu spravedlnosti ze dne 21. 6. 1951 vyplývá, že prokuratura nesmí až do podání trestního oznámení orgány StB do vyšetřování zasahovat. V rozporu s ústavou bylo v roce 1949, jak o tom svědčí výnos Pověřenectva spravedlnosti ze dne 20. 9. 1949, dáno KV StB právo nařizovat zajišťovací vazbu pro podezření z trestných činů podle zákona na ochranu republiky. KV StB dohlížely také na výkon vazby podle pokynu Pověřenectva spravedlnost ze dne 4. 5. 1949. Výslovně se zde upozorňuje na neoprávněnost výsledku vyšetřujícím soudcem. Teprve po předání Státní prokuratuře přechází rozhodování na ni, respektive na Státní soud. 25. 1. 1950 předseda Státního soudu vydává soudcům pokyn, podle něhož „návrhy prokurátora za hlavního líčení učiněné je zásadně pokládat za závazné, a senát, nehodlá-li těmto návrhům vyhovět, nechť rozhodne teprve po předchozí poradě v prezidiu“. Ve zprávě s. Mykisky, vedoucího Státní prokuratury v Brně, se uvádí: „Po podání žaloby se koná ve všech důležitých případech porada u vedoucího oddělení Státní prokuratury s předsedou senátu, jenž případ bude soudit, a příslušným referentem Státní prokuratury za přibrání orgána StB, jenž řídil realizaci případu, a za přítomnosti vedoucího oddělení Státního soudu v Brně. Tato porada slouží k tomu, aby se veškeré nejasnosti vyjasnily, případně nedostatky ještě zavčas odstranily.“

Po skončení hlavního přelíčení, ještě před vynesením rozsudku, se znovu hodnotí v poradě v témž složení celý případ, aby nedošlo k chybnému rozsudku.

Tento způsob přípravy hlavního přelíčení se osvědčil, a proto se provádí důsledně vždy tam, kde jde o protistátní skupiny nebo o významnou osobu...“

Podle instruktáže dr. Richtera (předsedy Nejvyššího soudu) senát Státního soudu musí státního prokurátora uvědomit, jak věc hodlá posuzovat a zda státní prokurátor toto hodnocení pokládá za správné a stavu věci odpovídající, jelikož státní prokurátor obvykle zná více a názor prokuratury musí být směrodatný. Styk před rozhodnutím s prokuraturou se ukládá jako povinnost a pak nebudou odvolání do rozsudku a nebude lze vytýkat nekvalitnost rozhodnutí.

Dr. Ziegler kritizuje „nespolupracující“, kteří jsou později od Státního soudu odvolání (dr. Ritt, dr. Pelhřimovský, dr. Řehák a dr. Prášek).

Vedení prokuratury zavazuje prokurátory, aby se účastnili porady o vynesení rozsudku (viz gremiální porada konaná dne 10. 2. 1950 v Bratislavě). Zde také „... súčasne bolo vzaté na vedomie, že v politicky závažných prípadoch alebo tam, kde má byť uložený trest smrti, alebo vysoký trest na slobodě, Štátna prokuratúra, odd. Bratislava po skončení porady alebo behom porady a Štátného súdu, pred vynesením rozsudku telefonicky zdelí Štátnej prokuratúre v Prahe, aký trest zamýšľá súd uložiť, aby sa tak zabránilo vynesením rozsudkov, ktoré by byly politicky naprosto neúnosné“.

Od roku 1952 se začíná zdůrazňovat odpovědnost soudců za rozsudek. Schvalování trestů zůstává jen u trestů smrti a význačných případů, zejména tzv. nepřátel strany. Státní prokuratura byla řízena Ministerstvem spravedlnosti a byla povinna předkládat návrh na zamýšlené opatření v každé konkrétní věci Ministerstvu spravedlnosti ke schválení.

Z uvedeného je patrné, že podsystem prokuratury musel projít vnitřní přestrukturalizací, aby mohl splnit svou funkci v rámci celého systému. Zákony, včetně ústavy, nebyly překážkou. Hlavní činnost podsystemu prokuratury spočívala v obžalovací činnosti a v dohlížení na naprosto striktní dodržování předem přijatých rozhodnutí. Podsystem prokuratury se stával prodlouženou rukou StB.

Velmi často a oprávněně je stavěna otázka odpovědnosti tohoto podsystemu. Jsou uváděny nejrůznější doklady o tom, že prokurátoři nevěděli o nevině obviněných. Cítí se oklamáni a podvedeni a veškerou odpovědnost přenášejí na StB, eventuálně na stranické orgány. Dr. Urválek ve svém vyjádření o tom píše: „Přistupoval jsem ke svému úkolu jako k odpovědnému úkolu, jímž mne pověřila strana, v přesvědčení, že vyšetřování tak závažného případu provádí nejlepší kádry z bezpečnosti, že již k zatčení řady osob došlo po pečlivém zhodnocení v orgánu strany, že jejich trestní odpovědnost byla již zjištěna dříve, než byly předneseny projevy odpovědných soudruhů před ÚV, že vyšetřování sleduje osobně s. Gottwald.“

Jestliže jsem přistoupil na kladení otázek podle protokolu, učinil jsem tak proto, že jsem uznával nutnost vyhnout se situaci, která by mohla vzniknout, kdyby se obvinění odvolávali na vedoucí stranické a státní činitele, aniž bych mohl jejich argumentaci vyvrátit.

Uznával jsem i nutnost soustředit výslech při procesu s tak širokou publicitou na hlavní otázky. Nepředpokládal jsem však, že při procesu budou obžalovaní téměř beze změny své výpovědi opakovat.“

Dr. Urválek i ostatní prokurátoři Státní prokuratury, pokud v ní zůstali, přistoupili ještě na řadu dalších věcí, což je vidět z citací různých gremiálních porad a instrukcí, které byly v rozporu se zákonem nebo ústavou. Jako právníci si však byli nebo měli být vědomi, což závisí také na úrovni právního vzdělání a kultury, nezákonnosti svého počínání. Dr. Urválek a ostatní, kteří podobně argumentují, věděli nebo měli vědět, že procesní právo není bezvýznamné pro zjištění viny či nevinu obviněného. Kladení předepsaných otázek bylo základním porušením procesního práva, což samo o sobě obsahuje obrovské nebezpečí deformací ve zjištění objektivní pravdy. To jsou ty nejzákladnější zásady, jasné každému myslícímu člověku, a tedy zvláště člověku s právníkem vzděláním, byť v některých případech chatrným. Není žádnou

omluvou, že nejvyšší stranické orgány rozhodly předem a prokurátor proto věří ve správnost jejich rozhodnutí. Lze sice chápat vnitřní konflikt, ten ovšem například dr. Urválek podle jeho vyjádření neprožíval, plynoucí ze dvou rolí – z role prokurátora a role komunisty, pro něhož jsou nejvyšší představitelé strany, a v našem případě i moci, všim, lze chápat, že nebezpečí existenčních důsledků má také ne bezvýznamný vliv, ale nelze omluvit protizákonné jednání právníka, jehož funkcí je dbát o to, aby zákonost byla dodržována. Nelze zbavit odpovědnosti podsystem prokuratury proto, že byl pouhým vykonavatelem rozhodnutí stranických orgánů, StB, Ministerstva spravedlnosti apod. Aby mohl fungovat celý systém, i tento podsystem musel splnit svou výkonnou roli. Sám o sobě byl pro procesy jen dílčí součástí, která je nemohla vyvolat, ale tak je to s každým podsystemem. Ani nejvyšší stranické orgány bez StB, prokuratury, soudu, obhajoby a dalších, pochopitelně se značně diferencovanou mírou odpovědnosti, by nebyly schopny, i kdyby o to úmyslně usilovaly, samy demonstrovat takovéto inscenace.

O tom, jak je takový vztah k stranickým orgánům neoprávněný, zvláště v dané mocensko-politické konstelaci, svědčí naprosto nepochybně procesy samotné. O tom, jak jsou podobné postoje vžité a houževnaté, a i když se odvolávají na němou služebnost straně, ve své podstatě a důsledcích objektivně nekomunistické, svědčí i výroky dr. Urválka z roku 1959, v době, kdy zastával funkci předsedy Nejvyššího soudu. V dopise ze dne 17. 1. 1959 s. Černíkovi mimo jiné píše: „Senát byl povinen podle pokynu, který byl dán obecně pro věci takové politické závaznosti a pro tuto věc výslovně (jde o rehabilitace – poznámka autora [P. Z.]), aby mne upozornil, kdyby dospěl k přesvědčení, že je nutné obnovu povolit. Bylo samozřejmé, že v takovém případě bych se obrátil na stranické orgány. Já sám jsem byl o stanovisku politického byra k otázce revize uvedeného případu (Vlk a spol. – poznámka autora [P. Z.]) informován, hovořil jsem se s. Innemannem o této věci i o tom, že Nejvyšší soud bude projednávat návrhy na obnovu podané Vlkem a ostatními.“ Dále píše: „Dodávám ještě, že téměř pravidelně odsouzení, jejichž případ byl projednáván revizní komisí ÚV s výsledkem pro ně nepříznivým, podávají ještě návrhy na obnovu řízení u Nejvyššího soudu. Tyto návrhy byly až dosud ve všech případech zamítnuty.“

Pro úplnost je třeba dodat, že dopis je obhajobou proti šíření „pomluv“, že u Nejvyššího soudu se dává prostor pro neopodstatněnou „revizionistickou“ obhajobu obviněných. Služba straně je zaměřena na službu stranicko-mocenským orgánům, a to bez jakýchkoliv právních skrupulí. Není chápána jako „služba právu“, a tím straně. A znovu, byť i ne v tak drastické podobě a takové šíři, ale pořád ve stejné podstatě se opakuje totéž. Je naprosto zřejmé, že neposlušnost je riziková, ale objektivní soud je jednoznačný. Spoluvinu nelze nevidět. Subjektivní pohnutky, i neupřímněji míněné, na objektivní odpovědnosti nemohou nic změnit. A to platí pro celý podsystem prokuratury a jeho funkci. Je ovšem pravdou, že důsledné trvání na zákonosti za daných podmínek přináší jedinou výhodu: zachování čistého svědomí a juristické cti. Relativně dost málo vedle možných nevýhod, zvláště mohou-li být překrouceny ve svůj opak v souběhu s možností, že pravda [je] objevena až po smrti, eventuálně vůbec ne. Lidé se však dostávají do situací, kdy nezbyvá než volit a s volbou převzít odpovědnost, o které nevědí, kdy bude realizována.

Podsystem soudu, jeho funkce a odpovědnost

Hlavní funkcí soudního podsystemu je zjistit objektivní pravdu a na jejím základě rozhodnout o vině či nevině a v případě viny o výši trestu pro obžalovaného. Pro rozhodování soudu jsou závazné jen důkazy provedené při hlavním líčení. Způsob řízení před soudem je upraven procesním právem, jehož účelem je napomáhat zjištění objektivní pravdy tím, že stanoví práva a povinnosti všech zúčastněných. Porušení těchto práv a povinností je stejně závaz-

né jako porušení hmotného práva, a navíc samo o sobě obsahuje značnou možnost zkreslení objektivní pravdy, a tím deformaci aplikace práva hmotného. O stejném stupni závaznosti mimo jiné svědčí také skutečnost, že procesní právo v našem případě je upravováno aktem totožné právní síly, tj. zákonem. Jeho porušení je porušením zákona.

Podobně jako v případě předchozích podsystémů i tento podsystém degradoval svou vlastní původní rozhodovací funkci na funkci výkonnou. Z průkazných skutečností uvedených již v podsystému prokuratury je přesvědčivě prokázáno, že soudci pouze reprodukovali předem „vyhotovené“ rozsudky, že v tomto svém postavení se fakticky stali výkonným orgánem prokuratury a zprostředkovaně přes StB, Ministerstvo spravedlnosti, Nejvyšší soud a některé další orgány, v konečné instanci, někdy více, někdy méně zprostředkovaně, vykonávali instrukce stranických orgánů. Osobně Gottwald rozhodoval o počtu trestů smrti v případě Slánský a spol. B. Köhler učinil zostřující poznámky k návrhu Ministerstva vnitra o opatřeních týkajících se rodin odsouzených, která i bez těchto připomínek byla nezákonná, a přesto neuspokojivá. Příkladů by byla celá řada.

Pro úplnost je třeba konstatovat, že tak jako mezi vyšetřovateli se ozývaly, bohužel ne příliš důrazné hlasy vyslovující nespokojenost se zavedeným způsobem zatýkání bez jakýchkoliv podkladů, tak jako mezi prokurátory nebyla vždy spokojenost s nekontrolovatelností StB a s protizákonně ukládanou spoluprací, tak i soudci neplnili svůj úkol vždy bez námitek. Na pracovním aktivu referentů oddělení Státní prokuratury a soudu v Brně dne 5. 12. 1950 uvedl soudce Pavelka: „Některé senáty se pokusily udržet si samostatnost a podle svého přesvědčení uložit mírnější trest, než bylo požadováno, a vhodněji kvalifikovat, než bylo žalováno. Nejvyšší soud však odvolání státního prokurátora vyhověl a i v těch nejjasnějších případech, které senát Státního soudu řádně zdůvodnil, se vrátil k žalované kvalifikaci a uložené tresty zvýšil ještě více, než bylo ze strany prokuratury původně považováno. Právem mu proto říkáme ‚Nejvyšší potvrzovací a zvyšovací soud‘. Ve věci ilegální organizace Světлана měl být vedoucí Opletal odsouzen k trestu smrti. Během líčení jsme dospěli jednomyslně k závěru, že jeho činnost je nepatrná a že si takový trest nezasluhuje. Po telefonickém rozhovoru vedoucího oddělení Státní prokuratury v Brně Mykiskou nám bylo sděleno [sic], že trest musí být uložen podle původního návrhu, a skutečně jsme ho tak také museli uložit.“ Pavelka dále uvedl: „Byli jsme si skutečně vědomi, že mnohdy soudíme proti vůli pracujícího lidu, ale dělali jsme tak a vynášeli takové rozsudky, protože jsme neměli jiného východiska.“

Nezáviděníhodná situace pro kohokoliv a pro právníka zvláště. Upřímnost a otevřenost, s jakou se ne vždy a u každého setkáme. Tato nesporná sympatičnost nám však nemůže zastřít holou skutečnost. Soudce vynáší rozsudek smrti, ačkoliv ví, že obžalovaný se nedopustil činu, který by byl adekvátní ukládanému trestu, ví, že jedná proti zákonu, a ví, že výkon jeho rozhodnutí je nenapravitelný. To však není zcela přesné. Soudce ve skutečnosti rozsudek nevynešl, nerozhodl a ani co do výsledku nezáleží na tom, kdyby rozhodl podle svého přesvědčení nebo kdyby na jeho místě byl někdo jiný. On „pouze tlumočí“ rozhodnutí jiných. Ovšem toto „pouhé tlumočení“ poskytuje zdání legality nelegálnosti. Toto „pouhé tlumočení“ a tlak, který je vykonáván na to, aby bylo realizováno, svědčí o tom, že není tak bezvýznamné, jak se zprvu může zdát. Ať chceme nebo nechceme, je spoluúčastí na nelegální smrti a nelegální, protiprávní usmrcení člověka je vraždou. „Pouhé tlumočení“ nejenže dodává vraždě zdání legálnosti, ono se také, byť v sebemenší míře, právě tímto aktem na této vraždě účastní. Účastní se ten, kdo vykonává funkci „tlumočnicka“. K jeho osobě je vztažena nutná míra odpovědnosti. Popravdě řečeno, vůbec nejde o hlavní odpovědnost, a v celé hierarchii odpovědných souběžných činitelů se nachází až někde v dolní části žebříčku. Proto jednostranné a nadsazené zdůrazňování odpovědnosti soudců za procesy je nepřiměřené a zdaleka neodpovídá skutečnosti.

Avšak i v rámci soudního podsystemu byli různí tlumočníci na různých místech. Tak jako lze vyčíslit odpovědnost celého podsystemu, tak také je možné na základě dokumentů zjistit, kdy a kteří tlumočníci přesahovali roli jen obyčejných vyhlášovateli. V celé své úplnosti lze ovšem oprávněně tvrdit, že soudní podsystem fungoval jako výkonný mechanismus, velmi přísně kontrolovaný mimosoudními orgány, včetně mimojustičních, a že pokud jde o naše procesy, byla jeho činnost v důsledku toho v celém rozsahu nezákonná. To neznamená, že všichni obžalovaní a souzení v padesátých letech byli nevinní. To pouze znamená, že i ten, kdo dostane zasluhující trest od nekompetentních orgánů, nebo sice od orgánů kompetentních, ale při porušování zákonnosti, je odsouzen protiprávně a trest ve skutečnosti jen náhodně odpovídá vině. Ve všech procesech, ve kterých se postupovalo uvedeným způsobem, je reálné nebezpečí takovéto skutečnosti, protože dokumentované metody značně ztěžovaly nebo i vůbec znemožňovaly dobrat se objektivní pravdy, nezbytné pro zákonné posouzení.

Podsystem obhajoby, jeho funkce a odpovědnost

Do podsystemu obhajoby patří jednak vlastní obhajoba obžalovaného a jednak obhajoba uskutečňovaná jeho obhájcem. Pokud jde o politické procesy, šlo vesměs o nutnou obhajobu (povinnost mít obhájce). I v této oblasti docházelo k celé řadě dílčích porušení zákona, pomineme-li pro tento moment nezákonnost fungování celého podsystemu. Tak příkladně bylo narušeno právo obviněného volit si svého obhájce, byl nepřipustně omezen, a zdá se, že je zde na místě přesnější vyjádření vyloučen, styk obhájce se svým klientem, byla fakticky znemožněna jakákoliv obhajoba při hlavním líčení. Pročítáme-li závěrečné obhajovací řeči, je někdy značně obtížné, zvláště v některých pasážích, odlišit je od projevů prokurátora. Vlastní obhajoba obviněného byla vyloučena už ve stadiu vyšetřování, které bylo nerovným zápasem obviněného s vyšetřovacími orgány, které zcela v souladu s instrukcemi svých nadřízených žádnou obhajobu nepřipouštěly s poukazem na to, že obviněný se může hájit před soudem. Fiktivnost tohoto odkázání musela být zřejmá i vyšetřovatelům, protože by znamenala zhroucení celého, s obrovskou pílí a energií vybudovaného systému. Pokud jde tedy o vyloučení obhajoby obviněného, byla zajištěna v podstatě všemi zúčastněnými orgány včetně samotných obhájců. Z dosud uvedeného vyplývá, že obhajoba byla tím nejméně zúčastněným podsystemem, což, zdá se, odpovídá skutečnosti. Pro úplnost je však třeba konstatovat, že mezi obhájci byli zavázání spolupracovníci StB.

Tak jako u všech podsystemů došlo k degradaci vlastní funkce, nebylo tomu jinak ani u obhajoby. Z původního určení realizace zákonných práv obžalovaného zbyla pouhá karikatura dodávající procesům zdánlivý punc legálnosti. Z tohoto faktu lze také vyvodit spoluodpovědnost celého podsystemu. Uvažujeme-li pouze obhájce, dopouštíme se jisté deformace. Obhajoba je totiž možná pouze v součinnosti vlastní obhajoby obžalovaného s obhájcem. Tento základní vztah byl ve skutečnosti znemožněn. Obžalovaní se totiž vůbec nehájili, naopak v některých případech žádali pro sebe nejvyšší trest. Vzniká zákonitě pochybnost, zda v daných souvislostech lze vůbec hovořit o nějaké odpovědnosti podsystemu obhajoby. Tato pochybnost nevzniká samozřejmě u těch, kteří spolupracovali s StB, a je z podsystemu obhajoby nemůžeme vydělit. Avšak přes všechny zjištěné skutečnosti obhájci nepochybně mohli upozorovat, a jako školení právníci upozorovali, že jejich práva byla omezena takovým způsobem, že znemožňovala vlastní výkon jejich funkce a byla v rozporu i s omezenými právy obhajoby tak, jak je formuloval trestní řád z roku 1950 a ostatní právní normy. Jako účastníci celého průběhu procesu, na rozdíl od veřejnosti, jejíž účast byla organizována tak, že se každým dnem vybraní účastníci měnili (podle oficiálního zdůvodnění proto, aby se mohlo zúčastnit procesu co nejvíce lidí, nabízí se však s jinými souvislostmi, dnes již známými, interpretace, že důvod mohl spočí-

vat v tom, že podezření z inscenovanosti se tím zmenšilo, protože dílčí účast minimalizovala možnost utvořit si celkový obraz), získali úplnou představu o průběhu procesu.⁴

Při hodnocení odpovědnosti nejpádnejším argumentem zůstává, že objektivně působili obhájci jako jeden z podsystémů, z jejichž součinnosti vyplynuly výsledky procesů, a subjektivně si museli uvědomovat dílčí nezákonnosti jich se týkající, které rozhodně nemohly přispět k zjištění objektivní pravdy.

Podsystém znalců, jeho funkce a odpovědnost

Znalci působili především ve sféře hospodářské poskytováním znaleckých posudků k žalované hospodářské trestné činnosti. Na základě prostudovaných dostupných dokumentů nelze učinit jednoznačný závěr o jejich odpovědnosti. Je nutné podotknout, že znalecký posudek je jedním z důkazů a soud jím není žádným jiným způsobem vázán a hodnotí ho stejně, tzn. na základě volného hodnocení, jako jiné před ním provedené důkazy.

Obtíže při určení odpovědnosti znalců vyplývají také ze samého charakteru jejich činnosti. Není žádným výjimečným jevem, že posudky znalců na tutéž činnost se mohou lišit.

Vycházejí z různých vědeckých předpokladů, z různé interpretace faktů apod. V neposlední míře záleží na dokumentech, které jim jsou dány k dispozici. Na druhé straně je pravděpodobné, že významnou roli v našem případě sehrála hodnotící činnost, neb šlo vesměs o politicko-hospodářské jednání, a tudíž i jeho hodnocení mělo tento charakter a přesahovalo běžnou sféru posouzení objektivního zjištění faktů. Bylo tedy nutně vtaženo do hodnocení sféry politického jednání, a v té míře narůstala možnost zkreslení soudobou interpretací správné a nesprávné politiky v hospodářství, a to právě z hlediska momentálně přijímaného hodnocení, které se značně lišilo od jeho hodnocení v době realizace. Objektivně posuzováno, byly vypracované posudky jedním z důkazů o trestné činnosti obžalovaných a rozsudky se na ně odvolávaly. K úplnému a objektivnímu jejich zhodnocení je třeba provést jejich rozbor příslušnými odborníky.

Podsystém svědků, jeho funkce a odpovědnost

V tomto podsystému dochází k vnitřní diferenciaci asi do tří skupin svědků. Jednak to byli svědci, kteří v tomto procesu byli svědky a v jiném obžalovanými. Z tohoto důvodu jejich výpověďmi není se třeba zabývat, neboť byly jen opakováním naučených slov, tak jako výpovědi v jejich vlastní věci. Do druhé skupiny by patřili svědci, kteří byli ochotni svědčit o čemkoliv, což nejednou prokázali, a kteří na základě toho získávali jisté výhody ve věznicích a stávali se bez nějakého zvláštního přinucení v tomto směru spolupracovníky StB. A nakonec to byli svědci na svobodě, například G. Fučíková, jejíž výpověď byla, jak je patrné z dokumentů, připravována, což samo o sobě je nezákonné, a navíc obsahovala pouhé, z hlediska práva neprokázané, podezření vyvolané přečtením obžaloby. Její osoba a výpověď měla zřejmě dodat lesku procesu a zapůsobit na city lidí odvoláváním se na Fučíka.

Z prostudovaných dokumentů jsem nenašel jediného svědka, který by svědčil ve prospěch obžalovaných, což ani tak samo nedokazuje nezákonnost procesů, i když také leccos naznačuje, jako spíše nedostatek v režii. Z hlediska působivosti by nesporně bylo vhodné něja-

---

⁴ V jednom případě například došlo k tomu, že obžalovanému omylem byla položena otázka, která nebyla podle předepsaného scénáře na řadě a obžalovaný podle naučeného protokolu odpovídal na přeskočenou otázku, a ne na tu, jež mu byla položena.

ké objednané svědectví ve prospěch obžalovaných, které by pak bylo obžalobou brilantně vyvráceno. Celý podsystém svědků, i když motivy byly zřejmě individuálně ještě diferencovanější, byl doplňkem všech předcházející rolí a završuje výčet všech bezprostředně zúčastněných.

Závěr

Předložený materiál nechce a nemůže být úplným rozbořem všech souvislostí týkajících se fungování právního mechanismu a ve vztahu k němu politickomocenského mechanismu padesátých let. Pokouší se pouze o objasnění a dokladování některých objektivně zvláště silně působících tendencí a o rekonstrukci systému procesů, aniž by věnoval pozornost historickému vývoji, aniž by analyzoval subjektivní úsilí těch či oněch společenských sil, skupin nebo jednotlivců. Interpretace předložených faktů, prolínající se veškerými závěry, hodnoceními, eventuálně i polemikami s dosud učiněnými závěry a hodnoceními, je nesena Leninovou myšlenkou: „Politický vedoucí je odpovědný nejen za to, jak vede, ale i za to, co udělají ti, které vede.“⁵ Toto tvrzení dle mého názoru platí nejen pro politického vedoucího, ale i pro každou politickou sílu, která realizuje vedoucí úlohu ve společnosti. Navíc nejvyšší státní funkcionáři byli zároveň vysokými funkcionáři stranickými. Z tohoto hlediska teze, že Ministerstvo vnitra, v jehož čele stáli Kopřiva, Bacílek, členové politického byra ÚV KSČ, nebo Ministerstvo spravedlnosti, v jehož čele stál Čepička, rovněž člen stranického vedení, či jiný orgán může za procesy, protože se vyvyšoval nad stranu a všechno způsobil a zavinil, je výklad hluboce nemarxistický, neúměrně zveličující úlohu osobnosti v dějinách. K tomu mohlo dojít jen ve spojitosti s celou řadou skutečností, z nichž mnohé jsem se pokusil ukázat. Mám za to, že fakticita procesů poznamenala nejen stranu samu a myšlení komunistů, ale celou společnost, charakter obou národů. Tato krize myšlení, ale i jednání musí být teprve zhodnocena historiky, sociology, filozofy, právníky, sociálními psychology a všemi, kteří se zabývají společenskou vědou. Měla by být neustálým mementem našeho uvažování.

Pokud jde o vlastní právní mechanismus, který pochopitelně vždy musí být uvažován ve svém základním vztahu k politickému systému, principiálním, ne zrovna novým poučením je závěr, že zrušení dělby činnosti vyšetřovacích orgánů, prokuratury a soudu má katastrofální důsledky. „Předpoklad, že ten, kdo vyšetřoval, podává zároveň obžalobu a vynáší rozsudek, je předpoklad totálního zrušení zákonnosti a jistoty občanů.“⁶

---

⁵ Lenin: Spisy, sv. 32, s. 27.

⁶ František Šamalík: Právo a společnost. NČSAV, Praha 1965.

Komentář k dokumentu č. 17

V celém procesu vzniku a provádění politických procesů na konci 40. a v první polovině 50. let 20. století hrály velice důležitou roli některé instituce a orgány KSČ – politický sekretariát ÚV KSČ, komise stranické kontroly, aparát KSČ a různé, na všech úrovních komunisty ustavené komise. Hlavní vliv těchto složek se prosazoval především na počátku a v závěrečné fázi „výroby“ politických procesů, a to v několika rovinách – od určování politiky a způsobu jejího provádění všeobecně přes vybírání obětí politických procesů až po určování výše rozsudků.

Rozhodující postavení měla skupina vedoucích funkcionářů KSČ, členů úzkého vedení strany. Tato skupina se aktivně účastnila přípravy velkých politických procesů, výběru jejich aktérů, určovala koncepci žaloby a rozsudků a výše trestů. O průběhu procesů, do nichž v jejich průběhu nezděrně zasahovala, byla podrobně informována a její rozhodnutí byla pro soud závazná. Tuto mocenskou skupinu tvořili v několika prvních letech po komunistickém puči v únoru 1948 (do roku 1954) členové politického sekretariátu a organizačního sekretariátu KSČ.

Politický sekretariát ÚV KSČ, ustavený koncem ledna 1951, rozhodoval během doby své činnosti – do poloviny roku 1954 – na základě podkladů a informací (většinou ústních) obdržaných od ministra národní bezpečnosti, ministra spravedlnosti, Klementa Gottwalda a zástupců soudů a prokuratury o podstatných věcech v politických procesech.

Nařizoval orgánům bezpečnosti vyšetřování a nechal se o něm pravidelně informovat, určoval, zda má v konkrétních případech jít o veřejné či neveřejné soudní líčení, zda má být jednání přenášeno rozhlasem, filmováno, zda má být pořízena nahrávka, zda se má výsledek publikovat a jakým způsobem apod. V řadě případů změnil tento orgán soudní rozhodnutí, vyjadřoval se k uděleným trestům smrti (podle následujícího dokumentu odsouhlasil udělení 148 politicky motivovaných rozsudků absolutních trestů), projednával i žádosti o milost.

V dalších případech projednával politický sekretariát ÚV KSČ i provedení některých masových akcí: v roce 1951 vystěhování rodin obyvatel Babic a asi 800 rodin z Brna, povolávání komunistickému režimu „nelojálních“ občanů do armády apod.

Politický sekretariát ÚV KSČ jako jeden z vedoucích orgánů KSČ nese také jednu z největších odpovědností za provádění masových nezákonností a justičních vražd, na kterých se svým rozhodováním aktivně podílel. Jeho zásahy do kompetence justice a policie změnily a zničily osud tisíců rodin občanů v komunistickém Československu.

J. V.

DOKUMENT č. 17

E. Dvořáková – Z. Snítel: Odpovědnost politického sekretariátu ÚV KSČ za politické procesy počátkem 50. let (1969)

SÚA, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 7.

Poznámky k tomuto textu jsou původní.

PŘÍSNĚ TAJNÉ

Informace č. 41

(Komise ÚV KSČ pro dokončení stranické rehabilitace)

Odpovědnost politického sekretariátu ÚV KSČ za politické procesy počátkem 50. let

Zpracovali: Eva Dvořáková, Zdeněk Snítel

Leden 1969

PS ÚV KSČ (dále jen PS) byl zřízen na základě usnesení PÚV KSČ z 29. ledna 1951. Jeho členy se stali: Klement Gottwald, Antonín Zápotocký, Viliam Široký a Rudolf Slánský. Dne 30. srpna 1951 navrhl PS a dne 5. září 1951 schválilo PÚV KSČ rozšířit tento orgán o J. Dolanského, A. Čepičku a K. Bacílka. Dne 24. listopadu 1951 zasedal již bez zatčeného Slánského. Dne 3. prosince 1951 byl počet členů PS rozšířen na 8 – novými členy se stali V. Kopecký a A. Novotný. V tomto složení pracoval PS až do března 1953, tj. do úmrtí Kl. Gottwalda. V polovině r. 1954 byl politický sekretariát zrušen.

Z většiny jednání PS nejsou k dispozici zápisy zachycující diskuzi jednotlivých členů. Z první poloviny r. 1951 chybí i podkladové zprávy. Je tedy obtížné určit plnou zodpovědnost nejen orgánu jako celku, ale zejména jeho jednotlivých členů. Např. 30. ledna 1951 se projednával mj. jako 5. bod „Zpráva s. Kopřivý“, která není přiložena, a usnesení zní: „Zpráva se bere na vědomí a ukládá se s. Kopřivovi, aby urychleně vedl vyšetřování.“ S kým a proč, není již řečeno. Zpráva Kopřivý je takto projednávána v první polovině r. 1951 jednou až dvakrát měsíčně (30. 1., 12. 2., 27. 2., 23. 3. atd.). Podobně 25. června 1952 podává K. Bacílek zprávu o průběhu vyšetřování R. Slánského – rovněž bez písemného materiálu usnesení s poznámkou „K informací“. Stejně tak v době, kdy návrhy předkládal R. Barák, nacházíme v usneseních ze schůze PS bod: „Zpráva o vyšetřování jednoho případu – ústně R. Barák,“ (15. 2. 1954, 31. 3. 1954). Hlavními prameny byla proto především usnesení PS a od konce r. 1951 také podkladové zprávy.

Vzhledem k značnému množství projednávaných otázek na schůzích PS (40–60 bodů) je zřejmé, že rozhodování a usnášení tohoto orgánu záviselo především na úrovni předkládaných návrhů. V oblasti bezpečnosti, prokuratury a soudu předkládali tyto návrhy zpočátku K. Bacílek (IX. 1953) a dr. Š. Rais (do IX. 1953, později také Aleš, od října 1953 R. Barák, dr. V. Škoda a Aleš).

Během své činnosti – tj. v letech 1951–1954 – schválil PS na základě předložených návrhů celkem 148 rozsudků trestu smrti za politické delikty.¹ Na druhé straně neexistuje dokument, že tento orgán projednával výši trestu v některých důležitých procesech, včetně procesu s tzv. protistátním a protistranickým centrem R. Slánského.

PS zpravidla také stanovil, zda má jít o veřejné či neveřejné líčení, zda má být proces publikován nebo přenášen rozhlasem, místo konání procesu a někdy i jeho účel. Např.: „Schvaluje se, aby a) Ministerstvo spravedlnosti dalo Státní prokuratuře pokyn, aby při hlavním líčení v Brně navrhla a žádala potrestání YX trestem smrti a MN trestem odnětí svobody na doživotí, b) hlavní líčení bylo provedeno před senátem Státního soudu v Brně před organizovanou veřejností z řad příslušníků čs. armády a bezpečnostních složek.“ Provede s. dr. Rais.

V několika případech se PS neztotožnil s navrhovanou výší trestů – někdy zostřil (dvakrát v r. 1952),² jindy zmírnil předložený návrh (prokazatelně alespoň ve 20 případech – šlo zpravidla o změnu trestu smrti v doživotí). V několika případech se vyslovil pro tzv. „úměrný“ trest (zejména v letech 1953–1954). Současně však rozhodl vypracovat trestní oznámení i na osoby, které podle předpokládaného návrhu měly být propuštěny z vyšetřovací vazby, protože jim trestná činnost nebyla prokázána. Konkrétně v případech V. Lence a J. Životského, které projednával PS 5. května 1953. Návrh na propuštění jmenovaných nebyl schválen a K. Bacilkovi bylo uloženo předat oba trestnímu stíhání.

PS projednával také předkládané žádosti o milost, resp. přerušení výkonu trestu. V letech 1952–1954 doporučil ve 12 případech vyřídit kladně žádost o milost. V několika případech šlo o osoby, které spolupracovaly ve vazbě s vyšetřujícími orgány a podílely se mj. na usvědčování členů tzv. protistátního a protistranického centra a dalších.

Tak 19. ledna 1953 schválil PS udělení milosti B. Bendovi a J. Hložovi. Ve zdůvodnění návrhu v případě B. Benda se konstatovalo: „... Jak je zjištěno v trestním ústavu na Borech a v pracovních útvarech, Benda dokázal svůj poměr k lidově demokratickému zřízení jak prací manuální, tak i politickou a spoluprací s bezpečnostními orgány. Toto a dále velmi dobrý postoj k vyšetřování ve věznici MNB byly příčinou k použití Benda jako spolupracovníka na nejdůležitějších případech ... V posledním roce, kdy byl nasazen na zvlášť zodpovědný případ, kterého se zhostil úspěšně za zvlášť těžkých podmínek...“

Dne 31. března 1954 projednal PS udělení milosti V. Novému. Žádost předložil R. Barák, zdůvodnění vypracoval plk. Kotál. V návrhu se konstatovalo: „... Správa nápravných zařízení uvádí, že odsouzený V. Nový musel být odvolán z pracovního útvaru, protože byl vystaven neustálému ponižování a bití ze strany spoluvězňů pro jeho kladný postoj k lidově demokratickému zřízení a pomoc, kterou poskytoval pracovníkům ve vězeňství při odhalování různých nesprávností ze strany vězňů v útvarech, kterými procházel ... Dle sdělení s. pplk. Doubka odsouzený V. Nový se již při vyšetřování a hlavně při vyšetřování protistátního spikleneckého centra choval velmi dobře a svými výpověďmi pomáhal usnadňovat usvědčení ostatních protistátních zločinců. Rovněž ve výkonu trestu se choval dobře jak v práci, která je mu přidělena, tak i k orgánům správy nápravných zařízení v jejich agenturní činnosti mezi odsouzenými ...“

¹ Uvedený počet 148 zahrnuje jak potvrzení navrhovaných rozsudků trestu smrti v 1. instanci, tak v odvolacím řízení; některé osoby jsou zde uvedeny tedy 2x. Kromě toho schvaloval PS uložení absolutních trestů u nejzávažnějších kriminálních zločinců.

² Jednalo se o dva důstojníky obviněné z vyzvědačství, které Státní soud přes návrh prokuratury neodsoudil v hlavním líčení k trestu smrti. Politický sekretariát schvaluje odvolání Gen. prokuratury, která trvá na trestu smrti v odvolacím řízení.

V r. 1951 došlo také k jednomu případu masovějšího propouštění. Komise ustavená PS 21. dubna 1951 k přešetření situace důstojníků vězněných na Mírově konstatovala, že z 263 osob bylo na Mírově 197 osob vězněno neoprávněně. (Závěrečnou zprávu schvaluje PS 11. 7. 1951.) Podkladové zprávy komise, které byly členům PS předkládány, ukazovaly na masový výskyt fyzického i psychického násilí jak při vyšetřování, tak při výkonu trestu.

PS schvaloval také návrhy na zatčení jednotlivých osob, i když pouze ve výjimečných případech. Bylo tomu tak 29. června 1951 (L. Hoffman, E. Gajdoš, D. Benau, O. Fischl, I. Holý a L. Jelčík), 8. října 1952 (voj. prok. v Trenčíně brig. gen. Rašla), 23. listopadu 1953 (plk. Tesářík), 30. listopadu 1953 (prof. Ryba), 8. března 1954 (J. Nebesář, P. Otásek, G. Palouš). V žádném dostupném materiálu PS však neexistuje důkaz, že by tento orgán dal příkaz, pokyn nebo souhlas k zatčení vedoucích činitelů, souzených v hlavních politických procesech (i zatčení R. Slánského bylo na PS diskutováno a schváleno ex post 24. 11. 1951).

Na druhé straně projednával PS řadu případů tzv. odvolání z funkce, nebo i vyloučení z KSČ, které v některých případech předcházelo (Frank, Hejzlar, Goldstücker, Jičínský, Goldmann, Rada, Vlk, Fabinger atd.), v jiných následovalo již po uvedeném zatčení (Holý, Okáli, Benau, Moškovič, skupina 28 vyšších důstojníků atd.). V roce 1951 se jednalo o 70 případů, v roce 1952 téměř o padesát.

V PS – zejména v letech 1953 a 1954 – se projednávaly rovněž návrhy žalob a trestních oznámení (předkládali ministři spravedlnosti a vnitra). Žaloby byly až na výjimky schváleny, v řadě případů upravovány podle připomínek členů PS. Z nejvýznamnějších případů se projednával 13. listopadu 1952 „Návrh na obžalovací spis v procesu s protistátním centrem“. Na základě diskuse byla ustanovena politická komise, která měla tuto obžalobu podle diskuse a připomínek upravit.³ Z dalších uvádíme projednání žaloby na tzv. spolupracovníky R. Slánského na MZV („Goldstücker a spol.“) dne 22. dubna 1953; proti tzv. slovenským buržoazním nacionalistům („Husák a spol.“) dne 8. 3. 1954 (12. května ustavil pro přípravu žaloby v tomto případě komisi ve složení: Bacílek, Rais, Benada a Gažík); na skupinu tzv. spolupracovníků centra v bezpečnosti (O. Závodský a spol.) dne 19. 11. 1953; na skupinu tzv. buržoazních nacionalistů v bezpečnosti na Slovensku (Valášek a spol.) dne 30. 11. 1953; na dr. Haškovce a dr. Haase 9. 12. 1953;⁴ na tzv. Velkou radu (Vlk a spol.) 21. 12. 1953; na generály Bulandra a Nováka 21. 12. 1953; na generály Drgáče a Drnce 5. 1. 1954; na generála Klapálka 12. 1. 1954; na skupinu M. Švermová a spol.⁵ 18. 1. 1954; na skupinu Kopold a spol. 8. 2. 1954; na V. Jančíka a K. Moškoviče 22. 2. 1954 atd.

V několika případech politický sekretariát rozhodl o způsobu vedení trestních stíhání. Dne 17. září 1953 předložil K. Bacílek politickému sekretariátu otázku přešetření obhajoby P. Planera na základě žádosti Generální prokuratury s tím, že „kdyby se připustila správnost výpovědi Planera, stalo by se aktuálním rozšíření žaloby na Gregora, Sovu, Jelínka a Morávka“. Politický sekretariát uložil s. Alešovi, aby trestní stíhání P. Planera bylo vedeno tak, že nebude třeba provádět prošetření obhajoby výsledky Gregora, Sovy, Jelínka a Morávka. Dne 19. listopadu 1953 projednal zprávu o zastřelení agenta Kolmana (předložil R. Barák) a rozhodl, aby

³ Viz studie J. Brichty.

⁴ Podle připomínek členů politického sekretariátu byl předložený návrh na předpokládanou výši trestu u dr. Haškovce nízký – podle vyjádření A. Novotného „z toho Haškovec vyšel lacino“.

⁵ Jako příklad k potvrzení zásahů PS do obžalovacích spisů uvádíme usnesení PS z 18. 1. 1954 k bodu 13, které zní: „Schvaluje se předložený návrh žaloby na M. Švermovou a spol. s tím, že se ukládá s. Barákovi ještě přezkoumat otázku dokumentů nalezených u Švermové, záležitost vysílačky Šlinga a zařadit to jako trestný čin do žaloby; v popředí žaloby zdůraznit jako hlavní delikt spoluúčet na spiknutí; upravit a ujasnit žalobu v té části, kde se mluví o Friedovi a Volbrachtovi.“ Podobných případů bylo více.

pplk. Kvapil a další dva zpravodajští důstojníci nebyli za tento čin voláni k trestní odpovědnosti.

Kromě jednotlivých případů projednával PS směrnice k provedení masových akcí postihujících tzv. protistátní a protistranické živly – 4. července 1951 akci vystěhování rodin z Babic, 18. července 1951 povolání tzv. nespolehlivých živlů do armády, 10. října 1951 návrh na vystěhování 800 rodin z Brna, 18. června 1952 zásady očisty zemědělských škol od dětí vesnických boháčů, 13. srpna 1952 očistu vysokých škol zemědělských a veterinárních od dětí vesnických boháčů a městské buržoazie a tzv. soustavu administrativních opatření proti vesnickým boháčům (včetně jejich vysídlení). V době od 26. března 1952 do 28. července 1953 schválil seznamy osob určených k vystěhování z Prahy, 14. prosince 1953 projednal zprávu o kontrole listovních zásilek bezpečnostními orgány, 17. září 1952 zprávu o cenzuře dopisů a telegramů z kapitalistických států (která byla na pokyn PS doplněna o cenzuru telefonních hovorů), 23. července 1953 návrh na veřejný proces s osnovateli tzv. provokační demonstrace v Plzni a opatření s tím spjatá atd. Během roku 1952 několikrát projednával zásahy proti církvím.

Výsledky některých těchto opatření, se kterými byl PS seznámen, postihly tisíce čs. občanů, zejména některé sociální skupiny. Ve zprávě o tzv. akci B v Praze, jež byla předložena PS 28. 7. 1953 (kdy byla tato akce zároveň skončena), se konstatovalo, že z vybraných a navržených 2200 případů bylo určeno k vysídlení 1851, z toho bylo ke dni skončení akce vydáno výměřů 1381, z toho již vystěhováno 1016. PS uložil A. Novotnému, aby s V. Noskem projednal předložení návrhu o možnostech použití zákonných opatření při dalším vystěhování tzv. nepřátelských osob.

Dne 18. 1. 1954 zrušil PS směrnice z 22. 10. 1951 o úpravě poměrů rodinných příslušníků odsouzených vesnických boháčů. Do července 1953 (kdy byla tato akce ústně zastavena) bylo podle zprávy přesídleno celkem 1240 rodin odsouzených vesnických boháčů. Dosud provedená vystěhování neměla být zrušena, až „na ojedinělé případy, kdy došlo ke zřejmým přehmatům“.

V letech 1952–1954 byla PS předkládána několikrát ministrem K. Bacílkem a R. Barákem zpráva o práci s nejbližšími příbuznými členů tzv. protistátního centra. Již na zasedání 5.–6. března 1952 schválil PS „návrh na zastavení členství zatčených, ale ještě nesouzených členů strany, jejich manželek a nejbližších příbuzných“, předložený A. Novotným a B. Köhlerem. Dne 8. 10. 1952 bere PS na vědomí „zprávu o opatřeních s rodinnými příslušníky zatčenými v souvislosti s případem Slánský“. Ve zprávě byli členové PS seznámeni s provedenou internací některých rodin nejprve ve Hvozdech, později ve Veselíkově.⁶ Zpráva líčila situaci internovaných osob mimo jiné takto: „... kolem budovy je rozsáhlá zahrada se zalesněným územím, kde mimo vycházek mají izolované osoby i možnost individuálního provozování sportu... Pro děti je zpestřována strava moučníky, ovocem a pravidelně týdně jsou pro ně opatřovány různé sladkosti...“ Zpráva také hodnotí chování izolovaných osob, a to např. takto: „XY se velmi dobře smířila s opatřeními ve věci její izolace a celkovými událostmi, je snaživá, pracovitá a ochotná pomáhat při jakékoliv práci. Je skromná a nemá žádné zvláštní požadavky...“

Dne 19. 1. 1953 byly PS předloženy návrhy ve věci vazby některých osob zajištěných v souvislosti s případem R. Slánského. PS schválil propuštění 9 osob, dále propuštění 5 osob s tím, že další eventuální šetření bude prováděno na svobodě, a konečně předložení návrhu prezidentu republiky na udělení milosti Bendovi a Hložovi.

---

⁶ Jednalo se o J. Slánskou a její dvě děti, Annu Slánskou, Lízu Haškovou s dcerou, M. Adlerovou s dcerou a těhotnou Kopoldovou se synem.

Dne 10. 3. 1953 PS vrátil K. Bacílkovi, B. Köhlerovi a Salgovi předložený „návrh na zařazení a práci s nejbližšími příbuznými odsouzených zločinců protistátního centra a podobných případů“. Nově upravený společný návrh byl jmenovanými předložen PS znovu 7. 4. 1953. Bylo přijato následující usnesení:

- „1) Vystěhovat nejbližší členy rodin odsouzených zrádců a zločinců podle předloženého seznamu do dvou až tří okresů, např. do Jeseníku, Krnova atd. K ubytování dovoluje se vzít s sebou nejnnutnější bytové zařízení a svršky. Provede s. Bacílek a s. Nosek.
- 2) Zaměstnat dospělé příslušníky rodin ve jmenovaných okresech v malých závodech lehkého průmyslu, v zemědělství, domácích pracích apod. Provede ss. Bacílek, Málek, Nepomucký, Smida.
- 3) Zajistit, aby vysídlenci byli pod stálou kontrolou orgánů MNB. Provede s. Bacílek.
- 4) Příslušné OV KSČ určí v závodech i na vesnici a v obcích, kde vysídlenci bydlí, spolehlivého funkcionáře strany, který bude odpovídat za politickovýchovnou práci mezi nimi. Provede s. Salga.
- 5) Stanice SNB a určený funkcionář KSČ podají měsíčně zprávu o chování, práci a životě dotyčných osob.
- 6) Nejbližším příbuzným odsouzených zrádců, zločinců a spiklenců se ruší členství ve straně. Provede s. Köhler.
- 7) Přestěhování nejbližších členů rodin odsouzených zrádců a zločinců provést do jednoho měsíce. Provede ss. Bacílek, Nosek.“⁷

V předloženém návrhu se konkrétně jednalo o rodiny J. Slánské, E. Frejkové, J. Frankové, L. Clementisové, J. Reicinové, N. Švábové, L. R. Londonové, K. Hajdů, E. Löblové, H. Margoliové, M. Fischlové, M. Šlingové, L. Simonové a některé další s tím, že některé z nich, pokud se budou „pokojně chovat“, mohou zůstat v Praze. Zprávy o plnění tohoto usnesení předložil R. Barák dne 17. 9. 1953 a 9. 12. 1953.

V PS byla projednávána mj. také žádost J. Slánské o vyplacení honoráře za překlad divadelní hry A. Burjakovského „Lidé, bděte“. PS na návrh A. Novotného rozhodl dne 21. 7. 1953 pod bodem 13: „Zamítnout žádost J. Slánské o vyplacení honorářů. Provede s. Novotný a s. Taufer.“ Na předkládaném návrhu je poznámka: „Doporučuji, aby tato žádost byla zamítnuta. J. Slánská, stejně jako její švagrová, manželka Richarda Slánského, psaly dopisy do Nezvěstic u Blovic s. Cajthamelovi, ve kterém si stěžují, že trpí bídou a nedostatkem.“

PS v době, kdy rozhodoval o všech dříve uvedených případech, věděl, že ve vyšetřovací práci Státní bezpečnosti docházelo k vážným prestupkům. Dne 28. 4. 1953 projednával rozkaz ministra NB o nedostacích ve vyšetřovací práci StB (předložil K. Bacílek – přítomni byli všichni členové PS). Ve zdůvodnění účelu rozkazu nacházíme odkaz na rozkaz ministra NB č. 16 ze dne 5. 4. 1951, bod 3, ve kterém se již tehdy ukládalo: „Vyšetřující orgány jsou povinny postupovat při vyšetřování objektivně a přísně zachovávat lidově demokratické zákonné předpisy. Za porušení této povinnosti budou pohnány k trestní odpovědnosti ...“

Tajný rozkaz z r. 1953, schválený politickým sekretariátem pak mj. konstatoval: „Současně však s dosaženými úspěchy se vyskytují v práci vyšetřovacího aparátu HS StB, a zvláště na krajských správách StB, nejen hrubé chyby nebo přestupky, nýbrž i zjevné protizákonné zjevy, a to jak v zatýkání, tak i při vyšetřování. Hlavními z těchto nedostatků jsou neodůvodněná zatčení, fyzický nátlak na zatčené v průběhu vyšetřování (bití, dřepy, stání, nepřetržité výslechy atd.), napovídání zatčeným, aby vypovídali podle přání vyšetřujících, seznamování

---

⁷ V návrhu bylo také doporučováno, aby se „vysídlenci hlásili 2x týdně na stanici SNB v obci nového bydliště“. V usnesení však toto není.

agentury v celách s materiálem vyšetřování a jiné provokační jednání... Nepřípustně se protahují lhůty jednotlivých případů. Jsou případy, trvající dva až tři roky... Prověrkou vyšetřování jednotlivých případů na krajské správě StB v Gottwaldově, v Žilině a v Bratislavě, kterou provedlo vedení MNB, bylo zjištěno, že někteří pracovníci těchto správ hrubě porušují lidově demokratické zákony ČSR, neplní rozkaz č. 16 a dopouštějí se policejní zvlů jak při zatýkání, tak při vyšetřování...“

V rozkaze je odkazováno na neodůvodněné zatčení náměstka předsedy ÚNV v Bratislavě J. Lehkého a dalších 4 osob na základě anonymního dopisu, dále na výslech agenta CIC Jana Borýska v Gottwaldově, který byl po dlouhou dobu vyslýchán nepřetržitě, byly mu sníženy dávky jídla, byl bit a třetí den ve vazbě zemřel; dále na případy neodůvodněných zatčení a používání fyzického násilí na krajské správě StB v Žilině, u vojenské kontrarozvědky atd.

K odstranění narušování socialistické zákonitosti ministr mj. uložil náčelníkům krajských správ StB a náčelníkům 1. a 2. okruhu VKR, aby osobně provedli prověrku stavu vyšetřování v jim podřízených orgánech, okamžitě provedli opatření k odstranění odhalených nedostatků a do 1. 6. 1953 o tom podali zprávu. Stav vyšetřování ve všech krajských správách StB měl být zároveň prověřen orgány HS StB (pplk. Doubek), která měla učinit zároveň opatření k zajištění systematické kontroly v plnění rozkazu atd. Ministr zároveň potrestal za dříve uvedené přestupky 8 pracovníků StB tresty vězení 15–20 dní, některé zbavením funkcí, písemnou důtkou a v jediném případě propuštěním ze služeb StB. Příslušní náčelníci krajských správ měli zjistit vinu dalších osob, které se podílely na těchto případech a provést ve vlastní pravomoci kázeňské potrestání.

Dne 28. 7. 1953 projednával PS „zprávu o některých případech zločinných metod StB v letech 1948–1949“ (předložil K. Bacílek). Šlo o posouzení, zda má být zavedeno vyšetřování s pracovníky StB v souvislosti s vraždou Novotného a dalšími případy nezákonností. PS se usnesl uzavřít případy Novotného a Wiesnera tak, aby byli 1) soudně stíháni ti příslušníci, kteří byli v té době již ve vazbě pro další zločiny, za 2) aby nebyli již soudně stíháni ostatní zúčastnění, avšak pokud pracovali dosud v bezpečnosti, měli být ze služeb bezpečnosti propuštěni. Kromě toho byl PS nejednou seznamován např. se stavem vyšetřovacích vazeb, s přehledy v internačních táborech, se způsobem provádění trestu smrti atd.

Přestože materiály PS nejsou úplně – což znemožňuje zejména přesné určení míry odpovědnosti jednotlivých členů⁸ – jeví se z hlediska orgánu jako celku nespornou především skutečnost, že PS jako vrcholný stranický orgán převzal na sebe i v oblasti bezpečnosti a justice úkoly, které mu nepříslušely. Tím převzal ovšem také faktickou odpovědnost za jím projednávané případy. Navíc je zřejmé, že mnohá jeho rozhodnutí znamenají porušení právního řádu, základních principů soudní praxe, platné ústavy Čs. republiky i vlastních stanov KSČ. PS nebyl přitom pouze pasivním orgánem, který bral pouze „na vědomí“ předložené návrhy. Byl orgánem iniciativním, který ovlivňoval a činil konečná rozhodnutí o obsahu žalob, trestních oznámení, tak i o výši trestů. Přestože jeho členové věděli o celé řadě konkrétních případů hrubého porušování nejen zákonitosti, ale i lidskosti, neučinili žádné rozhodné opatření k jejich zamezení a neopakování – naopak jejich praxe znamenala vytváření podmínek pro jejich další pokračování.

---

⁸ Prezenční listiny jednotlivých zasedání PS jsou k dispozici a umožňují stanovení konkrétní odpovědnosti u jednotlivých osob v jednotlivých případech.

Odpovědnost justice

Dokument s názvem Odpovědnost justice, u něhož není uvedeno jméno zpracovatele a který je výsledkem práce týmu Pillerovy komise, se zabývá činností československé justice v období tzv. kabinetní justice. Její odpovědnost podle něho „spočívala především v tom, že se stala výkonným útvarům politických orgánů a také orgánů bezpečnosti. Jejich rozhodnutím dávala justice zdání legality a odbornosti“.

Ještě větší odpovědnost nese podle tohoto materiálu justice za revizi procesů, kterou opět prováděla „kabinetním způsobem“, přestože nejvyšší funkcionáři v justici „věděli o konstrukci procesů, jakož i o těch, kteří se na nezákonnostech podíleli, a nečinili nic, aby dali průchod právu, ačkoliv to náleží k jejich hlavnímu úkolu“.

Orgány justice sehrály svou významnou roli hlavně v závěrečné fázi výroby politických procesů – především Státní soud a Státní prokuratura, ale též Nejvyšší soud a krajské a okresní soudy a prokuratury. Jejich hlavním úkolem – poté, co svůj úkol „splnily“ orgány politické a orgány StB – bylo dát předem dohodnutým rozsudkům právní rámeček a patinu legality odsouzením „pachatelů“ ve vykonstruovaných politických procesech.

Materiál byl do tematického výběru dokumentů zařazen pro svůj stručný a přehledný popis odpovědnosti justiční mašinerie v období politických procesů na konci 40. a v první polovině 50. let a při jejich revizi v následujícím období.

A. R.

DOKUMENT č. 18

Odpovědnost justice (autor a datum zpracování neuvedeny)

SÚA, f. ÚV KSČ, Pillerova komise, k. 19.

Odpovědnost justice

Odpovědnost justice odpovídá jejímu postavení v mechanismu na výrobu politických procesů a na jejich revizi. Je rozdílná, pokud se týká procesů a pokud jde o jejich revizi. Společné v obou případech je to, že se justice v nich představovala především jako kabinetní justice.

V politických procesech se počal postupně formovat mechanismus kabinetní justice. Odpovědnost justice v tomto smyslu spočívala především v tom, že se stala výkonným útvarům politických orgánů a také orgánů bezpečnosti. Jejich rozhodnutím dávala justice zdání legality a odbornosti. Přitom pracovníci justice, kteří se na politických procesech podíleli, nemohli nevědět, že se dopouštějí porušování československých zákonů. Svým jednáním justice jen přispěla k znemožnění poznat objektivní pravdu, a tak pokračovala a dovršila dílo předcházejících článků – bezpečnosti a politických orgánů. Svými činy zasadila justice v politických procesech nejtěžší váhu autoritě práva a víře ve spravedlnost, neboť měla největší účast na tom, že se soudní přelíčení změnilo v režírované divadlo, v němž úloha soudců a prokurátorů byla nedůstojná a neodpovědná, pravým opakem jejich správného poslání. Nic na její velké odpovědnosti nezmenšuje odvolávání se na to, že byli nesprávně informováni ap. I když tato skutečnost je i možná, přece právě soudu náleží zjistit objektivní pravdu a už sama příprava a inscenace procesů nemohla nevyvolat pochybnosti o správnosti procesu. Pokud se někteří prokurátoři či soudci odvolávají na to, že se obvinění přiznávali a neměli tedy důvod jim nevěřit, tak existovaly případy, kdy se obvinění nepřiznávali a soud na to nebral zřetel, ale vyhlašoval rozsudky, jak byly schváleny politickým orgánem.

Ještě větší odpovědnost má justice za revizi procesů. Nejen ji prováděla opět kabinetním způsobem, který se ještě zvětšil, ale především v tom, že od roku 1955 nejvyšší funkcionáři v justici věděli nebo mohli vědět o konstrukci procesů, jakož i o těch, kteří se na nezákonnostech podíleli a nečinili nic, aby dali průchod právu, ačkoliv to náleží k jejich hlavnímu úkolu. Kromě toho se úplně protizákonně stavěli k těm, co nezákonnosti vykonávali. A k tomu ještě je nutno uvést, že Generální prokuratura i Nejvyšší soud obdržely už desítky stížností na porušování zákonů v politických procesech a žádostí o revizi procesů. Prokuratura i soud však převážně nereagovaly.

Odpovědnost justice je velká, avšak diferencovaná. Jde tu o odpovědnost jen u části pracovníků justice, ne o justici jako celek, o tu část, která se podílela na politických procesech. Vztahuje se na jednu, a to tu nejnepříznivější stránku činnosti prokuratury a justice. Nelze z ní proto vyvozovat obecné závěry o veškeré činnosti a o všech pracovnících těchto institucí.

Odpovědnost justice a prokuratury za politické procesy a jejich revizi nelze posuzovat odděleně od individuální odpovědnosti osob podle jejich funkčního zařazení v celém mechanismu kabinetní justice. Ten byl udržován v chodu několika nejvyššími funkcionáři – ministrem spravedlnosti, jeho náměstkou, některými vyššími úředníky ministerstva, generálním prokurátorem, předsedou Nejvyššího soudu, státním prokurátorem, předsedou Státního soudu. Ti orga-

nizačními opatřeními a jejich ideologickým zdůvodněním systém tvořili. Systém však nemohl fungovat bez těch, kteří vykonávali záměry jeho tvůrců – bez řadových prokurátorů a soudců. I u nich však jsou rozdíly v míře odpovědnosti, protože ne každá řadová funkce byla stejně důležitá v celém mechanismu.

K přesnějšímu vymezení zodpovědnosti justice je nutno přihlížet k některým širším souvislostem, zejména jejímu postavení a úloze v systému mocenských orgánů.

Odpovědnost justice je odpovědností odvozenou. Spočívá v tom, že justice ve svém celku byla vykonavatelem protiprávních, nelegálních rozhodnutí nejvyšších stranických orgánů, že dávala těmto rozhodnutím zdání legality, že svou činností se spoluúčastnila procesních inscenací, že mnohé své pracovníky na nižších stupních hierarchie nutila k nelegálním úkonům a trestala jejich neposlušnost v tomto směru. Vedení strany vždy nahlíželo na politické procesy a jejich revizi jako na svoji záležitost a také tak je řešilo. Justičním orgánům přisoudilo úlohu vykonavatelů svých směrnic.

Účast a odpovědnost všech justičních orgánů není stejná. Vyšší je u Ministerstva spravedlnosti, které protiprávně rozhodovalo o rozsudcích, na kterých mělo zájem, tvrdě vyžadovalo poslušnost nejen soudců, ale i obhájců, prosazovalo protiprávní nadřazenost prokurátora v soudním řízení atd. Státní soudy vynášely rozsudky trestu smrti, ačkoliv soudci nebyli přesvědčeni o vině obžalovaného, eventuálně o adekvátnosti trestu. Prokurátoři Státní prokuratury žalovali nevinné, ačkoliv minimálně věděli, že trestní proces je principiálním porušením trestněprávních norem. Podobný stav byl i v období revizí politických procesů v r. 1957–1959, kdy politické orgány znovu rozhodovaly o vině i trestech. Soudům docházely návrhy na obnovu řízení, nebyly však projednávány nebo byly zamítány, i když to bylo se zákony v rozporu.

Vyjmenované tendence se vedle politického a psychologického nátlaku mohly prosadit i vzhledem ke kádrovému obsazení justičních orgánů, které mělo za následek značné snížení kvalifikační úrovně. To je objektivní skutečnost a její důsledky bez ohledu na subjektivní úmysly, které vedly ke zřizování různých kurzů a zkrácených školení. Jejich absolventi byli přes své mládí a nedostatečné vzdělání dosazováni do nejvyšších funkcí v justici. Kvalifikaci nahrazovala disciplína a ochota podřídit se pokynům stranických orgánů. Vyjmenované metody se rozšířily do všech stupňů justiční hierarchie a významně přispěly k destrukci zákonnosti, zejména v politických procesech. Služba straně se zaměnila službou stranicko-mocenským orgánům, a to bez jakýchkoliv právních skrupulí.

Komise Ministerstva národní obrany – rehabilitace v armádě

Ve zprávě Ministerstva národní obrany ČSR o stavu přezkoumání případů postihu bývalých vojáků z povolání a záložních důstojníků z let 1949–1953, kterou předložil 26. 1. 1965 tehdejší ministr národní obrany armádní generál Bohumír Lomský schůzi předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa, jsou rozebrány kroky, které byly učiněny k nápravě nastalé situace. Podle ní byly vytvořeny dvě komise:

První komise, v jejímž čele stál náčelník hlavní politické správy MNO gen. Václav Prchlík, projednávala případy generálů a spolupracovníků bývalého náměstka ministra národní obrany pro věci kádrové Bedřicha Reicina, odsouzeného v procesu s Rudolfem Slánským a popraveného dne 31. 12. 1952 v Praze na Pankráci. Podle zprávy projednali členové této komise celkem deset případů.

Druhá komise, pod vedením náčelníka kádrové správy MNO plk. Josefa Širůčky, projednávala všechny ostatní případy. Vzhledem k jejich velkému množství spolupracovaly komise s vedoucími funkcionáři krajských vojenských správ a orgány KSČ. Podle tohoto dokumentu bylo „v rámci všech krajských vojenských správ prozkoumáno více než 4000 osobních dokladů. Podrobně bylo prozkoumáno 432 případů a 89 žádostí. Celkově bylo v komisích na KVS projednáno 521 případů a z toho 213 postoupeno na MNO“.

Rehabilitační komise Ministerstva národní obrany ČSSR se na svých 22 jednáních zabývala 267 případy. Na vyřešení, které mělo být dokončeno v květnu 1965, čekalo v době napsání této zprávy 100 případů. I to však byl skutečně pouze zlomek všech případů perzekuce příslušníků československé armády po únoru 1948. Podle historiků Marty Fabšičové a Zdeňka Vališe bylo v letech 1948–1952 jen Státním soudem odsouzeno 1169 vojenských osob. Ani to však není úplný údaj.

Dokument „Zpráva o dosavadní činnosti v otázkách rehabilitace“, který přetiskujeme, je výsledkem snahy o řešení „komunistických zločinů komunisty“ a je poznamenán dobovou komunistickou frazeologií, dokumentuje opatrnou snahu řešit situaci některých perzekvovaných vojáků (opět většinou komunistů) v polovině 60. let.

Zajímavé údaje lze vyčíst z tabulek v příloze IV., přinášející alespoň statistický přehled o:

- všech projednávaných případech v rehabilitační komisi,
- projednávaných osobách sloužících v 1. čs. armádním sboru,
- příslušnicích interbrigád ve Španělsku projednávaných v rehabilitační komisi,
- osobách zařazených do TNP – Mírov projednávaných v rehabilitační komisi,
- navržených osobních důchodců osobám projednaným v rehabilitační komisi,
- příslušnicích západní odbojové skupiny projednávaných v rehabilitační komisi.

Tyto tabulky též přetiskujeme.

J. V.

DOKUMENT č. 19

Zpráva o rehabilitacích v armádě (26. ledna 1965)

SÚA, f. ÚV KSČ, Branně-bezpečnostní oddělení, sv. 18, a. j. 116.

Pro schůzi předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa

060376 [razítkem]

K bodu: Zpráva o dosavadní činnosti v otázkách rehabilitace na úseku armády

Usnesením XII. sjezdu a dubnového pléna ÚV KSČ z roku 1963 bylo uloženo provést rehabilitaci a nápravu křivd nevinně postižených osob z období let 1949–1953. Předkládám průběžnou zprávu o dosavadním stavu s některými návrhy na opatření k dokončení na úseku armády.

Příloha I: Návrh usnesení
Příloha II: Důvodová zpráva
Příloha III: Zpráva o dosavadní činnosti rehabilitační komise
Příloha IV: Přílohy o 6 listech

Předkládá: s. Lomský [+ podpis]

26. ledna 1965

Počet listů: 19

Počet výtisků: 5

Příloha I

Návrh usnesení schůze předsednictva ÚV KSČ

Usnesením XII. sjezdu a dubnového pléna ÚV KSČ z roku 1963 bylo uloženo provést rehabilitaci a nápravu křivd nevinně postižených osob z období let 1949–1953. Ke splnění tohoto úkolu byla 11. oddělením ÚV KSČ na úseku Ministerstva národní obrany jmenována komise s úkolem prozkoumat případy a žádosti těch bývalých vojáků z povolání nebo důstojníků v záloze, kteří byli v období let 1949–1953 nespravedlivě poškozeni, a předložit návrhy k provedení nápravy. Předložená zpráva hodnotí dosavadní činnost a zkušenosti a navržené usnesení obsahuje návrhy pro další činnost komise.

Usneseno:

- 1) Předsednictvo ÚV KSČ bere na vědomí předloženou zprávu a schvaluje navržené usnesení;
- 2) Ukládá se s. Lomskému:
  - a) Do 20. výročí [osvobození republiky Sovětskou armádou] uzavřít všechny vážnější případy v oboru Ministerstva národní obrany, u nichž se jedná o rehabilitaci a nápravu křivdy.
  - b) V souvislosti s oslavami 20. výročí osvobození odpovídající osoby povýšit do vyšších hodností a navrhnout k udělení vyznamenání.

- c) V případech, kde došlo k neoprávněnému propuštění podle zák. č. 85/1950 Sb. provést změnu propuštění podle předpisu Kádr-1-1 s ponecháním původního data propuštění.
- d) V případech, kdy došlo k poškození osob, zvláště pak u příslušníků odboje, přiznat v pravomoci ministra národní obrany příspěvek za službu v rozsahu a za podmínek stanovených v zákonném opatření předsednictva Národního shromáždění Československé socialistické republiky č. 165/1964 Sb. Po splnění podmínek nároku na starobní důchod posuzovat tyto osoby jako občany uvedené v § 131 odst. 3 zákona č. 101/1964 Sb. o sociálním zabezpečení.
- e) U zvláště zasloužilých osob navrhnout přiznání osobního přídavku k důchodu podle zásad schválených předsednictvem ÚV KSČ 10. 11. 1964.
- f) V průběhu roku 1965 dořešit vhodné využití rehabilitovaných osob tak, aby našly uplatnění podle svých zásluh, schopností a v souladu s potřebami společnosti. Místní stranické i státní orgány poskytnou pomoc při plnění tohoto bodu usnesení.
- g) V případech prokázaného poškození na majetku a majetkových právech a za neoprávněnou internaci v tábore nucené práce Mírov ve zvláště zřetelehodných případech poskytnout přiměřenou náhradu. Tato se neposkytne tam, kde bude přijato řešení podle bodu d) a e) tohoto usnesení. Pro tyto účely se souhlasí s uvolněním částky 2 milionů korun.
- h) Přiznání příspěvku za službu, důchodu a nebo poskytnutí finanční výpomoci posuzovat přísně individuálně. V závěrečné zprávě podat informaci o nákladech a počtech osob, u kterých bylo rozhodnuto o materiálním zabezpečení a odškodnění.
[viz tabulky v příloze IV. této zprávy]

Příloha II

Důvodová zpráva

Po XII. sjezdu strany a dubnovém plénu ÚV KSČ v roce 1963 se začala obracet řada bývalých vojáků z povolání i bývalých záložních důstojníků na stranické a státní orgány s žádostmi o nápravu křivd a provedení rehabilitace. V důsledku této situace přistoupilo MNO k prozkoumání případů vztahujících se k období 1949–1953. Při studiu a vyhodnocení tohoto období se ukázalo, že došlo na úseku MNO k narušení socialistické zákonnosti a k neodůvodněnému postihu určité části velitelského sboru. Ve značné míře se tento postih dotýkal příslušníků odboje.

K splnění úkolů rehabilitace a nápravy křivd s cílem maximálně objektivního zjištění faktů byla provedena tato opatření:

- a) Byl zpracován materiál: „Usnesení XII. sjezdu k provedení rehabilitace a úkoly pro armádu“. V materiálu byla provedena analýza výstavby velitelského sboru od r. 1945, rozbor jeho jednotlivých skupin, a to zejména z hlediska politického profilu. Studie potvrdila nezbytnost očisty velitelského sboru po únoru 1948, ale zároveň se ukázaly případy, kdy nebylo správné provádět postih anebo ne s takovými následky.
- b) Byla zpracována studie „O příslušnících západního odboje“. Ukázalo se, že od roku 1945 do roku 1948 došlo mezi těmito ke značné politické diferenciaci – část inklinovala k národně socialistické straně, část k lidové straně, někteří byli proti politice vůbec a část byla organizována v KSČ. Značná část byla politicky orientována na Západ a podle toho si představovala i výstavbu armády. Tato situace si vyžadovala jejich uvolňování z armády. I když bylo propuštění v celé řadě případů oprávněné, nebylo nezbytné tyto propuštěné stavět do světla

politicky nespolehlivých a pokračovat po propuštění v opatřeních represivního charakteru proti nim a někdy i proti příslušníkům jejich rodin.

- c) Bylo provedeno vyhodnocení příslušníků interbrigád ve Španělsku (v armádě jich celkem sloužilo 28) a provedeny opatření k nápravě.
- d) Bylo provedeno studium dostupných archivních materiálů, materiálů soudů a stranických materiálů. Byly studovány osobní doklady lidí, hovořeno s desítkami soudruhů, kteří mohli objasnit některé skutečnosti z tohoto období a dát objektivní poznatky o lidech. Zkoumaly se zákony a normy, podle kterých se opatření prováděla. Byly pořízeny seznamy lidí ze soudních procesů, dále pak těch, kteří byli propuštěni podle zákona č. 85/1950 Sb. (zákon ze dne 12. 7. 1950 „O opatřeních souvisejících s úpravou kázeňského práva příslušníků ozbrojených sborů“), který dostal represivní charakter a byli jím postiženi i členové strany.

K splnění úkolů a k projednávání případů byly vytvořeny dvě komise. Komise pod vedením náčelníka hlavní politické správy se zabývala případy těch soudruhů, kteří tvořili tzv. generálský kroužek, a spolupracovníky bývalého generála Reicina (celkem projednala 10 případů). Komise pod vedením náčelníka kádrové správy projednává všechny ostatní případy.

Vzhledem k tomu, že nebylo možné řešit všechny otázky jen na MNO, bylo rozhodnuto připravit vedoucí funkcionáře krajských vojenských správ a pověřit je ve spolupráci se stranickými orgány přípravou podkladů pro jednání rehabilitační komise a k dořešení některých případů ve vlastní kompetenci. Cestou 11. oddělení ÚV KSČ byly informovány příslušné stranické orgány. V rámci všech KVS bylo prozkoumáno více jak 4000 osobních dokladů. Podrobně bylo prozkoumáno 432 případů a 89 žádostí. Celkově bylo v komisích na KVS projednáno 521 případů, a z toho 213 postoupeno na MNO.

Kromě případů, kdy jde o skutečnou nápravu křivd, se obrací na různé nejvyšší orgány celá řada bývalých aktivních vojáků z povolání a záložních důstojníků, u kterých opatření v minulosti byla provedena zcela oprávněně, nebo i ti, jejichž postih byl neúměrný provinění, případně pominuly důvody minulého postihu. Tyto případy se řeší jako žádosti a podání běžnou cestou orgány MNO. Takto byla vyřízena celá řada případů i v krajích a na samotném MNO okolo 150.

Do řešení případů v oboru MNO silně zasáhly oslavy 20. výročí Slovenského národního povstání a v současné době i přípravy oslav 20. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou. Tyto oslavy rozmnožují počet žadatelů a vynucují si zkoumat případy často velmi urychleně.

Podle současného počtu žádostí zbývá dořešit okolo 250 případů. Z toho asi 100 případů v rehabilitační komisi a přibližně 150 případů, které mají charakter běžných žádostí a stížností. Hlavní a nejzávažnější případy byly již projednány. Je předpoklad, že do oslav 20. výročí osvobození se podaří na úseku MNO vyřešit rozhodující část všech případů.

Navrhovaná opatření v usnesení pomohou vyřešit některé palčivé otázky nápravy křivd z minulosti. Z navrhované částky 2 miliony Kčs by bylo zhruba 400 000 Kčs použito na úhradu hmotných škod a zbytek na vyřešení případů neoprávněné internace v táborech nucené práce.

Všemi těmito opatřeními budou vyřešeny nesprávnosti, ke kterým na úseku armády v minulosti došlo.

Zpráva o dosavadní činnosti rehabilitační komise u Ministerstva národní obrany

Komisi byl postaven úkol [sic] prozkoumat případy a žádosti těch bývalých vojáků z povolání nebo důstojníků v záloze, kteří byli v období let 1949–1953 nespravedlivě poškozeni, a předložit návrhy k provedení nápravy.

Komise na svých 22 zasedáních řešila 267 případů. K úplnému dořešení zbývá asi 100 případů (případy, které postupně projednávají soudy, dále pak jde o případy, které se již připravují pro projednání v komisi, a některé nově docházející v důsledku ohlasu již řešených případů, zejména těch, kteří byli v minulosti vyňati z evidence). Dořešení případů bude uskutečněno do 20. výročí osvobození.

Případy projednávané komisí lze charakterizovat takto:

1) Jde o případy, kdy došlo v minulosti k chybám a nesprávným zákrokům vůči čestným lidem, z nichž mnozí byli členy strany. Jde o 8 příslušníků interbrigád ve Španělsku, 105 příslušníků východního a západního odboje, 11 případů řešených v souvislosti s tzv. spiklencským centrem, 15 účastníků Slovenského národního povstání a 15 případů různého charakteru. Z projednávaných případů bylo 70 členů strany, z toho někteří od r. 1945. Jde o 153 případů, kde se provádí rehabilitace a náprava křivdy. To jsou nejzávažnější případy, které komise řešila.

2) Další část případů projednávaných v komisi se týká těch, u nichž byla učiněna preventivní opatření. Zde jde většinou (135 osob) o příslušníky západního odboje. Část osob byla postižena na základě různých provokací, domácích prohlídek, „neoznámení“ některých skutečností, v důsledku různých kádrových závad příbuzných apod. Preventivní opatření, zejména propuštění z armády vzhledem k politické situaci ve velitelském sboru, ztížené útoky na západ (124), byla převážně oprávněná a nezbytná. Chyba byla v porušení individuálního diferencovaného přístupu. Ještě vážnější bylo to, že propuštěným byl dán punc politicky nespolehlivých elementů, což mělo za následek další postih, jako vystěhování z bytu, existenční znemožnění, někdy i postih členů rodiny apod. Tehdejší Ministerstvo národní obrany, které sledovalo preventivní opatření jen v negativním smyslu, dalo těmto opatřením trvale represivní a diskriminační charakter. To se plně vztahuje i k případům uvedeným pod bodem jedna.

3) Dále jde o případy bývalých příslušníků velitelského sboru, kteří byli zařazeni v tábore nucených prací – Mírov.

Internace v tábore nucených prací – Mírov sledovala izolaci reakčních elementů. Byli však postiženi i lidé bez podstatných důvodů a provinění. Meziministerská komise v r. 1951 konstatovala, že z 277 osob bylo 204 internováno v tábore nucených prací neoprávněně. Otázkami bývalých důstojníků armády zařazených do tábora nucených prací Mírov se zabývala 143. schůze politického byra ÚV KSČ 11. 10. 1956. Komise dosud projednala 31 těchto případů. Šlo ve 25 případech o vojáky z povolání z minulé republiky, v převážné většině bezpartijní, z nichž 14 bylo příslušníky západního odboje.

Typická pro tyto osoby byla apolitičnost a politická zmatenost.

Komise je toho názoru, že otázky Mírova nejsou uzavřeny. Některým internovaným bylo již třikrát oficiálně řečeno, že byli internováni nevině, ale žádné odškodnění neobdrželi. Ke konečnému dořešení těchto případů by prospělo jednorázové odškodnění. Je předpoklad, že toto by se dotýkalo asi 130–150 lidí. Částka odškodnění by se odvodila od délky internace a nepřesáhla by v průměru částku 10 000,- Kčs. Každý případ by byl přísně individuálně posouzen.

4) Značná část osob (111), jejichž případ komise řešila, byla v minulosti postižena oprávněně. Šlo o provinění, jako je nepřátelská činnost, kompromitace v období okupace, nesouhlas s vývojem do února i po únoru 1948, vážné morální a jiné důvody. I tyto případy byly přehodnocovány. Protože celá řada i z těchto osob pochopila vývoj naší společnosti a jsou delší dobu kladně hodnoceni, byla jim vrácena v 37 případech hodnost a učiněna opatření, aby se za nimi některé nedostatky z minulosti nevělekly.

***

Charakter požadavků k nápravě a jejich řešení

Náprava je požadována z hlediska politického a morálního a z hlediska materiálního odškodnění, zabezpečení a pomoci.

a) Požadavky z hlediska politického a morálního

Žadatelé požadují sdělení a změnu důvodů přeložení do zálohy a jeho anulování, zvláště nesouhlasí s propuštěním do zálohy podle zák. č. 85/1950 Sb. Dále pak požadují navrácení hodnosti a povýšení, vrácení a udělení vyznamenání, změnu vojenské odbornosti a odpovídající zařazení v zálohách, povolení nošení vojenského stejnokroje a část i jeho přidělení, zrušení nehodnověrných kádrových materiálů, objektivní informování příslušných orgánů v místě bydliště a pracoviště a příslušníci západního odboje požadují zrovnoprávnění s ostatními účastníky odboje. Z celkového počtu 31 osob žádá o návrat do armády.

Z hlediska politického a morálního byla většina žadatelů i těch, kteří nežádali, uspokojena. Vrácena hodnost 108, povýšení 69, přidělení vojenského stejnokroje 19 a povoleno jeho nošení 23, změna vojenské odbornosti a předurčení v zálohách 145, zasláno 153 vysvětlujících dopisů, 9 pozváno na přehlídku 9. května a 45 na oslavy Slovenského národního povstání. Na okresních vojenských správách byl udělán pořádek v evidenci nespolehlivých a do osobních materiálů zařazeno objektivní posouzení lidí. Kromě více jak 1000 pohovorů v průběhu přípravy návrhů bylo uskutečněno 238 závěrečných pohovorů, zpravidla členy komise, které přinesly mnoho v řešení případů a byly velmi kladně přijaty.

Nepodařilo se plně uspokojit požadavky na změnu anebo zrušení propuštění podle zákona č. 85/1950 Sb. (zákon z 12. 7. 1950 „o opatřeních souvisejících s úpravou kázeňského práva příslušníků ozbrojených sborů“), který dostal represivní charakter a byli jím postiženi i čestní lidé. Podle tohoto zákona od 1. 1. 1951 do 31. 7. 1953 bylo propuštěno 397 vojáků z povolání, z nichž u jedné třetiny byl tento zákon použit nesprávně. V těchto případech je zasílán vysvětlující dopis na pracoviště a do místa bydliště, který hodnotí a objektivně vysvětluje okolnosti spojené s propuštěním. I přes toto opatření není část řešených osob uspokojena, zvláště pak členové strany. Pokud jde o požadavky znovupřijetí do armády, kde je tlak velmi silný, nebyl dosud tento požadavek ani v jednom případě realizován.

V oblasti politických a morálních otázek komise v souvislosti s 20. výročím osvobození a v závěru své činnosti navrhne ještě některé úpravy v povýšení, vyznamenání, přidělení a povolání nošení vojenského stejnokroje.

b) Požadavky a problémy z hlediska materiálního

Nejvíce požadavků se vztahuje k získání důchodu, a protože většina nesplňuje podmínky, žádají buď anulování propuštění, anebo krátkodobé přijetí do armády, ze kterého by vyplynul nárok na důchod. Dále je požadována náhrada za utrpění ztráty (existenční znemožnění, vystěhování, nevyplacení pohledávek a jiné), vhodnější pracovní zařazení, pomoc při získání bytu a v mnoha případech poskytnutí lékařské péče (lékařská prohlídka, láně, rekreace).

Důchod byl přiznán ve 23 případech, z toho 9 důchodů osobních, ve 3 případech byly vyplaceny doplatky za důchod (celková částka 112 000,- Kčs), v 18 případech je doporučeno přiznat částečný invalidní nebo invalidní důchod. Ve 4 případech se vyplatí zadržené finanční nároky (celkem 20 000,- Kčs). Výhodnější pracovní zařazení se zabezpečuje ve 32 případech, v 11 případech se pomáhá v získání vhodnějšího bytu, v 89 případech byly uskutečněny zdravotní prohlídky a do lázní a na rekreaci vysláno 32 osob, z toho v 11 případech s manželkami.

Materiální otázky byly vyřešeny jen z části a zde se projevuje dosud značné neuspokojení. Je motivováno převážně tím, že značná část není zařazena podle své původní kvalifikace a často i zásluh. Jde převážně o odbojové pracovníky, kteří spontánně konstatují, že dopadli hůře než příslušníci vládního vojska anebo i ti důstojníci, kteří se aktivně odboje nezúčastnili. Mnozí z těchto žadatelů začínali po propuštění jako méně kvalifikovaní pracovníci, a pokud se dopracovali lepšího postavení a zařazení, byli v rámci prověrek zpravidla jako „vyhození“ důstojníci přerazováni na méně odpovědné funkce a často i znovu propouštěni. Vzhledem k vyššímu fyzickému stáří (okolo 50 let) požadují cestou nápravy křivdy výhodnější důchodové zabezpečení anebo takové zařazení, ze kterého by jim vznikl nárok na vyšší starobní důchod.

Komise z hlediska materiálních otázek vyčerpala své možnosti. Jeví se však nezbytným, učinit některá mimořádná opatření k uspokojivému dovršení otázek nápravy křivdy v minulosti.

***

Závěry a návrhy

Práce komise je vedena snahou řešit nápravu v duchu XII. sjezdu a dubnového pléna ÚV KSČ z roku 1963. Již nyní lze konstatovat, že řešení případů má velmi kladný ohlas a vede k posílení důvěry ve stranu a socialistické zřízení u postižených i jejich nejbližšího okolí. Náprava vrací lidem jejich postavení ve společnosti. Řada z nich při pohovorech zdůrazňuje, že stále věřili, že dojde k nápravě, a někteří z nich po mnoho let o to žádali. Přitom však konstatují, že náprava přichází, kdy jsou již v pokročilejším věku a nemají potřebné síly pro získání vyššího vzdělání a kvalifikace a dosažení i odpovídajícího postavení. Vysoce je oceňováno, že část případů se řeší bez podání žádosti o nápravu. Příslušníci západního odboje zvláště oceňují, že se přistoupilo k objektivnímu zhodnocení jejich zásluh v boji proti hitlerovskému Německu.

Nejzávažnější politické případy jsou projednány. Zbývá dokončit některé závěry k nim. Bude nezbytné docílit toho, aby příslušné místní orgány i orgány na pracovištích citlivě řešily všechny otázky těchto osob, aby nevycházely ze starých hodnocení a někdy i předsudků.

a) V oblasti politické a morální se doporučuje:

- 1) Do 20. výročí uzavřít všechny vážnější případy, u nichž jde o rehabilitaci a nápravu křivdy.
- 2) V souvislosti s 20. výročím osvobození odpovídající osoby povýšit do vyšších hodností a navrhnout k udělení vyznamenání.
- 3) V případech, kde došlo k neoprávněnému propuštění podle zákona č. 85/1950 Sb., provést změnu propuštění podle předpisu Kádr-1-1 z roku 1953 bez změny data propuštění.
- 4) Dořešit vhodně využití rehabilitovaných osob tak, aby našly uplatnění podle svých zásluh, schopností a v souladu s potřebami společnosti.

b) V oblasti materiálního zabezpečení a pomoci se doporučuje:

- 1) V případech, kdy došlo k poškození osob, zvláště pak u příslušníků odboje, přiznat příspěvek za službu. Na návrh komise by přiznání příspěvku realizoval ministr národní obrany; těmto osobám přiznat po získání nároků důchod podle podmínek a zásad vztahujících se na poživatele příspěvku za službu; u zvláště zasloužilých osob navrhnout komisi přiznání osobního přídatku k důchodům.

2) V případech prokázaného poškození na majetku a majetkových právech, za neoprávněnou internaci v tábore nucených prací Mírov poskytnout úměrné odškodnění. Pro tyto účely uvolnit částku 2 milionů korun.

c) Vzhledem k tomu, že zbývá projednat okolo sta případů, dále pak proto, že se dořešují případy již v komisi projednané, doporučuje se ponechat komisi v činnosti do září 1965 s tím, že do této doby budou všechny případy uzavřeny a zpracována závěrečná zpráva pro předsednictvo ÚV KSČ.

Uskutečněním navržených opatření se vyřeší v podstatě všechna závažnější poškození v minulosti. Realizaci těchto opatření bude možné pokládat řešení nápravy křivd na úseku Ministerstva národní obrany za ukončené.

V Praze 21. prosince 1964

Komise

plk. Josef Širůčka v. r. – náčelník kádrové správy MNO – předseda

gen. František Engel v. r. – náčelník Ústřední voj. nemocnice

s. Václav Havránek v. r. – pracovník 11. oddělení ÚV KSČ

pplk. Václav Kloubek v. r. – náčelník kádrového oddělení Svazarmu

gen. Jaromír Machač v. r. – náčelník Vojenské politické akademie KG

pplk. Ladislav Novák v. r. – sekretář volené stranické komise politické správy

plk. František Pitra v. r. – zástupce náčelníka vojenské kontrarozvědky

s. Josef Pavel v. r.

gen. Jaroslav Uhlíř v. r. – vedoucí sekretář stranické komise hlavní politické správy

gen. Jan Tondl v. r. – pracovník ústřední kontrolní a revizní komise ÚV KSČ

plk. Jiří Rudolf v. r. – náčelník politické správy

pplk. Jaroslav Šmolík v. r. – náčelník oddělení fin. správy MNO

TAB12

TAB13

TAB14

TAB15

TAB16

TAB17

Materiály dokumentující situaci československé justice v letech 1948–1952

Komunistická strana Československa si po uchopení moci ve státě v únoru 1948 rychle vytvořila mocenský monopol ve všech oblastech politického a veřejného života. To se samozřejmě promítlo velice výrazně i v oblasti justice. Ministr spravedlnosti si vyhradil právo určovat, které zprávy o případech projednávaných u Státního soudu a Státní prokuratury je možné poskytnout sdělovacím prostředkům. Tento úzus, tedy stanovení způsobu, zda a jak budou skutečnosti o tom či kterém procesu publikovány, se zcela zažil a běžně praktikoval a způsob a rozsah jejich zveřejnění byl naplánován a určen (spolu s dalšími věcmi) většinou již před započítím soudního řízení. Bylo například předem určeno, zda proces navštíví zahraniční novináři a kteří, byli zajištěni spolehliví novináři z československého tisku, eventuálně pracovníci rozhlasu a filmu. Bylo stanoveno, jakým způsobem a jaké informace o procesu budou předloženy veřejnosti (tj. v tisku a rozhlasu, event. filmu), v jakých novinách a v jakém rozsahu. O některých procesech byly napsány brožury – bylo stanoveno jejich zaměření, co mají vyjadřovat, pro jejich napsání byli vybráni spolehliví novináři, kteří byli termínováni. V pokynech pro napsání takových „děl“ si můžeme například přečíst (kromě složení komisí a autorů publikací) i další pokyny o tom, jak má práce vypadat, včetně přesného zadání názvu. Dále mohlo být předem určeno například: zda budou o procesu před jeho započítím zveřejněny některé informace a jaké; kdy a jaký materiál bude dodán novinářům; kdo pořídí fotografický materiál, jaký a komu bude předán, kdy bude zveřejněn, kdo bude pověřen sbíráním fotografického materiálu; kdo zajistí tiskové konference během a po skončení procesu a s jakou účastí a informacemi; propagační využití celého procesu a celá řada dalších záležitostí.

J. V.

DOKUMENT č. 20

Oběžník ministra spravedlnosti o jeho výhradním právu vydávat ve věcech Státního soudu a Státní prokuratury tiskové zprávy (15. února 1949)

SÚA, f. Státní prokuratura, neuspořádáno.

Státní prokuratura v Praze

Pres 120–3/49.

Nutné!

Oběžník

Podle telefonického poukazu Ministerstva spravedlnosti (m. r. dr. Vošahlík) vyhrazuje si p. ministr spravedlnosti ve věcech projednávaných u Státního soudu, případně Státní prokuratury, dávat zprávy do tisku. Nesmí tedy ani Státní prokuratura, ani Státní soud takové zprávy tisku dodávat ani jednati se zástupci tisku o těchto záležitostech.

Sděluji pp. referentům na vědomí a k zachování.

V Praze dne 15. února 1949

Státní viceprokurátor: [podpis nečitelný]

Dr. Zítek [+ podpis]

Dr. Jůna [+ podpis]

Dr. Faltis

Dr. Pavlík [+ podpis]

Dr. Hoffman [+ podpis]

Dr. Růžička [+ podpis]

Štěpán [+ podpis]

Dr. Trnka [+ parafa]

Dr. Vaš [+ parafa]

Dr. Dvořák [+ parafa]

Dr. Kabát

Dr. Příbylová [+ podpis]

Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR

Bylo by omylem se domnívat, že se následující dokument je jen vnitřním předpis ministerstva netýkající se nikoho jiného než jeho pracovníků. Těch se týkal potud, že byl vydán koncem roku 1948, tedy v době, kdy probíhala „očista“ – rozuměj čistky – ve státním aparátu. S tímto vědomím musíme číst zejména odst. 2b oddílu IIC předpisu.

Celé společnosti se však týkal oddíl III. Ten ukazuje, že nejen zákonodárná a výkonná moc, ale i moc soudní byla již koncem roku 1948 plně řízena stranou a stranickými orgány. Vyřízení jakékoliv věci podléhalo vyjádření strany, a to i v záležitosti legislativní.

Hlavními osobami byli v tomto období vedle Čepičky jeho náměstci dr. Karel Klos, dr. Alfréd Dressler a na úseku propagandy Jindřich Neuls.

Z dokumentů se také dozvídáme, jak byla zajištěna náhrada za pracovníky, od kterých byl justiční aparát „očištěn“. Pracující z dělnických řad byli v jednoročním kursu odborně a politicky připravováni pro své budoucí funkce. Zvláště úspěšní už během kursu vypomáhali Státnímu soudu a svým politickým uvědoměním mohli upravovat právní názor prokurátorů a soudců, které vyškolila demokratická Masarykova a Benešova republika.

A. R.

DOKUMENT č. 21

Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR (nedatováno)

VÚA, f. Čepička, sv. 17, a. j. 113.

Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti ČSR

I. V čele ministr

Ministr řídí ministerstvo. Jeho jménem rozhodují a činí opatření, pokud jde o politickou stránku věci, přednosta kabinetu, pokud jde o úřední provedení přednosta prezidia a přednostové odborů.

Přímo ministru jsou předkládány:

- 1) osnovy zákonů, nařízení a vyhlášek vypracovaných ministerstvem,
- 2) stanovisko k osnovám zákonů, nařízení a vyhlášek jiných ministerstev,
- 3) návrhy, o nichž má rozhodnouti prezident republiky nebo vláda,
- 4) zvláště významná opatření personální, jakož i opatření finanční v oboru volné úvahy,
- 5) návrhy vyřízení ve věcech, o nichž je nutno, aby vzhledem k jejich povaze nebo dosahu ministr o nich věděl, zejména věci týkající se záležitostí povahy politické nebo záležitostí, jež budí zvýšený zájem veřejnosti,
- 6) návrhy vyřízení ve věcech, jichž schválení si ministr zvláště vyhradí.

Návrhy vyřízení v uvedených věcech předkládají se ministru ke schválení prostřednictvím prezidia nebo kabinetu, a to podle jejich povahy a druhu.

II. Vlastní úřad

A) Přehled vnitřního členění po stránce úřednického projednání věci:

Odbor prezidiální:
přednosta prezidia,
odd. Pres/1 – věci prezidiální,
odd. Pres/2 – věci rozpočtové,
odd. Pres/3 – umístění a zařízení soudů a úřadů veřejné obžaloby,
odd. Pres/4 – dohled na soudy a úřady veřejné obžaloby,
odd. Pres/5 – věci advokátů, notářů a obhájců ve věcech trestních,
odd. Pres/6 – archivnictví,
odd. Pres/7 – statistika,
odd. K – evidence.

Odbor I – věci osobní, organizační a školení zaměstnanců:

Skupina A
odd. I/1 – personální legislativa,
odd. I/2 – organizace soudnictví,
odd. I/3 – soudcovské personálie,
odd. I/4 – personálie kancelářských úředníků a kancelářských sil pomocných,

Skupina B

- odd. I/5 – personálie úředníků II. služební třídy, úředníků nižší pomocné služby správní a zřízenců kancelářské služby,
- odd. I/6 – školské oddělení.

Odbor II – civilní, hospodářské a mezinárodní právo:

- odd. II/1 – právo občanské,

Skupina A

- odd. II/2 – řízení sporné,
- odd. II/3 – řízení nesporné,

Skupina B

- odd. II/4 – obchodní právo,
- odd. II/5 – ústavní a správní právo,
- odd. II/6 – hospodářské právo,
- odd. II/7 – mezinárodní právo soukromé,

Skupina C

- odd. II/8 – mezinárodní právo trestní,
- odd. II/9 – mezinárodní právo veřejné,
- odd. II/10 – srovnávací právověda a informace o cizím právu.

Odbor III – trestní právo:

- odd. III/1 – trestní legislativa,
- odd. III/2 – záležitosti dozoru nad trestním soudnictvím,
- odd. III/3 – věci politicko-trestní a tiskové,
- odd. III/4 – věci milosti a zahlazení odsouzení,
- odd. III/5 – retribuce.

Odbor IV – vězeňství:

- odd. IV/1 – organizace vězeňství,
- odd. IV/2 – osobní a platové věci,
- odd. IV/3 – vrchní dozor nad vězeňskými ústavy,
- odd. IV/4 – hospodářské věci vězeňské,
- odd. IV/5 – ústřední správa justičních statků a správa budov.

Odbor V – urychlená kodifikace práva:

Sekretariát

- odd. V/1 – občanské právo hmotné,
- odd. V/2 – civilní právo procesní,
- odd. V/3 – právo trestní hmotné i procesní,
- odd. V/4 – koordinační,
- odd. V/5 – pro zvláštní úkoly,
- odd. V/6 – informační.

B) Organizace ostatní služby

Účtárna jest přičleněna k prezidiálnímu odboru a jest rozdělena na tato oddělení: a) oddělení prezidiální, které jest rozčleněno na likvidační, hlavních knih a adjustační a rozpočtové, b) oddělení vězeňské, c) oddělení hospodářských statků.

Hospodářská správa jest přičleněna k prezidiálnímu odboru.

Kancelářská správa jest rovněž součástí prezidiálního odboru.

C) Opatření sloužící k zajištění odbornosti a rychlosti vyřizování

1) Gremiální porady

V pátek každého týdne předloží přednostové odboru pracovní program na příští týden, který musí obsahovati zejména plánované legislativní akce a jiná opatření všeobecného významu, porady a případné iniciativní návrhy zlepšovací. Tyto pracovní programy jsou podkladem pro gremiální radu, která se koná vždy v pondělí každého týdne. Na poradě jsou jednotlivé programy probrány z hlediska politického i z hlediska odborného a úřednického provedení a celkový týdenní pracovní plán ministerstva jest koordinován. Provedení schváleného pracovního programu jest kontrolováno vždy na příští gremiální poradě.

2) Pracovní výkazy

- a) Výkazy denní: obsahují přehled o činnosti celého odboru za jednotlivý den a slouží k informaci ministra o vyřizování věcí, jichž rozhodnutí nebylo vyhrazeno.
- b) Týdenní výkazy: každý ze zaměstnanců zachycuje denně celou svoji činnost do pracovního výkazu, který denně předkládá svému bezprostřednímu představenému k přezkoumání. Koncem týdne jsou výkazy uzavřeny a po potvrzení přednostou odboru předloženy prezidiu, které je zpracuje. Tím jest sledována možnost řádného a intenzivního využití všech pracovních sil.
- c) Porady prezidiálních šéfů – konány týdně v úřadu předsednictva vlády.
- d) Legislativní programy: a) dlouhodobé – předkládány vždy na čtvrt roku předem úřadu předsednictva vlády. b) krátkodobé – předkládány ÚPV vždy k 1. a 15. dni v měsíci a obsahují všechny plánované osnovy zákonů, vládních nařízení, vládních usnesení, věci pro personální komitét ministrů, jakož i ta jednání, jichž se účastní více resortů.

D) Vyřizování spisů

Spisová manipulace jest v Ministerstvu spravedlnosti upravena takto:

Podatelna opatří došlá podání razítkem a číslem a přidělí poštu podle obsahu kancelářím jednotlivých odborů. Kancelář odboru zapíše došlou poštu do příruček a předloží ji k nahlednutí přednostovi odboru, který na spisech vyznačí, která z podání mu mají býti předložena k aprobaci. Poté rozdělí kancelář odboru poštu jednotlivým oddělením. Přednosta oddělení zapíše poštu do ternionu a věci, které nevyžadují jeho vlastní vypracování, přidělí referentům oddělení. Věci, jichž aprobaci si nevyhradil přednosta odboru, aprobuje přednosta oddělení sám. Kancelář odboru obstará sama videaty, vyhotoví čistopisy do rozsahu čtyř stran a po podpisu je předá výpravně, která zařídí jejich hromadné odeslání.

Počínaje 1. lednem 1949 bude podatelna v zájmu urychlení došlá podání opatřovati pouze podacím razítkem, a aniž je číslovala, rozdělí je kancelářím jednotlivých odborů. Kancelář odboru opatří došlá podání číslem a zapíše je do rejstříku. Zápis do rejstříku bude kancelář odboru prováděti průpisem. Jakmile bude rejstříkový arch zaplněn, odevzdá kancelář odboru

průklep rejstříkového archu podatelně Ministerstva spravedlnosti, která tyto opisy rejstříků založí podle jednotlivých odborů, takže bude i v podatelně nadále zaručena evidence došlých podání. Evidence cizích čísel jest vedena v podatelně.

Aprobační právo jest tedy děleno kromě věcí vyhrazených ministru mezi přednostu odboru a přednostu oddělení. Systém samostatných referentů s vlastním aprobačním právem bude zaveden v době co nejkratší, a to zejména ve vyřizování nárokových věcí platových.

Touto organizací spisové manipulace (zejména zřízením samostatných kanceláří odborů a zjednodušením manipulace v podatelně), jakož i přenesením aprobačního práva na přednosty oddělení byl podstatně urychlen způsob vyřizování, takže běžné věci jsou zpracovány referentem i kanceláří zpravidla nejpozději do jednoho týdne, aniž by tím trpěla odbornost vyřízení.

III. Zajištění ústřední kontroly resortu po stránce politické

Jest zajištěno kabinetem a šestkou.

Kabinet: kabinetu jsou předkládána všechna opatření, rozhodnutí atd. politické povahy a kabinet kontroluje všechny resortní práce z hlediska politického. Podrobněji je kabinet organizován takto:

Za řízení kabinetu odpovídá přednosta kabinetu dr. Karel Klos, také odpovídá ministři za politické vedení resortu. Všechny politické příkazy jsou hlášeny přednostovi, i když byly dány jiným vedoucím soudruhům: tito je s. dr. Klosovi sdělí krátkou cestou, aby bylo zajištěno jejich provedení. Dr. Karel Klos předkládá a referuje s. ministrovi o všech závažnějších otázkách resortu, zejména o všech osnovách, vyhláškách atd. Svolává a řídí politické porady.

Rozdělení práce v kabinetu je toto: Dr. Šindelář: sleduje a řídí pracovní program ministrův, obstarává věci týkající se personálního komitétu, vlády, parlamentu a právní rady. Má na starosti styky se Slovenskem, mezinárodní styky a kontroluje legislativu hospodářskou, civilní a personální (I. a II. odbor.). Dr. Milan Kloss sleduje trestně politickou agendu a kontroluje trestní a vězeňskou legislativu. Spojení s Ministerstvem vnitra. Kontroluje také III. a IV. odbor Ministerstva spravedlnosti. JuC. Jaromír Soukup vyřizuje intervenční záležitosti, osobní intervence a všechny návštěvy. Soudruh Neuls obstarává záležitosti tisku (Věstník, denní tisk, rozhlas). Aprobace je v zásadních věcech vyhrazena přednostovi kabinetu, jemuž také ostatní členové kabinetu referují o věcech jimi vyřizovaných. Denně jsou podávána všemi členy kabinetu hlášení písemně o vykonané práci z předchozího dne. Kabinet koná občasné porady o plánovaných úkolech a jejich koordinaci. Ministr sám svolává pravidelné schůzky kabinetu k rozpravám o konkrétních úkolech, ke kritice vykonané práce a plánovaných úkolech.

Šestka je orgánem stranickým, jemuž předsedá tajemník právnické komise při ÚV KSČ dr. Dressler. Šestka projednává všechna závažná opatření všeobecné či konkrétní povahy mající politický charakter. Tyto schůzky šestky jsou pravidelně týdně. Schůzky šestky se zúčastňuje pravidelně ministr.

Styk se stranou

Veškeré práce v kabinetu jsou řízeny z hledisek co nejužšího spojení se stranou a stranickými orgány. Styk je zajištěn:

a) kabinetem: projednává se stranou a s příslušnými komisemi strany nejen věci zásadního významu (osnovy zákonů, nařízení atd.), ale též konkrétní případy, pokud mají politický

význam. Tak tomu je ve věcech retribučních, při žádostech o amnestii, o milost, v personálních věcech, v trestněpolitických otázkách atd.

b) jako výkonný orgán a jako spojovací místo je vybudována zvláštní kancelář evidenční (KV), která zprostředkuje písemný styk se stranou a orgány nejenom v ústředí, ale též s orgány mimo ústředí (krajský sekretariát, okresní sekretariát, místní organizace KSČ). Tím je zaručeno, že úřednické vyřízení nemůže býti vydáno dříve, než dojde vyjádření strany. Straničká korespondence je tím způsobem také soustředěna, takže není přístupna nepovolaným osobám. Kancelář je vybavena naprosto spolehlivým personálem a technická opatření zabraňují přístupu do této kanceláře osobám tam nepatřícím.

Předsednictvo strany

Ministr předkládá všechna závažnější opatření, zejména osnovy zákonů, nařízení atd. předsednictvu strany ke schválení. Předsednictvu strany jsou předkládána ke schválení i závažnější opatření v konkrétních věcech (záležitosti Státního soudu, retribuce, politické procesy atd.).

Právní rada

Spojení resortu s právní radou je dáno členstvím s. ministra a s. pověřence spravedlnosti v právní radě, dále členstvím s. dr. Glose, vedoucího II. odboru v legislativní sekci právní rady, a dr. Petrželky v konfiskační sekci právní rady a dr. Karla Klose v ideologické sekci právní rady. Právní radě jsou předkládána všechna opatření všeobecné povahy, normativně upravovaná.

Právnícká komise

Styk s právníckou komisí ÚV KSČ je zajištěn tím, že s. dr. Dressler svolává schůze šestky, a je tudíž o věcech závažnějších otázkách resortu informovaný

Styk s odbory

1. Svaz zaměstnanců justiční a právní služby je v denním styku s ministrem spravedlnosti a s příslušnými odbory. Pravidelně jsou předkládána Svazu zamýšlená opatření povahy personální, služební a všeobecné zaměstnanecké povahy. S. dr. Rubeš, rozpočtový a finanční referent ministerstva je členem národohospodářské komise Svazu v otázkách reorganizace veřejné správy.
2. Soudruh ministr koná pravidelně 14denní porady s vedoucími funkcionáři Svazu o všech otázkách, týkající se spolupráce Svazu s ministerstvem.
3. K podrobnějšímu provedení dohodnuté spolupráce jsou konány pravidelně týdně porady těchto zástupců u přednosta kabinetu.
4. Ústřední tajemník Svazu dr. Rozsypal je členem šestky, a tudíž informován o všech úkolech v justiční správě.
5. Dr. Karel Klos je členem ÚRO a jednatelem Svazu, takže přenáší úkoly Ministerstva spravedlnosti vyžadující spolupráce s odbory do Svazu a příslušných svazových složek.

Ideové politické školení justičních zaměstnanců

Na politické školení zaměstnanců je kladena hlavní váha při výchově a prováděno takto:

1. Ministerstvo zřídilo v Jevanech ideovou školu pro soudcovské čekatele. Každý účastník absolvuje 4týdenní kurs, v němž je přednášeno o všech politických otázkách na základě marx-leninismu.
2. Školení ostatních soudců a státních zástupců je prováděno po linii krajů tak, že jsou soudci obeznámeni se stěžejními zásadami ústavy a lidově demokratické ideologie; výklad platného práva se zřetelem k nové ústavě.
3. Pravidelně měsíčně jsou svolávány konference s prezidenty a prokurátory, na nichž jsou vedle otázek odborných projednávány politické a ideové referáty, vztahující se ke konkrétním úkolům v justici. Na pokladě této konference a jejich výsledků svolávají prezidenti a prokurátoři měsíční porady soudců a státních zástupců ve svých krajích.
4. Vzhledem k nové soudní organizaci, provádějící širokou laicizaci, je připravováno školení pro soudce z lidu, které bude mít hlavní smysl v politické i mravní výchově.
5. Ideové školení ostatních justičních zaměstnanců je prováděno po linii závodních a politických organizací KSČ a závodních odborových skupin.
6. Potřeba vybudovat zejména soudcovský a státnězastupitelský aparát z třídně uvědomělých zaměstnanců, vedlo Ministerstvo spravedlnosti ke zřízení školy, v nichž budou uchazeči z řad pracujících, zejména dělnických, v jednoročním školním běhu připravováni odborně a politicky pro úřad státnězastupitelský. Absolventi této školy po jednoročním kurse budou určováni pro službu u krajských a generálních prokuratur. Ti, kteří ukáží zvláštní způsobilost, budou dalším školením připravováni pro úřad soudcovský, který vyžaduje širší znalosti a zejména zkušenosti.

Organizace a metoda práce v justici

Po uchopení moci v únoru 1948 stáli komunisté před problémem, jak legalizovat násilí a teror proti většině občanů, kteří nebyli schopni přijmout za svou ideologii třídní nenávisti. Protože dbali na legitimitu svého počínání, museli se vypořádat s justicí, která po německé okupaci navázala na demokratické soudnictví předválečné Československé republiky.

Někteří pracovníci (zpráva uvádí, že v únoru 1948 bylo jen 6 % soudců a státních zástupců z dělnických vrstev) se přes tyto tradice dali do služeb zla a hned v letech 1948–1949 bylo nezákonně odsouzeno k trestu smrti, který byl vykonán, 47 osob. Počet těch, kteří by byli ochotni se podílet na nezákonnostech, nebyl dostačující, a proto ministr spravedlnosti Čepička stál před úkolem vytvořit z justičního aparátu „tvrdou zbraň [...] a postavit jej do služeb pracujícího lidu“, tedy KSČ.

Hned po Únoru „byly vykonány přípravy k založení zvl. školy pracujících pro funkce prokurátorů“ (a soudců), přičemž jejich frekventanty vybírala strana. Pan ministr byl přesvědčen, že „tito noví prokurátoři podstatně přispějí k tomu, aby justiční aparát se stal naprosto spolehlivým a oddaným demokratickému zřízení a straně“. Jeho přesvědčení se potvrdilo při využívání zákona 231/1948 Sb. zejména Státním soudem.

Aby nové zákony sloužily straně, byly při jejich tvorbě stanoveny také hlavní politické zásady a zásadní politická hlediska. Už je nezpracovávali odborníci jako universitní profesori, ale kancelářští úředníci a zástupci „masových organizací“ jako ROH, ČSM, Rady žen a další. Když byl zákon připraven, mohl být vyhlášen a noví nositelé soudní moci mohli nezákonným způsobem likvidovat třídního nepřítele.

J. V.

DOKUMENT č. 22

Organizace a metoda práce v justici (29. dubna 1949)

VÚA, f. Čepička, sv. 17, a. j. 113.

Organizace a metoda práce v justici

I. Organizace práce

Organizace práce v Ministerstvu spravedlnosti je zřejmá z organizačního řádu [...], který byl v těchto dnech změněn takto:

V zájmu zjednodušení agendy byl zrušen IV. odbor (vězeňství) a jeho agendu převzalo Velitelství SVS (Sbor vězeňské stráže) v Ministerstvu spravedlnosti; ve smyslu usnesení přednictva strany byla dosavadní kádrová evidence zreorganizována tak, že bylo vytvořeno zvláštní kádrové oddělení podléhající přímo zástupci ministra pro věci kádrové.

II. Pracovní metody

Únor 1948 postavil nové vedení justice před jasný politický úkol: vytvořit z justičního aparátu tvrdou zbraň proti všem škůdcům lidové demokracie a postavit jej do služeb pracujícího lidu při budování socialismu. Provádění těchto úkolů naráželo na nedostatek kádrů. Soudcovstvo bylo vládnoucí buržoazií vždy vybíráno z maloměšťáckých vrstev; v únoru 1948 bylo jen 6 % soudců a státních zástupců z vrstev dělnických. K buržoazní mentalitě soudcovstva přistupovala i záměrně protilidová výchova justičního aparátu reakčním vedením předúnorové justice. Splnění politických cílů justice za těchto okolností mohlo být zaručeno (vedle dalších opatření jako očista aparátu, jeho reorganizace, kádrová politika) vytvořením nových pracovních metod. Po zkušenostech došlo se k metodě práce založené zásadně na kolektivním způsobu prací na všech pracovních úsecích při řešení politiky důležitých a zásadních úkolů s principem osobní odpovědnosti vedoucího soudruha za provedení kolektivního usnesení. Tento systém je propracován z ústředí až do nejnižších složek.

V ústředí jsou všechny věci zásadní povahy a věci politicky důležité projednávány v kolegiu, jemuž předsedá ministr a jehož jsou účastní zástupci ministra. Tyto porady jsou denní a usnesení z těchto porad pod osobní zodpovědností provádí a kontroluje příslušný zástupce ministra, do jehož úseku usnesení spadá. Provádění těchto usnesení jest pak zpětně kontrolováno hlášením výsledku o provedení usnesení v kolegiu. Porad kolegia se bude napříště zúčastňovati povereník spravedlnosti při řešení věcí celoresortního nebo zvláště pro Slovensko důležitého významu.

Zástupci ministra (pro úsek legislativní, dále pro úsek vlastního výkonu justice, věci kádrových, školení zaměstnanců a dále pro věci prezidiální, hospodářské, plánování a normování práce) konají jednak své vlastní pravidelné denní porady o zvláště důležitých otázkách agendy ústředí (protokol předkládán ministrově), jednak svolávají ve svém pracovním úseku pravidelné porady vedoucích soudruhů, na nichž jsou projednávány zásadní a politicky důležité věci na tom kterém konkrétním úseku; za provedení usnesení osobně ručí příslušný vedoucí odboru. Provedení usnesení kontroluje příslušný zástupce ministra. Vedle těchto pracovních porad jsou týdně svolávány tzv. gremiální porady všech přednostů odborů za účasti všech zástupců minis-

tra. Tyto gremiální porady projednávají plán práce na všech úsecích v tom kterém týdnu a kontrolují splnění pracovního plánu předchozího týdne.

Nové pracovní metody se projevují v pravidelných měsíčních celostátních konferencích všech správců krajských soudů a prokuratur za účasti všech zástupců ministra, přednostů odborů a oddělení, a zpravidla za účasti ministra, který vytyčuje v pracovních konferencích vždy politické směrnice práce v justici pro nejbližší časový úsek. Rovněž měsíčně jsou svolávány konference vedoucích funkcionářů Státního soudu a Státní prokuratury v Praze, včetně funkcionářů odboček Státního soudu a Státní prokuratury v Brně a Bratislavě. Tyto porady sledují účel organizovati rychlý a pružný výkon Státního soudu a Státní prokuratury, jakožto nejostřejších nástrojů justičního aparátu v boji proti škůdcům lidově demokratického zřízení. V oboru vězeňství se připravují rovněž pravidelné konference velitelů věznic a trestnic, které mají velký význam nejen pro instruktáž velitelů, kteří jsou vybíráni z dělnických a maloroľnických kádrů, ale též přispívají k rychlému odstraňování všech závad v úseku vězeňství.

Tento systém kolektivní práce je přenášen i do krajů a okresů.

Pravidelně měsíčně se konají krajské konference přednostů okresních soudů a prokuratur, na něž se přenášejí a jsou probírány výsledky celostátních konferencí a naopak se získávají zkušenosti o funkci zlidovělého soudnictví pro jednání na celostátních konferencích.

Hlavní význam všech uvedených porad a konferencí jest v přímém a osobním obeznámování vedoucích funkcionářů s politickými cíly justice a konkrétními úkoly z toho vyplývajícími. To umožňuje stlačení výnosového úřadování na nezbytné minimum. To je také jeden z účinných prostředků boje proti byrokratismu.

Nová metoda kolektivní práce byla zavedena i pro úsek práce legislativní, a to zejména v rámci kodifikace justičních zákonů (právníká dvouletka).

Na zákonech nepracují – jak bylo dosud zvykem – tzv. vynikající odborníci, nýbrž byly všeobecně zavedeny nové metody kolektivní práce. Tvoření nových osnov bylo postaveno pod bezprostřední a neustálou politickou kontrolu. Práce byla rozdělena do mnoha subkomisí a komisí. Vedle universitních profesorů a úředníků ministerstva, kteří až dosud výlučně ovládali tvoření nových zákonů, zasedají v subkomisích a v komisích soudcové, kancelářští úředníci, kteří mají přinést praktické zkušenosti od soudů, a hlavně, což představuje pronikavou novinku při tvorbě nových zákonů, ve všech orgánech kodifikace se účastní práce zástupci masových organizací (ROH, SČM [pravděpodobně je míněno ČSM], JSCZ, Rady žen atd.) a dělníci ze závodů. Jednání v komisích a subkomisích jsou organizována tak, aby lidoví zástupci stačili odborná jednání sledovat a aby mohli účinně do usnesení zasahovat.

Aby se zabránilo opisování starých zákonů a aby se v nových zákonech jasně prosadila zásadní politická hlediska, byla upravena technika legislativní práce. Nejdříve se stanoví politický dosah a význam nového zákona a určí se hlavní politické zásady, na nichž musí být zákon vypracován a která se musí odrazit ve všech jeho ustanoveních. Potom se přikročí k vypracování jednotlivých zásad nového zákona. Když byly základní směrnice rozpracovány tímto způsobem, zkontroluje politická komise, zda zásady odpovídají těm direktivám, které byly komisím a subkomisím dány. Teprve potom se přikročí k vlastnímu textování zákona a k paragrafování osnovy. Tak se dosáhne, že vznikne skutečně nový zákon a že nedojde k pouhé úpravě starých norem.

Účast lidových zástupců v komisích a subkomisích umožňuje nejen posílení politické kontroly, nýbrž usnadňuje také vytváření srozumitelných a skutečně lidových zákonů, protože se dbá na to, aby textu zákona laičtí účastníci kodifikační práce bez odborného výkladu porozuměli. S tím souvisí také snaha o jazykovou čistotu nových zákonů. Hlavní justiční zákony byly většinou pouhými překlady německých nebo maďarských originálů. Držely se proto ot-

rocky cizích textů a používaly často nečeských nebo nesrozumitelných výrazů a obrátů. Proto byla vytvořena zvláštní jazyková komise, která pomáhá vytvářet přesné právnické názvosloví a která upravuje znění zákonů tak, aby vyhověly požadavku jazykové čistoty a lidovosti.

Spolupráce širokých lidových mas na tvorbě nových zákonů se prohlubuje také vhodnými propagačními prostředky. Využívá se především rozhlasu, potom tisku, případně jiných propagačních prostředků, aby se vyšetřilo mínění širokých lidových vrstev a aby se při konečné redakci přihlédlo k jejich názoru. Tak zpracovalo Ministerstvo spravedlnosti dosud několik desítek dopisových námětů, které vyplynuly například z několika veřejných diskusí. Úkolem kodifikace má být také neustálé politické školení právnických i neprávnických kádrů. Nové osnovy mají přihlížet ke zkušenostem a k zákonodárství SSSR, případně lidově demokratických států. Proto zpracovává studijní oddělení k jednotlivým problémům příslušnou sovětskou, polskou, bulharskou, příp. rumunskou literaturu a v některých případech překládá přímo příslušné zákony. Také touto formou práce se zajišťuje politický obsah kodifikace.

2. [Bodem 1 není žádný z předcházejících odstavců neoznačen.] Zvláštní pozornost je věnována zvýšení osobní zodpovědnosti a produktivity práce. To je zajištěno systémem denních pracovních výkazů zaměstnanců. Tyto denní pracovní výkazy zaměstnanců byly zavedeny ústředím hned po únoru 1948 a po zkušenostech rozšířeny na pražské soudy a postupně budou zavedeny u všech soudů a justičních úřadů. Tento systém denních výkazů pomáhá odkrývat pracovní místa méně zatížená a rozvrhovat rovnoměrně práci. Jeho zavedení vedlo k tomu, že zaměstnanci sami na úsecích méně zatížených začali se hlásit o přidělení práce a tímto způsobem došlo k celkovému zvýšení pracovní produktivity a k rychlejšímu zdolávání pracovních nedodělků. Pracovní výkazy jsou také podkladem pro normování práce, na němž se v této době v ministerstvu pracuje a jest již připraveno pro úsek práce zřízencecké, kancelářské a účetní.

3. K novým pracovním metodám patří též kontrola zlidovělého soudnictví, jeho výstavby, jeho agendy a plnění plánu.

V tomto směru bylo zvlášť vybudováno zvláštní kontrolní oddělení podléhající přímo zástupci pro vlastní výkon justice. [...] Kontroluje se práce v ústředním úřadě i u soudů. V ústředním úřadě se kontroluje docházka, dodržování úředních hodin, množství vyřízené agendy, splnění krátkodobých úkolů, vytyčených na gremiálních poradách. Kontrola v ústředí se provádí zaznamenáváním doby příchodu, odchodu (vzdálení se) zaměstnanců ze zaměstnání, pracovními výkazy o nápadu agendy, jejím zpracováním, stavu nedodělků atd. Tyto výkazy se přezkoumávají přednosty oddělení (odborů), soustřeďují se a zkoumají se kontrolním oddělením prezidia Ministerstva spravedlnosti, jež provádí i namátkové kontroly o správnosti výkazů. Tento způsob kontroly se zavádí i u soudů. Od zavedení zlidovělého soudnictví jsou soudy a prokuratury kontrolovány kontrolní skupinou Ministerstva spravedlnosti, a to i po stránce věcné správnosti rozhodování – posuzováno vzhledem na politické zaměření úkolů soudů v lidově demokratickém zřízení soudů. Prostředky kontroly jsou: statistika, evidence soudních rozhodnutí a vlastní kontrola.

Statistika zachycuje systémem výkazů a evidenčními spisovými listky množství zpracované i nezpracované agendy, pracovní výkony zaměstnanců, druh agendy, třídní a sociální charakter projednávaných věcí (účastníků a stran řízení) a poskytuje obraz o životě společnosti, jak se jeví v jednacích síních soudů i z hlediska manželství, rodiny apod.

Evidence soudních rozhodnutí třídí, zaznamenává a vybírá soudní rozhodnutí jednak pro jejich uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí, jednak pro podání stížnosti pro zachování

zákona. Sbíрка soudních rozhodnutí má sjednocovat a ovlivňovat a instruovat soudy v duchu přestavby společenského řádu stížnosti pro zachování zákona, které podává z popudu Ministerstva spravedlnosti Generální prokuratura Nejvyššího soudu [sic], mají za účel odstraňovat nesprávná rozhodnutí nižších soudů, kde na odstranění takového rozhodnutí je veřejný zájem, a tím přispívat k zabezpečení principu legality a k sjednocení judikatury. Výběr soudních rozhodnutí určených pro sbírku a pro podání stížností k zachování zákona děje se v pracovních komisích redakční rady, složených z politicky vyspělých odborníků.

Sbíрка je jednotná a rozhodnutí slovenských soudů budou v ní uveřejňována v slovenském jazyce, sbírka má poskytovat obraz o justici jako o celku a justici včetně advokátů a notářů, soudců z lidu i širší veřejnost (národní podniky), informovat a instruovat o aktuálních problémech, jež se v justici vyřizují.

Vlastní kontrolní oddělení Ministerstva spravedlnosti má za úkol kontrolovat soudy a prokuratury. Úkolem této kontroly je zajistit urychlené dobudování a řádný chod nově organizovaného zlidovělého soudnictví, zjišťovat a odstraňovat všechny poruchy a zabezpečit tak splnění politického poslání justice. Konečně má za úkol získat zkušenosti pro další vývoj lidově demokratického soudnictví, v soudnictví socialistické, prostě usilovat, aby soudnictví bylo jednou z mocných pák socialistické výstavby Československa.

Tato kontrola má být účinným nástrojem v boji proti byrokratismu, zkonstatělosti, pohodlnosti a nedbalosti. Tato kontrola se provádí po linii služební, po linii strany a po linii odborové. Po služební linii provádí kontrolu ministrův zmocněnec pro dohled nad soudy a prokuraturami se svými dalšími zmocněnci, předsedové krajských soudů a krajské prokurátory. Oddělení plánuje a řídí kontrolní práci, provádí kontrolu a zpracovává výsledky kontroly. Poslední dobou provádí toto kontrolní oddělení kontrolu průměrně dvaceti soudů a dvaceti prokuratur měsíčně a má v plánu provést kontroly všech soudů během roku. Kromě toho provádí kontrolní prohlídky soudů a prokuratur také přednostové krajských soudů a krajských prokuratur podle plánu určeného kontrolním oddělením Ministerstva spravedlnosti.

Po linii odborové provádí kontrolní oddělení sledování soudnictví orgány ROH. Na jeho žádost vydala Ústřední rada odborů, ústřední sociální oddělení, všem krajským a odborovým radám v zemích českých, Svazu zaměstnanců justiční a právní služby, Svazu zaměstnanců sociální a zdravotní služby pokyny pro sledování vývoje soudnictví, zejména pracovního a pojišťovacího u všech soudů jejich odboru. Stížnosti soustřeďují se u právního referenta právě tak jako náměty a zlepšovací návrhy z řad členů a funkcionářů ROH. Orgány ROH sledují zejména, zda zlidovělé soudy vyvíjejí svou činnost v duchu přestavby našeho hospodářství a společenského života k socialismu, zda chrání práva pracujících, na druhé straně však zda nepřiznávají neodůvodněné nároky na úkor národních podniků a národní pojišťovny, zda benevolentním přiznáním nemocenského se nepodporuje absence v práci a nepodlamuje pracovní morálka, zda v rest. soudnictví se nejde na ruku soukromým podnikatelům apod. Dále sledují, jak se jeví činnost soudů v oboru trestního soudnictví, zejména pokud jde o soudnictví nad mládeží, stíhání černého obchodu, hospodářské sabotáže, stíhání trestných činů proti lidově demokratickému zřízení atd. Příslušní funkcionáři ROH podávají v tom směru pravidelné měsíční zprávy ÚRO, která je zpracuje a prostřednictvím ústředního sociálního oddělení podává zprávu kontrolnímu oddělení Ministerstva spravedlnosti.

O podobné sledování činnosti soudní a prokuratur požádalo Ministerstvo spravedlnosti i KSČ – ústřední sekretariát – a k ulehčení práce sekretariátu vypracoval otázky, které mají být sledovány. Vyřízení dosud nedošlo – zdrželo se onemocněním posl. s. Švermové. Účinným nástrojem kontroly jsou již shora zmíněné pracovní konference s předsedy krajských soudů a krajských prokuratur, a to jak v rámci celostátním, tak v rámci krajů. Na nich je získáván

přehled o stavu justice v jednotlivých krajích, vyměňují se zkušenosti, odstraňují se pochybnosti, určuje se linie dalšího vývoje v soudnictví.

4. Důležitým úsekem nových pracovních metod je plánování. Plánovacím orgánem je zvláštní plánovací oddělení, které ve spolupráci s provozním výborem a politickou odborovou organizací plánuje nejen práci v ústředí, nýbrž připravuje plánování v celém justičním úseku. Plán práce v ústředí na rok 1949 byl již vypracován [...]. V současné době se připravuje plánování práce ve všech krajích nejen pro úsek hospodářské agendy (zlevnění, zjednodušení hospodářské agendy), nýbrž i v úseku personálním (správné rozmístění pracovních sil), ale též pro vlastní výkon justice. (Stanovení lhůt pro vyřizování agendy, zdolání nedodělků vlastními silami atd.) Celostátní pracovní konference svolaná na 9. května má jedním z hlavních témat plánování v krajích pro které již byly vypracovány plánovacím oddělením rámcové směrnice [...]. Od 1. VI. má býti již agenda všech krajů zachycena v pracovních plánech.

5. Nové pracovní metody nebyly nic platné bez soustavného budování nových kádrů ve všech zaměstnaneckých kategoriích a bez masového politického školení zaměstnanců v zásadách marx-leninismu. Již po únoru 1948 byla kádrová politika prováděna tzv. K-evidencí, která pořídila evidenci všech zaměstnanců z hlediska politického i pracovního. K prohloubení této kádrové práce byla kádrová evidence přeorganizována na kádrové oddělení, se zvláštním kádrovým vedoucím a příslušnými pododděleními pro vlastní evidenci kádrovou, pro školení zaměstnanců, s podřízením personálního oddělení I. odboru kádrovému oddělení.

Školení zaměstnanců je věnována zvláštní péče a zaměstnanci jsou školeni jednak internátně, jednak seminárně. Internátnímu školení slouží 14denní kursy ve zvláštních školách v Jevanech a ve Veleslavíně. Těmito školami prošli již všichni soudcovští čekatelé a jsou nyní do nich povoláváni všichni soudci z povolání a prokurátoři. Z řad kanceláře byli školeni internátně zvláště vybraní a schopní soudruzi, určení pro vedoucí místa v kancelářské službě. Ostatní zaměstnanci jsou politicky školeni v seminárních kursech konaných 2x týdně po dvou hodinách ve všech služebnách ve smyslu směrnic strany.

Pro SVS jest provedeno školení zvláště vybraných soudruhů z řad SVS pro funkci osvětářů a toto školení se provádí v osvětovém kursu pro SNB v Litoměřicích. Organizačně veškeré školení je řízeno školským oddělením kádrového oddělení.

Kádrová situace v justici, o níž už byla shora řeč, vedla k tomu, že hned po únoru 1948 a po zkušenostech s polskými školami pracujících byly vykonány přípravy k založení zvláštní školy pracujících pro funkce prokurátorů. Nyní jsou v běhu dvě takové školy, a to jedna v Praze, v nichž probíhají dva roční běhy, a jedna škola pracujících v Bratislavě. Do těchto škol byli povoláni uchazeči z řad dělnických a malorolnických přímým výběrem strany. Je možno očekávat, že absolventi těchto škol změní podstatně dosavadní nepoměr, pokud jde o třídní původ soudců, a že tito noví prokurátoři podstatně přispějí k tomu, aby justiční aparát se stal naprosto spolehlivým a oddaným demokratickému zřízení a straně.

6. Spolupráce se stranou a s ROH

Od února 1948 je práce v Ministerstvu spravedlnosti na všech úsecích co nejužěji ve styku se stranou. Tomu účelu sloužila zmíněná K-evidence, která soustřeďovala a zprostředkovala styk se stranou, zejména v trestněpolitické agendě bylo zajištěno, že každá konkrétní

věc musela a musí býti projednána se stranou, když podle její povahy je takové projednání žádoucí a potřebné.

Bylo také dbáno úzké spolupráce s ROH (Svaz zaměstnanců justiční a právní služby), s nímž byly projednávány všechny sociální, politické a organizační otázky justičního sektoru a k užšímu zajištění spolupráce slouží také pravidelné měsíční porady svazových zástupců s ministrem a 14denní podrobné porady těchto zástupců svazu se zástupci ministra.

V Praze 29. 4. 1949

Zprávy pro ministra spravedlnosti o provádění zákona o zlidovění soudnictví

Zákonodárci zvolení „lidově demokratickými“ volbami odhlasovali stranou a třídním právem (tedy bezprávím pro třídní nepřátele) formulovaný zákon č. 319/1948 Sb., podle kterého byly nově sestavovány senáty za účasti soudců z lidu. Poté, kdy nabyl účinnosti, ministr spravedlnosti dr. Čepička vyžadoval týdně hlášení o jeho uvádění do praxe. Přes některé řešitelné nedostatky (jako třeba „nepřiměřeně malé procento soudců z lidu z řad dělníků“) zprávy kladně hodnotily to, „že soudci z lidu přiléhavými otázkami, uplatněním svých životních zkušeností a politického rozhledu přispívají ke správnému rozhodování v duchu lidově demokratického řádu“. Pro nás přeloženo: uplatňovali třídní nenávist namísto práva.

Tento poznatek však neplatil bezvýhradně, protože ve zprávě ze 4. 4. 1949 čteme, že „soudci z lidu měli mírné měřítko pro některé delikty, zejména trestné činy z nedbalosti, majetkové, ale i na trestné činy politické povahy, proti zákonu na ochranu lid. dem. republiky, a snažili se prosadit přiznání podmíněného odkladu výkonu trestu i tam, kde nebylo zákonných podmínek, [...] mohou být vysvětleny zřetelem na sociální postavení obžalovaných a dá se očekávat, že s rostoucí zkušeností a politickým uvědoměním a po povolání dalších soudců z lidu – dělníků tyto zjevy přestanou se vyskytovat“.

Očekávání se naplnilo a soudci z lidu přenášeli „své politické uvědomění na soudce z povolání“, kteří později v monstrprocesech se ukázali být velmi učenlivými a přizpůsobivými vykonavateli třídního práva.

A. R.

DOKUMENT č. 23/1

Zpráva pro ministra spravedlnosti (12. března 1949)

VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 143.

Zpráva pro pana ministra spravedlnosti

o praktickém provádění zákona č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví, jak se podle zpráv prezidií krajských soudů a zpráv krajských prokuratur projevovalo v době od 21. 2. do 5. 3. 1949.

Ve výkazním období se jednalo v senátech se soudci z lidu již u všech soudů. Patrně poslední soud, který s jednáním před senáty započal, byl Okresní soud v Toužimi, který měl dosud stále potíže s umístěním (adaptace budovy); prvé jednání před senátem se zde konalo dne 28. 2. t. r.

Podle zpráv vyřizují senáty svou agendu všeobecně běžně. Výjimky jsou řídké: u Okresního soudu v Trutnově zpráva uvádí, že tomu tak není, ačkoliv trestní senáty jednají 3 až 4, sporné senáty 3 až 4 dny v týdnu; dále u okresních soudů v Karlových Varech, poněkud v Domažlicích a v Horažďovicích. Jako důvod jest uváděno nedostatečné osobní vybavení soudu.

Též četnější okresní prokuratury nejsou dosud obsazeny nebo jejich správcové byli ve výkazním období v kursu politického školení; to pochopitelně nepřispívá k úplně běžnému vyřizování agendy.

Vyřizování agendy, kterou zákon č. 319/1948 Sb. přikazuje samosoudcům nebo aktuárům, nevázlo nikde. Nedodělky, které se místy objevily po spisové rozluce – např. ve firemních věcech u Okresního soudu civilního v Brně, u okresních soudů v Českých Budějovicích, Hradci Králové a ve Znojmě – jsou postupně zpracovávány.

Poměr mezi soudci z lidu na jedné straně a soudci z povolání a veřejnými žalobci na druhé straně je trvale opravdu velmi dobrý. V tom souhlasí všechny zprávy a tato skutečnost je potvrzována též přímými zkušenostmi při kontrolních prohlídkách, jež jsou vykonávány úředníky Ministerstva spravedlnosti. Odnikud nebyly hlášeny příhody, jež by tento přátelský poměr rušily.

Seznamy soudců z lidu mají všechny soudy a téměř všichni soudcové z lidu byli již vzati do přísahy. Zbývající – většinou nově stanovení nebo ti, kdož se na prvé vyzvání ke slibu nedostavili – jsou bráni do přísahy postupně. – U četných soudů jde ještě o doplnění nebo o změny v seznamech soudců z lidu. Je tomu tak např. u Krajského soudu v Brně a Krajského soudu v Pardubicích, kde se nedostavilo ke slibu 41 soudců z lidu, u okresních soudů v Soběslavi, Strakoncích, Jáchymově, Aši, Kraslicích, Mariánských Lázních, Podbořanech, Litvínově, Žatci, Doksech, Jihlavě, Dačicích, městě Žďáře a v Kamenici n. Lip. Vážnější případ, jehož podstata však není ze zprávy zřejmá, se objevil u Okresního soudu trestního v Ostravě, kde bylo odvoláno a nahrazeno 21 designovaných soudců z lidu.

Hojněji se již vyskytly absence soudců z lidu nebo jejich pozdní příchod k jednání senátů. Hlásí to zprávy prezidií všech krajských soudů. Většinou byly absence nebo pozdní dostavení se omluveny ať předem, nebo dodatečně. Např. v obvodech krajských soudů v Karlových Varech, Hradci Králové a v Olomouci byly absence soudců z lidu způsobeny poruchami v dopravě (vánice). Potíže nebo průtahy, které vznikly, byly obvykle menšího významu a byly od-

straněny povoláním náhradníků. Pouze Okresní soud v Ústí n. L. si stěžuje na značné potíže s neomluvenými absencemi soudců z lidu.

Zkušenosti soudů i prokuratur se soudci z lidu získané ve výkazním období byly opět všeobecně velmi dobré, ať už běží o postup při projednávání nebo o rozhodování samo. Jen zcela ojediněle (zprávy Krajské prokuratury v Plzni a prezidia Krajského soudu v Ostravě a v Uherském Hradišti) se vyskytly některé méně příznivé posudky. Podle nich se objevil někde nedostatek zájmu o věc, nepřesnost v rozlišování mezi rozhodujícími a nepodstatnými skutečnostmi, nepřítomnost otázek na svědky apod. I zde však třeba míti podle zpráv za to, že časem, totiž delší praxí a školením soudců z lidu tyto nedostatky zmizí.

Velká většina soudů souhlasila v tom, že projednávání před senáty se soudci z lidu je delší než projednávání podle dřívější soudní organizace. Prodloužení je podstatné. Dochází k němu jednak poradami senátu, jednak proto, že přece jen je vlastní postup při jednání těžkopádnější a důkladnější z příčin, které jsou nasnadě. Proto také je počet případů projednaných za jednací den nižší, než tomu bylo dříve, hlavně ve věcech samosoudcovských.

Mnohé nedostatky a závady, jež byly konstatovány ve zprávách za dřívější týdny, byly již odstraněny. Několik vhodných pokynů a několik odpovědí na dotazy a vysvětlení pochybností bylo uděleno při pracovní poradě se správci krajských soudů a krajských prokuratur, konané v Ministerstvu spravedlnosti dne 7. 3. t. r.

Dávajíc zprávy prezidií krajských soudů a krajských prokuratur k nahlédnutí všem oddělením ministerstva, jichž se obsah zpráv dotýká, povedeme zbylé či nově oznámené nedostatky v aktivní patrnosti.

V Praze dne 12. března 1949

[podpis „Dr. Holub“]

DOKUMENT č. 23/2

Zpráva pro ministra spravedlnosti (28. března 1949)

VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 143.

Zpráva pro pana ministra spravedlnosti

Podle zpráv o provádění zákona č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví, které za týden od 7. 3. do 12. 3. 1949 podala prezidia všech krajských soudů a krajské prokuratury v Praze, Plzni, Jihlavě, Olomouci a Ostravě, přičemž ve zprávách soudů byly zhodnoceny i zkušenosti zbývající krajských prokuratur, byl tento stav:

Soudy jsou již v normálním chodu a agenda byla vyřizována běžně. Výjimečně projevilo se jisté vážnutí ve vyřizování agendy z objektivních příčin, daných velikostí reorganizačního úkolu, zejména pro nedostatek soudců nebo nepostačující obsazení soudní kanceláře.

Bylo to zejména u Okresního soudu v Domažlicích, ve Stříbře, v Aši, v Jáchymově, v Chebu, v Karlových Varech a v Turnově, u nichž vážlo vyřizování agendy pro nedostatek soudců nebo kancelářských sil, případně pro množství převzatých spisů.

Přechodného rázu jsou nedodělky způsobené pracemi na spisové rozluce, zejména ve věcech rejstříkových u okresních soudů v Českých Budějovicích, Ústí n. Lab., Hradci Králové, Brně, Olomouci a v Ostravě. Někde došlo k přechodnému vážnutí v pracích na spisové rozluce nebo ve vyřizování agendy pro nemoc zaměstnanců, zejména v Českém Krumlově, v Žatci a v Sedlčanech, kde pro onemocnění správce okresní prokuratury nekonala se celý týden hlavní přelíčení, jinde následkem adaptačních prací na budovách, jako ve Žďáru a v Toužimi.

Krajské i okresní prokuratury jsou podle obsahu zpráv všude v dobrém chodu a zprávy se nezmiňují ani o závadách u prokuratur zatím neobsazených.

O personálních a věcných nedostatcích zpravují se příslušná oddělení ministerstva a sleduje se, co bylo zařízeno.

Seznamy soudců z lidu jsou již také téměř všude v pořádku a soudci jsou většinou již vzati do slibu, zbývající se postupně do slibu berou. Nedostatky hlášené u Okresního soudu v Přešticích, u okresních soudů v kraji Karlovarském, Ústeckém a Jihlavském, případně v malé míře i u jiných soudů, odstraňují se postupně a správci soudů jednají s okresními národními výbory o povolání potřebného počtu soudců z lidu. Vyřizování soudní agendy z tohoto důvodu nevázne. U Okresního soudu v Přešticích došlo pro nedostatek soudců z lidu ze sídla soudu k odročení nařízených jednání, a byla proto od prezidia nadřízeného Krajského soudu v Plzni vyžádána zpráva o tom, co bylo zařízeno k zjednání nápravy.

Poměr mezi soudci z lidu a soudci z povolání i prokurátory je všude velmi dobrý.

Zkušenosti se soudci z lidu podle zpráv soudů i prokuratur jsou naprosto příznivé. Jen výjimečně se vyskytly neomluvené absence, přece však se stalo u více soudů, že soudci z lidu se nedostavili nebo přišli pozdě, a došlo proto ke značnějšímu zpoždění (v Praze, Českých Budějovicích, v Tachově, v Přešticích, v Horšově Týně, v Teplících, v Ústí n. Lab., v Lounech, v Litoměřicích, v Broumově, v Náchodě, v Českém Těšíně) nebo i k nutnosti odročení hlavní přelíčení nebo ústní jednání, když nebylo možno opatřit náhradníka (v Plzni, v Jaroměři, ve Znojmě). Celkem se zdá, že absencí a nedochvilností spíše přibývá, což výslovně zjišťují zprávy krajských soudů v Praze, Hradci Králové a Jihlavě.

Po věcné stránce projevuje se zlidovění soudnictví příznivými výsledky jak co do počtu vyřízených věcí, tak co do kvality rozhodování. Většina trestních i civilních věcí se končí při témže roku, k odročení dochází mnohdy ze snahy soudců z lidu o přesné zjištění skutkového podkladu. Jednání trvá zpravidla déle, zvláště v přestupkových věcech, kde prodloužení činí až 50 i 100 %. Jinak není prodloužení neúměrné a odpovídá době potřebné pro porady, pro podrobnější sdělení obsahu spisů a pro výklad právních předpisů. Jen zcela výjimečně uvádějí zprávy krajské prokuratury v Praze a v Plzni a Krajského soudu v Českých Budějovicích, že k prodloužení nedochází, aspoň ne k podstatnému, nejde-li o komplikované věci. Je však patrné, že s přibýváním zkušeností soudců z lidu je prodloužení jednání kratší (zprávy kraj. soudů v Praze a v Liberci a Kraj. prokuratury v Ostravě). Všeobecně se dá zameziti značnějšímu prodloužení jednání účelným nařízením roků, aby při odročení byli tíž soudci z lidu.

Zprávy se shodují v tom, že soudci z lidu přílehlavými otázkami, uplatněním svých životních zkušeností a politického rozhledu přispívají ke správnému rozhodování v duchu lidově demokratického řádu, k proniknutí k podstatě věci, k zamezení větších útrat a k uzavření smírů, k uplatnění sociálního zřetele zejména v trestním řízení. Autorita soudů vzrostla, což se projevuje poměrně nízkým počtem opravných prostředků. Přílehlavost rozhodnutí v trestních věcech dokazuje malý počet podávaných odvolání veřejných žalobců.

Zájem soudců z lidu o projednávané případy projevuje se někdy i tím, že napřed přicházejí prohlédnouti si spisy (v Pardubicích, v Humpolci, v Pacově, v Třebíči). Menší zájem projevil se někde u soudců z lidu o věci civilní, s výjimkou žalob o uznání otcovství, o rozvod nebo o výživné, než o věci trestní, u nichž živý zájem je obecně zajišťován. Zájem o věci civilní uvádějí jen výjimečně některé zprávy (prezidií krajských soudů v Olomouci a v Jihlavě).

Tendenci soudců z lidu k mírnému posuzování trestních věcí, zejména i majetkových deliktů, uvádí zpráva Krajské prokuratury v Olomouci, pokud jde o okresní soudy v Olomouci a v Zábřehu. Táž zpráva konstatuje ochabující zájem soudců z lidů při projednávání zločinů a jiných složitějších věcí a okolnost, že soudci z lidu nezasahovali do jednání ve věcech politických. Sklon k mírnému posuzování deliktů z nedbalosti uvádí zpráva Krajského soudu v Liberci. Ovšem ve zprávě Krajského soudu v Brně a v jiných již dříve došlých zprávách bylo naopak uváděno, že tresty jsou vyšší než dříve.

Některým soudcům z lidu činí výkony jejich funkce potíže, čímž se vysvětlují ojedinělé případy žádostí o zproštění, zmíněné ve zprávách kraj. soudů v Českých Budějovicích a v Brně, zde zejména ohledně okresu Znojmo. Pokud soudci z lidu se opětně bez omluvy nedostavili, soudy samy zakročují o jejich odvolání (Okresní soud v Kyjově). Bylo by však pochybné žádati přísné posuzování žádostí o zproštění, jak je navrženo ve zprávě Krajského soudu v Brně.

Ve zprávách obsažené náměty obecného rázu, zejména legislativní, předpisují se k nahlednutí příslušným oddělením ministerstva, jsou vedeny v patrnosti a bude o nich jednáno na pracovní poradě nařízené na den 11. dubna t. r.

V Praze dne 28. března 1949

[podpis „Dr. Holub“]

DOKUMENT č. 23/3

Zpráva pro ministra spravedlnosti (4. dubna 1949)

VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 143.

Zpráva pro pana ministra spravedlnosti

Podle zpráv o provádění zákona č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví za týden od 14. 3. do 19. 3. 1949, které podala prezidia všech krajských soudů i krajské prokuratury s výjimkou krajských prokuratur v Karlových Varech, Ústí nad Labem, Hradci Králové, Pardubicích a Ostravě, nedošlo k podstatným změnám oproti stavu v předcházejícím týdnu.

Chod soudů, které již všude jednájí v senátech se soudci z lidu, i chod prokuratur je podle obsahu zpráv již celkem normální a plynulý a jejich agenda je běžně vyřizována. Nedostatky ve vyřizování agendy, hlášené některými okresními soudy, jsou ojedinělé a je možno je přičísti místy se vyskytujícímu nedostatečnému personálnímu vybavení soudu soudci i kancelářskými úředníky, o čemž se zpravují příslušná oddělení personální, nebo onemocnění zaměstnanců, případně okresního prokurátora, nebo návalu práce z mimořádného náběhu při převzetí neskončených věcí od jiných soudů, takže jde o přechodné obtíže, nemající přímé souvislosti se zlidověním soudnictví.

Seznamy soudců z lidu jsou většinou již úplné, někde se doplňují na vyšší počet, soudci z lidu byli většinou již vzati do slibu. Poněvadž u některých soudů je v seznamech zapsáno nepřiměřeně malé procento soudců z lidu z řad dělníků, dáváme podnět k tomu, aby na pracovní poradě připravované na 11. 4. t. r. bylo uloženo správcům soudu jednati s příslušnými národními výbory o povolání dalších příslušníků dělnické třídy za soudce z lidu.

K jednání dostavují se soudci z lidu až na ojedinělé výjimky včas, neomluvených absencí nebo opožděných příchodů je velmi málo a jen zcela výjimečně došlo k závažnějšímu opoždění nebo dokonce k odročení jednání, když nemohl být opatřen náhradní soudce z lidu. Správci soudů se sami snaží o doplnění seznamů větším počtem osob lehce dosažitelných, takže později nebude nedostavení se soudců z lidu zpravidla důvodem pro odročení jednání.

Zkušenosti z jednání v senátech se soudci z lidu jsou i nadále co nejlepší, jak pokud jde o jejich zájem a úspěšnou snahu o proniknutí podstaty projednávaných případů, tak pokud jde o jakost rozhodování, při kterém se uplatňují životní zkušenosti a politický rozhled soudců z lidu. Jednání zejména v trestních věcech končí většinou bez odročení. Prodloužení jednání je přiměřené a je daleko převáženo výhodami zlidovělého soudnictví, zejména posílením autority soudů a správným, zásadám lidové demokracie odpovídajícím nalézáním práva, což se projevuje malým počtem opravných prostředků, zejména i pokud jde o odvolání veřejných žalobců. Ojediněle se vyskytující případy, že soudci z lidu měli mírné měřítko na některé delikty, zejména na trestné činy z nedbalosti, majetkové, ale i na trestné činy politické povahy, proti zák. na ochr. lid. dem. republiky, a snažili se prosaditi přiznání podmíněného odkladu výkonu trestu, i kde nebylo zákonných podmínek, mohou býti vysvětleny zřetelem na sociální postavení obžalovaných a dá se očekávat, že s rostoucí zkušeností a politickým uvědoměním a po povolání dalších soudců z lidu – dělníků tyto zjevy přestanou se vyskytovat.

Také zprávy z tohoto týdne obsahují řadu dotazů a námětů organizačních a legislativních, které se sdělují příslušným oddělením a budou projednány na pracovní poradě dne 11. 4. t. r.

[Vpravo na okraji stránky rukou připsáno: „časté (bylo by snad přece vhodné nové textové (s vysvětlivkami) vydání c. s. a tr. řádu)“.]

Poverenictvo spravodlivosti bylo dožádáno, aby podalo zprávu o dosavadních výsledcích a zkušenostech z lidového soudnictví na Slovensku.

Týdenní zprávy mají tendenci k stereotypnímu opakování, vysvětlitelnou tím, že za tak krátkou dobu nedochází k podstatnějším změnám. Proto uvažujeme o tom, aby zprávy byly podávány nadále jen jednou měsíčně, čímž by byl v našem oddělení získán čas potřebný k provádění a zpracování prohlídek soudů a prokuratur.

[Vpravo na okraji stránky rukou připsáno: „Dal jsem pokyn“.]

V Praze dne 4. dubna 1949

[podpis „Dr. Holub“]

DOKUMENT č. 23/4

Zpráva pro ministra spravedlnosti (14. dubna 1949)

VÚA, f. Čepička, sv. 21, a. j. 143.

Zpráva pro pana ministra spravedlnosti

Podle zpráv prezidií krajských soudů a krajských prokuratur podaných za týden od 28. 3. do 2. 4. 1949 nedošlo k podstatnějším změnám v chodu zlidovělého soudnictví a vyřizování agendy soudů a prokuratur, který i nadále je možno označiti za uspokojivý.

Trvají ovšem nedostatky způsobené nepostačujícím personálním vybavením okresních soudů v Domažlicích, ve Stříbře, v Aši, v Karlových Varech a v Jáchymově, v menší míře u několika málo jiných soudů a okresních prokuratur, zejména tam, kde prokuratury nejsou obsazeny.

Spisová rozluka ohledně firemních spisů již byla dokončena s výjimkou okresních soudů v Hradci Králové, Ústí n. L. a Olomouci, kde se dokončuje.

Přechodné potíže i nutnost odročení jednání způsobilo povolání většího počtu soudců z krajů Českobudějovického, Plzeňského i Ústeckého do ideového školení.

V seznamech soudců z lidu, i když se místy ještě doplňují jednotlivými soudci nebo se jedná o zvýšení počtu soudců z lidu, není nedostatků takového druhu, že by to vadilo jednání.

Absence soudců z lidu byly zcela ojedinělé, vyskytly se u Okresního soudu trestního v Praze, u okresních soudů v Děčíně, Hradci Králové, Havlíčkově Brodě, Českém Těšíně, Karvině a Novém Jičíně, avšak jen v Havlíčkově Brodě bylo nutno jednání odročiti.

Zprávy se zmiňují jen ojediněle o některých nežádoucích zjevech. Projevuje se i nadále příliš mírná praxe při ukládání trestů v Olomouci a Prostějově. Zbytečnými a s věcí nesouvisejícími otázkami prodloužilo se prý jednání v Zábřehu. V Rýmařově vzbudilo pohoršení, že soudce z lidu se o půl hodiny opozdil. V Kyjově se soudci z lidu často omlouvají a žádají o zproštění funkce, v čemž jim okresní národní výbor příliš blahovolně vyhovuje. U Okresního soudu v České Lípě došlo k neobjektivitě soudce z lidu, protože se jednalo o jeho známé.

Jde však o ojedinělé případy a v celku se zprávy shodují v tom, že zkušenosti se soudci z lidu při jednání a rozhodování jsou dobré a účast soudců z lidu přispívá ke zvýšení úrovně soudnictví, zejména po stránce politické. Zmínky zaslouží zjištění Okresního soudu ve Vsetíně, že soudci z lidu přenášejí své politické uvědomění na soudce z povolání a působí takto i na obžalované a že se vzdali odměn ve prospěch zřízení knihovny KSČ u soudu. Jinak je možno poukázati na dřívější zprávy o kladech zlidovělého soudnictví, proti nimž ojediněle nepříznivé zjevy nic neznamenaají.

Další zpráva bude již obsahovati poznatky získané za celý měsíc duben.

V Praze dne 14. dubna 1949

[podpis „Dr. Holub“ a pod ním
další, nečitelný podpis]

Zjišťování sociálního původu obviněných

„Aby soudy mohly plně dostáti svým povinnostem daným § 3 tr. ř., musí vyšetřující trestné činy zjistiti co nejdůkladněji sociální (třídní) původ obviněného,“ říká se v úvodu dokumentu „Zjišťování sociálního původu obviněných“ ze dne 2. června 1949. Úřady, které podávaly soudům oznámení nebo zprávy v trestních věcech proti obviněným, byly povinny podle příkazu Ministerstva spravedlnosti prověřit původ obviněného, to znamená jeho nynější a dřívější zaměstnání, postavení v něm a majetkové poměry, zaměstnání a majetkové poměry jeho rodičů. Je to další důkaz uplatňování třídního hlediska u československých soudů na konci 40. a v první polovině 50. let a de facto – zcela v souladu s ideologicky pokřiveným přístupem komunistické justice – „předurčení“ obžalovaného k vyššímu či nižšímu trestu podle jeho „třídního původu“.

J. V.

DOKUMENT č. 24

Zjišťování sociálního původu obviněných (2. června 1949)

SUA, f. Státní prokuratura, neuspořádáno.

Ministerstvo spravedlnosti v Praze

Č. 44/49 – K/S

Adr. 12345689

V Praze dne 2. června 1949

[razítkem:] Státní prokuratura v Praze;
Došlo: 14. 6. 1949; 2 přílohy

Zjišťování sociálního původu obviněných

Ref.: Dr. Šefránek, linka 243 (tel. 34555)

Aby soudy mohly plně dostáti svým povinnostem daným § 3 tr. ř., musí vyšetřující trestné činy zjistiti co nejuplněji sociální (třídní) původ obviněného.

Ministerstvo spravedlnosti učinilo již potřebné kroky, aby úřady podávající soudům v trestních věcech oznámení nebo zprávy vždy podrobně původ obviněného zkoumaly a soudu v oznámení sdělily.

Pokud podle § 199 tr. ř. má soud vyslechnouti obviněného o jeho osobních poměrech, učiní to tak, aby bylo v protokole zachyceno:

- 1) jeho nynější zaměstnání a postavení v něm, tj. u zaměstnanců musí býti zřejmý způsob zaměstnání, resp. kvalifikace zaměstnání, sektor, k němuž náleží zaměstnavatel (soukromý, státní, národní podnik), a druh zaměstnavatelského podniku (např. pomocný dělník na soukromé pile, mistr v národním kovodělném podniku, kvalifikovaný dělník tabákové továrny, pokladník, konstruktér, ředitel v národním podniku, samostatný obuvník, maloobchodník s textilem apod.); u veřejných zaměstnanců se uvede hodnost; u zemědělců se uvede, jakou výměru půdy v ha osoba vlastní;
- 2) dřívější zaměstnání a postavení v něm obviněného, došlo-li v posledních pěti letech k změně zaměstnání;
- 3) majetkové poměry obviněného dnes a také až do doby, kdy bylo provedeno druhé znárodnění (rok 1948), jestliže před touto dobou byly podstatně jiné;
- 4) zaměstnání, postavení v něm a majetkové poměry rodičů obviněného, obdobně jako bod 1, 2, 3. Nynější a dřívější zaměstnání a postavení v něm obviněného se uvede u č. 7 form. č. 79 tr. ř., zaměstnání a postavení v něm a majetkové poměry rodičů obviněného se uvedou jako bod 15.

Jest přirozené, že v závažných věcech soud se nespokojí jen dotazy u obviněného, nýbrž použije vědomostí o těchto věcech od vyslychaných svědků, přítomných soudců z lidu, event. právních zástupců.

Za ministra:
dr. Holub v. r.

Za správnost vyhotovení
přednosta výpravny: [podpis „Kratochvíl“]

V Praze dne 15. června 1949

Pres 503 – 1/49.
Státní prokuratuře,
oddělení Brno, Bratislava.
Na vědomí

Státní prokurátor:
[podpis nečitelný]

[Razítkem:] Došlo ..., opsáno ...,
porovnáno ..., vypraveno 16. 6.1949.

Všem pp. referentům
na vědomí.

Zpráva o trestních věcech proti duchovním

Komunistická strana Československa jako součást světového komunismu měla vždy v úmyslu zlikvidovat náboženství jako „opia lidstva“, i když její představitelé ve veřejných prohlášeních živě předstírali úsilí o náboženskou svobodu.

V Československu schválilo širší předsednictvo ÚV KSČ 25. dubna 1949 program na postupnou likvidaci především katolické církve, a to zamezením vlivu biskupského sboru na její řízení, zřízením národní církve a prorežimní organizace laiků.

Církev (rozuměj římskokatolická jako majoritní) na probíhající útlak a omezování práv odpověděla 15. června 1949 pastýřským listem, 20. června 1949 exkomunikací členů komunistické Katolické akce a 1. července 1949 exkomunikací členů KSČ.

Při bohoslužbách (např. 19. června 1949 v katedrále v Praze) inscenovali komunisté provokace, po nichž internovali biskupa v jeho rezidenci. Následně docházelo k zatčení rozšiřovatelů zmíněných dokumentů a kněží, kteří jednali v souladu s dekrety. V řadě případů docházelo k velmi absurdním obviněním a odsouzením za trestný čin velezrady.

Trestní postihy jednotlivců pokračovaly až do podzimu 1949, kdy byly již připravovány církevní monstrprocesy a další hromadné akce jako likvidace klášterů (akce K) s internací kolem 2000 řeholníků či likvidace řeckokatolické církve na východním Slovensku (akce P), ke kterým došlo v roce 1950.

A. R.

DOKUMENT č. 25

Zpráva o trestních věcech proti duchovním (20. října 1949)

VÚA, f. Čepička, sv. 15, a. j. 98.

Zpráva v trestních věcech proti duchovním v době od 19. června 1948 do 19. října 1949

A) V českých krajích:

- 1) bylo podáno 261 trestních oznámení,
- 2) vyneseno 79 rozsudků, z toho: 61 odsuzujících, 18 osvobozujících. Právoplatných odsuzujících rozsudků bylo vyneseno 32.
- 3) Ve vyšetřovací vazbě je 57 duchovních, v trestní vazbě 17 duchovních.
- 4) K právoplatným odsouzením došlo: ve 2 případech pro zločin velezrady dle § 1 odst. 1 c zák. č. 231/1948 Sb., ve 12 případech pro zločin přípravy úkladů dle § 2 zák. č. 50/1923 Sb. (z toho u 2 případů bylo uznáno též na kvalifikaci zločinu vojenské zrady dle § 6 zák. č. 50/1923 Sb.), ve 2 případech pro zločin nepřekažení nebo neoznámení trestných podniků dle § 12 zák. č. 50/1923 Sb., po 1 případě pro zločin zneužití moci úřední (§ 101 tr. zák.), pro zločin zprznění (§ 128 tr. zák.), svedení ke smilstvu (§ 132 tr. zák.), zpronevěry (§ 183 tr. zák.), pro zločin pokusu neoprávněného opuštění území republiky (§ 8 tr. zák., § 40 zák. č. 231/1948 Sb.), jednou pro přečin pobuřování dle § 3 odst. 1 zák. č. 231/1948 Sb. Ostatní odsouzení jsou pro přečiny rušení obecného míru, šíření nepravdivých zpráv (§ 14, 18 č. 2, 3 zák. č. 50/1923 Sb.), pro přečin zneužití úřadu duchovního, šíření poplašných zpráv (§ 28, 32 odst. 2 zák. č. 231/1948 Sb.) a pro přečiny zlehčování úředních nařízení (§ 300 tr. zák.).

B) Na Slovensku:

- 1) byla podána trestní oznámení proti 91 duchovním,
- 2) vyneseno 23 odsuzujících rozsudků, 17 osvobozujících. Celkem je právoplatných 14 rozsudků.
- 3) Ve vyšetřovací vazbě je 10 duchovních, v trestní jeden.
- 4) K odsouzení došlo: v 9 případech pro přečiny pobuřování, resp. pro přečiny rušení obecného míru (§ 3 odst. 1 zák. č. 231/1948 Sb., § 14 odst. 1 zák. č. 50/1923 Sb.), ve 3 případech pro zločin nepřekažení trestných podniků dle § 12 zák. č. 50/1923 Sb. Ostatní odsouzení se stala pro zločiny, resp. přečiny vyzvědačství, zneužití úřadu duchovního, šíření poplašných zpráv, schvalování trestného činu, neoprávněného opuštění území republiky a hanobení společenství státu dle § 5, 28, 32, 34, 40, 42 zák. č. 231/1948 Sb.

V Praze dne 20. října 1949

Výnos o zařazování osob propuštěných z vězeňských ústavů a TNP do práce

Dne 22. října 1951 vydalo Ministerstvo spravedlnosti výnos o zařazování osob propuštěných z vězeňských útvarů a TNP do práce. Nařízení podléhaly osoby propuštěné z táborů nucených prací a z vězeňských zařízení „z trestu pro trestné činy, při nichž podle prohlášení prokurátora po vynesení rozsudku bylo projevono nepřátelství vůči lidově demokratickému řádu“, a osoby, „které jsou propuštěny z vězeňských ústavů pro jiné závažné trestné činy, za které jim byl vysloven trest delší 3 let“.

Propuštění vězňové byli „pro posouzení, jak má být propuštěná osoba na svobodě zaměstnána“, podle svého chování ve vězení na návrh příslušného prokurátora (po poradě s odpovědným velitelem Národní bezpečnosti) před propuštěním rozděleni do čtyř skupin. Do první skupiny byli zařazeni ti, „kteří zjevně zůstali nepřáteli lidově demokratického zřízení, nebo ti, kteří projeví špatnou pracovní morálku, špatně se chovali a neprojevili žádné známky nápravy“, zatímco do poslední, čtvrté skupiny „ti, kteří projeví mimořádné pracovní výkony, účastnili se soutěžení v práci, za trvání trestu měli bezvadné a ukázněné chování a dávají naději, že po svém propuštění povedou řádný život pracujícího člověka“.

Zařazení do skupin nemělo být trvalé, jednotliví propuštění vězni měli být dále sledováni a podle svého dalšího chování a především postoje ke stávajícímu státnímu zřízení eventuálně přeřazeni do vyšší či nižší pracovní skupiny. Dozor měla provádět pětičlenná komise zřízená pro každý případ zvláště v obvodu okresu, kde propuštěná osoba pracovala. Ta také rozhodovala o přeřazení jednotlivých propuštěných do jiné skupiny. Sekretář komise předložil rozhodnutí o přeložení Ministerstvu národní bezpečnosti, které učinilo patřičná opatření.

J. V.

DOKUMENT č. 26

Výnos o zařazování osob propuštěných z vězeňských ústavů a TNP do práce (22. října 1951)

Odd. obrany a ochrany MS ČR, f. Klosův archiv, k. 125, složka č. 125.

Ministerstvo spravedlnosti v Praze

Ev. č. 17

V Praze dne 22. října 1951

Soudruh krajský prokurátor v ...

Přísně tajné!

Výnos o zařazování osob propuštěných z vězeňských ústavů a TNP do práce

Čl. 1

Lidově demokratická republika věnuje mimořádnou pozornost výchově vězňů zejména proto, aby po svém propuštění na svobodu se začlenili do společnosti pracujících jako její platní členové. Výsledky této výchovy mohly by být zmařeny, kdyby se dostatečně nezajistil plynulý a plánovaný přechod osob propuštěných na svobodu do práce.

Čl. 2

Tento výnos stanoví hlavní zásady péče o propuštěné osoby z vězeňských ústavů a TNP. Výnos se vztahuje na všechny osoby propuštěné z TNP, pokud tam byly zařazeny podle nových trestních zákonů, dále na všechny osoby propuštěné z vězeňských ústavů z trestu pro trestné činy, při nichž podle prohlášení prokurátora po vynesení rozsudku bylo projevono nepřátelství vůči lidově demokratickému řádu, a dále na ty osoby, které jsou propuštěny z vězeňských ústavů pro jiné závažné trestné činy, za které byl vysloven trest delší 3 let.

Čl. 3

Pro posouzení, jak má být propuštěná osoba na svobodě zaměstnána, je rozhodujícím především její pracovní úsilí projevené za trvání trestu, její postoj ke školení a výchově, jak pochopila škodlivost spáchaného činu, její celkové chování za trestu a stupeň nápravy. Přiblíží se též k činu, pro který osoba byla potrestána, k obsahu spisu, a zejména k jejímu původu, k prostředí, v němž vyrostla, a jejímu bývalému zaměstnání.

Podle těchto hledisek posuzuje se způsob, jak bude osoba po svém propuštění na svobodu umístěna do práce. Na návrh vedoucího výchovy ve vězeňském ústavě, případně v TNP, schválený velitelem vězeňského ústavu, případně TNP, provede příslušný prokurátor po předchozí dohodě s příslušným velitelem Národní bezpečnosti rozdělení osob, které mají být propuštěny, do jedné ze čtyř skupin uvedených v čl. 4.

Čl. 4

Do první skupiny patří ti, kteří zjevně zůstali nepřáteli lidově demokratického zřízení, nebo ti, kteří projeví špatnou pracovní morálku, špatně se chovali a neprojevili žádné známky nápravy.

Do druhé skupiny patří ti, kteří měli jen průměrné pracovní výsledky a u nichž dále s ohledem na původ, prostředí, v němž vyrostli, nebo dřívější zaměstnání, jsou výsledky výchovy a nápravy sporné.

Do třetí skupiny patří ti, kteří měli delší dobu zvýšené pracovní výkony, dobré i ukázněné chování, ale kteří s ohledem na původ a prostředí, v němž vyrostli, a jiné skutečnosti, uvedené u skupiny druhé, dávají menší naději, že po svém propuštění povedou řádný život pracujícího člověka.

Do čtvrté skupiny patří ti, kteří projeví mimořádné pracovní výkony, účastnili se soutěžení v práci, za trvání trestu měli bezvadné a ukázněné chování a dávají naději, že po svém propuštění povedou řádný život pracujícího člověka.

Rozdělení do výše uvedených čtyř skupin nesmí se provádět mechanicky bez podrobných znalostí osobních poměrů propuštěné osoby a bez vyčerpávajícího zhodnocení všech skutečností, které pro rozhodnutí jsou důležité. Před rozhodnutím je třeba slyšet osoby, které měly delší příležitost propuštěné osoby poznat bezprostředně při práci, v době výchovy a školení i v době odpočinku. Zvláštní pozornost se věnuje osobám mladším 25ti let.

Čl. 5

Do uvedených čtyř skupin zařadí se i vězňové, kteří delší dobu pro nemoc nepracovali nebo byli vůbec k práci nezpůsobilí, i vězňové, kteří bez své viny nemohli pracovat ve výrobě nebo zemědělství (zatím např. Bory, Mírov, Leopoldov atd.). V tomto případě měřítko pracovního výkonu nahradí se jinými znaky, které osvědčují poměr propuštěného vězně k práci a lidově demokratickému řádu.

Čl. 6

Osoby, které po odpykání poloviny trestu budou komisí u krajského soudu podmíněně propuštěny na svobodu podle § 278 tr. ř. nebo kterým KNV zkrátí dobu pobytu v TNP podle vyhlášky Ministerstva národní bezpečnosti z 1. srpna 1950 č. 492/1950 Ú. 1. I., patří podle povahy případu do čtvrté nebo třetí skupiny, a to nejméně do doby, kdy se osvědčí. Totéž platí pro osoby, kterým byla udělena milost.

U osob, které mají být podmíněně propuštěny na svobodu podle § 278 tr. ř., zjistí příslušný krajský prokurátor u předsedy komise pro podmíněné propuštění jeho názor na podmíněné propuštění. V případě kladného vyjádření předsedy komise opatří si neprodleně rozhodnutí příslušného prokurátora podle čl. 3 tohoto výnosu. Poté učiní oznámení Ministerstvu národní bezpečnosti podle čl. 7 výnosu. Teprve tehdy až dojde krajskému prokurátoru sdělení Ministerstva národní bezpečnosti o tom, že o pracovním umístění osoby, která má být podmíněně propuštěna na svobodu, bylo rozhodnuto, předloží návrh na podmíněné propuštění této osoby komisi pro podmíněné propuštění k rozhodnutí.

Stejně bude příslušný prokurátor postupovat, jde-li o osoby, kterým bude zkrácena doba pobytu v TNP. Povinností velitelů TNP bude, aby včas příslušnému prokurátoru tuto skutečnost hlásili.

V řízení o žádostech za milost podle § 205 tr. ř. postupuje příslušný prokurátor obdobně. Oznámení Ministerstvu národní bezpečnosti podle čl. 7 tohoto výnosu učiní prokurátor ihned, když zjistí, že soud II. stolice předkládá žádost o milost Ministerstvu spravedlnosti s doporučujícím návrhem. I zde Ministerstvo národní bezpečnosti sdělí příslušnému prokurátoru včas, že o pracovním umístění osoby, která případně bude omilostněna, bylo rozhodnuto.

Veškerá písemná sdělení budou prováděna spěšným spisem a označena jako přísně tajná.

Čl. 7

Rozdělení uvedených osob do jedné ze čtyř skupin provede se tři měsíce před ukončením trestu a výsledek oznámí prokurátor Ministerstvu národní bezpečnosti. Současně s tím uvede:

- a) jméno, narození a poslední bydliště osoby,
- b) o koho osoba je podle zákona povinna pečovat (žena, nezletilé dítě), jejich nynější bydliště a případné zaměstnání,
- c) původní povolání osoby, její školení a odborná výchova,
- d) jaké práci se chce věnovat po svém propuštění,
- e) odbor práce, v jakém byla v době trvání trestu vyškolená nebo pro jakou nabyla zručnost,
- f) zdravotní stav, tělesné a duševní schopnosti.

Čl. 8

Zařazení osoby do jedné ze čtyř skupin podle čl. 4 těchto pravidel není trvalé. Stále je třeba sledovat vývoj výchovy každé jednotlivé osoby a podle dalšího pracovního úsilí, postoje k lidově demokratickému zřízení je nutno provádět přezkoušení, zda rozhodnutí o zařazení odpovídá současným poměrům. Podle toho provede se přeřazení do vyšší nebo nižší skupiny, jestliže se poměry změní. Je však podmínkou, aby přeřazení nahoru a dolů provádělo se plynule, takže do vyšší nebo nižší skupiny je možno přeřadit jen o jeden stupeň.

Čl. 9

Nová opatření a pravidelné přezkušování dosažených výsledků provádí komise zřízená pro každý případ zvlášť v obvodě okresu, kde propuštěná osoba pracuje. Komise má pět členů. Tři členové z řad spolupracovníků, kteří osobu, o kterou jde, znají, mají hlas rozhodující. Pokud možno mají dva z nich znát dobře osobu z pracoviště a jeden z bydliště. Uvedení tři členové volí pak ze svého středu předsedu. Dalším členem komise s hlasem poradním je okresní prokurátor a pátým členem komise s hlasem poradním je orgán Národní bezpečnosti, který současně je sekretářem komise.

Komise projednává každý případ zvlášť, a to v prvních třech letech po propuštění vždy po roce a po třech letech vždy za dva roky. Rozhoduje po podrobném zhodnocení dosavadních výsledků výchovy.

Čl. 10

Komise podle čl. 9 rozhodne, aby

- a) propuštěná osoba byla zařazena do vyšší skupiny, přičemž přeřazením do čtvrté skupiny končí péče podle těchto pravidel,
- b) aby byla ponechána v dosavadní skupině nebo
- c) aby byla přeřazena do nižší skupiny.

Sekretář komise pak rozhodnutí komise předloží Ministerstvu národní bezpečnosti, které učiní opatření obdobné, jako by šlo o nový případ projednávaný podle těchto pravidel.

Za správnost vyhotovení: [podpis nečitelný]

Dr. Karel Klos v. r.
náměstek ministra

SOUPIS PRAMENŮ A LITERATURY

Prameny:

Státní ústřední archiv (SÚA), fondy: Generální prokuratura, Ministerstvo spravedlnosti, Státní prokuratura, Státní soud, Úřad předsednictva vlády, ÚV KSČ (části: Branně-bezpečnostní oddělení, Evidenční oddělení, Komise I, Komise II, Pillerova komise, Politický sekretariát)
Oddělení obrany a ochrany Ministerstva spravedlnosti ČR, fondy: Klosův archiv, Raisův archiv, Dresslerův archiv
Vojenský ústřední archiv (VÚA), fondy: Čepička, Hlavní soudní správa
Archiv Ministerstva vnitra České republiky (AMV), fondy: Inspekce ministra vnitra (A8), Sekretariát ministra vnitra (A2)

Literatura:

Babka, L. – Veber, V.: Za svobodu a demokracii III. Třetí (protikomunistický) odboj. Evropské hnutí v ČR – Univerzita Hradec Králové, Hradec Králové 2002.
Beccaria, C.: O zločinech a trestech. Praha 1893.
Bibliografie ke studiu otázek socialistického práva, zákonnosti a zlidovění soudnictví v ČSSR. ÚV KSČ, Praha 1961.
Bičovský, J.: Pokleslost justice a její obroda. Nakl. Gema Art, Praha 1995.
Bret, J.: 22 oprátek. Ministerstvo obrany ČR – AVIS, Praha 1999.
Courtois, S. – Werth, N. – Panné, J. L. – Paczkowski, A. – Bartošek, K. – Margolin, J. L.: Černá kniha komunismu, Zločiny, teror, represe. Nakl. Paseka, Praha – Litomyšl 1999.
Cuhra, J. – Veber, V.: Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci. Nakl. Karolinum, Praha 1999.
Československé dějiny v datech. Nakl. Svoboda, Praha 1986.
Demandt, A.: Moc a právo. Velké hrdelní procesy. Nakl. Themis, Praha 1998.
Dokumenty o perzekuci a odporu, svazek 1. Zemřelí ve věznicích a tresty smrti 1948–1956, seznamy. ÚSD AV ČR, Praha 1992.
Dokumenty o perzekuci a odporu. Svazek 3. Vystěhování selských rodin v Akci K („kulaci“) 1951–1953. ÚSD AV ČR, Praha 1992.
Fico, R.: Trest smrti v česko-slovenskom trestnom práve. Právnický ústav MS SR, Bratislava 1991.
Flegl, V.: Československá justice a prokuratura. Ústav státní správy, Praha 1979.
Gebauer, F. – Kaplan, K. – Koudelka, F. – Vyhnánek, R.: Soudní perzekuce politické povahy v Československu 1948–1989 (statistický přehled). ÚSD AV ČR, Praha 1993.
Gerloch, A. – Hřebejk, J. – Zoubek, V.: Ústavní systém České republiky. Základy českého ústavního práva. Nakl. Prospektrum, Praha 2002.
Glos, J. – Eliáš, J. – Šimák, J. – Novák, F. – Čech, B.: Zákon o zlidovění soudnictví. Nakl. Orbis, Praha 1949.
Hanzlík, F. – Pospíšil, J. – Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů. Nakl. Lípa, Vizovice 1999.
Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí. Nakl. Universum, Praha 1990.
Historie a vojenství č. 3, roč. 1992.
Hlavsa, P.: Doplnková skripta organizace justice a prokuratury. UK, Praha 1970.
Churaň, M. a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století, díly I. a II. Nakl. Libri, Praha 1998.
Churaň, M. a kol.: Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století. Nakl. Libri, Praha 1994.
Jech, K.: Prebudená dědina. Vydavatelství politické literatury, Bratislava 1963.
Jech, K.: Soumrak selského stavu. ÚSD AV ČR, Praha 2001.
Kaplan, K. – Paleček, P.: Komunistický režim a politické procesy v Československu. Nakl. Barrister & Principal, Brno 2001.
Kaplan, K.: Československo v letech 1945–1948. SPN, Praha 1991.

- Kaplan, K.: Československo v letech 1948–1953. SPN, Praha 1991.
- Kaplan, K.: K politickým procesům v Československu 1948–1954. ÚSD AV ČR, Praha 1994.
- Kaplan, K.: Nebezpečná bezpečnost. Nakl. Doplněk, Brno 1999.
- Kaplan, K.: Největší politický proces. M. Horáková a spol. Nakl. Doplněk, Brno 1995.
- Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce. MF, Praha 1993.
- Kaplan, K.: Pravda o Československu 1945–1948. Nakl. Panorama, Praha 1990.
- Kaplan, K.: Příprava ústavy ČSR v letech 1946–1948. ÚSD AV ČR, Praha 1993.
- Kaplan, K.: StB o sobě. Výpověď vyšetřovatele Bohumila Doubka. ÚDV, Praha 2002.
- Kdo je kdo v Československu, díl I. ČTK, Praha 1969.
- Klapka, V.: Nová organizace soudů a prokuratury. Nakl. Orbis, Praha 1953.
- Klusáková, J. – Motejl, O.: Jana Klusáková a Otakar Motejl rozmlouvají nadoraz o právu, spravedlnosti a o životě v období změn. Nakl. Argo, Praha 1999.
- Kontler, L.: Dějiny Maďarska. NLN, Praha 2002.
- Koranda, F.: Zásady činnosti a organizace soudů a prokuratury; základy československého práva procesního. SNPL, Praha 1960.
- Kratochvíl, A.: Žalují, 1.-3. díl. Nakl. Dolmen, Praha 1990.
- Kýr, A.: Způsoby zacházení s vězni v ČSR v letech 1945–1955. Přehled základních předpisů. Slezské zemské muzeum. Institut vzdělávání vězeňské služby ČR, Opava 2002.
- Lešanovský, K.: Se štítem a na štítě. ÚDV, Praha 1999.
- Lid sám soudí. SEVT, Praha 1961.
- Liška, O. a kol.: Vykonané tresty smrti. Československo 1918–1989. ÚDV, Praha 2000.
- Malá československá encyklopedie. Nakl. Academia, Praha 1984.
- Malý, K. – Sivák, F.: Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918. H&H, Praha 1993.
- Montesquieu, Charles-Louis de Secondat: O duchu zákonů. Nakl. V. Linhart, Praha 1947.
- Paczkowski, A.: Půl století dějin Polska (1939–1989). Academia, Praha 2000.
- Pavlíček, V. a kol.: Ústavní právo a státověda. Nakl. Linde, Praha 1998.
- Pečenka, M. – Luňák, P. a kol.: Encyklopedie moderní historie. Nakl. Libri, Praha 1999.
- Pelikán, J.: Příspěvek k dějinám KSČ (období 1949–1968). Potlačená zpráva – zpráva komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu 1949–1968. Nakl. Europa-Verlag, Vídeň 1970.
- Pieta. Památce bratří a sester, popravených, umučených a zastřelených za komunistického teroru. Vydavatelství čas. Věrní zůstali, Praha 1993.
- Pirjevec, Jože: Jugoslávie 1918–1992 (Vznik, vývoj a rozpad Karadjordjevičovy a Titovy Jugoslávie). Argo, Praha 2000.
- Plechanová, B. – Fidler, J.: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941–1995. ISE, Praha 1997.
- Plundr, O. – Hlavsa, P.: Organizace justice a prokuratury. Nakl. Orbis, Praha 1987.
- Plundr, O. – Vaněček, S. – Vieska, J.: Místní lidové soudy a zkušenosti se soudružskými soudy v jiných zemích. Čs. spol. pro šíření politických a vědeckých znalostí. Praha 1961.
- Prokuratura 2/1991.
- Radosta, P.: Protikomunistický odboj – historický nástin. Nakl. EGEM, 1993.
- Rais, Š.: Nová organizace soudů a prokuratur, posila socialistické zákonosti. Nakl. Osvěta, Praha 1952.
- Rázek, A.: StB + justice; nástroje třídního boje v akci BABICE. ÚDV, Praha 2002.
- Rousseau, J. J.: Rozpravy. Nakl. Svoboda, Praha 1989.
- Rudé právo, roč. 1948–1953.
- Rychlík, J.: Dějiny Bulharska. NLN, Praha 2000.
- Sbírka zákonů a nařízení republiky československé, roč. 1948–1953.
- Securitas Imperii č. 7. ÚDV, Praha 2001.

- Schelleová, I. – Stavinohová, J.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie. Nakl. Doplněk, Brno 1993.
- Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie. Nakl. Linde, Praha 1997.
- Schelleová, I.: Soudy a soudní právo. Nakl. Živa, Zlín 1994.
- Slovenský biografický slovník. Matica slovenská, Martin 1986–1994.
- Snítíl, Z. a kol.: Stručný přehled dějin SNB. IX. S-SNB, Praha 1981.
- Soukup, L.: Příspěvky k vývoji právního řádu v Československu 1945–1990. Nakl. Karolinum, Praha 2002.
- Svobodné slovo 16. 2. 1991.
- Šedivý, F.: Pod věží smrti. ÚDV, Praha 2000.
- Šesták, M. – Tejchman, M. – Havlíková, L. – Hladký, L. – Pelikán, J.: Dějiny jihoslovanských zemí. NLN, Praha 1998.
- Šiška, M.: O procesech a rehabilitacích (Zpráva „Pillerovy komise“ o politických procesech a rehabilitacích v Československu v letech 1949–1968). Nakl. Florenc, Praha 1990.
- Švankmajer, M. – Veber, V. – Sládek, Z. – Moulis, V.: Dějiny Ruska. NLN, Praha 1999.
- Teed, P.: Moderní oxfordský slovník 20. století. Nakl. Iris, Praha 1994.
- Tomek, P.: Dvě studie o československém vězeňství 1948–1989. ÚDV, Praha 2000.
- Tomeš, J. a kol.: Český biografický slovník XX. století. Nakl. Paseka, Praha 1999.
- Treptow, K.: Dějiny Rumunska. NLN, Praha 2000.
- Vališ, Z. – Fabšičová, M.: Vojenské osoby odsouzené Státním soudem Praha, Brno, Bratislava v letech 1948–1952. Praha 1992.
- Vaško, V.: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce. Nakl. Zvon, Praha 1990.
- Veber, V.: Komunistický experiment v Rusku 1917–1991. Nakl. Roman Míšek, Praha 2001.
- Veber, V.: Stalin – stručný životopis. Nakl. Karolinum, Praha 2001.
- Vohryzka-Konopa, F.: Venkov v temnu. Mezinárodní rolnická unie, Mnichov 1986.
- Vykoukal, J. – Litera, B. – Tejchman, M.: Východ. Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku – 1944–1989. Nakl. Libri, Praha 2000.
- Zemanová-Mazalová, J. A.: Budou-li mlčet oni, rozkvílí se kamení. Třetí odboj na Moravě, rok vyd. neuveden (po roce 1990).
- Zlidovění soudnictví – Řeč ministra spravedlnosti dr. Alexeje Čepičky v Národním shromáždění 22. 12. 1949. Ministerstvo informací a osvěty, Praha 1948.
- Zločiny komunizmu na Slovensku 1948–1989. Vydavateľstvo M. Vaška, Prešov 2001.
- Zoulík, F.: Soudy a soudnictví. C. H. Beck: SEVT, Praha 1995.
- Žaloudek, K.: Encyklopedie politiky. Nakl. Libri, Praha 1996.

SEZNAM ZKRATEK

- 5LP – pětiletý plán
A ÚV KSČ – Archiv ústředního výboru Komunistické strany Československa
a. č. – archivní číslo
a. j. – archivní jednotka
adv. – advokát, advokátní
aj. – a jiné
AMV – Archiv Ministerstva vnitra
AV – Akademie věd
AVH – Államvédekmi Hatóság (Úřad státní bezpečnosti)
B5 – bezpečnostní pětka
CIC – Counterintelligence Corps (Protišpionážní sbory)
církv. – církev, církevní
cit. zák. – citovaný zákon
COMISCO – Výbor mezinárodních socialistických konferencí
č.; čís. – číslo
ČEDOK – Československá dopravní kancelář
čj. – číslo jednací
čl. – článek; člen
ČNR – Česká národní rada
ČR – Česká republika
čs.; čsl. – československý
ČSAV – Československá akademie věd
ČSFR – Česká a Slovenská Federativní Republika
ČSM – Československý svaz mládeže
ČSR – Československá republika
ČSSR – Československá socialistická republika
ČSSS – Československé státní statky
ČSSZ – Československé stavební závody
ČTK – Československá tisková kancelář
ČVUT – České vysoké učení technické
dův. – důvěrník; důvod
ev. č. – evidenční číslo
f. – fond
FDTJ – Federace dělnických tělovýchovných jednot
FF – filosofická fakulta
fin. – finanční
FMV – Federální ministerstvo vnitra
gen. – generál; generálie; generální
GP – Generální prokuratura
hl. – hlavní
HLL – Horská lesní lučina
hosp. – hospodářský
HPS – hlavní politická správa
HS – hlavní správa
HSS – hlavní soudní správa
IB – Informbyro
ileg. – ilegální
IMV – Inspekce ministra vnitra
inv. č. – inventární číslo
IS – Intelligence Service (Zpravodajská služba)
JSČZ – Jednotný svaz českých zemědělců
JUDr. – doktor obojího práva
just. sl. – justiční služba
JZD – jednotné zemědělské družstvo
k. – karton, krabice
kádr. – kádrový
kanc. – kancelář
kap. – kapitalistický; kapitola
kat. – katolický
KG – Klement Gottwald
KNV – krajský národní výbor
kol. – kolektiv
kom. – komunistický; komise
KPVČ – Konfederace politických vězňů Československa
KS – komunistická strana
KSČ – Komunistická strana Československa
KSJ – Komunistická strana Jugoslávie
KSK – komise stranické kontroly
KSS – Komunistická strana Slovenska
KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu
KV – krajský výbor; krajské velitelství
KVS – krajská vojenská správa
l. – list
LD – lidová demokracie, lidově demokratický
LDS – lidově demokratický stát
list. – listina
mj. – mimo jiné
MAV – místní akční výbor
MDS – Maďarská dělnická strana
min. – ministerstvo
mjr. – major
MLR – Maďarská lidová republika
MNB – Ministerstvo národní bezpečnosti
MNO – Ministerstvo národní obrany
MNV – místní národní výbor
MO – místní organizace
MS – Ministerstvo spravedlnosti
MV – Ministerstvo vnitra
MVB – Ministerstvo veřejné bezpečnosti (v Polsku)
MZO – Ministerstvo zahraničního obchodu
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
n. p. – národní podnik
nám. – náměstek; náměstí
nár. soc. – národně socialistický, národní socialista
NB – Národní bezpečnost
NČSAV – Nakl. Československé akademie věd
NF – Národní fronta
NHK – Národohospodářská komise
NHO – národohospodářské oddělení
NKVD – Narodnyj komissariat vnutrennych děl (Lidový komisariát vnitra)
NLN – Nakladatelství Lidové noviny
NS – Nejvyšší soud; Národní shromáždění

NVS – Nejvyšší vojenský soud; nápravně výchovná skupina	soc. dem. – sociální demokracie, sociálnědemokratický
obh. – obhajoba; obhájce	sp. zn. – spisová značka
obv. – obviněný	SRN – Spolková republika Německo
OBZ – obranné zpravodajství	srov. – srovnání
obž.; obžal. – obžaloba; obžalovaný	SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
odd. – oddělení	StB – Státní bezpečnost
odst. – odstavec	stržm. – strážmistr
odb. – odbor; odborný	STS – strojní traktorová stanice
okr. – okres, okresní	SÚA – Státní ústřední archiv
ON – Obrana národa	SÚC – Státní úřad pro věci církevní
oper. podsv. – operativní podsvazek	SÚP – Státní úřad plánovací
org. – orgán; organizační	sv. – svazek
osob. – osobní	SVLP – Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry
OV – okresní výbor	svob. – svobodník
OZO – oblastní zpravodajské oddělení	SVS – Sbor vězeňské stráže
OZZ – oddělení pro zvláštní záležitosti	škpt. – štábní kapitán
par. – paragraf	t. m. – toho(to) měsíce
PDS – Polská dělnická strana	t. r. – toho(to) roku
písm. – písmeno	TNP – tábor nucených prací
plk. – plukovník	tr. ř. – trestní řád
pol.; polit. – politický	tr. zák. – trestní zákon
por. – poručík	trest. – trestní
pozn. – poznámka	ú. z. – úřední záznam
pplk. – podplukovník	ÚDV – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
prok. – prokurátor; prokuratura	UK – Univerzita Karlova
příl. – příloha	ÚNS – Ústavodárné národní shromáždění
PS – Pohraniční stráž; politický sekretariát	ÚNV – Ústřední národní výbor
PSDS – Polská sjednocená dělnická strana	ÚRO – Ústřední rada odborů
PŠP – právnícká škola pracujících	USA – United States of America (Spojené státy americké)
PÚ – pracovní útvar	USC – Unitarian Service Committee (Unitářský výbor služeb)
PÚV – předsednictvo ÚV	ÚSD – Ústav pro soudobé dějiny
PVS – Pohraniční a vnitřní stráž	ust. – ustanovení
RDS – Rumunská dělnická strana	ÚV – ústřední výbor
ref. – referent	v. r. – vlastní rukou
ROH – Revoluční odborové hnutí	VB – Veřejná bezpečnost; Velká Británie
rozs. – rozsudek	VHA – Vojenský historický archiv
RSE – Rádio Svobodná Evropa	VKR – vojenská kontrarozvědka
RSŠ – Rok stranického školení	VKS(b) – Všesvazová komunistická strana (bolševiků)
RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci	VO – vojenská oblast
ř. o. – řídicí orgán	voj. – vojenský
ř. z. – říšský zákon, zákoník	vrch. – vrchní
ŘNB – Ředitelství Národní bezpečnosti	VS – vnitřní stráž; vnitřní správa
s.; ss. – stránka; soudruh, soudruzi	VŠ – vysoká škola
SAV – Slovenská akademie věd	VÚA – Vojenský ústřední archiv (dříve VHA)
Sb. – Sběrka zákonů	zahr. – zahraniční
SBS – Svaz bojovníků za svobodu	zák. – zákon
SČSP – Svaz československo-sovětského přátelství	zákl. – základní
SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschland (Jednotná socialistická strana Německa)	zař. – zařazení; zařízení
sekr. – sekretariát	ZBP – zvláštní bojové prostředky
SEO – statisticko-evidenční odbor	zejm. – zejména
sign. – signatura	ZO – základní organizace
SNP – Slovenské národní povstání	ZOB – zemský odbor bezpečnosti
SNPL – Státní nakladatelství politické literatury	ZR – závodní rada
SNR – Slovenská národní rada	z. s. r. – zákon o soudních rehabilitacích
SNZ – Správa nápravných zařízení	
soc. – sociální; socialistický	

JMENNÝ REJSTŘÍK

A

Abakumov, Viktor Semjonovič 195
Adamiš 186
Adlerová, M. 330
Agata, Andrei 201
Achromenko, Jan 307
Aleš, Václav 12,32,39,46,68,85,111,119,120,122,**273**–
275,327,329,401,406,411
Antl, František 121
Arazim, Karel 280
Aresin 239

B

Babka, Lukáš 8,173,190,385
Bacílek, Karol
68,85,121,122,183,214,**240**,252,258,260–
262,265,267,269,273–276,278,280,307,308,310,316,
325,327–332
Bakala, Juraj 44
Bakula 310
Baláž, Teodor **236**,239,296
Bálek, S. 266
Barák, Rudolf 12,119,120,122,166–168,190,248,254,
268,272–275,278,299,301,310,327–331
Baramová, Anna 249,250
Barbaš, Pavel 21,64,82,84,90,95
Bareš, Gustav **220**,221,244,246,248,251,255,257
Bárt 122
Bárta, Jan **270**,274
Bartoš, Stanislav 23,93,104,126,168,175,184,189
Bartoš, Vladimír **175**
Bartošek, Karel 385
Bartuška, Jan 167
Baruš, Josef 32
Baš'ovanský, Štefan **240**,244,245,251
Baudyš, Stanislav 305
Bayer, Karel 23,25,29,34,37,40,49,57–61,99,400,405
Beccaria, C. 385
Bečicová, Anna 44
Bednář 38
Bedrna, Karel 101–104
Bechyně, Petr 295,297,298,300,304
Belda, Josef 215,292
Bělkin 227,228,232,235,291,293,294
Benada, Ludvík 240,273,329
Benau, Dezider **272**,329
Benda, Bohdan 277,328,330
Beneda, Jan 75
Beneš, Edvard 173,174,209,239,352
Beran, Josef 403,409,415
Berija, Lavrentij 168,233,235,**263**–265,293,305
Berman, Jakub **233**
Bernal, John D. 217
Besčasnov, Alexej D. 247,255,257,258,299,306–
308,319
Bičovský, Jaroslav 385
Bieberle, J. 223

Biebl, Konstantin **286**
Bierut, Boleslaw 201,**207**,233,293
Bil'ak, Vasil 169
Bílek, Jaroslav 45,49,50
Bína, Antonín **222**,240,241,249,280
Bláha, František 110–112
Bočan 34
Bojanovský, Robert 38
Bojarskij, Vladimír 247,254,255,299–303,305,306
Boleslav, Rudolf 32
Borovec, Vladimír 38
Borýsek, Jan 332
Boura 111
Bradka 33,43
Bráník, Július **231**
Breitenfeld, Gustav 220
Bret, Jan 385
Brežněv, Leonid Iljič 220
Brieger 234
Brichta, J. 329
Brichta, V. 222,253,258
Brož, Jaroslav 300
Brožová, Ludmila 23,64
Brůha, Bohuslav 303
Bufek 38
Buchal, Jan 93
Bulander, Rudolf 204,**205**,250,329
Bulganin, Nikolaj Alexandrovič 233
Bureš, Vladimír 110,111
Burian, Emil František 286
Burián, O. 239
Burjakovský, A. 331

C

Cajthamel 331
Ceé, Ladislav 52,94
Cícha, Mil. 72,147
Cincík, Juraj 104
Clementis, Vladimír **224**,230,232,239,243–245,251,261,
276,277,291,294,299
Clementisová, Ludmila 267,331
Colotka, Peter 169
Courtois, Stéphane 385
Cuhra, Jaroslav 385
Cvik, Rudolf 169

Č

Čadík, Jindřich 82,84
Čech, Bohumil 385
Čepička, Alexej 11,17,18,25,31,34,36,38,65,87,88,92,
104,123,166,168,**173**–181,183,184,186,189,214,226,
254,256,257,260,261,265,278,306,325,327,352,359,3
66,387,403,408,409,414
Černík 321
Černov, Ivan N. 258,299,307
Černý 26,95,105,106
Černý, Dobroslav 58
Černý, Karel **226**,249,270,300

Černý, Miroslav Kamil 190
Černý, Oldřich 270,271
Černý, Václav 102,103,104,126,127
Černych 296
Čeřovský, Miloš 57
Čížek 21
Čížek, Karel 63
Čuřík, Eduard 44

D

Daněk 32
David, Jaroslav 18–20,35,37,49,51,53,54,167
David, Pavol 274
Daxner, Igor 88,181
Dédourek, Jan 104
Demandt, Alexander 385
Deml 158
Dimitrov, Georgi 176,198
Dlouhý, J. 150
Dlouhý, Jaroslav 110,167
Dobrovolný 39
Dohnálková, Drahomíra 20,26,35–37,40,43,47,48,50–
53, 90,96,184,185
Dolanský, Jaromír 208,214,220,228,246,249,257,265,
275,278,327
Doležal 69
Doležalová, Aloisie 44,52
Dolřhal 20,53,94
Dosoudil, František 114,188
Dostálek, Jan 300
Doubek, Bohumil
85,121,122,237,238,251,254,255,259–
262,267,274,277,280,289,298,301,302,303–308,312,
317,319,328,332
Doušek, František 260
Dressler, Alfréd 71,105,110,352,356,357,403,408,414
Drgáč, Šimon 204,272,329
Drnec, Vladimír 204,205,272,329
Drtina, František 173
Drtina, Prokop 69,173
Dubček, Alexander 167,171
Dubová 35
Dufek 31
Dulles, Allan 263
Dulles, John F. 263
Dupont 304
Dušek, Jan 58,60,75
Dvořáček 38
Dvořák, Květoslav 351
Dvořáková, Eva 13,258,308,327,402,407,412
Dvořík 38
Dzodze, Koči 202,203,292
Đuriš, Július 219,243

E

Eichler, Emil 76,79,94
Einstein, Albert 217
Eliáš, Josef 385
Engel, František 343
Engelsmann, Ludvík 16,66,105

F

Fabinger, František 270,329
Fabšičová, Marta 11,15,53,336,387,400,405,410
Falt'an, Michal 231
Faltys (i Faltis), Alexandr 40,78,351
Feigl, Rudolf Egon 228,229,234
Feješ, Ján 81,85,101–104
Fiala, Jan 12,290,291,296,297,300,301,303,304,401,
407,412
Fico, Robert 385
Fidler, Jiří 386
Field, Herman 207,226,254,265,293,298
Field, Noel 183,207,226–231,234,254,265,278,293,298
Fieldová, Herta 207,265
Fierlinger, Zdeněk 268
Fischl, Otto 261,329
Fischlová, M. 331
Flajzar, Štěpán 167
Flegl, Vladimír 385
Florian 98
Florin 298
Frank, Josef 166,246,248,256–258,261,276,329
Franková, J. 331
Fraňk, Bohumír 30
Frejka, Jiří 286
Frejka, Ludvík 230,232,256,258,261,276,294,302
Frejková, E. 331
Fresl, Antonín 20,36,104
Frieda 329
Friedman 20,34,54
Frisch 30
Friš, Eduard 231,244,294
Frolík, Jan 8
Frýbert, Jaroslav 170
Fučík, Julius 324
Fučíková, Gusta 324
Fuchs, Vítězslav 230,250,251,272
Fulín, Jan 129

G

Gába 223
Gajda, Rudolf 137
Gajdoš, E. 329
Gajdziok 158
Galkin, Semjon N. 255,258,299,302,303,306–308
Gaz, Gordon 36
Gažík, Štefan 273,329
Gebauer, František 385
Gemeiner, Vojtech 80,104
Geminder, Bedřich 254,256,258,261,305,306,312
Gercen, Alexandr Ivanovič 48
Gerloch, Aleš 385
Gešo, Ladislav 274
Gheorghiu-Dej, Georghe 202
Glos, Josef 357,385
Goldmann, Josef 177,230,232,258,270,274,329
Goldstücker, Eduard 230,258,269,294,329
Gomulka, Wladyslaw 202,203,207,220,233,243,257,292
Gorbačov, Michail Sergejevič 229
Görner, Vladimír 275
Gottwald, Klement 20,42,69,110,173,174,204,207–209,
213–215,218,220,221,224–

226,228,230,232,233,235–
237,240,244,245,247,248,250,251,253–262,266,267,
270,274,276,278,281,289,291,293–296,302,303,306–
308,314,317,320,322,326,327
Graca, Bohuš 169
Gregor 329
Grňa, Josef 31
Gromov, Georgij 258,299,307
Grospič, František 16,102,103,104
Gurion, David Ben 194

H

Haase 329
Hahn, Alfréd 20,41,42,44,53
Hajdů, K. 331
Hajdů, Vavro **230**,261
Hájek, Bedřich 26,27,32,52,**230**,252,272
Hájek, K. 31
Hájek, Vladimír 44
Hamák, Václav 104
Hamala, Ferdinand 44
Hanák, Vilém 20,38,50,53,82
Handl, Josef 20,46,50,52
Hanzlík, František 385
Hartych, Rudolf 16
Harus, Jan 240
Hasman 78
Hašek, Antonín 277
Hašková, Líza 330
Haškovec, Vladimír **270**,329
Havelka, Antonín 20,42,44,45,47,63,72,110,114,188
Havlíková, Lubomíra 387
Havlín, Bohumil 32,**37**,38,41,46,53,96
Havránek, Václav 343
Hazucha 32
Hejl, Vilém 18,37,42,217,385
Hejzlar 329
Hendrych, Jiří **257**
Heráf, Otakar 105,109,**186**
Herzánová 44,45
Hitler, Adolf 214,265
Hladký, Ladislav 387
Hladký, Milan 170
Hlavačka, Ludvík **51**
Hlavsa, Petr 385,386
Hloža, J. 328,330
Hložková, Věra 238,239,243
Hodinová-Spurná, Anežka **228**,230,231
Hodža, Enver 202
Hoffman, Leopold 88,170,**269**,329,351
Holátko, Bohumil 270,**271**
Holdoš, Ladislav **245**,274,294
Holková, Františka 38
Holub 368,370,372,373,376
Holvek, Bořivoj 253,280,281
Holý, I. 329
Homola, Oleg **222**
Honzl, Jiří 286
Hora, Jaroslav 114,**241**,280,305
Horáček 22
Horáková, Milada 42,93,120,133,134,138,141,142,217,
233,242,259,262,283,299
Horníček 129

Hornof 114
Hornánský, Jaroslav 20,25,26,28,34–36,40–44,47,48,51,
52,90,95,96,98,102–104,130,**177**,178,184
Horváth, Ivan **245**,274
Hošek, Jan 158
Hošek, Jiří **239**,280
Houf 24,36,52,53
Hovorka, František 81
Hozák, Josef 44
Hrabal, Rudolf 58,59,60
Hrnčířová, Alena 8
Hromádko, Otakar **272**
Hron, Pavel 167
Hruban, Zdeněk 58,110
Hrubý, Pavel 270,**271**
Hruška 310
Hřebejk, Jiří 385
Hřebík 26,32,36,46,47,50,51,96
Husák, Gustáv 169,171,**229**,231,239,244,245,266,268,
273,274,275,276,329
Hýl, Boh. 43,44

Ch

Chalupa, Vlastimil 76,77
Chlupová, Antonie 30
Chmela, Stanislav 90,91
Chruščov, Nikolaj Sergejevič 233,236,256,263,**264**–266,
291,305
Churaň, Milan 385
Churý 30

I

Infner, Štefan 170
Innemann, Květoslav 166,167,310,321
Ivanov 291

J

Jagoda, Genrich Grigorjevič 276
Jančík, Vojtěch **272**,329
Janda, František 110
Janošík, Antonín 184
Janoušek, Karel **107**
Janoušek, Pravoslav (Jaroslav) 280,291,298,300
Janovská, Jarmila 222
Jaroš, Miroslav 20
Jarošová, V. 227
Jech, Karel 220,385
Jelčík, L. 329
Jelínek 329
Jesíkov, Boris S. 255,258,299,301,303–308
Jež, Jaroslav 44
Ježov, Nikolaj 263
Ježová, Milada 44
Jičínský, Jaroslav **270**,274,329
Jilemnický, Peter 244
Jochman 51
Júna (i Juna), Stanislav 17,65,69,79,80,178,179,315,351
Junek, Václav 95
Juříček, Helmut 39

K

- Kabát, Jaroslav 107,351
 Kaczmark, Czeslav 201
 Kačírková, Marie 31
 Kádár, János 207
 Kadlec, Václav 110
 Kadlecová, Marie 38
 Kadlecová, Věra 38
 Kafka, Franz 230
 Kalandra, Závěš 217,238
 Kalinová, L. 215
 Kalná, Gabriela 38
 Kantor, Ladislav 44
 Kaplan, Karel 170,385
 Kapoun, Josef 222,240,248,249
 Kapustin, Jakov Fjodorovič 263
 Kašík 174
 Kašpar, Karel 114,188
 Kavan, Pavel 268
 Kebort, Vladimír 68
 Kempný, Josef 171
 Kennan, George 192
 Kennedy, John Fitzgerald 192,263
 Kepka, Josef 158
 Keppert, Andrej 254,280,281,300,301,304
 Kevič, Šefik (Stefan) 134,142
 Kindlová 47
 Kisch, Egon Ervín 224
 Kladiva, Jaroslav 169
 Klapálek, Karel 204,205,329
 Klapka, Vladimír 386
 Kleinová, Dora 265
 Klícha, Bohumil 241,280
 Klinger, Evžen 234,238
 Klír, Miroslav 169
 Klokoč 274
 Klos, J. 261
 Klos, Karel 18,26,28,32,36,46,47,50,52,65–67,69–71,
 75,81,86,90,91,93,94,96,99,105–111,114,115,131,
 144,166–168,174,179,183–186,189,352,356,357,383,
 403,408,413,414
 Kloss, Milan 105,356
 Kloubek, Václav 343
 Klusáková, Jana 386
 Knap 33
 Kobík, Jaroslav 307
 Kocourek, Václav 36
 Köhler, Bruno 240,241,244,246–249,251,261,265,268,
 269,312,322,330,331
 Kohnová-Gláznerová, Alice 227,229,234
 Kohoutek, Vladimír 303,315
 Kokeš, Jaroslav 75
 Kolaja, Miloslav 85,121,122,308
 Kolder, Drahomír 18,167–169,171,173,190,202,226,
 401,406,412
 Kollár, František J. 274
 Kolman 330
 Kolman, Arnošt 220,221
 Koňarik, Jan 8
 Koněv, Ivan Stěpanovič 263
 Königová, Anna 26
 Konrád 70
 Kontler, László 386
 Kopecký, Čeněk 30
 Kopecký, Václav 214,219,220,225,238,244,251,255,
 260,261,265,268,271,275,278,327
 Kopold, Bedřich 250,253,272,329
 Kopoldová, Jiřina 330
 Kopřiva, Ladislav 17,71,75,84,167,183,188,222,223,
 230,236,239–241,243,245,247,249,251,254–258,278,
 280–282,294–296,299–307,312,313,316,325,327
 Koranda, František 386
 Korbuly, Pavel 104
 Kořínek 158
 Kosta, Oskar 234,265
 Kostov, Trajčo 176,202,203,248,260,292,296
 Košťál, Karel 166,254–256,262,298,302,303
 Kotál, Jindřich 328
 Kotál, Pavel 76
 Kotasová 42
 Kořátko, Vladimír 58
 Kotík, Rudolf 78
 Koucký, Vladimír 169,249,261
 Koudelka, František 385
 Koukal 28
 Kovář, František 30
 Kovář, Jan 30
 Kovář, Josef 30
 Kovářová, Antonie 30
 Kovářová, Antonie, ml. 30
 Kožoušek, Stanislav 18,20,53,55
 Krajčír, František 170
 Krajíček, František 35
 Krajina, Vladimír 76
 Král, Fraňo 244
 Král, Josef 234
 Králík, Květoslav 44
 Kratochvíl 376
 Kratochvíl, Antonín 386
 Krček 39
 Kredba, Josef 59
 Kreibich, Karel 267,268
 Krejčí 26,46,51,52
 Kremer, Fritz 254
 Kremla, Jaroslav 64
 Kremlička 127
 Kremličková, Ladislava 8
 Kriško 80
 Kroček, Lumír 71
 Kroupa, Vl. 249
 Krupauer, Jaroslav 60
 Křepela, Jan 126
 Křivka, František 39,77
 Křivka, Petr 32,39,77,79,94
 Křivský 158
 Kubeš, Vladimír 42
 Kučera, Josef 59,60
 Kudrna, Karel 110–112,114,188
 Kukla, Miloslav 300
 Kunc 65
 Kunc, Bedřich 30
 Kunštátová, Miroslava 166,167
 Kutílek 110
 Kutlvašr, Karel 29,63,105,106
 Kuzněcov, Alexej Alexandrovič 263
 Kvapil 330
 Kvasnica, Emil 38

Kýr, Aleš 386

L

Lacina, Alois 95
Landa, Mikuláš **251**,272,273
Landovský, Karel 93
Langermayer 75
Langmayer 39
Lapčík, Jan 36,90,185
Laštovice, Oldřich 59
Laštovička, Bohuslav 167,169,230
Lazutin, Pjotr Georgijevič 263
Leflerová, H. 167
Lehký, J. 332
Lenárt, Jozef 167,169
Lenc, V. 328
Lenert 273
Lenhard, Rudolf 44,52,184,185
Lenin, Vladimír Iljič 48,64,214,325
Leskovjan, Josef 44
Lešanovský, Karel 386
Letec, František 39
Letec, Václav 39
Levit 108
Lewinter, Matyáš 274
Lichačov 233,235–237,239,247,294–296,298,299,
301,303
Lichnovský, M. 237
Linda, Václav 41,127,129
Linhart, Josef 81,239
Liška, Jiří 110
Liška, Otakar 21,26,219,386
Lišková, Antonie 104
Litera, Bohuslav 387
Litera, Josef 37,166,310
Lomič 158
Lomský, Bohumír 13,336,337,402,413
Lomský, Hanuš **250**,251,272,273
London, Artur **231**,253,255,261,276,294
Londonová, Lisa R. 331
Lorek, Ladislav 69
Louwers 110
Löbl, Eugen **224**,230,234,239,243,244,253,261,276,
291,294
Löblová, E. 234,331
Lúčan, Matej 169
Lukšan, Vratislav 296
Lulčev, Kosta 202
Luňák, Petr 386
Luža, Vojtěch 31

M

Macek, Josef 169
Mádr, Oto 158
Mach, Bohuslav 34,42,43,95
Machač, Jaromír 343
Machalka, Augustin 133,136,138,141,142
Machas 234
Machát 32
Machát, František 60
Machov, Saša **286**
Maišaidr, Petr 8

Majer, Karel 302
Majling, Pavel 167
Majorová, Jarmila 59
Makarov 233,235,237,247,294–296,298,299,301,303
Málek 331
Malenkov, Grigorij Maximilianovič **233**,263
Malý, Karel 386
Mamula, Miroslav 167
Mana, František 35,36,51,90,184,185
Maniu, Juliu **201**
Margolin, Jean-Louis 385
Margoliová-Kovályová, Heda 331
Margolius, Rudolf 175,**258**,261
Marina, Justinián 201
Markus, Karel 227,**228**,234
Marosán, György 202
Marshall, George C. 192
Martinů 82
Marx, Karel 174
Masaryk, Tomáš Garrigue 247,352
Masna 75
Máša, Karel 95
Mařha, František 286
Matuš, Josef 35,36,51,52,90,96,**185**
Matušínská, Ludmila 21
Mazura, Franciszka 233
Měchýř, J. 243
Melan 234
Melichar 274
Melichar, Tomáš 38
Meryn, Samuel 134
Metlička, Jan 105
Mezřický, Václav 58
Mičánek 51,52
Mihok 158
Michalička 274
Michoels, Solomon 195
Mikojan, Anastas Ivanovič **256**,257
Miková, Marie 170
Míkula 45,47
Mikulica 48
Milén, Ivo 249,**250**,270,300
Mindszenty, Józef von **201**
Minks, Josef 44
Minksová, Libuše 44
Mityska, Antonín 150
Mládek, Jan 20,53
Mlejnek 310
Molinek 42
Molnár 45
Montesquieu, Charles-Louis de Secondat 386
Moravec, Emanuel 137
Moravec, František 249
Morávek, Miloš 93,329
Morozov, Grigorij 258,299,307
Moškovič, Koloman 230,**239**,265,272,329
Motejl, Otakar 10,386
Moučka, Milan 114,115,**262**,272,274,298
Moulis, Vladislav 387
Mozola, Josef 253
Mrázek, Karel **107**
Mudra, Vladimír 280
Mühlstein, Miloš 81
Munk, Ervín 82,84,89

Musil, Jan 262
Mykiska, Antonín 20,24,28,29,31,34–36,41–43,45–55,
86,90,95,96,114,**177**,180,184,185,319,322

N

Nagy, Imre 265
Navrátil, František 81
Nebesář, J. 329
Nechanský, Jaromír 134
Nejedlý, Zdeněk 286
Nekvasil, M. 280
Nepomucký 331
Neuls, Jindřich 352,356,403,408,414
Nezval, Vítězslav 286
Nič, Oldřich 8
Niklíček, L. 243
Nosek, Václav 31,36,38,92,**209**,230–233,237,294–296,
330,331
Nosková, Alena 8
Nová, Lenka 234
Nováček, K. 32
Nováčková, Vlasta 32
Novák 302
Novák, František **271**,385
Novák, Jaroslav 104,122,**260**
Novák, Ladislav 343
Novák, Zdeněk 204,**205**,250,329
Novomeský, Ladislav 169,229,**239**,244,245,274
Novotný 36
Novotný, Antonín 166–169,190,214,219,221,**225**,242,
246,251,258,261,265–267,269,273,275,278,281,327,
329,330,331
Novotný, František 226,332
Novotný, Rudolf 81
Nový, Vilém **230**,232,234,239,243,244,276,277,294,
298,328
Nowak, Zenon 233

O

Oatis, W. 150
Ochab, Edward 207
Okáli, Daniel 244,**245**,274,329
Oliva 38
Ondráček, Zdeněk 20,40,41,42
Opasek, Jan Anastasius **27**
Opletal, Jan 24,27,29,30,32,52,53,90,185,322
Oren, Mordechai 270
Orenstein, Šimon 270
Oškerová 23
Otásek, P. 329
Otto, Ernest 298
Outrata, Eduard **269**,270,274,275,302
Ozimy, Štefan 167

P

Paczkowski, Andrzej 385,386
Paleček, Pavel 385
Pálffy, Gyorgy 203
Palouš, G. 329
Palová, Milada 44
Panné, Jean Louis 385

Papež, Oldřich **249**
Pastorek, Jaroslav 167
Pata 150
Patrașcanu, Lucrețiu **202**,203
Pauk 129
Pavel, Josef 31,38,92,**237**,249,250,272,275,300,343
Pavelka, Emil 20,32,45,47,53,89,90,101–104,**184**,
185,322
Pavlíček, Václav 386
Pavlík, Gejza **227**–232,234,238,239,278,293,298
Pavlík, Josef 110,351
Pavlíková, Charlotta 227–231,234
Pavlov, Ivan P. 270
Pečenka, Marek 386
Pechník, Oldřich **249**
Pelhřimovský, Eduard 16,181,320
Pelikán, Jan 387
Pelikán, Jiří 386
Pelnář 101,104
Petkov, Dimitri **201**
Petkov, Nikola 201
Petr 95
Petrželka 357
Pětuchov 299
Pfeiferová, Karla 248
Piak, Antonín 20,37,41,79,96
Pich-Tůma, Miroslav 270,291,298
Píka, Heliodor 108
Piller, Jan 32,42,169,170,171,190,257,271,333,385,387,
401,402,407,412
Pimpara, Adolf **238**
Pirjevec, Jože 386
Piško, Ján 95
Pitra, František 343
Pivcová, Zuzana 8
Placák, V. 78
Plaček, Štěpán 75,**226**,280,291,297,298
Planer, Petr 239,312,329
Plechanová, Běla 386
Plocek, Alfréd 150
Pluhař, Ladislav 270,**271**
Plundr, Otakar 386
Podsedník, Josef 25,**26**,28,42,43,47,95
Pohl, Otakar 90
Pokora, Rudolf 20,49
Pokorný, Bedřich 270,292,300
Polák, Ervín **230**,250,251,272
Polák, Josef 20,35,42,53,77,95
Polomský, Josef 93
Poničan, Ján 244,245
Popek 26
Popelík, Miroslav 58
Popkov, Pjotr Sergejevič 263
Pospíšil 149
Pospíšil, Jan 385
Pospíšil, Jar. 385
Prášek, Josef 16,37,89,**181**,320
Prášil 30
Pravda 78
Pražák 108
Prečan, Leopold 27
Prchal, Antonín 247,254,**260**,261,267,280,304,305
Prchala, Lev 78
Prchlík, Václav 167,336

Procházka, František 31,32,312
Procházka, Karel 29
Procházka, Rudolf 38,249
Procházka, Vlastimil 39
Příbylová, Anna 110,351
Ptáček, Adolf 82
Pujman, Petr 91
Pujmanová, Marie 91
Pytlíček 41,42,44

R

Rada 329
Radkiewicz, Stanisław **233**,293
Radoň 49,85
Radosta, Petr 386
Rafajová, Irena 44
Rais, Štefan 17,18,36,71,75,84,85,121,122,166–
168,**174**,
183,188,189,231,260,261,273,327,328,329,386
Rajk, László **176**,195,202,203,207,226,227,229,232–
235,237,238,241–245,247,248,265,278,292–296,
298,299
Rákosi, Matyás 176,**207**,226,232,265,293,294
Rákosník, Oldřich 170
Rankovič, Aleksandar 305
Rašl 329
Rázek, Adolf 8,190,289,310,333,352,366,377,386,403,
409,414
Redlich 30
Reicin, Bedřich 13,31,38,92,**218**,261,276,336,339,402,
408,413
Reicinová, J. 331
Reichová, Lea 47,51
Reiman, Milan **234**
Reiman, Pavel 257
Richter, Hugo (i Richtr) 26,32,51,63,65,66,69,82,88,89,
102,104–106,108–110,112,113,168,174,**175**,176,178,
181,183,187,189,320
Rilke, Rainer Maria 230
Ripka, Hubert 76,141
Ritt, Rugero 16,127,181,320
Ritter, Zdeněk 24,30,185
Robotka, František 31
Robotka, František ml. 31
Robotka, Josef 31,32,**46**
Robotková, Helena 31
Robotková, Marie 31
Rockefeller 304
Roček, Václav **251**,253,280
Rodionov, Michail Ivanovič 263
Roosevelt, Franklin Delano 193
Rostock, Max Heinrich 150
Rotschild 304
Rousseau, Jean-Jacques 386
Roušar, František **271**
Rózanski, Józef **232**
Rozsypal 357
Rubeš 357
Rudinger, Zdeněk 274
Rudolf, Jiří 343
Rudý, Vojtěch 126,178
Rumíšek, Tomáš 75,76
Russell, Bertrand A. W. 217

Růžička, J. 79,351
Růžička, Oldřich 240
Ryba 329
Rychetský, Josef 59
Rychlík, Jan 386
Rypel, Jiří 170
Ryšánek, František **223**

Ř

Řáda, Jiří 34,36,37,96
Řehák, Jan 16,127,181,320

S

Sabolčík, Michal 169
Sadil, Karel 110,111
Sadloň 158
Salga, Jiří **269**,331
Samec 280
Samek, Jan 167
Sanatescu, Constantin 202
Sázavský 32,33,41,42,47,49
Sedláček, František 78,110
Sedlák 31
Sedlák, Václav 114,188,302
Sedláková, Eva 8
Sedláková, Marie 170
Schelleová, Ilona 387
Scheuer, Ervín 20,48,49,86
Scheybal, Jaroslav 28
Schneibergová, Helena 31
Schramm, Augustin 185
Schwartz, Karel 226
Sifmana 48
Simone, André **224**,258,261,262,267,276
Simonová, L. 331
Sinkule 174
Sirácký, A. 245
Sivák, Florián 386
Skála, Ivan 169
Skarba, Imrich 104
Skrbenský, Lev 27
Slabík, Antonín 30,32,44,52
Sládek, Zdeněk 387
Sládková-Synková, Hedvika **238**,239,249
Sláma, Cyril 29
Sláma, Věroslav 29
Slánská, Anna 330
Slánská, Josefa 330,331
Slánský, Richard 175,231,**258**,294,331
Slánský, Rudolf 12,16,36,38,85,92,110,119–122,156,
158,165–168,183,190,195,202,204,206,**213**–215,218,
220–226,230,231,233–235,237,238,240,241,243–
245, 247–262,265,267–270,272–
274,276,277,280,289–291,293,294,296,299,303,304–
310,312,314,316,317, 322,327–
330,336,401,402,406,407,411,412
Slavická, Marie 44
Smida 331
Smirnov, K. I. 299
Smola, Bohumil 239,253,280
Srnkovská, Božena 268
Srnkovský, Josef **225**,249,268,274,275,276,277

Snítíl, Zdeněk 13,327,387,402,407,412
 Solnař, Jiří 16
 Sommer, Josef **108**
 Soukup, Jaromír 356
 Soukup, Ladislav 387
 Sova 249,329
 Spurná-Hodinová, Anežka 294
 Spurný, Jindřich **231**
 Stalin, Josif Vissarionovič 22,168,193,195–199,204–
 207,214,215,220,233,235,247,254–258,262–265,276,
 278,289,291,292,295,304,306,307,318,387
 Stavinoha, Josef **223**,239,268,277
 Stavinohová, Jaruška 387
 Stefan, I. 201
 Stojan, Antonín Cyril 27
 Stránský, Jaroslav 137
 Strechaj, Rudolf 274
 Stroka, Stanislav 59
 Strouhal, Jiří 72
 Struska, Vladimír 22
 Střída, Karel 110
 Stýblo, František 167,**260**
 Suchomel, Ladislav 38
 Sviták, Augustin 104,108
 Svitavský, Karel 38,46
 Svoboda, Jiří 300,304
 Svoboda, Ludvík 204,205,**266**
 Swiatlo, Józef **232**,233
 Sýkora, Miroslav 93
 Synková, Heda 298,303
 Syrovátková-Palečková, M. 246
 Szakasits, Árpád 202
 Szalai, Andás 195
 Szántó, Ladislav 244
 Szönyi, Tibor 195,**229**
 Szücs, Jenő 229,232,293

Š

Šalgovič, Viliam 169,171
 Šamalík, František 314,325
 Ščerbakov, Alexandr 195
 Šebestík 31
 Šeda, Alois 32,46
 Šeda, Milan 32
 Šedivý, František 387
 Šefránek 243,375
 Šesták, Miroslav 387
 Šimáček 122
 Šimák, Jaroslav 385
 Šimánková, Alena 3,8,11,400,405,410
 Šimeček 122
 Šimek, Jan 169
 Šimo, Josef 73
 Šimůnek 302
 Šindelář 356
 Široký, Viliam **213**,214,219,228,239,240,243–245,253,
 261,265,273,275,278,327
 Širůčka, Josef 336,343
 Šiška, Miroslav 387
 Škoda, Václav 167,186,275,327
 Škrlant, F. 222,239
 Škrlant, V. 266

Šling, Otto 25,26,28,32,35–37,42,43,47,51,52,54,94–96,
225,231,238,245–254,256,261,262,267,273,276,278,
 294,299,301,302,305,312,317,318,329
 Šlingová, Mariam (Marie) 331
 Šlingová, V. 267
 Šlosar, Vladimír 8
 Šmíd 75
 Šmidke, Karol 229,**239**,244
 Šmolík, Jaroslav 343
 Šmolka, Kurt 300
 Šmolka, Vladimír 270,300
 Šonka, Rudolf 300,304
 Šonský 150
 Šrámek, Josef 81
 Šrobár, Vavro 239
 Štábrová, Marie 44
 Šťastný, Zdeněk 75
 Štefka, Jan 44
 Šteiner-Veselý, Karel 31
 Štella, Jiří 260
 Štěpán, Jaroslav 63,65,351
 Štěpán, Lubomír 23,25,29,34,37,40,49,58,60
 Štork, Josef 32
 Štrbák, Karel 44
 Štrbáková 47,51
 Štrougal, Lubomír 167
 Šubrt 239
 Šváb, Karel 31,36,38,71,92,167,**183**,222,223,227,230,
 232,234,235,237,238,239,241,244,247,250,253,254,
 255,261,262,276,278,280,293–295,297,298,300–303,
 316,317
 Švábová, N. 331
 Švach, Eduard 166,167,**272**,273,310
 Švankmajer, Milan 387
 Švermová, Marie **220**,223,230,231,245,249,250–253,
 268,272,273,275,278,305,317,318,329,363
 Švestka, Oldřich 171

T

Tannenbaum, Alexandr **222**,223
 Taufer 331
 Taussigová, Jarmila **222**,223,240,241,248,249,252,258,
 272,273,275,276,300,305
 Teed, Peter 387
 Tejchman, Miroslav 387
 Tesařík 329
 Tichý 77
 Tito-Broz, Josip 134,136,142,176,199,202,207,232,
 268,305
 Tolar, Jan 114,115
 Tomek, Prokop 387
 Tomeš, Josef 387
 Tomiška 85
 Tomšík 25
 Tondl, Jan 343
 Toufar, Josef 271
 Trávník, Gerhard 41
 Treptow, Kurt W. 387
 Trnka 43
 Trnka, Jan 351
 Trudák, Karel 104,260
 Truman, Harry Spencer 192,**193**
 Tureček, Jaroslav 36,52

U

Uher, Jindřich 170
Uhlíř, Jaroslav 343
Ulbricht, Walter 264
Ungár, Arnošt 230,238
Urválek, Josef 121,122,167,168,**259**,273,307,308,
320,321
Urx, Eduard 244

V

Vala, Alois 38
Valášek, O. 270,329
Valeš, Oskar **250**,270,300
Vališ, Zdeněk 11,15,20,336,387,400,405,410
Valo, Josef 169,231
Vaněček, Stanislav 386
Vaněk, Alois 44
Vaněk, Jan 16,105–111,181
Vaš, Karel 105–107,109,351
Vašata, Adolf 126
Vašátko, Alois 107
Vašíček, Antonín 59
Vaško, Václav 387
Vašuta, Cyril 44
Vašutová, Božena 44
Vávra-Stařík, Josef 43,52,184
Veber, Václav 385,387
Vecker, Miloslav **249**
Veselá, Vlasta 228,229,234,238
Veselý, Jindřich 92,**227**,228,230,232,235,237,
280,289,291,293,294–296,298–300
Veselý, Karel 39
Vieska, Juraj 89,110–112,386
Virkner, Patrik 8,173,190
Vlk, Václav 177,**270**,271,321,329
Vohryzka-Konopa, František Josef 387
Vojtaššák, Ján 150
Vokál, Jaroslav 18,20,50,53,55
Volbracht 329
Volf, Heřman 126
Vomáčka 158
Vondráček, Josef 238,253
Vorel 261
Vorel, Jaroslav 3,8,11–13,60,123,156,165,173,190,326,
336,350,379,400,401,405,406,410,411
Voska, Emanuel Viktor **247**,248
Vošahlík, Miloslav 66,105,351
Votočková, Zdena 8
Vozněsenskiĭ, Nikolaj Alexejevič 263
Vrba, Jaromír 43,44,46,47,50,51
Vyhnánek, Rudolf 385
Vykoukal, Jiří 387
Vyšinskij, Andrej Januarjevič 22,41,48,313,314
Vyškovský 31,36

W

Wágner, Evžen 79
Werfel, Franz 230
Werth, Nicolas 385
Wetzler, Oskar 250
Wiesner 332
Wilson, Thomas W. 247
Wolker, Jiří 286
Wyszyński, Stefan **201**

Z

Zahajský, Alois 249
Zajíc, Milan 95
Zajíček, František 31,32
Záluský, Jaroslav 69,70
Zambrowski, Roman **233**
Zápotocký, Antonín 15,69,**208**,213,214,220,225,226,
241,245,253,255–257,259,260,265–269,271,275,
278,284,306,327
Zářecký, Pavel 12,305,310,311,402,407,412
Zavadilová, Anežka 231
Zavázalová, Z. 246
Závodská, Helena 271
Závodský, Osvald 31,36,38,71,167,175,**183**,241,250,
253,270,271,280,300,329
Zawadzki, Aleksander 207
Zbavitel, Gustav 95
Zbraněk 36
Zela, Stanislav **27**,133,136,138,141,142
Zelenka, Jan 300
Zemanová-Mazalová, J. A. 387
Zenkl, Petr 76,141
Ziegler, Bohumír (i Bohumil) 16,17,26,29,32,34,37,46,
47,51,52,63–67, 69,70–73,78–80,82,84,85,88,89,94,
105,106,109–115, 168,**174**,176–178,181,183,184,
187,189,315,320, 401,406
Zilliacus, Koni **268**
Zítek, Rudolf 110,112,351
Zmrhal, A. 231
Zoubek, Vladimír 385
Zoulík, František 387
Zupka, František 231

Ž

Žaloudek, Karel 387
Žalud, Antonín 158
Žaludová 234
Žárský, Zdeněk 32
Ždanov, Andrej Alexandrovič 195,263
Žigo, Jiří 93
Žingor, Viliam 134,142
Životský, J. 328
Žižková, Viera 8

Resumé

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu (ÚDV) vydává Sešit 8, který je první částí z tematického cyklu věnovaného justici komunistického Československa, s názvem: „Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech, Díl I“.

Kolektiv autorů pod vedením pracovníka ÚDV Mgr. Jaroslava Vorla a archivářky Státního ústředního archivu (SÚA) v Praze PhDr. Aleny Šimánkové shromáždil materiály dokumentující vědomé bezprávi a cílevědomé porušování zákonitosti československou justicí v tomto období. V prvním dílu jsou obsaženy tyto materiály:

Příspěvek historiků Marty Fabšičové a Zdeňka Valíše „Státní prokuratura a Státní soud v dokumentech“ popisuje vznik těchto institucí a jejich působnost, složení Státní prokuratury podle jednotlivých oddělení a vysvětluje stručně, ale přehledně systém fungování tzv. kabinetní justice, který se vytvořil v letech 1948–1953. Tento systém umožnil, aby se (slovy dokumentu) „zásadní vliv na rozhodovací pravomoc soudů [...] včetně přísného schvalovacího systému a stanoviska k trestům“ soustředil v rukou komunistických ministrů spravedlnosti. V této době došlo také k zásadnímu omezení práva obhajoby, prokuratura měla oproti soudu výsadní postavení, byla odstraněna kontrola justičních orgánů nad vyšetřováním. Přestože většina odpovědných pracovníků justice svůj podíl na zločinech z konce 40. a počátku 50. let později popírala (a dosud popírá), dochované archivní materiály jejich tvrzení naprosto jednoznačně vyvracejí. Jedním z nich je zde publikovaný „Záznam diskuse z prvního aktivu závodní organizace KSČ referentů Státního soudu a Státní prokuratury, oddělení Brno“ z 5. 12. 1950 (dokument 1).

Rozsáhlá zpráva „Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti čs. prokuratury“ (dokument 2) je výsledkem práce tzv. Bayerovy komise, čili dokumentační komise pro území České republiky zřízené dodatečným příkazem generálního prokurátora č. 41 ze dne 12. 2. 1969 díky relativně příznivým podmínkám vytvořeným obdobím tzv. Pražského jara. Materiál podrobně rozebírá přístup především Státní prokuratury k projednávaným trestním kauzám, všímá si zavedení principu tzv. notoriety v československém soudnictví, vyslovuje se podrobně k deformaci procesních norem, ke zrušení instance vyšetřujících soudců a podstatnému růstu pravomocí StB. Celá Státní prokuratura prováděla jednou za čtrnáct dní společné pracovní konference se Státním soudem a jednou za dva měsíce byly konány společné pracovní konference přímo na Ministerstvu spravedlnosti. Takto zavedený tuhý centralismus ve státně-prokurátorské agendě byl dovršen přísnou zprávovou a schvalující povinností, vztahující se až na výjimky téměř na všechna meritorní rozhodnutí a předpokládané tresty. Touto přísnou povinností byla Státní prokuratura vázána až do 22. 2. 1950, kdy řídicí pravomoc převzala Generální prokuratura; ovšem ve velkých trestních věcech (zejména v případech trestů smrti) si Ministerstvo spravedlnosti ponechalo rozhodování o postupu i nadále. Pro justiční orgány bylo tedy závazné to, co dostaly ze svého ministerstva.

Dokument 3, „Návrh Ministerstva spravedlnosti na jmenování u Státního soudu a Státní prokuratury v Praze“ z 9. 10. 1948, je návrhem na jmenování prezidenta Státního soudu, státního prokurátora a jejich spolupracovníků, včetně stručné charakteristiky jejich dosavadní činnosti. Jak je v materiálu uvedeno, všichni navrhovaní byli „státně i národně spolehliví a o jejich kladném poměru k lidově demokratickému zřízení není pochybností“.

Dalším dokumentem (4) je „Zápis o poradě o činnosti Státního soudu a Státní prokuratury“ ze dne 7. 3. 1949, jejíž tématem bylo „zhodnocení činnosti Státní prokuratury a Státního soudu od doby působnosti zákonů 231/1948 Sb. a 232/1948 Sb.“ (tj. zákona na ochranu lidově demokratické republiky a zákona o Státním soudu). Důvodem svolání porady bylo „zjistiti přesně stanovisko k průběhu věci u Státního soudu a Státní prokuratury se zřetelem na stav agendy, personální, technické a organizační vybavení“.

„Zápis o gremiální poradě referentů Státní prokuratury“ ze dne 18. 3. 1950 (dokument 5) je dokladem zájmu činitelů Státní prokuratury o co nejužší spolupráci s StB. Podle státního prokurátora Bohumíra Zieglera „spolupráce s StB musí být intenzivnější než dosud. Referenti budou posuzováni podle toho, jak věc dořešili ve spolupráci s StB a politickými činiteli“.

V dokumentu 6, kterým je „Zápis o poradě na Státní prokuratuře v Praze o zahájení činnosti zvláštních oddělení Státní prokuratury při státněbezpečnostních úřadech“ konané dne 22. 10. 1951 a řízené státním prokurátorem Zieglerem, byly projednány organizační záležitosti pro zvláštní oddělení Státní prokuratury, určená pro bezprostřední styk s orgány StB a zřízená v Praze, Brně a Bratislavě.

Dokument 7, jímž je „Instruktační pomůcka k přenesení agendy státněprokurátorské na krajské prokuratury“ ze dne 9. 10. 1952, podává informace o tom, jakým způsobem bude postupováno po zrušení Státní prokuratury. Dnem 1. 11. 1952 měla být fakticky působnost státního prokurátora přenesena na krajské prokuratury a státněprokurátorská agenda měla být vyřizována krajskými prokuraturami, které měly za tím účelem navázat co nejužší styk s orgány StB. O své činnosti měly krajské prokuratury podrobně informovat Generální prokuraturu.

Dokument 8 osvětluje slovy tehdejšího náměstka generálního prokurátora V. Aleše systém prokurátorské činnosti v době před procesem s generálním tajemníkem KSČ R. Slánským a „vysvětluje“ následný samotný monstrproces se skupinou Slánský a spol. Přestože historik musí k tomuto pramenu přistupovat velice kriticky, dokresluje i tento dokument obraz činnosti tehdejší Státní prokuratury.

Pasáž věnovaná Státnímu soudu a Státní prokuratuře v letech 1949–1952 je doplněna zprávami a grafy dokumentujícími činnost těchto institucí (dokumenty 9–12). Komentář J. Vorla o práci několika rehabilitačních komisí KSČ vysvětluje jejich postavení, zaměření a fungování. Vždy šlo o komise založené a řízené komunisty, z komunistů složené a jimi kontrolované, zabývající se téměř výhradně bezprávním spáchaným na členech KSČ. Na komentář navazují dva dokumenty, výsledek práce těchto komunistických komisí.

Nejprve je to „Zpráva o činnosti justičních orgánů v období politických procesů“, výsledek práce tzv. Kolderovy rehabilitační komise ÚV KSČ z dubna 1963 (dokument 13). Přestože závěry této komise byly zcela tendenční a naprosto poplatné marxistické filosofii, je samotná zpráva zajímavým dokumentem své doby.

Totéž se dá říci i o dalším dokumentu: závěrečné zprávě tzv. Pillerovy komise, výsledku činnosti rehabilitační komise ÚV KSČ vedené tehdejším tajemníkem středočeského krajského výboru KSČ Janem Pillerem (dokument 14). Materiál, který většina jeho autorů (včetně Pillera) odmítla po okupaci Československa v srpnu 1968 podepsat a který dnešním čtenářům žijícím v systému blízkém se standardní demokracií může připadat jako relikvium komunistické minulosti tohoto státu, je dokladem způsobu myšlení komunistických funkcionářů té doby. Z důvodu značného rozsahu této zprávy uvádíme v publikaci pouze její první část.

Práce J. Fialy „Úloha sovětských poradců v čs. bezpečnosti při přípravě a provedení politických procesů v letech 1949–1954“ (dokument 15) z prosince 1968, která je jedním

z dalších materiálů zpracovaných členy tzv. Pillerovy komise, se zabývá činností sovětských poradců v Československu po roce 1945 a jejich úlohou při řízení československé bezpečnosti. Poměrně velký prostor je věnován i přípravě a vyšetřování skupiny R. Slánského. Podle autora přišli poradci do Československa „nikoliv na základě potřeby a na skutečnou žádost československých stranických a státních činitelů, nýbrž na popud a nátlak zvnějšku. Stalo se tak v souvislosti s roztržkou mezi Sovětským svazem a Jugoslávií, se snahou zlikvidovat koncepci specifické cesty k socialismu a s přípravou politických procesů, které následovaly“.

Práce P. Zářeckého „Moc, právo a procesy“ z prosince 1968 (dokument 16) je pokusem o teoretickou analýzu systému, který vedl k přípravě a provedení politických procesů v komunistickém Československu na konci 40. a v první polovině 50. let. Jeho snahou je postihnout činnost celého tohoto mechanismu od zatčení až k vynesení rozhodnutí soudem. Materiál je poznamenán atmosférou doby svého vzniku a úzkým třídním marxistickým pohledem autora, který z něj (ostatně jako i z dalších prací členů Pillerovy komise) evidentně vystupuje.

„Odpovědnost politického sekretariátu ÚV KSČ za politické procesy počátkem 50. let“, práce autorů E. Dvořákové a Z. Snítily (dokument 17), popisuje činnost tohoto politického orgánu během jeho působení v letech 1951–1954. Všímá si jeho složení, významu a míry odpovědnosti v systému fungování mašinerie na výrobu politických procesů. Podle tohoto dokumentu odsouhlasil politický sekretariát ÚV KSČ za dobu svého trvání 148 rozsudků trestu smrti pro politické delikty! Určoval, zda má jít o veřejné či neveřejné soudní líčení, zda má být přenášeno rozhlasem, jeho výsledek publikován a podobně. V některých případech měnil tento orgán soudní rozhodnutí, projednával též předkládané žádosti o milost (autoři si všímají některých konkrétních případů). V dalších případech projednával sekretariát také provedení masových akcí, například v červenci 1951 vystěhování rodin z Babic, povolávání „nespolehlivých občanů“ do armády, v říjnu téhož roku vystěhování 800 rodin z Brna a podobně. Zásahy politického sekretariátu ÚV KSČ do kompetence justice a policie postihly tisíce rodin občanů Československé republiky.

Dokument 18, „Odpovědnost justice“, u něhož není uvedeno jméno autora ani datum vyhotovení, se zabývá odpovědností československé justice v období politických procesů. Podle tohoto materiálu nese justice ještě větší odpovědnost za revizi procesů, kterou opět prováděla „kabinetním způsobem“, přestože nejvyšší funkcionáři v justici „věděli o konstrukci procesů, jakož i o těch, kteří se na nezákonnostech podíleli, a neučinili nic, aby dali průchod právu, ačkoliv to náleží k jejich hlavnímu úkolu“.

Ve zprávě Ministerstva národní obrany o dosavadní činnosti v otázkách rehabilitace na úseku armády (dokument 19), zabývající se postihem bývalých vojáků z povolání a záložních důstojníků z let 1949–1953 a předloženou 26. 1. 1965 tehdejším ministrem národní obrany arm. gen. B. Lomským schůzi předsednictva ÚV KSČ, jsou rozebrány kroky, které byly učiněny k nápravě této situace. Podle ní byly vytvořeny dvě komise: první projednávala případy generálů a spolupracovníků bývalého náměstka ministra národní obrany pro věci kádrové B. Reicina, druhá projednávala všechny ostatní případy. Vzhledem k jejich velkému množství pracovaly komise ve spolupráci s vedoucími funkcionáři krajských vojenských správ a orgány KSČ. Podle tohoto materiálu bylo „v rámci všech krajských vojenských správ prozkoumáno více než 4000 osobních dokladů. Podrobně bylo prozkoumáno 432 případů a 89 žádostí“. Byl to však jen pouhý zlomek případů perzekuovaných vojáků z projednávaného období.

Komunistická strana Československa si po uchopení moci ve státě velice rychle vytvořila mocenský monopol ve všech oblastech politického a veřejného života, což se samozřejmě promítlo i v oblasti justice. Ministerstvo spravedlnosti si vyhradilo určovat, které informace a v jakém rozsahu mohou být poskytnuty sdělovacím prostředkům. Jedním z důkazů je doku-

ment 20, oběžník ze dne 15. 2. 1949, kterým si ministr spravedlnosti vyhrazuje právo dávat do tisku zprávy o věcech projednávaných u Státního soudu a Státní prokuratury.

Dokument 21, „Vnitřní členění a jednací řád Ministerstva spravedlnosti“, je dalším dokladem podřízenosti soudní moci KSČ. Všechny politické příkazy byly hlášeny náměstkovi Klosovi (jenž odpovídal ministrovi spravedlnosti za politické vedení resortu a informoval ho o dění na ministerstvu) a vedoucí resortů ministerstva podávali o plnění těchto příkazů Klosovi krátké zprávy. „Šestka“ byla stranickým orgánem, jejichž schůzi se pravidelně účastnil ministr a která projednávala všechna závažná opatření „všeobecné či konkrétní povahy mající politický charakter“. V praxi to znamenalo, že justice byla zcela řízena komunistickou stranou a stranickými orgány. Hlavními osobami na ministerstvu byli vedle ministra A. Čepičky jeho náměstci K. Klos, A. Dressler a za úsek propagandy odpovědný soudruh J. Neuls.

Dokument 22 se nazývá „Organizace a metoda práce v justici“. Po komunistickém převratu v Československu v únoru 1948 stáli komunisté před otázkou, jakým způsobem podřídit justici svým cílům a učinit z ní povolný nástroj, který je možno použít k potření potenciálních politických protivníků. Provádění tohoto úkolu však naráželo na nedostatek kádrů. (V materiálu se uvádí, že v únoru 1948 bylo jen 6 % soudců a státních zástupců z dělnických vrstev.) Tato situace vedla k tomu, „že hned po únoru 1948 a po zkušenostech s polskými školami pracujících byly vykonány přípravy k založení zvláštní školy pracujících pro funkce prokurátorů. [...] Do těchto škol byli povoláni uchazeči z řad dělnických a maloroľnických přímým výběrem strany.“ Všechny důležité věci zásadní povahy byly projednávány na každodenních poradách kolegia za přítomnosti ministra a jeho zástupců. Již po únoru 1948 byla pořízena pracovní a politická evidence všech zaměstnanců. K tomuto účelu sloužila tzv. K–evidence, „která soustředovala a zprostředkovala styk se stranou“. V praxi tedy byly tyto seznamy použity pro nekompromisní selekci pracovníků v justici.

Dokument 23. Po nabytí účinnosti zákona č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví, podle kterého se sestavovaly senáty za účasti soudců z lidu, si ministr spravedlnosti Čepička nechal týdně podávat hlášení o uvádění zákona do praxe. Přes některé „nedostatky“ (malé procento soudců z lidu z řad dělníků) bylo pozitivně hodnoceno například to, že soudci z lidu „uplatněním svých životních zkušeností a politického rozhledu přispívají ke správnému rozhodování v duchu lidově demokratického řádu“, jak si můžeme přečíst ve zprávách pro ministra spravedlnosti o praktickém provádění zákona č. 319/1948 Sb. o zlidovění soudnictví z dubna 1949. V komentáři poznamenává pracovník ÚDV Ing. A. Rázek: „I když to neplatilo zcela, uplatňovali třídní nenávisť místo práva.“

Dokument 24, „Zjišťování sociálního původu obviněných“ z 2. 6. 1949. Úřady, které soudům podávaly oznámení nebo zprávy v trestních věcech proti obviněným, musely podle příkazu Ministerstva spravedlnosti prověřit původ obviněného, tj. jeho současné a dřívější zaměstnání a postavení v něm, jeho majetkové poměry, zaměstnání a majetkové poměry jeho rodičů a další záležitosti. Je to další příklad uplatňování třídního přístupu komunistických soudů na konci 40. a v první polovině 50. let a v podstatě „předurčení“ obžalovaného k vyšší trestu podle jeho „třídního původu“.

Dokument 25, „Zpráva o trestních věcech proti duchovním v době od 19. 6. do 19. 10. 1949“ ze dne 2. 6. 1949. KSČ plánovala (v rozporu s veřejnými projevy svých představitelů) postupnou likvidaci církví. Širší předsednictvo strany schválilo dne 25. 4. 1949 program postupné likvidace církví (zamezením vlivu biskupského sboru na jejich řízení založením tzv. národní církve a prorežimní organizace laiků s názvem Katolická akce). Katolická církev reagovala 15. 6. 1949 pastýřským listem a exkomunikací členů komunistické Katolické akce a členů KSČ. Komunisté po zinscenované provokaci internovali pražského arcibiskupa Berana v jeho

rezidenci. Trestní postihy jednotlivců pokračovaly až do podzimu 1949, byly připravovány velké církevní procesy a akce. Podle uváděné zprávy bylo za období od 19. 6. 1948 do 19. 10. 1949 podáno proti duchovním v Čechách a na Moravě 261 trestních oznámení a vyneseno 79 rozsudků, ve vyšetřovací vazbě bylo 57 duchovních, v trestní vazbě 17. Na Slovensku byla podána trestní oznámení proti 91 duchovním, bylo vyneseno 23 odsuzujících a 17 osvobozujících rozsudků. Ve vyšetřovací vazbě bylo 10 duchovních a 1 v trestní vazbě.

Dokument 26. Dne 22. 10. 1951 vydalo Ministerstvo spravedlnosti „výnos o zařazování osob propuštěných z vězeňských útvarů a TNP do práce“. Propuštění vězňové byli podle svého chování ve vězení a táborech nápravné práce (TNP) na návrh příslušného prokurátora diferencovaně rozděleni do čtyř skupin: do první skupiny byli zařazeni zjevné nepřátelé režimu, do čtvrté ti, jejichž chování nebylo antagonistické. Toto zařazení nebylo trvalé, bývalí vězni byli po propuštění dlouhodobě individuálně sledováni a eventuálně byli přeřazováni do vyšší či nižší pracovní skupiny.

Summary

The Office for the Documentation and Investigation of the Crimes of Communism (ÚDV) is bringing out Issue 8 named „The Czechoslovak Justice in 1948–1953 in Documents, Part I“ which is the first part of the intended thematic series devoted to communist Czechoslovak justice.

The team of authors headed by Jaroslav Vorel, the ÚDV employee, and Alena Šimánková, the archivist of the National Central Archives (SÚA) based in Prague, (assisted by archives administrators) has gathered materials documenting deliberate wrongdoings and intentional breaching the rule of law by Czechoslovak justice at that time. The first book encompasses the following materials:

The contribution by historians Marta Fabšičová and Zdeněk Vališ „The Public Prosecution and the State Court in documents“ describes foundation of these institutions and their jurisdiction as well as the composition of the Public Prosecution in terms of individual departments, explaining briefly how the s. c. „cabinet justice“, the system established in 1948–1953, worked. This system allowed to concentrate (quoted from the document) „the crucial influence on decision-making powers of courts of law [...] including a strict system of affirmation and opinions on sentences“ in hands of the communist ministers of justice. In addition, at that time the right for defence was fundamentally restricted, the prosecution had an exclusive position in comparison with the court of law, and the control over investigation exercised by judicial authorities had ceased. Although most of the responsible justice officers later denied their share in crimes of the late 40s and the early 50s (and still continue to), the preserved archival materials refute, quite unambiguously, what they claim. One of them, published herein, is the document „Minutes of discussion of the State Court and the Public Prosecution officers at the first meeting of the KSČ (the Communist Party of Czechoslovakia) local branch – department Brno“ of 5 December 1950 (Document 1).

A comprehensive report „Documentation of the emergence and causes of illegal acts in activities of the Czechoslovak Public Prosecution“ (Document 2) is the outcome of work of the s. c. Bayer's commission – or Documentary commission for the territory of the Czech Republic set up by General Prosecutor's extra order No. 41 of 12 February 1969 thanks to relatively favourable conditions created during the period of the s. c. Prague Spring. The material deals in detail particularly with the approach of the Public Prosecution towards criminal cases going on trial, informs about the introduction of the s. c. „notoriety“ principle in Czechoslovak justice, gives a detailed comment on distortion of procedure rules as well as on cancellation of the instance of investigating judges or a substantial growth of powers of the State Security (StB). Every two weeks joint work conferences were regularly organized by the whole Public Prosecution together with the State Court, and once in two months joint work conferences were held directly at the Ministry of Justice. Such tough centralism introduced into the Public Prosecution in terms of its agenda was completed by a strict duty to give reports on and affirm, with some exceptions, almost all meritorious decisions and expected sentences. This strict duty had been binding for the Public Prosecution till 22 February 1950 when the controlling power was taken on by the General Prosecution, but in all serious criminal cases (especially in the case of death sentences) the Ministry of Justice kept its power to control the procedure even in future. Accordingly, judicial authorities had to respect what they received from their ministry.

Document 3 „Proposal of the Ministry of Justice for leading appointment with the State Court and the Public Prosecution in Prague“ dated 9 October 1948 is a proposal for appointing the President of the State Court, the Public Prosecutor and their fellow-workers, including a brief characteristic of their previous activities. According to this document, all the proposed

persons were „...reliable in terms of the state and nation and there is no doubt about their positive attitude towards the people’s democratic system“.

In another material, Document 4, „Minutes of consultation on activities of the State Court and the Public Prosecution“ of 7 March 1949 it is stated that the subject was „...the evaluation of activities of the Public Prosecution and the State Court since Acts 231/1948 Coll. and 232/1948 Coll...“ came into force (i.e. Act on protection of the people’s democratic republic and Act on the State Court). The meeting was convened in an effort „...to precisely find out the opinion on the procedure of cases at the State Court and the Public Prosecution in the regard of the agenda as well as personal, technical and organizational equipment“.

Document 5 „Minutes of the panel meeting of the Public Prosecution officers“ of 18 March 1950 proves the interest of the Public Prosecution officers in a very close co-operation with the State Security (StB). Bohumír Ziegler, the Public Prosecutor, claims: „...co-operation with the StB has to be more intensive in future. Officers will be judged by the manner they have completed the case in co-operation with the StB and political officials“.

Document 6 called „Minutes of the meeting at the Public Prosecution in Prague on launching the operation of Public Prosecution special departments with state-security authorities“ deals with the meeting held on 22 October 1951 and chaired by the Public Prosecutor Ziegler where organizational matters were considered relating to the Public Prosecution special departments set up in Prague, Brno and Bratislava to keep a direct contact with the State Security organs.

Document 7: „Instructional aid for transfer of the public prosecution agenda to regional prosecutions“ of 9 October 1952 gives the information on how to proceed after the Public Prosecution is cancelled. As of 1 November 1952 the jurisdiction of the Public Prosecutor should be actually moved to regional prosecutors and the public-prosecution agenda should be handled by regional public prosecutions which should come into the contact with the State Security organs for that purpose. Regional public prosecutions should inform in detail the General Prosecutor’s Office.

Document 8 clarifies the system of prosecutor’s activities in the period before the process with the General Secretary of the Communist Party of Czechoslovakia Rudolf Slánský, citing the words of the then Deputy General Prosecutor Václav Aleš, and „explains“ the monsterprocess proper with a group „Slánský and Co.“. Although historians’ attitude to this source of information has to be very critical, this document may also illustrate the picture of the then Public Prosecution.

The passage devoted to the State Court and the Public Prosecution in 1949–1952 has been completed by reports on their activities as well as charts documenting the operation of these institutions (Documents 9–12). Jaroslav Vorel explains the position, aims and functioning of several rehabilitation commissions of the Communist Party of Czechoslovakia. The commissions were always set up and headed by communists, made up of communists and controlled by communists and dealt almost exclusively with wrongs having been committed solely on Communist Party members. The comment is followed by two documents – the outcome of work of these communist commissions.

The first one called „Report on the activities of judicial authorities in the period of political processes“ is the outcome of the work of the s.c. Kolder’s rehabilitation commission of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia (ÚV KSČ) dated April 1963 (Document 13). In spite of the fact that the conclusions of this commissions were quite

tendentious and completely a product of the Marxist philosophy, the report itself represents an interesting document of its age.

The same can be said about the other document: „Final report“ of the s. c. Piller's commission – the outcome of the work of the ÚV KSČ rehabilitation commission headed by Jan Piller, the then secretary of the Central Bohemian regional committee of the KSČ (Document 14). Although after the occupation of Czechoslovakia in August 1968 the majority of its authors (including the head of the commission Piller) refused to sign it and today's readers living in a close-to-standard-democracy system may find it a relic of the communist past of this country, it illustrates the way of thinking of communist officials at that time. In view of a considerable extent of this report, the publication contains only its first part.

One of the other material prepared by members of the s.c. Piller's commission, the work by J. Fiala called „The task of Soviet advisors regarding Czechoslovak security during the preparation and implementation of political processes in 1949–1954“ (Document 15) of December 1968, deals with the activities of Soviet advisors in Czechoslovakia after 1945 and their task in controlling Czechoslovak security. Comparatively large space is given to the as well as investigation of the Rudolf Slánský team. According to the author, the advisors came to Czechoslovakia „...not because of need or at the request made by the Czechoslovak party and state officials, but on the impetus and under duress from the outside. It happened in connection with a rift between the Soviet Union and Yugoslavia, with efforts to eliminate the concept of a specific way towards socialism as well as with preparations of political processes that followed“.

Document 16, the work by P. Zářecký „Power, law and processes“ of December 1968, is an attempt to give a theoretical analysis of the system leading to the preparation and implementation of political processes in the communist Czechoslovakia in the late 40s and the early 50s. Its aim is to describe the functioning of this mechanism from the beginning of detention up to passing a judgement by a court of law. The document is marked by the atmosphere of the time of its creation as well as by a narrow class Marxistic view of the author which is, by no doubt, apparant (just as in the case of other works of Piller's commission).

In Document 17 „Responsibility of the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia for political processes in the early 50s“, its authors E. Dvořáková and Z. Snítíl describe activities of this political organ during its existence in 1951–1954, its composition, importance and a level of responsibility within the system of machinery staging political processes. According to this document, during its existence the Politburo of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia affirmed 148 death sentences for political delicts! It determined whether the hearing would be held in public or not, whether it would go on the air, or whether its outcome would be published and the like. In some cases this organ reversed court judgements or it also considered submitted applications for pardon (the authors focus on some specific cases). In other cases the Politburo also discussed taking mass actions – such as displacement of families from the village of Babice in July 1951, calling up „unreliable citizens“, or displacement of 800 families from the town of Brno in October the same year and the like. The interference of the Politburo of the Central Committee of the KSČ in judiciary and in powers of the police adversely affected thousands of families of Czechoslovak citizens.

Document 18 „Responsibility of justice“ where neither name nor date are indicated deals with the responsibility of Czechoslovak justice at the time of political processes. According to this document, the justice bears even higher responsibility for the revision of processes conducted again in the „cabinet manner“ in spite of the fact that the top judiciary officials „...were

aware of staging show processes as well as they knew those who participated in unlawful acts but they did not do anything to enforce the law though it belongs among their major tasks“.

Document 19 „Report of the Ministry of Defence on the existing activities as regards issues of rehabilitations within the Army“ dealing with sanctions imposed on former soldiers and reserve officers from 1949–1953 and submitted on 26 January 1965 by the then Minister of Defence B. Lomský, the Army General, at the meeting of the Presidium of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, provides an analysis of measures taken to remedy the situation. According to it, two commissions were set up: the first one considered the cases of generals and those of fellow-workers of B. Reicin, the former Deputy Minister of Defence in charge of „cadre“ matters [cadre – a personal manager in charge of political screening], while the other one handled all the other cases. In view of a large number of such cases, the commissions collaborated with leading officials of the regional military boards and the KSČ organs. Quoted from the document, „...within all the regional military boards more than 4000 of identity papers were checked, and 432 cases and 89 applications examined...“. However, it was just a fraction of cases of persecuted soldiers on trial at that time.

After the seizure of power in the state, the Communist Party of Czechoslovakia quickly created a power monopoly in all spheres of political and social life which, of course, was reflected also in the field of justice. The Ministry of Justice reserved the right to determine what information and to what extent might be provided for the media. That is proved by Document 20 – a circular of 15 February 1949 by which the Minister of Justice reserves the right to publish the information on cases going on trial at the State Court and the Public Prosecution.

Document 21 „Inside division and the rule of procedure of the Ministry of Justice“ is another proof of subsidiarity of judiciary to the communist party. All political orders were sent to Deputy Klos (who was responsible to the Minister of Justice for political leadership of the ministry, informing him about the course of events at the Ministry) and the heads of departments of the ministry presented to Klos brief reports on how these orders are being fulfilled „The Six“ was a party organ whose meetings the minister regularly participated in and which considered all important measures: „...of common or specific nature, having political character“. In practice it meant that justice was completely controlled by the communist party and party organs. Besides A. Čepička, the minister, major persons at the Ministry were his deputies K. Klos, A. Dressler and comrade J. Neuls responsible for propaganda.

Document 22 – „Organization and the method of work in justice“. In February 1948 after the communist coup in Czechoslovakia, communists here faced the problem how to subordinate justice to their targets, making a comfortable instrument out of it that can be used to defeat potential political opponents. The implementation of this task, however, encountered a lack of „cadres“. (According to the material, in February 1948 only 6 % of judges and prosecutors came from a working-class background.) Due to this situation, „...immediately after the February 1948, in view of the experience with Polish schools of working people, preparations were made in order to set up the school of special type designed for working people and preparing future prosecutors. [...] These schools recruited students from among families of manual workers and little farmers on direct recommendation of the party.“ All important and principal issues were discussed at everyday meetings of the advisory board with participation of the Minister and his deputies. Already after February 1948, working and political registration of all the staff in justice was introduced. For this purpose the s. c. K-registration was used „...which concentrated and ensured the contact with the party...“. In practice these files were used for uncompromising selection of the staff in justice.

Document 23 – After Act No. 319/1948 Coll. on democratization of the judicial system came into force pursuant to which senates were made up with participation of lay judges, the Minister of Justice Čepička requested reports each week on how this Act was put into practice. Despite some „drawbacks“ (small percentage of lay judges from among manual workers), the fact for example that lay judges, „...using their life experience and political awareness, contribute to making correct decisions in the spirit of people’s democratic system...“, as quoted from Reports for the Minister of Justice on the practical implementation of Act No. 319/1948 Coll. on democratization of the judicial system dated from April 1949, was considered to be positive. In the comment the ÚDV officer A. Rázek says: „Even if it was not true absolutely, class hatred was applied instead of law.“

Document 24 „Identification of social origin of the accused“ of 2 June 1949. Authorities giving information and reports relating to criminal cases of the accused had to prove, by order of the Ministry of Justice, the social background of the accused person, i.e. his/her present and former employment, his/her position in it, the property owned, employment and property situation of his/her parents and other things. This is another example of the class approach applied by communist judges in the late 40s and the first half of 50s when the accused person was practically „predestined“ for terms of sentence based on his/her „class origin“.

Document 25 „Report on criminal cases against the clergy over the period from 19 June to 19 October 1949“ dated 25 April 1949. The Communist Party of Czechoslovakia had planned (in contradiction with public speeches of its representatives) a gradual liquidation of churches. On 2 June 1949 the broader Presidium of the party adopted the programme of gradual liquidation of churches (by elimination of influence of the episcopal board on their governing by way of setting-up the s. c. „national church“ and a proregime organization of laymen called the Catholic Action). The Catholic church responded by a pastoral letter of 15 June 1949 as well as by excommunication of members of the communist Catholic Action and members of the Communist Party. After a staged provocation, communists had interned the Prague archbishop Beran in his residence. Criminal sanctions continued until the autumn 1949, large processes with the clergy and actions against them were under preparations. Over the period from 19 June 1948 to 19 October 1949, according to the report above, 261 complaints were filed against the clergy in Bohemia and Moravia and 79 sentences were passed, 57 clergymen were in detention pertaining trial and 17 of them were held in jail serving their sentences. In Slovakia 91 complaints against the clergy were filed and 23 judgements of conviction and 17 judgements of acquittal passed. 10 clergy members were in detention pertaining trial and 1 was held in jail serving their sentences.

Document 26 – On 22 October 1951 the Ministry of Justice issued „Decree of assigning jobs to persons released from prisons and labour camps (TNP)“. At the appropriate prosecutor’s suggestion, released prisoners were, by their behaviour in prisons and labour camps (TNP), divided into four groups – the first group contained apparent regime enemies, the fourth group included those whose attitude was not antagonistic. But this classification was not a fixed one, former prisoners, after having been released, were individually surveilled and, if need be, moved to a higher or lower work group.

Resümee

Das Amt der Dokumentation und Untersuchung von Verbrechen des Kommunismus (ÚDV) verlegt das Heft 8, den ersten Teil des beabsichtigten thematischen Zyklus über die kommunistische tschechoslowakische Justiz, mit der Überschrift: „Die tschechoslowakische Justiz in den Jahren 1948–1953 in Dokumenten, I. Teil“.

Das Autorenkollektiv unter der Leitung des ÚDV-Mitarbeiters, Mag. Jaroslav Vorel und der Archivarin des Staatlichen Zentralarchivs (SÚA) in Prag, PhDr. Alena Šimánková, sammelte in der Veröffentlichung (mit Beitrag der Archivverwalter) Unterlagen, die das bewusste Unrecht sowie zielbewusste Gesetzesverletzungen durch die tschechoslowakische Justiz in dieser Zeitspanne dokumentieren. Im ersten Buch sind folgende Unterlagen enthalten:

Der Beitrag der Historiker Marta Fabšičová und Zdeněk Vališ: „Staatsanwaltschaft und Staatsgericht in Dokumenten“ beschreibt die Entstehung dieser Institutionen sowie ihre Wirkung, die Zusammensetzung der Staatsanwaltschaft mit Aufgliederung in einzelne Abteilungen und erklärt kurz aber übersichtlich das Funktionsystem der sog. „Kabinetjustiz“, das sich in den Jahren 1948–1953 entwickelte. Dieses System ermöglichte, dass (mit den Worten des Dokuments) sich „...grundlegender Einfluss auf die Entscheidungskompetenzen der Gerichte...einschließlich des strengen Billigungssystems und der Standpunkte zu Strafen“ in Händen der kommunistischen Justizminister konzentrierte. Zu dieser Zeit kam es auch zu grundlegender Einschränkung des Rechtes auf Verteidigung, die Staatsanwaltschaft nahm dem Gericht entgegen eine privilegierte Stellung ein, die Kontrolle der Justizbehörden bezüglich der Untersuchungen wurde aufgehoben. Obwohl die meisten verantwortlichen Justizmitarbeiter ihren Anteil an den Verbrechen am Ende der 40. und am Anfang der 50. Jahre später verneinten (und immer noch ablehnen), widerlegen die überlieferten Archivadokumente ihre Behauptungen mit absoluter Eindeutigkeit. Eines dieser Dokumente ist die hier publizierte „Aufnahme der Diskussion beim ersten Aktiv der Betriebsorganisation der KSČ (Kommunistische Partei der Tschechoslowakei), Sachbearbeiter des Staatsgerichtes und der Staatsanwaltschaft – Abteilung Brno“ vom 5. 12. 1950 (Dokument 1).

Der umfangreiche Bericht „Dokumentation der Entstehung und der Ursachen von Gesetzwidrigkeiten in der Tätigkeit der tschechoslowakischen Staatsanwaltschaft“ (Dokument 2) ist ein Arbeitsergebnis der sog. Bayerkommission – d. h. der Dokumentationskommission für das Gebiet der Tschechischen Republik, die durch nachträgliche Weisung des Generalstaatsanwalts Nr. 41 vom 12. 2. 1969 dank den relativ günstigen Bedingungen während des sog. Prager Frühlings entstand. Das Dokument analysiert im Einzelnen die Herangensweise insbesondere der Staatsanwaltschaft zu den behandelten Straffällen, vermerkt die Einführung des Grundsatzes der sog. „Notoriété“ im tschechoslowakischen Gerichtswesen, äußert sich detailliert zu Verzerrungen der Prozessnormen, zur Aufhebung der Instanz von Untersuchungsrichtern sowie zum wesentlichen Anstieg der Befugnisse der Staatssicherheit (StB). Die ganze Staatsanwaltschaft veranstaltete regelmäßig einmal in vierzehn Tagen gemeinsame Arbeitskonferenzen mit dem Staatsgericht und einmal in zwei Monaten gemeinsame Arbeitskonferenzen direkt im Justizministerium. Der eingeführte rigide Zentralismus in der Agenda der Staatsanwaltschaft wurde durch strenge Berichts- und Bestätigungspflichten vollendet, die sich bis auf Ausnahmen fast auf alle meritorische Entscheidungen und voraussichtliche Strafen bezogen. Die Staatsanwaltschaft war gebunden durch diese Pflichtstrenge bis zum 22. 2. 1950, als die Leitungsbefugnisse von der Generalstaatsanwaltschaft übernommen wurden; allerdings in großen Strafsachen (insbesondere im Falle von Todesstrafen) behielt sich das Justizministerium die Entscheidungen über den Vorgang auch weiterhin vor. Für die Justizbehörden war also das verbindlich, was sie von ihrem Ministerium bekamen.

Dokument 3 – „Vorschlag des Justizministeriums zu Ernennungen am Staatsgericht und an der Staatsanwaltschaft in Prag“ vom 9. 10. 1948 ist der Vorschlag von Ernennungen des Vorsitzenden des Staatsgerichtes, des Staatsanwaltes sowie seiner Mitarbeiter einschließlich einer kurzen Charakteristik ihrer bisherigen Tätigkeiten. Wie im Dokument angeführt, waren alle Vorgeschlagenen „...staatlich und national verlässlich und es gibt keinen Zweifeln über ihr positives Verhältnis zur volksdemokratischen Ordnung“.

Wie aus dem weiteren Dokument 4 hervorgeht, der „Niederschrift über die Beratung zur Tätigkeit des Staatsgerichtes und der Staatsanwaltschaft“ vom 7. 3. 1949, war der Gegenstand dieser Beratung „...die Bewertung von Tätigkeiten der Staatsanwaltschaft und des Staatsgerichtes seit Inkrafttreten der Gesetze 231/1948 Slg. und 232/1948 Slg.“ (d. h. des Gesetzes zum Schutz der Volksdemokratischen Republik und des Gesetzes über das Staatsgericht). Der Grund zur Einberufung der Beratung war „...den genauen Standpunkt zum Verlauf der Fälle beim Staatsgericht und der Staatsanwaltschaft festzustellen mit Hinsicht auf den Stand der Agenda, die personelle, technische und organisatorische Ausstattung“.

„Die Niederschrift über die Gremiumsberatung der Staatsanwaltschaft“ vom 18. 3. 1950 – (Dokument 5) ist ein Nachweis vom Interesse der Funktionäre der Staatsanwaltschaft an engster Zusammenarbeit mit der Staatssicherheit (StB). Nach Kundgebung des Staatsanwalts Bohumír Ziegler: „...muss die Zusammenarbeit mit der StB noch intensiver als bisher gestaltet werden. Die Sachbearbeiter müssen danach beurteilt werden, wie sie die Sache in Zusammenarbeit mit der StB und den politischen Funktionären gelöst haben“.

Im Dokument 6 – der „Niederschrift über die Beratung in der Staatsanwaltschaft in Prag über die Aufnahme von Tätigkeiten der Sonderabteilungen der Staatsanwaltschaft bei den Behörden für Staatssicherheit“, die am 22. 10. 1951 stattfand und vom Staatsanwalt Ziegler geleitet wurde, wurden organisatorische Angelegenheiten für die Sonderabteilung der Staatsanwaltschaft behandelt, die für den unmittelbaren Kontakt mit den Behörden der Staatssicherheit bestimmt war und in Prag, Brno und Bratislava errichtet wurde.

Das Dokument 7 – ist das „Instruktionen zur Überführung der Staatsanwaltsagenda auf die Bezirksanwaltschaften“ vom 9. 10. 1952 und gibt Aufschluss darüber, auf welche Art und Weise nach dem Aufheben der Staatsanwaltschaft vorgegangen wird. Zum 1. 1. 1952 sollte die Kompetenz des Staatsanwaltes faktisch auf die Bezirksanwälte übertragen werden und die Agenda der Staatsanwaltschaft sollte von den Bezirksstaatsanwaltschaften erledigt werden, die zu diesem Zwecke engste Beziehungen mit den Organen der Staatssicherheit anzuknüpfen hatten. Die Bezirksanwaltschaften sollten die Generalanwaltschaft über ihre Tätigkeit unterrichten.

Das Dokument 8 beleuchtet mit den Worten des damaligen stellvertretenden Generalstaatsanwaltes Václav Aleš das System der Staatsanwaltstätigkeiten in der Zeit vor dem Prozess mit dem Generalsekretär der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei Rudolf Slánský und „erläutert“ den folgenden Monsterprozess gegen die Gruppe „Slánský and Co.“. Obwohl die Historiker solche Quellen sehr kritisch behandeln müssen, rundet auch dieses Dokument die Abbildung der damaligen Staatsanwaltschaft ab.

Die Passage über das Staatsgericht und die Staatsanwaltschaft in den Jahren 1949–1952 wird durch Berichte über deren Tätigkeit und grafische Darstellungen ergänzt, die die Aktivitäten dieser Institutionen dokumentieren (Dokumenten 9–12). Das Kommentar von Jaroslav Vorel erklärt die Stellung, Orientierung und Funktionieren den mehreren Rehabilitationskommissionen der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei. Es ging immer um von Kommunisten gegründete und geleitete, aus Kommunisten zusammengestellte und von ihnen

kontrollierte Kommissionen, die sich fast ausschließlich mit dem Unrecht lediglich gegen Mitglieder der Kommunistischen Partei befassten. An das Kommentar knüpfen weitere zwei Dokumente an – Ergebnis der Arbeit dieser kommunistischen Kommissionen.

Es geht zuerst um den: „Tätigkeitsbericht der Justizorgane in der Zeit von politischen Prozessen“, das Ergebnis der Arbeit der sog. Rehabilitationskommission von Kolder im Zentralkomitee der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei (ÚV KSČ) vom April 1963 (Dokument 13). Obwohl die Beschlüsse dieser Kommission völlig tendenziös waren und deshalb der marxistischen Philosophie entsprachen, ist der Bericht an sich ein interessantes Dokument seiner Zeit.

Das gleiche kann über das zweite Dokument – den „Abschlussbericht“ der sog. Piller-Kommission – Ergebnis der Tätigkeit der Rehabilitationskommission des ÚV KSČ unter der Leitung des ehemaligen Sekretär des mittelböhmischen Bezirksausschusses der KPTsch, Jan Piller gesagt werden (Dokument 14). Das Dokument, dessen Unterzeichnung die meisten seiner Verfasser (einschließlich des Kommissionsvorsitzenden Piller) nach der Besetzung der Tschechoslowakei im August 1968 verneinten und das den heutigen Lesern, die in dem einer Standarddemokratie ähnlichen System lebten, als ein Relikt der kommunistischen Vergangenheit dieses Staates erscheinen kann, ist ein Beweis des Denkens der kommunistischen Funktionäre der damaligen Zeit. Da dieser Bericht ziemlich umfangreich ist, bringen wir in unserer Veröffentlichung nur den ersten Teil.

Die Arbeit von Jan Fiala – „Aufgabe der sowjetischen Berater in der tschechoslowakischen Sicherheit bei der Vorbereitung und Durchführung von politischen Prozessen in den Jahren 1949–1954“ (Dokument 15) vom Dezember 1968, die ein weiteres durch die Mitglieder der sog. „Piller-Kommission“ ausgearbeitetes Dokument ist, befasst sich mit der Tätigkeit der sowjetischen Berater in der Tschechoslowakei nach 1945 sowie deren Aufgabe in der Leitung der tschechoslowakischen Sicherheit. Einen ziemlich großen Raum widmet der Verfasser auch der Vorbereitung und Untersuchung der Gruppe von Rudolf Slánský. Nach Meinung des Verfassers kamen die Berater in die Tschechoslowakei „...nicht aufgrund einer Notwendigkeit oder eines tatsächlichen Antrages der Staats- und Parteifunktionäre, sondern auf Initiative und Druck von außen. Dies geschah im Zusammenhang mit der Spaltung zwischen der Sowjetunion und Jugoslawien, mit der Bemühung das Konzept eines spezifischen Weges zum Sozialismus zu zerstören und mit der Vorbereitung der nachfolgenden politischen Prozesse.“

Die Arbeit von Pavel Zářecký „Macht, Recht und Prozesse“ vom Dezember 1968 (Dokument 16) ist ein Versuch einer theoretischen Analyse des Systems, das zur Vorbereitung und Durchführung der politischen Prozesse in der kommunistischen Tschechoslowakei am Ende der 40. und in der ersten Hälfte der 50. Jahre führte. Es wird beabsichtigt die Tätigkeiten des ganzen Mechanismus von der Verhaftung bis zum gerichtlichen Urteil zu ergreifen. Das Dokument ist durch die Stimmung in der Entstehungszeit sowie die enge marxistische Klassenbetrachtung des Verfassers charakterisiert, die in dieser Arbeit (und übrigens auch in den Arbeiten weiterer Mitglieder der Piller-Kommission) eindeutig in den Vordergrund tritt.

„Die Verantwortung des Politbüros des ÚV KSČ für die politischen Prozesse am Anfang der 50. Jahre“, die Arbeit der Verfasser Eva Dvořáková und Zdeněk Snítíl (Dokument 17) beschreibt die Tätigkeiten dieses politischen Organs im Laufe seiner Wirkung in den Jahren 1951–1954. Sie beschreiben seine Zusammensetzung, Bedeutung und Verantwortung im Funktionssystem der Maschinerie zur Produktion von politischen Prozessen. Nach diesem Dokument billigte das Politbüro des ÚV KSČ während seines Bestehens 148 Todesurteile für politische Vergehen. Es bestimmte, ob die Gerichtsverfahren öffentlich oder nicht öffentlich sein sollen, ob sie im Rundfunk übertragen werden, ob das Ergebnis veröffentlicht wird und ähnli-

ches. In manchen Fällen veränderte dieses Organ sogar die gerichtlichen Entscheidungen, behandelte auch die vorgelegten Gnadengesuche (die Verfasser führen einige konkrete Fälle an). In anderen Umständen beriet das Politbüro auch die Veranstaltung von Massenaktionen – zum Beispiel das Aussiedeln von Familien aus Babice im Juli 1951, die Einberufung von „unzuverlässigen Bürgern“ in den Armeedienst, im Oktober des gleichen Jahres die Aussiedlung von 800 Familien aus Brno und ähnliches. Die Eingriffe des Politbüros des ÚV KSČ in die Befugnisse der Justiz und der Polizei betrafen Abertausende Familien und Einzelpersonen der Tschechoslowakischen Republik.

Das Dokument 18 – „Verantwortung der Justiz“, dessen Verfasser sowie das Verfassungsdatum nicht angegeben sind, befasst sich mit der Verantwortung der tschechoslowakischen Justiz im Laufe der politischen Prozesse. Nach diesem Dokument trägt die Justiz eine noch größere Verantwortung für die Revision der Prozesse, die ebenfalls als „Kabinetjustiz“ verlief, obwohl die höchsten Funktionäre in der Justiz „...über die künstlichen Aufbau der Prozesse sowie über die Personen Bescheid wussten, die an den Gesetzwidrigkeiten beteiligt waren und haben trotzdem nichts unternommen, um dem Recht freie Bahn zu geben, obwohl das zu ihrer Hauptaufgabe gehört“.

In dem Bericht des „Ministeriums der Volksverteidigung über bisherige Aktivitäten in Fragen der Rehabilitation im Geltungsbereich der Armee“ (Dokument 19), der sich mit Sanktionen gegen ehemalige Berufssoldaten und Reserveoffiziere aus den Jahren 1949–1953 befasst und der am 26. 1. 1965 durch den damaligen Minister der Volksverteidigung, Armeegeneral Bohumír Lomský bei der Sitzung des Präsidiums des Zentralkomitees der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei vorgelegt wurde, werden die Schritte analysiert, die zur Abhilfe dieser Situation unternommen wurden. Nach diesem Bericht wurden zwei Kommissionen gebildet: die erste befasste sich mit den Fällen von Generälen und Mitarbeitern des ehemaligen stellvertretenden Ministers für Volksverteidigung für Kaderfragen, Bedřich Reicin, die zweite behandelte alle weiteren Fälle. Angesichts deren großer Anzahl arbeiteten beide Kommissionen mit leitenden Funktionären der Bezirksmilitärverwaltungen und den KSČ-Organen zusammen. Nach Aussage dieses Dokumentes wurden „...im Rahmen aller Bezirksmilitärverwaltungen mehr als 4000 persönlicher Akte überprüft. Eingehend wurden dabei 432 Fälle und 89 Gesuche untersucht...“. Trotzdem war das nur ein Bruchteil der Fälle von verfolgten Soldaten in der beschriebenen Zeitspanne.

Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei hat nach Ergreifung der Staatsmacht sehr schnell ein Machtmonopol in allen Bereichen des politischen und öffentlichen Lebens geschaffen, was sich natürlich auch im Bereich der Justiz äußerte. Das Justizministerium räumte sich das Recht ein zu bestimmen, welche Informationen in welchem Ausmaß den Massenmedien zur Verfügung gestellt werden können. Ein Beweis dessen ist das Dokument 20 – ein Rundschreiben vom 15. 2. 1949, mit dem sich der Justizminister das Recht einräumt Berichte über die beim Staatsgericht und der Staatsanwaltschaft behandelte Angelegenheiten der Presse zu übergeben.

Das Dokument 21 – „Innere Gliederung und Geschäftsordnung des Justizministeriums“ ist ein weiterer Beweis über die Unterordnung der Gerichtsbarkeit der Kommunistischen Partei. Alle politischen Weisungen wurden dem stellvertretenden Minister Klos gemeldet (der dem Justizminister für die politische Leitung des Fachressorts verantwortlich war und ihn über das Geschehen im Ministerium informierte) und die Hauptabteilungsleiter im Ministerium gaben Klos Kurzberichte über deren Erfüllung. Die „Sechs (-te Abteilung)“ war das Parteiorgan, an dessen Sitzungen der Minister regelmäßig teilnahm und das alle wichtigen Maßnahmen „...von allgemeiner oder konkreter Bedeutung, die politischen Charakter haben“ behandelte. Im prak-

tischen Leben bedeutete dies soviel, dass die Justiz von der Kommunistischen Partei und deren Parteiorganen vollständig gesteuert wurde. Die Hauptpersonen im Ministerium waren neben dem Minister Alexej Čepička seine Stellvertreter Karel Klos, Alfréd Dressler und der für den Bereich der Propaganda verantwortliche Genosse Jindřich Neuls.

Das Dokument 22 – „Arbeitsorganisation und -methode in der Justiz“. Nach dem kommunistischen Umsturz in der Tschechoslowakei im Februar 1948 standen die Kommunisten vor der Frage, wie die Justiz ihren Zielstellungen unterordnet und wie sie zum willigen Instrument umgestalten werden soll, das zur Vernichtung potentieller politischer Gegner eingesetzt werden könnte. Die Verwirklichung dieser Aufgabe bremste allerdings die niedrige Anzahl von entsprechenden Kadern. (Im Dokument wird angeführt, dass im Februar 1948 nur 6 % der Richter und Staatsanwälte aus der Arbeiterklasse stammten.) Diese Situation führte dazu, „...dass gleich nach dem Februar 1948 und aufgrund der Erfahrungen mit den polnischen Arbeiterschulen Vorbereitungen zur Gründung einer Sonderarbeiterschule für Staatsanwälte eingeleitet wurden... In diese Schule wurden Kandidaten aus den Reihen von Arbeitern und Kleinbauern aufgrund einer direkten Auswahl durch die Partei berufen.“ Alle wichtigen Sachen von wesentlichem Charakter wurden bei den alltäglichen Beratungen des Kollegiums in Anwesenheit des Ministers und seiner Stellvertreter behandelt. Gleich nach dem Februar 1948 wurden alle Mitarbeiter in einer Arbeits- und Politikevidenz erfasst. Diesem Zweck diente die sog. K-Evidenz, „...die die Kontakte zur Partei konzentrierte und vermittelte...“. Praktisch wurden diese Verzeichnisse für eine kompromisslose Selektion der Mitarbeiter in der Justiz ausgenutzt.

Das Dokument 23 – Nach Inkrafttreten des Gesetzes Nr. 319/1948 Slg. über den Volkscharakter des Gerichtswesens, aufgrund dessen die Gerichtssenate mit Richtern aus dem Volk zusammengestellt wurden, lies sich der Justizminister Čepička wöchentlich eine Meldung über die praktische Anwendung des Gesetzes vorlegen. Trotz einiger „Mängel“ (zu niedriger prozentueller Anteil der Volksrichter aus der Arbeiterklasse) wurde zum Beispiel als positiv eingestuft, dass die Richter aus dem Volk „...dank ihren Lebenserfahrungen und politischer Weitsicht zu richtigen Entscheidungen im Geiste der volksdemokratischen Ordnung beitragen...“, wie wir in den Berichten für den Justizminister über die praktische Anwendung des Gesetzes Nr. 319/1948 Slg. über den Volkscharakter des Gerichtswesens vom April 1949 lesen können. Im Kommentar bemerkt der ÚDV-Mitarbeiter, Dipl. Ing. Adolf Rázek: „Obwohl es nicht immer und nicht vollständig galt, haben sie Klassenhass anstelle von Recht angewandt.“

Das Dokument 24 – „Feststellung des sozialen Ursprungs von Beschuldigten“ vom 2. 6. 1949. Die Behörden, die den Gerichten Anzeigen oder Berichte zu Strafsachen gegen Beschuldigte vorlegen sollten, mussten nach Weisung des Justizministeriums den Ursprung des Beschuldigten überprüfen, d. h. seinen jetzigen und früheren Beruf und seine Berufsstellung, seine Vermögensverhältnisse, Anstellung und Vermögensverhältnisse seiner Eltern und weiteres. Es ist ein anderes Beispiel der Anwendung des Klassenprinzips der kommunistischen Gerichte am Ende der 40. und in der ersten Hälfte der 50. Jahre und im Grunde genommen ist es eine „Vorbestimmung“ der Strafhöhe für den Beschuldigten entsprechend seinem „Klassenursprung“.

Das Dokument 25 – „Bericht über die Strafverfolgung von Geistlichen in der Zeit vom 19. 6. bis 19. 10. 1949“ vom 2. 6. 1949. Die Kommunistische Partei der Tschechoslowakei plante (im Widerspruch zu den öffentlich kundgegebenen Reden ihrer Funktionäre) eine allmähliche Zerstörung der Kirchen. Das breitere Präsidium der Partei billigte am 25. 4. 1949 das Programm der allmählichen Vernichtung der Kirchen (Verhinderung des Einflusses der

Bischöfe auf die Kirchenleitung durch Gründung der sog. „Nationalkirche“ und einer systemtreuen Laienorganisation mit der Bezeichnung Katholische Aktion). Die katholische Kirche reagierte am 15. 6. 1949 mit einem Hirtenbrief und der Exkommunikation der kommunistischen Katholischen Aktion und der KSC-Mitglieder. Die Kommunisten internierten nach einer inszenierten Provokation den Erzbischof Beran in seiner Residenz. Die strafrechtlichen Verfolgungen von Einzelpersonen gingen bis Herbst 1949 weiter, es wurden auch große Prozesse und Aktionen gegen die Kirchen vorbereitet. Nach dem genannten Bericht wurden in der Zeit vom 19. 6. 1948 bis zum 19. 10. 1949 in Böhmen und Mähren 261 Strafanzeigen gegen Geistliche erhoben und 79 Urteile gesprochen, in Untersuchungshaft waren 57 Geistliche, im Gefängnis waren 17 Geistliche. In der Slowakei wurden Strafanzeigen gegen 91 Geistliche gestellt, es wurden 23 Verurteilungs- und 17 Befreiungsurteile gesprochen. In Untersuchungshaft waren 10 Geistliche und einer war im Gefängnis.

Das Dokument 26 – Am 22. 10. 1951 hat das Justizministerium einen „Erlass über die Arbeitseingliederung von Personen, die aus dem Freiheitsentzug und Zwangsarbeitslagern freigelassen wurden“. Die freigelassenen Häftlinge wurden je nach ihrem Verhalten im Gefängnis und in den Zwangsarbeitslagern (TNP) auf Vorschlag des zuständigen Staatsanwalts in vier verschiedene Gruppen eingegliedert – in die erste Gruppe kamen die offensichtlichen Systemgegner und in die vierte Gruppe die, deren Verhalten nicht antagonistisch war. Diese Eingliederung war nicht von Dauer, die ehemaligen Häftlinge wurden nach der Freilassung individuell langfristig beobachtet und eventuell in höhere oder niedrigere Arbeitsgruppen eingestuft.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Text všech dokumentů byl po mluvnické stránce upraven podle platné kodifikační normy, jejich jazykový styl však zůstává zachován. Zkratky, jež jsou v dobových materiálech užívány v různých variantách, byly sjednoceny (např. Stb a StB na StB), podobná úprava sjednotila i užívání velkých písmen v názvech organizací a jejich částí.

Veškeré autorské a ediční zásahy (včetně vypouštění) a komentáře jsou signalizovány hranatými závorkami: např. [...].

U přepisů dokumentů v přílohách není dodržena původní typografická úprava. Pro větší autentičnost bylo u některých dokumentů ponecháno označení „přísně tajné“ (resp. „tajné“), přestože všechny zveřejněné dokumenty jsou dnes odtajněny.

Odkazy na archivní materiály jsou v textech dokumentů ponechány v původní podobě.

Překlady resumé zajistil odbor mezinárodní spolupráce a evropské integrace Ministerstva vnitra ČR.

Text byl edičně připravován zejm. v srpnu a září 2003.

J. T.

**Jaroslav Vorel, Alena Šimánková
a kolektiv**

**Československá justice
v letech 1948–1953 v dokumentech
Díl I.**

**SEŠITY
Úřadu dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu
č. 8**

Editor Jan Táborský
Vydává Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu PČR
v Tiskárně MV, p. o., Bartůňkova 4, Praha 415.

Náklad 3000 výtisků
Vydání 1. Praha 2003
NEPRODEJNÉ

ISBN 80-86621-03-0